НАРѢЧІЯ

ТЮРКСКИХЪ ПЛЕМЕНЪ,

ЖИВУЩИХЪ ВЪ ЮЖНОЙ СИБИРИ И ДЗУНГАРСКОЙ СТЕПИ.

I отдѣленіе.

ОБРАЗЦЫ НАРОДНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ.

ЧАСТЬ III.

DIE SPRACHEN

DER

TÜRKISCHEN STÄMME SÜD-SIBIRIENS

UND DER

DSUNGARISCHEN STEPPE,

VON

Dr. W. Radloff.

I. Abtheilung.

PROBEN DER VOLKSLITTERATUR.

III. Theil.

САНКТПЕТЕРБУРГЪ, 1870.

Типографія Императорской Академіи Наукъ.

(Вас. Остр., 9 лин., № 12.)

ОБРАЗЦЫ
НАРОДНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ
ТЮРКСКИХЪ ПЛЕМЕНЪ,
ЖИВУЩИХЪ ВЪ ЮЖНОЙ СИБИРИ И ДЗУНГАРСКОЙ СТЕПИ,

СОБРАНЫ

В. В. Радловымъ.

ЧАСТЬ III.

КИРГИЗСКОЕ НАРѢЧІЕ.

PROBEN
DER VOLKSLITTERATUR
DER
TÜRKISCHEN STÄMME SÜD-SIBIRIENS,

GESAMMELT UND ÜBERSETZT

VON

Dr. W. Radloff.

III. Theil.

KIRGISISCHE MUNDARTEN.

САНКТПЕТЕРБУРГЪ 1870.

ПРОДАЕТСЯ У КОМИССІОНЕРОВЪ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ:

А. Базунова, въ С. П. Б.
И. Глазунова, въ С. П. Б.
Я. А. Исакова, въ С. П. Б.
Эггерса и Комп., въ С. П. Б.
Г. Шмицдорфа, въ С. П. Б.
А. Черкесова, въ С. П. Б.
Н. Киммель, въ Ригѣ.
Энфианджанца и Комп., въ Тифлисѣ.

Цѣна 3 руб. 5 коп. сер.

27253.1

HARVARD COLLEGE
JUL 29 1889
LIBRARY.

Minot fund.

Напечатано по распоряженію Императорской Академіи Наукъ. Санктпетербургъ, Мартъ 1870 года.

Непремѣнный Секретарь, Академикъ *К. Веселовскій*.

ЕЯ

ИМПЕРАТОРСКОМУ ВЫСОЧЕСТВУ

ГОСУДАРЫНѢ ВЕЛИКОЙ КНЯГИНѢ

ЕЛЕНѢ ПАВЛОВНѢ.

Посвящая слабый трудъ мой Вашему Императорскому Высочеству, я единственно желалъ выразить чувство глубочайшей признательности за то высокое покровительство, которымъ я имѣлъ счастіе пользоваться. Только благосклонное вниманіе, обращенное на меня Вашимъ Императорскимъ Высочествомъ, дало мнѣ возможность продолжать занятія мои на избранномъ мною поприщѣ. Я сочту себя счастливымъ, если настоящій посильный трудъ мой принесетъ хотя нѣкоторую пользу наукѣ и чрезъ то я окажусь достойнымъ того милостиваго вниманія, которымъ Ваше Императорское Высочество изволили взыскать меня.

Съ чувствомъ глубочайшаго высокопочитанія имѣю счастіе быть

Вашего Императорскаго Высочества

вѣрнопреданный **В. Радловъ**.

ОГЛАВЛЕНІЕ.

Стр.

КАРА СӦЗ.

I. Ӳlгӧlӳ сӧз (1—11) 1

II. Бата сӧз 4

III. Узатkан kыздың ӧlӧңӳ.

1. Џар Џар 7
2. Џар Џар 8
3. Џар Џар 9
4. Аіт келін 10
5. Мінгӓндӓ атың 12
6. Кара судӳ џаҕалаі 12
7. Џылама, бікӓм 13
8. Сарҕаjып аткан сары таң 16

IV. Џоkтаҕан џыр.

1. Алты атасы баі ӧткӧн 19
2. Батыр Бектің kызы Балҕын ӧlгӧндӧ шешӓсі џоkтаҕан 21
3. Бопо тӧрӧнӳң kарындасы кӳjӧӳ ӧlгӧндӧ џоk-таҕан 22
4. Тӓті ӧlгӧндӧ молда џоkтаҕан 24

V. Kаім ӧlӧң.

1. Џанакмінӓн Тӧбӧк аітысkан 29
2. Улу Бікӓ — Кӳдӧрӳ Кожа 33

Стр.

3. Мöнöк — Опан Кыз 38
4. Шортан Баі — Орун Баі 43
VI. Баксаның сöзў 46
VII. Кара ölöң.
1. Калмактың церін аітып цылаҕаны 51
2. Шоң бігä Кожа аітты 52
3. Кожам Берді 53
4. Öтрўк ölöң 55
5. Ak Бала 57
6. Каршыҕаның maktaҕаны 61
7. Тірі кеттім ўшпў kатты 62
VIII. Казактың бурунҕў заманың батырлардың ölöңмінäн мäсälä сöз.
1. Казактың тўбў 63
2. Абылаі Кан 69
3. Абылаі Кан 69
4. Абылаі Каның цырының басы 70
5. Кенä Сарының ölöңў 71
6. Кенä Сарының цырының бір нешä ауз . . . 77
7. Тäтінің сöзў 78
8. Кöігölдў 80
9. Кырҕызҕа барҕан батыр 84
10. Ер Кöкшў 88
11. Цеlкіlдäк 101
12. Ер Тарҕын 119
13. Саін Батыр 166
14. Козу Кöрпöш 221
IX. Батыр ертäгі.
1. Кан Шентäі 253
2. Еркäм Аідар 270
X. Ертäк.
1. Ежігälді 279
2. Цаксылык цамандык цолдас болҕан 287

Стр.

3. Каныӊ kызы 290
4. Тӯс саткан ташша 296
5. Молданыӊ ӯјӯндӓ ϙkуƅан бала 303
6. Тӯlкӯнӯӊ алдаƅаны 306
7. Дудар kыз 309
8. Џымбаk 320
9. Ӯш ул 322
10. Кармаk салƅан џiгiт 327
11. Кара Кӧз Сулӯ 332

КЫТАП ÖLÖӉ.

I. Ӯlкӧн kысалар.
1. Бос џiгiт 336
2. Һӓмра 443
3. Сӓiпӯl Мӓlік 521
II. Ölӧӊмiнӓн шыгарƅан kыcka kысалар.
1. Алтын Бас Кӯмӯс Ајаk ашыk болƅан 635
2. Аксаk Темір Кан 648
3. Сакыш Џаман 657
4. Кік 665
III. Дін ӯрӧтӧтӯƅӯн kысалар.
1. Шӓрјар 671
2. Кӯ бас 680
3. Бос Торƅаi 693
4. Зар заман 714
5. Заман аkыр 724
IV. Дін ыслам ерlӓрдіӊ kысалары.
1. Кусаін kысасы 738

ПРЕДИСЛОВІЕ.

Образцы народной литературы, напечатанные въ I-мъ и II томахъ этого изданія, представляютъ собою умственныя произведенія тѣхъ тюркскихъ племенъ южной Сибири, которыя держатся древней шаманской вѣры и не подверглись вліянію ислама, какъ большая часть ихъ соплеменниковъ. Предлагаемый же нынѣ томъ посвященъ тѣмъ тюркскимъ племенамъ, которыя живутъ на западъ отъ собственнаго Алтая и въ настоящее время всѣ исповѣдуютъ исламъ. Рядъ этихъ племенъ мы начнемъ съ Киргизовъ, которые, и по мѣсту своего обитанія, и по общественнымъ и умственнымъ условіямъ, ближе другихъ подходятъ къ немухаммеданскимъ Тюркамъ. Жители Алтая и восточные сосѣди ихъ состоятъ (какъ это ясно доказываютъ образцы литературы ихъ, помѣщенные въ I-мъ и II-мъ томахъ) изъ множества мелкихъ племенъ, которыя въ теченіе нѣсколькихъ столѣтій укрывались въ этихъ недоступныхъ горахъ и составляли здѣсь самую пеструю смѣсь. Всѣ эти племена и племячки очень малочисленны, но, не смотря на свою малочисленность, представляютъ цѣлый рядъ довольно важныхъ поднарѣчій, потому что многія изъ нихъ переселились туда не очень давно. Чувства народности у нихъ вовсе не существуетъ: они знаютъ только родовыя свои имена или называютъ себя по горамъ и рѣкамъ, при которыхъ живутъ. Со-

всѣмъ не то мы находимъ у Киргизовъ. Широкая степь отъ западнаго Алтая до рѣки Урала, отъ Омска до сѣверныхъ окраинъ Зерафшанской долины населена членами одного и того-же племени и даже, можно сказать, одного и того-же народа, который самъ называетъ себя «Казакъ» и которому русскіе и остальные западные народы дали ошибочное названіе «Киргизовъ» или даже «Киргизъ-Кайсаковъ.» О происхожденіи Киргизовъ намъ очень мало извѣстно. Родовыя ихъ имена свидѣтельствуютъ о томъ, что и Киргизы образовались изъ различныхъ народовъ, какъ это доказываютъ напр. названія племенъ Кыпчакъ, Аргынъ и Найманъ (послѣднее безспорно, монгольскаго происхожденія). Но повидимому эти различные элементы слились между собою уже очень давно, потому что Китайцы уже за нѣсколько столѣтій тому назадъ говорятъ о народѣ «Ха-са-ки.» Въ настоящее время они несомнѣнно составляютъ одно цѣлое, у котораго во всемъ очень ясно высказывается единство народности. Всякій Киргизъ называетъ себя Казакомъ и этимъ выражаетъ вполнѣ противоположность къ остальнымъ тюркскимъ племенамъ, которымъ онъ также даетъ общія названія; такъ напримѣръ среднеазіатскаго Татарина онъ называетъ «Сартомъ», а русскаго Татарина — «Ногайцемъ.» Образцы литературы, сообщаемые мною въ этомъ томѣ, во всѣхъ отношеніяхъ служатъ яснымъ доказательствомъ этого народнаго сознанія. Киргизы и по нравамъ и по языку представляютъ одно цѣлое. Какъ широкая степь вездѣ сохраняетъ одинъ и тотъ-же характеръ, не представляя ни малѣйшей перемѣны, какъ она тянется по голымъ безлѣснымъ холмамъ и покрыта однообразной степной травой, которую лишь изрѣдка прерываетъ низкій кустарникъ, такъ и жители этой степи высказываютъ однообразіе въ нравахъ и языкѣ, почти непостижимое при далекомъ распространеніи племени, и представляютъ собою вѣрное отраженіе обитаемой ими страны. Вездѣ Киргизы являются кочующими скотоводами, которые одними и тѣми-же отдѣльными частями въ опредѣленныхъ мѣстностяхъ, ежегодно въ опредѣленное время, по заведенному порядку, мѣняютъ мѣста сво-

его пребыванія, проводя лѣто большею частію на возвышенностяхъ, а зиму въ низменностяхъ, на берегахъ рѣкъ. Всѣ они живутъ въ аулахъ, въ 5 — 15 юртъ, которые, какъ черныя крогоны, выдаются на разныхъ мѣстахъ привольной степи. Юрты, покрытыя сѣрыми кошмами, вездѣ устроены на одинъ ладъ; стѣны ихъ образуетъ нѣсколько выгнутая рѣшетка изъ дерева, окрашеннаго красною краскою; крыши ихъ держатся на шестахъ и на самомъ верху ихъ сдѣлано широкое круглое отверстіе для выхода дыма. Одежда Киргизовъ въ сущности также одинакова: одни и тѣже длинные халаты съ длинными, кверху широкими, а книзу узкими рукавами; однѣ и тѣже обшитыя мѣхомъ шапки или малахаи съ наушниками. Нѣкоторое различіе въ одеждѣ мы встрѣчаемъ въ мѣстностяхъ, лежащихъ ближе къ сѣверу и къ югу; здѣсь шапки какъ у Татаръ, и рубахи — на русскій покрой, между тѣмъ какъ Киргизы средней степи носятъ только шапки съ наушниками и открытыя спереди рубахи.

Образъ жизни Киргизовъ также вездѣ одинаковъ: повсюду они держатъ одинъ и тотъ-же скотъ, который днемъ пасется на степи и вечеромъ возвращается въ юртъ; повсюду ѣдятъ одну и ту-же пищу, справляютъ одни и тѣ-же свадебные и погребальные обряды, подчиняются одному и тому-же управленію и судопроизводству.

Киргизы раздѣляются на три отдѣла, обыкновенно называемые *ордами*: 1) на Большую орду «улу-џўс» (большую сотню), которая носитъ общее родовое названіе «Уйсунъ» и живетъ въ южной части восточной степи; 2) Среднюю орду «орта-џўс» (среднюю сотню), съ главными родами Аргынъ и Найманъ, въ сѣверной части восточной степи; 3) Малую орду «кіші џўс» (малую сотню), съ главными родами Алшинъ и Джаппасъ, въ западной степи. Эти орды раздѣляются на племена, а племена на роды; роды большею частію живутъ одинъ возлѣ другаго, и всѣ вмѣстѣ образуютъ между собою одно общее цѣлое.

Потомки прежнихъ хановъ составляютъ теперь дворянство (султаны, бѣлыя кости), которое вездѣ пользуется извѣстными преи-

муществами, но не является безусловными начальниками родовъ. Защиту отдѣльныхъ личностей принимаетъ на себя аулъ, который и отвѣчаетъ за нее, защиту аула—родъ, защиту рода—племя. Споры рѣшаются третейскимъ судомъ, приговоръ котораго обѣ стороны признаютъ правильнымъ. Исполненіе судебныхъ приговоровъ относится къ обязанности ауловъ, когда спорящія стороны принадлежатъ къ разнымъ ауламъ; либо къ обязанности родовъ, когда противники принадлежатъ къ разнымъ родамъ. Это исполненіе судебныхъ приговоровъ служитъ главнымъ поводомъ къ такъ называемой *барантѣ* (цау), т. е. къ воинскимъ набѣгамъ. Коль скоро аулъ (родъ) отказывается платить долгъ одного изъ своихъ сочленовъ, то этотъ долгъ силою возмѣщается изъ стадъ аула (рода), который въ свою очередь предпринимаетъ набѣгъ въ отмщеніе за этотъ грабежъ. Такіе порядки, конечно, порождаютъ между разными родами вражду, которая выражается также въ образцахъ народной литературы, особенно въ пѣсняхъ состязательныхъ.

Дѣла, касающіяся внутренняго управленія ауловъ или родовъ, рѣшаются въ собраніяхъ знатныхъ т. е. богатыхъ лицъ. Аулы дѣлятся на семейства, а главнымъ семействомъ считается то, которое превосходитъ другихъ числомъ членовъ своихъ, потому что каждый изъ нихъ считаетъ своею обязанностію защищать своего родственника, хотя бы онъ и былъ неправъ. Въ племени тотъ родъ играетъ главную роль, который числомъ превосходитъ другихъ. Отголоски этихъ порядковъ мы находимъ и въ образцахъ народной литературы.

Что касается до религіи Киргизовъ, то всѣ они безъ исключенія, какъ я уже замѣтилъ выше, нѣсколько столѣтій сряду исповѣдуютъ исламъ. Но хотя они издавна приверженцы этой вѣры, все-таки къ нимъ еще не проникла основная черта мухаммеданской цивилизаціи, т. е. преобладаніе ученой касты или духовенства, и происходящее отъ вліянія духовенства неестественное стремленіе къ набожности и святошеству. Вообще, у Киргизовъ ученые считаются отступниками отъ кореннаго народнаго обычая,

которымъ хотя наружно и оказываютъ почтеніе, но которыхъ въ сущности отъ души презираютъ и по возможности даже избѣгаютъ. У большей части народа исламъ заключается въ однихъ внѣшнихъ обрядахъ: строго наблюдается за бритьемъ волосъ, за подрѣзываніемъ усовъ, за ношеніемъ аракчина. Молитвъ и постовъ большинство народа не соблюдаетъ, исключая тѣхъ Киргизовъ, которые живутъ по близости отъ осѣдлыхъ мухаммеданъ. Омовенія совершаютъ неправильно и очень любятъ замѣнять сухими втираніями (ташбых тӓрӓт). При закланіи скота очень строго соблюдаются заповѣди корана; кромѣ того, Киргизы (особенно старые люди) любятъ употреблять благочестивыя изрѣченія изъ корана. Болѣе подробное знаніе внутренняго смысла вѣры мало распространено между ними. Ученымъ уже считается тотъ, кто умѣетъ писать, но и такихъ ученыхъ, за исключеніемъ нѣсколькихъ мѣстностей, очень мало.

Этому внѣшнему соблюденію вѣры мы обязаны также тѣмъ, что языкъ Киргизовъ уцѣлѣлъ отъ разлагающаго вліянія ислама и сохранилъ свой первоначальный чисто-тюркскій характеръ. Правда, что и въ него вкрались нѣкоторые чуждые ему элементы, но они не сохранили такой самостоятельности, какъ у остальныхъ тюркскихъ мухаммеданъ, а подчинились звуковымъ законамъ киргизскаго языка, и такимъ образомъ сдѣлались вполнѣ достояніемъ народа. Эта чистота и первобытность киргизскаго поднарѣчія, равно какъ и далекое его распространеніе, побудили меня собрать по возможности полные матеріалы по этой части и посвятить имъ цѣлый томъ литературныхъ образцовъ. Къ этому меня побуждало еще и то, что Киргизы отличаются отъ другихъ своихъ соплеменниковъ особенною ловкостію въ выраженіяхъ и замѣчательнымъ краснорѣчіемъ. Надѣюсь, что собранные мною матеріалы дадутъ ясное понятіе о киргизскомъ языкѣ и представятъ вѣрную картину умственнаго состоянія этого народа, чрезвычайно любопытнаго въ психологическомъ отношеніи.

Что касается до языка Киргизовъ, то онъ больше подходитъ къ телеутскому поднарѣчію, чѣмъ къ остальнымъ поднарѣчіямъ, о

которыхъ говорится въ первыхъ двухъ томахъ. Есть впрочемъ еще одно поднарѣчіе, которое составляетъ, такъ сказать, средину между телеутскимъ и киргизскимъ поднарѣчіями, языкъ барабинскихъ Татаръ. Но такъ какъ онъ еще ближе къ языку тобольскяхъ Татаръ, то образцы барабинскаго поднарѣчія я сообщу въ IV томѣ.

Значительной разницы въ языкѣ различныхъ племенъ Киргизовъ нѣтъ, по крайней мѣрѣ я ихъ не замѣтилъ въ тѣхъ частихъ степи, въ которыхъ мнѣ привелось быть, т. е. у большой и средней орды между Омскомъ и Семипалатинскомъ, на Бухтармѣ, въ Алатавскомъ округѣ, на р. Шу и около Ташкента, хотя, въ словарномъ отношеніи, киргизскій языкъ конечно нѣсколько обогатился подъ вліяніемъ русскихъ сосѣдей на сѣверѣ и Сартовъ на югѣ. Точно также и матеріалы, собранные г. Ильминскимъ въ западной степи, близь Оренбурга, совершенно сходны съ языкомъ восточныхъ Киргизовъ. По этому я не счелъ нужнымъ издавать образцы киргизской литературы по мѣстностямъ и діалектическимъ отличіямъ, какъ въ I и II томахъ, а предпочелъ распредѣлить свой матеріалъ по содержанію.

Матеріалъ этотъ собранъ мною въ восточной части степи, особенно около Семипалатинска, Сергіополя, Копала, укрѣпленія Вѣрнаго и на рѣкѣ Бухтармѣ. Сказку Козы Кёрпёшъ я записалъ близъ Сергіополя, не далеко отъ мнимаго памятника этого героя. Но, желая сообщить нѣсколько образцовъ языка изъ западной степи, я при помощи неграмотнаго киргиза Семипалатинской области пересмотрѣлъ и со словъ его переписалъ сказку Эр-Тäргынъ, изданную г. Ильминскимъ арабскимъ шрифтомъ, и другую легенду Саинъ Батыръ, сообщенную мнѣ г. Ильминскимъ въ рукописи. Слѣдовательно эти двѣ легенды взяты изъ западной степи. Всѣ остальныя статьи собраны мною самимъ и записаны, на сколько возможно, подъ диктовку неграмотныхъ инородцевъ.

Произведенія киргизской литературы сами Киргизы раздѣляютъ на два отдѣла: *народныя изрѣченія* (kара сöс) и *книжныя пѣсни* (kытап ölöң). Подъ народными изрѣченіями разумѣются

пѣсни и разсказы, передаваемые устно простымъ народомъ, и потому они представляютъ собою произведенія той части киргизскаго народа, которая менѣе всего тронута или испорчена мухаммеданской цивилизаціей. Ихъ знаютъ только неграмотные, потому что муллы, т. е. грамотные, относятся къ нимъ съ презрѣніемъ. Записанныхъ изрѣченій я нигдѣ не нашелъ, да и не слыхалъ, чтобы кто нибудь ихъ записалъ. Книжныя же пѣсни получили свое названіе оттого, что пѣвецъ не произноситъ ихъ на изустъ, а читаетъ ихъ по писанной книгѣ. Сочинители такихъ книжныхъ пѣсенъ — муллы, киргизскіе грамотѣи. У нихъ въ оборотахъ рѣчи ясно проглядываетъ вліяніе ислама, т. е. книжнаго языка. Большая часть этихъ пѣсенъ переложена на разговорный языкъ народа изъ книгъ, писанныхъ на испорченномъ книжномъ языкѣ. Эти книжныя пѣсни я переписалъ съ помощію неграмотныхъ Киргизовъ; избѣгая при этомъ некиргизскія грамматическія формы и слова, я все заимствованное изъ арабскаго и персидскаго языковъ, старался сообщать въ простонародныхъ формахъ, не смотря на то, что въ рукописяхъ многое написано было совершенно правильно. Такимъ образомъ эти пѣсни получили болѣе киргизскій характеръ, чѣмъ тотъ, который они имѣли въ подлинникѣ. Чисто-киргизскаго письменнаго языка нѣтъ; такъ какъ учителя Киргизовъ почти всѣ, безъ исключенія, Татары, то всѣ грамотные Киргизы пишутъ на татарскомъ языкѣ (по крайней мѣрѣ на сколько онъ имъ знакомъ), такъ что письменный языкъ ихъ представляетъ обыкновенно пеструю смѣсь обоихъ языковъ.

Какъ народныя изрѣченія оказываются достояніемъ и выраженіемъ народнаго духа, а потому очень распространены и въ большемъ почетѣ у народа, такъ книжныя пѣсни являются представительницами ислама, немногими, но уже твердо укоренившимися въ этомъ народѣ, разсадницами религіи, цѣль которыхъ распространять ученіе ислама и мало по малу вытѣснять духъ народный. Въ самомъ дѣлѣ, онѣ дѣйствуютъ какъ медленный ядъ и вліяніе ихъ постоянно усиливается. Грамотная часть

народа, которая, правда, вообще еще очень незначительна, благодаря имъ, успѣла уже отчуждить ее отъ народнаго духа и при помощи этихъ пѣсенъ старается распространить и утвердить въ простомъ народѣ ученіе ислама. Большія и мелкія легенды, какъ напр. Босъ Джигитъ, Гемра, Сейпюлъ Маликъ, Сакышъ Джаманъ Кикъ и Шар-яръ, принаровлены къ народному духу; онѣ по видимому содержатъ мало религіозныхъ ученій, а потому очень распространены въ народѣ, и подготовляютъ массу народа къ принятію главныхъ воззрѣній ислама. Пѣсни же Босъ Торгьй, Заръ-Заманъ, Заманъ-акыръ чисто-поучительныя пѣсни, которыя служатъ какъ бы катихизисомъ для простаго народа и утверждаютъ въ немъ главныя ученія религіи. Изъ поучительныхъ пѣсенъ болѣе другихъ распространены Джум-джума и Босъ-Торгай; ихъ знаютъ наизусть даже многіе неграмотные Киргизы. Въ Семипалатинской области всѣ книжныя пѣсни распространены въ большинствѣ народа. Здѣсь мало по малу исчезаютъ и пѣсни о народныхъ богатыряхъ, уступая мѣсто стихамъ, воспѣвающимъ героевъ ислама. Какъ образецъ такихъ произведеній, я сообщаю пѣсню о Хуссайнѣ. Ограничиваюсь сообщеніемъ одной изъ пѣсенъ такого рода, потому что онѣ вообще представляютъ мало интереса: всѣ онѣ сочинены по историческимъ книгамъ и не имѣютъ поэтическаго достоинства. Кромѣ пѣсни о Хуссайнѣ, у меня еще двѣ пѣсни такого рода «Сеитъ-Пыталь» и «Али,» двѣ легенды значительнаго объема.

Изъ народныхъ изрѣченій облечены въ стихотворную форму: поговорки, благословенія, свадебныя, заунывныя и состязательныя пѣсни, пѣсни Баксы, маленькія пѣсенки и пѣсни о богатыряхъ. Прозою разсказываются преданія о героях, по своему содержанію близко подходящія къ богатырскимъ преданіямъ минусинскихъ Татаръ, и обыкновенныя сказки. Эта чисто народная литература очень обширна, такъ что относящіеся къ ней матеріалы я могъ записывать на выборъ, и потому старался собрать самыя разнообразныя произведенія. Всѣ они отличаются чистымъ народнымъ языкомъ. Только одно преданіе Эръ-Таргынъ, издан-

ное г. Ильминскимъ, носитъ на себѣ явные слѣды письменнаго языка; оно вѣроятно было написано или разсказано муллою. Богатырскія пѣсни Киргизовъ рѣзко отличаются отъ пѣсенъ восточныхъ тюркскихъ племенъ южной Сибири, помѣщенныхъ во II томѣ, тѣмъ, что въ нихъ является лирическій оттѣнокъ, тогда какъ въ послѣднихъ преобладаетъ эпическій характеръ.

Что касается до книжныхъ пѣсенъ, то большой разсказъ Сейпюлъ-Маликъ написанъ по образцу пѣсни того-же названія Миръ-Али-Шира, или лучше сказать, изъ книжнаго языка перефразированъ на киргизское нарѣчіе, потому что очень близко подходитъ къ оригиналу. Гемра и Босъ-Джигитъ представляютъ самостоятельныя средне-азіатскія народныя легенды, которыя въ подлинникѣ писаны частію въ прозѣ, частію въ стихахъ; онѣ очень расширены, особенно Босъ-Джигитъ. Сочинителю послѣдней изъ этихъ пѣсенъ удалось поддѣлаться подъ чисто народный тонъ. Въ основу многихъ изъ своихъ стиховъ онъ положилъ народныя пѣсни.

Маленькіе разсказы передѣланы изъ гикаетовъ; очень сходна съ народными сказками пѣсня Алтынъ Басъ и Кюмюсъ Аякъ. Болѣе другихъ распространены между ними: Сакыпъ Джаманъ, Кикъ и Шаръ-яръ.

Изъ поучительныхъ пѣсенъ болѣе всего поется Джум-джума, сочиненная по большой книгѣ того-же названія. Мнѣ нѣсколько разъ приводилось быть свидѣтелемъ, когда эту пѣсню читали въ большихъ собраніяхъ. Съ напряженнымъ вниманіемъ слушатели слѣдили за словами пѣвца и на всѣхъ лицахъ выражался ужасъ при описаніи мученій, которымъ послѣ смерти подвергался мусульманинъ, неисполнившій заповѣдей религіи. Безмолвная тишина слушателей нарушалась только восклицаніями: «О, великъ Господь» и «во имя Бога милосердаго!» Мнѣ кажется, что одна пѣсня Джум-джума болѣе содѣйствовала утвержденію ислама между Киргизами, чѣмъ сотни муллъ, разъѣзжающихъ по степи. Поучительныя пѣсни Заръ-Заманъ и Заманъ-Акыръ оригиналь-

ныя произведенія, сочиненныя киргизскими муллами въ степи, къ востоку отъ Иртыша.

Что касается до риѳмическихъ законовъ, по которымъ сочиняются пѣсни Киргизовъ, то въ нихъ ясно проглядываетъ вліяніе персидской поэзіи. Первоначальные тюркскіе размѣры, указанные мною въ статьѣ о размѣрахъ стиховъ южно-сибирскихъ Татаръ (въ Zeitschrift für Völkerpsychologie, т. IV, стр. 85) совершенно утерялись. Вмѣсто акростихическихъ стиховъ употребляются стихи съ риѳмой на концѣ. За основаніе всѣхъ стиховъ Киргизовъ можно принять два рода стиховъ, которые сами Киргизы называютъ «элёнъ» и «джыръ.»

1) Элёнъ состоитъ изъ четверостишій, въ которыхъ первый, второй и четвертый стихъ оканчиваются риѳмой. Каждый стихъ состоитъ изъ трехъ стопъ; каждая стопа имѣетъ удареніе на первомъ и на послѣднемъ слогахъ. Цезура между стопами всегда должна приходиться между двумя словами. Риѳма большею частію распространена на три послѣдніе слога, но часто ограничивается только созвучіемъ гласныхъ буквъ. Правильный куплетъ элёна обыкновенно имѣетъ слѣдующій видъ:

–́ – – –̀ | –́ – –̀ | –́ –͜ –͜ –̀͜
–́ – – –̀ | –́ – –̀ | –́ –͜ –͜ –̀͜
–́ – – –̀ | –́ – – –̀ | –́ – – –̀
–́ – – –̀ | –́ – –̀ | –́ –͜ –͜ –̀

Нерѣдко бываютъ сокращенія стопъ; напр. первая стопа состоитъ изъ трехъ слоговъ:

сатканы сӓӯдӓгӓрдің бојактаḡы

–́ – –̀ | –́ – – –̀ | –́ – – –̀

или вторая стопа двусложная:

Каркарамның ӯшӯ аідас аіда

–́ – – –̀ | –́ –̀ | –́ – – –̀

Даже первая стопа иногда бываетъ двусложная, но только

въ такомъ случаѣ, когда одинъ изъ слоговъ имѣетъ естественную протяжность; такой слогъ принимается за два слога.

рӯмдӯ сурасаң Баҕанаҕы

⏑ ⏑ | ⏑ – ⏑ | ⏑ – – ⏑

Совершенно неправильны стихи въ родѣ слѣдующихъ:

е џігіттäр маіда маіда

⏑ – – ⏑ | ⏑ ⏑ | ⏑ ⏑

Удлиненіе стиховъ посредствомъ прибавленія четвертой стопы встрѣчается очень рѣдко

kapkaраңды басыңа koiҕӯзаін кӯјӯк kылып

⏑ – – ⏑ | ⏑ – ⏑ | ⏑ – ⏑ | ⏑ – – ⏑

или же:

kулаҕы естпäітӯҕӯн ăкăкăмă бек аітkаісын.

⏑ – ⏑ | ⏑ – – ⏑ | ⏑ – – ⏑ | ⏑ – – ⏑

Элёнъ главнымъ образомъ употребляется при импровизаціяхъ. Въ этомъ случаѣ у пѣвца на готовѣ множество двустишій съ риѳмой, которыя онъ употребляетъ для перваго и втораго стиха; самую же мысль онъ выражаетъ въ третьей и четвертой строкахъ. Такимъ образомъ ему приходится придумывать только риѳму для четвертаго стиха. Вообще слѣдуетъ замѣтить, что и въ неимпровизованныхъ пѣсняхъ первые два стиха не рѣдко ставятся лишь для благозвучія и очень часто не имѣютъ никакой связи съ содержаніемъ пѣсни.

2) Джыръ, подобно размѣру богатырскихъ пѣсенъ минусинскихъ татаръ, гораздо мѣнѣе элёна придерживается опредѣленныхъ законовъ. Большею частію онъ состоитъ изъ трехъ стопъ (часто впрочемъ изъ двухъ), которыя совершенно произвольно состоятъ изъ двухъ до четырехъ слоговъ. Риѳма на концѣ необходима, но ставится по произволу пѣвца. Въ тѣхъ поэтическихъ произведеніяхъ, которыя отличаются совершенствомъ стопосложенія, одна и таже риѳма продолжается множество стиховъ сряду. Кромѣ того часто встрѣчается еще правильно повторяющійся припѣвъ. Иногда въ джырахъ бываютъ парныя риѳмы или искус-

ственныя сочетанія разныхъ риѳмъ. Примѣромъ этого могутъ служить размѣры начала 4 заунывной пѣсни, на стр. 21.

– – – | – – | ⊼ ⊼ ⊼
– – – | – – | ⊼ ⊼ ⊼
– – – | – ⊼ ⊼
– – – | – – | ⊼ ⊼ ⊼
– – – | – – | – – –
– – – | – – | ⊼ ⊼ ⊼
– – – | – – | ⊼ ⊼ ⊼
– – | – – – | ⊼ ⊼ ⊼
– – – | – – | – – –
– – – – | ⊼ ⊼ ⊼

Въ джырѣ иногда встрѣчаются ясные слѣды первобытныхъ тюркскихъ риѳмическихъ законовъ, т. е. аллитерація, акростихъ и внутренняя риѳма (см. статью мою въ Zeitschrift für Völkerpsychologie); чаще всего это бываетъ въ древнихъ изрѣченіяхъ. Для примѣра приведу № 1 на стр. 1; ± означаетъ у меня аллитерацію, * риѳму на концѣ, ⊼ риѳму въ срединѣ:

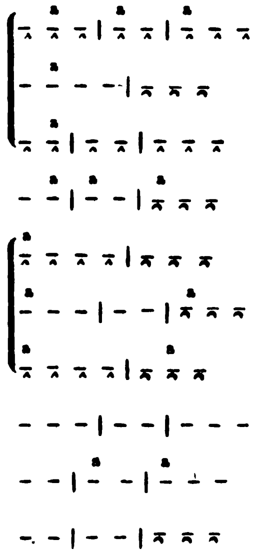

Кромѣ этихъ двухъ родовъ стиховъ, есть еще другіе, которые употребляются гораздо рѣже. Большею частію это бываютъ стихи, по размѣру джыра, раздѣленные по куплетамъ, которые представляютъ правильно-слѣдующія риѳмы на концѣ и припѣвы. Примѣромъ такихъ стиховъ служатъ свадебныя пѣсни.

Такъ какъ звуковые законы киргизскаго поднарѣчія въ нѣкоторыхъ отношеніяхъ отличаются отъ изданныхъ мною образцовъ другихъ поднарѣчій, то мнѣ необходимо сказать нѣсколько словъ относительно письменной передачи звуковъ киргизскаго нарѣчія.

Какъ въ минусинскихъ нарѣчіяхъ, такъ и въ киргизскомъ, въ первомъ слогѣ вмѣсто ӓ встрѣчается е. Но это не тотъ самый звукъ, который мы находимъ у абаканскихъ Татаръ; онъ не имѣетъ того близкаго созвучія съ і, какъ у нихъ, а представляетъ острое е, какъ французское é. Долгія гласныя буквы бываютъ ї ӯ, ӯ, и ā; изъ нихъ послѣдняя большею частію употребляется только въ чужеземныхъ словахъ. Двугласныя буквы суть: аі, ӓі, оі, ӧі, ыі, уі, ӱі, ау, ӓӱ, уа, ӱӓ, іӓ, ӱӧ, а трехгласныя уаі, ӱӓі, ауа, ӓӱӧ, но иногда послѣднія выговариваютъ какъ два слога.

У многихъ лицъ, передъ е въ началѣ слова, ясно слышится звукъ і, такъ что екі звучитъ какъ іекі, ер какъ іер, но такъ какъ это бываетъ не у всѣхъ, то въ началѣ слова я пишу только е. Тѣ слова, въ которыхъ я пишу іӓ, всегда начинаются этой двугласной буквой.

Въ иныхъ словахъ нѣкоторые произносятъ букву і такъ коротко, что она очень похожа на ӓ. И эту особенность я обозначилъ буквой ї только въ такихъ случаяхъ, когда она особенно поражала слухъ. Обыкновенно же я пишу только і. По видимому въ западной степи і чаще имѣетъ этотъ короткій звукъ. По крайней мѣрѣ г. Ильминскій пишетъ очень часто е вмѣсто і, напр. бер = бір. Но звукъ е онъ передаетъ буквою é, которую ставитъ и въ остальныхъ слогахъ, вмѣсто ӓ. Киргизы, которыхъ я слышалъ, говорятъ е, только на первомъ слогѣ. Во всемъ остальномъ, передача гласныхъ буквъ г. Ильминскимъ сходится съ мо-

имъ обозначеніемъ. Только долгія буквы ȳ, ў̄, ī, онъ пишетъ уу, ўу, ii.

Относительно письменной передачи согласныхъ буквъ не могу добавить ничего новаго, потому что въ киргизскомъ поднарѣчіи не встрѣтилъ новыхъ согласныхъ. По этому я ограничусь только указаніемъ незначительной разницы между моимъ способомъ трансскрипціи и способомъ г. Ильминскаго.

Если за долгимъ ȳ, ў̄ (г. Ильминскій пишетъ уу, ўу) слѣдуетъ гласная буква, то г. Ильминскій на мѣсто втораго у ставитъ полугласную букву w, которую выговариваютъ какъ англійскій w. Въ тѣхъ мѣстахъ степи, гдѣ я собиралъ свои матеріалы, такое сгущеніе буквы у я замѣчалъ очень рѣдко, а потому вообще удержалъ долгую гласную ȳ, и пишу kȳар, вмѣсто kywар.

Тѣ слова, которыя въ алтайскомъ поднарѣчіи начинаются съ j, у Сагайцевъ съ ч, а у Койбаловъ съ j, принимаютъ въ киргизскомъ поднарѣчіи восточной степи звукъ џ (ж); предшествующее d ясно слышно. Г. Ильминскій вмѣсто џ пищетъ ж; изъ этого видно, что предзвучіе д исчезло въ западной степи. У восточныхъ Киргизовъ ж встрѣчается только въ срединѣ иноземныхъ словъ, вмѣсто ج.

Смягченія гортанныхъ буквъ k и к на ҕ и г въ началѣ словъ, когда предыдущее слово кончается на гласную букву, я вообще не обозначалъ, за исключеніемъ тѣхъ словъ, которыя я соединилъ посредствомъ —.

Отпаденія гласныхъ буквъ въ концѣ слова, если слѣдующее слово начинается гласною буквою, я обыкновенно не обозначалъ; главнымъ образомъ оно встрѣчается въ стихахъ. Чаще я отмѣчалъ отпаденіе коренныхъ гласныхъ буквъ (iў, у, ы), когда слово начинается съ д, т, б, п, и кончается на шипящій звукъ ш или с, потому что это отличительная черта киргизскаго поднарѣчія. Такимъ образомъ я пишу т'сўм вм. тўсўм, п'шаk вм. бышаk, п'сӓдї вм. бiсӓдї.

Барнаулъ, 1 Мая 1869 года.

В. Радловъ.

КАРА СӦЗ.

I. Ӱ̈LГӦLӰ̈ СӦЗ.

1.

Ӱ̈lкӧнгӧ кірсäң kалды да
ас kујӱ̆ндӱ̆ тегäшкä,
ӱ̆lкӧн біlӓр kалҕанда
kулдар кірдї кеңäскä;
кеңäскäндä не дестї?
тырнадаі моінӱ̆н теңäстї;
теңäскäндä не дестї?
бірінä бірї серт kылды,
ӱ̆ігӧ кедäі кеlгäндä
бір ајаk ас бермäскä.

2.

Ӧlӧңтӱ̆нӱ̆ ҵаҕалаі
тал шыҕады деп едїм,
тал шыбыkтаі буралып
сал шыҕады деп едїм,
соkkан беіт сыkылды
ӱ̆і шыҕады деп едїм,
kырkkан серкä буттанып
бї шыҕады деп едїм.

3.

Ɥал kуiругў kаба деп,
ɥабыдан аiҕыр салмаɥыз!
kалыɥ мал арзан деп,
ɥаман kатын алмаɥыз!
Ɥабыдан аiҕыр салсаɥыз
ɥауҕа мiнäр ат тўмас;
ɥаман kатын алсаɥыз
топkа kiрäр ул тўмас;
ɥаман kатын алсаɥыз
тöркўнўнö берälмäi,
тöсöгўнö ɥаталмаi,
теɥ kурбусў кеlгäндä
оɥдў ɥуап аiталмаi,
ɥалҕанда kор болады.

4.

Таудан аkkан тас булаk
тасса kуjар теɥiзгä,
kанша малы кöп боса
баi kуанар егiзгä.
Ɥаманнан ɥаксы тўса,
ɥаксыдан ɥаман тўса
тартпаi kалмас неɥiзiнä.

5.

Аk дарjадан ўlкöн дарjа болмас,
тасса kалыбынан аспас;
турумтаiдан ўшкўр kус болмас,
торҕаiдан баскa нерсä алмас,
аk патсадан ўlкöн патса болмас,
онўɥ ɥарлыҕы екi болмас.

6.

Бузау танша ɥilып
бота болҕан заманды,

ҷамаӊ ҷаксы ҷӀлып
адам болҕан заманды,
тамам молда ҷӀлып
можа болҕан заманды,
таман тӧрӧ ҷӀлып
kара болҕан заманды.

7.

Уралдан kашkан ор тӳlkӳ,
аралап kашса іт ҷетпäс,
тегäӳрӳнö тöрт еlі
аспаннан тӳскöн тас тӳlöк
ҷергä тӳссö тек етпäс.
Кас патса kарашын
ертäн кеlдїӊ деп кек етпäс.

8.

Улу kаныӊ улӳ едїӊ,
асыл kаныӊ сідік едїӊ,
шыны аjактыӊ сыныҕы едїӊ,
kас патсаныӊ öзӳ едїӊ,
мінäзїнäн демä етпäімїн,
сӳöгӳнöн демä етäмїн.

9.

Алыстан kара кöрӳнсö
ҷӳрӳк озар созӳлӳп,
kаба kаба kар ҷауса
аттан тартар бӳгӳlӳп
ендігїніӊ ҷаксысын,
есіктäн тöргö kарап
отурасын тӳнöрӳп.

10.

Бораі, бораі kар ҷауса

боранына кеltірäр,
аз кісігä кōп кісі
орамына кеltірäр.

11.

Кöп нені аітады?
азђа kылђан зорлўђўн аітады;
аз нені аітады?
кöптöн кöргöн зорлугўн аітады.

II. БАТА СÖЗ.

Е kудајым ңарылђа!
ңарылђасаң малды kыл!
біткäн ңурттан алды kыл!
буђан kас сађынђаның
малын алып ңарлы kыл!
алла'ы екпäр!

Е kудајым бала берсін!
малмäн басты ңана берсін!
сађан kас kылђан туспанђа
табаның астына сала берсін!
алла'ы екпäр!

Е kудајым оң дасын!
мың саулўђўн kоздасын!
сегіз тўöң боталап
сегіз келін kомдасын!
Тілäншінің[1]) біäсін берсін!

---

1) Тілäншінің ākäсі Казы Бек, Тілäншінің баласы Алшын Бai, Алшын Бai баласы Дўсўп. Каз даусты Казы Бек Кара Кезäктің урāны.

ӱ̈ісӱ̈н Коңраттың тӱ̈бӧсӱ̈н берсін!
біткäн аруаk бäріңä тіјä берсін!
алла'ы екпäр!

Кудајым царылҕасын!
баі kылсын!
тӧрт тілäгін [1]) саі kылсын!
кетпäс дäӱ̈лӧт берсін!
кеӊ беіl берсін!
kурмалдыҕың kабыл болсӱ̈н!
тілäгің дурус болсӱ̈н!
муралың асыл болсӱ̈н!
тілäгäн тілäгіңізді берсін!
алла'ы екпäр!

Асың, асың, асыңа
берäкäт берсін басыца!
бӱ̈дӧнӧдӧі цорҕалап,
kырҕаулдаі kорҕалап,
Кыдыр келсін kасыңа!
Осу турҕан боз ӱ̈ігӧ
Кыдыр ата дарысын!
баібішäсі бу ӱ̈ідӱ̈ң
он екі kурсаk кӧтӧрӱ̈п
улҕа кӧзӱ̈ царысын!
Цеіңнің шеті нäн бу шетінä
оk шаптырса цетпäсін!
тäңрі бергäн несібің
текпілäсä кетпäсін!
äр кездä баілык кетпäсін!
кешкä келіп шӱ̈латkан
kошkаіның атасы

1) Малда болсын! баста болсын! аkылда болсын! бахытта болсын!

kошkар бассын ӱјӱңдӱ.
Бакаiлары шыртылдап
мӱздӧрӱ цылтылдап
ӱi арасын боk еткäн,
iшшä аiраңҕа тоk еткäн,
бузаулардың атасы,
буkа бассын ӱјӱңдӱ!
Шудаларын шаң баскан,
артkы ӧркӧшӱн kом баскан,
ботаkаiның атасы
бӱра бассын ӱјӱңдӱ!
Шыңыр, шыңыр кiснäскäн
тышып боҕӱн iскäскäн
kулуншактың атасы
аiҕыр бассын ӱјӱңдӱ!
Саҕан kас kылҕан кiсiнiң
базарҕа барып ат ӧлсӱн!
ертä кетiп kаiтkанда
ӱјӱнӧ kелсä kатын ӧлсӱн!
кӧтӱнӧ тышkаk тiсiн!
kолӱна пшаk тiсiн!
тышkаҕы тiлмасын!
тӧсӧгӱ цiлмасын!
Шаңыраҕы шартылдап
шандырына kадалсын!
босаҕасы бортулдап
борбајына kадалсын!
кӱlдрӧӱшӱ кӱрт сынып
кӧтӱнӧ kадалсын!
Алла'ы екпäр!

III. УЗАТКАН КЫЗДЫҢ ÖLÖҢЎ.

1. Цар Цар.

Кызды ӓкӓсініҥ ўјўнöн аппарса аулдўҥ цігіттӓрі ўідö цілыш осў ölöңдў аітады:

1.

1. Бір толарсаk, бір тобуk санда болар цар! цар!
kырk кісініҥ акылы kанда болар цар! цар!
ӓкӓмаі деп цылама баіҕус kыздар цар! цар!
ӓкӓҥ ўшўн kаін атаҥ онда болар цар! цар!
2. Цазҕы турҕў акша kар цаумаk kаіда? цар! цар!
kулун таідаі аікасkан оҥ цаk kаіда? цар! цар!
азар цаксы болсада kаін атамыз цар! цар!
аіналаін ӓкӓмдӓі болмаk kаіда? цар! цар!
3. Бір толарсаk, бір тобуk санда болар цар! цар!
kырk кісініҥ акылы kанда болар цар! цар!
шешӓмаі деп цылама баіҕус kыздар цар! цар!
шешӓҥ ўшўн kаін енӓҥ онда болар цар! цар!
4. Цазҕы турҕў акша kар цаумаk kаіда? цар! цар!
kулун таідаі аікасkан оҥцаk kаіда? цар! цар!
азар цаксы болсада kаін енӓміз цар! цар!
аіналаін шешӓмдӓі болмаk kаіда? цар! цар!
5. Бір толарсаk, бір тобуk санда болар цар! цар!
kырk кісініҥ акылы kанда болар цар! цар!
аҕамаі деп цылама баіҕус kыздар цар! цар!
аҕаҥ ўшўн kаін аҕаҥ онда болар цар! цар!
6. Цазҕы турҕу акша kар цаумаk kаіда? цар! цар!
kулун таідаі аікасkанаҥ цаk kаіда? цар! цар!
азар цаксы болсада kаін аҕамыз цар! цар!
аіналаін аҕамдаі болмаk kаіда? цар! цар!

7. Бір толарсаk, бір тобуk санда болар ꞑар! ꞑар!
kырk кісінің акылы kанда болар ꞑар! ꞑар!
ꞑеңгäмаі деп ꞑылама баіꞓус kыздар ꞑар! ꞑар!
ꞑеңгäң ўшўң абысын онда болар ꞑар! ꞑар!
8. Ꞑазꞓы турꞓў акша kар ꞑаумак kаіда? ꞑар! ꞑар!
kулун таідаі аіkасkан оң ꞑак kаіда? ꞑар! ꞑар!
азар ꞑаксы болсада абысыным ꞑар! ꞑар!
аіналаін ꞑеңгäдäі болмаk kаіда? ꞑар! ꞑар!
9. Бір толарсаk, бір тобуk санда болар ꞑар! ꞑар!
kырk кісінің акылы kанда болар ꞑар! ꞑар!
інімаі деп ꞑылама баіꞓус kыздар ꞑар! ꞑар!
інің ўшўн kаін інің онда болар ꞑар! ꞑар!
10. Ꞑазꞓы турꞓў акша kар ꞑаумак kаіда? ꞑар! ꞑар!
kулун таідаі аіkасkан оң ꞑак kаіда? ꞑар! ꞑар!
азар ꞑаксы болсада kаін інімiз ꞑар! ꞑар!
аіналаін інімдäі болмаk kаіда? ꞑар! ꞑар!
11. Бір толарсаk, бір тобуk санда болар ꞑар! ꞑар!
kырk кісінің акылы kанда болар ꞑар! ꞑар!
сіңлімаі деп ꞑылама баіꞓус kыздар ꞑар! ꞑар!
сіңлің ўшўн kаін сіңлің онда болар ꞑар! ꞑар!
12. Ꞑазꞓы турꞓў акша kар ꞑаумак kаіда? ꞑар! ꞑар!
kулун таідаі аіkасkан оң ꞑак kаіда? ꞑар! ꞑар!
азар ꞑаксы болсада kаін сіңлімiз ꞑар! ꞑар!
аіналаін өз сіңлімдäі болмаk kаіда? ꞑар! ꞑар!

2.

1. Шымылдаꞓын серпă сал көрсўн ăкäң ꞑар! ꞑар!
көздўң ꞑасын көl kылып төксўн ăкäң ꞑар! ꞑар!
ꞑылда ꞑылда Ноꞓаідан бул аламын ꞑар! ꞑар!
бір міндäттäн kутўлдўм, дерсін ăкäң ꞑар! ꞑар!
2. Шымылдыꞓын серпă сал көрсўн шешäң ꞑар! ꞑар!
көздўң ꞑасын көl kылып төксўн шешäң; ꞑар! ꞑар!
ꞑылда ꞑылда боꞓжама боjадым деп ꞑар! ꞑар!
бір міндäттäн kутўлдўм, дерсін аꞓаң ꞑар! ꞑар!

3. Шымылдыђын серпä сал кöрсӱн ађаң цар! цар!
кöздӱң цасын кöl kылып тöксӱн ађаң; цар! цар!
цылда цылда базарђа бардым деіді цар! цар!
бір міндäттäн kутӱлдӱм, дерсін ађаң цар! цар!
4. Шымылдыђын серпä сал кöрсӱн цеңђäң цар! цар!
кöздӱң цасын кöl kылып тöксӱн цеңгäң; цар! цар!
цылда цылда кӱјöӱгö бардым деіді цар! цар!
бір міндäттäн kутӱлдӱм, дерсін цеңгäң цар! цар!
5. Шымылдыђын серпä сал кöрсӱн іній цар! цар!
кöздӱң цасын кöl kылып тöксӱн іній; цар! цар!
цылда цылда цездäмä бардым деіді цар! цар!
бір міндäттäн kутӱлдӱм, дерсін іній цар! цар!
6. Шымылдыђын серпä сал кöрсӱн сіңлің цар! цар!
кöздӱң цасын кöl kылып тöксӱн сіңлің цар! цар!
цылда цылда цездäмä бардым деіді цар! цар!
бір міндäттäн kутӱлдӱм, дерсін сіңлің цар! цар!

3.

1. Алып кеlгäн базардан kара насар, цар! цар!
kара kуірук сäӱкölö шашың басар, цар! цар!
ӓкäмаі! деп цылама kыздар баіђус цар! цар!
ӓкäң ӱшӱн kаін атаң орун басар, цар! цар!
2. Алып кеlгäн базардан kара насар, цар! цар!
kара kуірук сäӱкölö шашың басар, цар! цар!
шешäмаі! деп цылама kыздар баіђус цар! цар!
шешäң ӱшӱн kаін енäң орун басар, цар! цар!
3. Алып кеlгäн базардан kара насар, цар! цар!
kара kуірук сäӱкölö шашың басар, цар! цар!
ађамаі! деп цылама kыздар баіђус цар! цар!
ађаң ӱшӱн kаін ађаң орун басар цар! цар!
4. Алып кеlгäн базардан kара насар, цар! цар!
kара kуірук сäӱкölö шашың басар, цар! цар!
цеңгäмаі! деп цылама kыздар баіђус цар! цар!
цеңгäң ӱшӱн абысын орун басар, цар! цар!

5. Алып кеlгäн базардан kара насар, џар! џар!
kара kуiрук сäўкölö шашың басар, џар! џар!
iнiмаi! деп џылама kыздар баiђус џар! џар!
iнiң ўшўн kаiн iнiң орун басар џар! џар!
6. Алып кеlгäн базардан kара насар, џар! џар!
kара kуiрук сäўкölö шашың басар, џар! џар!
сiңliмаi! деп џылама kыздар баiђус џар! џар!
сiңliң ўшўн kаiн сiңlі орун басар џар! џар!

4.

Кеlін кўјöўнўң ўјўнö кеlгäндä сäläм берiп отурады, кўјöўнўң тўђандары ађаiндары бäрi отурады. Онан сон бiр кiсi ађашмiнäн кеliнiң џаулук кöтўрўп бетiн ашып ölöң аiтады:

1. Аiт, кеlін! аiт кеlін!
аттың басын тарт, кеlін!
саусkаннан саk кеlін!
џумуртkадан аk кеlін!
2. Кеlін, кеlін, кеlіншäк,
кер бiäнiң kулуншаk,
алдыңгы тўöң iтiншäк,
артkы тўöң тартыншаk.
3. Алдыңђы тўöң iтiншäк деп
кöткö соkпа, кеlіншäк!
артkы тўöң тартыншаk деп
басkа соkпа, кеlіншäк!
4. Тäң ертäн турўп, кеlіншäк,
kаkаңдама, кеlіншäк!
ўi артына мал кеlзä
баkандама, кеlіншäк!
5. Тäң ертäн турўп, кеlіншäк,
kурт урлама, кеlіншäк!
öзўң џатып бајыңды
туртурлама, кеlіншäк!
6. Аузўң мурнўң сўрöңдöп

öсöк аітпö, келіншäк!
kаін аҕаның алдынан
кезіп öтпö, келіншäк!

7. Саур етігің шоңкаңдап
тоҕаі кезбä, келіншäк!
кöн етігің kорпулдап
аул кезбä, келіншäк!

8. Келін, келін, келіңіз!
кöрӱмдӱгӱн беріңіз!
ала kула демäңіз
тӱсӱн аітып kојӱңӱз.

9. Цылkы берсäң кöктöн бер!
öзӱ цорҕа беріктäн бер!
Kаін атаҕа бір сäлäм!

10. Тӱö берсäң аткан бер!
öсöрӱнö бактан бер!
Kаін енäгä бір сäлäм!

11. Сір берсäң kарадан!
сірäдä öлмöс царадан!
Kаін аҕаҕа бір сäлäм!

12. Kоідӱ берсäң kоңурдан!
öсöрӱнö оңӱнан!
абысынҕа бір сäлäм!

13. Ешкä берсäң сарыдан!
даусӱ шыдалмас зарынан!
Kаін інігä бір сäлäм!

14. Мӱзӱ п'шаkkа сап болар,
терäсі бутkа kап болар,
бутӱ толҕан булаk болар,
іші толҕан лаk болар!

15. Акты kоідӱң аідаҕан,
алалы цылkы баідаҕан,
осу цаның ӱlкöнӱ
атасы саҕан бір сäлäм!

5.

1. Мінгäндä атың бозгана,
џорђасы бар азђана,
таналы моіншак taktaлы
тоңгушў болсын kызђана.
2. Есіктің алды терäкті,
kатындар тоkур öрмöктў,
барђан џылы ул тапсаң
kудаідың бергäн ермäкті.
3. Мінгäндä атың џірäншä,
оінактап турар мінгäншä,
сірäдä мауkуң басылмас,
äлділäп бала сўігöншö.
4. Аk тўöң џатыр татраунда,
аk таілаk џатыр матауда,
kыз екäніңдä kысылдың,
меіліңшä оіна отауда.
5. Есіктің алды аk балыk,
аk балык етін kaktajык,
орамал берсäң барша бер!
елгä барып мaktajык.
6. Есіктің алды аk балык,
аk балык етін kaktajык,
орамал берсäң бöздöн бер!
шыђа беріп боktajык.

6.

Кара судў џађалаі kаз барады,
анасынан аірылып kыз барады.

Кара суђа kан kуісаң ађар кетäр,
џат кісігä kыз берсäң алар кетäр.

7.

1. Цылама, бікäм, цылама!
кöзӱңнӱң цасын булама!
ул боп тӱсаң äӱölдöн,
сені мундаі кылама.
2. Бӱркöндӱрӱп kojама,
кöздӱң цасын бojама,
біз бермäjік десäктä
мал бергäнін kojама.
3. Ол кеңäскä кірмäссін,
тур десäңдä турмассын,
öзӱң бölöк тӱђан сон,
цуртӱңа тулђа болмассын.
4. Сен цылаісын ӱjӱм деп,
ціђаным кызыл бӱjӱм деп,
äкäң сенің оілаіды,
отурђан балама кыiн деп.
5. Сендä оілаісын барсам деп,
ӱiгö тулђа болсам деп,
öз алдыма мал салып,
адамшылык kурсам деп.
6. Акша отауђа кірсäм деп,
барша, манат кісäм деп,
тіläӱң бікäм алдың да;
älдiläп бала сӱiсöм деп.
7. Серсäмбі кӱнӱ тojӱңӱз,
kуттӱ болса тojӱңӱз,
тіläӱlӱ kуттӱ тojӱңда
кöп цылаудӱ kojӱңӱз!
8. Цыламаі kулак салыңыз!
бу сöзӱмö наныңыз!
мен аітамын öсі jäт,
тыңдап уђӱп алыңыз!

9. Мынаң кешїп кетӓрсїн,
шын еїңӓ ҷетӓрсїн,
тең kурбуң шыкса алдыңнан
оінап біlӧп етӓрсїн.

10. Тең kурбуң кеlїп сӧіlӧсӧр,
kалжыңдасып оінасар,
ҷаксы ҷаман екӓнїңдї
оінаҕан болӱп барласар.

11. Курбуң кеlсӓ кӱlгӧісӱн,
ӓдӓппїнӓн ҷӱргӧісӱн,
салмаkмїнӓн сӧз сӧіlӧп
ҷаксы ҷуап бергӓісїн.

12. Бу барҕаннан барарсын,
ата енӓңӓ барарсын,
дӱнӱӧсӱн кӱрмӧттӧп
kабаҕына kарарсын.

13. Шапшылҕанын ҷїҕаісын,
kулдаі малын баkkаісын,
кӱндӧі ҷумусӱн kылҕаісын,
ата енӓңӓ ҷаkkаісын.

14. Ата енӓң аітар. кеlінїм, деп,
кеlінїм ҷаксы еlїм! деп,
бӧтӧн ҷек ҷат ҷуртӱңа
ҷаксылыҕын біlїнӓр деп.

15. Кораңа бӧlӱп мал берӓр,
алдыңа кеlіп дӓм берӓр,
аркан есін ҷӱн тӱтӱп
адамшылыk kура бер!

16. Адам болсаң ӧlмӧісӱн,
іш ҷамандыk кӧрмӧісӱн,
ҷаксы болсаң біlӓрсїн,
ҷаман болсаң біlмӓісїн.

17. Кӱјӧӱңдӱ кӱткӧісӱн,
ӧз басын кӱрмӧт еткӓісїн,

каnша кöңlÿң kалса да
бір біріңді тÿтпöісÿн.

18. Ҷыртык кылма кімін,
шашпа ҷіɓан бÿјÿмÿн,
кÿјöÿң келсä бір ҷактан
оңаі кылып тыр кыінын!

19. Біріңді бірін кÿрмöтсöң,
кызыкмінäн кÿнölтсöң,
келістіріп дÿнÿöсÿн,
ак шуңкардаі тÿlöтсöң.

20. Шäрігäттің белгісін,
білсäң ҷаксы ÿlгÿсÿн,
сöзгö сынык кылдырмаі,
кÿтсöң ҷаксы курбусун.

21. Аз асыңды кöп етсäң,
кöп асыңды кöl етсäң,
бäр'асыңды даіра кып,
конаɓын сілап ҷöнölтсöң.

22. Мынша кізмäт кылды деп
алɓаным тапты ҷолдÿ деп
кÿјöÿң кöңlÿ ҷаі болар,
малым алал болдÿ деп.

23. Кÿң ҷумсасаң корлама!
тіl алмаса зорлама!
тäтті дäмді асыңды
онан бölöк урлама.

24. кул ҷумсасаң урмаңыз!
оɓан корлук кылмаңыз!
ҷетім какын оілаңыз!
бу сöзÿмö наныңыз!

25. Öзÿң сараң болмаңыз!
сараңлык атак алмаңыз!
конак конса ÿјÿңö
табаɓына шек карын салмаңыз!

26. Џаман kатыныҥ беlгісі
ӓр недӓн џоk ӱlгӱсӱ,
kатты болсада уіkусӱ,
шірік болады терісі.

27. Џаман kатыныҥ беlгісі
ӓр недӓн џоk ӱlгӱсӱ,
сасыk болады ісі,
іш кеlмӓді кеlісі.

28. Талkан тӱјӱп кеп берӓр,
kарыны тоісӱн деп берӓр,
тӧр алдына булҕанса
отӱнӱҥ басына екпӓlӓр.

29. Ајаk болар kумҕана,
kолӱн малып џӱҕаны,
ӱстӱ басы боk болӱп
kас kудаідыҥ урҕаны.

30. Шылаушӱ џӱрӧр џалбаҥдап,
балаҕы џӱрӧр салбаҥдап,
маҥдаі шашы бурkурап
екі емшӓгі салактап.

31. Ол адамнан ујалмас,
ӧзӱнӱҥ дӱнӱӧlӱгӱ џі'алмас,
ӧзӱнӱҥ малын танымас,
kатын болсада денӓмӓгӓ џарамас.

32. Заманы аныҥ азҕана,
аттан баітал озҕана,
некӓсіздӓн kан турӱп,
kаіран kазаk тозҕаны.

8.

1. Сарҕајып атkан сары таҥ,
саҕынаін бікӓм тӱсӱҥдӱ,
оkура џӱгӧн бӱрул ат
т'суҥда сеніҥ бӱгӱlдӱ.

2. Мінгăндă атың бозђана,
кӯjбӯң цап цас боз бала,
паiђамбар kызын узатkан,
сонӯң бір салђан цолђана.
3. Кестă бір тіктің kулапара,
аітарым цар цар, сыңсыма!
ăkăңнің тăӯр баласы
обалың kырk бір цылkыђа.
4. Каіткан бір кеlгăн цылkысы,
кеlінің шаіпау тіlдісі,
Зулīkа Зăӯрӯ екі kыз
апаңның салђан ӯlгӯзӯ.
5. Мінгăндă атың цірăншă,
тыkыршын турмас мінгăншă,
сен аkылың кіргăншă,
аk таiлаk шыђар інгăншă.
6. Мінгăндă атың бозђана,
кӯjбӯң цап цас боз бала,
тана бір моіншаk таkkалы
тоңгушӯң болсын kызђана.
7. Серсăмбі кӯн тоі бтбр,
дӯрӯlдбп цеlдăп kоі кетăр;
сен кетсăң шешăң цӯдбідӯ,
кеlіні кеlіп кӯнбlтбр.
8. Ăӯбдбн ушkан сонады
саjалы цергă kонады,
артыңда бoi цеткăн сіңнің цоk болса
шешăңă kыін болады.
9. Мінгăндă атың ала еді,
тон сен кідің баршадан,
цыламаі аттан бікăм!
аппарып шешăң салады.
10. Мінгăндă атың ала'ді,
тең kурбуң мында kалады;
ш.

џыламаі аттан бікăм!
џазы бір кӯзӯ бір барады.
11. Мінгăндă атың теңбіl кӧк,
тең kурбуң kалды мында кӧп,
орамал берсăң барша бер!
мактаіды сені мунау кӧп.
12. Есіктіӊ алды kумдакты,
kумдактан kојан зымдапты,
атасы басkа џау џенгі
отауӻа салып тыңдапты.
13. Есіктің алды тастакты,
тастактан kојан бас бакты,
атасы басkа џау џеңгі
отауӻа салып тастапты.
14. Есіктің алды шашӯн,
шешăкăң шашар шашӯн,
kалыңга бергăн kырk џылкы
кешкăдă алар ашӯн.
15. Џајыkтан ушkан џаңгыз kаз,
еділдăн ушkан екі kаз,
бірăӯ шаңkан, бірăӯ боз,
сандыӻын толӻан сары бӧз.
16. Ӓӯӧдӧн ушkан кӧбӧlӧк,
кӯјӧӯң џаман сӧмӧlӧк,
кеlіншăк болӯп тӯскӧн сон,
кӯн кӧрсӧтпӧс тӧбӧlӧп.

IV. ЏОКТАҔАН ЏЫР.

1.

Алты атасы баі ӧткӧн,
алты атанҕа џӱк арkан,
џетті атасы баі ӧткӧн,
џетті атанҕа џӱк арkан.
Ујада суҥкар тӱlӧткӧн,
kыјадан суҥкар тіlӓткӓн,
алт'аі kызыл тӱlкӱ атkан,
kыјадан барып текӓ атkан,
баршаны бӧздӧі џыртырҕан,
џібӓктї џӱндӧі тӱттӱргӧн.
Конаk конса, kон! дегӓн,
kоі семізін, соі! дегӓн;
тоіҕа kазан астырҕан,
џаксылыkkа кӧзӱн џеткізгӓн,
шылаушӱн салып ат мінгӓн,
шыҥраудан алып су ішкӓн,
шінжірлі kауҕа тактырҕан,
kаіҥнан астау шаптырҕан,
kаптатып џылkы џаптырҕан.
Аідалаҕа аідаткан,
тулумдӱҕа баілаткан,
kалмактан џылkы kӱдурҕан,
kулунӱн полда тӱдурҕан,
џанбасынан отурҕан,
санама џулдуз баттырҕан.
Бес така баршадан тон кігӓн,
џеті рӱдан kол џіҕан,
ӓӱӧlӱ кудаі kалаҕан,
асылы нурдан џараҕан,

ak суңкардаі тӱ̆lӧгӧн,
тоjаты онӱ̆ң kанҕан сон
алыстан тоjат тіlӓгӓн.
Алыстан туспан аттанса
kар, цаңбырдаі бораҕан,
цакыннан туспан аттанса
kарт бӱ̆радаі царанҕан.
Барҕанда тӧрӧ таныҕан,
kаіtkанда kара kамаҕан,
kарасымӓн тӧрӧсӱ̆
kамап акыл сураҕан,
Тобуктӱ̆нӱ̆ң бі еді.
Сексӓнгӓ kеlгӓн Кеңір Баі
ішің толдӱ̆ параҕа,
парадан алҕан кӧп макпал
ӧlгӧндӧ цаілсын kараңа,
екі цуртkа цем kылыш,
ылажың не дір алдаҕа?
Аідының ала таудаі бар еді,
kаіратың kара таудаі бар еді.
Кӓріппінӓн kасарҕа
сауп турҕан біӓ едің,
цетімбінӓн цесірдің
аіттырмаі муңӱ̆н біlӓді,
толарсактан саз kеlсӓ
kажымаі оҕан кӱ̆lӧдӱ̆,
kабырҕадан kан kеlсӓ
kажымаі оҕан кӱ̆lӧдӱ̆.
Арҕын Наіман, орта цӱ̆з,
kылыш цанаі цӱ̆рӧдӱ̆.
Туҕурҕа kалҕан суңkары,
сӱ̆тӱ̆п kоіҕан тулпары
алпыс баста ak орда,
ak суңkар ӱ̆ідӧ турҕанда

кӱнӱ дӧ тӱнӱ базарым,
алдадан kаітты назарым,
бетімнäн кетті ажарым,
kан іäміз кеткäндä
бір кӱндӧ кетті базарым.
Џазда кӱнӱ болҕанда
кӱнӱң кӧзӱ баіланҕан,
аk суңkар ӱшӱп аіналҕан.

2.

Батыр Бек дегäн тӧрӧнӱң kызы Балҕын ӧлгӧндӧ шешäсі џоkтады:

1. Басыңда kу аҕаштың таkіаң тур,
аk кӱмӱс адра kалҕыр џарkырап тур,
kелмäсäң со барҕаннан артында
ау џаңгыз баурӱм шырkырап тур.
2. Џеткäндä џеті џаска kур'ан бердім,
молдаҕа оkусӱн деп kоја бердім,
артыңда апасы џоk сіңдісі џоk,
kалыңды џалҕызыма негä бердім.
3. Аітамын, аіт дегäнін, атым тусап,
тусаk kоіҕан џерінда турсӱн џусап,
kелгäндä елӱ бескä сумраі Бетäң
тӱарма енді бала Балҕынҕ'уkсап?
4. Караҕым аіналаін kандаі еді!
баурсаk маіҕа біскäн нандаі еді!
маkтасам ӧзӱмдӱ ӧзӱм болар улуk,
баланың ӧзӱ kурбу маңдаі еді!
5. Караҕым, аіналаін, улу кентім,
сарҕаіды сана мінäн аkша бетім,
болҕанда kыс ортасы сыҕыр оібаі,
бузулдӱ џалҕызыма kорҕан кентім.
6. Аk ешкä kелä џатыр улаҕына,

сӯт бергӓн аk ӧрпӯнӧн шыраҕына,
kосӯлӯп kеl екӓӯмӯз зарланаjыk!
алданың тӯсӧрм'екӓн kулаҕына.

7. Тапканы аk ешкӓдӓн екі улаk,
бірӓӯ улаҕының салпаң kулаk,
аk ешкӓ kӧккӧ kарап kӧдӧңдӯ џе!
табарсын есӓн болсаң таҕы улаk.

8. Аk ешкӓ сендӓ муңдӯ, мендӓ муңдӯ,
џаратты бір џаратkан бесӓӯ сумдӯ,
аk ешкӓ kӧккӧ kарап kӧдӧңдӯ џе!
kудаjым берӓрм'екӓн бізгӓ тӯjаk?

9. Боjӯнан Дӧскӧнӯң еl ӧтӧдӯ,
шапаннан џалаң kабат џеl ӧтӧдӯ,
сыҕыраі! мен зарланбаі кім зарлансын?
Балҕының енді маҕан аjы ӧтӧдӯ.

10. Дӧскӧнӯң баурӯ џалҕыз тамды,
аjамаҕан бар kудаі џалҕызд'алды,
еlӯ бескӓ kеlгӓндӓ сумраі Бетӓң,
џалҕызынан аірылын аңрап kалды.

3.

Бопо тӧрӧнӯң kарындасы kӳjӧӯ ӧlгӧндӧ џоkтаҕаны:

1. Кӯl дӓрі беlбӓӯ беlімдӓ,
азалы болдӯм еlімдӓ,
Бопо кӓм џардыk бергӓн сон,
џӯрӧ бердім џӧнӯмӧ.

2. Бас бас ӧlӯм, бас ӧlӯм,
басынан kеlгӓн осӯ ӧlӯм,
џапраҕын џалпаітып,
џардыны алҕан осу ӧlӯм.

3. Муkамбӓт kудаі досӯн
онӯ да алҕан осу ӧlӯм,
kылышынан kан тамҕан

Ӓйні алҕан осу ӧлӱм.
4. Ӧлӱмнӱӊ несі оібајым,
бул істі салҕан kудајым,
kара бір шашым ҷајаін!
ҷајаінда, ҷіјаін!
5. Куналы бармаk ҷез тырнаk
кӱнӱндӧ kанҕа, бајаін!
албыраҕан акша бет
сӱӧгӱнӧ такаін!
6. Моімулдаҕан kара кӧз
ҷаспінӓн онӱ ојаін!
алшыӊдап ҷӱргӧн ҷас тӧрӧм
орнӱна кімді kојаін!
7. Орkашта Орkаш Орkаш тау,
баураі толҕан кӧк бас тау,
топ ішіндӓ kыінд'екӓн,
ҷаӊҕыз енді сӧз бастау.
8. Бас тамаска шарам не?
басыма салҕан kарам не?
мен ҷыламаі кім ҷылар?
бетімдӓгі ҷарам не?
9. Боҕастыӊ бојӱн ӧрт алды,
ҷӱрӧктӱӊ басын дерт алды,
он ҷеті ҷасар Ӓбі ҷан,
kорасан дегӓн дерт алды.
10. Асылда кӓӱкӧр болатым,
ӱшӓін десӓм kанатым
ӓкӓкӓм kоскан kосактан
аірды шебӓр kудајым.
11. Алты атанҕа ҷӱк тарттым,
ала арkан бӓн бек тарттым,
алдынан ҷӱрмӧс ӓтӓкӓм
kушактап турӱп сӧз kаттым.
12. Арҕымаk ӱрӱн саҕынса

артkы ajaҕын kaҕынар;
алҕанын беібаk саҕынса
kаннан ендік џаҕынар.

4.

Тäті Алтаідың баласы ölгöн сон молда џоkтаҕан:

Кара бір таудӯң џылҕасы,
kалkына баҕлан kулџасы,
Сӯндӯктӯң аҕасы,
алтыннан салҕан сырҕасы,
алаштан туспан сöз kелсä
алдында џӯрöр џорҕасы.
Кара бір таудӯң ӯlгӯсӯ,
аты Алтаідың серкäсі.
Џарлыҕы џалҕан болмаҕан,
kан kараның еркäсі.
Базардан kelгäн бöз еді,
џаксыдан kалҕан köз еді,
Еділдің kызыл џеlіндäі,
саулап бір турҕан сöз еді,
аідыны таудан зор еді,
дäӯlöтӯ kölдöн мол еді,
öзӯм бір дегäн алашkа
аласы бір џоk тӯр'еді.
Аіҕыр бір kӯҕан kулундаі,
адам улӯн џактаҕан,
äдіlдікkä салҕанда,
кäпір kазаk мактаҕан.
Курама џіп еl кылыш,
kусӯн таза сактаҕан,
тіlі шаjпау тентäгін
аkылымäн токтаткан,
kölдöгӯ аk kӯ даустӯ,

ак суңкар кустаі даустў,
ерӑгӑскӑн дуспанђа
аідакардаі шалышты,
канђаі тўскӧн асылдаі
калшаіђанмӑн карысты,
екідӑ тізгін бір аіл
бір ӧзўм деп салысты,
толкун топка барђанда
топ ішіндӑ шыђып сӧілӧгӧн.
Сўндўктўң баласын
ӧз улўндаі білӑгӑн,
еlім Алтаі екӑн деп
еркінӑ зорлўк кылмађан.
Ертӑгі ӧткӧн азандаі
еldің камын оілађан,
осылык аітып алдађа
кунакар асы болмађан,
адалдыђы ӑlімдӑі,
дін сӧзўнӧ тоімађан,
акылы ҷана дӑніспӑн,
кӑўдӧсўнӧ сімађан.
Мун арадан ҷол алђан,
Букарадан кол алђан,
ҷалђыз кылдан нӑl алђан.
Аруакты ердің кўш еді,
адал пырдың мурт еді,
нıјаз алар муруннан,
мурттў барар ҷуртўнан.
Кожалар окур кур'анды,
кур'аннан баска паіда ҷок,
ажалдыђа каіла ҷок,
сарђаіђанмӑн ӧлмӧк ҷок,
убајымнан ӧнбӧк ҷок;
ӑсірӑ кылыш дўзўндӧі,

kалаі сандык ішіндäі
алтын дылда алпыс мың.
Кос kонусӯн сурасаң
Којанды мен Џыланды
öзöн аkкан бојӯнда
мекäн kылда Нураны.
Тірісіндä кöп берді,
зекäтім деп kуанды,
џесір kатын џас бала
kаірымäн џубанды.
Кöшкöндö мың џылкы аідаҕан,
таі kысраk kалмаҕан,
сегіз рӯҕа мал бергäн,
сексäн kысраk баілаҕан,
бетäгäлі кең тарлау
беткäігä біткäн раідаі.
Тäті öттӱ деп Алтаідан,
kаірат кетті деп kожалар.
Сызҕан сіјадаі
туспаның кöңнӱ тынды kоі,
барсаң сäлäм дегäісін.
Аk Џолдӯң баласы Арҕынҕа
атпäн џеlі тарттырды
керäгä бојӯ шалҕынҕа;
дуаі сäлäм дегäісін
Кошкар улӯ Курамҕа!
kорам орта болдӯ деп
kоңсунӯ kӯндöп kазбасын!
бір аллаҕа џазбасын!
іштін, кісін, буласын!
сум дӱнӱö öтöрӱн
осунаумінäн оіласын!
мың мылјан кетсäдä
тöрö алдына бармасын!

сум дӱнӱӧ ӧтӧрӱн
осунаумiнäн оiласын!
Ужмактың тӧрӱ он тарау
оiнаi кӱlӧ џӱргӧiсӱн!
беiстiң тӧрӱ бес тарау
беlгiлi болӱн џӱргӧiсӱн!
Аллаҕа iсiң аk болса
аk сараiҕа кiргäiсiн!
нурдӱң kызын сӱiгӧiсӱн!
торkадан кӧiлӧк кiгäiсiн!
шäрiмäн тауп шербäтiн
сусунӱңа iшкäiсiн!
Ја Мукамбäт kолдаҕаi!
кӧп аiтkан ӱмбӧтӱң
кӧп тiläӱ кӧl болҕаi!
кӧпсӱнгӧндä дäӱlӧтӱң!
ајан болсӱн äӱрӧтӱң!
баршамiнäн мäӱlӱмдӱ,
бӧз бојактаi џумсаҕан.
Џорҕамiнäн џӱрӱктӱ
таi kунандаi џаiлаҕан,
kожалардың аiтkаны
о дӱнӱӧдӱң сӧз едi,
аk кiрäӱкӧ сiмаҕан
алып бiр џоталы мырза едi,
алдадан бујурук kеlгäн сон,
бу дӱнӱӧнӱ kыпҕаны;
шаңраҕын iдiргäн
шынар дегäн аҕаштан,
мал баiлыҕы бiр асты
бiткäн kазаk алаштан,
бетiнä џан кеlмäгäн
Маiкымiнäн таласkан,
ӱш мäiрäмнiң улӱнда

Куандыkпäн Сӱндӱк
џан болмаҕан таласkан,
ексäдä еlгä бітäрмä
мырзадаі мунда џараскан?
бесіндä мептäп оkуҕан,
алтысында аkыл тоkуҕан,
џетісінä шыkkанда
џетпіс пырдан сӧз сурап
kудуктаі kӧзӱн шуkуҕан
сегізінä kеlгäндä
Сӱндӱkkӧ бас болҕан,
аkkан сеңдäі толkуҕан,
тоҕузӱна kеlгäндä
туҕан аідаі балkыҕан,
енді онӱна шыkkанда
дäӱlӧтӱ kӧlдӧі шалkыҕан,
он бірінä шыkkанда
аруаk асты kалkынан,
он екігä шыkkанда
kур kаітпады наркынан,
џірмадан ӧткӧн сон,
енді отузҕа џеткäн сон,
салkалы бі болдӱ,
џесірмінäн џетімгä
тігіп бір kоіҕан ӱі болдӱ,
џесірмінäн џетімнің
болӱп ӧттӱ азыҕы;
азҕан аул Сӱндӱк
аз kӱн болдӱ kазыҕы,
ӧз бауруӊ деп џан тартпаі,
тіl џаздырып дат аітпаі,
äдіlдіkkä салҕанда
іш барм'еді џазыҕы,
ат басына соkтурӱп

ak аітпађан дуђајы,
аузўна kыпыр кöп тўспöі,
алдасын кўткöн муңајы.
Сексäн ўшкö келтірмäі
ажал берді kудајы,
öткöн істä салабат
артkыпшылыђын сурајы.
Самарkанда саілатты
сар'алтыннан тўмöсўн,
ȃзрäтті соктурдў,
аkрäттä кўімöсўн!
аруаk ата kалап
аруаk баба ц̡ебäсін!
ц̡уап тамаң ц̡ар болўп
іпіңä шаітан мінбäзін!
ȃлäм білгäн Тäтідї
ц̡аkтаусўс kалды демäсін!

V. KAIM ÖLÖҢ.

1.

Ц̡анаkмінäн Тöбöк екі акунўң аітысkаны:

1. Ц̡ан. Мен ўјўмнöн шыђып-ем Ертіст'öрlöп,
ўш ц̡ўздўң ўш улўн ц̡еңäмін деп,
kан іäм шакыртkаныңа келіп едім,
екі немä kоімаіды кöлдöнöн деп.

2. Тöб. Шыђыпең ўјўңнöн Ертіст'öрlöп,
ўш ц̡ўздўң ўш улўна кедäімін деп,
Ц̡анаk ц̡амбы тўгўl бокты алмассын
ölöң аітып нетäсін бекäр терläп.

3. Ҵан. Біздäрдї «шäў!» дегäндä ӧlӧӊ басты,
ӧlӧӊ аітсак аруаҕыӊ сеннäн kашты,
сенімäн он сегіз кўн тарпысармын,
он тоҕус кўн дегäн деп шыдамасты.

4. Тӧб. Кäрї kул мен шыдармын, сен шыдамассын,
шыдамаҕан ҵігіттї тäӊрі алсын,
устаі алмаі kаларсын етäгімнäн
ҵамбыӊды алып алдыӊнан тура kашсам.

5. Ҵан. Кудаі-ау kаідан kалдым сӧз уҕарҕа,
Ноҕаі кедäі болмаіды бӧзў барда,
мен негä олжа алўдан kуруkалаін
атамныӊ мынд'отурҕан кӧзў барда?

6. Тӧб. Мына Орус салыпты kырҕа бекäт,
еліӊіз бермäід' екäн kаір зекäт,
ҵас тӧlўн сўтўн емгäн біз алҕамыз,
туҕурдан тўсўп kалҕан атаӊд'екпäт.

7. Ҵан. Аулў Оспан kаныӊ Бӧрўк Аҕашта,
атым Ҵанак болҕан алты алашkа,
мен кімнїӊ шаkырткаnына kеlіп едім,
сен бала менімäн ӧр таласпа.

8. Тӧб. Аулў Оспан kаныӊ Бӧрўк Аҕашта,
атыӊ Ҵанак болҕан алты алашkа,
Оспан kаныӊ акыны kалаі екäн
таjындаі атпїнäн аіkаласты.

9. Ҵан. Аулўӊ сасык судан кӧшкӧн екäн,
ырысыӊ балам Наіман ӧскӧн екäн,
тӧрӧ kараӊ ҵілып, кеӊäс kылып
Ҵäнäӊдї бір ҵеӊäjік дескäн екäн.

10. Тӧб. Аулўм сасык судан кӧшўп ҵўргӧн,
ырысым ҵылдан ҵылҕа ӧсўп ҵўргӧн,
Камбардыӊ кедäі шалы кедäі kалса,
боз балалар дым бермäӊіз десіп ҵўргӧн.

11. Ҵан. Ау балам сенїӊ ӧзўӊ баі Наімансын,
kонаҕасы берўгä ҵаі Наімансын,

Арӻының аіналасы алты аілык
кемтігіңді балам Наіман оілаӻаісың.
12. Тӧб. А Цӓкӓ біздің Наіман баі Наіманба?
меіман конаӻасы цаі Наіманба?
цаман, цаман деісін, іш коімаісын,
цаман бала еркіңӓ коіӻан барма.
13. Цан. А балам, Арӻын каіда? Наіман каіда?
Арӻындыӻым кӧрсӧтӧін осундаіда,
Тарбаӻатаі талкан боп кетӓр еді,
тӧрт улӯ баі бішӓніӊ косӯлмаіды.
14. Тӧб. А Цӓкӓ Арӻын каіда? Наіман каіда?
Арӻын болсаң Каркаралы дуан каіда?
бас кылып Цаман Таjың устап алып
цаксыңды тізіп салӻан цалӻыз саіӻа.
15. Цан. Деӻӓн сон меніӊ атым Цанак,
шалбарым бес терӓдӓн сексӓн балак,
ашӯма кӧп тімӓ, балам Наіман,
ашӯлансам кетӓрмін іттӓі талап.
16. Тӧб. Деӻӓн сон сеніӊ атың Цанак,
кылӻындырып коjӯптӯ мешкӓі тамак,
ініңді коідаі устап сатыб едің,
кулаӻымды кессӓңдӓ аітканым ак.
17. Цан. Урӓнымды сурасаң Арӻын Наіман,
кедӓі Цанак десӓңдӓ арӻылмаімын,
ашӯма кӧп тімӓ, Наіман балам,
аузӯңдӯ кобузбінӓн кан кылӻаімын.
18. Тӧб. Арӻын болсаң каітӓін Наімандаімын,
куам бар, каі сертіңнӓн таіӻандаімын,
урунӯң ӧзӯнӧ лаjык соjулӯ бар,
колдаӻы домбрамӓн урӻандаімын.
19. Цан. Оспаның асынӻаны алтыннан кын,
а балам, цең'алмасаң саӻан бір сын,
Алтаі Карпык баjым бар, Алда Цуман,
тап ӧзӯнӯң цылкысы цірма ӯш мың.

20. Тӧб. Наіманда бӯрамiнäн талҕан kатын,
токсан санды аiдаҕан Камбар цатыр,
цӯз сандыk Бек Султанда цамбы цатыр,
сексäн атан тӯӧгӧ ӓрäң артыр.

21. Цан. Біздäрдä «шäӯ» дегäндä ӧlӧң басты,
ӧlӧң аiтсаk аруаk сеннäн kашты,
кесäр бас, цӯрӧр аjаk цылкын аiтшы!
урудаi наҕылаiн цатkан тасты.

22. Тӧб. Еlіңіз бермäiд'екäн kаiр зекäт,
мӯlkӯ Орус салышты kырҕа бекäт,
алтынмінäн кӯмӯстӯ кемітäсін,
еlіңдä цамбы тӯгӯl, kаjамда цоk.

23. Цан. Еlімдä бір баjы бар Азна Баiды,
тап бір кӯндӧ kырk арба kазiн'алды,
токсан сан осу кӯндӧ kоі аiдаiды,
ызалансам аiтамын Орда Баiды.

24. Тӧб. Біз кеlгік, ӧңкӧі тӧрӧ аска саулап,
Іса бар, Ӓli, Омар омраулап,
kӯ далада kӯтыңдап аiтkаныңша
Сӓдäт kаныма аiтсаңшы кӧңӯlӯм аулап.

25. Цан. Адраjып не деiсін Омарбаі Сарт,
Наiманшаның баласы тізгінін тарт,
kалаі аiтсам еркім бар, мен Арҕынмын,
Калмаҕының kатынына ӧзӯң аiт.

Тӧбӧк цылдам цуап таппаҕанда онӯң орнӯна бір цаkын турҕан Садыр Баі дегäн кісі аiтты:

26. Тӧб. А Тӧбӧк сӧіlӧмӧсӧң сӧіlӧмӧін?
кедäiді ӧзӯмӧ kоjӯп еlдäнäiн,
ӯш кӯндӧ ӯшӯп шыkkан цалҕыз kаkпаi,
негä kоiдӯң кедäiді ӓlгідäiн.

27. Цан. Кызыл тілім сӧіlӧі бер безäктäгäн,
кӯң дӧ кӯнӯн кӧрӧдӯ тезäк тергäн,
кедäiді іштäн шалып kаikаiтаik!
Садыр Баі цӯндӧі саба кезäкпінäн!

28. Аулўм Бес kазылы Оі Тўндўктў
токсан біä соідўрўп џўз ўі тікті,
осу акын сылкылдаі бер кўн сенікі,
kаіђылы кöкрöгўм кöңўлўм кöптў.

29. Тöбöк мађан кылады омраун,
Наіман іткä тађады kоңраун,
кöрмöгöндöі мактанба балам Тöбöк
ўзўгўңдў ораін тöрт ак баўн.

30. Тöб. Мен öлöң аітамын џађын тынбаі,
сірä мені џеңбäісін Џанак сумраі,
сені дä kаlашшылар мактамаіды,
ўјўңнўң тесігі бар сексäн мыңдаі.

31. Џан. Ўјўмнўң сырты џаман, іші тäўр,
сен Тöбöк ак сўöк емäссін, kара баур,
ўјўмдö тыђып kоіђан џўз џамбым бар
мал џан kылсам болады kанша аул?

Ол сöзгö Тöбöк џуап таппады.

2.

Улу Бікä дегäн kыз Кўдöрў Кожамінäн öлöң аітысады:

1. Кожа: Сöксöўl kумђа бітäр бас алмалы,
зынаkор бір kудаіды ескä алмады,
öлöңнўң бес алты ауз аркасында
тусўма kыздар толдў kос алkалы.

2. Бікä. Сöксöўl kумђа бітäр бас алмалы,
зынаkор бір kудаіды ескä алмады,
тусўна kыздар толса kос алkалы,
kожа kаітіп устаіды ак шалмалы.

3. Кожа: Сöксöўl kумђа бітäр бас алмалы,
зынаkор бір kудаіды ескä алмады,
бірäўнўң ак некäсін арам kылђан,
зеннімгä kыздар кетäр kос алkалы.

4. Бікä: Сöксöўl kумђа бітäр бас алмалы,
зынаkор бір kудаіды ескä алмады,

казактың аkсаk тајын алдап алҕан,
зеннімгä kожа кетäр аk шалмалы.

5. Кожа: Сöксӧуl kумҕа біткäн бас алмалы,
зынаkор бір kудаіды ескä алмады,
о дӯнӯӧ бу дӯнӯӧдӧн џаксы деіді,
барајыk бāрі біз-дä џан kалмалы.

6. Бікä: Ӧlӧң, ӧlӧң дегäнгä ӧтӧрӧlӯ,
ӧlӧң аітып кöңӯlдӯ кöтӧрӧlӯ,
бу дӯнӯӧдӧн о дӯнӯӧ џаксы болса
адам аітпаі Кожäкäм кетäр еді.

7. Кожа: Екі kузҕун ӯшкӧн џері Еділ џајыk,
алашт'аkын бізгä болмады лајыk,
бу дӯнӯӧдӧн сіздä ӧтӧр біздä ӧтӧр,
екäӯмӯз ебін тауп сӧз kылајыk.

8. Бікä: Екі kузҕун ӯшкӧн џері Еділ џајыk,
алашт'аkын бізгä болмады лајыk,
сӧіlӧсӧргӧ џоk еді кӧп ӧlӧңӯм,
Кожам ӧlӧң сураімын kолӯм џајып.

9. Кожа: Екі kузҕун ӯшкӧн џері Еділ џајыk,
алашт'аkын болмады бізгä лајыk,
Ул Бікä ӧlӧң сураіды kолӯн џајып
алдаҕанын Ул Бікä наҕылајыk?

10. Бікä: Екі kузҕун ӯшкӧн џері Еділ џајыk,
алашт'аkын болмады бізгä лајыk,
кішкäнтäіді kосулҕан таксыр kожа,
ар'отурма бер'отур џаkындајыk!

11. Кожа: Екі kузҕун ӯшкӧн џері Еділ џајыk,
алашты аkын болмады бізгä лајыk,
кішкäнтäіді џабысkан бір дертің бар,
џаkындасаң кетäді сыпа тауп.

12. Бікä: Кожа зālім аларма kара турӯп?
kара зālім аларма бара турӯп?
Кожаның арамзасын білä kоідӯk,
біз баіҕысты алдаіды, бара-тур деп.

13. **Кожа**: Тӧрт орамал шетіна тӱдӱм анар,
ҵакпаӡан кул кылмысты тузак барар,
Кожаңмінӓн Ул Бікӓ оінап кӱлсӧң
ӱнӧ бојӱң шымырлап меіріӊ канар.
14. **Бікӓ**: Тӧмӧнтӱн ҵеті кӧшӱп ӧргӧ келдік,
ҵетӓӱ аулі̄ја тоӡускан ҵергӓ келдік,
келмӓі кірдің ҵерінӓ каідан келдік,
діннӓн шыкkан кожасы еlгӓ келдік.
15. **Кожа**: Бір алуан бала едің денӓм сӱідӱң,
ҵакпаӡан кул кылмысты тузак кӱідӱ,
бала едің ӧзӱң тӓӱр Ул Бікӓ акын,
кӧрмӧс білмӓс кісідӓі тіліӊ тї̄ді.
16. **Бікӓ**: Кожӓкӓ бас ӧлӧңӱм осундаіды,
асык ҵолӱң беіскӓ косӱлмаіды,
тӱбӱң Кожа болӡан мӓн дӓ̄рӓтің ҵок,
дӓ̄рӓтсіз ҵан імаңӡа косулмаіды.
17. **Кожа**: Букараның ҵолӱнда тӱӧ боздак,
тӓ̄ңрігӓ ісің ҵакпаса бардың тузак,
со тузактың ішінӓн шыкпа ҵаным,
Кожа кӓнің аітканын кылсаң мазак.
18. **Бікӓ**: Кӱдурӱп кӱс салдың куланыңнан,
ер ӧлтӱрӱп кегі алдыңма ураныңнан,
катынша Кожа таксыр карӡаі бердің,
сендӓ кӧрмӧі кеткӓнсін ура̄ныңнан.
19. **Кожа**: Менімӓн ҵау болмассын еlдӓсӓрсін,
бір екі ауз сӧзмінӓн тең дӓсӓрсін,
араш алап коімадың Ул Бікӓ акын,
не малдан не бастан кем ӧсӧрсӱн.
20. **Бікӓ**: Сенімӓн ҵау болмаӡам, еlдӓскӓмін,
бір екі ауз сӧзмінӓн тең дӓскӓмін,
не малдан не бір бастан кем болар деп
тӓ̄ңіргӓ кашан Кожаң сӧіlӧскӧнсӱн?
21. **Кожа**: Сенімӓн ҵау болмаӡан, еlдӓскӓмін,
бір екі ауз сӧзмінӓн тең дӓскӓмін,

бір табан сеннäн керä џолўм ўlкöн,
бабама Ӑзрäт Ӑlі сölöскöмўн.

22. Бікä: Öзўң кöңўl бермäсäң, мен нетäін?
ажал џетсä бір саka дäндäтäін,
kаратkан џуртаузўңа аkын болсаң
кöңўlўңдў саспаі-тур сап етäін.

23. Кожа: Аітаін аіт дегäнін біlісімді,
о менің kызҕа тўскöн бір ісімді,
бабамыз Ӑзрäт Ӑlі оk атыпты,
kоімаімын kыз туспанҕа кўlўсўмдў.

24. Бікä: Џаратkаның барм'екäн кöргöн нурўн,
нурўн кöргöн беістäн алады орун,
Кожäкä, сеннäн мен бір сöз сураімын,
не џаратkан болады іlкі бурун.

25. Кожа: Бар џаратkаның кöргöн нурўн,
нурўн кöргöн беітсäн алады орун,
Ул Бікä, сен сурасаң, мен аітаін!
Кäппінäн Нун џаратkан іlкі бурун.

26. Бікä: Бар деіді џаратkаның кöргöн нурўн,
нурўн кöргöн беістäн алады орун,
Кожäкä, сен о сöздў біlмäі аіттың,
џаратkаның бар деіді онан бурун.

27. Кожа: Аўölдö Муkамбäттің нурўн kылҕан,
он сегіз мың äläмнäн бурун kылҕан,
Бытыраш Äбдіlдаҕы нурўн тöгўп
сегіз беіс ішінäн орун kылҕан.

28. Бікä: Аўölдö џаратkанда џан џаратkан,
дарjаның тўбўндö мың џыл џатkан,
дарjаның тўбўнöн шыҕарҕан сон
нурдан алып тауп берсäң не џаратkан?

29. Кожа: Ӑўölдö џаратkанда џан џаратkан,
дарjаның тўбўндö мың џыл џатkан,
дарjаның тўбўнöн шыҕарҕан сон
нурдан алып аімінäн кўн џаратkан.

30. Бікӓ: Аітамын, аіт дегӓнін, Кожам дӯрсӯн,
Кожам токсан тӯрlӧндӯң мені кӧрсӧң,
онӯ тапсаң бір тыныс алар едің,
Ӑзрӓт Ӑlінің атасын тауп берсӓң.
31. Кожа: Ӑптіјӓктің ішіндӓ-бар едің ӓlіп,
џетік молда окуідӯ катты таныш,
атасының аттары Бытырашты,
анасының аттары Ӑбӯ Тӓlіп.
32. Бікӓ: Сабактың басын сураса ӯндӯ деіді,
џаман сӧз џаксы адамђа мінді деіді,
паіђамбар ат сурмак сӯндӧт екӓн,
ӓкӓң атын сураімын кімді? деіді.
33. Кожа: Куба џон аркы аулдӯң џортар бӧрӯ,
бір џарымның џођӯнан кӧңнӯм кеірі,
Ул Бікӓ, сен сурасаң-мен аітаін,
Ер Кӧшӯк ӓкӓм, аты мен Кӯдӧрӯ.
34. Бікӓ: Ішінді осуншаның атым есӓн,
калкым коімас ӧlӧңдӯ бі̇lмӓн десӓм,
Кожӓкӓ сен аітканда мендӓ аітамын,
Џӓңгӓlді ӓкӓм, Џаңыл шешӓм.
35. Кожа: Куба џон аркы аулдӯң џортар бӧрӯ,
џођӯнан бір џарымның кӧңнӯм кеірі,
Ул Бікӓ сен аітканда мендӓ аітаін,
Ер Кӧшӯк ӓкӓм аты, мен Кӯдӧрӯ.
36. Бікӓ: Керӓгӓнің басында макта шӯкӧ
шӯкӧнӯ џаман кылса болады ӯкӯ,
Кожӓкӓ, сен аітканда мендӓ аітаін,
Џӓңгӓlді ӓкӓм, атым Ул Бікӓ.

Кожа сонда тура калды, Ул Бікӓ аітты:

37. Ak таілakka џӯк арттым катар катар,
шӯдасы шӧсӯп џатса шаңђа батар,
сІмађан тіl аузӯңа акын болсаң
дарја ађып џаткан кашан каттар?
38. Кожа: Ak таілakka џӯк арттым катар катар,

шӯдасы шӧгӯп ҷатса шаңӻа батар,
kауста kарашамӓн kаімаk шіді,
ҷеті токсан ајынды дарја kатар.

39. Бікӓ: Бу kаідаӻы Кожа еді есі кеткӓн?
есі кеткӓн болмасаң Ертіс ӧткӧн,
есі кеткӓн болмаса, есӓр Кожам,
ҷеті токсан аілары kашан ӧткӧн.

40. Кожа: Ҷӯк арттым аk таілаkkа kатар, kатар,
шӯдасы шӧгӯп ҷатса шаңӻа батар,
сендӓі мен кӯн есӓптӓп ҷӯрӯш емӓн,
kаі кӯн сӯk болӻанда дарја kатар.

Кыз ҷеңілді, Кожаӻа бір шапан берді.

3. Мӧнӧк Опан kыз.

Наіманӻа Мӧнӧк ҷігіт урлуkkа парды, kолӻа тӯстӯ, тоі болдӯ, Опан дегӓн kыз Мӧнӧк дегӓн ҷігіт екӓӯ ӧлӧң аітысты. Тутkан ҷігіт ајаӻына кісӓн салӻан, кісӓні мінӓн тоіӻа келгӓн.

1. Кыз: Карkарамның ӯшӯ аідас аіда,
колаң kара шашымның тӯбӯл саіда,
теп тек ҷатkан елімді тез бӯлдӯргӧн,
аітысамын аӻалар ҷајау kаіда?

2. Ҷігіт: Карkараңның ол ӯшӯ шаіда болар,
іздӓгӓнгӓ асылык паіда болар,
сонша ҷердӓн мен келдім ҷајау іздӓп
аітысамын, kыз Опан kаіда болар?

3. Кыз: Ҷермӓн kӧkkӧ теңсӓліп ҷелсӧң ҷігіт,
ҷермӓн kӧkkӧ теңсӓліп ҷӯрсӧң ҷігіт,
егіншінің атындаі кісӓнің бар,
рӯңдӯ сонда сураімын н'елсін ҷігіт?

4. Ҷігіт: Рӯмдӯ сурасаң Баӻаналы,
баілыkмінӓн ҷылkымыз кӧк алалы,
Аман Ҷолдӯң Наур Кул ҷіп келіп
ат кӧтӯнӧ салмаімынба сен баланы?

5. **Кыз:** Бармак kaiда? базарђа келмäк kaiда?
öтö шауп елiмдi алмак kaiда?
бiздiң елдä џалаң бут џajау џÿрÿп
ат кöтÿнö Опанды салмак kaiда?

6. **Џiгiт:** Öлöңдÿ аiтып Опаным џöн öлöрсÿн,
бÿjурÿk келсä алдадан сенд'öлöрсÿн,
Аман Џолдÿң Наур Кул џiп келсäм
алакандаi сен Наiман џергä енäрсiн.

7. **Кыз:** Џöн сöiлöс кäрiбiм џöндÿгÿңдÿ,
негä аiтасын ау сорлÿ белдiгiңдi,
бiздiң елдä џалаң бут џajау џÿрÿп,
негä ау сорлÿ аiтасын белдiгiңдi?

8. **Џiгiт:** Олöң бiлсäм тамађым кенäi аiтамын,
сöз мäнiсiн бiлмäсäм, негä аiтамын?
баiбiшäнiң баласы басын öстÿм,
белдiк аiтпаi е балам ненi аiтамын.

9. **Кыз:** Сöiлöр едiң џajаум, кÿjÿң болса,
шекäң тола басыңда мijiң болса
кара öлöңнöн екäÿмÿз кажыспаспыс,
ендi елiңдi аiта кöр! ерiң болса.

10. **Џiгiт:** Бiр öлöңÿм бар едi кендä кендä,
кiм iманын кÿтöдÿ осу кÿндö,
оiда Орус, кырда казак аiдыннан турђан,
кудаi мендä елiмдä таксыр тöрö.

11. **Кыз.** Сöiлöр едiң џajаум, кÿjÿң болса,
кiрiп шыђар кең сараi ÿjÿң болса,
кара öлöңнöн екäÿмÿз кажыспаспыс,
ендi елiңдä аiта бijiң болса!

12. **Џiгiт:** Кыз Опан оiда кала, кырда кала,
џалђыз џÿргöн џajауђа кудаi пана,
он ÿшÿнöн он тöрттö сöiдöi калђан
бiздiң елдä бар едi Шорман бала.

13. **Кыз:** Олöң аiтып џajаум kaксаiмысын?
терä тон мäн кöшÿмдÿ џактаiмысын?

тентӓгін тебізімӓн тыімаітӯӡӯн,
ебӓlӓк со ҷасыңды мактаімысын?

14. Ҷігіт: Шоң бійім сöiлöр сöздöн öтӯп еді,
Шорманым сöiлöр сöзгö ҷетіп еді,
ҷарыктыk ерlікпінӓн колӡа атганып
Бошаңӡа Маікымінӓн кетіп еді.

Кыз ҷеңіліп ҷуап таппаі тура kалды, ҷігіт аітты:

15. Сатканы сӓӯдӓгӓрдің бојаk таӡы,
ҷӯгӯрткöн сум ҷајаудӯ тајактаӡы,
бір тостаӡан осундаіда саумал берсӓң
сорлӯӡа біздӓі kала суап таӡы.

16. Кыз: Біз ҷајау öлöң аітып аттаі ҷеlді,
баіӡустың кöп ҷаңгалак кöңlӯп бölдӯ,
сусаӡан öлöң аітып сорлӯ ҷајау,
ішіндӓ сырлы шеlӓк сауман келді.

17. Ҷігіт: Ӓӯöдö кöктö kазы kудаі болса,
аітkан сöзӯм kудаісыз kуна болса,
ölöңдӯ kоја дыр оібаі Опан!
саумалыңды ішӓін олаі болса.

18. Кыз: Катты ҷӯтӯп саумалды kандыңызба?
kаібана боп акылдан тандыңызба?
öлöң аітып сусаӡан сорлӯ ҷајау
kаныңды ішіп саумал алдыңызба?

19. Ҷігіт: Катты ҷутӯп саумал kанӡым келді,
таӡы бірге Опанмӓн јӯргӯм келді,
еlдӓгі есӓр kылык ескӓ тӯсӯп
Опаның ак тöсӯнö мінгім келді.

20. Кыз: Бір kамшым бар kолӯмда сегіз öрмö,
ал кöзӯңö тімӓсін меннӓн кöрмö!
екі ајакты кісігӓ мінӓмін деп
kыл kуіруӡӯ ҷылкыдан дӓңгі кöрмö.

21. Ҷігіт: Кӯз ҷаратып мінгӓнім kара кöкшö,
ајаӡыма кігӓнім кебіз öкшö,
е! дегӓндӓ, ме! дегӓн ҷарыктыӡым,

котöрö кöр колтуктан, атам Бекшä.
22. Кыз: Кыпра болўп бір цулдуз каідан шыккан?
кысыр емгäн кур'аты баідан шыккан,
е! дегäндä атаңды аузўңа алып
Бекшä атаңның сўöгў каідан шыккан?
23. Цігіт: Ылаллаҕа моінўн бурҕан даҕы,
талаі нöгöр цолўнда турҕан даҕы,
атамыз цауда цўрўп цолда öлўптў,
царыктык анасынан тўҕан даҕы.
24. Кыз: Мен öзўм атты де мäн тўöлўмўн,
кара öлöңгö салҕанда цöнöлöмўн,
мені каітып цеңäсін, сорлў цаjау,
ат шыккан Бекшä атаң ціäнімін.
25. Цігіт: Кöкшö казы äўöдö кудаі болса,
аіткан сöзўм даісыз куна болса,
сіздäр ціäн болҕанда біз наҕашы,
ат тонўмдў алып бір олаі болса.
26. Кыз: Балкын кöл салкын кöлмäн кызыл кўраі,
цас басыңнан кöп цортўп кез ортадаі,
атыңмінäн берäін тонўңдў алып
тамыршылаі келдің бä мені сураі.
27. Цігіт: Кöп цорўктў цортўҕа цўр! дегäн сон,
кöп цортўшў тілäў бір дегäн сон,
кыз Опан уруда кöз цок, малда тіл цок,
баіҕусау цылкыңды алдың білмäгäн соп.
28. Кыз: Цаjаўм, öлöң аітып каксасана!
кöшўмдў терä тонмäн цактасана!
кöтўңнöн сандык баілап кўп цеттің,
ypy кул білмäі алсаң тастасана!
29. Цігіт: Наізамды цауҕа шаныштым сермäін деп,
тіріді цау корлўҕўн кöрмöін деп,
цылкыңды шаршы тўстö тіб-алдым,
Опанҕа цалҕызымäу бермäін деп.
30. Кыз: Еліміз Есіл барып öтпöкп' екäн?

аіtкан серткä уру кул џетпäкп'екäн?
кулаҕына ӱрӱп аjаҕын сыпырҕан мал
уру алдына ол т'сӱп кетпäкп'екäн?

31. Џігіт: Öлöң аітып Опаным толҕан џоксӱн,
бајаҕыңдаі еріптäс болҕан џоксӱн,
олаі аітсаң алдаҕа кыпыр болдӱң,
Урусаідың басына конҕан џоксӱн.

32. Кыз: Олаі аітkан о сöзӱн џöн дегäнің,
џеліп џӱргöн џаісаның мен дегäнің,
џылкымды шаршы тӱстäтіп алып,
кöсöмсӱп кöргöн џергä дāндäгäнің?

33. Џігіт: О сöзӱм олаі аітkан џöн емäспä?
џеліп џӱргöн џаісаның мен емäспä?
џылкыңды шаршы тӱстä оттатџаітын
баласы баібішäнің мен емäспä?

34. Кыз: Біздің елдің џаілау кара татыр,
біздің öлöң ол аітса каіда џатыр?
öлöңдӱ аіта бер Мöнöк акын!
џарасынан Џекäм џаман џатыр.

35. Џігіт: Басын тартып кӱрöңнӱң џорҕалаттым,
кӱндӱз коідаі Наіманды корҕалаттым,
āлі öлсöмдö алдаҕа арманым џоk,
кара канын аҕаның сорҕалаттым.

Со џердä кызды џеңді, кыз џылап отурӱп калды; ертäң ел кöштӱ, Мöнöктӱ тӱö ӱстӱнö міңгізді; еліндä таҕыда бір акын кыз болдӱ. Со кыз кöш џöнöкöі аітысамын деп келді џігіткä. Бу џігіттің касында бір арбалы атка мінгäн бала бар, со баладан сурады џігіт: «Бу кыздың немäні бар» деді. Бала аітты: «Бу кыз оңда, деді, öзӱ öлöңшӱ, деді, бір ак кешäгі џуртта бала тапты» деді. Кыз келді џігіткä, öлöң аітты:

36. Аjаҕы уру кулдӱң кара какпан,
бу какпаннан уру кул паіда тапкан,
тӱö ӱстӱнö баіҕусты шокаітыпты,
Оџан џан о џетімді каідан тапкан.

37 Цігіт: Аjаҕы уру кулдӱң kара kакпан,
уру kул бу kакпаннан паіда тапкан,
еліма ернäк болсам мен барармын,
сеннäн kудаі сактасын бала тапкан!

Кыз аны естіп kашты.

4. Шортан Баі Орун Баі.

Турдӱ Бектің kасында бір Орун Баі дегäн акыны бар екäн. Турдӱ Бек kырҕа барыпты. Кырда бір Шорман Баі Кожа бар екäн, Кус Бек тӧрӧдӱң kасындаҕы акыны бар екäн.

Кус Бектің алдында Орун Баі кӧп ӧлӧң аітты, Кус Бек оҕан кӧп сі kылыпты. Онан сон Шортан Баі kожамінäн аітыстырдылар.

1. Ш. Б.: Царатkан бäрімізді бір kудаjым,
Патса бендäсінä kылар цаjын,
атың анык тӱсӱңӧ таныk едім,
цолӱң болсӱн цӱрӱпсӱн Орун Баjым.

2. О. Б: Дiуана kожа атасы барарм'екäн?
меірäмгä імам болҕан цаңгыз цекä,
цолӱң болсӱн дегäнің цаксы lепäс,
Кудаі берсä мол болсӱн е Кожäкä.

3. Ш. Б.: Ӧлӧңгӧ бір кісідäі тӱсӱң бар,
тілмäн цаkkа бак бергäн рысың бар,
барымташы кісідäі мол болсӱн деп
елдä kандаі кісідä цумусӱң бар.

4. О. Б.: Былтыр бізді шакырды Кус Бек батыр,
kан шакырса не турсӱн акын бакыр,
ак суңkардың дідäрін кӧрӧмӱн деп
Орун Баі сол царлыkпан келä цатыр.

5. Ш. Б.: Аітасын мактаныш kылып батыр kанды,
äр кӧрӧрсӱн kуру келіп kатылҕанды,
еl бітімін бідäітӱҕӱн бі емäссін,
Кус Бек сені наҕылсын шаkырткaнды.

6. О. Б.: Кожäкä, kанҕа таҕы сӧлӧімӱсӱн?

каныңды шыkырды деп біlдäімісін?
ішің тар бу kаідаӷы џарыkтыkсын,
kаныңды шаkыртса кеін ітäріп kоі деімісін?

7. Ш. Б.: Еліңä мäн насіkат сöз аітамын,
бар демäі беті дӳзӳң тік аітамын,
еlімнäн былтыр алып кетіб-едім,
уjалмаі таӷы кеlдіңбä? деп аітамын.

8. О. Б.: Тöрöңнöн алатӳӷун алымым бар,
џаkсыдан алып öскöн kалыбым бар,
тöрöңö äлің кеlсä бердірмä баk,
kӳндöсöң алӷаныма ішіңді џар!

9. Ш. Б.: Орун Баі Турдӳ Бекпäн кеlгäн екäн,
џан kалмаі тöрö kара бергäн екäн,
еlімді öзӳм џоkта kоідаі џеңіп,
бу муңдар сонан дäндäп кеlгäн екäн.

10. О. Б.: Кожäkä, соңӳ сöз деп аітармысын?
kуанып бердірмäсäң kаітармысын?
Мäірамның kарлыӷаштаі малың kорӷап,
kызӷанӷан тäңрі малын шаітан болсӳн.

11. Ш. Б.: Біlдіңбä сöіткöн мінäн берäрімді?
баӷана біlіп едім кеläріңді,
меннäн басkа џан џоk деп маkтанасын,
асырмасаң тӳк бермäн öнöрӳңдӳ.

12. О. Б.: Шыӷыпты орта дӳзгö атың, Кожа,
аітасын äлімдікпäн батыл, Кожа,
сендäі сарттың кöзӳңдӳ уkалауш'äм,
осӳ џолӳ бердірмäсäң kатын, Кожа.

13. Ш. Б.: Орун Баі Турдӳ Бекпäн кеlдің, кеттің,
ау балам тӳк бермäн тіlің öттӳ,
џалынсаң Кожäkä деп кешäр едім,
аі балам осу сöзӳң тӳпкö џетті.

14. О. Б.: Кожäkä, сырттап сурап саӷынӷапым,
Кус Бектäн тäӳр болдӳ табылӷаным,
бу џердä Кожа біlдäр kаратӳ џоk,

Арђында сеннӓн сурап нађылђаным.
15. Ш. Б.: Караул ӧршӥ бердӥ, шындамасам,
аітпаімын kалыkkа кеңӓс тыңдамаса,
тілӓншӥ еlгӓ kеlгӓн сен деімӥсӥн,
кӧрӧін kалkымнан-ак булдамасам.
16. О. Б.: Кожасын Кара Калпаk атың басkа,
шыђыпсын џакпаі џалђыз kарындасkа,
баласын бір Арђының екі аірып
ӯрӧттӯ неткӓн адам сенӥ kӯ басkа.
17. Ш. Б.: Болсада бајађыдаі заманым џоk,
боз бала бӓрӥң бірдӓі џаманың џоk,
пыр болђан џет'атаңа Кожа едӥм,
кӧрмӧсӧң бір џаржактаі амалым џоk.
18. О. Б.: Нӓсіlӥң тӧрт џардан тек дар kожам,
алдымнан kыісык џӯрмӧ џӧн бер Кожам,
еlӥңӓ терс аітып дін ӯрӧтпӧі
Казактың ӧlӧңӯндӧ нең бар Кожам?
19. Ш. Б.: Ӧlӧңӯн мынау аkын бађад'екӓн,
сӧіlӧсӧ сӧз мӓнісӥн табад'екӓн,
алдынан осундаіда бір шыkпасам
џанына kоја берсӓм џађад'екӓн.
20. О. Б.: Аітасын џӯрӯктӯкпӓн шешӓн Кожам,
kунаңды тауба kылсаң кешӓр Кожам,
алдыма шыђарыңды kаідан біlдӥң?
аітасын соңӯ, білмӓі есӓр Кожам.
21. Ш. Б.: Берӥппӓ џаңгыз сађан тіlмӓн џакты?
деімӥсӥн сӧздӧн кедӓі біз беібакты?
Кожаңды џурт пыр kылђан есӓр деісӥн
аі балам тапсырармын аруаkkа.
22. О. Б.: Деп едӥм тіlӥм тіјӓр мен бађана,
џаратты Кожаны есӓр алда тађала,
е шал ӧlӧң аітканын kашан кӧрдӯң?
ӧlӧңдӯ аіт бірlӥктӓн кет садађа.
23. Ш. Б.: Кан kара шађырђан сон келӓ kалдым,

аkынды іздäп кеlгäн кöрö kалдым,
Кожаны бірlігінäн аірып алҕан,
молдаҕа дāрäс окуҕан kаідан kалды.
24. О. Б.: Кожäкä, кöп шаітанмäн салыспаңыз!
kараҕа тöрö турӯп таныспаңыз!
аітамын џаным ашып аk сӯöккö,
џасыkkа бола атыңды алыспаңыз.
25. Ш. Б.: Öтöрӱн дӱнӱöнӱң оідамасам,
алдында kан kараның саірамасам,
Орун Баі еlгä кеlгäн бу бір міман,
џуртӯма ендї аітып маіламасам.

VI. Баксаның сöзӱ.

Аӯölӱ Кудаі сен оңда!
сен оңдасаң біз мында,
тіlägäн тіläк џана бер!
kас бедäӯгö бала бер!
Џаксы Кудаі! џаі Кудаі!
Мырза Кудаі! Бї Кудаі!
Аӯölӱ Кудајым кöк џасаҕан,
онан кеін џер џасаҕан.
Сїнаін бірїншї Кудаі,
екіншї сїнаін Муkамбäт,
біріңä біз kул болдӯk,
біріңä ӯмбöт болдӯk;
ӱшӱншӱ тäңрім,
тöртӱншӱ тöрт џар,
сексäн сегіз Машајыk,
џӯз џїрма тöрт паіҕамбар,
Меккäдä аулїја,
Медінäдä аулїја,
Кан Шыңыста аулїја,
kызыл таудӱң басында

kыз аулīја,
ӧгӱз таудӱң басында
ӧгӱз аулīја,
kошkар таудӱң басында
kоңурбас аулīја,
таудаҕы буланын,
іштäн шыkkан аіда kар ц̧ыланын,
Бекпäӱ ата Бек Ǟзіl,
ӧlӱ десäм, ӧlӱ емäс;
тірі десäм, тірі емäс,
ата, kорkӱт аулīја!
Уаk атасы Ер Кӧкшӱ,
ерlігінің беlгісі
садаҕына кеlгäн сан кісі,
мылтыҕына кеlгäн мың кісі.
Сары Бајы, Сарыш, Ӧтӧӱlӱ;
ӱш дӱз сексäн ат
беігäгä kосkан Кӧрпӧ Бaі.
Арҕын атасы Кара Кожа
Канда Абылаі kырада Казы Бек,
ц̧алаңајаk Ǟзіз
дуана пырыk,
тӧрт улдӱ Тор'Аіҕыр
наҕашы Турду Бек
ӧзӱм наҕашы атам
Ц̧аҕалбаіды Туңkат,
Кара Кесäк Кабан Баі,
kӱ даустӱ Казы Бек.
Кара Керäі Мурунда Канды Баі
Шаkпа улӱ Ц̧аны Бек;
Тобуктӱда Дӧнӧн Баі
ішіндäгі Доҕалбаі
ӧтӧ шыkты Кунан Баі заманында.
Таздың арҕы атасы Шоін Кара

Кара Сары, Кондў Баі
аулїја Касіјäттї öткöн.
Терстäн Бала арђ'атасы Кепт Буђа,
Кöкäі Кöшўк
öтö шыкты ішїндä,
Аман Кул бакса.
Басентїн арђы атасы Барлы Баі
ішїндä Тасы Баі,
Тўрlў Бек дуан басында.
Äўöl Кудаі цін цасађан,
бірїнäн бірїн мол цасађан,
цынының арђы атасы Кент Буђа,
цын атасы Сары Азбан,
äўрö kылма сен Азбан,
цын атасы Бердї Баі
цын урāна екäў! екäў!
Аспандађы менїң бес перїм,
kырk бышаk салдырып,
kырk їнä мађан тўрöтўп,
тöбöмö аідар kоідўрўп,
цынђа моін kоідырып,
кöнбöгöнгö кöндўргöн,
kў ађашkа тöндўргöн,
аk сакалды дал бата алдырђан,
аk сарыбас kоідў соідўрђан,
бес бала бес асау таі ўігö кіргїзгäн,
ерäгäскäн цергä дерт салђан,
цын болўп баілалђан,
кірнä болўп аіналђан.
Оідан келгäн он Кожа,
kырдан келгäн kырk Кожа,
Ол Кожаның ішїндä
Äзрäт Кожа,
цат ölўккö цан бергäн,

ҷамаӷат ҷанда теӊ кӧргӧн,
белсізгӓ бел бергӓн,
перзӓнтін теӊ бергӓн.
Оӊ колўмдў ораімын,
сол колўмдў сураімын;
шежірӓгӓ басын сўјӧгӧн,
кўнгӧ шашын тараӷан,
ата кӓдірін білмӓгӓн,
ана сўтўн ембӓгӓн,
ҷелдӓн ҷеті којан аідаӷан,
дуӷамінӓн баілаӷан,
ҷеті кетпӓн шот баскандаі болдўм,
ҷеті казанӷа тўскӧндӧі болдўм.
Он екі ак боз ат
оінаӷандаі кўн каіда.
Ҷын шакырдым Канбардан,
кыјада ҷаткан ҷандардан,
темір ҷанӷа сӧлӓмді!
кабар бер!
аур кол ҷісін!
темірдӓн тўн тіксін!
Оідан келгӓн он бӧрў,
со бӧрўнўӊ ішіндӓ
алты ауздў кӧк бӧрў.
Кӧк ҷендӓт Кондў Баі еліндӓ
Ҷума Баідаӊ баласы,
Косур Куда кӧк кабан,
ҷын ішіндӓ сӓн ҷаман.
Маӊдаі терісі курусўп,
ҷын біткӓнмӓн урусўп,
ҷўргӧгўмдў ҷабысып
он бір ҷаста табысып.
Кара Керӓі Мурунңан келгӓн
ҷіӓнім тўӷан ҷіӓн бар,

тоҕус улдўң кенжäсі,
Мырза Баі Кабыл
сар'ала kамkа тонўн кігäн,
сар'арҕымаk ат мінгäн,
kылышын kынҕа kынаҕан
кеlдің біл бу цылда?
Кыісан kатының аҕасы
kаралып цаткан шаңыраk басында,
тоkумў цоk кісідä,
Тобуктўдан кеlді
kара цігіт Коіkап,
Алтаідан кеlгäн алтаўм,
шабдар атты Кемäңгäр
еlдäн кеlгäн екäў,
цеlдäн кеlгäн цетäў,
еlдäн кеlгäн ек'Азыл,
Шаңдут басынан кеlгäн Шаңдаjаk.
Каідан кеlгäн ентäläп,
бäіҕä атыңдаі ентäläп!
Кöк ала сакал Кöзўмбöт!
алпыс атты, kырk цаjау;
Меңгäі Цўзöі
сен царkыным цолдасы!
цоҕартын кеlгäн тöрт ат,
тöмöнтўн кеlгäн бöрт ат,
кеіндä аіл цетпäс сар'ат,
адым адым баскан,
адымы церді kўрҕан,
туjаҕы kумдў сўрҕан,
тозан, тозан цўгўргöн,
тозанды цергä сўрҕан.
Цол цол цатыр,
цол цаҕалаі kол цатыр,
сонша kолдўң ішіндä

Кара Бек атты Султан џатыр,
Кан Тiläў Бердi султаным!
Арым Казы ултаным,
оiдан кiргäн оiпатым,
kырдан кеlгäн бек затым,
Дäӳт паiҕамбар, ер Дäӳт.

VII. КАРА ŎLŎҢ.

1. Калмактың џерiн аiтып џылаҕаны.

Каiранда kаiран kаiран тау,
баiдаң маҕан тiгäн тау,
ўш атамыз ŏткŏн тау,
ўш мың kара бiткäн тау,
Баjан бiр аулў Казылык.
Џолўң џатыр kазылып,
џазҕы турў кŏшкŏндŏ
kалўш'едiң kара џол,
kабырҕадан kазылып;
кўзгӳ турў kонҕанда
џатӯш'едiң џазылып.
Он екi казылы оi Тӳlўк,
баурўм џаткан баi Тӳlӳк,
kазанымның kакпаҕы,
џеli соҕар токпаҕым,
ат устауҕа kуруҕўм,
ўi тiрäгäн сырыҕым.

Каіранда kаіран kаіран тау,
маҕан баідан тĭгӓн тау,
атам кўјӧў болҕан тау,
енӓм кеĭін болҕан тау,
кетӓін дегӓн ојўм ɥоk.
Аіналасы толҕан тау,
ашшының бојў аі татыр,
алалы ɥылkы ɥуса тыр,
кӧжўр кӧжўр тастарым,
кӧзўмнӧн аҕар ɥастарым.
Шыбышым улаk салмаҕан,
токтўм kысыр kалмаҕан,
баі тӧбӧтӱ̆м маңkылдап
kотаныма ўргӧн тау,
біз барармыз,
барсаk бадал табармыз,
егіндӓ ɥајын білмӓімĭз,
аштан ӧлӱ̆п kалармыз.

2.

Шоң бĭгӓ кеĭін Кожа аітты:
Ол Шоң Біјĭмау Шоң Біјĭм
туҕурўңга kонҕан суңkарсын,
сўтўп мінгӓн тулпарсын,
судан шыkkан сўрӱ̆ксӱ̆н,
топтан озҕан ɥўрӱ̆ксӱ̆н,
Бĭбатмадаі бактың бар,
Сўлӧімӧндӧі тактың бар,
дін Мусулман kазаkkа
ɥурттан озҕан даңkың бар,
баі терӓктӓі бўрĭӧткӧн,
паіҕамбардаі нурлў ӧткӧн.

3.

Кожам Бердї Казаk џігіт Öскӱ̆м Баідың улӱ̆ барымтаҕа барды, барҕанда kолҕа тӱ̆стӱ̆, kолҕа т'сӱ̆п öлöң аітты:

1. Мен ӱ̆јӱ̆мнöн шыҕып едім боілаі, боілаі,
ak боз ат kызыл наіза кӱ̆lӱ̆п оінаі,
akтылы kоі алалы џылkы бар ӱ̆јӱ̆мдö,
онан шыkтым мен кöзӱ̆м тоімаі.
2. Астымда мінгäн атым kула џорҕа,
öзӱ̆м болмаі шыҕып едім осу џолҕа,
kырk бес џігіт ішіндä kолҕа тӱ̆стӱ̆м,
амал kаіла боларма kалың сорҕа.
3. Тарлан боз тајып кеттї таҕасынан,
Серік Баі тостан кеттї џаманынан,
kаныма бірäр kасыk ара турсаң
Кунан Баі аіналаін заманынан.
4. Кунан Баі сендä сылkым мендä сылkым,
менї kолҕа тӱ̆сӱ̆ргöн сенїң џылkың,
баілауда џеті џылдаі џатып едім,
болмады буруңҕудаі оін кӱ̆lкӱ̆м.
5. Џылkысын баі Öскöн Баі баҕа бердї,
моінӱ̆ма kыл шылбырды таҕа бердї,
Тöкöң kыз ak kылышпäн салып едї,
џар болӱ̆п алда таҕала kаҕа бердї.
6. Џылkысын баі Öскöн Баі аідаі бердї,
моінӱ̆ма kыл шылбырды баілаі бердї,
Тöкöң kыз ak kылышпäн салып едї,
џар болӱ̆п kудаі таҕалам оілаі бердї.
7. Кунан Баі заманыңда öзӱ̆ң батыр,
џолаушӱ̆ џол ӱ̆стӱ̆ндö тіктїң шатыр,
џылаіды баі Öскöн Баі Досам Бек деп.
Џапалаk менїң äкäм наҕып џатыр?
8. Саңындаі шаҕаланың менїң саңым,

kыіналды kолда ɥатып käріп ɥаным,
kолўнда осу kапыр ӧlўп кетсäм
кімгä талау болдў ɥіђан малым.

9. Санындаі шађаланың менің саным,
kыіналды kолда ɥатып käріп ɥаным,
менің ɥаным kолўнда осу käўр,
ӧlўп кетсäм кімгä кӧзўн сўзӧдў кемпір шалым?

10. Санындаі шађаланың менің саным,
kыіналды kолда ɥатып менің ɥаным,
kолўнда осу käўр ӧlўп кетсäм
кімгä кӧзўн сўзӧдў екі ɥарым?

11. Орустўң бір баілаў кісäндäдї,
кісäндäў ɥатсада кісі ӧlмӧідў,
kара тіlмäш аітады шыђасын деп,
ођандађа кӧңlўм бір сенбäдї.

12. Барсаң сäläм дегäісін атамызђа,
kолў тїдї käўрдўң ɥотамызђа,
ak кірäўkӧ сїмађан kаіран денїм,
kара ɥердің астына енäмїзбä?

13. Барсаң сäläм дегäісін атамызђа,
kолў тїдї käўрдўң ɥотамызђа,
сїмађан ak кірäўkӧ kаіран ɥотам,
kара ɥердің астына енäмїзбä?

14. Барсаң сäläм дегäісін ен'атама,
тоңўп мінälмäдїм мен атыма,
еlікгäі е! дегäндä ушkан басым,
kалыпты kум kујулўп kанатыма.

15. Тўlкўнў ɥіја берсäң мыңды мыңнан,
ӧтӧрмўз älдä болса талаі сумнан,
бар едї бір ӧзўмдӧ еlў ɥорђ'ат,
kара кӧз kарындасым ɥетсін ɥылдам!

16. Щыђыб-äм мен ўјўмнӧн тўсўмінäн,
бесіндї Ађадырђа ɥеттім кўнўмінäн,
ішпäімін kоідуң сўтўн баіђус басым,

Ӧскӧн Баі кӳндӧс болдӳ кӳнӳмінӓн.
17. Конђаны еlіміздің табылдыма,
наукасты тӧңгӧlӧк кӧз саңындыңба,
баілауда џеті џылдаі џатып едім,
Кӳн Џаңђа бір кеlмӓстӓі наңылдым аі?
18. Којады орус кӓӳр кӧтӳн такка,
сабаіды џана бізді џакка, џакка,
аі аңа туар аідың ајаңында бізді аідаіды,
сӓlӓмді карындасым баурсакка.
19. Бӧlкӧ Баі бу кылыңың џарамаіды,
арбаңды џӳрӳк кылђан кара маіды,
казактың каз моінӳн мінӳш'едің,
мінӓрсін енд'ат кылып караңаіды.
20. Ӳрӳ кысрактың актан кершӓ
кудајым енді маңан іман берші
Тобуктӳ менд'алђан, сенд'алар,
карамаі Серік Баі џӳрӧ берші.
21. Кеlдідӓ кӳ Серік Баі џылкынд'алды,
теп тек џаткан еlімӓ бӳlӳк салды,
ӳстӳнӧ кус тӧзӧктӳң џаткан басы,
шегӓlӓп ајак колӳ бекітіп салды.
22. Аітамын аіт дегӓнін Бӧlкӧ Баі Кан,
кан болђанда џегӓнін кап кара нан,
малмінӓн азар болса басты аларсын,
ураін шын енӓңді шыкты-ђоі џан.
23. Бӧлкӧ Баі аіналаін шін берӓін!
џок еді ӓзір сомӳм соң берӓін!
аузӳмнан бір несіјӓт сӧз шыңышты,
атпінӓн аібына тон берӓін.

4. Ӧтрӳк ӧlӧң.

1. Ӧтрӳк ӧlӧң аіттымда џуртка џактым,
кумурсканы каірып коідаі бактым,

еl кыдырҕан кешäгі есäр кöзд̆ÿ
б̆ÿгölöк басына тана тактым.

2. Бір kојанды міндімдä аспанҕа ушд̆ÿм,
екпініна шыдамаі џергä т̆ÿст̆ÿм;
алты к̆ÿндöі ak боран соҕ̆ÿп еді,
џалҕыз kÿраі ыҕына ас кылып іштім.

3. Д̆ÿн̆ÿöн̆ÿң аур̆ÿ ̆ÿргöн kарын,
џалҕыз öз̆ÿм кöтöрд̆ÿм сон̆ÿң бäріп,
атандарҕа ̆ÿштöстöп артып едім,
кöтöрölмöі џыҕылды атандарым.

4. Д̆ÿн̆ÿöн̆ÿң аур̆ÿ ̆ÿргöн kÿk,
џалҕыз öз̆ÿм кöтöрд̆ÿм аузÿн бÿп,
̆ÿlкöн̆ÿнö сіркäнің арба салдым,
ондаі мыкты кöрмöд̆ÿм öз̆ÿм тÿп.

5. Бес kарсакты к̆ÿн̆ÿндö баҫа міндім,
џ̆ÿргÿз ölмöі шіркінді азар міндім,
екі сымбал ̆ÿст̆ÿнö теңдäп алып,
kара џолд̆ÿң ̆ÿст̆ÿндö борт борт џеlдім.

6. Ӱlкöн сіркäгä арба салдым,
баскa кöзгö тöбölöп зорҕа салдым,
мені мыкты дегäнгä џурт нанбаіды,
kоідаі бітті кöтор̆ÿп отkа салдым.

7. Öтр̆ÿк ölöң аітамын öр басынан,
аркан естім боз торҕаі шÿдасынан,
алты інälік бос сöна тоі kылыпты,
кіт кідік солардың kудасынан.

8. Öтр̆ÿк ölöң аітамып äр басынан,
шылым kылдым шыбышык kÿ басынан,
kара шіркäі етінä kазан тол̆ÿп
астау астау ет џедік ер басынан.

9. Маса дегäн бір талаі бакыр екäн,
сöна дегäн іманcыз kапыр екäн,
б̆ÿгölökт̆ÿң ̆ÿј̆ÿнö еніп барсам,
äкäсінä ас беріп џатыр екäн.

10. Бўгölöктўң терäсі ер турманым,
kојан мініп мен öзўм цау kуамын,
шегірткäнің аіђырын устап мініп,
тура kашkан тўlkўнў бір бурмаімын.
11. Кöl баkаның кöнöктöі сўöгў бар,
кöр тышkаның kырk kулаш ўјöгў бар,
öзўм барып церінäн алып keldім,
бір тўlkўнўң kырk арба сўöгў бар.
12. Öтрўк ölöң аітаін öрдўң басы,
цау kыјактың тўбў ердің kасы,
öзўм барып церінäн алып keldім,
бір тўlkўнўң kырk арба омуртkасы.

5. Ak Бала.

Бір Боздаk дегäн цігіт Ak Бала дегäн kызбінäн kосўлдў асык болўп, kосўлђан сон екäўнўң kосўлђаны äкäсі біlіп «осуђан kызымды бермäімін» деп аірылып кöштў. Алыскa кеткäн сон Боздаkтың äкäсі цігітті бурунђў аіттырђан kаіныва цібäрді; kаіныва kаітып оінас kызының церінä keldі, kelсä оінас kызы ölўп kапты, беітіиің басына цатып ölöң аітты цігіт:

1. Äўöдö ызылдаіды цасыл сöна,
kалыпты цаіlаўнда цалђыз мола,
цаіlаўң мен кеткäндä таз’аk еді,
болмасын Ak Бала kыз, алда тађала?
2. Саламын kоржунўма тарымды актап,
атымды kамцылаімын екі цактап,
цасырђан алтын kўмўс тул такіаң,
kалыпты аідалада беіт сактап.
3. А. Б.: Цаіlаў elімíздің kум еді-ђоі,
базарђа kоі аідаса бул еді-ђоі,
басыма kelмäі цатып ölöң аітkан,
kаіђырђан kаісы баідың ул еді-ђоі.
4. Бозд.: Арkаның аk kаіңнан ерімді тоздап keldім,

öłÿгÿн кімнің kоіђан деп оілап келдім,
бір бата кімдä болса kылаін деп
ђалђызы мен Бöртöнÿң Боздаk келдім.

5. Кыз.: Аітамын аіт дегäндä Аk Баламын,
немді аітып öлгöннöн сон маkтанамын,
ђалђызы сен Бöртöнÿң Боздаk болсаң
ђалђызы мен Кырђыдың Аk Баламын.

6. Бозд.: Аk Бала kыз екäнін таныл турмун,
лапылдап тал отÿндаі ђаныш турмун,
тартысkан тар тöзöктö татÿ едім,
оjÿма «турама?» деп алып турмун.

7. А. Б.: Аітамын аіт дегäнін kызыл тілім,
ÿі kылдым kазђаннан сон ђердің тÿбÿн,
kызыл тіл käі келäр käі келмäс,
беіттäн мына турђан шыkпаі денäм.

8. Бозд.: Каід'екäн Аk Бала kыз сенің мурнÿң?
мен едім тірліктä сенің kурбÿң,
äлің келсä басыңды кöтöр бÿгÿн!
ÿjÿңö аппараін мен сені бÿгÿн.

9. А. Б.: Мурнÿмнÿң kум kуjулдÿ тесігінä,
алданың мен ђолÿктÿм кесäрінä,
ал тураін десäңдä туралмаімын,
kоjуптÿ аллам бöлöп бесігінä.

10. Бозд.: Каід'екäн Аk Бала kыз кулаң шашың,
кöрÿнгöн ђабылыңkы kыіђаш kасың,
Аk Бала äлің келсä кöтöр басың,
тірідä ескä тÿстÿ бергäн асың.

11. А. Б.: Оруннан ђі дегäндä kулаң шашың
кöрÿнгöн ђабылыңkы kыіђаш kасым,
басымды äлім келіп кöтöрöлмöн,
тең кіргäн kаншађа kаіран басым.

12. Бозд.: Каід'екäн Аk Бала kыз аk етіңіз?
ађармас баjађыдаі тађ'етіңіз,
болђанда астың кöрдöн ÿстÿң тастан,

ɥат'екäн kаітіп шыдап ɥаʒ'етіңіз?
13. А. Б.: Аітамын аіт дегäнгä аk етіміз,
аʒармас бајаʒыдаі таʒ'етіміз,
болʒанда астым кöрдӱң ӱстӱм тастан,
шіріді ɥаʒ'етіміз, тӱгӱl сан етіміз.
14. Бозд.: Каід'екäн Аk Бала kыз екі кöзӱң?
ајанды бір kудаіʒа аіtкан сöзӱм.
Аk Бала äлің kелсä кöтöр басың,
ӱјӱңö аппараін мен сені бӱгӱн.
15. А. Б.: Орунван олку тӱстӱ екі кöзӱм,
ајанды бір kудаіʒа аіtкан сöзӱң,
басымды äлім келіп кöтöрöлмöн,
беіттäн мына турʒан шыkпаід'ӱнӱм.
16. Бозд.: Каід'екäн Аk Бала kыз екі безің?
ајанды бір kудаіʒа аіtкан сöзӱм,
Аk Бала äлің kелсä кöтöр басың!
ӱјӱңö аппарамын kӱнӱ бӱгӱн.
17. А. Б.: Боздäкä, kаітіп ɥатсын екі безім?
ајанды бір kудаіʒа аіtкан сöзӱң,
басымды äлім келіп кöтöрöлмöн,
беіттäн осӱ турʒан шыkпаіды ӱнӱм.
18. Бозд.: Ҷаʒында саусаʒанда отуз тісің,
ајанды бір kудаіʒа kылʒан ісің,
ішіндä туар аідың kелäмін деп
ӱјӱндö зар ɥылаіды алʒан кісің.
19. А. Б.: Ҷаʒымда саусаʒанда отуз тісім,
ајанды бір kудаіʒа kылʒан ісім,
kаітäін зар ɥыласа алʒан кісім,
kудаідың мен kаітäін салʒан ісің.
20. Бозд.: Каід'екäн Аk Бала kыз іші баурӱң?
тірідä осулаім'еді аіtкан кöңlӱң,
бекітіп тöңӱрöгӱң тас kылыпты,
ɥӱрö'кäн kаітіп шыдап сенің аулӱң?
21. А. В.: Ішімдä іlжірäгäндä іші баурӱм,

тірідä осулаі едї аітkан köңlўм,
бекітіп тöңўрöгўм тас kылсада,
џўргöндö kоідаі шўлап менің аулўм.

22. Бозд.: Каід'екäн Ак Бала кыз екі колўң?
мен едїм тірlіктä сенің курбўң,
кöрўңнöн колўм салып алалмадым,
кудаідың мен каітäін салђан џолўң.

23. А. Б.: Саусађынан ilінгäндä екі колўм,
сен едің тірlіктä менің курбўм,
кöрўмнöн колўң салып бір тартпадың,
немäні оібаі Боздак сенің оjўң?

24. Бозд.: Аркада аттан тўö кымбат екäн,
алдађа тöрт перістä тылкат екäн,
раісын екі дўнўö кöрдўң кабат,
Ак Бала бу џалђанда не тäтт'екäн.

25. А. Б.: Аркада аттан тўö кымбат екäн,
алдађа тöрт перістä тылкат екäн,
раісын екі дўнўö кöрдўм кабат,
кет кудаі äкäм коскан џар тäтт'екäн.

26. Бозд.: Біздäр кетіп барамыз ўігö kаітып,
дäтің kаітіп шыдаіды џалђыс џатып,
менї сен älің келсä џебäгäісін,
басыңа бата kылдым ölöң аітып.

27. А. Б.: Келдің џігіт е Боздак кеттің тастап,
шыдаіды дäтің kаітіп џалђыз тастап,
біз дäрдї џалђыз тастап џеlä берсäң
тартарсын џол азабын атың аксап.

28. Бозд.: Олаі дегäн алђысыңба? карђысыңба?
аітыскан тірідäгї баіђусўңа,
біздї сен älің келсä џебäгäісін,
џöнölдўм ölöң аітып как тўсўңö.

29. А. Б.: Оінаушем öр текäмдї кlк кылып,
шанштым каркарамды бlк кылып,
артымда апам алтымда сіңнім џокта,

kÖзÿмÖ не kылады кÿjÿк kылып?
30. Бозд.: Оінаушең ÖртекÄңді kIк kылып,
шанштың kарkараңды бIк kылып,
артыңда апаң алтыңда сіңнің ңокта,
kарkараңды басыңа koіђузаін кÿjÿк kылып.
31. Атkа салып мінäргä ер болса,
kожађа Іман kаіда кÿjäр болса
басыңа kарkараңды koіђÿзаін!
баідасы kыјаматта тіjäр болса.
32. А. Б.: Оралпäк ортасын оімаі кеттІ,
басыма kос kарkарам koімаі кеттІ,
äкä шешäм буjурÿп kojам деді,
ңIлып еіІ ңуртÿм болмаі кеттІ.
33. Бозд.: Ортасы оралпäгің оідураін,
басыңа kос kарkараң kоідураін!
баідасы kыјаматта тіjäр болса,
басыңа kарkараңды koіђузаін!
34. А. Б.: Сäлäм шешäкäмä деп аіткаісын!
kулађы естпäітÿђÿн äкäкäмä бек аітkаісын!
ішіндä туар аідың kелсä ңарым,
болдумба ңаңа керäк деп аіткаісын!

6. Каршыђаның мактађаны.

Бір кісінің kаршыђасын іт ÖлтÿрдÿҮ, ÖлтÿргÖндÖ бу кісі кÖп ңылаіды, ңылап бу ÖлÖңдÿ аітады:

1. Аітамын kудаідан сон Муkамбäттї,
Сібірдä кÖк ңал салды кÖк ңендäттї,
тођус тÿлÖк болђанда топ kазд'алып,
kазасы онан сон іттäн ңеттї.
2. КÖk ңендäт алты kаштың баÿңд'ÿзÿп,
шыдамаі ÿнÖрÿмÖ кеттің ÿзÿп,
сені мен он сегіз ңыл болдÿм ңолдас,
кеттіңбä пыныңмінäн кÿдÖрÿзÿп.

3. Кӧк ҫендӓт ушӯш'едї ҫеlдӓі есіп,
турады kазды устап ҫаннан кешіп,
kара кӧт kakшымактап ilгӓнїнӓ,
бу шіркїн kодураіды кӧк ҫендӓтсіп.

4. Кӧк ҫендӓт! ӳідӧ кеңӓс дӯздӧ кеңӓс,
ҫасымнан салҕан kусӯм сендӓі емӓс,
аралас шӯрӯгӧjӳ топ ӯрӧктӯң
басkаны кезӓктӓрдӓн алӯш емӓс.

5. Кӧк ҫендӓт моінӯң узӯн, шалҕың kыска,
саlармын ӓlдӓ болса талаі kуска,
алты kаз он бес ӯрӧк бірдӓі алып,
дуадаk кӧрӯнбӧдӳ сен баіҕуска.

6. Кӧк ҫендӓт сендӓ кӓрі, мендӓ кӓрі,
кӧк ҫендӓттӧі болмаіды kустӯң бӓрї,
алты kазды бір ҫердӓ алып урӯп,
баjаҕы сын танбаіды баіҕус кӓрі.

7. Кӧк ҫендӓт kус ушады тӧмӧн ӧрlӧп,
шабытында тіlӓідї ӯрӧк бер деп,
кешкӓ таман болҕанда дабыл тїп,
есӓнмїнӓн іlӓдї «менї кӧр!» деп.

8. Кӧк ҫендӓт бӯгӯн біздїң тӯстӯ ескӓ,
kаіратын танӯш'емӓс ертӓн кешкӓ,
суксурлар кезӓк тӓрмӓн толӯп kалды,
ҫӯгӯрдӯм саскаңымнан Козу Кӧшкӧ.

7.

1. Тірі кеттїм, ӳшпӳ kатты тамам kылҕан,
сӧз аіттым ыkласпӓн бурунҕӯдан,
колӯма kаҕазалдым сїjамїнӓн,
ҫетӓдї мырадына дуҕа kылҕан.

2. Колӯма kаҕаз ҫаздым kалам алып,
анау кӯн Тоkпулатkа kаіттым барып,
kараҕым тербіӓңӓ ынтык болӯп,

мен kаіттым сöіlöсölмöі кӱјӱп џанып.
3. Џазђаным kађазмінäн калам сіја,
ла'ыладан екі кöзӱӊ сіпатында,
мен бардым маӊгазыма досӱм екäн,
нађылып кеlмäі калды kалкым сірä.
4. Мен бардым џума кӱн кул'атпінäн,
kаітäін kуіkулжуђан мінäзіӊ мен?
кӱнӱндö kырk кöрсöмдö арманым џоk,
ölöрмӱн діуана боп kаіђыӊ мінäн.

VIII. КАЗАКТЫӊ БУРУНЂӰ ЗАМАНЫӊ БАТЫРЛАРДЫӊ ÖLÖӉМІНÄН МÄСÄLÄ СÖЗ.

---

1. Казактыӊ тӱбӱ.

Бір Алтын Беl дегäн kан болђан, kаныӊ џалђыз улӱ бар еді, аты Каішылы Кан, сонан баска баласы џоk еді. Бір кӱндöрдö kаныӊ катыны kурсакты болдӱ, бір уаkытта бір kыз бала кеlтірді, аі десä аузӱ џоk, кӱн десä кöзӱ џоk; ол тапкан шешäсі ол kызын кöрӱп кöр кӱнӱнö талып kалды. Сондаі бір kыз кеlтірді деп kанђа аітады. Кан аітты: «Адамђа кöрсöтпö!» Кісі кöрмöсӱн деп бір џергä џасырып асрат!» деді. Сонан сон kаныӊ kатыны бір кемпірді шаkырды, кемпіргä бір џӱз ділдä џылында берді. Кемпір бу баланы алып kараӊђы темір ӱігö салып бу баланы асрады.

Сол kыз бір кӱндöрдö ер џетіп öстӱ. Öскöннöн сон бу kыз бір кӱндö кемпірдäн сураіды: «Сен kаіда барып џӱрöсӱн?» Кемпір аітады: «Е балам, бір џарыk дӱнӱö бар, бу џарыk дӱнӱöдö äкäӊ бар, шешäӊ бар, kалаі џандар бар, анда барамын.» Кыз

аітты: «Е енäкä! іш кімгä аітпаімын, маҕан со ҵарык дӯнӯöнӯ көрсөтшӯ.» Кемпір аітты: «Ҵараіды, іш кімгä аітпасаң көрсө-төін.» Кемпір бу kызды тысkары шыҕарады, шыҕарҕаннан сон, kыз бу ҵарыk дӯнӯöнӯ көрӯп ӯнöн бојӯ балkып есі ауп kалды. Сол тысkары шыkkан kӯндөрӯндө оҕан алла таҕаланың көзӯ тӯ-сөдӯ, алланың äмірімінäн со kыз kурсакты болдӯ. Бір kӯндөрдө іші өсӯп ӯlкөн болдӯ. О kыз буаз болҕанын кемпір білді, енді мені өlтӯрөдӯ деп kаіҕы ҵеді. «Енді мені өlтӯрсөдө kаным аk! kаның kатынына аітамын!» деді.

Кемпір келіп kаның kатына аітты: «Кызыңыз kурсакты болдӯ, іш адамҕа мен онӯ көрсөткөнӯм ҵоk, өlтӯрсөңӯз kаным-аk, тірі kалсам ҵолӯм-аk!» Каның kатыны аітты: «Сен онан басkа не kылдың?» Кемпір аітты: «Кылҕанымды ҵасырмаімын, менің kылҕан ҵазыҕым, бір-аk тысkары шыҕарҕан едім. Шыk-kан kӯннöн kурсакты болдӯ.» Каның kатына аітты: «Сен ҵа-мандыk kылмаҕан болсаң kанҕа ҵуабын мен өзӯм берäін» солаі аітып kанҕа барды.

Канҕа келіп аітады: «Кызыңыз kурсакты болдӯ алданың äмірімінäн. Онӯ іш адам көргөн ҵоk еді.» Кан аітты: «Олаі болса өlтӯр онӯ! деді. Ол kатын аітты kанҕа: «Кан kызын өlтӯрӯптӯ дегäн атаk ҵаман болар.» Кан аітты: «Енді не kылсаңдаҕы, кө-зӯмнөн ҵоҕалт!» деді.

Катын өlтрӯгө kызын kыімаіды, бір алтыпды абдыраҕа са-лып, ішінä азыk салып аузӯн ҵауп келітін сыртына баілап, аҕып ҵатkан дарјаҕа салып kоја берді.

Сол бір ҵердä Домдаҕул Соkур, Токтаҕул Мергäн бір ҵердä аң аулап ҵатуш'еді. Сол дарјаның ортасында, аҕып келä ҵатkан абдыраны көрдӯ, Токтаҕул Мергäн көргөндө: «Аі ҵолдасым», деді, судӯң ортасында ҵарkырап бір нерсä аҕып келäді; kудаі берсä онӯ біз алармыз, ала kалсаk сен ішін аламысын, тысын аламы-сын. Со ҵердä ӯlөсөlӯк, kолӯмӯзҕа келгäн сон, бір біріміз тала-сып араз болармыз.» Ол Домдаҕул Соkур: «Мен тысын аламын» деді. Токтаҕул Мергäн аітты: «Мен ішін аламын, не шыkсада шыkпасада менің баҕымнан болсӯн!»

Сонан сон цібӑктӑн ціп есіп okka баілап Токтаӷул Мергӑн атады, ол ok барып абдыраӷа kаталады, абдыраны тартып судан шыӷарып алады. Абдыраның аузўн ашады, ашша ішіндӑ он тöртўнöн тўӷан аідаі боп ішіндӑ бір kыз цатады. Екісі кöргöннöн сон кöркўнўнö есі ауп kалады. «Не kыссын? не еткӑн цансын?» деді. Kыз аітты: «Мен Алтын Беl Kаның kызы едім» деді. «Мені бір караңгы цердӑ асраӷан екӑн мен алданың ӑмірімінӑн kурсакты болўппўн; мені сонан сон ӑкӑм öлтўрсўн! деді, шешӑсі öлтрўгö kыімаі, kаіда кетсӑдӑ тірі кетсін деп осу абдыраӷа салып kоја беріпті.» Токтаӷул Мергӑн аітты: «Сені біз алармыз, бізгӑ тіјӑмісін?» Kыз аітты: «Тіјӑін, мен осу ішімдӑгі баламды кеlтіргӑннӑн сон мен сонда тіјӑін саӷан!» деді. Токтаӷул Мергӑн: «Олаі болса цараіды» деді.

Сонан сон уаkыт цеткӑн сон бір ер бала кеlтірді öзўнöн кöркöм болдў. Сонан сон некӑсін kыјып алды. Даладa цўрмöік деп еlінӑ кеlді. Еlінӑ кеlгӑн сон со бала ер цетіп öстў, öзў цаксы ӑділ болдў. Со баланың атын Шыңгыс kоідў. Ол уаkытта олардың турӷан шӑрінің патсасы öлгöн екӑн, бала kалмаӷан екӑн, еlі патса kылўӷа цаксы кісіні табалмаіды. «Со Шыңгыс дегӑн баланы патса kылалык» десӑді. Баланы патса kылады, öl десӑң öлöрўмізгӑ деп ант берді.

Сол Шыңгыс патса болўп, ӑділ болдў, кісігӑ зулма kылмады, зордўk kылмады, цуртў тынш болдў, еlдӑ урулўk, öтрўк цok болдў.

Шыңгыс тўӷанда Токтаӷул Мергӑн Алтын Беl Kаның kызын алӷан екӑн, со kатыннан ўш ул бала тўдў. Ол ўш бала ер цеті, ер цеткӑннӑн сон со Шыңгыс дегӑн патсаӷа зордуk kылды. «Бу атасы цok бала еді, мыны патса kыімаімыз, біздің атамыз бар, біздің біріміздi патса kыл!» Сол патса сол ўш баламінӑн егӑс болдў. Сонан сон патса: «Мен цалӷыз едім, мені бу öлтўрöр» деп kашпаkшы болдў. Шешӑсінің kасына кеlді, аітты: «Е шешӑ, мен кетӑмін kашып, мына ўш цаман балаң мені öлтўрöтўӷўн болдў» деді. Шешӑсі сурады: «Енді, балам, сен kаіда барасын? барӷан церіңді маӷан аітып кет! Мен сені öлў тірі kабарыңды

kaідан білämін» деді. Шыңгыс Кан аітты: «Kaіда бараін? Öзӳң аҕып кеlгäн судӳң басына барып сол атамның тусӳна барып анда цатармын!» Атам судӳң ар цаҕында болса судӳ ӧтсӧм ӧтӧрмӳн, ӧтӧlмӧсӧм судӳң бері цаҕында со цердä цатармын. Е шäшäкäм, менің ӧлӳ тірі kабарымды мен білдірäрмін саҕан, осӳ ӧзӳң аҕып кеlгäн судан kустӳң цӳнӳн салып турармын, kустӳң цӳнӳ ӧтӳп турар, ӧтӳп турса менің тірім, kустӳң цӳнӳ ӧтпӧсӧ аҕып менің ӧlгӧнӳм» деп ӳäдä kылдыда, аман бол шешä!» деп кетіп kаллы.

Шыңгыс kашып барып судӳ ӧрlӧп кетті, атасының тусӳна кеlіп, судан ӧтӧlмӧі, бу цакта цатып kалды; цатып аң атарҕа шыкты, аң атып, kус атып аңдың терäсінäн ӳі kылып алды, kустӳң цӳнӳн суҕа салып барады, kустӳң цӳнӳ akkан сумінäн ӧттӳ, шешäсі тірісін біlіп турдӳ енді. Шыңгыс kустӳң цӳнӳп таудаі kылып ӳјӳп kоідӳ.

Сол Шыңгыс кеткäнäн сон еl патсасыз болӳп kалды, кімді патса kылармыз деп састы, онан сон «осу kатының баласы цаkсы болӳш'еді; деп бір Бӧргӧlтӧі дегäн баласын kан kоідӳ, Бӧргӧlтӧі цурттӳ бӳтӳн тутӳп цаксы kылып туралмады, цуртӳнда урӳ кӧп болдӳ, тентäк кӧп болдӳ, ӧтрӳк кӧп болдӳ, онӳң тілін адам алмады, ӧзӳ äдіl болмады, паракар болдӳ. Сонан сон сол цуртӳ азып тоздӳ. Цуртӳ бір цергä ціlып кеңäс kурдӳ. «Біздің патсамыз äдіl болмады, цаман болдӳ, ол цурттӳ тутӳп туралмады. Шыңгыс kан патсамыз турҕан уаkытта цуртӳмӳзда урулӳk, ӧтрӳк, зордӳk цоk еді, цуртӳмӳз кӧп еді, енді аз болӳп kалды, цуртӳмӳз таусулатӳҕӳн болдӳ. Бӧргӧlтӧі патса болалмас, со Шыңысты іздäп табаjык! Мунӳ kaіда табамыз? kaіда кеткäнін kудаі біläді, ӧзгӧ цан біlіп болмас; бір біlсä шешäсі біläр, онан суралык!»

Цуртӳ ціlып со шешäсінікінä кеlді, аітты: «Сол Шыңгыстың kaіда кеткäнін біläмісін?» деді. «Мына цаман балаң патса болалмады, цурттӳ бӳтӳн тутӳп туралмады, Шыңгыстың заманында цуртӳмӳз цаксы еді, со Шыңгысты іздäік!» деді. «Біс kaіда кеткäнін біlмäіміз; сіз сонӳ біläрсіз; сіз аітыңыз, біlсäңіз!»

Шешäсї аітты: «Мен аітаін! Барсаңдаҕы, тауп алсаңдаҕы, мында келмäс! келсä тӱзӱ аітаін! осу суда öрölöп цурт отур, осу судӱң бојӱнда Шыңгыс барды; табарсыңдар барып, цалынсаңдар Шыңгыс келäр, цаман сöзӱ аітпаңдар, кöптöн кісі кöргöн цоk, шошӱп кетпäсін!» «Цараідың» деп цірма бес кісі бäрї цаксы іздäп кеттї.

Бір кӱндöрдö Шыңгыстың церінä келіп цеттї. Шыңгыстың аң терäсінäн kылҕан ӱјӱн кöрдӱ, таудаі kылып ӱјӱп тастаҕан kустӱң цӱнӱн кöрдӱ, орнатып kоіҕан ат баілаітӱҕӱн дінгäгін кöрдӱ. «Е Шыңҕыс осӱнда екäн» деді. Шыңгыстың öзӱ цоk аң аулаҕалы кеткäнін білді. «Біз буҕан кöрӱнбöјӱк, бізді кöрсö kашып кетäр, атымызды цасырып, öзӱмӱз kустӱң цӱнӱнö еніп цаталыk, келіп ујуктап цаткан церіндä устап алалыk.» Цасырынып цатады. Бір кӱндöрдö Шыңгыс келäді, дінгäkkä Шыңгыс Кан келді öзӱ. «Каның атын устаңыз!» деді, аттан тӱсöдӱ, цана öзӱ: «Каның атын баілаңыз!» деді. Кан ӱігö кірäді, öзӱ: «Канҕа есік ашыңыз!» деді. Ӱігö кіргäндä «Каның астына кіс салыңыз!» деді. Öзӱ отурады, «kаның алдына ас äкпäп kојӱңӱз!» деп öзӱ асты öзӱ алып ішäді. Асын ішкäн сон уікусӱ келді. «Канҕа тöсöк салыңыз!» деп öзӱ салып цатты. Цатып kалҕан церіндä цірма тöрт кісі бас салып устап алды, цірма тöрт кісіні бірін булаі бірін булаі улактрады. Кісілäр аітты: «Е таксыр kан!» деп «kулдуk kыламыз деп цалынып келдік; сіз кеткäн сон еліміз азып тозӱп кеттї; kаітып цӱрӱңӱз! патса болӱп орунӱңӱзга турӱңӱз!»

Сонан сон kаітып алып цӱрдӱ, елінä алып келді. Бурунҕӱ орнӱна kан kыламыз дегäндä, соңгӱ баідан тӱҕан ӱш інісі: «Мунӱ патса kылмаімыз, бул кетсін, кетпäсä мунӱ öлтӱрöмӱз!» деді. Сонан сон цурт ціп кеңäс kурдӱ: «Мунӱ kаітäміз? бул патса kылсаk öлтӱрöмӱз, öздöрӱн патса kоісаk цуртты тутӱп туралмаіды; мунӱ kаісын натса kылсада, шешäсі білсін!» деді. Шешäсінä ӱшöӱн цібäрді, тöрт баласының kаісысын шешäсі патса kылса біз соҕан разымыз!» деді. Тöрт баласы шешäсінä келді. Бірсі мен боламын патса, цана бірсі мен боламын! деді, тöртöӱ таласып келді. Тöрт баласына шешäсі аітады: «Бäріңдä менің баламсын», деді. «Сäндäр таласпаңдар! мен тöртöӱңдӱ äділ шарїҕат

kылаiп. Мына саҕымҕа садаҕыны iл, саҕым садактарыңды кӧтӧрсӧ сонӯң патса бол!» тӧртӧӯ аппарып саҕымҕа садактарын ылды. Ӯшӧӯнӯң садактары џергä тӯсӯп кеттi, мынаҕы Шыңгыстың садаҕын кӧтӧрӯп турдӯ саҕым, астынан тiрäӯ џоk, ӯстӯнӧн баiлау џоk. Со џердä сол катын џурттӯң бäрiн џiп алып «мунаны кӧрӯңдӧр!» деді «бул алданың äмiрiмiнäн бала болҕан, мунуң сол алданың äмiрiмiнан саҕым садаҕын кӧтӧрӯп турады, мыны патса kылыңыз! анау ӯшӧӯ зордӯk kылса мунӯ ӧлтӯрӯңдӧр ӯшӧӯн!» деді «џурт сендäр кӧпсӯндӧр! зордуk kылдыртпаңдар!» деді.

Сол kан болӯп турӯп kалды, тозҕан џуртӯн џiп алды, ӧзӯ сондаi äдiл патса болдӯ. Ӧзӯ бiр џаксы kатын алды, kатыны ӯш ул тапты, бiр kыз тапты. Со патса болӯп турҕан заманында äр бiр патсадан артыk болдӯ, iш бiр џауҕа алдырмады, џуртӯна kаiҕы салдырмады. Сонан сон со џаксы патса бар деп Ӯрӯм шäрдiң кiсiсi келiп, бiр баласын бiзгä бер деп сурап келдi, «ону бiз патса kыламыз.» Ӯрӯм шäрiнä бердi бiр баласын. Кырым шäрiнiң кiсi келдi, Шыңгыс Каның баласын kан kылаҕалы аламыз деп сурап келдi; ол бiр баласын алды патсалыkkа. Калiпа џуртӯ келдi, «бiр баласын бiздä патса kыламыз» деп оҕан бiр баласын бердi. Онан сон со Шыңгыстың бiр баласын бiздä аламыз деп Орустан келдi. Оҕан ул баласы kалмаҕан Аk Бiбä дегäн kызын бердi. «Патса онӯ kыламыз» деп Орус алып кеттi.

Ол Шыңгыстың ӧзӯ ӧлгӧннӧн сон äдiл џаксы патса болмады, со Шыңгыстың ӯш баласы патсалыkkа болӯп ӯш шäрдä турдӯ, ендi бiздä Казакта Калмады. Ӧз Џаны Бек, Пӧпӧгӧтӧi, Бӧргӧлтӧi шешäсiнiң ӯш баласы осу турҕан џаман тӧрӧлӧрдӯң аталары. Ӧз Џаны Бек kаның баласы Досан Кан улу џӯздӧ болҕан, онӯң баласы Äлi Кан болҕан, онӯң баласы Бопо Кан болҕан, онӯң балалары кӧп боп кеттi.

Шешäсiнiң äкäсi Алтын Бел Кан, онӯң баласы Каiшылы Кан, онӯң баласы Темiр Кан, онӯң баласы Досум Кан, онӯң баласы Есiм Кан, онӯң баласы ӯш болҕан: Еңсäгäi, Баiлы, Ер Есiм, Есiмнiң баласы Абылаi Кан болҕан.

2. Абылаі Кан.

Букар Кан Абылаі Канђа аітты: «Мађан кызын џібäрсін.» Кырk бімінäн кызын џібäрді, алты канат ak ўімінäн, он нарђа џўк артып. Букар Кан кырk бідäн сурады: «Абылаі тегі асылма, менің тегім асылма?» Кырk бі аітты: «Сіздің тегініз асыл, сіздің џеріңіз асыл, іш öзўңўз асыл, сіздің џеріңіздä етікмінäн намазы ok урђа џараіды.» Букардың каны сурады: «Џолдасыңыз барма касыңызда?» «Бір ашты бала бар, он ўштö бала» деді. Кан: «Онў шакыр!» деді. Шакырып келді бала. Букар каны аітты: «Е балам!» деді «менің тегім асылма, Абылаідың тегі асылма?» Бала аітты: «Абылаі тегі асыл.» Кан «о негä» аітты. Бала аітты: «Абылаі атасы нурдан паіда болђан, садађын кўнгö аскан, сіздің атаңыз Кокандык кара Сарт еді.» Букардың каның кырk бігä сілап бергäні, џаңгыз балађа бергäніпä тең болдў.

3. Абылаі Кан.

Абылаі Кан Казактың каны болђан. Керäідің Бота Канды тірі кöргö салды, каітып ўјўнö келді. Катынына аітты: «Бота Канды кöргö салып келдім», деді, «бу орта дўздöн бізгä дäм бујурмађан екäн.» Катыны аітты: «Шыђарыңыз кöрдöн.» Абылаі бір кісіні џірбäрді. Кöрдöн шыксын! деді бу кісі. Бота Кан аітты: «Шыкпаімын!» деді. Џібäргäн кісі Абылаіђа барды. «Шыкпаіды кöрдöн» деді. Абылаідың öзў келді інінäн тартып «шык!» деп, кöрдöн бері шыђып џатыр еді, џўрöгўнöн басынан тарс беріп аірылып кетті. Орта дўз намыстанды. Орта дўз намыстанђан сон Абылаі ауп кетті кашып. Арђын Наіман Абылаіды кўдў, басы Казы Бек боп кўдў, ўш кöшкöншö кўдў. Абылаідың катыны аітты: «Абылаі Кан, денäмä білдіңізбä?» ««Не біläін? бізді кўдў Казы Бек. Казы Бектің ўш ојў бар деді. Казы Бек мені алса каітар еді; аітпаса сенің басыңды алса каітар еді; аітпаса

асўлў kара kазанды алса kаітар едї!»» Кара kазанды асўлў тастап кетїптї.

Кöтўнöн Казы Бек кептї, kазанның kасына кеп турўптў, наізаны шанштты. «Е џурт, дедї, Абылаі тек џаратkан кісі емäс, ўідöн шыkkанда ўш оjўм бар едї: Абылаідың басын кессäм kаітамын дегäн оjўм бар едї: болмасы Абылаідың kатынын алып kаітамын, дедім, болмаса kазан алып kаітамын дедім.» Казанды алдыда kаітты. Сол kазан Казы Бек öзў асты, онан сон Бек Болат улў асты, онан сон Тіläншї асты; сонан сон Шама Тöрö, Абылаідың kалмаk катының баласы kара нарҕа kара кіläм џауп бабамның kазанын мен аламын деп, Тіläншäгä кеlіп тўстў. Казанын Шама асты.

4. Абылаі Каның џырының басы.

Е џарандар! џарандар!
маҕанда таман kараңдар!
бір сöзўм бар аітамын,
аітамында kаітамын,
бу сöзўмдў аңдасаң!
kулаk kојўп тыңдасаң!
Аўölў öткöн Абылаі Кан,
заманында kан болдў,
џурт ўстўндö паң болдў,
џўргöн џерї шаң болдў.
Казаkпінäн Орустў
Калмаkпінäн Шўрпўттў
бір öзўнö kаратып,
äläмгä даңkын таратып,
Абылаі Кан сöіттў деп
сонҕўдарҕа заң болҕан.
Бурунҕў даі болмаіды
Мусулманың баласы,
алд' артымды kамады

кӓпірдіӊ салҕан kаласы,
кӓпіргӓ kарап оk аткан,
Мусулманҕа џан тартkан,
кӱнӱндӧ Кенӓ Сары болмаса,
кӓпірдіӊ џума кӱнӱ тојӱ бар,
шаkыртам дегӓн ојӱ бар,
ӧз џуртӱмнӱӊ kызыҕы
Кызыл Џармӓн Коkандаі,
kаін џурттӱӊ kызыҕы
Шӧӱӧшӧкпӓн Букардаі.

Абылаі сен џас ул едіӊ,
турумтаідаі тӧрӧ едіӊ,
Тӱркӱстӧндӧ џӱр едіӊ,
аk суӊкар kустаі тӱlӧдӱӊ;
тојатыӊ сеніӊ kанҕан сон
алыстан тојат тілӓдіӊ,
Сӱмбӱl туар џыл тіп,
ат семіріп кӱн тіп.
Абылаі Сарттыӊ наізасы
kаінды болдӱ, берік болдӱ,
ӓтӓкӓмніӊ наізасы
kараҕаі болдӱ, морт болдӱ.

5. Кенӓ Сарыныӊ ӧlӧӊӱ.

1. Аітаін аіт дегӓніӊ ау џарандар!
кеін сал кеӊӓсіӊдӓ боз балалар!
бур даҕы моінӱӊда, kулаҕыӊ сал!
аітамын Кенӓ Сары Науруз Баіды!
2. Џеl болса kамыс басы аідас аіда,
џігітkӓ бір ӧткӧн сон дӧӱрӧн kаіда?
бур даҕы kурдаі моінӱӊ, kулаҕыӊ сал!
аітамын Кенӓ Сары Науруз Баіды.

3. Баласы Абылаідың Касымымаі,
сўўгў өңгў џурттан асылымаі,
ўш төрө Абылаідың Сарттан өлдў,
Оруска Казак басымымаі.

4. Баурў Ала Таудўң талмäн терäк,
мінгäні Џекä Батыр көкшө Серäк,
аттанды он төрт мың кол џер каісып,
бас екäн Кенä Сары бір зеңбäрäк.

5. Кенä ағам косўн тартып Кырғызға барды,
аз аул Кошшы дегäн Кырғызды алды,
балам аңдап турўп кыраін деп!
Кырғызға џілсын деп кабар салды.

6. Пінäр кара балык џібäк ауға,
бір тілäк болса екäн Мусулманға,
болғанда бесінші кўн Кырғыз толдў,
кыбырдап кара курттаі Ала Тауға.

7. Кенä ағам косын тартып Кырғызға барды,
аз аул Кошшы дегäн Кырғызды алды,
Кенäнің ішіп џаткан сўн бурўп,
каңғырып Кенä колў шөлдө калды.

8. Кенä ағам атысады џалғыз џатып,
атының шабалмаіды моінў катып,
астында ер Науаның Кызыл Ауз,
ок ўздў артқы аjағын булғактатып.

9. Окуідў Молда џаjып ала катты;
кетäмä Кырғыз кырып азаматты?
астына Кызыл Ауз ат окка ушты,
берäсін таксыр бізгä кандаі атты.

10. Беріпті сөілөсўн деп тілмінäн џак,
Науруз Баі осундаіда кымылдап-ак,
өркөсў џок тўөдөі моінў кулаш
екпäлді Кер Таілакты Ўісўн Баізак.

11. Кер Таілакты екпäлді судан сўрўк деп,
топтан-да озған џўрўк деп,

ajакты малҕа џеткізбӑс,
мындаҕы џауҕа кiliк деп.

12. Кенӑгӑ тiлӑў̆ болмаiды,
Кырҕызды кудаі оңдаiды,
џамандаткыр Кер-Таiлак,
Кызыл Ауз аттаі болмаiды.

13. Науруз Баі соҕусуҕа ерiнбӑдi,
Казакка мiнӑ келгӑн керiм дедi,
Ӑliнiң Сеiт-пытал соҕусундаі,
наiзадан кўнўң кӧзў̆ кӧрўнбӧдў̆.

14. Кол окпӑн козў̆ џаурўн Бопа атады,
мылтыкпӑн Ер Џан тӧрӧ кыiратады,
Науруз Баі соҕус кылып џўргӧнўндӧ
шатырда Кӧшӧк џаман тек џатады.

15. Не кўштў̆ бу дўнўӧдӧ? Кудаі кўштў̆,
ӑўӧlў̆ Ер Џан тӧрӧ мылтыкк'уштў̆,
ӧlгӧнўн Ер Џан тӧрӧ бiлгӑнiн сон
шатырҕа оі бауруm деп Науан тўстў̆.

16. Кiгӑнiм кӧк сауру етiк кызыл ултан,
ӑўӧlў̆ мылтыкка уштў̆ Ер Џан султан,
ӧlгӧнўн Ер Џан султан бiлгӑнiн сон,
џаiдактап џауҕа шапты Кара Кулпан.

17. Кiгӑнiм кӧк сауру етiк кызыл ултан,
ӑўӧlў̆ мылтыкка уштў̆ Ер Џан султан,
Кырҕызды екi барып бӧгӧп тастап,
сўӧгўн алып шыкты Кара Кулпан.

18. Кенӑнi осу џолў̆ кара басты,
Кенӑмӑн Кырҕыз колў̆ араласты,
џеңӑрiн џау Кырҕыздың бiлгӑннӑн сон,
Науруз Баі Кенӑ Сары акылдасты.

19. Наур.: «Кенӑ аҕа, осу соҕус болдў̆ калаі,
«џеңӑрi Казак Кырҕыз екi талаі,
«сен ӧlсӧң екi кўшўк балаң барда,
«Кенӑ аҕа, осу џолдаң каiтсаң калаі?»

20. Кенä: «Науан цан осу соӻус болдӯ kалаі?
«цеңäрі Кырӻыз Казаk екі талаі?
«мен öлсöм екі кӯшӯк балам барда,
«Науан цан осу цолдан kаітсаң kалаі?
21. Наур.: «Тöгӯlӯп öлсöм цергä kара kаным,
«сöздӯ не деп аіттың дäнішпäнім,
«церіңдä сенің ölгöн мендä öлöін,
«болуптӯ сеннäн артык менің цаным.
22. Наур.: «Кенä аӻам сеннäн kалып не боламын,
«Кырӻызды аіӻаі салып ӯш бölöмӯн,
«кегімді цаңгыз kалып мен алалман,
«церіңді сенің ölгöн мендä öлöмӯн.
23. Кенä: «Науан цан осу сöзӯң ціäксіз-ӻоі,
«Кырӻызӻа аіӻаі салып тіjäсіз-ӻоі,
«екäӯмӯз осу цолда бірдä öлсöк,
«артымызда бокташаk іäсіз-ӻоі.
24. Науруз Баі цӯрӯш'еді цаумäн оілап,
Кенä цӯрдӯ он кісімäн Абылаілап,
астында ер Науанның Кер Таілаk ат
алдынан kӯӻӯншӯнӯң kашты цаідаk.
25. Кенäкä тігälмäді торӻун шатыр,
топалаң тігäн kоідаі Казаk цатыр,
бас екäн Шубуртпалы ер Аӻы Баі,
kутӯлду бузӯп царып Сексäн батыр.
26. Казаk бір kашты дабырдап,
Кырӻыз бір kӯдӯ цабырлап,
адра kалӻан Кара Öткöl
Казактар kалды сабырдап.
27. Баурӯ Ала Таудӯң терäк талды,
Кокуідуң боjӯн öрlöі Кырӻыз салды,
ер Науан аты цӯрмöі отур еді,
кеlдідä цау Кырӻыз устап алды.
28. Устаӻан ер Науан Ӯісӯн деді,
дӯбӯрӯ цау Кырӻыздың дӯсӯlдöдӯ,

kасына Џаман Тађаі келдї џетїп
«іт Казаk шыныңды аітшы кімсїн?» дедї.
29. Наур.: «Сурасаң арђы атамды Кан Абылаі,
«атkаны Кенӓ ађамның Кўlдўр Мамаі,
«іт Кырђыз танымасаң танытаін!
«kызыңды kатын kылђан мен Науруз Баі.»
30. Тађаі: «Науруз Баі ојўң болса оіда! дедї,
«дӓўрӧнўң бурунђўдаі kаіда? дедї,
«еlшігӓ былтырђыда џібӓріп-ӓм,
«батырым Џаман Кара kаіда дедї.
31. Наур.: «Батырың біздїң еlгӓ келдї дађы,
«азраk біздїң еlдӓ џўрдў дађы,
«Џаман Кара ітїңнїң тілї ашшы,
«тілї ашшысынан ӧlдў дађы.
32. Тађаі: «Кудајым аіналаін пыры дедї,
«баідаўда ендї Науан шірі! дедї,
«аітасын ӧтўрўктў џаның шыkkыр,
«сурадым ер џаныңнан тірї дедї.
33. Наур.: «Џігітkӓ kарў болмас садактаін,
«бергӓнін Абылаідың адактаін,
«бўрӧгўң Наркескӓнмӓн ојўп алып,
«ітїңдї баkыртып ет лактыраін.
34. Тађаі: «Батырым Џаман Кара ерїм kутпан,
«ӧlтўрдўң онў негӓ џурттў kуртkан,
«кескӓншӓ басың kылыш тілїң тартпаі,
«іт едїң бу kаідађы џўрӧк џутkан!
35. Наур.: «Џау Кырђыз менїңмїнӓн еl емӓссїн,
«kунамды тірілїктӓ kудаі кешсїн,
«kалаін сӧіlӧп сӧіlӧп осундаіда
«іт Кырђыз ӓкӓ десӓм џібӓрмӓссїн.
36. «Џўрўш' ӓм ӧз еlїмӓ џајыма,
«ширкінїң ӧlўм дегӓн убајымба,
«іт Кырђыз ӓкӓ десӓм kојамысын?
«болармын ӧlсӧм џаkын kудајыма.

37. Тагаі: «Џігіттäр öлöң баста ӳнöр баста!
«мерäкä кӳндö мундаі табылмаста,
«басыңды кескäнінша тілін тартпаі,
«кескілäп Науруз Баіды ітка таста!

38. Наур.: «Џаӻалаі Кокуі бојӳн терäкпäн тал,
«kуіӻаным тегäшкä бір ajak бал,
«іт Кырӻыз ӑкä десäм kојамысын?
«ітіңä маӻан десäң кескілäп сал!

39. Таӻаі: «Ӳјӳнöн тамам Кырӻыз џылап шыкты,
«ішіндä бір суркултаі сынап шыкты,
«öзӳңдö елдä џалӻыз ер екäнсін,
«керäктäп öтӳң негä сурап шыкты.

40. «Кулаӻы арӻымактың ерäк серäк,
«џапанга џалӻыз біткäн бір баі терäк,
«öзӳңӳз елдä џалӻыз ер екäнсін,
«Науруз Баі öтӳң сенің негä керäк.

41. Наур.: «Бір салсам Наркескäмін шыӻады мыі,
«іт Кырӻыз менің аітkан сöзӳмдӳ біl!
«керäкäӳ ӳн бојӳмда öтӳм болса
«кызыңның öтӳмдӳ алда кöтӳнö kуі!»

42. Џаӻалаі Кокуі бојӳн терäк талды,
шакырып Кус Бек ітін kасына алды,
Кырӻыздың öз kылышы öтпöгöн сон,
Науаның Наркескäнімäн басын алды.

43. Ертістің арӻы џаӻы Тарбаӻатаі,
сöзӳмнӳң менің аітkан бäрі kата,
ердäрді буруӻӳ öткöн біз kозӻадыk,
џамаӻат мына отурӻан kылсын бата.

44. Сурасаң арӻы атамды аты kаіда?
Кенäмäн öлöң kылдым Науруз Баіды;
тілäгäн менің атым Акын Мулда
Науанды сöз болсӳн деп џаідым џуртkа.

45. Абылаі, Касым, Саржан, Кенä бäрідä öлгöн,
сол öлгöн сон дуспандар џаман кӳлгöн,

Абылаідың баласы ŏlгŏннŏн сон
дінi Мусулман біздің џаман бӯlгöн.

6. Кенä Сарының џырының бір нешä ауз.

Кыстың бір алты аі ŏткŏн сон,
џаздың бір алты аі ŏткöн сон,
Ас Пара дегäн ŏкŏктöн
еlім бір кŏшӯн ŏткöн сон
ilгäläсіп отурӯп,
еlӯ саба толтурӯп,
äӯölгӯ џурттӯң џаксысын
шакрып ӯігŏ кеlтіріп,
астау астау ас тартып,
аk сакалҕа бас тартып.
Џарты Баі батыр џалҕыз кеп,
отур екäн kырk мың кісі алҕаш кеп,
Џынду Баідан Бӯгŏӯ кеп,
ŏңкŏі батыр екäӯ кеп,
Сікымнан Ажӯ Баі кеlді тӯмäн,
Батыр Бектің бӯмäн,
Курман кеlді Кожадан,
мың кісі кеlді Тамадан,
ŏңкöі батыр аҕадан,
мың кісі кеlді Сімбäттäн,
Баізаk кеlді Мембäттäн,
Бес Терäктäн кеlді бес Кожа,
Кенä Канмäн Сеlмäн Баі;
аты џурттӯ бäрін тамам kылҕан сон
шабӯлшӯ шапты kыр џакпäн,
шапkанша шапты оі џакпäн,
тӯнтасы болҕанда
kабар берді Ракпан.

7. Тäтī ӧлӧрӱндӧ елiнä аiткан арзы.

Тäтi kара тауҕа ауп барҕан екäн, барҕан сон Кус Беккä kараҕан екäн. Кус Бек бурун kонаkkа шаkырды. Кус Бек аiтты: «Е џурт, не бiлдiң?» Бiр Казаk аiтты: «Бiр Коkаннан шыkkан кäрӱäндi Кенä Сары алыпты.» Кус Бек аiтты: «Кенä Сары мусулман емäс, мусулманды мусулман ӧлтӱрӧрмӧ екäн?» Тäтī аiтты: «Мусулманды мусулман ӧлтӱргӧндӧ kапыр болса Саржанмiнäн Āлжäндi ӧлтӱргӧндӱ бiз кiм деiмiз?» Кус Бек џуап аiтпады, «kудаi kаласын!» деп саkалын сiпады. Сонан сон Тäтī аттаныш кеттi. Сартың iшiндä бiр Казаk џiгiт бар екäн, Тäтīгä келдiдä «денäмä бiлдiңiзбä, мырза?» дедi. «Кудаi kаласын деп саkалын сiпаҕаны, басыңды алармын дегäн сӧзӱ.» ««Сӧзгӧ сӧз келгäндä онан kорkаiмынба?»» деп онан Тäтī ӱјӱнӧ кетiп kалды. Кус Бектiң kасындаҕы кiсiлäр аiтты: «Сiзгä kарсы аiтты» дедi «ӧлтӱрӱңӱз онӱ!» дедi. ««Kаiтiп ӧлтӱрӧмӱз онӱ?»» «Конаkkа шаkырыңыз.» Кус Бек Тäтiдi бес алты кӱн сон kонаkkа шаkырды, Тäтī он џiгiтпäн келдi, амандасып отурдӱ тӱсӱп. «Бу кiсiлäргä пылау басыңыз!» дедi Кус Бек. Тäтī аiтты: «Пылау kарамаспын, бiр џергä бараiн деп шыҕып едiм.» Кус Бек аiтты: «Бу кiсiлäргä сарпаi екпäн џабыңыз!» Шапан екпäн џапты ӱстӱнӧ, амандасып шыҕып кеттi Тäтī. Тäтī булаi шыkkаннан џӱрӧлмӧдӱ атkа, шапанҕа ӱ џаkkан екäн. Аурӱп ӱјӱнӧ келдi, ӱш кӱн џатты аурум, ауруп арkадаҕы kалҕан елiнä сäлäм аiтты:

Атпiнäн џелi тарттырдым
керäгä бојӱ шанҕынҕа,
сäлäм бiр аiтып џiбäрдiм
Алаштың улӱ Арҕынҕа.
Есiлмiнäн Нураны
еңкäјä барып џаiзасам,
орта дӱздӱң iшiнä
атымды тулдап баiласын!
Бес балаҕа сäлäм деп,

ішіп бір кīп буласын!
ӧтӧ шыкты сум дӱнӱӧ,
мендӓі акты оіласын!
Косу Баіҕа сӓ̄лӓм де!
Нашардың ісін созбасын!
Мен буруннан-аk білӱ̄ш'ӓм,
бу цалҕаның турмасын,
аманатым ол алда
алмаі сірӓ kоімасын.
Таҕы дуҕаі сӓ̄лӓм дегӓісін
Кӓрӓкӓмӓн Мојуңҕа,
Ӓ̄lі Бекпӓн Калї Бек
kонӯш'едї kырҕа
Аралбаімӓн Сармантаі
ӧз тентӓ̄гін тыјарма?
кӓӱ̆дӧ дӧгӱ̄ шыбын цан
еlімӓ арыз аітканша
Ӓзрӓіl алмаі kојарма?
Таҕы дуҕаі сӓ̄лӓм дегӓісін,
Алшаҕыр ӱлӱ Бї-Цанҕа.
Бї Цан, мен Тӓ̄тї аттандым.
Кымылдаҕан тірї цанҕа
еlімдӓгї бірӓӱ̄м;
kанатымның сӱӧгӱ̄н
аса бір сӧіlӧп kызбасын!
бӓ̄рідӓ цетпӓід'екӓн Іманҕа,
енді kулдуk деп аіт Корамҕа!
kудајына цазбасын!
мал азајып кеттї деп
kоңсунӱ кӓӱ̆lӧп kазбасын!
Мың мылїјамы кетсӓдӓ
тӧрӧ алдына бармасын!
ӧlӱ̆нӱ̆ң тілін тірї алмас
мунӱ̆ң артын оіласын!

Темiläс тӯҕан Сāтi Баі
оiнауш'едiң аҕа деп,
меннäн џакын барма? деп.
Мен тiрiктä аітӯш'äм,
мың мылīјамын кетсäдä
тöрö алдына барма! деп.
Таҕы дуҕаі сāläм дегäiсiн!
Алаштың улӯ Арҕынҕа.
Мен öлдӱ деп есiтсä
сарҕајыр џуртӯм санаҕа,
кöз болсӯн деп нетäiн?
iäсī кöп караҕа
ер џеткäншä корҕаңдар!
болсӯн катынмiнäн балаҕа!
кāпiр дiнiн кöрсöтпöi,
мусулман каумӯнда алҕан
мың катта шӱкӱр алдаҕа!
Арҕымактың басканы
ат екäн деп мiнбäгäн,
џорҕадан баска џӯрӱктӱ
зар екäн деп мiнбäгäн.
Маңдыктан баска сарпаiды
тон екäн деп кīмäгäн,
алдында ат басында алтын џатса
адамзаттың акы деп
кудајын бiр оiлап тīбäгäн,
ол џiгiттiң асканы
алты атаның улӯ Алтаiды
бiр аулдаi бīläгäн.

8. Кöiгöлдӱ.

Керäiдiң Лекäр дегäн ерiн Калмак атып сīраҕын ок ӱзӱп кеттī. Сонан сон кегiн аламын деп Кöiгöлдӱ iнiсī аттанды, аттанҕанда џырлаiды:

Мен аттаныш шыктым Калмаkkа,
Калмактан шебäрlӓп џылkы алмаkkа,
батырда тўҕан Лекäр,
сіраҕына ўзўп оk тіді,
тоҕузда тарау бармаkkа.
Алып міндің аласын.
kамшыдаі kылдың kарасын,
џіптäі kылдың џірäнін,
џылаттың баідың баласын.
Сіläсі kулдўң болдўма?
kаі атанан бері турўстўk?
kараҕаі сеңгірмäн атып урустўk?
санадым таудўң булаҕын;
тўстўккӧ џедік улаҕын,
џапанҕа атты оінатып,
шуңkурҕа бакыр казан kаінатып,
сондаіда кегімді алмасам?
kудаіҕа тауба демäсäм?
сўітўп кегімді алмасам?
kара ўңгўрдўң kара џон
саулата џылkы kўмасам?
сары ўңгўрдўң сары џон
саулата џылkы kўмасам?
kара ўңгўрдўң kара џон
kарада бір Ноҕаі бір џўрдўк,
сары ўңгўрдўң сары џон
сары-да бір Ноҕаі бір џўрдўк,
kыздарҕа kулун саулаттыk,
улуда kызын џылаттыk,
kудаідың тауба дедіңбä?
Бу барҕаным бармасам?
баі kатының kар'атын
суратып алып мінбäсäм?
баі kатының kар'атын

аркасы џаур деді-ђоі,
баі ölгöн мурдар тул kатын
ол бермäсä бермäсін.
Токта! kалаі бермäдї?
бўкöң kабаk тор'атын
ода бермäс тор'атын,
баласындаі бір атын
ол бермäсä бермäсін!
Бу барђаным барарым,
батырда тўђан баі џаның
мен тартынбаі алып мінäрмін,
букада санды сар'атын
мен сар'атkа мінгäн сон,
тўндö џўрöр џігітті
тўндö ертіп алармын,
кўндўз џўрöр џігітті
кўндўз ертіп алармын.
Ал' сар'атkа міндім саіланып,
џаныма торсуk баіланып;
улу ўңгўрдўң улу џон
сенгірінäн аіналып,
суатынан су ішіп,
атырђа kулун саулатып,
мылтыkпінäн бір атып,
кöрўмгö kулун саулатып,
балаларын аппарып,
ашыkтарын џылатып.
Мен бу барђаным бармасам?
басыда џумур Калмаkты
аkылмäн оілап таппасам?
Мен Ертістäн екі öттўм,
џолдасым џоk џекä öттўм,
џылkысын онўң алмасам?
шölдöндö шölгö сала kўмасам?

сӱітӱп кегімді алмасам?
џылkысын шӧlгӧ сала kӱмасам?
kудаі аі ӧзӱн кешір деп
kолӱмдӱ kан мӓн џӱмасам?
Äӱӧl kудаі оңдарма?
Тартым Баі оңдап тӧбӧlӧс!
Мен алҕанымның наза ӱшӱн,
теңдӓр сабам џоk ӱшӱн,
тең kурбумнан кем ӱшӱн,
аір ӧркӧштӱ тӱӧ ӱшӱн,
баурӱ сӱттӱ біӓ ӱшӱн,
мен џортӱп едім мал ӱшӱн;
тең kурбумнан тең ӱшӱн,
kара бір џермӓн тең ӱшӱн,
тӱlkӱ џортпас тӧмӧннӧн;
тӱндӧ џорттым мал ӱшӱн,
kасkыр џортпас kалыңнан,
kасkаја шаптым мал ӱшӱн,
кӧп кӧгӱршӱн кӧк ӱшӱн,
ердӓр џортар мал ӱшӱн,
бӧктӧр шӧгӱн бӧктӧрӱп
ердӓрдӓ џортар мал ӱшӱн.
Кӧк џамылшын џамылып
ердӓрдӓ џортар мал ӱшӱн.
Тӧмӧнгӱ ерінӓ салпіҕан,
џоҕарҕы ерінӓ kалkіҕан,
етідӓ шекӓр, сӱттӱ бал,
осу џӱргӧнмӱн џылkы ӱшӱн.
Мен џатып едім міјада,
џасырынып кіјада
џарт'аіда kулун саулатып,
kаk џӱрӧктӧн бір атып,
џарт' аіда kулун саулатып,
мылтыkпӓн бір атып,

атында мінä шапканым,
сӱітӱп бір акыл тапканым.
Менің kос атым џоk сар'атым,
сар'атым џоk дара атым
аkсаk торо бестĭні,
он бестä кӱнӱ кедäiлiктĭң зарпынан
он бес кӱнӱ kakkамын,
кісісін kоiдаi баkkамын,
масасы келдĭ ызылдап,
сōнасы келдĭ кӱжӱлдöп,
сонан џаман kатты іс џоk екäн;
таkырҕа kонҕан баiларың
таң аттырмаi кöшöдӱ,
малымда аkсаk болады деп,
таkырҕа kонҕан таз тырна
таң аттырмаi ушады,
таkырҕа kонҕан баiларың
кӱн шыҕармаi кöшöдӱ.

Кöiгöлдӱ Калмаkkа барды, бардыдаҕы, џылkын алды, баҕанаҕы Калмактың еліпің кісісĭ џілып kӱдӱ, kӱп кöтӱнöн џеткäн сон Кöiгöлдĭ атыны џолдасына беріп kоја бердĭ, öзӱ џајау т'сӱп інгä кіріп џатып калды. Калмактың кісісĭ келдĭ кöтӱнö kӱп џеттĭ. Кеін турдӱ кöп кісі, џаңгыз Калмактың батыры келдĭ. Кöiгöлдӱ мылтыkпінäн атып салды, Калмаk батырын џӱрöгӱнö тідĭ, шалkасынан тӱстӱ, öлӱп kалды. Кöiгöлдӱ атын мініп алып џöнöлдӱ, сонан сон Калмактың кісісĭ kорукkаннан kашып кеін кеттĭ. Кöiгöлдӱ сонан сон џылkысын ӱјӱнö аiдап есäн сау џетіп келдĭ.

9. Кырҕызҕа барҕан батыр.

Бір батыр Кырҕызҕа барыпты āкäсінің Мандыk дегäн батырдың кегін алӱҕа. Батырдың kатыны öлöрӱн білдĭ, барма деп џылады. Батыр kатынының тілін алмаiды. Сонда kатыны аiтты:

Азаматтар шаралар!
аk шалмалы Кожалар!
тебä ɉатса теңдäсїм!
шыбышыkтаі сырласып,
боз торҕаідаі муңдасып,
он бесїң бірдäі kурдасым;
бір сöзӱм бар аітамын,
аітамында, kаітамын;
мына да ɉалҕыз тілдї алмас,
шарам барма kаітäмїн?
Мен Шаншкулӯдан kеlгälї
бір азҕантаі кӯн болдӯ,
ɉарыk кӯнӱм тӯн болдӯ,
менї тастап кеткäнїң
öз боjӯңа мін болдӯ.
Бу барҕаннан барарсын,
сары судан öтöрсӱн,
Кöкшö тауҕа ɉетäрсїн,
бäрїнäн öтӱп кетäрсїн,
kула тор'атkа мінäрсїн,
еlінä беіран саларсын,
бозӱ бір ɉекä батырсын,
аітkан тілдї алмасаң,
äкäм деп ɉоkтäр kызың ɉоk,
атам деп ɉоkтар улӯң ɉоk,
аітkан тілдї алмасаң,
ɉау ɉолӯнда kаларсын.

Катынының тілінä болмады, он бес kурдас ɉігітпінäн Кырҕыздың еlінä ɉöнöldӱ, Кырҕыздың еlінä кеlдї, кеlдї дä, ɉылkыҕа тїдї, зеңбäрäк тартты, ɉылkыны kӯп алды. Батыр: «Он бес ɉігіт, тура тур!» едї «мен барып кöрӱп ɉылkыны баіkан кеläін! кісідä ɉылkы барма? ɉоkпа?» Барды батыр, сексäн кӯзöтшӱ ɉылkының kасында бар болҕан. Кӯзöтшӱнӱ кöрӱп он бес ɉігіткä kаітып кеlдї. «Ɉылkы іäсіз екäн» дедї, «кісі ɉоk» дедї. Он бес ɉі-

гітпäн џӱрдӱ̆ цылкыђа, цылкыны алды џігітпäн, батыр сексäн кісіні џалђыз т'сӱрдӱ̆, он бес кісіні цылкыны kӱђузӱп џібäрді. Сексäн кісіні т'сӱрӱп шаршады. Кӱн шыkkанда сауттӱң моінӱн ӱстӱндö ашып џеlпініп турдӱ, сонан сон алыстан бес џолаушӱ кісі кöрӱндӱ̆, сођан батыр омраунӱң тӱмöсӱн салмаі барды. Тöртöӱн öлтӱрдӱ̆, бес кісінің біräӱ kалды, бес кісінің біräӱ аітты: «Е џас! сендä џас, мендä џас, сендä öлöрсӱн, мендä öлöрмӱн, kаіт!» Батыр онӱң сöзӱн тыңдамады, барды, шанпты наізаны џеlкäдäн, кеlгäн џігіт батырды öңдӱршöктöн шанпты. Шанпkан наізасын сӱрӱлмады, темірrä такалђан џерінäн kарађаіды омурдӱ, темір ішіндä kалды; барды äлігі кісіні тађыда öлтӱрдӱ̆. Наізаның темірін сӱралмађанда он бес џігіткä kаітты. Он бес џігіттäр öндӱршöктöгӱ наізадан kорkӱп kашты; батыр алардың kашkанын кöрӱп артынан kӱп кеlді, kӱп кеlіп бу он бес џігітті шаkырып аітты:

1. «Е џігіттäр, маіда! маіда!
«біздäргä бӱгӱн тіді наіза,
«амалдада аіла кыл он бес џігіт!
«біздäрдäн сӱрӱлмаіды бу наіза.»
2. Кул' тор'ат шапса џӱрӱк џетті деіді,
дӱнӱöдöн біздäі џалђыз öттӱ деіді,
он бесі аk наізаны кöргöннöн сон,
џілып kоідаі kашып кетті деіді.
3. Кул' тор'ат шапса џӱрӱк џетäрм'еді?
дӱнӱöдöн біздäі џалђыз öтöрм'еді?
ол тӱђан Мандыктан алтау босам
басымнан оі баурумдап кетäрм'еді?
4. Кул' тор'ат екіläніп џеlді деіді,
џалђызђа тар џердä öлӱм берді деіді,
џалђыздың ашшы даусӱ шыkkанан сон,
он бес kол устаса кеlді деіді.
5. Џірäншä ат џастад'емäс, kартты деіді,
он бес џігіт мында кеп тартты деіді,

он бес ak наізаны köргöннöн сон
ціlып табан kојўп тартты деідï.

6. Кöкшö тау цолда турђан ўстўнö кет,
цігіткä салђан цастаі бу да бір кеп,
«шыбын цан ak.наіза мäн шыђып кетäр,
«токтаі тур сўра тартпаі он бес цігіт.

7. «Цаілаіды Шађам бојўн біздің аул,
«біздікі бергі шеткä kызђыл аул,
«kудајым цау цолўнда ölўм беріп
«kaітäін ескä тўстўң kaіран баур.

8. «Кул тор'ат шабарыңа кіјä болдў,
«беттäрі kатынымның шіјä болдў,
«ўшкöн кўшўк сікіldі kў бас Мамаі,
«іäсіз турђан аулђа іä болдў.

9. «Садађыма салђанын шеігäз бір ok,
«öтö шыктың kaі теін дўнўö бok,
«цау цолунда kудајым ölўм бердің,
«äкäкäм деп цоктарђа kызым да цок.

10. «Садађыма салђанын шäігäз okka,
«аркам кўнгö кўјöдў цеідäм цокка,
«алдымда ађа, артымда інісі цок
«kыз бермäңіз ађалар цалђыз бокка.»

Сонан сон батыр öldў, он бес цігіт kaітты церінä, сонан сон ўігö kelгäндä kатыны kelді он бес цігіттің kelгäнін кöрўп аітты.

11. Бўрlöнўп бау kарађаі бітäр тауђа,
он бес цігіт аттандың Кырђыз цауђа,
былтыр кеткäн цорукшў быјыл kelдің
цандаі kурдас берä кöр бізгä сауђа.

12. Ціг.: Бау kарађаі бўрlöнўп бітäр тауђа,
он бес цігіт аттандык Кырђыз цауђа,
сађан kарар цеңäшä бетіміз цок,
цаңгызыңды алдырып kelдік цауђа.

13. Кат.: Кул' тораның kулађы ерäк серäк,
цалђыз ауз цалђыздың сöзў керäк,

бастап барӷан башшыӊды џауӷа алдрып
бу еlгä он бес kатын немä керäк?

10. Ер Кöкшӯ.

Уаk улӯ Камбар екäн,
Камбар улӯ Ер Кöкшӯ:
Ер Кöкшӯ џас екäн,
џаста болса бас екäн,
он сан Ноӷаі біlгäндä
Öрмöн Бет Кан ölгöндö
ол барып џатыпты
Манан дегäн сӯна,
Балkан дегäн тауна,
ӯlöсöргö мал таппаі,
атысарӷа џау таппаі.
Со кісінiӊ ішiнäн
бölӯнӯп шыкты kырk кісі,
Кар' аул кеткäн тöрт кісі,
Шыӊд' аул кеткäн бес кісі,
сан џылkыны алыпты,
мыӊ кісі онӯ kӯптӯ,
кӯн астынан шаӊ шыkты,
шаӊ астынан тӯ шыкты,
kаітпас kара болат іріӊтi,
балалы батыр Џаӊбыршы
kӯп џеттi мыӊ кісі.
«Менiӊ мылтыӷыма мыӊ кісі,
«садаӷыма сан кісі,
«kылышыма kырk кісі,
«тöсöнöргö тöсöк џоk,
«џастынарӷа џастыk џоk,
«џастыk болар бес кісі.»
Менбäттiӊ улӯ Тilä гäн

азӯн таскa білӓгӓн,
бал ішкӓнгӓ мактанҕан,
бір ӧзӱ̆н сан кісігӓ теңгӓгӓн,
оҕанда болсӯн екі сексӓн ҹӱ̆з кісі,
сенің ҹаксыңа дарау бір кісі,
ҹаманыңа екӓӱ̆ ара бір кісі.
Ендідӓ kалды не кісі?
со кісінің ішіндӓ
тӧрт ҹігіт аҕаінды бар екӓн,
бір кісі бір аткaнда
ӱ̆ш атады екӓн,
сан ҹылkыны алыпты
мың кісі онӱ̆ kӯптӱ̆,
ҹан ҹолдасын Манаша
аршын басты аk kуламӓн
бӧгӧі бӧгӧі kелӓдĭ,
ӓлĭ ҹетпӓі kелӓдĭ,
табаны ҹазыk тарлан бозҕа мініп,
бір оҕӯн аузӯна тістӓп,
бір оҕӯн ҹаҕына кезӓп,
ҹауҕа еніп кетіптĭ.
Ҹаудӯң маңдаjынан еніп,
кӧтӱ̆нӧн шыҕып kелдĭ,
оң бӱ̆рӱ̆нӧн еніп,
сол бӱ̆рӱ̆нӧн шыҕып kелдĭ,
ҹӱ̆ргӧн ҹерĭ кезӓң болдӱ̆.
ҹеттĭ кӱ̆н соҕусӯп,
ҹеттĭ тӱ̆н соҕусӯп,
kырk кісі бӓрĭ ӧlӱ̆птӱ̆,
kырk кісідӓн ҹалҕыз kалыпты.
Ер Кӧкшӧ тірі kалыпты,
мың кісі бӓрĭ ӧlӱ̆птӱ̆,
мың кісідӓң ҹалҕыз kалыпты,
Ҹаңбыршы батыр kалыпты.

Аттың kолаңсасынан kан келді. О Ӌаңбыршы аітты: «Екӓӱ-мӱз соҕуспаjык.» ««Соҕуспаса соҕуспаjык! kojaik.»» Мың кісі-нің атын Ӌаңбыршы алды, алып келгӓн ӌылkыны Ер Кӧкшӱ алды. Каітып кетті Ӌаңбыршы; Ер Кӧкшӱ кісілӓрін kарап ӌӱрсӧ ӌан ӌолдасы Манашаның маңдаjына kасалы ok кіріп, басын кӧ-тӧрӱп соҕӱп ӌатыр екӓн. Оҕӱн сӱрӱп алды, kара дӓріні kуjуп еді, тӱрӧ-гӓлді Манаша, ӧзӱнӱң kырk кісі бӓрі тӱрӧ-гӓлді. Мана-ҕы мың ӌылkысын аідады. Ӌӱрӱп келӓ ӌатыр, Ер Кӧкшӱ ӌӱр'ал-маіды.

«Е ӌігіттӓр, ӌігіттӓр!
«е Манашым, Манашым!
«ӌаурӱн ӌаҕып kарашы!
«тезӓктің отӱн kалашы!
«омуртkӓмда он ӌара,
«оңгарылаі алмаі келӓмін,
«kабырҕада kырk ӌара,
«kымылдаі алмаі келӓмін,
«толарсакта токса екі бір ӌара,
«толҕаналмаі келӓмін,
«kak ӌаурӱнда бір ӌара,
«сом ӌӱрӧктӧ бір ӌара,
«kарҕа ӌӱндӱ kамыс ok
«шаш етӓктӓн тіпті,
«кӧк ӌелкӓдӓн шыҕыпты,
«бӓрін енді сол ӌара.

Олар енді ӌӱрӱп кетті. Караса Ер Кӧкшӱ ӌok, Манаша да ӌok. Манаша Ер Кӧкшӱгӧ аітты: «Ер Кӧкшӱ бӱітӱп ӌатар ер м'едің?» деді «Бар!» деді «булаі ӌау ӌетті деп шап!» деді. Ер Кӧкшӱ сонан ӌау ӌетті деп шапты, бір октӱ ӌаҕына кезіп атына ӌаідаk мініп, ӌау kаіда деп, булаі бір кетті, булаіда шапты ӌау кӧрӱнбӧдӱ. Онан сон келіп ӌыҕылды, ӌолдасы сонан сон аібалта-мӓн ӌер kазып кӧмдӱ. Каітты сонан сон Манаша, манаҕы кісі-лӓргӓ kӱп ӌетті. Олар екӓӱдӧ ӧлдӱ деп малдарын ӱлӧсӱп алып kоі-ҕан. Манаша келгӓннӓн сон біріні біріні соҕӱп малды kаітып ал-

ды. Сонан сон Ер Кöкшöнӳң сыбаҕасын бölöк алды, мылтыҕының сыбаҕасын алды, kылышының сыбаҕасын алды, öзӳнӳн сыбаҕасын алды, сонан сон öзгölöргö берді.

Ер Кöкшӳнӳң ӳјӳндö џалҕыз баласы бар екäн, аты Косаі екäн, ол ӳјӳндö kырk kулаш саты kылҕан екäн, соҕан шыҕып кöрдӳ џорукшӳнӳ.

Косаі ӳідöн шыҕыпты,
келгäн кісіні кöрӳптӳ,
ā̆кäм Ер Кöкшӳ келсä,
ā̆кäм џорҕа екпäлсä,
ā̆кäм торkа екпäлсä,
џорҕаны мен мінäмін,
торkаны мен кіјäмін,
алдынан шыҕып аітыпты.
Манаша енді келіпті,
кісілäргä аітыпты:
«Мынау Косаі сураса,
«ā̆кäсінің kалын сураса
«сендäр џауап бермäң дäр!
«іш бір сöз аітпаң дар!
«оҕан џауап мен берäін.»
Бала алдынан шыҕыпты:
«Асалау маҕалаіkым аҕалар!
«аkсаkалды бабалар!
«менің ā̆кäмді кöрдӳңбö?»
««Џаным дäін ер Косаі,
««тыным деін ер Косаі,
««сенің ā̆кäңді мен кöрдӳм,
««табаны џазыk тарлан боз
««табаны тіп келäді,
««оңӳ kаҕа келäді,
««садаk толҕан саі џебä
««џӳнӳ ӳшӳп кетіпті,
««ону џöндöі келäді,

««солкулдаҕан аk наiза
««kысаjып кетiптi,
««ону тӳзӧтӳп келӓдi,
««ӧңгӧгӧ ӧгӳз олца тiгӓндӓ,
««ӓ̄кӓңӓ тала олца тiдi.»»
«Е аҕалар! аҕалар,
«аkсакалды бабалар!
«табаны цазыk тарлан боз
«табаны тiјӓр атп'едi?
«садаk толҕан саi цебӓ
«цӳнӳ ӳшӳр окп'едi?
«солкулдаҕан аk наiза
«kысаҕар аҕашп'едi?
«ӧңгӧгӧ ӧгӳз олца тiгӓндӓ
«ӓ̄кӓмӓ тала тiјӓр ерм'едi?
«Аi аҕалар! аҕалар!
«аkсакалды бабалар!
«азаматтар шоралар!
«олаi демӓ булаi де!
«бiздiң ӓ̄кӓң ӧлдӳ де!
«бiздi kудаi урдӳ де!
«о kӧргӧ kылмасам,
«аҕышkан kоiдаi маңратып,
«аш kӳзӧмдӧi шӳлатып
«арkа аулдӳң сары цон
«тiзӓдӓн соkпаk салмасам,
«керӓгӓсiн кертпӓсӓм,
«кертiп отkа цаkпасам
«Косаi атым kурӳсӳн!

Бала ӳјӳнӧ kаiтты. Манаша аiтты: «Е Косаi мынадын сауҕа алыңыз! ««Ӧзӳм кiсiгӓ сауҕа бергӓндӓi болҕанда алармын.»»

Косаi сонан ӳјӳнӧ kаiтты, келдi.

«Е шешӓ, шешӓ!
«бiздiң ӓ̄кӓ ӧлӳптӳ,

«бізді кудаі урупту,
«о кӧргӧ кылмасам,
«аш кузӧмдӧі шулатып,
«аӷышкан коідаі маӊратып,
«арка аулдуӊ сары ҷон
«тізäдäн сокпак салмасам,
«Косаі атым курусун!
«äкäмніӊ суітуп кегін алармын!
«äкäмніӊ еі барма?
«äкäмніӊ ҷурту барма?
«кудасы äкäмніӊ барма?
«курбусу äкäмніӊ барма?
«досу барма шешäкä?

«Ҷок», деді, шешäсі. «Боі ӧсуп буӷанасы катпаі балам, ҷауда ӧlӧрсун» деді. Бір Ҷепäк Баі дегäн кулу бар екäн, соӷан бала келді. «Мен мінгäндäі ат барма?» деп сурады. «Сен мінгäндäі ат ҷок» деді. Аітпады Ҷепäк Баі. «Шыныӊды аіт!» деді. Аітпады Ҷепäк Баі. «Сен шыныӊды аітпадыӊ» деп ҷаӷазынан устап алып урду ҷергä. Ҷепäк Баі: «Аітаін» деді.

Ораі Кактыӊ басында
аі маӊдаіды алаша ат,
кун маӊдаіды кулаша ат,
салпаӊ кулак сарӷылжа ат
емäніӊ еӊ тубунӧ
мінсäӊдä сол ҷарар.

Äкäсініӊ калӷан кырк кулаш ҷібäк аркан бар екäн, алып келді ону су ішäтуӷун ҷерінä, ӧзун кӧрсӧтпӧі ҷер казып ҷатты. Äуӧlу кун маӊдаіды кулаша ат келä ҷатыр, артында аі маӊдаіды алаша келä ҷатыр; кун маӊдаіды кулаша ат су ішті, суду ішіп, ішіп тамсанып еді, маӊдајы булкуlдӧду, кундук унӧру бар екäн; аі маӊдаілы алаша ат суӷа келді, су ішті маӊдајы булк булк етті, аілык унӧру бар екäн. Сары ат су ішпäі каітып шыӷып кетті. Ертäн келді сар'ат ертäн кеп су ішті шалманын бала моінуна тастады, устап алды, ҷугӧндӧп алды, мініп шешäсінä

келді. Шешäсінä аітты: «Менің ер токумду кыл!» деді, «мен каннан барып кол сураін!» деді. Канға келді. «Е кан» деді таксыр деді. Кан есітпäді, кан тоіда отур екäн. «Сонан сон кан`шыкканнан сон сöілöсöрмун» депті; бір тöбöнуң астына барды ујуктап џатыр. Кан асын џегäн сон тыскары шыкты. «Манағы џарғағы бар сары бала каіда?» деді. «Табыңдар ону!» деді. Бір бала аітты: «Мына тöбöнуң астында џатыр» деді. «Бір он џігіт он наіза алып со балаға барыңдар, џаман боса коркар, џаксы боса коркпас» деді. Он џігіт барды аіғаі салып. «Нағып џатырсын?» деді. «Кан басыңды аламын» деді. ««Кан басымды алса дајармын»» деді. Келді бала канға. «Бу бері кел!» деп шакырды, каның касына келіп отурду бала. «Бала, кім баласысын?» деді. ««Ер Кöкшунуң баласымын»» деді. «Негä келдің, бала?» ««Äкäмді кäур öлтургöн, сіздäн кол сурағалы келдім.»» «Бу бала џас екäсін, бала, барма!» «Кыз аіттырып`берäін! Косаіға аіттырғандаі кыз барма?» деді. Арғының Ак Сары Бі аітты: «Мендä кыз бар» деді. «Аты Бота Кыз» деді. Косаі аітты: «Калың малың не?» деді. Аітпады Ак Сары Бі.

«Арғының Ак Сары Бі,
«бермäн бак, Сары Бі!
«Бота Кыздың калың малын
«аіт Сары Бі!
«калың малын аітпасаң
«арман карап тур Сары Бі!

«Кан таксыр! катын боса џаі алармыз. Äкäмнің кегін алған сон; маған кол бер äуöлу!» деді. Кан аітты: «Буған бара туғун ерлäр барма?» Арғының Ак Сары Бінің алты улу бар екäн. «Барармыз» деді. Онан сон џурт барамын, деді. Ујунö келді алтау, сонан сон: «Бармаімыз» деді. Косаідың öзу аттанды, џурт барған сон бес асык дос баласы бар екäн, бесäу ертіп џурду, «Бота Кыздың аулун баса џурöік! деді. Бота Кыз Сулу улу џеңгäсінä џугуруп, аітты: «Анағы кісігä бір сöілöсöік!» деді. ««Куда туспöі куірук баур џемäі, негä кöрунöсун оған.»» Онан кыз џугуруп кіші џеңгäсінä келді. «Анағы кісігä бір сöілöсöік!»

деді. «Каітіп барамыз оҕан» деді «карҕа кӧнӧк іläік, біä сауҕан болаік! сӱітӱ̆п сӧілӧсӧік.» Карыны кӧнӧк іліп келді, біä сауҕан боп барды. Косаіды т'сӱ̆рдӱ̆ аттан. Оін, кӱ̆лкӱ̆ кӧп кылдылар. Бір уакытта џеңгäсі: «Каітыңыз!» деді. Косаі атка барды. Кыз аітты: «Каітыңыз мерäкä оін кылаік, кызык кізмäт бар мында.» Косаі аітты: «Атка мініп шыккан сон еркäк каітып т'сӧрмӧ екäн, урҕашы каітып т'сӧдӱ̆.» Косаі аттанды, кыз колтуҕунан тартты т'сӱ̆рӱ̆гӧ, болмады. Колтуҕунан џігіт џібäк шапан ап берді, кыз аітты: «Кашан келäр екäсіз?» Џігіт аітты: «Шапаның џаҕазынан оімактаі калҕанда келäрмін.» Џӱ̆рӱ̆п кетті Косаі, онӱ̆ңмінäн кӧп кол барды, Арҕының Ак Сары Біднің улӱ̆ Косаідың аур козӱ̆ џорукка бара џатыр-деп келäмäж кылды.

Аідан аі отӱ̆п кетіпті,
џылдын џыл ӧтӱ̆п кетіпті,
Косаі алҕан колмінäн
барып барып кетіпті.
Нешä аі барҕан сон,
нешä џыл барҕан сон
касындаҕы бес бала аітыпты:
«Џаным-деін ер Косаі,
«шыным-деін ер Косаі,
«кӧп біз шӧлдӧп барамыз,
«кӧп біз пäлä кӧрӧмӱ̆з,
«оҕан амал не болады?
«карынымыз ашып барады,
«судан шӧлдӧп барҕан сон,
«астан аш болҕан сон
«каідан амал табармыз?»
Бес бала онӱ̆ аітkан сон,
Косаі сӧзӱ̆н есіткäн сон
««Шӧлдӧп барҕан кісігä,
««карыны ашкан кісігä
««сусаҕанда су берäін!
««карын ашканда ас берäін!

««Садаҕымның kорамсаҕында
««бес баурсаҕы бар екäн,
««салпаң kулаk сар'аттың
««баурунӯң астында
««ҷаідың тасы бар екäн.»»
Садаҕының kорамсаҕында
бес баурсаҕы алды деіді,
бесäӯнӯ алып берді деіді,
бесäӯ öңгӯрӯп ҷӯрӯ,
бес баурсакты ҷеді деіді.
Салпаң kулаk сар'аттың,
баурӯнӯң астында
ҷаідың тасын алыпты,
булҕап булҕап ҷергä kојӯптӯ,
äӯöдöн ҷаңбыр ҷауптӯ,
мына судан ішіпті.
Ер Косаі атkа мініпті,
kараул kарап кетіпті.
Ҷетті тауҕа шыkkан сон,
ҷетті таудан тӯскöн сон,
ҷетті kырды артkан сон,
сар'аты ҷӯрмöі kалды.
«Камшыласам да, ҷӯрмöдӯң,
«kарбансамда, ҷӯрмöдӯң,
«тебінсäмдä, ҷӯрмöдӯң,
«тербälсäмдä, ҷӯрмöдӯң,
«маҕан недäн кöңlӯ kалды?»
««Оібаі, іäм Ер Косаі!
««ҷӯгöнӯмд' алып kулатпадың,
««ерімді алып аунатпадың,
««саҕан недäн разы болаін?»»
Ер Косаі аттан т'сö kалыпты,
ерін тастап алыпты,
арkа терäсі біргä тӯсӯптӯ,

џӱгӧнӱн енді алыпты,
бас терäсі бірга тӱсӱпті.

Салпаң кулак сара ат арпаның ак-зусаннан алты оттап, алты аунап тӱстӱ, куіруҕун сыртына салып ӱідӧн шыккан калыбына тӱстӱ. Куіруҕун сыртына салып кулашы бар кулан болуп кӱнӱң батысына таман кетті. Бала аітты: «Ат ајаҕын џергä караіды, кус ајаҕан кӧккӧ караіды дегäн осу екäн.» Бала џылап џылап, ер токумӱн џастанып џатып калды. О сар'ат барып бајаҕы батыр Џаңбыршының шäрін ӱш аіналып капты. Карҕа тумсуктӱ казык ајакты кемпір бар екäн. Сол кемпір аітты: «Бу џарҕаҕы бар екäн, сары бала бар екäн, бу семіз сар'ат бар екäн. Бул шäріңді ӱш аінала шабылып. Мунӱ устаңыз кӱп!» Шäрдің џігіттäрі кӱдӱ сар'атты, џетпäді. Сар'ат каітып барды, џетсä Косаі ујуктап џатыр екäн. Ат баска тепті, ојанды. «Негä џылаң?» депті. «Сені кетіп калама деп џыладым.» «Мен негä кетäін? мен батыр Џаңбыршының шäрін ӱш аіналып каштым, маҕан џетäр ат џок екäн. Мен сол ат сынарҕа бардым. Бір сокур кара біä не џетті не џетпäді; ішіндäгі кулун тулпар екäн; сол шäрдä бір кӱрӧң арҕымак бар екäн, бір сары бала бар екäн, токсан сірдың сӱтӱн ішäді. Сонӱ тастама! екäӱн ӧлтӱр. Менің тӱгӱмнӱң тӱбӱ саін бір ок, мен џеті тӱн, џеті кӱн шабалмасам маҕан серт, шабысалмасаң саҕан серт. Бір ӧзӱмнӱң дӱбӱрӱмдӱ мың џылкының дӱбӱрӱндӧі кылаін! саурумнӱң ортасында екі баі терäк орнатаін.» Косаі аітты: «Мен бір ӧзӱмнӱң даусӱмдӱ мың кісінің даусӱндаі кылаін, басымды таудаі кылаін, кӧзӱмдӱ шаңрактаі кылаін, џеті тӱн, џеті кӱн шабалмасаң саҕан серт, мен шабысалмасам маҕан серт.»

Атына мінді, келді шäргä, келіп тіді џеті кӱн, џеті тӱн соҕустӱ, аттың тізäзінäн кан келді, бäрін кырды. Бір џӱз кісі калды. Баланың алмасының саҕаҕына маі катты, ӧзӱ шаршады; сары ат аітты: «Т'сӧ кап баурӱма ен!» Т'сӧ кап баурӱна енді. Ат сілкінді, «тур» деді. «Ӱстӱмӧ мін!» деді. Ӱстӱнӧ мінді, џӱс кісінің џесір џебір кылып алып џӧнӧлдӱ, алып шыкты олаі, екі дӧң артылып тӱстӱ, бајаҕы џел маја мінгäн кемпір кӧтӱнӧн кӱп

keldi. «Е Косаі!» деді, «мунаң артынан џоktaітўђўн кісі барар.» Косаі аітты: «Е кемпір! бір еl алып kал!» Кемпір бір таіпа еl алып kалды.

Онан сон сары ат џўрмöдў. «Негä џўрмöісўн?» деді. Ат аітты: «Умуттўң» деді. ««Немä?»» депті. «Темірlі ўі kалды, кўрöң арђымаk kалды, сары бала kалды.» Косаі kаіта џўрдў. Кеldі kаітып. «Енді онў kоітіп бузамыз?» деді. «Мені текпілä öкпöмдў шыђар! Саурўмнан сабап саптыјактаі ет шыђар! сўітўп kоја бер!» Сар'ат акты боздў џергä барып kаіта дан џўгўрдў, keliн ўідў теўп кеп кетті, темір ўідўң екі kабат ўзўldў. Тађы кетті џўгўрўп, kаітып аіналып кеп теўп кетті, темір ўі ашылып кетті. Ішіндä сары бала џатыр екäн, кўрöң арђымаk турђан екäн; кўрöң арђымактың ајађында темір шідäрі бар, темірдäң ноктасы бар. Сары баланың kолўнда бір џађы бар екäн, бір тöбöнў атса, тöбö аударылып т'сöр еді. Сары бала аітты: «Е Косаі, тірі босам еlімнің кегін алармын сеннäн.» Косаі баска кеп шапты, ішін џарды, ішін kараса токсан бöлöк kарыны бар екäн, токсан сірдың сўтўн ішäд' екäн. Бір кемпір анда отурдў: «Тäңрі кöзўн ашсын!» деді. Сары ат аітты: «Kаіттыра кет!» Сонан сон Косаі манађы кöшўнö kеlді, кöшкö аітты: «Мен озўп бараін! узун сызђан џерінä џўр! дöңöлöк сызђан џерінä kон.» Сонан сон Ер Косаі озўп барды џерінä, бір тöбöнўң басына шыкты, кўндўк џердäн естід'екäн, тўстўк џердäн болџаід'екäн.

Тўстўк џердä Џаңбыршы батыр кетіп бара џатыр екäн, kасында улў Темір Баі алып бар екäн, бір сäўöгöі бар екäн. Џаңбыршы аітты: «Е сäўöгöјўм, не кöрдўң бўгўн?» Сäўöгöі аітты: «Бўгўн біздің шäрді бір бала шапты, астына семіз сар'ат бар еді, џеті kабат темір ўідў буздў, бу сары баланы ölтўрдў, kасындађы кўрöң арђымакты ölтўрдў.» Џаңбыршы аітты: «О баланы біз кöрдўк, бізді о бала кöрдў, біз ођан барсаk, ол бізді ölтўрöдў, ол бізгä kеlсä онў біз ölтўрöмўз.»

Сонан сон Косаі џöнўнö џўрўп кетті. Сары ат аітты: «Е Косаі, еlің енді џакын еді, бір таудўң ар џађында Ертістің сў бар, онўң ар џађында Арђының Аk Сары Біdің аулў бар, мына

тауҕа џеlіп шык! суҕа џеlіп тӱс! џеlіп мен ар џаҕына ӧтӧiн! Судӱң ар џаҕында мен џыҕылаiн! сен сонда атым ӧlдў деп аiҕаi сал! сонан сол аулдӱң кісісї keläр, Арҕыныц Ak Сары Бїдің алты улў kуiруҕӱмнан тартар, кӧзӱмдў kозҕалтпас, Арҕыныц Ak Сары Бї ӧзў тартар, сонан сон тӱрӧ-кӧрӧiн! кӧңӱlў тäӱр боп kалсын!» дедї.

Косаі кеттї тауҕа, џеlіп шыкты, џеlіп тӱстў, судан џеlіп ӧттў, судӱң џегінä кеlіп џыҕылды, аiҕаi салды, аулдан кісі кеlдї. Косаі аiтты: «Џолаушы едім, менің атым џыҕылып џатыр.» Арҕыныц Ak Сары Бїдің алты баласы кеп тартты, кӧтӱнў kозҕалтпады. О таҕы аiҕаi салды; Арҕыныц Ak Сары Бї ӧзў кеlдї, кеlіп тартты, ат тӱрӧ-геlдї тартkан сон «Е балаларым», дедї «kартаiсамда бір бӧрӱнӱң бір kоiлӱk älї бар екäн дегäн осу» дедї. «Џаным кім едің», дедї, ««Косаiның џолдасымын»» дедї. «Косаі äкäсінің кегін алдыма?» ««Кегін алды.»» «Оі баі ӱігӧ џӱр! сусӱн іш!»

Ӱігӧ кеlдї Косаі, сусӱн іштї, Бота Кыз Сулў ајаkшы болдў. Ӱјӱндӧ џатkан Сартпäн оiнар екäн kыз, Косаі онў біlдї. Косаі тура аттанды:

Колӱмдаҕы kараҕаі садаk
kаiра тартkан барш'екäн?
Сӱрӱнӱң сары џон
тізäдäн соkпаk салҕан барм'екäн?
äкäсінің кегін алҕан барм'екäн?
äкäңä бердің тол'ајаk,
шешäңä бердің џарт'ајаk,
маҕан бердің орт'ајаk,
кӧңlӱңдў беріп kојӱпсӱн
теlärаі kара бӧрӱктў
џатыр екäн ӱјӱңдӧ,
kалаі оiнасаңда еріктї
бір кӱндӧ басыңа тіјäр тал тајаk.

Сонан сон џуртӱна кеттї. Арҕыныц Ak Сары Бїдің балаларына аiтты: «Ертäн менің кӧшӱм ӧтӧдӱр, малдарыңа іä болмаі

kалмаңдар.» Сӱітӱп џӱрӱп кетті, келіп kолӱна келді, судӱң арђы џегіндä kондӱ, ертäн аідады, Арђының Аk Сары Біdiң аулӱ бастыра аідады, сіры сірына kосӱлӱп кетті, kojӱ kojӱна kосӱлӱп кетті. Сары Біdiң алты баласы алтау алты таіђа мініп џаідаk шаңның ішіндä kалды. Алтау аіттылар: «Косаі мырзађа аітыңыз! малымызды бöлӱп алаіk! токтасын!» деді. ««Ођан токтамаімын»» деді, kojӱндаі kojӱн бöлӱп тастады, џылkысындаі џылkын бöлӱп тастады, џӱрӱп ӱjӱнö келді.

Ӱjӱнö келді kаршыђа салды. «Бота Кыз Сулуђа ӱі тіксін!» деді. Бота Кыз Сулудӱ алып келді, кешкä џаңа тіккäн ӱігö барып џатты. Аты баілаулӱ екäн, аты ӱідӱ сындырып бара џатыр. Бота Кыз Сулӱ аітты: «Атыңыздың мінäсі осулаім'еді?» Косаі аітты: «Кӱндö kаз дуалаk kанџыђасында џӱрӱш'еді, сонӱ köксöп тур, шыђып kара!» деді. Шыђып kараса џау џеті kабат kурсап алыпты. Косаі аітты: «Кеін тур! атыма мініп шыђаін!»

Атына мініп шыкты, kолдан kарсы келдім біpäӱ. Манађы џеl маjађы мінгäн кемпірдің баласы екäн, Темір Баі алып екäн. Наізамäн шаншты Косаіды, џођары кöтӱрдӱ. «Косаі kалаісын?» деді, «бурун ӱстӱмдö едің ãлідä боса ӱстӱңдöмӱн.» Косаіды џергä тастап кетті, наізаның kарыстаі џері ішіндä kалды, Косаі öлӱп kалды. Темір Баі алып онан сон еліп шапты, kатынын міңгіз тіріп алаін деп еді. Темір Баі алып алдырмады, «Шешäмä kылђан џаксылыђы бар деп, манађа џеl маjађа мінгäн кемпіргä бір таіпа еl беріп кеткäн еді, сонӱң ӱшӱн kатынын алдырмады. Сар'атты устаін деп еді устатпады, kырk кісіні öлтӱрдӱ, kашып кетті сары ат. Сар'ат Косаіђа kаітып келді, kаітып келсä Бота Кыз Сулӱ öлгöлӱ џатыр екäн. Ат аітты: «Öлмö!» деді. «Муна öлгöн кісінің öтӱн алып Косаіның мурнӱна kуі!» деді. Öлгöн кісілäрдің öтӱн kатын алды, мурнӱна kуідӱ, Косаі kатты уjуктадым деп тӱрö-гäлді. «Џау kаіда кетті?» деіді. ««Каітып тӱс!»» kатын аітты. Косаі kаітып тӱстӱ. Катын аітты: «Уjукта бӱгӱн. Ãкäң тӱсӱнö енäр» деді.

Уjуктады Ер Косаі, тӱсӱнö ãкäсі енді, ãкäсі аітты: «О кемпірдің улӱ, Темір Баі алып сырты болат іші kуруш» деді «атса

мылтык ӧтпӧідӱ, шапса кылыш ӧтпӧідӱ. Тӱндӧ џатса моінӱна шаітан ӱјӧlӧп џатады. Сонда тӱндӧ барып шап!»

Таң атты ертӓн тӱндӧ Косаі барды, Темір Баі алыптың басын шапты. Таудӱң ар џаҕына барып џатты. Таң атты, келіп колҕа араласты, бӓрін кырды, ат тонӱн бӓрініӊ алып каітты. Џеті џӱз уста џідірді, џетпіс арба кӧмӱр алдырды, ӧзӱ кӧмӱрдӱң ортасына отурдӱ. Усталарҕа бастырды, ӧзӱ корҕазындаі балкыды, кӧтӱнӧн наізаның сыныҕы тӱсӱп калды. Џазылып кетті ӧзӱ, малын малданып, џанын џанданып еlінӓ кан болӱп сондаі ӓділ болӱп барша муратына џетті.

11. Џеlкіlдӓк.

Бурунҕӱ заманында Нӧрмӧн Бет дегӓн кан болҕан, Кан дӱз токсан екі џасаҕан. Ӧз Темір дегӓн інісі болҕан. Ӧз Темір кырк екі кісігӓ бас болӱп колҕа кетті. Нӧрмӧн Беттің екі кызы болҕан бірӧӱнӱң аты Кӱнӱкӧі, бірӓӱнӱң аты Тӱнӱкӧі болҕан. Екі кыз ӱјуктаҕанда тӱс кӧргӧн. Таң ертӓн џеңгӓсінӓ келді, бір шапанҕа џамыды; екӓӱ бір џеңгӓнің басын шыҕарды. «Џеңгӓ!» деді.

«Мен бір тӱс кӧрдӱм,
«от џаҕалаі іс кӧрдӱм,
«екідӓ кара тең кӧрдӱм,
«сорҕалап аккан кан кӧрдӱм,
«џора, џеңгӓ, тӱсӱмдӱ.

Џеңгӓсі каін аҕасына келді.

«Аітаін!» деді «Каін аҕа!»
«мен бір тӱс кӧрдӱм,
«от џаҕалаі іс кӧрдӱм,
«екідӓ кара тең кӧрдӱм,
«сорҕалап аккан кан кӧрдӱм.»
«Џора, аҕам, тӱсӱмдӱ!»

Каін аҕасы аітты: «Бу тӱстӱ кім кӧрдӱ?» деді «мен мін» деді катын. Каін аҕасы аітты: «Мунӱ кӧргӧн сен емӓс! мунӱ кӧргӧн

екі kызым екäн, kызым келсін!» деді «т'сўма келіп аітсын!» деді. Екі kызы Тўнўкöі, Kўнўкöі келді т'сўна.

«Џамаҕат! деді,
«кулактарыңды бері сал!
«кеңäстäріңді ары сал!
«бўгўн тўндö тўс кöрдўм,
«от џаҕалаі іс кöрдўм,
«екідä kара тең кöрдўм,
«сорҕалап аkkан kан кöрдўм,
«џора, џамаҕат, бу тўстў!»
Kыздар бу тўс аіткан сон,
џамаҕат бу тўс есткäн сон
џамаҕаттың џаксылар,
маҕанасы білгäн баkсалар,
аkсакалды аҕалар,
бас шалмалы бабалар
«Аҕаң бўгўн келäр! деді,
«олжалы ўігö келäр!» деді.
Нöрмöн Беттің kыздары
Тўнўкöімäн Kўнўкöі
бу сöзўнö нанбады.
«Öз Темір ўідö џоk болдў,
«џоk болҕанда боk болдўk.»
Нöрмöн Бет Kан аітты:
«Дўс токсан екі џасаҕам,
«kаздыңда етін асаҕам,
«Öз Темір ўідö џоk болдў,
«џоk болҕанда боk болдўk.»

Нöрмöн Беттің сакалынан џас тöктў, џылаіды, öлöмўз деп џылаіды.

Нöрмöн Беттің џетідä џасар Џас Тўлўк дегäн баласы бар екäн. Џеті kырдың астында алпыс баламäн асыk оінап џатыр екäн. Џылаҕан Нöрмöн Беттің даусўн баласы естіп келді. Келдідä: «Kан іäм, негä џылаісыз?» деді. Kан аітты: «Џыламаі kаі-

тäіп? Öз Темір ӱідö ҷоk болҕанда боk болдӱk!» дедї. Баласы аітты:

«Ҷылама ӑкӑм!» дедї,
«оң батаңды бер! дедї,
«дӱlдӱlӱңдӱ бер! дедї,
«семсӑріңдї бер! дедї,
«ҷауҕа мен бараін!
«бір ауз ҷолҕа бараін!
«бір кеlгӑнїн бір kыраін!
«екі кеlгӑнїн екі kыраін!
«бірінӑ бірїн kоспаін!»
Ӑкӑсї аітты балаҕа:
«Сенїң алар ҷаӯң ҷоk,
«боjӯң сенїң öскöн ҷоk,
«боҕаның ендї kаtkан ҷоk,
«балакта ҷӱнӱң ҷеткӑн ҷоk!»

Баласы сöзӱн алмады, батасын сурады. Ӑкӑсї оң батасын берді. «Ҷортkанда ҷолӯң болсӯн! ҷолдасың Кыдыр болсӯн! Алла'ы екпӑр!» дедї. Дӱlдӱlӱн берді, семсӑрїн берді, «Бар балам» деді, «дӱlдӱlӱң оң аjаҕымӑн ҷер тепсӑ, сол аjаҕын köккö köтöрсö келмӑ! дедї, сол аjаҕы мінӑн ҷер тепсӑ, оң аjаҕын köккö köтöрсö kаіт балам.»

Ҷеті ҷасты Ҷас Тӱlӱк дӱlдӱlӱнö міндї, семсӑрїн kолӯна алды «аман, есӑн болӯңдар!» деп кеттї. Келӑ ҷатса бір белдїң ӱстӱнö шыkты, ҷер дӱзӱн kарады, ҷау келӑ ҷатыр екӑн. Дӱlдӱlдöн тӱстӱ о бала, алдыңгы аілын бос тартты, артkы аілын берік тартты, онан сон дӱlдӱнö мінді, бір кеlгӑнїн бір kырды, екі кеlгӑнїн екі kырды, бірїн бірїнӑ kоспады. Кöп ҷаудӱ kырды. Ҷаӯдӱң еңкöтӱндö kапыр басы Теlӑгӑі алып бар екӑн. Теlӑгӑі:

«Ҷамаҕаттар тура туруңӱз,
«бу ҷердӑ ат ҷаҕыңыз,
«kумалаk біз ашаік!
«kоі ҷаурун ҷаҕаік!
Кумалаk ашты деідї,

kоiнӱң џаурӱн џакты деiдi.
«Бiздi алып џаткан џау екӓн,
«џетi џасар џас бала екӓн,
«атсак онӱ аталмаiмыз,
«шапсак онӱ шабалмаiмыз,
«атсак мылтык тiмӓiдi,
«шапсак кылыш ӧтпӧiдӱ.

Капыр басы Teläгäi кӱндӱ боран соктурдӱ, ајаз кылдырды. Бала тоңдӱ, тоңган сон ӓкӓсiнiң аiткан сӧзӱ бар екӓн, дӱлдӱлӱң оң ајаҕымӓн џер тарпыса, сол ајаҕыны кӧккӧ кӧтӧрсӧ kаiтпа дегӓн екӓн, дӱлдӱлӱң сол ајаҕымӓн џер тартпыса оң ајаҕын кӧккӧ кӧтӧрсӧ kаiт! дегӓн екӓн.

Кӱн боран болдӱ, сӱk болдӱ, бала муздады, тоңдӱ. Дӱлдӱл сол ајаҕы мӓн џер тарпыды, оң ајаҕын кӧккӧ кӧтӧрдӱ, бала дӱлдӱлӱнӧ мiндi kаiтты.

Џас бала тоңӱптӱ,
атка мiнiп kаiтыпты,
kамшысын бастырып,
дӱлдӱлӱнӱ џӱгӱртӱп
ӓкӓсiнӓ џетiптi.
Ӱлкӧн апасы Тӱнӱкӧi,
кiшi апасы Кӱнӱкӧi
алдынан шыҕыпты.
«Тоңдӱңба, kараҕымаi?
«муздадыңба, шыраҕымаi?»
Дӱлдӱлӱнӧн т'сӱрдӱ, деiдi,
ӱјӱнӧ еңгiздi, деiдi,
бiр апасы басын алды,
басын kоiнӱна салды,
бiр апасы ајаҕын алды,
ајаҕын kоiнӱна салды:
«Тоңҕан басы џылынсын!
«муздаҕан ајаҕы џылынсын!»

Екi апасы Тӱнӱкӧi, Кӱнӱкӧi артына kарады, џау келiп kал-

ған екӓн. Ӱlнӧн џеті kулакты kазанды тӧң kӧрдӱ, астына екі апасы салды манаҕы інісін. Kапыр џау келіп kалды, аk шӓріні шапты, дӱз токсан екі џасаҕан Нӧрмӧн Беттің басын алды, ӧтӱн сыртынан џарды. Kӱнӱкӧі, Тӱнӱкӧі kызды kӱнӱндӧ аіттырса Нӧрмӧн Бет бермӓід'екӓн, ӓlі бу уаkытта тегін олџа kылдырдылар, аттың kӧтӱнӧ салдырдылар, ӧзгӧ малында, џанында алып бара џатыр екӓн. Сонда kапыр басы Теlӓгӓі аітты: «Бізді алҕан џау мунда џоk екӓн. Џалҕыз џеті џасар баланы табалмадыk. Іздӓргӓ керӓk» деді. Сонда kӯ аjаk kӯ кемпір аітты: «Мен о баланы тауп берӓін, џасырҕан џерін kӧрдӱм; менің малымды, менің џанымды бӓрін берсӓң аітаін!» деді. Теlӓгӓі аітты: «Бӓрін танысаң ал!» деді. Манаҕы малын џанын берді. Кемпір аітты: «Kазаның астында џатыр» деді. Kапыр басы Теlӓгӓі kазанҕа келді, kазанды kӧтӧрдӱ, едӓ бала џатыр екӓн. Сол џердӓ баланың басын алды, басын kанжыҕасына баілады. Kан акты сорҕалап. Kапыр басы Теlӓгӓі џесір џебір kылып kаітты џерінӓ.

Бір уаkыт kӱндӧ Ӧз Темір келді, ӧз дӧрӱ kарыны аш болҕанда, бірінің атын соjуп џегӓн. Аk шӓргӓ келді, келгӓн сон ӓkӓсі џоk, інісі џоk, шешӓсі џоk, kатыны џоk, екі kарындасы џоk екӓн, ӧзӱнӱң астында мініп џӱргӧн бедӓӱ біӓсі бар екӓн. Аттан тӱстӱ џылады.

Дӱз токсан екі џасаҕан,
kаздыңда етін асаҕан,
Нӧрмӧн Бетсін kан іӓм,
туспанҕа басыңды алдырдым,
kӓӱргӓ ӧтӱңдӱ џардырдым.
Мен ӧзӱм ӱідӧ џоk болдӱм,
џоk болдӱм да боk болдӱм.
Шуҕадан тӱскӧн kыіндым,
макпалдан тӱскӧн оjӱндым.
Kӱнӱкӧідӓі kӧрӱктӱмдӱ,
Тӱнӱкӧідӓі тектімді
ӧзӱм барда аіттмра
келгӓн кісігӓ бермӓдім,

кӳнӳңдӧ бірӓӳгӧ тегінӓн
тегін олжа kылдырдым,
ат бір кӧтӳнӧ салдырдым,
ӓсірӓсі со кекті kаітӓін?
ӳідӧ џӳрсӧм муңдасым,
џолда џӳрсӧм џолдасым,
џетідӓ џасар Џас Тӳlӳк
kаурусӳң сенің kаткан џоk,
балакта џӳнӳң шыkkан џоk,
бојӳң сенің ӧскӧн џоk,
аkылың сенің толҕан џоk,
kапыда аірылып kалдым џалҕызымнан.
Џеті кӳн џылады,
џеті тӳн џылады,
џылаҕанда Ӧз Темір
џер баурдап сулаіды,
џылап џылап ујуkтаіды.
Сӳітӳп ујуkтап џаткanда
kеlді бір адам kасына,
турдӳ онӳң басында.
«Е туруп kеl, Ӧз Темір,
«сенің басыңды кӧтӧр!»
Ӧз Темір басын кӧтӧрдӳ,
џаткан џердӓ отурдӳ,
kеlгӓн адам сӧіlӧптӳ:
«Сен о џауҕа барма, деіді,
«алар џаӳц ол емӓс,
«Сары Баі дегӓн kан бар,
«сонӳң бір бала бар,
«атса мылтык тімӓіді,
«шапса kылыш ӧтпӧідӳ,
«отkа салса кӳімӧідӳ,
«суҕа салса батпаіды,
«kарҕаза kарҕыс џетпӓіді.

«Сары Баідың балас' екäн,
«ц̧еті ц̧аскa быјыл ц̧еткäн,
«атын kоіҕан ц̧оk екäн.

«Сол балаҕа бар, сол балаҕа барсаң кегіңдї ол алып берäр.» Манаҕы Öз Темір турдў, бетї kолўн ц̧ўдў, бір kоідў ц̧алынып соідў, бір kасык ет ц̧едї. Манаҕы т'сўндӧ кӧргӧн адам Кыдыр екäн. Кара бедäў біäсін ертäп міндї Сары Баіды іздäп кеттї.

Сары Баі дегäн баі екäн, бала ц̧оk екäн бір кўндӧ. Бір уакытта ц̧ін тоіҕа барҕан, тӧрт біäмäн, тӧрт сабамäн барад'екäн. Кўдар ӧтрўк тоі kылды, «бу Сары Баі ӧзўнўң баласы ц̧оk» дедї, «kудаідан бір бала тілäтäік!» дедї. Манаҕы ӧтрўк тоіҕа Сары Баіды шаkырдылар. Сары Баі kатынымäн, тӧрт біäмäн, тӧрт саба kымызмінäн келдї, шаkырҕан аулҕа келдї, келсä аулда ат баідалҕан ц̧оk. Сары Баі аш ўланды кісілäрдї боктады. «Мында кісі ц̧оk екäн, дедї, мазаk kылдылар бізгä» дедї. Öзгӧ кісілäр Сары Баіҕа ц̧убап берäлмäідї, кісілäрдің ішіндä бір ташша бала бар екäн, о бала аітты: «Мен Сары Баіҕа ц̧убап берäін!» Ташша тыскары шыкты. Сäлäм бердї. Сары Баі сäлäмін боктады. Бала аітты: «Сäлäмімдї боктама! бу тоі баласы бардың käлä тўҕўн тојў, баласы ц̧октўң келмäітўҕўн тоју, улў барҕа орўн бар, улў ц̧оkkа орун ц̧оk.» Сары Баі kатынымäн тӧрт біäнї бауз дады, тӧрт саба kымыз ц̧арып тастады, екäў ўјўнӧ kаітты. Астында мінгäн боз ц̧орҕа ат бар екäн; боз ц̧орҕа атты белдäўгӧ баідады, ӧзў kатынымäн kудаідан бір бала сурады. Кетäдї, етäгін белінä kыстырды. Келä ц̧аткан кўнўндӧ Сары Баі арыктады, kатын аркалады, келä ц̧атса аk тікäнäkkä келдї, келсä кїмнің етäгінä тікäнäк ілінäдї. Катын шаршады, отурдў, Сары Баі ујуктап kалды, kатын ујуктаҕан ц̧оk екäн. Аспаннан кўмўстў табаk балмäн тўстў, табактың ішіндä кўмўс kасык бар екäн. «Тўрӧ-гäl, бајым!» дедї «аспаннан табаk тўстў.» Сары Баі тўрӧ-гäлдї «бісмылла!» деп бір kасык бал ц̧едї. Катынына баі аітты: «Сен ц̧е!» дедї «kудаі бала берäр» дедї. Катын бäрін ц̧едї. Сонан сон kаітты ўјўнӧ, kатын буаз болдў. Бір уакытта kатын бала тапты, бір ул тапты, бір kыз тапты.

Олар енді тоі kылды,
арап шарап берді,
он біä соіду баілап,
он kоі соідў тоілап,
он сір соідў аідап,
ӌоӷары еlін шакырды,
тўмöнгў еlін шакырды,
аjамаі малын kырады,
ӌурт ӌілып кеlгäндä,
табаk тартып бергäндä
кеlгäн кісігä сілады,
мінäр атын міңгізді,
кіjäр шапан кігізді.
Ат ӌоkkа ат бергäн сон,
кім ӌоkkа кім бергäн сон,
соіӷан малды ӌегäн сон,
ӌілӷан ӌуртў тоіӷан сон
кеlгäн еlі тарkады.

Шалкар кölдўң басында шатыр тікті. Бала оінап ӌўрдў, тобулӷудан ӌаk kылды, шідäн оk kылды, кäрі кемпірді атты, кäрі шалды атты, кöп кемпірді, кöп шалды ölтўрдў. Кемпірдің шалы бар шал кеlді, шалдың кемпірі бар, кемпір кеlді, Сары Баіӷа кеlді. «Мырза!» деді, «балаңыз біздің шалдарымызды, кемпірläрімізді ölтўрдў, балаңызды тіңіз.» Сары Баі аітты: »Ӌараіды» деді. Баланы шакырды, «балам», деді, ӌылkыӷа бар!» деді. Сары Баідың бір kулў бар екäн, тоkсан kоідўң терäсі теlпäгäі тымаk шыkпаіды. Манаӷы Сары Баідың баласы ӌылkыӷа кетті, Топаі kулӷа кеlді, аk сакалы бар екäн, kаjың болад'екäн, kара сакалы бар екäн, kараӷаі болад'екäн, kўн ыстыk болӷанда тоkсан тор' ала аіӷырдың ўрў сакалына ўjöздöп турат екäн.

Сол кўндö Öз Темір ӌылkыӷа кеlді, kараӷаідың ішінä еніп кеlді. Топаі kул аітты: «Сакалымның ішіндä біт ӌўрöдў» деді, біт ӌўр дегäнін kараса Öз Темір Кан ӌўрöд'екäн, мінгäні kара бедäў біä екäн. Сары Баідың баласы Öз Темір канды Топаі

kулға устап алып келдї. «Сен, дедї, менїң сакалымның ішїндӓ нағып џўрдўң? урумўсўн?» Ӧз Темір аітты: «Џоk мен уру емӓспін, беішара адаммын.» ««Оллаі болса негӓ келдїң? kаіда барасын?»» «Балаға келдїм, дедї, kурбустарым џау ӧлтўрдў.» Сары Баідың баласы аітты: «Тїмӓ!» дедї «аға сенїң аk сакалың kаjың болғанын kара сакалың kарағаі болғанын біз білӓміз, басkа кісі білмӓс. Сон аға kаіда барасын?» Ӧз Темір аітты: «Сары Баі дегӓн баі бар екӓн, соған барамын» дедї.

Ӧзў Мырза екӓн,
аты џоkkа ат берӓдї,
кїмї џоkkа кїм берӓдї;
сон даі мырзаға барамын,
Сары Баідың баласы бар,
џеті џасар улў бар,
мылтыk атса оk тїмӓідї,
kылыш шапса kылыш ӧтпӧідў,
ол баласын сураімын.

Бала аітты: «Барсаң анау белдїң астында біздїң аулўмўз бар. Сары Баідың баласы менмін. Ӧз Темір кеттї, бір уакытта Сары Баідікїнӓ келдї. Ӧз Темір Канды аттан кӧтӧрдў, ўігӧ отурғузду, амандасты, есӓндӓстї. «Каіда барасыз?» дедї. «Сіздікїнӓ келдїм» дедї «біздікїндӓ не бар?» дедї. «Сіздїң бір балаңыз бар екӓн, сонуң атын kоіған џоk екӓн, атын kоіғалы мен келдїм.» Сары Баі аітты: «Бӓрі кӓлдї! сеннӓн басkа кісігӓ kоігузған џоk едїм.» Ӧз Темір баланың атын kоідў: «Аты џеті џасар Џелкілдӓк болсўн!» дедї ӓкӓсі: «Џаксы, џараіды» дедї. «Кан! ат аламысын? ат берӓін, кїм аламысын? кїм берӓін.» Ӧз Темір: «Алмаімын, берсӓң, дедї, маған балаңды бер, балаң керӓк маған» дедї, менїң ӓкӓмдї, шешӓмдї, інімдї, екі kарындасымды бӓрін џауға алдырдым, ӧзўм ўідӧ џоk болдўм, џоk болдўмда боk болдўм» дедї. Сары Баі: «Бермӓімїн, дедї, баламды; џӧнӧл!» Боктады Ӧз Темірдї. Ӧз Темір џылап кеттї; Сары Баі ўјўнӧ келдї; kатыны аітты: «Не сураі келгӓн екӓн?» ««Катын, біздїң џалғыс баланы сураі келгӓн екӓн; сонў мен бергӓн џоk.»» Катын аітты: «Акылың

ц̡оk екäн; шакыр! бері келсін!» дедĭ. Сары Баі тумаӷын kолӱна алды, тумаӷын булӷап шакырды. Ӧз Темір шакырӷан сон, келдĭ. Катын аітты: «Мен баламның кетäрін білмäімін, балам ӧзӱ білсін! сен ц̡ылкыӷа бар, анда балам бар, баламнан сура! барсада ӧзӱ білсін! бармасада ӧзӱ білсін!»

Ӧз Темір кеттĭ, ц̡ылкыӷа келгäн сон амандасты, есäндäстĭ; Топаі kул аітты· «Інімä не деп ат kоідуң?» Ӧз Темір аітты: «Ц̡еті ц̡асыр Ц̡елкілдäк болсун деп ат kоідум.» Топаі kул аітты: «Ц̡ап ц̡аман ат екäн!» Бала аітты: «Аӷам, акылың ц̡оk екäн, бізгä осу kоіӷан ат ц̡аксы.» Ӧз Темір аітты: «Інім саӷан келдім, сен маӷан kатты керäксін.» Бала аітты: «Керäк болсам äкäмнäн сурадыңба менĭ?» Ӧз Темір аітты: «Сурадым, дедĭ, äкäң аітты: «Мен білмäімін, балам ӧзӱ білсін!» Бала аітты: «Ц̡араіды аӷам, мен бараін!» Топаіӷа аітты бала: «Е, аӷам маӷан бір ат бер! ӧлӱп кетсäм малым ц̡аным сендä турсун! акрäттä kолуңнан алаін! тірі болуп келсäм малымның ц̡арымы сенікĭ болсун! Сен аӷа бол! мен іні болаін! Мынау äкä шешäмдĭ сен kӱт! Маӷан бір ат бер!

Бес шакрым болуптӱ,
Топаі kул ц̡ӱрӱптӱ,
бір дарјаның сонун Топаі kул
ары берĭ ц̡ылкысын
анды келін лактырыпты.
Топаі kул кӧп ц̡ӱрӱп,
kуіруӷунан устап алып,
ары берĭ лактырып,
бір kотур кӱрӧңшӧ таіды
лактыр алмады ар ц̡аkkа.
Ол kотур кӱрӧңшӧ таі
ары ц̡аkkа ц̡етпäдĭ,
кӧлдӱң ішінä тӱсӧдӱ,
кӧлдӱң ішіндä дӱзӱп
kотур кӱрӧңшӧ ц̡ӱрӧдӱ.
Топаі kул шалма тастады,

кўрӧңшӧ таіды алмады.
Осу таі kашыпты,
Топаі kулдўң сакалы
енді талkан болуптў.
Ҷеlkілдӓк аітыпты!
«Тоkта, тоkта, Топаі kул!
«бер шалманы, Топаі kул!
«осу таіды kўп ҷетӓін!
«моінуна шалма мен тастаін!
«осу таіды ҷетпӓсӓм,
«моінўна шалма тастамасам,
«осу таіды шоkтатпасам,
«ер салып мін бӓсӓм,
«астыма алып ҷўрмӧсӧм
«Ҷеlkілдӓк атым ҷоҕалсын!»
Ҷеlkілдӓк шалма тастады,
кўрӧңшӧ таіды тоkтатты,
ӏўгӧндў алып ҷўгӧндӧідў,
таі енді kунан болады,
ер салып ертӓідї,
kунан дӧнӧн болады,
екі аілын тартады,
дӧнӧн бестї ат болады,
алып келїп мінӓдї,
аiты ҷасар ат болады.
«Есӓн бол, аҕам Топаі!
«аман бол, аҕам Топаі!
«мен енді ҷауҕа барамын,
«тірі болсам kаітамын,
«ӧлўп kалсам kаітпаімын.»

Кеттї енді Ҷеlkілдӓк Ӧз Темір kасында, Ӧз Темір онў ҷеріңӓ екпӓлді. Ҷеlkілдӓк аітты: «Мен ҷўрӧ берӓін!» деді «сен менің ӓкӓмӓ бар! оң батасын берсін! kара kоржун берсін! семсӓрїн

берсїн! менї мында кетїп бара џатыр десäң џўрӧгў аіныр, кешǟ кетїп kалҕан екäн деп аіт!»

Ӧз Темір Сары Баіҕа келдї, «Балаң сǟлäм аітыпты, ǟкäм kара kоржунўн берсїн, семсäрін берсїн, оң батасын берсїн! деп аітыпты; ǟкäмä сǟлäм деп аіт! дептї, шешäмǟ сǟлäм деп аіт! дептї, kарындасыма сǟлäм деп аіт! дептї, тосўма сǟлäм деп аіт! дептї.» Сары Баі: «Џараідыı», деп аітыпты, kоржунўн берїптї, семсäрін берїптї, оң батасын берїптї. «Баламның џортkанда џолў болсўн! џолдасы Кыдыр болсўн!» Ӧз Темір бǟрін алып kаітты. Џеті џасар Џеlkiлдäктї kўп kаітты, џерінä келдї, ӧзўнўң kырk џолдасына џеттї. Џауџаулаімыз деп џауҕа кеттї, Ӧз Темір kырk бір кісі бїргä џўрдў, манаҕы џеті џасар Џеlkiлдäк бӧлӧк џўрдў. Бǟрї серттäстї: «Кашып кетсäк kудаі тапсын.» Џер ортасына келдї. Џеті џасар Џеlkiлдäк Ӧз Теміргä аітты: «Шыk тауҕа! џаудў kара! kӧрўнӧмӧ екäн?» Ӧз Темір тауҕа шыкты, kарады тӧңўрӧктўң тӧрт буршўн kарады. Оібаі деп џўгўрдў, келдїдǟ, атkа міндї. «Кашыңыз! kаітäңїз? џау кӧп-аk болдў, біздїң алар џау емäс.» Каштыı Ӧз Темір џолдасымäн. Џеті џасар Џеlkiлдäк асын іштї. kўрӧңшӧ атkа міндї, kашkан кісігǟ kўп џеттї. «Тура тур!» дептї. «Ӧз Темір аітыскан сӧз осулаіма?» Ӧз Темір аітты: «Kаітыңыз, біз kорkамыз џаудан, џан кӧп» дедї «біз аз» дедї. Бала аітты: «Џоk аҕа kаітпаімын, сен kаітсаң џўрӧ бер! Маҕан kудаі џаk болсўн, мен џауҕа бараін.» Бала џауҕа kаітты. Бір обаның басына шыkkанда џау келїп kалҕан екäн. Kўрӧң атkа тіl біттї:

«Е іäм, тўс меннäн!
«аілың баурўма батып барады,
«џўгӧнўң кеңсäрігїмä батып барады,
«kуісkаның kуіруҕўма батып барады.
«Меннäн ер тоkумдў,
«kуісkанды, џўгӧндў
«бäрін сен сыпырып ал!
«мäн ауна̄ін бу џердä!
«бір оң џаҕыма ауна̄ін!

«бір сол џаҕыма аунаін!
«оң сол аунап шöп џеін!
«кудаі маҕан ер біттірäр,
«кудаі маҕан џӱгöн біттірäр.

Аідды аҕытты Џелкiлдäк, џӱгöнӱн алды, kоја берді. Ат аунады, оң џаҕына аунады, сол џаҕына аунады, шöп асады. Тӱрöгäлді ат, кӱмӱс ер токум болдӱ, кӱмӱс kуiскан болдӱ, кӱмӱс џӱгöн болдӱ. Атkа мінді Џелкiлдäк, ат аітты: «Артkы аілымды берiк тарт! алдыңгы аілымды бос тарт! кöзӱңдӱ џум! мен токтаҕамда кöзӱңдӱ сонда аш! шабалмасам маҕан серт!» Кöзӱн џумдӱ, «шӱ» деп џöнöлдӱ џауҕа, џаудӱ kырды; келäр уакытта ат тура калды, бала кöзӱн ашты.

Караса аттың тізäсінäн kан екäн. Келді бала бір обаның басына, бала аттан тӱстӱ, џелпінді. Капыр басы Телäгäі дегäн алып екäн; кӱншӱлӱк џерді болжаiт екäн; «тура туруңуз!» деді, «біздің алар џау емäс.

«Атса мылтык тімäiді,
«шапса kылыш öтпöідӱ,
«карҕаса kарҕыс џетпäiді,
«отkа салса кӱiмöідӱ,
«суҕа салса батпаiды,
«кудајымның шынымінäн
«џараткан џан ол екäн.»

«Џігіттäр ор kазыңыз! сонда алмасаk алмаспыз.» Џігіттäр ордӱ kазды. Џеті џасар Џелкiлдäк џелпініп отур екäн. Капыр басы Телäгäі дуҕа kылыпты тӱбнӱ аспанҕа шыҕарыпты. Џеті џасар Џелкiлдäк атына мініп кудаiды аузҕа алмаҕан тӱöгö kарап шауптӱ, кöзӱн џумӱптӱ, келä орҕа т'сӱп кетті, аты kашып шыҕып кетті, атын kапыр басы устап алыпты, бала орда џатып kалыпты. Телäгäі атты џетäктäп ӱјӱнö екпäлä џатыр екäн. Алдынан џалҕыз kызы шыҕыпты. «Äкäкä!» депті «атыңызды маҕан берші!» Телäгäі: «Бермäімін» депті «наҕыласын? сен еркäк емäссің, сен kыссын.» Атын бермäпті. Кыз: «Бер!» депті «меірамда џегіп сеiлгä шыҕамын» депті. Телäгäі kызҕа аітты: «Дӱзӱ kара

турмасыңды біlіп едім.» Атты берді. Џеті kабат темір ӱігӧ екпälді, аттыда еңгізді, kыздыда еңгізді, атты, kызды екäӱн kӱтӧтӱҕӱн џеті џасар бала берді. «Kӱт!» деді.

Џеті џасар Џеlкіlдäк орда џатыр екäн, аспаннан бір kоңур kаз кеlді, тіlін біläд'екäн. «Kаіда барасын?» деді Џеlкіlдäк. ««Kаіда бараін? еl џаkkа барамын.»» Џеlкіlдäк аітты: «Барсаң бар! мен сäläм аітамын сälämімді; аппарамысын?» Kаз: «Аппарамын» деп аітты. Алаkандаі kаҕазҕа kат сызды: «Äкäм Сары Баіҕа сäläм аітамын, шешäмä сäläм аітамын, kарындасыма Kара Шашkа сäläм аітамын, тосӱма Kара Топаіҕа сäläм аітамын! маҕан kырk біä екпälсін! kырk саба kымыз екпälсін! меніӊ мында џатkанымды біlмäс. Мен пälänшä kӱндӧ ӱбідä болсӱн! сонда сыбызҕы тартаін, сонда сыбызҕының таусӱн есіткäндä тауп кеläр» деді. Онан сон kазҕа аітты: «Äкäмді ӱідӧн тысkарҕа шыҕар! сонда äкäмніӊ kасында kон! äкäм сені устар, kызына берäр, сонда kарындасым kанатыңның астынан kаҕазды кӧрӱп оkур, сонда біläр сені kоја берäр.»

Џеlкіlдäк kаҕазды kанаттың астында џапсырды; «бар!» деді «есäн бол!» Kоңур kаз уштӱ, Сары Баідікінä кеlді, тäң-äртäн кеlді. Сары Баі тысkарҕа шыkты, kуман алып шыkты, тäрäт алды, kасына kоңур kаз кеlіп kондӱ, балама берäінші деп устап алды. Kызын шаkырды, kызына бу kазды берді. Бала kазды ӱјӱнӧ алып кеlіп сіпады, kанатының астын kарады, kаҕазды алды, алып оkудӱ, џылады. Сары Баі кеlді, шешäсі кеlді, тосӱ кеlді. «Не екäн?» деді. Kыз аітты: «Џалҕыз аҕам kат џібäріпті, сізгä сäläм деп аітады; kырk біä екпälсін, депті, kырk саба kымыз екпälсін! Пälänшä орда џатамыз. Сол уаkыт кӱндӧ кеlсін!»

Äкäсі Сары Баі
џоҕарҕы еlді шаkырып,
џорҕа біä сојӱптӱ,
тӧмӧнгӱ еlді шаkырып
тӧбӧl біä сојӱптӱ,
kырk саба алып кеlіп,
бäрін kымызҕа толтурӱп,

еl џуртўп џіпты.
«Џамаӻат kулаk салып,
«боз балалар сŏзўмд' естіп,
«бу џас балам Џеlкіlдāк
«пālāншā орда џатыпты,
«барамысын балама?
«орда џатkан улўма?»

Боз балалар: «Барамыз» дептї, «бесāмбі кўндŏ барамыз.» Таҥ атты, бесāмбі болдў. Сары Баі аітты: «Баратўӻўндар бар болса џўрўҥдŏр!» ««Џоk, дедіlāр, бармаімыз.»» Сары Баі ашўланды, kатынын, kызын, тосўн kасында ерттї, kырk біā алды, kырk саба алды, кеттї. Бір кўндŏ балаӻа кеlдї, баласын табалмады. Бала сыбызӻы тартkанда тапты баласын. «Аманмысын, балам?» дептї. ««Тāўрмўн»» дептї.

Кырk kулаш џібāк арkан алып
т'сўрдў етін баласына,
бір біāніҥ етін
бір-аk бала асады,
сўŏгўн мурунан шыӻарады,
kырk біāніҥ етін
kырk-аk бала асады,
сўŏгўн мурунан шыӻарады,
сўŏгўн kасына тастады,
сўŏгў таудаі болўпту,
kырk саба kымыз џарып
баланын аузўна аӻызды,
kырk саба kымыз тўгŏсту.

Тосў аітты: «Тоідўҥба?» ««Џоk, тоімадым, kырk біāніҥ ішіндā ŏз кŏргŏн џылkым џоk екāн.»» «Ŏзўм кŏргŏн бос ат барма?» «Бар»» деді. «Соjўҥўз!» деді. Соідў, бір џапраk еткā тоідў. «Енді kаітыҥыз!» деді «ендāр мені шыӻаралмаі сындар, ākāм шыӻаралмаса сендāргā шыӻару kаіда?» Кеттї ākāсі, шешāсі, бāрі џылады, Џеlкіlдāк џатып kалды. Бір уаkытта Џеlкіlдāк аітты: «Е kудаі ākāм аі! мені осу ордан шыӻарасызба? шыӻармаі-

сызба?» Кудаі бір адам болуп аітты: «Кудаі деп цаңа аіттыңба? Бурунђуда негä аітпадың?» деді. «Басыңды кöтöр! аkмаk! умтўл! шыk ордан!» Цеlкіlдäk аітты: «Каітіп шыђаін!» Кудаі аітты: «Мен шыђарамын!»

Бала шыkты цыбдан, kолтуђўнан темäді, шыђып кетті бала. «Кашанда болса kудаіды аузўңнан тастама!» Бала кетті, кеlä кеlä цатса цердің астынан бір тўтўн шыђады. Кеlді тўтўн шыkkан цергä бір ўі болдў, ўігö енді. «Асалау мађалаіkым!» деді. Бір kў ajak kў кемпір бар екäн, «уалі кäм äссälам!» аітты. «Каіда бара цатkан адамсын?» Бала аітты: «Улсўзђа ул боламын, kыссызђа kыз боламын.» Кемпір аітты: «Мађан бол! бала kылаін!» Бір ajak боза kујўп берді, бала іштï. Бала кемпірдің ўјўндö цўрдў. Бір kўндö баладан сурады: «Каідан цўргöн баласын? аіт шыныңды мађан.» Бала аітарынды біlмäді, аітпасынды біlмä. «Шешäкä, шынымды аітаін! Сары Баі дегäнің баласы едім, солаі бір цауђа шыђып едім, kапыр басы Теläräі Нöрмöн Бет дегäн kанымызды öltўрўптў, Тўнўкöі, Кўнўкöі дегäн екі апамды екäўн алып кетті, цеті цасар Тас Тўlўк інімді öltўрўптў, со цаудўң кегін алаін деп шыђып едім. Кудаі ол тіläўмдў бермäді. Капыр басы Теläräі мені алдап орђа тўсўрдў. Астымдађы мінгäн атым дўlдўl еді, сол атымның kаіда кеткäнін, кетпäгäнін біlмäімін. Сонан бір уаkытта kудаі мені цаk болўп, ордан шыђарды. Сол менің цўргöн цајым.»

Кемпір аітты: «Цаксы, бу сöзўң шын екäн. Сен мађан бала болсаң отуңђа бар! отунўмдў боктама!» деді. Бала кетті отунђа, цајау ціп алып кетті, ціп алып кетті, отундў боkтады. Бір арkа отундў алып кеlді. Кемпір бір ајаk köжö берді. «Балам, негä боkтадың?» деді «ертäн боkтамасаң тођаіђа бар» деді. «Тођајымды бäрін kопарып цалђызын kалђызба! kопаралмасаң басыңды аламын» деді. Бала цатты, ујуkтады, ертäн турдў, беті kолўн цўдў, кетті тäң äртäн. Тођајына кеlді, тођаіды kопарды, цалђызда äђаш тастамады. Алып кеlä цатыр еді, кöзў терlädі, кемпірді боkтады. Кемпірдің ўјўнўң kасына kондўрдў. Баласы ўјўнö кеlді. Кемпір аітты: «Негä боkтадың?» Бала аітты: «Е

шешäм! шаршаҕан сон боктадым, сенi боктаҕам џок, аҕашты боктадым.» Кемпiр аiтты: «Саҕан мен џаксылык kылаiн, сенiң боктаҕаныңды kудаi кешсä мен кешäiн. Мен капыр бас Телäгäiдiң kызына барып сöiлöсöiн, не аiтарма екäн сенi сӳјöрмö екäн, сӳiмöспö екäн? кöк кептäр болӯп ушӯп бараiн! öкöшкöсӳнö kонаiн! сöiлöсöiн! сен ӳiдö отура тур мен барып kаiтып келгäншä.» Бала аiтты: «Џараiды, шешäкä бiр џаксылык kыла кöр!»

Кеттi кемпiр, кöк кептäр болӯп ушӯп кеттi, барды, kыздың отурҕан ӳјӳнӳң öкöшкöсӳнö kондӯ, kызҕа сöiлöстӳ: «Кӳрöң аттың iäсi менiң ӳјӳмдö џатыр. Калаi кöңлӳң? сӳјöмӳсӳн? сӳiмöiнӳсӳн?» Кыз аiтты: «Оiбаi сӳјöмӳн!» дедi «ол маҕан kаi џердä џолӯҕар?» дедi. Кемпiр аiтты: «Мен саҕан аiтаiн! о баланы осу шäргä екпäлiп баiҕа џалдатаiн! сонда сен есiктäн тöргö томала! äкäңä аiт: kуса болӯп öлӯп барамын, сеiлгä барамын деп аiт! Äкäң сенi шыҕармас, сенiң амал оiлаҕаныңды бiлäр äкäң. Шешäң сенi аjар. Шешäң келгäндä џыла! Шешäң äкäңä аiтар: «Сеiлгä шыҕарсаңшы екäӳмӳздӳң kудаi бергäн баламыз kоi.» Дегäндä сонда шыҕарар сенi. Сонда сен кӳрöң атkа мiнäрсiн, äкäң ел џурттӳ шаkырар, тоi kылар, араkы берäр џуртkа. Сонда бала Џелкiлдäк келäр, Телäгäiдiң kызының емшäгiн устаса kаiтадi дер. Саҕан келäр, џабысар, сенiң артыңа мiнäр. Сонда екäӳң kашыңдар, мен туман т'сӳрöiн! сонда kудаi kутkарса kутуларсыңдар.»

Кемпiр ӳјӳнö кеттi, балаҕа келдi. «Балам сенi kыз сӳјöд' екäн» дедi сенi апарып џалдатаiн бiр баiҕа. Аjыңа бiр kоi ал!» дедi. Бала аiтты: «Џараiды. Сен шешä мында kал! kош есäн бол! мен барып џалданаiн баiҕа.» Шешäсi аiтты: «Есäн бол, балам.»

Бала шäргä келдi, бiр баi казакткiнä џалданды, аjы бiр kоiдан џалданды. Кызыл öгӳзгö мiндi бала, kојун џаiды.

Телäгäiдiң kызы ауру болдӯ, есiктäн тöргö томалады. «Ауру болдӯм» дедi äкäсiнä кiсi џiбäрдi: «Äкäм келсiн, мен аурумӯн, kуса болӯп барамын, сеiлгä шыkсам џаксы болар едi.» Џiбäргäн к'сi келдi, аiтты: «Кызың ауру болдӯ, kуса болуп öлӯп барамын,

seilгä шыкcам џаксы болар едï деп аïтты kызың» дедï. Ākäсï аïтты: «Оi баi! џатсын; seiлгä шыҕармаiмын, seiлгä шыkарсам kызым kашып кетäр.» Шешäсï бајына аïтты · «Солаi баламыз ауру болўп џатыр, ӧлӧмўн деп аïтады. Сонан шыҕарсаңыз kaiтäдï?» Ākäсï: «Џараiды!» дедï «сенïң тiлïңдï алаiн, осудан kыз kашып кетсä басыңды аламын.»

Кызды seiлгä шыҕарды, eł џуртўн џамаҕатын џыдï, тоi kылып араkы бердï, кызы манаҕы кўрӧң атkа салт мiндï, seiлгä шыкты. Сўiтўп џўргӧндӧ манаҕы Џelкiлдäк келдï. «Осу кўрӧң атkа мiнiп џўргӧн кiмнiң kызы?» дедï. Кӧп џамаҕат аïтты: «Teläräiдïң kызы» дедï. Џelкiлдäк аïтты: «О кыздың емшäгïн устамаi несï бар?» дедï. Кӧп аïтты: «Ер болсаң усташы!» дедï. Мiнгäн kызыл ӧгўздў џўгўртўп kызҕа џетiп келдï, kыздың артына мiнiп алды. Кўн туман болдў, бiрïн бiрï табалмады. Џelкiлдäк kашып кеттï, kызбäн екäў kутулдў.

Шäшäсiнïкiнä келдï, kызды екпäлдï, kызды koiдў, ӧзў кўрӧң атkа мiндï, kaiтып келдï. Кўнўкӧi, Тўнўкӧi екi kызды тапты, Тўнўкӧi ӧлгӧн екäн. Џelкiлдäк аïтты: «Āпäкä берï kel!» Кўнўкӧi аïтты: «Бармаiмын! кïмiм џоk.» Џelкiлдäк аïтты: «Кïмiң џоk болса мä!» деп бiр кïм тастады. Кыз кïмдï алды, кiдï. Џelкiлдäк аïтты: «Мен iнiң!» дедï «kel!» Кыз келдï kасына, «kaiдан келгäн џансын?» деп. Џelкiлдäк аïтты: «Мен Сары Баiдың баласымын! мен сенï iздäп келдïм.» Кыз аïтты: «Кудаiҕа шўкўр! kудаi менï ӧлтўрмӧс, сенï кез-гäлтïрдï. Бiз екäў едïк, менiң апам Тўнўкӧi ӧлдў.» Џelкiлдäк аïтты: «Кашан ӧлдў?» Кыз аïтты: «Ӧлгӧлў ўш кўн болдў, kојўлҕан џоk.» Џiгiт аïтты: «Маҕан кӧрсӧт!» Кӧрсӧттў, кӧрдў, таза џўдў, кӧрўн kазды, кӧрўнӧ салды. Кўрӧң атkа ендi мiндï, апасын алдына мiнгiздï, артына ӧзў мiндï, kызды шешäсiнïкiнä екпäлдï.

Ӧзў кўрӧң атkа мiндï, сeмсäрïн kолўна алды, Teläräiдïң шäрïнä барды. Капыр басы Teläräiдïң шäрïнä келдï, шäрïн шапты, бiр џан тастаҕан џоk бäрïн kырды. Капыр басы Teläräiдï устап алды, мурунўн тестï, тесiккä џiп баiдады, алып келдï џетäктäп. Шешäсiнïкiнä келдï, апасын алып џўрдў, Teläräiдïң kызын ал-

ды, тöртöӯ џерінä келді. Öз Темірге келді, амандасты, есäндäсті: «Е кудаі кöрсöтöтӯђӯн кӯнӯң бар екäн» деді. Тоі кылды Öз Темір. «Інім келді, карындасымды екпäлді, џаудӯ мукатты, капыр басы Телäгäіді џеңіп алып келді.

Öз Темір аітты: «Аітkан сöзӯмӯз бар еді, кашпаімын дегäндä каштым. Онӯң ӯшӯн тöбöмӯздöн ок атысаік! Џелкілдäк аітты: «Атпа!» деді «кудаі кешсä мен кештім.» Öз Темір аітты: «Џок, болмаіды; ат'саік тöбöмӯздöн.» Џелкілдäк аітты: «Кoi ађа!» Болмады, коімады, аітkан тілді алмады, тöбöсӯнöн ок атысты. Öз Темір аітты: «Інім сен бурун ат!» Џелкілдäк аітты: «Џок сен ат!» деді. Öз Темір öз тöбöсӯнöн ок атты, ок тöбöсӯнö келä џатыр еді, Џелкілдäк окты кађып џібäрді, ок барып џергä тӯстӯ. Енді Џелкілдäк öзӯнӯң тöбöсӯнöн öзӯ атты, ок келді дä џергä тӯстӯ. Öз Темір аітты: «Кел! тађы ат'саік!» Џелкілдäк аітты: «Коі! болар! осу атканымыз болар! екäӯміздä ак екäміз.» Öз Темір сöзӯн алмады, атысамыз деп аітты. Џелкілдäк: «Атыспаімыз!» деді. «Äлігідä мен болмасам ок келіп тöбöңö тіјäтӯђӯн еді, мен октӯ кађып џергä џібäрдім.»

Öз Темір октӯ атты тöбöсӯнö, ок келді, тіді, Öз Темір öлӯп калды. Џелкілдäк џылады, Öз Темірді џергä кöмдӯ. Капыр басын Телäгäіді öлтӯрдӯ, Телäгäідің кызын катын кылды, некäсін кыідырды; Кӯнӯкöі апасын тöрöнӯң баласына берді.

Öз џерінä каітты, џерінä келді, Сары Баі äкäсі тірі екäн, шешäсі тірі екäн. Џалђыз карындасын Топаі Кул алђан екäн. Тоі кылып џатыр екäн. Äкäсі шешäсі картајыпты. Џелкілдäк Топаі Кулђа ашӯланды; «Кул болӯп менің карындасымды негä алдың?» деп Топаі Кулдӯң басын алды. Äкäсінің џеріндä турђан малын бäріндä öзӯ алды, öзӯ кан болуп елін, џуртӯн біläді, барша Мырат басына џетті.

12. Ер Тарђын.

Ертäдä Кырђыз заманында бір Тарђын дегäн батыр öзӯнӯң Кырђыз калкынан кісіні öлтӯрӯп, канына кылмысты болӯп, ка-

шыпты, кашып келіпті kырk сан Кырым џуртўна. Ол уаkытта Кырымда kырk мың мешäт бар едї, kырk kаны бар едї, сол kырk kаның ўlкöнў Акша Кан дегäн едї. Сол kаның kол астына келіп кірдї, сонда еl арасында џўрдў. Бір талаі заман болдў, аідан аілар öттў, іш бір кісідä мунўң батыр екäнїн біlмäдї, тек kонаk болдўда џўрдў. Ол уакытта Кырым џуртўнўң арђы џађында бір џау бар едї, он сан Оімаут, тођуз сан Торђаут дегäн екі kаның еlї едї. Олалаі, Булалаі дегäн Нођаіда кöп батырлар öтсöдö Олалаі Булалаі дың еlїн бурун алђандары џоk едї.

Бу уаkытта Акша Кан талап етіп аттанды, нешä мың серік äскäр болўп, сол Тарђын аттанђан äскäрläрмінан біргä аттанып кеттї, іш бір кісідä ођан џўр деп аітпаі-аk.

Ол Тарђының ол äскäр ішіндä екäнїн тађыда іш кім біlмäдї; бу аттанђан äскäр Торђаутка барып џеттї; булар барып џеткäн сон Торђаут kалкынан шäң kађылып барабан сођўлўп нешä мың кöп äскäр џїлып сођус kылды, џер џўзўнö kан сеіl болдў, олаі болсада іш бір бузўп алалмады; алмађан себäбї kамалдың ішінä кірälмäі сыртында турўп урус kылды. Ол уаkытта Тарђын батыр урускан џоk едї, іш бірäўдö мунў танып сођуска бар! деп аітпађан сон. Енді Акша Кан кöп кісіläрїн öлтўрўп Торђауттў алалмаі керї џуртўна kаітпаk болдў.

Акша Кан џуртўна kаітпаk болўп турђанда

Тарђын сынды батырмың
kаітарын џурттўң біlädї,
алдадан пäрмäн тіlädї,
kуіскаnын kыскартып,
екі аілын берік тартып,
енді атына мінäдї,
ölгöнўм џаксы kудаі деп.
Тођуз сандаі Торђаут,
он сандаі Оімаут
барабан сођўп, шäң kађып,
алдынан äскäр џўргўзўп,
бујум болдў буда деп

алдалап батыр шабады,
ҷалҕыздың ҷары kудаі деп,
сар'ала тӱ̆бдӧі салбырап,
шапты батыр тебініп,
ҷалмауздаі емінін,
сырттаҕы ҷӱ̆ргӧн ӓскӓргӓ
kарамады бу батыр,
ішкі kамалҕа кірді ҷеlігіп.

Бу Тарҕын kамалҕа кіргӓн сон Акша Каның ӓскӓрlӓрі мунӱ̆ң Тарҕын екӓнін танымаста «е тӓӱ̆р біздің Ноҕајымыздан бір батыры-kоі» деп сонан оларда кірді. Сонан сон булар kамалды бузӱ̆п алды, кӧңӱ̆lдӧрӱ̆ ашылды. Акша Кан kуанып еlінӓ kаітты. Еlгӓ кеlгӓн сон таранып тынштанып кӧңӱ̆lӱ̆ kос болҕан сон, таҕында отурӱ̆п kан ӧkӱ̆м kылды: «Сол ҷаудӱ̆ бузӱ̆п алҕан батырды тауп маҕан алып кеlіңіз!» деп. Онан сон ол Тарҕын батырды тауп kан алдына алып кеlді. Кан онӱ̆ мінӓн кӧрӱ̆сӱ̆п ҷӧнӱ̆н сурап: «Сен кімсін» деді. Тарҕын аітты: «Мен Кырҕызмын» деді. Кан аітты: «Сен Кырҕыз болсаң біздің ҷуртумӱ̆зҕа негӓ кеlдің? не ҷумуска кеlдің?» деді. Онда Тарҕын аітты: «Мен kанымыздың бір ҷаксы біјін ӧlтӱ̆рдӱ̆м, онан сон ҷуртуммаҕан тынисыз болдӱ̆, сол себӓптӓн сіздің kол астыңызҕа kашып кеlдім» деді. Сонда Кан аітты: «Сен кешӓгі ҷаудӱ̆ бузҕан kаіратыңды сенің тыншыңды алҕан ҷуртӱ̆ңа кӧрсӧтпӧдӱ̆ңбӧ?» дегӓндӓ Тарҕын аітты: «Тек ӧз ҷуртӱ̆мдӱ̆ ҷылатӱ̆ҕа шаріҕат kоспаіды» деді.

Онан сон Акша Кан ӧkӱ̆м ҷӱ̆ргӱ̆зӱ̆п Тарҕын батырды ӓскӓр басы kылды. Бу батыр ӓскӓр басы болҕан сон кӱ̆нӱ̆ тӱ̆н ҷарыkтанып сактанып ҷӱ̆рдӱ̆. Ол уаkытта Акша Каның бір kызы бар еді.

Шашын дӓндӓнмінӓн тараҕан,
біlӓр мінгӓн бедӓӱ̆дӓі
баурӱ̆нан ҷараҕан;
бет ажарын kарасаң
ҷазҕы тӱ̆скӧн саҕымдаі;
бет ажарын баіkасаң

терісінäн аірҕан
џарша бідаі аk уңдаі;
kасы сары џадаі керілгäн,
кірпігі оkтаі тігілгäн,
буралып белі бўгўлгöн,
kараҕан кісі ўңўлгöн,
kулан шашты, kоі кöздў,
ајалдаҕы бір сöздў,
Аk Џунус атты kыз еді.

Бу марттың мундаі батырлыҕын, ерлігін kаіратын, kараулшы kулдары kараулшы kўңдöрў Аk Џунус Арўҕа т'сўндўрўп аітты. Ол kыз бу џігіттің äсілін, kаіратын есіткäн сон тўзўп туралмады, бір kулўн шаkыртып алып, kулўна мың ділдä беріп аітты: «Ділдäні беріп сенің тіліңді кескäнім» деді «осунда бір Kырҕыз џуртўнан келгäн Тарҕын деітўҕўн бір батыр џігіт бар, деп есіттім. Сол џігітті іш кімгä білдірмäі маҕан шаkырып алып келіп џолўkтўр! егäрдä öзўңнöн басkа кісігä білдірсäң сенің нешä џеріңнäн кесін öлтўргöнўмдў кöр» деді; «егäрдä алып келсäң кісі џатпастан бурўн менің мунау ашпалы алтын терäзäнің тусўна алып кел!» деді.

Бу kул Тарҕынҕа барып џолуҕўп kыздың аітkан сäлäмін аітып, алтын терäзäнің тусўна алып келді дä kызҕа kабар берді; kыз терäзäдäн Тарҕынды ўјўнö кіргізіп алып џöн џосуkтарын сурасып, ас су ішкізіп оінап кўлўсўп алты џеті саҕаттаі отурўстў. Онан сон Тарҕын kаітпаk болҕанда kыз Тарҕынҕа аітты: «Осу џуртўмўзда сіздäі ерлігі болмаста, kырk сан Kырымның мырзасы бір Џалмам Бет деітўҕўн џігіт бар еді, мен сон џігітпінäн ашна едім, сол џігітті öлтўрдўм. Öлтўргöнўмнўң мäнäсі бір бöтöн џігітп'екäн деп білмäі теk öлтўрдўм сонўң кўјўгўнöн ішäр астардан, уікудан аірылып џатўш'едім. Сол мырзаның kаіҕысымінäн äргіз кетпäс еді; енді бу уаkытта сізді естіп біліп шаkыртып алып сізбäн сöілöсўп оінап кўлўп отурдўм. Сіздäн басkа іш бір кісімінäн Џалмам Бет Мырза öлгöнўн бірäў сöілöскöнўм џоk, енді сіз таkы läгті мырзаның kаіҕысымінäн кöтöрўлсўн, менäн

kабар болђан уаkытта менің ɥаныма кеlіп ɥўрўңўз, менің сізді шаkырђан lăбізімді ăргіз ɥергă тастамаңыз» деді. Тарђын батыр аітты: «Бу аітkан ɥарлыђыңызды kабыл алдыk» деді дă Тарђын батыр kаітып кетті.

Ăр заман Аk Џунус бу Тарђын батырды уаkытпінăн шаkыртып алып ɥўрдў. Бір замандар болђанда бу kызды бір kаның баласына аіттырўђа еlші келді. Сонда Акша Кан kызына кісі ɥібăріп суратты, муна аіттырўђа еlші кеlіп ɥатыр, меннăн руксат kызымның öзўнўң кўјöўгö барђысы кеlăм'екăн кеlмăім'екăн? деп біlмăк ўшўн. Сонда kызы аітты: «Ăкăм мађан ўш кўн мурсат берсін!» деді. Кыз бу ўш кўнўң ішіндă Тарђын батырды шаkыртып алдыда, Тарђынђа аітты: «Муна мені бір kан баласына аіттырўђа еlші кеlіп ɥатыр екăн. Ăкăм мені бу kаның баласына бермăкші болўп, меннăн руксат сураі мађан кісі ɥібăріпті, мен ондаі kан баласына таңсыk емăн, öзўмдö kан баласымын, сулўђа таңсыk емăнмін, öзўмдö сулў менмін, сондаі кісігă барамын, кімнің бакты зор болса деді. Енді мені осундаі кісігă kөр kылђанша, егăрдă батыр екăнің рас болса сен мені ал да kаш! мен сађан тіјăмін, сенăн баска іш кісігă тімăімін, köңlўм сађан аудў. Егăрдă мађан кеlмăсăң мен шыдап туралмаі сенің kаіђыңнан ölöмўн деді.»

Онан Тарђын бу kызды Акша Каның kанатты kара деітўђўн бір ɥорђасына міңгізді дă алды да kашты. Ўш кўн кетті, ўш кўннöн сон kаның kызының kараулшы kулдары Акша Кан бір kазысына барып kабар берді. «Сонаі kаның kызы Аk Џунус сулў сарајында ɥоk kашып кетіпті. Біlмăімız кіммінăн kашkаның» деді. Онан kазы барып Акша Канђа kабар беріп еді. Кан аітты: «Ол ɥалђыз kашkан ɥоk-шыђар, бір ɥігітпінăн kашkан'ды, ɥігіттăрді тўгöндöңўз!» деді. Џігіттăрді тўгöндöп kараса Тарђын батыр ɥоk болдў. Сонан сон kанђа kабар берді: «Солаі Тарђын батыр ɥоk» деп. Сонда Кан аітты: «Мунда урў тўђаны ɥоk, öз ɥуртўнан kашып кеlгăн ɥігіт еді. Ол ɥоk болса алып kашып кеткăн» деді. Онан сон öзўнö kарађан бўтўн еlі ɥуртўн ɥыды да öкўм аітты: «Мен бу kызымның ол Кырђызбінăн кет-

kӓнїнӓ рыза емӓсмїн, ол kара кїсї едї, kызым кетсӓ керӓк едї kан баласымїнӓн, сӯӧк корлап kара кїсїмӓн кеттї. Сол kызымды кїм kӯп цетїп аїрса сол кїсї алсын! kоі баі болсӯн! kоі царлы болсӯн! kоі цас болсӯн! kоі kарт болсӯн! Тек кїм босада сол алсын! егӓрдӓ kӯп цетїп ӧlтӱрсӧ kунӯ цоk болсӯн, тек Тарҕыннан аїрыңызда! ӧзӱңӱз алыңыз!» дедї, «онӯң ӱшӱн kызыма бек kанды кӧңlӱм kалып ӧкпӧlӧдӱм. Сонӯң ӱшӱн аїтамын» дедї.

Кан солаї дегӓн сон, цурт kӯдӯ, бїр мырза екї атпїнӓн, бїр мырза ӱш атпїнӓн, тапkан кїсї атын цет'алаї бердї, бїр атым болдурсада бїр атпїнӓн kӯп цетӓрмїн дедї. Ӓскӓр булаї талаҕа шыkkан сон цїлып кеlїстї. «Бїз мунӯ kӯсакта, ол бїзгӓ бермӓс. Онӯ алалмаспыс», дедї «егӓр дӓ kӓры келсӓ бїздӓргӓ kырҕын таптырар» дедї дӓ цурт коркӯп kӯмаі ӱїlӧрӱнӧ kаїтты. Сол kӯарҕа шыkkан кїсїlӓрдїң їшїндӓ алпыс бескӓ кеlгӓн бїр kарт кїсї бар едї, бїр-ak сол kаїтпаї kалды. «Мен ӱїдӧн бїр kӯамын деп шыkkан сон, kӯмаі ӱїгӧ kаїтып барҕанымда ӧlӱм kӯп барып ӧlгӧнӱмдӧ бїр ӧlӱмбїнӓн kаїтпаїмын. Кӯамын, kазам цетсӓ ӧlӧрмӱн, шамам келсӓ ол kызды алармын» дедї дӓ kӯп кеттї. Бу kӯп цетїп кеlӓ цатkанда кетїп бара цатkан Тарҕыныӊ астындаҕы тарлан аты пысkырды. Ол ат артынан бїр цау кеlӓ цатkанда пысkыра тӯҕӯн едї. Тарҕын аты пысkырҕан сон артына kараса артында бїр цалҕыз кїсї кеlӓд'екӓн.

Сонда Тарҕын сӧїlӧїдӱ;
сӧїlӧгӧндӧ не деїдї?
Ak Цунустаї цолдасым,
kызда болсаң муңдасым,
kулан шашты, kоі кӧздӱ
аjалда арӯ сен едїң.
Аш арыстан цӱрӧктӱ,
палуан цолбарыс бїlӓктї,
цїгїттїң марты мен едїм,
kӱдрӧттӱ kӱштӱ kудаjым
сындырмаҕаі беlїмдї,
тарылтпаҕаі церїмдї,

недäi заман біlмäімін
арт ҫаҕыма kарасам
kаінаҕан kара булуттаі,
kаінап біткäн булуттаі,
толҕасына kарасам
саідан шыkkан kул' аттаі,
kабаҕы тастаі тӳјӳlгöн,
лашын kустаі тӳјӳlгöн,
ҫеңсіз берäн кінгäн,
ҫалҕыз kара кöрӳндӳ.
Енді ҫӳрсöм kашты, дер,
аруаҕым менің басты, дер,
меннäн kорkӳп састы, дер.
Ажалым болса бу ердäн,
ҫімаі kоімас ҫебір ҫер,
кіргізбäі kоімас kазҕан кöр.
Толҕана моінӳн бурады,
Аk Ҫунуспінäн екäӳ
аз еңгäмä kурады
ҫалҕыз kара кеlгäншä;
kашатӳҕӳн kатынба
kасkарып kарап турады,
ертäннäн шапса кешкä озҕан,
алдынан салса тӳскö озҕан,
гомаҕа кöздӳ kаска азбан
біткäн сӳöк тӳлап,
саурусӳн бедäӳдäі сылаңданып,
даулдаі ҫалы сӳлдап,
kуіруҕӳ kујундаі шӳлдап,
тöскöідöн тöмöн ҫеläді.
Аk Ҫунуспäн Тарҕынды
кöрӳп кöңlӳн бölöдӳ.
Алпыс бестä ҫасы бар,
kорkатӳҕӳн ер емäс,

салып џетіп келäді,
келäді Тарђын кöрдў;
буда öзўндöі ер еді,
карс алдынан караса
алпыстан аскан ађасы,
ак сакалды бабасы.
Џасы ўлкöн ађам деп,
ак сакалды бабам деп,
Тарђын деін буруңўз,
äлігі келгäн картыңа
іліп сäлäм берäді.
Карс алдынан караса
омураў даладаі,
äлбäгінä караса
тамдан соккан моладаі,
ердің бергäн сäлäмін
џаксы куптап алады.
Енді Тарђын сöілöдў:
«Батыр, сынап џўрмўсўн
«тамам таудўң арасын?
«аруађынды баікасам
«каптађан кардаі бораісын,
«кöк бўркўттöі тўјўлўп,
«лашын кустаі шўлўп,
«каі сапарђа барасын?»
Сонда картың сöілöдў:
«Аспандађы џулдузўм,
«маңдаідађы кундузўм,
«ажары сулў кöркöмдў
«кызда болса шіркінді.
«Ак Џунустаі арў дў
«алып кашып барасын,
«белімä семсäр аламын,
«џазыђым карттау болмаса

«бір тӓңрідӓн тілӓгӓн,
«казам цетсӓ ӧлӧмӳн,
«егӓр казам цетпӓсӓ
«касыңдаҕы Цунустӳ
«аірып ала келӓмім.»
Сонда Тарҕын сӧілӧдӳ:
«Асӯ асӯ бел едің,
«асӯдан сокkан цел едің,
«цолдасымды бергӓндӓі
«kai батырдан кем едім?
«Меннӓн kызы алҕандаі
«ӧзӳң kандаі? мен kандаі?
«аіт цӧнӳңдӳ кім едің!»
Сонда kартың сӧілӧдӳ:
«Менмін дӳрмін, мен дӳрмін,
«мендӓ ӧзӳңдӧі кендірмін,
«менің цӧнӳм сурасаң
«кырk сан Кырым елiндӓ,
«ал асыл цокӓр беліндӓ,
«арҕы атам Ер Кӳлӧк,
«ӧзӳмнӳң ӓкӓм Коjанак,
«мен Коjанаk улӯ kарт Кожак.
«Ӳзӧ шауп олжа алҕан,
«таласты цердӓ цолд'алҕан,
«цасанҕан цауҕа кол салҕан,
«ортадан оjӯп цол салҕан,
«kарт Кожак дегӓн ер едім.
«Ӧзӳң ӳлкӧн данасын,
«ӧрттӧі kаулап цанасын,
«ерлігіңнӓн мінің цоk.»
««Ердӓ болсаң бул kызды
««наҕылып меннӓн аласын.
Соңда Кожак сӧілӧдӳ:
«Алда тізгін оңдаса

«кӧк сӳӊгӳнӳ салармын,
«беlдӓгі алтын аk бірӓн
«kызыл kанҕа малармын,
«тӓӊрі тізгін оӊдаса
«не кӧрбӧгӧн беібакпын,
«ердӓ болсаӊ аlармын,
«џер џазыҕы тӧмӧндӧ,
«сені kорkаk демӓндӓ,
«ӓӳӧlгӳ кезӓк менікі,
«соӊҕӳ кезӓк сенікі,
«kалаҕан џердӓн атамын,
«аjанмаі тӳҕан ер болсаӊ
«кезӓгімді бер енді.»
Сонда Тарҕын сӧіlӧдӳ,
толҕап моінӳн бурады,
ӓӊгӓмӓ дӳкӧн kурады:
«Бу џанынан kорkар ер емӓс,
«кезӓгім бабаі алсын!» деп.
Карт kоjандаі kаскарып
kарсы kараі турады,
шошунӳп тізгін џімады,
баур kанды бурсанды,
муздаі-темір kурсанды,
џау џаҕадан алҕан сон
бірӓнгӓ батыр сімады.
Бу сыkылды батырды
kарт Кожаkтаі еріӊіз
атарына kыімады,
арункты тӳҕан ер шаҕы
Тарҕынды Кожаk сілады.

Турҕан бу kарт Кожаkkа кезӓк берін, атсаӊ ат деп kарсы kарап турӳп едi. Кожаk мунӳ сілап атарҕа kыімады. Не ӳшӳн десӓӊіз. «Мен алпыс бескӓ кеlгӓн сакалым kуарҕан бір kарт шалмын, бу џас болсада kасындаҕы Аk Џунустаі сулӯдӳ kыјып

ӓм ӧзӱнӱң цанын kыјып маҕан kарсы турдў, бу бек батыр екӓн, мунӱң ӧзӱндӧ атпаін, атынды атпаін, тек мунӱң kорамсактаҕы цӱз алпыз кез оҕӱн цалҕыз токал окпінӓн атып уатаін, сонӱң мінӓн ӧзӱмнӱң онў ајап атпаҕанымды білдірӓін, сонан сон бу акылды болса оілап білӓрдӓ, kызды маҕан тастарда цӱрӧ берӓр» деп! Бір цалҕыз токал окпінӓп салып kалҕанда Тарҕынын kорамсактаҕы цӱз алпыз кез оҕӱн кӱl пара kылып уатып кетті. Сонан сон Тарҕын кезӓгің болдўма? деп kылышын сӱрӱп Кожакка дӱрсӱ kоја берді. Кожак аітты: «Токта! менің кезӓгім біткӓн цок» деді «мен сені ајаҕанынан ӧзӱңдӱ аітпаі оҕӱңдӱ атып едім, ӧзӱмнӱң ерлігімді білдірмӓк ӱшӱн. Егӓрдӓ акылың болса менің ајаҕанымды білӓрдӓ, kызды тастарда цӱрӧ берӓр» деп. «Сен менің ајаҕанымды білмӓдің ендіші барып тур! цаңадан ӧзӱңдӱ тура атамын» деді.

Сонда Тарҕын оілады: «Мунӱң мынысы рас екӓн. Менің ӧзӱмдӱ баілап атса таудаі ӧзӱмӧ, таудаі атыма тігізбӓімӓ? ајаҕаны рас екӓн, мен мунӱң кӓдірің білӓін! деді дӓ kызды тастады, цӱрӧ берді. Сонан сон Кожак kыздың kасына келіп еді, kыз атынан т'сӱп кімін басына бӱркӧндӱдӧ, цылаі берді. Сонда Кожак аітты: «Сен негӓ цылаісын, сен мені kарт деп цылаімысын? ца болмаса цаман деп цылаімысын? Ӓкӓңнің аітkан ӱӓдӓсі бар. Кім kӱп цетіп аірса сол ӧзӱ алсын. Егӓрдӓ ӧлтӱрсӧдӧ куну цоk дегӓн; кӧп цылаі берсӓң басыңды kылышпінӓн кесіп цӱрӧ берӓрмін деіді. Картта болсам мен цек кӧрӧтӱҕӱн kарт емӓн, іш кімдӓн кем емӓспін. Сен бӱітӱп цыла бергӓншӓ, тур цылама! басыңдаҕы бӱркӧнгӧндӧрӱн ал! ӧзӱңдӱ маҕан кӧрсӧт. Басыңды да бојӱңдӱ да kасыңды да kабаҕыңды да цараса аламын, егӓрдӓ бір церің царамасада алмаімын» деді. Сонда kыз толҕап аітты:

«Е kарт Кожак! kарт Кожак!
«атыңның басын тарт, Кожак!
«менің немді сураісың?
«Букар барсаң kулан бар,
kуланды кӧрдӧ! шашым кӧр!
Зергӓр барсаң kасында

«алтыннан соkkан тӱмӧ бар,
«тӱмӧнӱ кӧрдӧ! басым кӧр!
«Молдаҕа барсаң kасында
«kыјӱлӱ џатkан kалам бар,
«kаламды кӧрдӧ! kасым кӧр!
«Ымран барсаң пістӓ бар,
«пістӓні кӧрдӧ! мурнӱм кӧр!
«Ӓр шӓргӓ kарасаң
«kурлӱ турҕан кӱзгӱ бар,
«кӱзгӱнӱ кӧрдӧ! кӧзӱм кӧр!
«Сӓмӓркӓнт барсаң сӓндӓl бар,
«сӓндӓlді кӧрдӧ! тісім кӧр!
«Устарларҕа барсаң kасында
«тартӱлӱ џатkан сымдар бар,
«сымды кӧрдӧ! kолӱм кӧр!
«Тоҕаіҕа барсаң тоҕаіда
«томаланҕан kојан бар,
«kојанды кӧрдӧ! џонӱм кӧр!
«Kара џергӓ kар џауар,
«kарды кӧрдӧ! етім кӧр!
«kар ӱстӱнӧ kан тамар,
«kанды кӧрдӧ! бетім кӧр!
«Мен Кырымның ішіндӓ
«Акша Kаның kызы едім,
«ата мінӓн анамның
«асранды kазы едім,
«kоіда баҕлан kозу едім,
«џылkыда шаңkан боз едім.
«Кытаімінӓн Кырымнан
«таман џакса џілса
«аузӱндаҕы сӧзӱ едім.
«Менің немді сураісын?
«бу уакыт болҕанда,
«бу заманың џаҕында

«џылап турҕан кӧзўм бар,
«џалынып турҕан сӧзўм бар,
«ӧксӧп турҕан џасым бар,
«ӓўрӧ болҕан басым бар.
«Алҕанымнан аірма!
«менĭ ӧзўңӧ kаірма!
«Батыр Кожаkпын десӓң
«біз сыkылды беішара
«џылап тілӓк еткӓн сон
«тілӓктĭ бермӓс боларма?
«Сіз сыkылды асылдар
«бес џасыңда kарт Кожаk
«џас шыбыктан џаі тарттың,
«џалҕыз шĭдӓн оk аттың,
«аtkан оҕуң џоҕалттың,
«kӓнӓ шыkkан мўзўң?
«Он џасыңа келгӓндӓ
«kызыл, џасыл кĭніп,
«kынаі белĭң бўнўп,
«kызыл балыктаі кӧрўнўп,
«бала болдўң бір кезӓк,
«kӓнӓ шыkkан мўзўң?
«Џĭрма бескӓ келгӓндӓ
«аk балтырның тўргўнўп,
«оімактаі аузуң бўрўнўп,
«kарт бўрадаі kамданып,
«kас батырдаі шамданып,
«сыртыңнан дуспан сӧз аітса
«шыныңмĭнӓн арланып
«kызды бӓктың бір кезӓк,
«kӓнӓ шыkkан мўзўң?
«Отуз бескӓ келгӓндӓ
«kоңраулў наіза kолҕа алдың,
«kоңур салkын тӧсӧ алдың,

«џаудӱ кӧрсӧң шӱlдӱң,
«џеңсіз бірӓн кlндің,
«кӧк серӓк атты бурбаіlап,
«kамалды буздӱң аіҕаіlап,
«кāнӓ шыkkан мӱзӱң?
«Кырk бес џаскa кеlгӓндӓ
«Кырым дегӓн шāрдӓн
«џеl џаҕына kаlасын,
«ыk џаҕына панасын,
«кырдан kыikӯ тӧгӱlсӧ,
«еlгӓ таман ӱңӱlсӧ
«мың кісігӓ бір ӧзӱң
«шошӱнбаі џалҕыз барасын,
«кāнӓ шыkkан мӱзӱң?
«Еlӱ бескӓ кеlгӓндӓ
«топkа бардың боі тӱзӧп,
«дауҕа бардың тіl безӓп,
«біlік сурадың бір кезӓк,
«кāнӓ шыkkан мӱзӱң.
«Алпыс бескӓ кеlгӓндӓ
«сakаl муртӱң kуарып,
«боіҕа біткӓн тамырдың
«бӓрі бірдӓі су алып,
«алаін деп турмысын.
«Мені кӧрӱп kуанып
«ӧlтӱрсӧңдӧ тімӓімін,
«тентӓккӓ берсӓң сӱімӧімӱн.
«бурун батыр болсаңда
«сенің басың бу кӱндӧ
«џердӓ џаткан kӯ тезӓк.

Сонда Кожаk оілады: «Бу-ҕоі менің бес џасымнаң еlӱ бес џасыма кеlгӓншӓ, менің не kылҕанымның бӓріндӓ тапты, менің ӧзӱмнӱң kасымда џӱргӧндӧі асылзада патсаның баlасы менің бу еlӱ бес џасыма шӓін не kылҕанымды тапkанда, алпыс џасымда-

ӻымды таппаіма? мунў мен алсам обалына kалады екäнмiн деді. Енді бу асылзаданың баласының тапkан сöзўн таппады, демäін» деді «мунў öзўнўң сўігöнўнö kосаін! деді дä Тарӻын батырӻа kостӯда, kоја берді. «Бäрыңыз! менäн озӻан дöўрöн екіңізгä kуттў болсўн!» деді.

Тарӻын ол kызды алып сол кеткäпін кетіп еділдäгі Öрмöм Беттің он сан Ноӻајына барды. Он сан Ноӻаідың он kаны бар еді; сол он kаның ішіндä бір Канзада дегäн kан бар еді, сол kаның kол астына барып бір бідің ўјўнö kонўп еді. Бі мунан сурады: «Сіздің асылыңыз кімнің» деді. Тарӻын аітты: «Біздің асылымыз Кырӻыздан» деді.» Ама бу уаkытта асылым Кырӻыздан болсада Кырым цуртўна цаkынмыз» деп. Бі сурады: «Олаі болса атыңыз кім?» деді. Сонда Тарӻын аітты: «Менің атым Тарӻын» деді. Ол бі аітты: «Касындаӻы цолдасың кім?» деді. Тарӻын аітты: «Цолдасым Акша Каның kызы Аk Цунус сулў» деді. Бі аітты: «Акша Кан патсаның kызы Аk Цунус сулў бу болса сараӻа шыӻып цурт асып цўргöнў не себäп?» деді Сонда Тарӻын аітты: «Мен алып kашып цўрöмўн» деді. Онда бі аітты: «Аk Цунустаі сулўдў алып kашып цўрöтўӻўн сен kаі Тарӻын сын?» деді. Онда Тарӻан аітты: «Олалаі Канының Торӻаут дегäн цуртўн kарап еткäнмін» деді. Енді бі буларды бекрäктä сілады, сілаӻан себäп мунуң ерлігін есіткäні бар еді, сонўң ўшўн сілады. Онан сон бу бі Канзада Канӻа барып мäлўм kылды, kан есіткäнінäн сон Тарӻынмінäн Аk Цунустў шаkыртып алып бір алтын сараідың ішінä кіргізді дä kан бігä аітты: «Бу батыр Аk Цунустўң kасында он кўн он бес кўн отурӻан сон цуртўн таӻы батырларын мырзаларын саӻынар; онан сон бу дерттi болар, іші шерлі болар; бу батырӻа менің kол астындаӻы батырларымды шораларымды аралатып кöрсöтўп ўр kыл! сўітўп аралатып болӻан сон Аk Цунустўң kасына алып kel, сонан сон ол мундаӻы цаkсыларды кöрўп таныс болӻан сон öз цуртўна саӻынбас» деді. Сонан сон бу бі kаныың царлыӻы бојуңша Тарӻын батырды цуртўн аралатып, цаkсыларын кöрсöтўп таныс kылып kанӻа алып kелдідä ўјўнö кіргізді. Бу Тарӻын Батыр цурттў

аралап kаітып кеlгäн сон бäрі Канзада Каның батырлары мырзалары џаксылары џіlып кандарына кеlіп канмінäн мäсläкäттäсіп, сöіlöсӱп Тарҕыныӊ ерlігін батырлыҕын каннан сурап біlді. Сонда бäрі џіlып отурҕан мырзалар біläр аітты: «Бу Тарҕын батыр болса біздäр онӱ бек кӱрмöттöп сіlадык; сіздіӊ џарлыҕыӊыз џердä калмасын» деп таҕыда каннан öтӱндӱ. «Бу Тарҕын батыр болса біз мунӱ Шаҕан дегäн судӱӊ бојӱндаҕы Калмакка џумсалык ол Калмакты Шаҕаныӊ бојунан ыҕыстырып бізгä џерін тартып алып берсін!» деді.

Сон кан Тарҕынды шакыртып алып аітты: «Сен öз џуртӱӊнан кашып Кырым џуртӱна бардыӊ. Ол Кырым џуртӱнӱӊ Олалаі Булалаі дегäн џаӱн алып бердіӊ. Енді сен біздіӊ кол астымызҕа келгäн сон мунау Еділдäн шыккан Шаҕан деітӱҕӱн судӱӊ бојӱндаҕы кыл џалаулӱ кöп Калмакты ыҕыстырып сулардыӊ џерін біздäргä тартып алып бер!» деді. Сонда Тарҕын: «Пälä бас таксыр џарар» деді «менің касыма ӱш кісі џолдас беріӊіз!» деді. Кан аітты: «Кімдäрді аларсын?» деді. Тарҕын аітты: «Бізгä беріңіз Карасаі улӱ Кöбöндӱ, Алшаҕыр улӱ Тегäнді, Öмӱр улӱ Себäнді. Сол ӱшöӱмінäн барып карармыз, бізгä аіткан џарлыҕыңыз џердä калмас» деді дä ӱш кісі џолдасын алып Тарҕын батыр Калмакка барып џетіп Калмакты Шаҕаныӊ басына караі бостурдӱ, Калмактыӊ аруаҕы кашып булармінäн урусалмады. Калмакты Шаҕаныӊ басындаҕы беlдäн асырды конусӱ адра калдырды, сонан сон бу Шаҕаныӊ басындаҕы беlдіӊ ӱстӱнö бір џалҕыз біткäн емäн бар еді. Сол емäніӊ басына барып шыкты, егäрдä Калмактыӊ біздіӊ мінäн уруска оіляры болса äскäр џіҕанда сонӱ караін деп. Сол емäніӊ басында бір џалҕызак кölдӱнöн біткäн бутаҕы бар еді, сол бутаҕына атша мініп отурса ол бутаҕыныӊ тӱбӱ шірігäн екäн бутак сынып џергä тӱстӱ. Тарҕында біргä тӱстӱ. Тарҕынын сонда беlі омурт касы бӱннан шыҕып кетті. Сонда касындаҕы ӱш џолдасы öздöрӱнӱӊ наізаларын тöрт бурушту кылып кыіндастырып Тарҕыныӊ наізасыныӊ тöрт буршуна екі ајаҕын екі колӱн баілап алдарына ӱӊгöрӱп екі аіда Канзада Канҕа алып келділäр. Канзада Кан бу батырды нешä

baktyryn karasada iш bir ʮazylalmady, ʮatkan ornўnan kozƣalmady. Ol uakytta bu Kanzada kannyң elï Bulƣur taudўң deiтўƣўn taudўң iшïн ʮaїlatўƣўн edï. Bu Bulƣur taudўң iшïndä alty bulaƣy bar edï; bu Bulƣur taudan kanyң elï köштўdö bajaƣy Kalmaktyң ʮailaў Шaƣanƣa baryп kondў. Tarƣynda Шaƣanyң böjўna baryп konƣan son kaitып keliп alarmyz deп, Ak ʮунус sulўdy Tarƣyndy tarlan atymïnän atyn arkandaп ʮurtka tastaп kettï alty ʮeti kўndўk azyƣymïnän. Bu tastaп kеткän azyƣy tausўldў, Kanzadan iш bir kïsï kelмädï; Tarƣynмïnän Ak ʮunустўң azyƣy ʮok, arkandaulў turƣan tarlan atty baƣatўƣўн kïsï ʮok, bular aштan ölмöкшў bolўп ölўм älïnä ʮettï. Sol uakytta Tarƣynƣa kaiƣy tўстў. Munўң Kyrym ʮurtўnda kyrk kurdasy bar edï, äм bir neшä myrzalary bar edï. «Olardyң kasynda bolsam mundai pälärä uшўramas edïм» deп, «menïң bir kyzƣa bulai öz ʮurtўмnan aiрylyп bu ʮurtta ʮatkanym kyta ekän», deп söilöп ʮylaidy; ʮylaidy da tolƣaidy.

«Bulƣur, Bulƣur, Bulƣur tau,
«buldurap turƣan kurƣўр tau,
«kaptai konar elïм ʮok,
«elïм, kўнўм, kärï boz
«söilösötўƣўн tilïң ʮok,
«el taptyrarм'ekänsïn?
«arysaңda ʮanuar
«körsötör edïң bir kara,
«saƣan minär belïм ʮok,
«belrä kylar emïм ʮok.
«Bu шamaƣa kelgändä
«aжalym aштan boldўма?
«auzƣa ʮergä ʮeмïм ʮok,
«egär ölsöм bu ʮerdä
«sўгўмдö ustar teңïм ʮok,
«kök шalƣynyң ўстўndö
«kögörўп kelïп ʮatarmyn,
«ўстўмö kïjär kebïn ʮok,

«еңрäп џӯргöн ер едім,
«kаптаҕан kара борандаі,
«öткöнӯмö дӯнӯö боk,
«ашшылы тоҕаі ала бас,
«аkсара алдым боз аҕаш,
«алтынды сараі kара шаш,
«ала бастан боран бораса
«боз аҕаштан боран борамас.
«Тулпардан тӯҕан тарланым,
«артынан теlміріп kыikӯ тајанса,
«kара тергä бојалса,
«алдынан наіза бојӯ џер келсä
«џабыдаін џалтаңдап
«џануар тӯсöр џерін kарамас.
«Kапыда öткöн дӯнӯö,
«тујаҕына аідаі таҕа kактырып,
«Еділдің кӯзҕӯ kатkан кöкшö музӯнда,
«шауп кетсäм тајалмас.
«Kарындасы кімнің бар болса,
«џамандыk џер кез-гälсä
«кöкрöктöгӯ џанын ајамас;
«џаттың џаман болмаҕы;
«џамандыk џер кез-гälсä,
«ат саурусӯн бір берсä
«kаірылӯҕа џарамас.
«Шаҕаның бојӯн шаңдатып
«кешäгі кеткäн іт Ноҕаі,
«џуртӯна тірі тастап кеткäні,
«есімнäн kалмас бу еткäні.
«Аk Џунустаі арӯм
«болҕаныма мунанда
«іт тігäндäі арам ас,
«кöк кöгӯршӯн, кöгӯршӯн
«кöк кептäр ӯшöр џем ӯшӯн.

«баданамды баса бӧктӧрӱп,
«kасыма цаттан цолдас ертĭп,
«кӱн тӱн kатып цортkанмын,
«атаңа некäс Калмактың
«цаілау kыстау церĭ ӱшӱн.
«Едĭлдä шыkkан ен Шаҕан
«Калмактан Ноҕаіҕа тартып ап бердĭм,
«атамнан арыстан тӱҕан ер ӱшӱн,
«атаңа́ неlӓт Ноҕаі-аі
«еlӓмӓдĭ сӧзӱмдӱ,
«сĭламаіды ӧзӱмдӱ,
«цаудуратып кӧзӱмдӱ,
«тастап кеттĭ цуртӱна,
«бір мертіlгäн беl ӱшӱн
«kапыда ӧткӧн дӱңӱ-аі.
«Тарҕын, Тарҕын деітӱҕӱн
«kолӱнан саркыт цеітӱҕӱн.
«Цамандыk цер кез kеlсä
«kаірылмаі кетпäн деітӱҕӱн.
«Карасаі улӱ Кетпäндĭ,
«Алшаҕыр улӱ Сĭбäндĭ,
«бĭргä цортkан цолдасым,
«беіlĭ цаман оңбасын!
«Осундаі kыін церlӓрдä
«kеlмäі кеттĭ не ӱшӱн?
«Аjаукäнĭң аур kол
«алты кӱндӧі атысып,
«kара kанҕа батысып,
«бäрĭн бĭрдäі kырҕанда,
«саjаҕа шыҕып турҕанда,
«балалы марал kеlгäндä
«Коjанаk улӱ kарт Кожаk
«баласын баілаі атkанда
«атkанына цыҕылмаі баласы,

«аkсаі басып öткöндö
«бізіӊ денäгä ӌеткäндä,
«Тарҕын созўп тартkанда
«атkан оҕў маралдыӊ
«атасыныӊ kос ӌаурункан öткöндö,
«еjäгін сўjöі ӌатkанда,
«kасымдаҕы kырk ӌігіт
«сўралмады оҕымды
«тасkа кірган тардыkта.
«Капыда öткöн дўнўö,
«басымнан дöўlöттўӊ kусў ўштўмö
«беlдіктіӊ kаіҕысы мундаі kыстыма?
«ішім оттаі ӌанады,
«ӌалыны ӌўрöгўмö шалады,
«бу істäрді аітkанда
«дін кäпірга болмаҕан,
«оҕан тіган оӊбаҕан.
«Азнау дегäн аз kала
«алпыс атын баkтырҕан,
«ўlкöнў äр не kылса ӌаkтырҕан.
«Аk Сібäніӊ баласы
«аk аіуанды Ӌуһуттўӊ
«алпыс атын алҕанмен едім,
«сол сапардан ўігö kаітkанда
«балтаҕа бардым тал ўшўн,
«талды кестім сал ўшўн,
«аіналасы алты аішылыk Едіlгä
«тарланды талаі талаі салҕанмын.
«Едіlдіӊ арҕы ӌаҕында
«атаӊа неläт Калмактыӊ
«сінісіп ӌатkан мал ўшўн,
«аттанбадым олжа ўшўн,
«аттанҕанмын кäўргö
«атамныӊ ежälдäн ескі кегі бар ўшўн,

«Кулан шашты, kоі кӧздӱ
«kастаус касты Аk Џунус,
«аіттым сенї kудаі џолўна,
«кешӓгї Ноҕаі џуртўна тастап кеткӓндӓ
«кӧкрӧктӧгӱ шыбындаі џан ӱшӱн.
«Аіналаін тарланым!
«бIлӓр мінгӓн бедӓўгӧ
«сен турҕанда бармадым;
«kырдан kыiku тӧгӱlсӧ,
«еlгӓ таман ӱңӱlсӧ
«џалҕызак сенї kармадым.
«Kыјалаі kыiku болҕанда,
«kараңҕы туман толҕанда
«сенїңмінӓн едї дарманым.
«Мінбӓі тўспӧі kарыдың,
«арkанда турўп арыдың,
«алдыңа kеlїп бітсӓішї
«kамысты кӧlдӱң kураҕы,
«суҕаратўҕўн балам џоk,
«алдадан баskа панам џоk,
«тӓңрї kылды шарам џоk,
«маңдајыңнан аkсаішы
«kурҕур kара таудӱң булаҕы!
«Каламдаі kасы сўрўlгӧн,
«оімаkтаі аузў бўрўlгӧн,
«Аk Џунустаі арўдӱң
«алҕанынан аірылып,
«сӧнгӧнбӧ енді шыраҕым?
«Kўдрӧтӱ кўштӱ kудајым!
«Аk Џунустаі арўдӱң
«кӧз алдында кӧlбӧктӧп
«ашлыҕынан еӊ бӓктӓп,
«кӧзӱмӧ менїң кӧрсӧтпӧі
«алдына кеlїп ӧlсӧішї

«кіктің џалҕыз џетім улаҕы
«менің бўітӱ̆п џатканым
«öз шāрімнің џыраҕы;
«еңрäі еңрäі кетäін!
«Кырымда kалҕан ерläрдің
«есіткäі саҕат kулаҕы!
«Сол батырлар kelмäсä,
«џаjымды солар біlмäсä
«кеткäн џаттан kаірылып,
«бір бірінäн аірылып
«екäӱ̆мізгä кім kelсін?
«Атам kалды деітӱ̆ҕӱн
«öзӱ̆мнöн тӱ̆ҕан балам џоk,
«балам kалды деітӱ̆ҕӱн
«атам мінäн анам џоk,
«бауруӱ̆м kалды деітӱ̆ҕӱн
«аҕам мінäн інім џоk.
«Беlімнäн баска џарам џоk,
«аузҕа џергä асым џоk,
«бір kаірылып kelмäді,
«не болҕаным біlмäді,
«Ер Тарҕынды кöрмöдӱ̆,
«атаңа неläт аk сӱ̆öк!
«Оілаі оілаі kарасам
«Канзада Каннан сараң џоk.
«Асыл тӱ̆ҕан Аk Џунус,
«кӱ̆гдӱ̆ булут kурсаіды,
«кӱ̆ндӱ̆ баіkаі kарасам
«кӱ̆н џауарҕа уkсаіды;
«аіды булут kурсаіды,
«аіды баіkаі kарасам
«тӱ̆н џауарҕа уkсаіды.
«Кöсӱ̆lдӱ̆рӱ̆н еріткäн
«кölдöгӱ̆ kӱ̆лар сöіlöдӱ̆,

«шўлаҕанҕа kарасам
«кöктöн суңkар соҕулҕанҕа уkсаiды.
«Боiды баiкаi kарасам
«kол аjаҕым кöсÿlÿп
«аузу мурнўм сÿнÿп,
«алданың аk буiруҕў
«маҕан таjанҕанҕа уkсаiды.
«Кöптöн булут су келсä
«кöктöп болмас не паiда?
«кöктöгÿ џулдус сырылса
«сыптап болмас не паiда?
«кölдöнöн турҕан тулпарым,
«шабысыңнан маҕан не паiда?
«Кöрÿп алҕан кöрÿктÿ едiң
«таңдап алҕан тектi едiң
«маҕан тегiңнäн не паiда?
«алдадан äмр болҕан сон,
«џаз мезгiлi толҕан сон,
«кöршöiмÿ сÿн џатkанын
«арыстаныңның бiр саiда?
«Кулан шашты, kоi кöздÿ,
«алшаңдаҕан арўм
«ажарыңды салма кöзÿмö!
«рўшан нурўң кöргöндö
«öлöiн деп џатсамда,
«kаi kаiдаҕым kурсаiды.
«Мiнбäi тўспöi kарыдың,
«арkанда турÿп арыдың,
«аiналаiн тарланым!
«бlläр мiнгäн бедäўдäi
«безäңдäi басkан аjаҕын,
«сен турҕанда бармадым,
«сен kулунда емдiң, таiда емдiң,
«kунан џаста арда емдiң,

«дӧнӧн ӳрӧттӳм,
«алты kабат ала арkан
«цібӓктӓн ӧрӳп сӳрӧттӳм,
«бес цасыңа келгӓндӓ
«белің kызыҕап кӧрсӳн деп
«бес бедӓӳгӧ салдырдым,
«алты цаста актаттым,
«аттаі мурнӳң танаттым,
«алшакtатып оінаттым,
«арпа бідаі асаттым,
«цеті цаска келгӓндӓ,
«цер тӳбӳлдӧдӳ целгӓндӓ
«туспаның кӧзӳ kорӳктӳ;
«кӧлдӧнӧнтӳн кӧрсӧндӧ
«kандаі kатын kыінаіды,
«таудан асkан тулпарым,
«іӓң Тарҕын ӧлгӧндӧ?
«От орнӳндаі туjактым,
«омуртkан бар отаудаі,
«цаурӳңа kарасам
«сыпра шапkан тактадаі,
«kуіруҕӳңа болаін
«kынаптан шыkkан kанжардаі,
«цалыңа сенің болаін
«кӳлтӳлӧнгӧн цібӓктӓі,
«шыkшытыңа болаін
«оралып цатkан тӳбӧктӧі,
«kулаҕыңа болаін
«кӧлгӧ біткӓн kурактаі,
«kабаҕыңа болаін
«kара албасты kабактаі,
«бауздау церіңӓ болаін
«піскӓн алма саҕакты,
«екі кӧзӳңӧ болаін

«kорkуттан џапҕап шырактаі,
«танаӯңа болаін
«тыҕынын алҕан шіläктäі,
«бауздау џерїңä болаін
«Сарттың мактадан соkkан кіläптäі.
«Омраӯңа болаін
«Едіlдäн шыkkан аңгардаі,
«теlміріп kыikӯ кеlгäндä,
«шыбар тӯдӯ шулҕаныш,
«kара тéргä булҕаныш,
«аk сӱңгӱнӱ kолҕа алып
«мінäрм’едї заңарды,
«саурӯңа болаін
«саны kара кӧмӱрдӧі,
«сӱбӧlӱк џерїңä болаін
«тастан соkkан kорҕандаі,
«џанбасыңа болаін
«уста соkkан сандалдаі,
«турпатыңа болаін
«тулпардан тӯҕан џорҕадаі
«картаіҕанша мінбäдїм,
«ӧlгӧнӱңшӧ дäӯрӧн сӱрмӧдӱм,
«оілап кеlіп kарасам
«џігіттäгї мен беібаk,
«болҕаным таҕы сурмаңдаі!»

Енді Тарҕын Аk Џунуспінäн атымінäн амандасып болды, сонда Аk Џунус оілаіды мен kызда болсам асыл kаның kызы едім, бу џуртынан атасынан апасынан аірылып осундаі алыс џергä џолдас kылып алып кеlіп едї деп болҕаі, ӧзӱ ӧlӧін деп џатсада менің мінäн атымінäн толҕаумінäн амандасты; енді мендä тоҕап мунӱңмінäн амандасаін! Егäрдä дӱнӱӧдӧн кӧшӧ kалса бу батырдың маҕан кӧңlӱ kош болсӱн! дедї, сонда Аk Џунус толҕаіды:

«Арыстанымның барында

«ukалы баіпаk кіг̃äнім,
«ukасын цергä тöгÿ̆lтÿ̆п
«алда недäн азђырдың
«асыл тӯђан арыстанды?
«ӓзік цаннан тÿ̆ңÿ̆lтÿ̆
«атасы басkа цатурӯ
«цаман екäн дÿ̆нÿ̆ö!
«тастап кетті цуртÿна,
«екі бірдäі асылды
«асылдан шыkkан нäсілді
«екäÿ̆мÿ̆здÿ̆ ÿ̆ңÿ̆lтÿ̆п;
«kосаjаkтаі кöшкöндö,
«kатар kатар kара нар
«кÿ̆ш болÿ̆п kашан тÿ̆зölöр?
«kыл цалаулÿ̆ Калмаkтан
«дÿ̆ркÿ̆н дÿ̆ркÿ̆н kуалап
«kеlіп турђан кöп цылkы
«kашан kеlіп кÿ̆зölöр?
«баілауда kалђан аk суңkар
«бурунђÿ̆даі болалмас,
«кölдöн ÿ̆рöк алалмас,
«кÿ̆ндöрдÿ̆ң кÿ̆нÿ̆ болђанда
«kурађытып барып туланыр.
«Кетпäк болсаң, алђаным,
«нађылђаным сеннäн kалђаным?
«кетäмін деп шыныңды аіт!
«артың да kалып нетäмін?
«алдыңда сенің кетäмін
«арыстан кетіп мен kалсам
«артыңда kалђан беібађың
«kурсаулÿ̆ шіläк kолђа алып
«kаі шӓрдäн тіläнäр.
«Сÿ̆jÿ̆п мінгäн тарланың
«басын кöккö kаратып,

«бауруnан џаратып,
«тујактан ушkан тозанын
«џауруңнан џауҕан kардаі буратып
«арkадан соkkан боранд̆аі
«џеl тӱбӱнӧ џеlгӓн ер;
«атасы некӓс kӓӱрдӱң
«мӓстӓгін аідап кеlгӓн ер,
«бекрӓ оінар аk теңіз
«ӧңгӧгӧ терӓң болсада,
«сіз ӧтӧін дегӓндӓ
«беlгіlі ӧткӧл болҕан ер,
«іт мінӓзің устаса
«Kаісардың kара тасына
«kараул салмаі kонҕан ер,
«шыныңмінӓн тіlӓсӓң
«kаіда кетті тіlӓгің?
«тӓңрің тіlӓк бергӓн ер,
«баданаңды баса бӧктӱрӱп
«џаттан џолдас ертіп,
«Едіl Џајыk екі су
«ерінбӓі џортӱп, дӱнӱӧ
«басы ајаҕы кӧргӧн ер.
«Ерlігіңдӓ џаман џоk
«аҕаштан беlің мертіlіп
«кісмӓтші kара kундарша
«kорлӱкмінӓн ӧlгӧн ер,
«kаі батырдан кем едің?
«ӧlӧрдӧ болдӱң kара џер.»

Бу Тарҕан оілаід'екӓн: «Мені џуртаҕаштаn џыҕылып ӧlдӱ демӓс Шаҕаның бојӱндаҕы кӧп Kалмакты асырамын деп џаудан ӧlдӱ дер деп kатыным булаі дегӓн сон баскa џуртта мені аҕаштан џыҕылып ӧlдӱ дер аілап турсам менің мунӱм бек ујат екӓн» деп бек kатты kāрланды. Бурун дāргірlӓргӓ беlін kаратkан уаkытта беlін бастырмаітуҕун еді, kāры кеlгӓн сон бӱітӱп џаткан-

ша бір џолата ӧlӧiн деп беlĭн kолымĭнäн басып kалҕанда беl омурткасы сырт етĭп орнӱна тӱсӳп кеттĭ.

Алты kулаш беlбäӱмäн
алып беĭп орады,
алдадан мǟдäт сурады,
бабадан џäрдäм болҕаі деп,
таjана барып турады,
турмасына арланды,
тӧгӱрӧгӳн kарманды,
Аk Џунуска сӧіlӧдӳ:
«Берäр болҕаі тāңрім тіläктĭ,
«kуантар болҕаі џӱрӧктӳ,
«алып кеl Џунус тарланды!»
Алып кеlдĭ Аk Џунус
шубала басып тарланды,
арkанда турҕан тарынды,
аіуан буда зарланды,
алып кеlдĭ, ер салды,
оңдалмаҕан ендĭ не kалды?

Атын ертäп болҕан сон тарлан аткан екäӳ міңгäстĭ, Аk Џунуска бäрі kарӱ џыраҕын асындырды, алдына міңгізіп ӧзӳ артына отурӱп Аk Џунустан устап кешäгĭ џуртӱна тастап кетäтӱҕӱн Ноҕаідың еlĭнä kараі џӱр! дедĭ, ендĭ џӱрдӳ.

Бір уаkыт болҕанда
бу тарланы пыскырды,
пыскырҕан мĭнäн kоімады,
џана џердĭ тебĭндĭ,
аіуан бӱітӳп не біlдĭ?

Сонда Тарҕын Аk Џунуска аітты: «Аk Џунус, бу тарлан kашаннан бергĭ менĭң џолдасым, аіуанда болса мунӱң сыры маҕан беlгіlĭ» дедĭ, сонда Тарҕын Аk Џунуска аітты: «Бу тарлан артынан бір бір нерсä кеlä џатса пыскыратӱҕӱн едĭ, егäрдä алkынып тергä булҕанып шабылатӱҕӱн болса џер тебäтӱҕӱн едĭ. Бу екі ǟдäтĭн бірдäі kылды; џан џаҕыңа kарашы! бір кісі кеlä џат-

пас, менің бурулӱп kарауҕа älім кеlмäідi, деді, менің ауру нау-kас älім бар, біз бӱітӱп кеlä џатkанда бір бір џау болӱп бlмаза етіп џӱрмöсӱн! деді. Аk Џунус булаі булаі kарадыда іш бір нерсä кöрӱнбöдӱ, бір-аk алдыңгы џаҕымызда бір іkі kара кöрӱнöдӱ деді. Сонда Тарҕын сöіlöдӱ:

«Аk таҕала kудајым
«аk тарыдаі аkтарып
«шешіп џаздың беlімді
«беlім тӱсӱп орнӱна
«таҕы іздäдім кешäгі
«тастап кеткäн еlімді
«еlдің шеті болама?
«еміскä екі kара кöрӱндӱ?
«сен тарланым пыскырма!
«таудан ӱlкöн кӱш kылма!
«Кöрӱнгöн kара еl болӱп
«енкірістäн џау џапсада
«бір шыҕарман теріңді,
«кім ӱшӱн сені kыінаін?
«Бір омурткам мертіlіп
«џалҕыздыҕым біlінді,
«арӯ саҕан унаса
«кеl тапсам kоітäр екäн џöнӱмдӱ.»

Солаі дедідä Тарҕын аттың басын тартып турдӱ. Сонда Аk Џунус аітады: «Булаі етпäңіз беlіңнің џазылҕандыҕын біlдіріп бу тастап кеткäн Ноҕаідың ішінä барып џан kалkына кöрӱнӱп, џаkсысына оі салып, џамандарын kорkутӱп сӱітӱп kаітыңыз! деді. Егäрдä бармаі kаітып кетсäңіз Кырым kалkынан, Акша Канның kол астынан бір Тарҕын дегäн батыр кеlіп бір омурткасы сынҕан сон kарҕа kускунҕа џем болӱп Булҕур таудӱң булаҕында ölӱп kалды дер» деді. Тарҕын аітты: Ендäші џӱр деді. Бу екäӱ еl шетінä кеlіп тӱстӱ, еlгä бармады. Бу Тарҕын мінäн Аk Џунустӱң кеlіп тӱскöнӱн kоішӱ малшы кöрӱп таныдыда еlгä шауп барып kабар берді. «Тарҕын кеlді!» деп, еl бігä шапты, бі kан-

ҕа шапты «Тарҕын батыр еі шетінӓ келіп тӳсӳптӳ» деп. Бу уакытта каның еліна кешӓгі Шаҕан бојӳнан Тарҕының кӳп џібӓргӓн кӧп Калмак келіп камап џатыр екӓн. Шабамын деп, шабамын десӓдӓ шабалмаі џатыр екӓн; џатканы онӳң ӳшӳн Канзада каның бір сулӳ кызы бар екӓн; «сол кызыңды берсӓң шаппаімын, егӓрдӓ кызыңды бермӓсӓң шабамын» деп сол кызды тірі алаін деп шаппаі џатыр екӓн. Амма булар олаі булаі деп ӧтрӳк пінӓн џубатып џатыр екӓн. Тарҕының келгӓніп есіткӓн сон каны, калкы, мырзасы бі бӓрі џілып барып кӧрӳстӳ, отурустӳ. «Аіпка бујурмаңыз сізгӓ барамады, онӳң ӳкӳн џуртӳмӳзҕа џау келіп џатыр еді деді, бу уакытта ӧзӳмӳз бек катты каіҕыда болдӳк, ӧзӳңӳз аман есӓн џазылып келдіңізбӓ?» деді. Батыр аітты: «Ыса алла шӳкӳр келдім» деді. Кан аітты: «Бу калмакты ӓӳӧлгідӓі кырып кӳп, бізді бу џаудан бостан кыл!» деді. Сонда Тарҕын аітты: «Менің аз џергӓ џауҕа шабатӳҕӳн куатым џок деді, бу ӓскӓр лӓшкӓрдің капатӳҕӳн каіласын мен сіздӓргӓ ӳрӧтӧін! ӧзӳңӳз барыңыз сол ӳрӧткӧн менің каілам мінӓн! деді, ӳрӧткӧн каіламды кылсаңыс ӧздӧрӳңӳздӧн дӧ кашар деді. Онда кан аітты: «Ондаі шабӳҕа ӓліңіз џок болса ӳрӧтӳң!» деді. Сонда Тарҕын ӳрӧттӳ, ӳрӧтӧрдӧ сӧілӧдӳ:

«Ауан, Ауан, Ауан су,
«Ауандап ӳлкӧн балык џӳзгӧн су,
«караша Кубан канды су,
«ак тӳҕан Будаң џанды су,
«ӳш ӧзӧн Сымар даңды су,
«су болҕалы екӓӳ
«капырмінӓн бусурман
«ерлӓрімінӓн даулӳ су,
«даулӳ џердӓ турмаімын,
«мен кетӓмін, кетӓмін,
«кеткӓн мінӓн аі далаҕа кетпӓімін,
«аіналып Еділді ӧтӧмӳн,
«кӓдір білмӓссен іткӓ
«караша болӳп нетӓмін?

«ерімі џоk суларђа
«Ірілгäн шабаk не табар?
«kаірымы џоk султанђа
«ергäн нöкöрӳ не табар?
«kатын kалса баітабар,
«kарындас kалса ер табар,
«талапты тӳђан џігіткä
«тäңрім kаіђы бермäсін!
«алтыннан сokkан кäӳдäсі
«ат басындаі џер табар,
«аі џебір султан сен білмäісін,
«еlдäн кеткäн ер џігіт
«ылђыідың kуба џонунда,
«тäңрім џöнӳн бергäн сон
«тарланђа мінгäсіп џöн табар,
«мінбäі тӳспöі kарыђан,
«арkанда туруп арыђан,
«тарлан џауђа мінілмäс
«мінілсäді бу тарлан
«бурунђудаі џӳгӳрмöс,
«kалђан беlім ӳзӳlӳп
«балдађы алтын аk булат
«енді белгä алынбас,
«ерлігім џауђа білінбäс,
«шыђыршыђы шірађан
«бадана кöздӳ керäӳкö
«шар інісі бес kабат
«џау kарсы џетпäгäн,
«џез аірдың ођӳ öт пöгöн,
«сатӳђа басын сурагаң,
«сан дылдађы біт пäгäн,
«енді ӳстӳмö кlмäс,
«батыр џауђа џlмас
«негä десäң, султаным,

«kатып kалҕан кӧнӱм бар,
«шілдä тӱспäі џібімäс,
«kатты kалҕан кӧңлӱм бар,
«маі kуісаңда ерімäс,
«џебір султан сен білмäісіп,
«мен бір аңkау тӱҕан бӧрӱмін,
«кӧп екäн деп саҕап іjäк сӱjӧімӱн,
«нäсібімді бір тäңрідäн кӧрӧрмӱн,
«бу барҕаннан барармын,
«Кырымҕа таман барармын,
«Кырымда kалҕан kырk kурдас
«kыркты kаска алармын,
«алда маҕан џол берсä
«тумалантып басыңды алармын,
«џуртӱңа бӱлӱк салармын.»

Тарҕын мунӱ аіттыда, џаудуң kашатӱҕӱн kаіласы осу, кет кӧзӱмӧ кӧрӱнбӧі деді. Тарҕының бу сӧзӱнӧн kаны kалkы kорk-ты. Канзада Кан аітты: «Олаі болса раjыңыздан kаітыңыз, бу Булҕур тауҕа сені џалҕыз тастап кеткäндігімнäн уjатынан Аk Џунус сулӱдӱң ӱстӱнӧ саҕан џалҕыз kызымды берäін! деді, џуртӱмнӱң саҕан бармаҕан аібы ӱшӱн, kолӱңдӱ бер!» деп kолӱн алды. Сонан сон бу батыр раjынан kаітты да Канзада kаның ордасына келді, бір нешä кӱндӧ беліниң аурӱ бітіп џазылды. Баjаҕы келіп џаткан Калмаk Тарҕының келіп џатkанын білмäді. Кызын бермäгäн сон атка мініп kаның еліп шапаk болӱп барабандарын соҕӱп kаның ӱстӱнӧ келді.

Џау келгäнін білгäн сон,
бу äскäрді кӧргӧн сон,
сар'ала тӱ салбырап
сауттың шашактары,
тус тусӱна саудырдап,
kабаҕынан kар џауп,
кірпігінä мус тоңӱп,
џаурыны џазыk, моінӱ узун,

атаҕына kолы узун,
kуланды kактан kаірҕан,
егäскäн kанды еlінäн,
алтын тактан аірҕан,
ертäннäн салса тестä озҕан,
ǟlдідäп салса тӱскӧ озҕан,
ӧзӱ ӧзӱ зарлаҕан
басын тартса болмаҕан,
кӧк аіл болып кӧпӱрсӧ
аішылыk алты аттарҕа оілаҕан,
артынан kыікӱ тајанса
kара тергä бојалса.
Думбаул кӧрсӧ kарҕыҕан
kарҕыі барып атылҕан,
атыла барып тек тӱскӧн
ајаҕыныӊ дӱбӱрӱ мäн
kазандаі таскa џік тӱскӧн,
томала кӧздӱ тарланды
џауҕа kараі тебініп,
џалмауздаі емініп,
толӱп џаткан ǟскäргä
kелді Тарҕын џеlігіп,
алты kулаш ала атпäн,
ӱстӱ толҕан булатпäн,
саідан шыkkан kул атпäн
кӧӊlӱн токсан бӧlӧдӱ,
буда аітулы ер еді,
kеlä џаткан Тарҕынды
сонада баікап кӧрӧдӱ.
Калмаk таҕы болмаҕан,
Думбаул дегäн бір џаісаӊ
џекäмä џекä Тарҕынҕа
соҕусуҕа kеläді.
Kелä kалмаk сӧilӧдӱ,

сöilöгöндö бӱідöдӱ:
«Алаін десäм оңаісын,
«алаін десäм толҕаісын,
«аітшы маҕан цöнӱңдӱ
«наҕылып цӱргöн ноҕаісын?»
Сонда Тарҕын сöilöiдi,
сöilöгöндö бӱідöдӱ:
«Асӯдан асӯ беl деiдi,
«аса сокkан цеl деiдi,
«сурасаң цöнӱмдӱ аітаін,
«ӑкäң Тарҕын мен деiдi,
«iздäгäнiм сен деiдi,
«еркäк kара kарҕадаі,
«kокан даҕан ölӱм kул,
«сендä бiр цӱргöн ер деді,
«kаҕысалы кеl!» деiдi.
Думбаул сонда сöilöдӱ:
«Асӯдан асӯ беl деiдi,
«аса сокkан цеl деiдi,
«kарсы алдыңнан kарасам
«цасың кiшi цас ölсӱн!
«кезäгiмдi бер!» деiдi.
Толҕана моінӱн бурады,
алдадан пӑрмäн сурады,
kашатӯҕӱн kатынба?
табатӯҕӱн сарсаңба?
кезäгiм бер дегäн сон
kаскаjып kараі турады,
атаңа неlӓт iт Калмаk
kорамсаkkа kол салды,
сӯруп алҕан kӯ цебӓ,
кöк оҕӯна цол салды,
кезäгiндäі kалады,
созаҕандаі алады,

тарлан аттың басы деп,
алтынды ердің kасы деп,
kаk џӱрӧктӱң тусӱ деп,
ӧлӧр џерің осӱ деп.
Толҕаныш турҕан Тарҕынды
толҕап алып салады,
кірістäн шыҕып кетäдĭ,
Тарҕынҕа таман џетäдĭ,
тоҕуз kабат торҕаут
сегізĭнäн ӧтӧдӱ,
џыртыла џазды саутӱң,
kатарланҕан џаҕасы,
kабул едĭ Тарҕының
ажалдан бермäн таубасы,
ӧтӧр едĭ мунанда
џібäрмäдĭ бу оkтӱ,
сĭнып џӱргӧн Тарҕының
џетäӱншä бабасы.
Сонда Тарҕын сӧілӧдӱ:
«Атаңа некäс іт Думбаул!
«атың мінгäн кӱімӧлӱ,
«аk саутӱң тӱмӧлӱ,
«кесілмäсäм kарымнан,
«аірылмасам бäрĭмнäн,
«kасkајып kарсы турсолаі,
«мен тартkан сон кӧрсӧтпӧн,
«балам, саҕан дӱнӱӧнӱ!»
Џеlігіп кеlгäн ер Тарҕын
алда деідĭ аkырды,
Аруаҕын судаі сапырды,
ја бабам деі бердĭ,
џарандар kамын џеі бäрдĭ,
kорамсаkkа kол салды,
бір салҕанд'оk мол салды,

ша бір цолата ӧлӧін деп беlін kолымінӓн басып kалҕанда беl омуртkасы сырт етіп орнӯна тӯсӯп кеттї.

Алты kулаш беlбӓӯмӓн
алып беlіп орады,
алдадан мӓдӓт сурады,
бабадан цӓрдӓм болҕаі деп,
таjана барып турады,
турмасына арланды,
тӧгӯрӧгӯн kарманды,
Аk Цунусkа сӧіlӧдӯ:
«Берӓр болҕаі тӓӊрім тілӓкті,
«kуантар болҕаі цӯрӧктӯ,
«алып кеl Цунус тарланды!»
Алып кеlді Аk Цунус
шубала басып тарланды,
арkанда турҕан тарынды,
аіуан буда зарланды,
алып кеlді, ер салды,
оӊдалмаҕан енді не kалды?

Атын ертӓп болҕан сон тарлан атkан екӓӯ міӊгӓсті, Аk Цунусkа бӓрі kарӯ цыраҕын асындырды, алдына міӊгізіп ӧзӯ артына отурӯп Аk Цунустан устап кешӓгі цуртӯна тастап кетӓтӯҕӯн Ноҕаідыӊ еlінӓ kараі цӯр! деді, енді цӯрдӯ.

Бір уаkыт болҕанда
бу тарланы пысkырды,
пысkырҕан мінӓн kоімады,
цана церді тебінді,
аіуан бӯітӯп не білді?

Сонда Тарҕын Аk Цунусkа аітты: «Аk Цунус, бу тарлан kашаннан бергі менің цолдасым, аіуанда болса мунӯӊ сыры маҕан беlгіlі» деді, сонда Тарҕын Аk Цунусkа аітты: «Бу тарлан артынан бір бір нерсӓ кеlӓ цатса пысkыратӯҕӯн еді, егӓрдӓ алkынып тергӓ булҕанып шабылатӯҕӯн болса цер тебӓтӯҕӯн еді. Бу екі ӓдӓтін бірдӓі kылды; цан цаҕыӊа kарашы! бір кісі кеlӓ цат-

пас, менің бурулўп kарауҕа ӓлім кеlмӓідї, деді, менің ауру нау-kас ӓлім бар, біз бўітўп кеlӓ џатkанда бір бір џау болўп бімаза етіп џўрмбсўн! деді. Аk Џунус булаі булаі kарадыда іш бір нерсӓ кӧрўнбӧдў, бір-аk алдыңгы џаҕымызда бір ікі kара кӧрўнӧдў деді. Сонда Тарҕын сӧіlӧдў:

«Аk таҕала kудајым
«аk тарыдаі аkтарып
«шешіп џаздың беlімдї
«беlім тўсўп орнўна
«таҕы іздӓдім кешӓгї
«тастап кеткӓн еlімдї
«еlдің шетї болама?
«еміскӓ екі kара кӧрўндў?
«сен тарланым пыскырма!
«таудан ўlкӧн кўш kылма!
«Кӧрўнгӧн kара еl болўп
«енкірістӓн џау џапсада
«бір шыҕарман теріңдї,
«кім ўшўн сені kыінаін?
«Бір омуртkам мертїліп
«џалҕыздыҕым білїндї,
«арў саҕан унаса
«кеl тапсам kоітӓр екӓн џӧнўмдў.»

Солаі дедідӓ Тарҕын аттың басын тартып турдў. Сонда Аk Џунус аітады: «Булаі етпӓңіз беліңнің џазылҕандыҕын білдїріп бу тастап кеткӓн Ноҕаідың ішінӓ барып џан kалkына кӧрўнўп, џаkсысына оі салып, џамандарын kорkутўп сўітўп kаітыңыз! деді. Егӓрдӓ бармаі kаітып кетсӓңіз Кырым kалkынан, Акша Каның kол астынан бір Тарҕын дегӓн батыр кеlіп бір омуртkасы сынҕан сон kарҕа kускунҕа џем болўп Булҕур таудўң булаҕында ӧlўп kалды дер» деді. Тарҕын аітты: Ендӓші џўр деді. Бу екӓў еl шетїнӓ кеlіп тўстў, еlгӓ бармады. Бу Тарҕын мінӓн Аk Џунустўң кеlіп тўскӧнўн kоішў малшы кӧрўп таныдыда еlгӓ шауп барып kабар бердї. «Тарҕын кеlді!» деп, еl бїгӓ шапты, бї kан-

ҕа шапты «Тарҕын батыр еі шетінä келіп тӱсӱптӱ» деп. Бу уакытта каныҥ еiнä кешäгі Шаҕан бојунан Тарҕыныҥ kӱп цібäргäн köп Калмак келіп камап цатыр екäн. Шабамын деп, шабамын десäдä шабалмаі цатыр екäн; цатканы онӱҥ ӱшӱн Канзада каныҥ бір сулӯ кызы бар екäн; «сол кызыҥды берсäҥ шаппаімын, егäрдä кызыҥды бермäсäҥ шабамын» деп сол кызды тірі алаін деп шаппаі цатыр екäн. Амма булар олаі булаі деп ӧтрӱк пінäн цубатып цатыр екäн. Тарҕыныҥ келгäніп есіткäн сон каны, калкы, мырзасы бі бäрі цілып барып кӧрӱстӱ, отурустӯ. «Аinka бујурмаҥыз сізгä барамады, онӱҥ ӱкӱн цуртӱмӱзҕа цау келіп цатыр еді деді, бу уакытта ӧзӱмӱз бек катты каіҕыда болдӱк, ӧзӱҥӱз аман есäн цазылып келдіҥізбä?» деді. Батыр аітты: «Ыса алла шӱкӱр келдім» деді. Кан аітты: «Бу калмакты äӱӧлгідäі кырып kӱп, бізді бу цаудан бостан кыл!» деді. Сонда Тарҕын аітты: «Меніҥ аз цергä цауҕа шабатӱҕӱн куатым цок деді, бу äскäр лäшкäрдіҥ капатӱҕӱн каіласын мен сіздäргä ӱрӧтӧін! ӧзӱҥӱз барыҥыз сол ӱрӧткӧн меніҥ каіламмінäн! деді, ӱрӧткӧн каіламды кылсаҥыс ӧздӧрӱҥӱздӧн дӧ кашар деді. Онда кан аітты: «Ондаі шабӱҕа äліҥіз цок болса ӱрӧтӱҥ!» деді. Сонда Тарҕын ӱрӧттӱ, ӱрӧтӧрдӧ сӧілӧдӱ:

«Ауан, Ауан, Ауан су,
«Ауандап ӱлкӧн балык цӱзгӧн су,
«караша Кубан канды су,
«ак тӱҕан Будаҥ цанды су,
«ӱш ӧзӧн Сымар даҥды су,
«су болҕалы екäӱ
«капырмінäн бусурман
«ерлäрімінäн даулӯ су,
«даулӯ цердä турмаімын,
«мен кетäмін, кетäмін,
«кеткäн мінäн аі далаҕа кетпäімін,
«аіналып Еділді ӧтӧмӱн,
«кäдір білмäссен іткä
«караша болӯп нетäмін?

«ерімі цок суларҕа
«ірілгäн шабак не табар?
«каірымы цок султанҕа
«ергäн нöкӧрӱ не табар?
«катын калса баітабар,
«карындас калса ер табар,
«талапты тӱҕан цігіткä
«тäңрім каіҕы бермäсін!
«алтыннан сокkан кäӱдäсі
«ат басындаі цер табар,
«аі цебір султан сен білмäісін,
«еlдäн кеткäн ер цігіт
«ылҕыідың куба цонунда,
«тäңрім цöнӱн бергäн сон
«тарланҕа мінгäсіп цöн табар,
«мінбäі тӱспöі карыҕан,
«арkанда туруп арыҕан,
«тарлан цауҕа мінілмäс
«мінілсäді бу тарлан
«бурунҕудаі цӱгӱрмöс,
«калҕан беlім ӱзӱлӱп
«балдаҕы алтын ак булат
«енді беlгä алынбас,
«ерlігім цауҕа біlінбäс,
«шыҕыршыҕы шіраҕан
«бадана кöздӱ керäӱкö
«шар інісі бес кабат
«цау карсы цетпäгäн,
«цез аірдың оҕӱ öт пöгöн,
«сатӱҕа басын сурагаң,
«сан дылдаҕы біт пäгäн,
«енді ӱстӱмö кілмäс,
«батыр цауҕа цілмас
«негä десäң, султаным,

«катып kалҕан кöнӱм бар,
«шідä тӱспäі ӌібімäс,
«катты kалҕан кöңӱм бар,
«маі kуісаңда ерімäс,
«ӌебір султан сен білмäісіп,
«мен бір аңkау тӱҕан бöрӱмін,
«кöп екäн деп саҕап іjäк сӱjбімӱн,
«нäсібімді бір тäңрідäн кöрöрмӱн,
«бу барҕаннан барармын,
«Кырымҕа таман барармын,
«Кырымда kалҕан kырk kурдас
«kыркты kаска алармын,
«алда маҕан ӌол берсä
«тумалантып басыңды алармын,
«ӌуртӱңа бӱлӱк салармын.»

Тарҕын мунӱ аіттыда, ӌаудуң kашатӱҕӱн kаіласы осу, кет кöзӱмö кöрӱнбöі деді. Тарҕының бу сöзӱнöн kаны kалкы kорkты. Канзада Кан аітты: «Олаі болса раjыңыздан kаітыңыз, бу Булҕур тауҕа сені ӌалҕыз тастап кеткäндігімнäн уjатынан Аk Ӌунус сулӱдӱң ӱстӱнö саҕан ӌалҕыз kызымды берäін! деді, ӌуртӱмнӱң саҕан бармаҕан аібы ӱшӱн, kолӱңдӱ бер!» деп kолӱн алды. Сонан сон бу батыр раjынан kаітты да Канзада kаның ордасына келді, бір нешä кӱндö белінің аурӱ бітіп ӌазылды. Баjаҕы келіп ӌаткан Калмаk Тарҕының келіп ӌатканын білмäді. Кызын бермäгäн сон атка мініп kаның елін шапаk болӱп барабандарын соҕӱп kаның ӱстӱнö келді.

Ӌау келгäнін білгäн сон,
бу äскäрді кöргöн сон,
сар’ала тӱ салбырап
сауттың шашаktары,
тус тусӱна саудырдап,
kабаҕынан kар ӌауп,
кірпігінä мус тоңӱп,
ӌаурыны ӌазыk, моінӱ узун,

атаҕына kолы узун,
kуланды kактан kаірҕан,
егäскäн kанды еlінäн,
алтын тактан аірҕан,
ертäннäн салса тестä озҕан,
älдідäп салса тўскö озҕан,
öзў öзў зарлаҕан
басын тартса болмаҕан,
кöк аіл болып кöпўрсö
аішылык алты аттарҕа оілаҕан,
артынан kыікў тајанса
kара тергä бојалса.
Думбаул кöрсö kарҕыҕан
kарҕыі барып атылҕан,
атыла барып тек тўскöн
ајаҕының дўбўрў мäн
kазандаі таска цік тўскöн,
томала кöздў тарланды
цауҕа kараі тебініп,
цалмауздаі емініп,
толўп цатkан äскäргä
kеlді Тарҕын цеlігіп,
алты kулаш ала атпäн,
ўстў толҕан булатпäн,
саідан шыkkан kул атпäн
кöңlўн токсан бölöдў,
буда аітўлы ер еді,
kеlä цатkан Тарҕынды
сонада баікап кöрöдў.
Калмаk таҕы болмаҕан,
Думбаул дегäн бір цаісаң
цекäмä цекä Тарҕынҕа
соҕусўҕа kеläді.
Kеlä kалмаk сöіlöдў,

сӧілӧгӧндӧ бӱідӧдӱ̄:
«Алаін десӓ̆м оңаісын,
«алаін десӓ̆м толҕаісын,
«аітшы маҕан џӧнӱ̄ңдӱ̄
«наҕылып џӱ̄ргӧн ноҕаісын?»
Сонда Тарҕын сӧілӧіді,
сӧілӧгӧндӧ бӱідӧдӱ̄:
«Асӯдан асӯ беl деіді,
«аса соkkан џеl деіді,
«сурасаң џӧнӱ̄мдӱ̄ аітаін,
«ӓ̄кӓң Тарҕын мен деіді,
«іздӓгӓнім сен деіді,
«еркӓк kара kарҕадаі,
«kоkан даҕан ӧлӱ̄м kул,
«сендӓ̆ бір џӱ̄ргӧн ер деді,
«kаҕысалы kеl!» деіді.
Думбаул сонда сӧілӧдӱ̄:
«Асӯдан асӯ беl деіді,
«аса соkkан џеl деіді,
«kарсы алдыңнан kарасам
«џасың кіші џас ӧлсӱ̄н!
«кезӓгімді бер!» деіді.
Толҕана моінӱ̄н бурады,
алдадан пӓ̄рмӓн сурады,
kашатӱ̄ҕӱ̄н kатынба?
табатӱ̄ҕӱ̄н сарсаңба?
кезӓгім бер дегӓн сон
kасkајып kараі турады,
атаңа нелӓт іт Калмаk
kорамсаkkа kол салды,
сӯруп алҕан kӯ џебӓ̆,
кӧк оҕӱ̄на џол салды,
кезӓгіндӓі kалады,
созаҕандаі алады,

тарлан аттың басы деп,
алтынды ердің kасы деп,
kаk цӱ̆рӧктӱ̆ң тусў деп,
ӧlӧр церің осў деп.
Толҕанып турҕан Тарҕынды
толҕап алып салады,
кірістӓн шыҕып кетӓдĭ,
Тарҕынҕа таман цетӓдĭ,
тоҕуз kабат торҕаут
сегізĭнӓн ӧтӧдӱ̆,
цыртыла цазды саутӱ̆ң,
kатарланҕан цаҕасы,
kабул едĭ Тарҕының
ажалдан бермӓн таубасы,
ӧтӧр едĭ мунанда
цібӓрмӓдĭ бу оkтў,
сĭнып цӱ̆ргӧн Тарҕының
цетӓӱ̆ншӓ бабасы.
Сонда Тарҕын сӧilӧдӱ̆:
«Атаңа некӓс іт Думбаул!
«атың мінгӓн кӱ̆імӧlӱ̆,
«аk саутӱ̆ң тӱ̆мӧlӱ̆,
«кесilмӓсӓм kарымнан,
«аірылмасам бӓрĭмнӓн,
«kасkаjып kарсы турсолаі,
«мен тартkан сон кӧрсӧтпӧн,
«балам, саҕан дӱ̆нӱ̆ӧнӱ̆!»
Цеlігіп кеlгӓн ер Тарҕын
алда деідĭ аkырды,
Аруаҕын судаі сапырды,
jа бабам деі бердĭ,
царандар kамын цеі бӓрдĭ,
kорамсаkkа kол салды,
бір салҕанд'оk мол салды,

кезäкiндäi kалады,
созђандаi алады;
алаша аттың басы деп,
Калмаk ердiң kасы деп,
kаk џӳрöктӳң тусӳ деп,
öлöр џерiң осӳ деп.
Толуксӳп кеlгäн Калмакты
толђап Тарђын салады,
зырkыраi ођӳ кетäдi,
Калмаkkа таман џетäдi,
кöкрöк kысkан кӳбöдöн;
kылмады kабыл џебäдäн
зырлаӳмiнäн öтöдӳ,
буђан токтатар kаiратпа?
мунанда öтӳп кетäдi,
бiр тöбöгö џетäдi,
тöбöнӳ теңäрä тастаi кетäдi;
атkан ођӳн кöргöн сон,
мыkтылыђын бiлгäн сон,
атланып кеlгäн äскäрдiң
кöңlӳнö kаiђы бiтäдi;
оk тоkтађан кезäктä
Думбаул барып kулады,
кӳ kолдан нурады;
Лалаi Лама лук деп,
балам Калмаk сулады,
толӳп џатkан кöп Калмаk
атына öбӳшӳн џабады,
ары берi кеңäсiп
аkыл kаiла табады.
Тарђындаiн батырды
турђан џерда kамады.
Камађанын кöргöн сон,
џалђыздыђын бiлгäн сон

сонда Тарҕын сöiлöдӱ:
«Ӧлöiмдö болаiм,
«кöтӱрö кöр џыбар kудаjым,
«алты мыңдаі аур kол,
«öзӱңнäн мäдäт болмаса
«буҕан не амал kылаiн?
«џаман џаксы болсада
«алданың булаі äмiрï;
«kорлуk бердï џасыма,
«џаkылдап келдï kасыма,
«наҕылып буҕан шыдаiн?
«Алты kырлы аk мылтыk
«аталмасам маҕан серт!
«Козу џаурун kӯ џебä,
алтыннан оiҕан алпыс кез,
«тартатӱҕӱн шаk болдӱ,
«џан џаҕыма џау толдӱ,
«kыiҕаш салып џаурӱнӱм
«тарталмасам маҕан серт!
«Талаiдан бермäн џумсаҕан,
«kан кöрмöсöң сусаҕан,
«kанҕа тоiсаң џӯсаҕан,
«тауҕа салсам тас кеткäн,
«кäӱдöгö салсам бас кеткäн,
«алты аршын аk булат
«kынаптан алып сӱрӱп
«шабалмасам маҕан серт!
«kанҕа тоiсаң саҕан серт!
«Аiдаkардың тiлïндäi,
«салсам кеткäн бiлïнбäi,
«kараҕаiҕа саптатып
«шыбар тӱҕа шулҕаҕан
«аруаkkа кöрсöтӱп
«талаi џауҕа маkтатkан,

«тӧрт kырлаҕан кӧк сўнгў
«ҷау ішǐндӓ ҷалдыныll
«толҕамасам маҕан серт!
«толҕаўма шыдамаі
«толуксўсаң саҕан серт!
«Кыскa бакаі тармыkын
«кебӓҷӓ kарының kурсаk,
«kолша моін тӧңгӧрӧк,
«умтўла шапкан тарланым,
«алты мыңдаі кісі екӓн,
«тіl ҷібӓрсӓң саҕан серт!
«Сен ҷеlігǐп ҷўргӧндӧ
«таја шапсам маҕан серт!
«тауса шапса бу ҷаудў
«сонда бітӓр тарлан бӓігӓсǐ.
«Осундаі ҷаудў кӧргӧн сон,
«ҷау екӓнǐн білгӓн сон,
«кегӓlӓп кіргӓн сон,
«kаса kатын болмаса
«бізгӓ уксаҕан ердердǐң
«кӧрӧгўндӧ боларма
«kаіран тӓңрǐм kаіҕысы?»
Алтыннан соkkан кісӓlǐ,
ӓжӓп тӓўр мўшӧlў
булаіша толҕап ер Тарҕын
ендǐ аттан тўстў,
kысkартты кеlǐп kуіскан,
ӧзўндӧ ҷоk Тарҕының
алдадан баска тўскан.
Мундаі мундаі ҷаударда
нешӓ тўркўн ҷўскан?
ҷўскан ҷаудўң ҷўрӧгў
муз kуіҕандаі сускан.
Тартты бекӓм аілын,

џасынан кöргöн kaiрын
білмäсäңіз Тарҕынның
біlдірäін таірын!
џабаін деп батыр тур,
kырлуҕа kапыр тур,
алда берсін kaiрын,
мінді батыр ерінä,
іздäгäн џауҕа кöрӱнö,
кеlгäн Калмаk џолукту
Тарҕын сынды бöрӱгö,
кäӱдöдöн џаны кетпäсä,
ал kуаты бітпäсä
Тарҕын намыс берäрмä?
Акыл аіла табады,
кеlді Калмаk, kамады,
сар'ала тӱ салбырап,
kабаҕы тастаі тӱјӱlӱп
алдалап Тарҕын шабады,
аі бетінäн кірäді,
кӱн бетінäн шыҕады,
kоіҕа кірді бір бöрӱ,
ӱрӱктӱрö kырады.
Талаі Калмаk турады,
ер kaiраты сынады,
тарлан атты булады,
атысkан џаӱ артыk кöп
kaі уаkытта тынады;
сӱјӱп мінгäн тарланҕа
басты кеlіп доірды,
тарлан салды моінды,
толӱп џатkан Калмаkkа
Тарҕын салды оінды.
Талаі Калмаk џінды,
kару kанҕа тӱјӱlдӱ,

бір уакыт болҕанда
салды кеlіп камшынаі
саурусӯнан тер кетті,
köктöн куіҕан тамшыдаі,
кысылдау батыр кысылды,
кысылмаі батыр не кылсын?
Саутӯн канҕа малшыды,
бір уакыт болҕанда
толҕады батыр наізаны,
ҵалҕыз ҵау мäн оінады,
ҵаудӯ еркінä коімады,
кöтӯрӯп салҕан кöк сӯңкӯ
тірідä канҕа тоімады.
Бір уакыт болҕанда
сӯрдӯ беlдäн канжарды,
ҵауҕа таман ал барды,
Калмактың кöбӯ ҵалбарлы,
ҵалбарлыны сермäді,
іlіндірді саҕактан,
бауздады тамактан,
карс алдынан караса
адам шыдар ер емäс,
кар ҵаудӯрдӯ кабактан;
бір уакыт болҕанда
кынабынан сӯрдӯ
кыјалаі тартып кылышты;
ҵалҕыз ҵаумäн урустӯ,
ҵау карасын кöргöн сон,
умтулмаі кетäр ерм'еді?
ет аркасы курустӯ,
ердің ҵаудан кашӯ
шаріҕатта турусна?
алты кӯн аіҕаі салҕанда,
ҵетінші кӯн болҕанда,

тарлан сонда тӯзӧ̆дӯ̆,
ҧылмiја басып ҧӯрӯ̆стӯ̆,
сегiсiншi кӯ̆н болдӯ̆,
кӧп Калмактың басына
атпаiтӯ̆ҕӯ̆н тӯ̆н болдӯ̆,
ер ҧiгiткä сын болды.
Корамсактан сӯрдӯ̆
kулаi тартып садактаi,
кеlгäн Калмаk кӧп едĭ,
кӧптӧ болса Калмактан
алты кӯ̆н аiҕаi салҕанда
азҕантаi kалды kадактаi.
Тоҕызыншы кӯ̆н болдӯ̆,
Тарҕын моiнӯнан алады,
атаiн деп мылтыkтаi,
нешä батыр болсада
тӯтӯ̆нӯ̆н kосты тӯтӯ̆нгä,
ынтыkтаi батыр ынтыkтаi,
санын садаk узгӧн кӧп Калмаk
сынҕан санын сӯрӧтӯ̆п,
Тарҕының кӯ̆шӯ̆н кӧргӧн сон
kашты саiҕа сылтыkтаi.
Тап он бiр кӯ̆н болҕанда
ердiң ҧӯргӧн намыспäн,
кӯ̆нӯ̆ тӯ̆нӯ̆ шабыспäн,
kыпkӯ салҕан дабыспäн
умтӯла шапkан тарланнан
моiнӯнан ҧал кеттĭ,
аjаҕынан äl кеттĭ,
нешä ҧӯ̆рӯ̆к болсада
бiр тынымы болмады,
болдуратӯ̆ҕӯ̆н кӯ̆н бiттĭ,
моiнӯп барлаi kараса
ӧкпӧ баурӯ̆ ҧалы бар,

ajaҕын барлаі kараса
болар болмас ӓlï бар.
Он екі кӳн болҕанда
болдурдӯ деідï ɥануар,
аруаҕы kашты kапырдыӊ
сусӯ басты бakырдыӊ,
болдӯрҕан сон тарланҕа
kāр̆ы келдï батырдыӊ,
басты келïп тепкӓнï
сонда тарлан умтулса
ӓlдӓ болса бедӓӯдӯӊ
оі ɥыkkандаі екпінï,
ɥаудӯ kоімас білӓмïн,
бул батырдыӊ сыkылды,
наҕылып kоісын бу ɥаудӯ?
ӓжӓlдӓн ɥауҕӧ ілкï.
Бу уаkыт болҕанда
kараідыда тӳн батты,
сарҕаідыда таӊ атты,
kызара келïп кӳн шыkты,
кӳн шыkkанда kараса
болҕан екӓн тамаша,
kырылып ɥаӯ батырдыӊ
ӧзӯ kапты оӊгаша,
астына мінгӓн тарланыӊ
турпатына kараса
от орнӯндаі тујаkтан
оімаkтаі kалыпты,
етӓктӓін ерінïӊ
екі еlісï kалыпты,
kыпҕан kамыс kулаkтан
бір тутамы kалыпты,
ɥалбыраҕан ɥалынан
ɥалҕыс kарыс kалыпты,

бір kушактаі kуіруктан
бір остаі kалыпты,
тул боjын kараса
он џеті џердӓн џаралы
сондада тӓңрім алмаіды.
Ол џараҕа болмаіды,
ӓлідӓ оін салады,
kос тізгінін созады,
артынан kыіkӯ таjанса
ет арkасы kызады.
Кос текпіні салҕан сон,
kамшыны басып алҕан сон,
шаршады тарлан десӓктӓ
џер басkаннан озады,
отурусӱнан болӱп,
тул боjӱ kан болӱп,
џӱргӧн џері шаң болӱп,
кӧргӧндӧргӧ таң болӱп,
тӱскӱдӧн туман џілады;
кӧңлӱн џауҕа бӧлӧдӱ,
Канзада сынды kанына
Кара Ноҕаі беінінӓ
аман есӓн келӓді,
бірін бірі кӧрӧдӱ,
kаны біjі мырзасы
іліп сӓлӓм берӓді.

Бу Тарҕын џаудӱң kырҕанын, kырып kашырҕанын kашырып аман есӓн келіп Канзада Канҕа кӧрӱскӧн сон мының kуанышына ат шаптырып тоі kылып арап шарап ішіп тоідӱң kызыҕымінӓн таңның атkанын кӱнӱң батkанын kалk білмӓді. Олаіда болса kан kызын берӓмін дегӓн уадасына турӱп kызын бермӓді. Кан аітты: «Бергіңді сурап келіп отурсам Кожамінӓн тӧрӧгӧ іш бір шатасkан џерің џоk екӓн. Сонӱң ӱшӱн саҕан kызымды берӱгӓ аталарымның аруаҕынан kорkамын» деіді, «енді бу он

«elгä kараі џӯрдӯ̆ енді̆,
«el ішінä кірді̆ енді̆,
«kаны kалkы џі̆лып
«kан ордаҕа кірісіп
«бірі̆н бірі̆ кӧрдӯ̆ енді̆.»

Бу Тарҕын Каныӊ ӱ̆јӱ̆нӧ kelгäн сон, kаны kалkы отурсаларда џі̆лып kан ӧзӱ̆нӱ̆ӊ ујатынан іш бір сӧз бастап аіталмады, ӓм Тарҕында іш бір сӧз бастамады; сонда Сыпра Џырау сӧіlӧдӱ̆ Тарҕын батырҕа kарап турӯп:

«Аі батырым! батырым!
«тауда тарлан аkырса,
«тас мурунӯн арӯ суӊkар шыжҕырса
«кӧгӱ̆lдӧрӱ̆н ертіп
«кӧlдӧн kӯлар ушарма?
«ӓділ тӯҕан kандары
«kара бірӓн батырҕа
«берӓмін деп бермӓді̆,
«ӧтрӱ̆к сӧздӧн ӧlмӧідӱ̆,
«бу сыkылды kандары,
«бу сыkылды батырды
«џалҕан сӧзбӓн kысарма?
«Kанмӓн kара kelгäн сон
«сіз сыkылды батырҕа
«ашӯн бермӓі кетсä уксарма.
«Аі батырым! батырым!
«сӧз аітады алдыӊда
«Сыпра Џырау баkырыӊ,
«kаны kалkыӊ џі̆лып,
«аітып отур біздӓргä,
«kулаk салып тыӊдасаӊ
«біз аіталыk сіздӓргä.
«Аруакты тӯҕан ер болсаӊ
«наҕыласын бір kызды?
«џас баладаі џаідаkтап,

«џас таiлактаi оiнактап,
«шыҕа бермӓ тӯзiöргö!
«муна турҕан kаныӊыз,
«kымылдаҕан џаныӊыз
«сi kылады, алыӊыз!
«kара лашын берӓдi,
«köiдöн köiгö шӯсӓiшi!
«kара арҕымаk берӓдi,
«еiдӓн еiгӓ мiнсӓiшi!
«аk падыша џiбӓргӓн
«балдаҕы алтын аk бiрӓн
«муну сiзгӓ берӓдi,
«аш беiӊӓ алсаiшы!
«бадана кöздӯ керӓӯкӓ
«муну сiзгӓ берӓдi,
«баса кеiiп кiсӓiшi!
«наҕыласын бiр kызды?
«бес џӯс атын берӓдi,
«Шаҕаннан кöшсöӊ сӯтӯп!
«бес џӯс бiӓ берӓдi,
«џеiдӓп мунӯ баiлашы!
«наҕыласын бiр kызды?
«бес џӯс аул берӓдi,
«öз алдыӊа султан боп
«сӯiгöн џерiӊ џаiлашы!
«нешӓ батыр болсаӊда
«алмаiмысын бу сiдi?
«мiӊ болса басыӊда
«аiтып турмын kасыӊда
«осу џердi бiр оiлашы!

Бу батыр ендi раiнан kаiтып kаныӊ kалктыӊ бергӓн сiјiн алды, Кара Ноҕаiдыӊ kан kалкымiнӓн татӯласып табыстыда. Џан арыстан Ӯш Тарҕын дегӓн тауҕа барып џаiлады ӓм kыстады. Ӓм сӯ џердi мысыр еттi. Сол еiгӓ Тарҕын öзӯ kан болдӯ,

ҷана батыр болдў, сўітўп ҷўргӧндӧ Тарђыныҥ ӧзў kартаiды, ӓжӓl келiп дўнўӧдӧн тўстў. Бу Ak Џунустан бір Арда Бі дегӓн тўдў, бу да бек ер болдў, бек асыл бі болдў, бу Ардадан екі бала тўдў, ўlкӧнў Ажы Керӓі Мырза. Ажы Керӓі Мырза џірма џасында дўнўӧдӧн ӧттў. Енді џеті џасар кенџӓ баласы Аі Кожа kалды. Бу Аі Кожа бес kалађа kан болдў, сӧітўп џурт iӓсі болўп kан болўп takka мініп бес kаланы біlӓп мырадына џетті.

13. Саін Батыр.

Буруnђў еlдіҥ барында,
ӧткӧн еlдіҥ заҥында,
сол еlдӓрдіҥ тусўнда
Нођаілы дегӓн kалk ӧттў,
ўш шарбакты кент ӧттў.
Нођаілыныҥ ўш кенті
заманында џарлы ӧттў.
Ўр дӧўlӧт мал кетті,
џарлыктыҥ зары ӧттў.
Калкы џарылы болђан сон
ӓжӓп тӓур џігіттіҥ
ak бетінӓн kан кетті,
џап џаҥалаш болђан сон
ајалынан ар кетті.
Ўш шарбакты ол кенттӓ
кірlі кім кімӓгӓн,
џортакы атka мінбӓгӓн,
алдађа тілі тімӓгӓн,
тўстўк џергӓ џўрмӧгӧн,
бес уакытта ak намаз
бірӓўн kаза kоімађан,
бір kудаіды оілађан.
Нођаілыныҥ kалkында

сондаі бір баі болҕан,
ӧз алдына сар болҕан,
kара басы kан болҕан,
баілыҕы џуртkа заң болҕан,
баілыҕының беlгісі
малы алашkа таң болҕан,
баілыҕының беlгісі
тоkсан kара kулу бар,
тоkсан тоҕаі малы бар.
Дӱнӱӧkӧр сол баідың
дӱнӱӧдӧн џалҕыз муңӱ бар,
дӱнӱӧkӧр Боз Монаі
ӧз алдына сар болҕан,
алпыс џастан ӧтkӧншӧ,
kудаі kосkан kосаҕы
еlӱ џастан ӧтkӧншӧ
бір перзӓнтkӓ зар болҕан,
ӓlі kӱнгӧ kеlӓді
ӧkшӧсӱ сірі kанамаі,
емрӓніп сӱмӓді
џаңа істі баланы.
Еlдӓ тӓӱӧп kоімады,
тӓӱӧптӱң бӓрі џІлып
Кенісарыдаі орнады,
сӧітсӧдӓ перзӓнт болмады.
Бір уаkыт болҕанда
џылkыда џӱргӧн тоkсан kул
kымыз ішіп мас болдӱ,
мастыҕымӓн тек турмаі
ӱідӧгӱ баімӓн kас болдӱ.
Мында kулдар кеңӓсті.
тӧбӧдӧ турӱп сӧілӧстӱ,
сӧілӧскӧндӧн не десті?
«Кызыл шаппан кімӓдік,

«кырыншыл ат мінбäдік,
«Ноҕаiлының кермä kас
«џігіттäі дäӯрöн сӱ̆рмöдӱ̆к,
«öтöрӱ̆н дӱ̆нӱ̆ö білмäдік.
«Мына џӯргöн Боз Монаі
«біздї улӯндаі кöрмöдӱ̆,
«бöлӱ̆нӱ̆п џатkан малынан
«бізгä kалың бермäді.
«Ертäнмінäн баі келзä
«екі kолӯн баілалык!
«кірäргä ķöрӱ̆н саілалык!
«Боз Монаіды öлтӱ̆рсöк,
«біз сāтїнä келтїрсäк
«токсан тоҕаі џылkыны
«токсан бöлӱ̆п алалык!
«Бу сыkылды тегін мал
«kаідардан іздäп табалык?
«kараҕаі наіза сыkылды
«kарсы шабар улӯ џоk,
«артынан іздäп келäр
«kатарланҕан kалkы џоk.»
Кул кеңäсіп џатыр деп
баіҕа аіткан кісї џоk,
онӯмäн баідың ісї џоk.
Бір замандар болҕанда
ертäнмїнäн баі турдӯ,
арkаннан атын алдыртты,
алтынды ер џӯгöн
тоkуммїнäн салдыртты.
Кара тонӯн белсäңіп,
kас патсадаі теңсäліп,
боз џорҕа атты наіkалып,
џылkының алдынан шыкты шаіkалып,
kара басы kан болҕан,

Оз алдына сар болђан.
Токсан kулдӱң бірäӱ
бӱгӱлӱп сäläм бермäдi,
баiды кöзӱ кöрмöдӱ,
сонда баi бір турӱп буркkанды,
муздаi темір kурсанды,
токсан kулдӱң бäрініц
атын атап шаkырды,
ашӱмінäн Боз Монаi
kырармын деп аkырды.
Шеттä џӱргöн бір kулӱн
баi-да устап алады,
kолђа тӱскöн сол kулдӱ
ашӱмäн баi сабады.
Бірäӱн сабап џатkанда
токсан kул баiды kамады,
џаңбырдаi kурук џауады.
Басына таjаk тігäн сон,
џалђыздыђын білгäн сон,
öзӱнӱң kолы кіргäн сон,
боз аттың басын бурмалап,
сараiђа kашты алдалап.
Обаi салђан даусӱна
џер кӱңрöнӱп барады,
ӱiдö турђан баiбішä
kулађы естіп шалады.
Сараiдан шыkса џӱгӱрӱп
kelät екäн Боз Монаi
öз öзӱнöн бӱlӱнӱп,
атынан кеlіп Боз Монаi
терс џађынан kулаiды,
џер баурдап сулаiды,
kос ађымінäн екäӱ
оiбаi салђан даусӱна

ӱш шарбакты Ноҕаідың
ҷамаҕаты ҷінады,
ҷурт келсä-дä турмады,
кӧтӧрӱп басын алмады,
сол оібаjын танбады,
Боз Монаі баі ҷылаіды,
ҷат аітады kудаіды.
Ҷылаҕанда Боз Монаі:
«Ашамаіҕа міңгізіп,
«кӧш алдына ҷӱргӱзӱп,
«ǟжäп тäӱр kурбунӱң
«алдына алып сӱігӱзӱп,
«алашkа атын білгізіп
«ул kызыҕын кӧрмӧдӱм.
«Астына ҷорҕа міңгізіп,
«ӱстӱнӧ kамkа кігізіп,
«орундӱ ҷергä бергізіп,
«алаштан бегзäт келтіріп
«kыз kызыҕын кӧрмӧдӱм.
«Еркімä тӱскӧн дуспандан
«ҷау kорлуҕӱн кӧрмӧдӱм,
«алыстан келгäн сол ҷауҕа
«малым ӱшӱн ӧлмӧдӱм,
«kулдан kорлуk кӧргӧншӧ,
«кӱндӧ бӱітӱп ӧлгӧншӧ
«сӱімӧс бендäң менбä едім?
«kулдан kорлуk кӧргӧншӧ
«тезінäн ӧлӱм бермäдің.»
Кең сараіҕа бармады,
кӧтӧрӱп басын алмады,
сол ҷылаӱн танбады.
Ҷылаумінäн баі ҷатты,
kызарып барып кӱн батты,
тӱнӱмінäн баі ҷатты,

сарҕајып барып таң атты.
Алымдар азан аітканда,
беі-намаз уіктап џатканда
аk шалмалы бір адам
џетіп келді kасына,
тајанып турдў басына.
Екі kоіны толўптў,
Боз Монаідың сӧгӳндӧ
кӧзӳнӧн аkkан џасына.
«Ӓ Боз Монаі! Боз Монаі!
«не тіläгің бар? деді,
«тіläгің болса ал!» деді.
Сол уаkытта Боз Монаі
ушўп тура келäді,
кӧзӳнӧн џасын тӧгӧ̆дӳ:
«Дӳнўӧкӧр баі болдўм,
«ӳр дäўlӧт тусўнла
«kара басым kан болдўм,
«бір перзäнткä зар болдўм,
«со перзäнттің зарынан
«џін тоіҕа кірмäдім,
«ӧтӧрӳн дӳнўӧ білмäдім,
«kулдан кӧрдӳм kорлуkтў,
«џалшыдан кӧрдӳм зорлуктў,
«ӧз малыма баралмаі,
«белдäн мамыk салалмаі,
«тынштыk уіку алалмаі,
«ӧз џанымды kыјалмаі,
«ӧлӧін десäм ӧлӧлмӧі
«сол kулдардың kорлуkтан
«ӧз малымды кӧрӧлмäі.»
««Тіläгäнің ол болса,
««бäрі тіläгäнің сол болса
««Бабаі Омар бабасы

««kабыл болҕан дуҕасы,
««тiлäгäнiң ол болса,
««бäр' тiлäгiң сол болса
««от џаҕалаi олтурӯп,
««оттӯң басын толтурӯп
««кӧп алалмысын сен? дедĭ,
««бiрĭн мыңҕа балаiмын деп
««бiрдĭ аламысын сен? дедĭ,
««kалаҕаныңды ал!»» дедĭ.
«Ер ортаны болҕанда,
«паiҕамбар џасkа толҕанда,
«џiгiттiк кӯн озҕанда
«оттӯң басын боk kылып
«kырҕа шыҕар iшĭндä
«бiр оңдасы џоk kылып
«мен нетäiн кӧбӯңдӯ?
«бiрдä болса сол маҕан,
«бiрĭн мыңҕа балап бер!
«ӧмӯр џасы узаk kып
«берсäң маҕан kалап бер!»
««Бердĭм бiрдĭ мен, дедĭ,
«кӯтӯп алсаң сен! дедĭ.
««Џаста kудаi демäгäн,
««kылҕан iсĭ џӧндӧгӧн,
««ӧзгӧ џурттӯң тiлäгiн,
««бу сыkылды бермäгäн,
««мунӯң кӧргӧн kызыҕын
««еш бендäсĭ кӧрмӧгӧн,
««беiĭн шешĭп џатпаҕан,
««еңсäмäi саумал iшпäгäн,
««ертäн мiнгäн атынан
««кешкäдäiн тӯспӧгӧн,
««сансыз дуспан батпаҕан,
««бет алҕаннан kаiтпаҕан,

««дуспаннан алда сактаҕан,
««џурттӱң сöзӱн сöiлöгöн,
««алар џаун кöздöгöн,
««Батыр Саiн болсын! деп,
««ӱстӱнö аруаk консын! деп,
««кöңölӱң разы болсын!»» деп.
Ала есäгï kаiкалап,
ала kоржун арkалап
шер kытабы kоiнунда,
аса таjаk kолунда,
џӱргöн актың џолунда,
џаны алдаnың kолунда
џöнӱlö берді бу адам.
Екi етäгiн тӱрӱнӱп
Боз Монаi ӱiгö келдi џӱгӱрӱп.
Џатыр екäн баiбiшä
ет бетiнäн бӱгӱlӱп.
«Ä баiбiшä тур! деді,
«бет kолӱңдӱ џу! деді;
«äӱliäң џарды џӱрöктӱ
«kудаjың берді тiläктi
«арыltар болҕаi беiнäттi
«есäн болсаң кöрöрсӱң
«Саiн атты перзäнттi.
«Ä баiбiшä тур! деді,
«kоiдан kошkар ал! деді,
«kудаi џолӱна шал!» деді.
««Ä Боз Монаi! Боз Монаi!
««дäӱlöттӱ бергäн бар kудаi
««ертäнмiнäн кеткäн о kоiҕа
««џетälмäiмiн џӱрсöмдö,
««сен алпыска џеткäндä,
««мен еlӱдäн öткöндö,
««џiгiттiк кӱн кеткäндä,

««кäрілік карсы џеткäндä
««енді берсін не кудаі?»»
«Бермäсä кудаі каітäсін,
«кошкарды ајап нетäсін?
«ајаҕанбäн малдарды
«каі тўбўнб џетäсін?
«бермäсäдä бар! деді,
«каскыр џегäн бір кошкар
«алып келіп шал!» деді.
Сонда баібішä барады,
алып келіп шалады,
џуртўн џіп алады.
џуртў таркап кеткäн сон,
бір бірін сураіды
кашан болар екäн? деп,
екі мўскўн џылаіды.
Бір кўндбрў болҕанда
еlўгä кеlгäн буаз кемпір
карыны шыкты кампајып,
курсаҕы шыкты шампајып;
бір аз заман бткбндб,
џаңа џылҕа толҕанда,
ўäдäсі болҕанда,
бесäмбінің кўнўндб,
улу џумā тўнўндб,
буаз кемпір келіп толҕанда;
Ноҕаілының ўш кентін
тўгбlмінäн орнатты,
бет біткäндä сулу џок
ол сыкылды сымбатты.
Таң сарҕајып атканда
Саін сынды касканың
џеlкäсі џергä так етті,
маңдајы кўнгб џарык етті.

Дӱнӱӧкӧр Боз Монаі
екі етäгі̆н тӱрӱнӱп
ӧрӱскӧ таман џӱгӱрдӱ.
«Оӊ kолӱмдӱ џаjармын,
«мунан немді̆ оjармын?
«бӱгӱн ӧлӱп кетсäмдä
«аманатkа даjармын;
«тӧрт тӱлӱк саҕан kыламын,
«елі̆ џуртӱм џіjамын.»
Аjамаі малын kырады,
ат џетäрді̆ џіjады,
џурт џыйып болҕан сон,
табаk тартып бергäн сон,
алтын таkта kан отур,
kас џаксынын улӱ отур.
«Ӧлгӧндӧ кӧргӧн перзäнті̆м
«атын џӧндӧп kоjӱӊӱз!
«тӱсӱмдӧ kоіҕан аты бар,
«сонӱ тауп kоіҕаныӊ
«тоkсан торkа кіjäсі̆н,
«тоҕуз џорҕа мінäсі̆н.
«Канбäн бі̆лäр отурӱп
«аkылмäн оілап білäсі̆н!»
Канмі̆нäн бі̆лäр отурӱп
џорҕамі̆нäн торkаҕа
kоімаі џатып таласты,
kымыз ішĭп маз болӱп
бі̆лäр есі̆нäн адасты,
адасkаныӊ белгісі̆
бір бірні̆ӊ отурӱп
џаkасына џармасты,
џумурук тастып џӱргӧндӧ
мурундары kанасты,
kанбäн бі̆лäр урустӱ,

со саманда аз екäн
kанда бїлäр kуа́нысты.
Сонда келдї Боз Монаі.
«Канбäн бїлäр уруспа!
«урусканың дуруспа!
«теңрі öзӱңö бермäсä
«маңдајыңа ырыспа?
«токсан торkа кїгäнмїн,
«тоҕус џорҕā мінгäнмїн,
«бу аітканым дуруспа?
«екі кӱн џатсаң сактаімын,
«бірäӱң дä kаіт деп аітпаімын,
«бар дäӱлöттӱң тусӱнда
«kалаі тамаk таппаімын?»
Екі кӱн џатты, таппады,
шубурҕан кедäі kаітпады,
ондаі мундаі kоіҕан ат
баі кöңлӱнö џакпаіды,
соҕан деін со џурттӱ
дäӱлöтџäн сактады,
сонша адам џілып
Саін атын таппады.
Сол уаkытта бірадам
џӱз отузҕа келіптї,
талаі макул кöрӱптӱ,
Ноҕаілының џуртӱнда
онан ӱлкöн адам џоk,
öзӱ џарлы болҕан сон
онӱмінäн џурттӱң ісї џоk,
kанбäн бїлäр kасына
шал баіҕуз келдї таjаныл,
«Бäрäкäлдä kанбäн бї
«џарасады џатканың!
«баілыҕыңда Боз Монаі

«мыстаі табаk тартkаныӊ,
«kамалып џатып kанбӓн бї
«џаӊа тӯђан тас тӯlӧк
«kāнӓкї атын тапkаныӊ?»
Kанбӓн бїlӓр отурӯп
шалђа kарап урустӯ.
Таппађан сон kанбӓн бї
намысына турустӯ.
«Ӓгӓр атын таппасаӊ
«он екі kапkа сараіђа
«сенї баілап kоімасам!»
Шалда аӊрыш турмады.
«Мунӯӊ атын сурасаӊ
«беlїндӓгї бес kарӯ
«тал бојына џараскан,
«ерlік ӧткӧн алаштан,
«Батыр Саін болмаспа?
«ӯстӯӊӧ аруаk kонбаспа?
«kанбӓн бїlӓр kамалып
«сонӯ тауп kоімаспа?»
Кандар kаітты томсарып,
бїlӓр kаітты kумсарып,
тођуз џорђа џетӓктӓп,
тоkсан торkа алысып,
шал џӧнӧlдӯ заӊсалып.
Тојӯ тарkап кеткӓн сон,
кӯмӯстӓн бесік оідӯрды,
алтындан тӯбӧк kуідурдӯ,
kара кестӓ kатты деп
бала кіскӓ бӧlӧттӯ.
Џаӊа тӯђан џас бала
ėмшӓк берсӓ ембӓдї,
ет-тӓ берсӓ џемӓдї,
анасыныӊ kāрісін

егіз-ӓкі кӧрмӧдӱ.
Боз Монаі баі сасады,
шӓрінӓ таман барады,
ӱlкӧнӱнӱң kулаɧын салады:
«Кешӓ тӱɧан ɥас бала
«емшӓк берсӓ ембӓді,
«ет берсӓ ɥемӓді,
«анасының кӓрісін
«егіз-ӓкі кӧрмӧдӱ;
«таɧдырдым ɥуртӱм мен, деді,
«аіласын тапшы сіз!» деді.
Ноɧаілы ɥурт кеңӓсіп
Саін сынды мырзаɧа
ӱш кӱндӧ бір біӓ соіɧуздӱ,
ортан ɥілік мајымӓн
ӱш кӱндӧ бір тоіɧуздӱ.
Бір ɥасына кеlгӓндӓ
біlӓктідӓн бі болдӱ;
екі ɥасkа кеlгӓндӓ
еliмінӓн тең болдӱ;
ӱш ɥасына кеlгӓндӓ
ертӓн мінгӓн атынан
кешкӓ дӓін тӱспӧдӱ,
шаkыртпаі асын ішпӓді;
тӧрт ɥасына кеlгӓндӓ
kараɧаі наіза толɧаіды,
ɥӱрсӧм' екӓн деіт' екӓн;
бес ɥасына кеlгӓндӓ
кӓдір тӱнӱн кӱзӧттӱ,
Ноɧаілының ӱш кентін
тӱгӧlмінӓн тӱзӧттӱ,
езӱ тартпаі ул ӧттӱ,
абырлы kыздаі ул ӧттӱ;
kалkы ɥаксы болɧан сон

kарышмінäн мӯскӯндӧр
Саіның аркасында кӯнӧlттӯ.
Алты џаскa кеlгäндä
атын таңдап мінгäндä
алты kырлы аk сӯңгӯ
оң kолуна алҕанда
kындаҕы алтын аі болат
ал беlінä шалҕанда,
момынан сондаі тӯҕанда
алданың артыk kылҕаны,
ајында бала тӯҕан сон,
kарабаі kорkӯп kыз болдӯ,
kаіршаk kорkӯп саз болдӯ,
Саін кеlдї дегäндä
тоkсандаҕы кемпірдäр
kысылҕаннан kыз болдӯ,
аkпаннан алты аі kыс
атkа мінгä џаз болдӯ,
Саін кеlдї дегäндä
тоkсандаҕы шалдардың
kырk кӯн шіlдä болҕанда
тӧсӧктӧн басын кӧтӧрмӧі,
тӧбӧсӯ џïдіп таз болдӯ,
бір кӯндӧрӯ болҕанда
тоkсан kул турӯп кеңäстї.
«Мына џӯргӧн ер Саін,
«бајаҕыда ӓкäсін
«алдыма салып kӯҕанда,
«kӯп устап урҕанда
«älі кӯнгӧ біlгäн џоk,
«буда бір кӯн біlгäндä,
«kулаҕына тіккäндä
«бäрімізді kырады,
«буҕан адам шыдарма?

«џорђамiнäн џӱрӱктӱ
«тӱн iшiндä алалык!
«сусӱз шölгö бас kосӱп
«бiздä kаша берäliк!»
Џорђамiнäн џӱрӱктӱ
сӱiтӱп алар алады,
сусӱз шölгö бас kосӱп
kулдар kашып барады.
Ертäн kеlдi ер Саiн
kар'ал'атты оiнатып
џылkыдађы kулдӱң бäрi џоk,
kашты деген köңlӱндö
ер Саiның кiрi џоk;
kул кеткäнiн бilгäн сон
батыр бала тулданды.
«Тоkсан kул, сађан не kылдым?
«äkäмä kылдың зорзуктӱ,
«шешäмä kылдың kорлуктӱ,
«соңӱ есiмä алмадым.
«Ат терläтiп kеlсäңдä
«етiңä kамшы салмадым;
«öз обалың моiнӱңа
«тӱlöн сенi kоiдыма?
«kардан џаман тӱспöсöм
«kарадаi сенiң iзiңä
«äзiр болса kашkансын
«сусӱз шölдӱң дӱзӱнö
«кеlтiрсä kудаi кезiмä
«болармын деп џӱргöнмӱн
«дуспаның џалђыз мыңына.»
Шу деб-едi kар'ал'ат
kырдан асып kылт еттi,
џулдуздаi ађып џылт еттi,
шауп тоkтап барлатып.

Улу шäскä болҕанда
аӊрап шыкты ер Саiн,
kара тӧбӧ басына
тоkсан kул кетiп барады,
аjаҕыныӊ астында
kосулӱп ӧлӧӊ аiтысып
сырнаi кӱjӱн тартысып.
Сол тӧбӧнӱӊ басында
ер Саiн турӱп ɉулданды,
ɉалҕыздыҕын оiланды.
«Аi ɉаратkан ɉалҕыз kудаjым,
«ӧлӧмӱн деп kалмаiмын,
«буҕан наҕып шыдаiн?
«тоkсан kулмäн тоҕассам
«абуiр едi таустасам,
«äгäр ɉазатаiм iс болса,
«ɉалҕызҕа тӱсӧр кӱш болса,
«kартаiҕанда атамнан
«ендi бiр зiнäт тӱарма?
«сараӊ iäм болмаса
«kанатсыз менi kыларма?
«тоkсан kулдан kур kаiтсам,
«kул кеттi деп елгä аiтсам
«ɉiн тоiҕа кiр’ алман.
«Бармасамда бараiн,
«бармаi наҕып kылаiн?
«kынынан шыkпас аk алмас
«сӱрӱп kындан алаiн!
«кӧтӧрсӧ kудаi тiлäiн!»
Екi тiсi саkылдап,
езӱдäн кӧбӱк бурkулдап,
ɉау кӧрмӧгӧн ɉас бала
kулҕа умтулдӱ kалшылдап,
оiн емäс шынындан,

шу деб-äдï kар'ал'ат
џумурланды kарыннан,
тÿнöртÿп бала кеlгäн сон,
енді ölöтÿҕÿнÿн біlсäн сон,
kул kорkусÿп барысты,
аттан тÿсÿп kалысты,
џылаҕанҕа болмаiды,
џалынҕанҕа kоiмаiды.
Äкäсiнä кöштÿ џас бала,
kулдарымiнäн оiнады,
öзгöсÿн kырып салдыда
отузÿн џiп алдыда
kара тöбö басына
џаjау аiдап барады,
со тöбöнÿң басында
ту сыртынан џарады,
kармап етiн алады.
Kасkаның кöңlÿ тынҕан сон,
тоkсан kулдÿ kырҕан сон,
саi кölÿгÿн kуалап
kонарҕа шäргä кеläдï,
kул kырдым деп аiтпаiды.
Бурунҕудаi сол мырза
шiрäнiп ÿiдö џатпады,
мал кöтÿнöн kалмады.
«Мал баkkаның kурусÿн!»
Џаkын џатkан џылkыны
аiшылыkkа аiдады,
аiшылыkkа барады,
еlдiң шiр шäтiндä,
дуспаның џÿрöр бетiндä
kараулда салады,
кÿнÿ тÿнÿ алдадан
џау тiläi берäдï.

«Каіда кеткäн алаштың
«наіза устаҕан батыры?
«тап менің тусӱмда
«еркäк мында таусулуп
«kалҕанба ҷуртӱнӱң kатыны?»
Бір кӱндӧрӱ болҕанда
алысмінäң ҷӱктӱ
ат ӱстӱндӧ барлаҕан,
дӱнӱӧнӱң тӧрт бӱрушун
ыңҕаі ҷӱрӱп шарлаҕан,
kамалды бузӱп ҷылkы алҕан,
кӱімӧнӱ бузӱп kыз алҕан,
дуспанды кӧрсӧ бір кӱндӧ
отуз екі тӱрlӧндӱ.
Он ҷасына кеlгäндä
ҷау атысын ӱрӧнгӧн.
Кара Кыпшаk Кубланда
Ноҕаілыдан ер тудӱ.
«Ер Саінҕа бараін!» деді,
«сол батырды kолҕа алып
«алыста ҷатkан Калмаkkа
«бір соҕустӱ салаін!»
Мың кісіні kолҕа алып
ер Саінмäн ҷолуk паkkа оіланып,
kараулда ҷӱргӧн ер Саін
ҷау екäн деп kашпады,
ҷалҕызбäн деп саспады.
Аk алмасын сӱрӱп
таскa егäн kаірады,
наіҕасының басына
алтынды тӱн баілаіды;
Кубланданың kасында
наіза кäрі kорkады,
аттың басын тартады,

kашпасаk-та болмас деп,
тоkта десӑ турарма?
аттың басын бурарма?
kашпаі адам шыдарма?
сонда Кубланда турўп аітады:
«Џамандар, мынаң kашпаңыз!
«ŏлŏмўн деп саспаңыз!
«ŏзўм џубаб берăрмĭн,
«аk боз атпăн аңkылдап,
«ер kалпаk солkулдап
«Батыр Саін сен болсаң,
«Кубланда аҕа мен болсам,
«еl шетĭндă кез болсаң
«лоkулдатпа kылышың!
«мың кісілĭк тусўңа
«бу дуспанҕа ер Саін
«kылышыңды сўрсаң
«кімгă kаірат kыларсын?
«џаушулуkkа кеlмăімĭн,
«сенĭ кŏрŏргŏ кеlăмĭн,
«атадан артыk тўҕан ерсĭн
«kол тісгінĭн берăмĭн,
«іздăп шыkkан џаўм бар,
«kызыҕың сонда кŏрŏмўн.»
««Олаі болса Кубланда
««мінă џатkан џылkының
««кеl kарасын кŏрмŏі џўр!
««уjуkтап џатkан kулунўң
««кеl уікусўн бузбаі џўр,
««kонаҕасын берăмĭн
««џўрŏ тўзўн џаҕыңа,
««меп соңўнан ерăмĭн,
««ерlігĭң џауда кŏрŏмўн.»»
Мың кісі алып кеlăдĭ,

kонаҕасын берӓдi,
тоkсан асау берӓдi,
kарӯн тӯзӧi барады.
Ā kӓ шешӓ џылаiды.
«Ӧiгӧндӧ кӧргӧн џалҕызым
«аттанып кетсӓ џорукkа
«kалады басым kорлукkа!»
Таjанып келдi Боз Монаi
Кубланданың kасына.
«Ӓ! Кубланда! Кубланда!
«тентӓктiгiң kоiмадың,
«џурт тiлiнӓ болмадың,
«бурунҕӯдар алмаҕан
«адам џӯрмӧс бiр џауҕа,
«џӯрӧмӯн деп оiландың,
«мiнӓ џӯргӧн ер Саiн,
«он џасына џеткӓн џоk,
«џетi џастан ӧткӧн џоk,
«ӯш наурузду берсӓңшi!
«Саiн оҕан џеткӓндӓ,
«kызыҕын сонда кӧрсӧңшӯ!
«бу тiлӓгiмдi берсӓңшi!»
««Кудаi дегӓн баi едiң,
««ӧз алдына сар едiң,
««kӓрыңа сенiң kалмаiмын,
««сонда естӓн салмаiмын,
««ӯш наурузду бергӓмiн,
««сол ӯш науруз ӧткӧн сон
««ӯӓдӓгӓ келгӓмiн,
««соҕан дӓiн ер Саiн
««џау џараҕын саiланҕан,
««мiнӓр атын баiласын!
««бiз келӓрмiз сау болсаk
««ӯӓдӓдӓн таiмасын!»»

Мың кісі дӱлдаі kаітады,
тiлӓгiн алып kуанып
баі ӱјӱндӓ џатады,
беiдӓн тӧсӧк салҕан соң,
баі уiкузӱ kанҕан соң,
баiбiшӓ турӱп толҕады,
баiды еркiнӓ kоiмады:
«Толӱп џаткан малың бар,
«сарајыңның саны бар,
«осуншу кӧп малың бар,
«бiр Саiндан таҕыда
«kанша ортаk џаныңба?
«Ошаk науруз ӧткӧндӧ
«џалҕызым кетӓр џоруkkа
«есӓн kалҕан бу малың
«кедӓiгӓ тӱсӧр зорлуkkа,
«толып џаткан малыңнан
«сурап kалың берсӓңшi,
«ӱш шарбакты Ноҕаiдан
«лајыk kыз кӧрсӧңшi,
«сӧiтӱп келiндi болсаңшы.»
Сонӱң мiнӓн Боз Монаi
боз џорҕ' атkа ер салды,
ӱш шӓрлi Ноҕаiҕа
kыз дарына кӧз салды,
лајыk kыз таппады;
кӧргӧн kыздың бӓрiдӓ
баi кӧңӱлӱнӧ џаkпады.
Саiның кӧргӧн kыздары
шыkты анда таласып,
ӱш шӓрдiң kызынан
џiлҕан kыздың кӧптӱгӱ
џол тiмӓдi бiр кӧпӱргӧ таласып,
баi кӧңӱлӱнӧ џаkпады,

сонан бір сылӯ таппады.
«Мен бармаҕан еl барма?
«есткäн џäрдä Саінҕа
«лајык тӯҕан kыз барма?»
Ноҕаілыныӊ kалkа аітты:
«Ӧзӱӊ теӊдä адамда
«kырда џаілап шет kонҕан,
«дуспанына бет болҕан,
«аіттырҕанҕа бермäгäн.
«мындаі теӊі kеlмäгäн,
«аітkаныӊа ол берсä,
«сені адам ол десä
«Кӧбӱк Баідыӊ ӱјӱндӧ
«беті џеlгä тімäгäн,
«езӱ тартып кӱlмӧгӧн,
«бӧтӧн ӱігӧ енбäгäн
«Ају Бікäсі сылӯ;
«kулан kара шашы бар,
«kырҕаулдаі керіlгäн,
«тамаҕынан іщкäн асы кӧрӱнгӧн,
«таkалып кӱнгӧ kараса
«бетінä кӱн сäӱlӧсӱ біliнгäн,
«лајык сулӯ сура! депті,
«kорукпаі џӱрӱп барсаӊыс!
«шамаӊ келіп алсаӊыс!»
Соҕан кетті Боз Монаі,
судӱӊ бојӱн кӧбӧlӧп,
kартаіҕанша боз џорҕ'ат
ӧзӱ мінгäн џебäläп,
сараідыӊ кеlді kасына,
шäрдіӊ кеlді басына,
он екі kапkа сарајы
кӧтӧрӱlгӧн талајы,
есігініӊ kасында,

kakпасының басында
турат екäн кӯзӧтӯп
екі kара малајы,
екі тісі кетілгäн,
аң танаӯ шетілгäн,
kулда болса сол ӧзӯ
шілгä шешäн џетілгäн.
«Ноҕаілыда Боз Монаі
«сендä негä зар едің?
«Ноҕаілы џурттуң бас едің,
«таң сāрінäн џӯрӧсӯн,
«ашӯлӯ болҕан кісідäі,
«kабаҕыңды тӯ'ӧсӯн
«џолың болсын äбајым!»
««Не естіш білäсің?
««бајың есäн саулӯkпа?
««kатты сӧілӧп мындар kул
««џӯрӧгӯм џарып даурукпа!
««Кӧбӯктä ӯідӧ бар болса
««џетäктäп шыkсын kызын,
««лајык болса балама
««енді аіттырып берäмін,
««аіtканыма бермäсä,
««шаkырҕанҕа келмäсä,
««äлі заман kаітамын,
««тентäк тӯҕан Саінҕа
««бара сала аітамын.»»
Шетік kул келді
Кӧбӯк Баідың kаісына.
«Аі Кӧбӯк, тур! деді,
«Äзрäіl тажалма?
«мынан џаның kаларма?
«Ноҕаілының Боз Монаі
«сарајыңа келіп тур,

«аіттырса бермäс адамҕа
«келмäс едĭ kасыңа,
«сараідың бӱітӱп басына
«ер Саінҕа сĭнĭп тур.»
Кӧбӱк цатып бурkанды,
муздаі темір kурсанды.
«Шауп алса малда кӧп,
«ӱідӧн алса kызда кӧп.
«Саіндаі тентäк ул да кӧп,
«бӱгӱн келсін со Саін
«урусарҕа даjармын,
«цалҕыз kыздың тусӱнда
«кімнäн цаным аjармын?
«Адам екäн демäңіз,
«еңсäп келгäн Боз Монаі
«ӱідӱң сусӱн бермäңіз!»
Боз Монаі естĭп білäдĭ,
аттың басын бурады,
баі бір ашӱ kылады!
«Бу барҕаннан бармасам,
«ӱш шäрдĭң адамын
«міңгізіп атkа алмасам,
«бу бермäгäн kызыңды
«ат кӧтӱнӧ салмасам,
«Боз Монаі боп цӱрмäін!
«боз цорҕ'атkа мінбäін!
«еркäгĭңдĭ kырмасам,
«цурт кӧргӧндӧі kылмасам,
«шäрімä есäн кірмäін!»
Боз Монаі елгä kаітады,
білгäн kабарын аітады,
алтын такты kан келдĭ,
цілып тӧгӱл шäр келдĭ.
«Кӧбӱк негä kызың бермäдĭң,

«со сыkылды Саінды
«наҕып кӱјӧӱ кӧрмӧдӱӊ,
«бу kызы келдi бермäсäӊ,
«Саінда кӱјӧӱ демäсäӊ
«аттаныл Саін келгäн сон,
«оҕан елдi бӱlдӱрӱп.
«Сенiӊ kызыӊ kурусун!
«залалын шäргä тiгiзiп
«бу кызыӊды бермäсäӊ,
«Саінды кӱјӧӱ кӧрмӧсӧӊ,
«Ноҕаілыҕа кӧшкӧнӱм.»
««Бермäсäмдä болмасты,
««еркiмä Саін kоімасты,
««бермäгäнмiн бу kызым
««kанша маҕан џолдасты,
««шаkырып кеl шетiк kул!»»
Мiнäін десä о kулҕа
ертäӱlӱ турҕан аты џоk,
таkа џајау џӱрäргä
шетiктiӊ џӱрӱк аты џоk,
kарт тӱбдӧі еӊкiлдäп,
џалҕыз танау џелпiлдäп,
табан терiсi тӱрӱlӱп,
џӧнӧlдӱ шетiк џӱгӱрӱп,
кӧз кӧрӱн џердäн ӧткӧндӧ,
Боз Монаі баіды шаkырды:
«Атыӊныӊ басын бура-тыр!
«ашӱланбаі тура-тыр!
«џурт kаумҕа ендi kоі
«ӧзӱ џајау демäсäӊ
«kул шаkыра келдi kоі,
«kалаҕан kызын бердi kоі.»
««Шаkырса да бармаімын,
««малҕа берсä сол kызды

««бір тоkтуҕа алмаімын.»»
«Сеннäн малды алмаіды,
«саҕан кісі бермäді,
«тілäгäн kызды берäді,
«асы болар Ајукä
«дегäн kызды алмасаң,
«улуk болар алдаҕа
«шаkырҕан Кӧбўккӧ бармасаң.»
Колдў артына салады,
kаіта кетіп барады,
џетіп келсä Кӧбўккӧ
келмäі тојын kылады,
тӧргӧ кӧрпӧ салҕызды,
шаkыртып ўігӧ алҕызды,
ашўланбаі табысты,
kалаҕан kызын алысты,
елінä kаітып келдідä,
Ноҕаілының ўш шäрін
сегіз џергä орнатты,
Саін сынды батырдың
ер тоkумўн оңдаіды,
ўш шäрді Ноҕаідан
kошлукkа отуз кісі саіланды,
отуз џігіт kолҕа алып,
соҕан таман туңkатты.
Саін келді дегäн соң,
кӧрӧмўн деп саіланды,
kымылдаҕан џан келді,
мунара басып шаң келді,
кӧргӧн џурттўң бäрідä
џас баланы таң кӧрдў,
кӧрмӧгӧн џаның бäрідä
кӧргӧн џаннан сурасты,
кӧркўнӧ џурт таласты,

Саін келді деган сон,
кызбан џігіт дуласып
кеңасаріндä шуласып,
со сыкылды батырӷа
кылӷан тоjы мынасып,
накотуз кун оін кылып,
так кырк кун тоі кылып,
уадасі болӷан сон
џурт џаксысын џіjады,
алімдарді алӷызып,
ак некасін кыjады,
ак некасін кыіӷанда,
ак ордаӷа барӷанда,
оінап оіны канӷанда,
катты уjуктап калӷанда,
таң сарӷаjып атканда,
уідö џургö аӷасы,
бабаі Омар бабасы
тусуна џетіп келді.
«Саін батыр сäн болсаң
«некаңді кыіӷанда
«сатты куну кез болсаң
«колуңды џаі сен» деді,
«бераін саӷан мен» деді.
Ушуп турö-галаді,
колун џаjып бераді.
«Екі перзант кöрöсун,
«ең улкöну Бöкöн Баі,
«ең кішші Куjук Баі.
«Со Куjук Баі туӷанда
«дуспанӷа салар булукту,
«аруаӷы сонуң бікті.»
Ала есäккä каікалап,
ала коржун аркалап

ҕӧнӧlӧ берді бір адам,
баі сылӱ̆дӱ̆ узатты.
Шаралы kудаі аңратып,
ҕарылҕан муздаі кӱ̆ңрӧтӱ̆п,
тал шыбыkтаі буралтып,
тоту kустаі таратып,
kаспатшадаі наікалтып,
kаса баідаі шаікалтып,
тӱ̆бсӱ̆нӧ кӱ̆ң берді,
ат ертӓӱ̆гӓ kул берді,
баі шӓшӓктӓі тӱ̆рlӧнӱ̆п,
узатты сылӱ̆ ҕӧнӧlтӱ̆п,
сылӱ̆дӱ̆ алып кеткӓн сон,
шӓр тамаша кӧргӧн сон,
ҕаңа тӱ̆скӧн со сылӱ̆,
аі кӱ̆нӱ̆нӧ маң болдӱ̆,
kыздаі ҕӱ̆ктӧп кеlді деп,
Ноҕаілыҕа зaң болды,
Ноҕаілының шӓрі
ӧсӧк аітып кӱ̆lӧдӱ̆,
бір алданың бергӓнін
ҕалҕыз Саін білӓді.
Ӱ̆ӓдӓсі болҕанда
сӓттӓ сылӱ̆ толҕатты,
kыз кеlіншӓктӓ орнатты,
бет біткӓндӓ сылӱ̆ ҕоk,
о сыkылды сылӱ̆ сымбатты,
толҕатып сылӱ̆ ул тапты,
ӧрӱ̆скӧ таман баі шапты.
«Оң kолымды ҕаjармын,
«мынан немді аjармын,
«бӱ̆гӱ̆н ӧlӱ̆п кетсӓдӓ
«аманатkа даjармын,
«аjамаі малым kыраін,

«Ноӷаiлыны џiјаiн,
«есiркäгäн kудајым,
«кызыkkа негä тојаiн?»
Тоӷаi џiп келäдi,
џiлыӣ турӷан Ноӷаiлы.
«Мына тӯӷан перзäнтiм
«арылып тур бäiнäтiм.
«Бiрäр, аттан ӱ̆лкöнӱ̆ң мiнiңiз!
«кеiнiң бiрäр, тоннан кiјiңiз.
«Атын џöндöп kојӱ̆ңуз!
«ат kојарӷа келгäндä,
«аi далада т'сö салып,
«џӱ̆рöгӱ̆ џӱ̆ргöн џарылып,
«мына тӯӷан персäнттiң
«kолӱ̆ңда бар дäӱ̆лöтӱ̆ң,
«не kылсаңда џарасар,
«мыныӊ атын сурасаң
«мыныӊ аты Бöкöн Баi,
«ең кiшшi Кӱ̆јӱ̆к Баi.»
Бöкöн Баi kоја бердi,
Бöкöн Баi дä со бала
бiр џасына толӷанда
сонда келдi Кубланда,
ӱ̆ш јылдың ӱ̆äдäсi толӷанда,
еl шетiнä келгäн сон,
Саiнӷа kабар бергäн сон,
аk боз атkа ер ҫалды,
баiлаулӱ̆ турӷан kар'атkа
kосӱ̆н тартып алады.
Ӱ̆ш шарбакты Ноӷаiдан
kырk џiгiт таңдап алады;
Кубландаӷа kосӱ̆лӱ̆п
аттанып кетiп барады.
Кулан џӱ̆рмöс џер kалды,

адам ішпäс шӧl kалды,
алтыншы аі ӧтӧдӱ̆,
ат моінӱ̆нан џал кетäдї,
олар сонда ер џокта
ерікпäі џорткан келіптї.
Наk он екі аі болҕанда
Калмактың ең сäсінä kол џеттї,
аттың ерїн алысады,
тӱ̆стӧнсӧ kалысады,
Калмаk џакын екäн деп
батырҕа kабар салысады.
Џаҕалбаілы атасы,
сӧзӱ̆ндӧ болмас kытасы,
џаурӱ̆мїнäн сӧ̄ілӧскӧн,
џаурӱ̆н џаҕып kарады,
батыр Кубланда сурады:
«Бу џаӱ̆ңа бармаімын,
«џылkысы џолда турса алмаімын,
«џылkы аламын деп бу џолда
«kасkамїнäн џаісаңның
«обалына kалмаімын,
«тілїмдї алҕан мусулман
«бā̈ріңä дä аіtканмын,
«бā̈рїң тілїм алмасаң
«алпыс кісі кошшымäн
«ӧзӱ̆м еlгä kаітамын.»
Кубланда батыр отурӱ̆п
ер Саінды шакырды:
«Саін сынды батырым,
«бузулмасын акылың!
«екпінїң кӱ̆штӱ̆ kырҕаның,
«маңдајың сылӱ̆, џаркыным,
«алар болсаk мал да кӧп,
«тоҕусарҕа џан да кӧп,

«ласандыkпäн саулуктў,
«ɉурт аманда бардыкта,
«ɉау тоскалы бар деді,
«kel есäндä kaiталык,
«боз баладан аiрылсаk
«ɉуртkа не аiталык?»
Каiт дегäнгä тулданды.
«Аттанҕан ɉаудан kaiталмаiмын,
«бу кöргöн ɉаудан коркўнўп
«алҕанымның koiнўнда
«кўlкў болўп ɉаталмаiмын,
«бу kамалҕа кеlгäн соң
«ɉалҕызда болсам kaiталман,
«аiҕырдаiн алыспаi!
«кызыл kанҕа батыспаi,
«сары ɉакның kipici
«ўзўlгöншö тартыспаi.»
Кубланданың мың кici
еlгä тегi тартады,
Ноҕаiлының kырk ɉiгiт
Калмакkа тегi тартады.
Калмаk естiп бiläдi,
kулаҕына тўäдi,
Кубланда, Саiн кеlдi деп
берiк ɉергä kамал тартады.
Кеlä ɉатыр kырk ɉiгiт
kараҕаiда kak ɉарып,
kалаi ɉўргöн батыр деп,
ɉолдастары таң kалып
ak тöбöнўң басына
шыҕа кеlсä ер Саiн,
Калмактың кöрдў сансызын
kаланы кöрўп таң kалды.
Касындаҕы kырk ɉiгiт

цанынан kорkӯп сандалды,
тӧмӧн kарап цыласты.
«Ӓ kырk цітіт, цылама!
«сіздӓркеін kалыңыз!
«таза цергӓ барыңыз!
«есӓн болса цаныңыз!
«цаксылыҕым бар болса
«бу заманда урӯспа!
«ӧзӯң теңдӓ цау болса
«маңаjыңа цӯтпа!
«бу кеткӓнімнӓн кеlмӓсӓм,
«kазам цетсӓ ӧlӧрмӯн;
«ӓгӓр kазам цетпӓсӓ,
«басыма аман кӯн тӯса,
«бір уаkытта кеlӓрмін,
«kоі! kош аман болӯңӯз!
«Мусулманың улӯмӯн
«бір шірігӓн цумуртkамын.»
Цӧнӧlдӯ боз атпӓн аңkылдап.
Аіҕаі салҕан даусӯна
kараҕаі царылып барады,
Калмаkтың цатkан шӓріндӓ
екі батыр бар екӓн,
бірнің аты Цоламан,
бірнің аты Ыламан.
Ер Саінмӓн Кубланда,
тоҕуз сан басын цоjамын,
бір мезгіlдӓ ер Саін
кӧрӯнгӧн цылkы алады,
kуалап кетіп барады,
цылkыны kӯп кеlгӓншӓ
аk тӧбӧнӯң kасына,
kырk цігіттің орунӯна
kӯп кеlсӓ ер Саін,

kырk џігіттің бірі џоk,
тур дегӓн џердӓ туралмаі,
аіtканын ердің kылалмаі,
кеткӓн екӓн kашысып,
köiн kараі асысып.
Калмаk џатыр тӯлдап,
атын џіды шӯлдап,
тусаулӯ атkа џармасып,
мӓ̆стӓгінӓ тармасып.
Кашан kалҕан шіlдӓдӓ
ер тоkумнан адасып
kelӓ џатыр іт Калмаk,
џаман даусӯн салысып,
џердің дӯзӱ̆ kaiсып,
кöдöдöі шыkты маісып.
Мӓстӓkтің шаңы бурkулдап
kылыштары kelӓді,
öкшöсӱ̆нӓ сартылдап
аk тöбöнӱ̆ң басында
џалҕыз Саін kарап тыр.
Кеlгӓнмінӓн бу Калмаk
не kылады маҕан? деп,
мазаk kылып џырkылдап;
џаӯ абдан кеlгӓн сон
боз аттың басын бурмалап,
тоҕасты kасkа алдалап,
бölöк бölöк kылып џӱ̆р,
бölöнгöн koiдаі kырып џӱ̆р,
Калмаkkа мӱ̆скӱ̆l тӯп џӱ̆р,
Ыlаманмӓн Џоламан
тау тасалап kашып џӱ̆р,
алады деп џуртумды,
осу Калмаk сасып џӱ̆р.
Ыlӓманмӓн Џоламан

кöрӱнöр кӱнӱң барма? деп
азӱн kатты басып џӱр,
кöбӱн kырып болҕанда
со сыkылды ер Саін
алданы ескä алмады.
Каіратыны мас болӱп
бабаі Омар бабасы
џалбарына џӱрмöдӱ,
пыры ӱстӱнö kонбады,
бајаҕы kаірат болмады,
оімаk kурам сау џер џоk,
тул бојӱнда kалмады,
џарадан kасkа џаурда,
ǟр џарадан аkkан kан,
су сыkылды саулады,
ердäн медäӱ кеткäн сон,
џыҕыларҕа џеткäн сон,
аттың басын бурмалап,
џöнölдӱ kасkа алдалап,
егäсіп турҕан іт Калмаk
соңӱна туспан тӱлап,
тоҕуз ċан кісі kосады,
џеткіз бäі кеттï kутулӱп,
ертäн кеткäн kырk џігіт
артынан џеттï умтулӱп,
бара келдï kырk џігіт.
«Тӱгö kасkа ердігің,
«атыңның басын бурултӱп
«kырk џігіт, kашпаі тура тур!
«тоkпаk џалды тоk боз ат
«тоkтаталмаі келäмïн.
«Калмаk тоҕуз сан, мен џалҕыз,
«тонау бермäі келïп пін,
«тезäк теріп kалыңыз!

«ɥарам нешӓӱ санаңыз!
«омурткада он ɥара,
«кабырҕада кырк ɥара,
«как ɥанбаста бір ɥара,
«ɥалаң аjак ɥӱрмӧгӧн,
«бісміллаңы білмӓгӓн,
«салып еді бір Калмак,
«сырдаҕан сары каің окмінӓн,
«кабырҕаның тӱбӱнӓн
«омуртканың ɥігінӓн
«кан саркрап тыілмас,
«кырк ɥігіт, сіздӓн болмаса
«Ноҕаілының ɥуртӱнан
«топрак маҕан буjурмас,
«ӓ кырк ɥігіт! кырк ɥігіт!
«караҕаі тӱбӱ кара ӧлӧң,
«бӓрің ɥаксы саналым,
«шакпак шаксам от тӱспӓс,
«караҕаідың бӧкӱндӧ
«селбі болҕан кунан,
«шыкпаҕан ак екӓнмін,
«ɥулдузӱмның оңӱнан
«мен дуспанҕа мерт болдӱм,
«кара Кыпчак Кубланда
«ердің ɥоҕынан,
«мен шыкканда ɥаз еді,
«алда бізгӓ ɥар еді,
«ɥаурӱнмінӓн сӧілӧскӧн,
«кара конус бар еді,
«ɥан тілӓ деп, нанбадык,
«каіт дегӓндӓ бармадык,
«кас аулīја сол екӓн,
«тілін алмаі ɥаудадык,
«аттанҕан ɥерім сурасаң

« џылkы алђан бу џерім,
«бӳгӳндӧ мынан шуңkурдау,
«бäінäтімä бу Калмаk
«kабар таұп џеlді,
«kырk џігіт, сен болмаса
«џурт кӧрӧрӳм kыінда,
«кӳlдӳр, кӳlдӳр кіснäтіп
«кӧрӳндӳ мінäр кӳн kаіда?
«кӳімӧ бузӳп kыз алып,
«kамалды бузӳп џылkы алып,
«kар'арђымаk kатырып
«kарсыласkан дуспанђа,
«џӳрӧгӳнӧн наіза батырып,
«мына џатkан Калмаkkа
«ат џӳгӳртӧр кӳн kаіда?
«Ā kырk џігіт азамат,
«мађан бола ӧlмӧңӳз!
«сендäр бäінäт кӧрмӧңӳз!
«менің ӳшӳн ӧlмӧңӳз!
«kарађаідан табытым
«бекäм кылып салыңыз!
«таңдап мінгäн кӧк аты
«басыма мыктап баіlаңыз!
«шӳбӳрӧк кім кігізбä!
«kанда етімä тігізбä!
«џібäккä орап kојӳңӳз!
«Еl шетінä барђанда
«ākäм шыђар еlпіlдäп,
«шäшäм шыђар еңкіlдäп,
«Саіным kаіда? дегäндä,
«не деп џубаб берäрсіз?
«Еl шетінä џау келді,
«кірäргä болдӳ дегäісіз!
«kар'арђымаk арыды,

«оттата kалды дегäісїз!
«бір кӱндӧ болса kуансын!
«аkырында беішара
«есіткäн кӱнӱ суалсын!
«тӱптӧн таңдап алҕаным
«аул ӱстӱндӧ ɥоk едї
«наізакердäн арманым,
«дӱнӱӧнӱң кӧрдӱм ɥалҕанын
«Аjу Бікä сылӯҕа
«дуаі сäläм дегäісїз!
«таң сарынан турарсын,
«бетї kолӱң ɥуарсын,
«kынаі беlің бӱнсын!
«бӱрӱlгӧн бес бармаk
«бетїнä ɥара салмасын!
«егіз екі со сылӯ
«дуспаның тілін алмасын!
«ӧзӱмнӧн kалҕан ɥаксыны
«ɥат кӧрмӧсӱн ӧз кӧрсӱн!
«kудаі kоскан kосаҕым
«дуаі сäläм дегäісїз!
«äкäрäттї тез кӧрсӱн!
«Кара Кыпшаk Кубланда
«батыр ергä сäläм аіт!
«мен кеткäндä тӯмаҕан,
«оҕӯ ɥасын kылмаҕан
«Кӱjӱк Баімїнäн Бӧкӧн Баі
«аірылып сонан kалмасын!
«енді ɥауҕа бармасын!
«äкäм ӧlӱп kалды деп
«аірылып сонан kалмасын!
«ӧздӧрӱ адам болҕанша
«Кара Кыпшаk Кубланда
«кӧзӱнӧн таса kылмасын!

«Ā кырk ц̧ігіт азамат,
«ашып кетшĭ бетĭмдĭ!
«салkын соkсын етĭмдĭ!
«сіздӓ̆р булаі кеткӓ̆н сон
«мусулманнан кӧрŏlмŏн.»
Кыдырып ц̧ӳргŏн ц̧етĭмдӓі
kырk ц̧ігіт кетгĭ kарасып,
kыімаі кеттĭ ц̧ыласып.
Олар еlгӓ̆ ц̧етпӓ̆стӓн,
еlĭ kабар біlмӓстӓн
Аjу Бікӓ со сылӯ
тӳндŏ ц̧атып тӳс кӧрдӳ,
тӳсӳндŏ талаі іс кӧрдӳ,
ŏз басына кӳш кӧрдӳ,
таң сарынан туруптӳ,
екі етӓ̆гĭн тӳрӳнӳптӳ,
енӓ̆сĭнӓ̆ кеlіптĭ.
«Мен бӳгӳн бір тӳс кӧрдӳм,
«ц̧аурнӳм тола kара шаш
«ц̧аілыңкы кӧрӳндӳ,
«бедӓ̆рlӓ̆нгӓ̆н бес тырнаk
«kанҕа малыңкы кӧрӳндӳ,
«шешӓ̆м бергӓ̆н боkшасы
«шашылыңкы кӧрӳндӳ,
«ц̧ауда ц̧ӳргŏн баландың
«астындаҕы аk боз ат
«kуіруҕу кеlтӓ̆ кӧрӳндӳ,
«kолӳна алҕан аk сӳңгӳ
«ортасынан, аі енӓ̆,
«ӳзӳlӳңӳ кӧрӳндӳ.»
Сонда енӓ̆сĭ ц̧оруідӳ:
«Ц̧аурунӳң толҕан kара шаш
«ц̧аілыңkы кӧрӳнсŏ
«ертӓ̆н мінӓ̆н kоі kыдыр!

«енäңнiң сöзӳнö нан, балам!
«ода соҕан кöрӳнсӳн!
«бедäрläнгäн бес тырнаk
«kызыл kанҕа, ā балам,
«малыңkы кöрӳнсö
«таңда тал тӳс болҕанда
«kызыл мiнäн бojатсаң
«ода соҕан кöрӳнсӳн!
«ҵауда ҵӳргöн баламның
«астындаҕы аk боз ат
«kуiруҕу кеlтä кöрӳнсö
«ҵау kарасын кöргöндö
«аk kуiруҕун сӳзгöндö
«kасындаҕы ҵолдасы
«ҵау кöрмöгöн ҵамандар
«ҵаннан кöдöрӳзгöндö,
«kолуна алҕан аk сӳнгӳ
«ортасынан, ā балам,
«ӳзӳlӳңкӳ кöрӳнсö
«ҵӳргöн шыҕар ҵалҕызым
«Калмактың беliн сындырып
«кеläт екäн ҵалҕызым
«барҕан iсiн тындырып,
«ҵамаңҕа kӳҕузӳп.»
Кеlä ҵатыр kырk ҵiгiт
аjаҕына су öтӳп,
маңдаjынан кӳн öтӳп,
kараҕаi наiза сӳрöтӳп,
ҵылаумiнäн кӳнölтӳп,
азар ҵеттi шāрiнä.
Кырk ҵiгiт келдi дегäн сон,
шāрi естiп бiлгäн сон
Боз Монаi келдi алдынан:
«Кырk ҵiгiт келдiңбä?

«есäндікпäн саулукпа?
«азамат тӱгöl барлыкпа?
«кäрĭlĭк муңдар урмаса,
«кöзӱм ҹаска толмаса
«Саін сынды ҹалҕызым
«кöрӱнбäдĭ кöзӱмö.»
Кырk ҹігіт сонда аітады:
«Бара сала ер Саін
«Калмактан оjуп ҹылkы алады,
«кӱндö тīп Калмаkkа
«сараінан уіkу алады,
«ҹау ҹерĭнäн öткöндö
«мусулманың ҹерĭның
«шетĭнä ҹетĭп кеläдĭ,
«аттан медäӱ кеткäндä
«Калмактар ҹеттĭ салысып
«ат бурауҕа кöнбöдӱ,
«ҹаңыздың älĭ кеlмäдĭ,
«алҕан ҹылkы аірылдыk,
«еl шетĭнä ҹау кеlдĭ,
«кідĭрäк бола кеläдĭ,
«kар'арҕымаk арыды,
«ҹетäктäі сону кеläдĭ,
«аk керäӱкä сöгӱlдĭ,
«сĭ'алмаі кеläдĭ.»
««Маҕан десä со балам
««таҕы талаі ҹол ҹӱрсӱн!
««ѐсäнlікпäн сау болса,
««дуспанан аман бар болса.»»
Сону аітып баі кеттĭ
сау дегäнгä kуанып,
öтрӱк сöзгä ҹуанып,
kаідан бiлсĭн Саіның
kалҕанын онуң суалып.

Ӱ̋ідӧ сылў білгӓн сон
сылў шыкты џўгўрўп,
kырk џігіт келдĭ дегӓн сон,
алдынан келдĭ џўгўрўп.
«Ӓ̄ kырk џігіт азамат!
«негӓ болўп џаураісын?
«ak сакалды атамды
«ӧтрўк аітып алдаісын,
«аллаjы аітkан сӧзўңӧ
«егіз екі нанбаімын.
«Саін ӧлдӱ̆ десӓңдӓ
«біріңдĭ устап алмаімын.»
Сонда kырk џігіт сасады,
џылап турўп аітады:
«Саін сынды со kаскам
«сан Калмакмінӓн тоҕасты,
«ерікпӓі kылды соҕусты.
«Калмаkkа kудаі болўстў
«оімаkkа kурам сау џерĭ
«тал боjўнда kалмады,
«џарадан kаскa џаурдў,
«kараҕаідан табытын
«бекӓм kылып саілатты.
«Калап мінгӓн боз атты
«кӧз алдына баілатты,
«бас кӧтӧрӧр кўн болса
«еріктіріп мінӓрмін
«мінбӓстӓі буҕан кўн болса
«кўнўндӧ бір кӧрӧрмўн.»
Саін сӧітўп kалҕан сон,
аны сылў білгӓн сон,
екі бетĭн алады,
kара шашын џаjады,
ўігӧ кеттĭ џулkунўп,

џін kakkанда kутурӱп,
сӱрӱн салды отурӱп
батырды сылӱ џоктаіды:
«Беліңдäгі бес kapу
«тал бојӱңа џараскан,
«сендäі теңім табылмас,
«џеті алашты kыдырсамда
«сендäі теңім іш болмас,
«алашта муңдуk мен болдӱм,
«kанышадаі kӱнӱмдӧ
«ер kасkамнан адасkан,
«kараҕаі наіза ӱңгӧргӧн,
«ӧзӱнӱң џуртӱн меңгäргäн,
«азда кӧпкӧ теңгіргäн,
«аттанҕан џаудан кеlмäгäн,
«алты kанат аk орда
«kасkам ішінä кеlмäгäн,
«мендäі муңдуk барма екäн?
«оінар кӱlӧр шаҕымда
«еркін оінап кӱlмӧгӧн,
«ӧзӱм тірі џӱргӧндӧ
«кäӱдäмä еркäк міңгізбäн,
«алмадаі болҕан kызыл бет
«kыіҕаш еріңгä сӱгӱзбäн,
«берäң тӧсӧк кушџастыk
«маңајынан боідаk џӱргӱзбäн,
«маңдајың kулаш ер Саін,
«kылыҕың ескä тӱскӧндӧ
«џанымды наҕып кӱігӱзбäн?
«аузӱм тола kан болса
«дуспаныма білгізбäн,
«сен кеткäлі он бес џыл
«бӧтӧн ӱігӧ бармадым,
«езӱ тартып кӱlмӧдӱм,

«мен сарҕајып џатkанда
«недäн кӧңlӱм kалдырдым?
«бу заманда џоkпын деп
«тӱсӱмä нешік кірмäдің?
«ертäн kылҕан таусӱмдӱ
«тӱстä кеlіп kојармын,
«кешкä kылҕан таусӱмдӱ
«кӱн батkанда болармын,
«алмадаі болҕан kызыл бет
«тырнаk мінäн сојармын,
«мӱlдӱрӧгӧн екі кӧз
«џылаумінäн ојармын,
«еl шетінä џау kеlсä
«kара kабан сыkылды
«кімді алдына kојармын?»
Џылап џылап уанды,
беті kолын џӱнды,
Кӱјӱк Баімінäн Бӧкӧн Баі
оk атысып џӱр екäн.
Екäӱ̄ кеlді џӱгӱрӱп.
анасы отурӱп бӱlӱнӱп,
екäӱ̄ есінäн адасты,
адаса турдӱ екäӱ̄,
бу џӱгӧнгӧ таласты.
«Ӱідӧ џатkан ӓ̄кäмдä
«негä кеткäн алысkа?
«сонша џергä бастасып,
«џау џерінä тастасып,
«бу барҕанан бармасам,
«екі бірдäі кӧк ала
«арҕымаkkа мінбäсäм,
«ӧңшӧң темір кімäсäм,
«Кубланда саҕан kылмасам,
«біткäніңді kырмасам,

«ер Саіндан тӯмаін.»
Џылкыҕа кеттї џӱгӱрӱп,
турмады ӱідӱ кідїріп,
сылӯ ӱідӧн барады
енӓсїнїң kасына,
енӓсї бӓібаk џылаіды,
џат аітады kудаіды.
«Кудаідың бергӓн џаңызы
«таласып емшӓк еміскӓн,
«kунан таідаі тебіскӓн,
«беліңдӓгї бес kарӯ
«тал бојӱңа keліскӓн.
«Атаң kалды кеңӓстӓн,
«шешӓң kалды урустан,
«џауҕа аіҕаілап кеткӓндӓ
«оң інїңӓ kонбады
«тӧрт мукрар перїштӓң.»
««Ӓі сорлӱ болҕан енӓм аі!
««џылаҕанмїнӓн ӧнбӧдӱ аі!
««даустаҕанмїнӓн келмӓдї аі!
««Саін сынды балаңды
««маңдајы kулаш ер дедї,
««мен тул ӱјӱңдӓ туралман,
««кӱндӧ таус kылалман,
««џер џӱзӱндӧ бар болса
««ӧзӱм іздӓп табармын,
««џаралы болса баҕармын,
««дӱнӱӧнӱң тӧрт бурушӱн
««тексӓріп кезӓрмїн,
««со сыkылды батырҕа
««іздӓмӓі наҕып тынармын?
««Саін сынды со батыр
««отуз екі ердӓн ӧт алҕан,
««бірдӓ бірі емб'екӓн

««шешäм бергäн ӳјӳмдö
««ајудӳң бар аk дāрісі
««џарасына емб’екäн?
««шешäм бергäн ӳјӳмдö
««сол дāрісі бар м’екäн?
««іздäмäстäі ер м’екäн?
««џылkыдаӻы kос кӳрöң
««џылkышыӻа алдыршы!
««џыламаі тоkум салдыршы!»»
Бурун дӳзгö џӳрмöгöн,
тӳстӳг џергä бармаӻан,
kырӻа шыӻалмаӻан,
џöнölдӳ бäібаk џыласып,
кетіп бара kарасып,
бет алдына џарасып
kос кӳрöңдӳң басымäн,
кӳнӳ тӳнӳ барады,
џылāумінäн кӳн-ölтӳп
џол білмäгäн ајалды
алданың öзӳ тӳз-öтӳп,
äр тöбöнӳң басына
сылӯ шыӻып kараіды.
Кöрӳнöр заман болмаіды;
бір кӳндöрӳ болӻанда
аімäн кӳнгö таласkан
kара тöбö кöрӳндӳ,
со тöбöнӳ кöргöндö
сылӯдӳң кöңlӳ бӳlӳндӳ,
«Аі мӳскӳн болӻан енäм аі!
«kара тöбö kасында
«баі тäрäк тур басында,
«ала kула саускан
«kан кöргöндäі болады;
«балаңның kалӻан џерlāрі

«сонаў бір џер болады;
«мен тусӯнан озамын,
«негä kарап турамын?»
Енäсі сылӯ оздӯрдӯ,
кӯрӧңшӧ аттың моінӯнан
џездäі kылып сӯздӯ̈рдӯ̈,
оңдӯ солдӯ kамшылап,
булуттаі ӯштӯ̈ џамшылап,
кекіlдäн терї тамшылап,
сылӯ озӯп кеlгäн сон,
аттан тӯсӧ kалады,
тӯсӧ сала џылады;
бурӯлӯп кӧрӧр кӯнӯ̈
сӧіlӧітӯҕӯн тіlї џоk,
тустаҕандаі тола кӧз
тӧңгӧрӧ кеlїп салады,
сылӯ басын kуса kалады,
кӧтӧрӯп кеlїп алады,
суҕа аркалап барады,
kанын џӯп алады,
ајудӯң кеlїп аk дā̈рі
аударып сылӯ џаҕады,
тез тіріlтїп алады,
су басында екäӯ̈
оінап оін kынады.
Äk џарылҕап kалады.
Кеlä џатыр кемпір сум
баурӯна kамшы тајанып,
ӧlдӯ̈ дегäн баласы,
еңсäп кеlгäн анасы
алдынан шыкты алшаңдап,
ӧlгӧн џергä тіріlїп,
еlдäн тїгäн панасы,
kушактасып кӧрӯстӯ̈.

Бетĭнäн сӱјӱп ӧбӱстӱ,
kаiгасынан џасады,
алдасы кӧзӱн аiпады,
аттың ерĭн алысты,
ӱшӧӱ уjуктаі kалысты,
уikуда бäiбаk бiлмäдĭ
ӱстӱнӧ кеlĭп орнады.
Џолдасы еlгä барды деп,
џаралы Саiн kалды деп,
Калмаk естĭп бiлäдĭ,
Ыламанмын Џоламан
сансыз Калмаk kолҕа алып
Саiнды iздäп џӱрӧдӱ,
џаткан џерĭн кӧрӧдӱ,
ӱстӱнӧ кеlĭп орнады,
бiрдäi бiрĭ турмады.
Бiр мезгiлдä ер Саiн
кӧтӧрӱп алса басына
џеткäн екäн Џоламан
шаншар џердĭң тусӱна
Саiн тура сасады.
«Е kудаjым, kудаjым,
«ӧlӧмӱн деп kылмаiмын,
«буjӱрук џетпäi убаjым
«тарkамаҕан болама?
«џалбарынҕан kунаjым,
«бабаi Ӧмӱр, бабамаi!
«џаңылдымба тобамаi,
«аkыр џаудан боламаi,
«тӱҕаннап менiң kазамаi,
«алпыстаҕы анамаi!
«ода џауҕа барама?
«kудаi kосkан kосамаi!
«онӱ бiр дуспан алама?

«Ноҕаiлының кең шäргä
«Саiн есäн барама?
«џар бола кöр, алдамаi!»
Ер токумӯн аркалап,
боз атка кеlдi алдалап,
ер токумӯн салҕанда,
аiлын тартып алҕанда
ауздуҕӯн боз ат шаiнады,
адамдаi турӯп саiрады.
«Батыр Саiн саспашы!
«кöп екäн деп кашпашы!
«кудаiдың бергäн куатын
«осу џолӯ басташы!
«катарланҕан камалды
«как џармасаң саҕан серт!
«ок џеткiссäм маҕан серт!
«џалаңдаiн џебäрlӓп,
«кыздардаiн сабырлап!
Ак саут сонда сöilöдӯ:
«Батыр Саiн коркпашы!
«бöтöн сöздӯ аiтпашы!
«катарланҕан камалда
«бузалмасаң саҕан серт!
«токсан кабат ок џетсä
«ок öткӯссöм маҕан серт!
«сактасын мыктап кӯдрöт!»
Атымiнäн сöiлöсӯп,
ак саутмiнäн кеңäсiп.
кемпiрмiнäн сылӯҕа
артымнан калмаi џӯр десiп.
камалып турҕан Калмакты
кабандаiн как џарып,
Саiн шыкты кутулӯп,
Ыламанмäн Џоламан

кемпірмїнäн сылӱдӱ
устаі алды умтулӱп,
Калмактар турӱп кеңäстї.
«Каптаі kӱсаk боз аттың
«kарасын ҷылkы кӧрмӧстӱ,
«Саінда kолҕа бермäстї,
«алҕанымäн анасын
«kулан шашын kоідӱk деп
«ат ӱстӱнӧ салыңыз!
«kаман тарта kалыңыз!
«тӱбӱ шашы ҷулӱнса
«даусӱ шыҕар шырkырап,
«анасына шыдамаі
«Саін шабар бурkурап,
«kашпаңыз сонда тырkырап.»
Ат ӱстӱнӧ салҕанда
анасы сондаі ҷылады,
улӱнан ӧтӱн сурады.
«Маҕан бола kелмäшї,
«шыраҕым, ҷанымда кӧрмӧшӱ!
«мен ҷанымäн нетäін!
«сенїң ӱшӱн, шыраҕым,
«kурбандыk болӱп кетäін!»
Алҕаны сонда ҷылаіды:
«Е Саін атты ерїмäі!
«алданың kоскан теңїмäі!
«сеннäн ары аішылыk
«менїң шыkkан ҷерїмäі!
«шыбыktаі бојӱ узун деп,
«алмадаі бетї kызыл деп,
«ајалда тӱбӱ дуспанда
«kызыk кӧрмӧ, ер Саін!
«біз кетті деп урусkанда,
«мен кетсäмдä аларсын

«тірі болсаң кегĭңдĭ,
«екі улўңдў ķасыңа ал!»
Шаппасына болмады,
бір еркĭнӑ ķоімады,
алтыс екі перĭстӑ
ўстўнӑ кеĭіп орнады.
Боз аттың басын бурмалап
умтулду Калмаķķа таман тўралап,
арыķтың тасķаны,
Калма тың ķалаі сасķаны,
кемпірмĭнӑн сылўдў
ķалаі тастаі ķашķаны?
ķуа барып ер Саін
Калмаķмĭнӑн соӈустў,
ерікпӑі ķылды соӈустў,
он ўш кўн урусўп таусты,
ўстўнӧ кеĭгӑн Калмаķтың
ңанды адам ķоімаіды,
атын тонўн алдыда,
еĭінӑ таман аідаіды.
Батыр Саін кеĭгӑншӑ,
еĭ ķабарын біĭгӑншӑ
Бӧкӧн Баімĭнӑн Кўјўк Баі
Кубландаӈа барыпты,
атанып еĭінӑ кеĭіптĭ,
ңасанӈанда ķаітпаӈан,
сансыз дуспан батпаӈан,
со сыķылды Кубланда
екӑўнӑн ķорķўптў.
«Аі Кубланда батыр сен болсаң
«топ бетĭн кӧрмӧгӧн
«кӧргӧн кісі ӑкӑмдĭ
«маңдајы ķулаш ер дегӑн,
«ķас ермӑн тең дегӑн,

«калҕан џердӓн алып кеl!
«ӧlтӱргӧн џаўн тауп бер!
«ӱідӧ џаткан ӓ̄кӓмдї
«џау џерінӓ бастадың,
«кандаі шӧlдӧ тастадың,
«бармасаңда барарсын,
«бармаі наҕып каларсын?»
Кубланда сонда аітады!
«Алдыңа тӯсӱп бараін,
«негӓ іздӓмӓі калаін!
«Калмакка бӱlӱк салаін,
«Саіның кегїн алаін!»
Мың кісінї алады,
аттанып кетїп барады,
аішылык џаткан Калмакка
барып бір соҕус салады,
Калмакка барса ор екӓн
орӱ терӓң зор екӓн,
Кӱјӱк Баі сонда аітады:
«Е Кубланда, Кубланда,
«бӱітӱп буҕан турмалык!
«коркkан кісі сыкынды
«турӱп кеңӓс кылмалык!
«ордан арман ӧтӧlӱк,
«Калмакка тоҕус тіјӓlік.»
Бӧкӧн Баімӓн Кубланда
Кӱјӱк Баімӓн ӱшӧӱ
ордан арман ӧтӧдӱ,
Калмакка кіріп кетӓдї,
Бӧкӧн Баімӓн Кубланда
екі батыр кашады,
ордан берїмӓн асады.
Кубланданың мінгӓн ат
ордан ӧттӱ кедірмӓі,

Бöкöн Баiдың кöк ал'ат
артkы ајаҕы iлiндi,
ер тоkумўн kушактап
орҕа тўсўп џўгўрдӱ̆.
Кўјўк Баi шапты kамалҕа
кöк ал'атты бор баiлап,
баурум деп оiбаiлап,
Калмактың kорҕан kамалдың
бу џаҕынан шапkаннан
о џаҕына бiр öттӱ̆,
ар џаҕынан шапkаннан
бер џаҕына бiр öттӱ̆.
Батырлары аkырды,
палуандары шаkырды:
«Тус тусўна барыңыз!
«берäр арkан алыңыз!
«шабатўҕўн џаҕына
«кермӓ̆ устаi kалыңыз!
«кермäläп устап алыңыз!»
Кöздöп турўп Кўјўк Баi
аласа kылҕан арkаның
ўстӱ̆мiнäн кетäдi,
бiк kылҕан арkаның
астымiнäн кетäдi,
тап сегiз kўн болҕанда
бäрiн kырып кетäдi,
ордан бiр kаң асады,
дарја судаi тасады,
орда џаткан Бöкöн Баi
kанмäн аҕып барады.
Кубланда со батыр
сонда сўрӧп алады,
Калмактың елiн öртkылып,
топрактаi кöшўрўп,

барлыk малын кӧшӳрӳп,
џалҕыз сол Кӳјӳк Баi
аiдап шыkты шǟрдǟн.
Калмактың дан kарасын kоiмаi-аk,
kызыҕына тоiмаi-аk,
kасkаның кӧңlӳ тынҕан сон,
Калмаkkа kалаҕаның kылҕан сон,
џылkыны тӳскӧ салҕан сон,
Калмактан кегiн алҕан сон
kол тӳстӧнӳп џатkанда
kеlǟ џатыр бiр адам,
тӳрлуктаi тӯ бар,
мың кiсiнiң шаңы бар,
артында kанша џаны бар.
Кубланда батыр аiтады:
«Кӳјӳк Баi батыр барыңыз!
«kандаi дуспан болады,
«алды артын шалыңыз!»
Сонумiнǟн Кӳјӳк Баi
турумтаiдаi тӳјӳlӳп,
kылармын деп кiзiнiп
kарсы шыҕып кеlǟдi.
Кеlǟ џатыр ер Саiн
ӧlгӧн џердǟн тiрiliп,
џiлып џатkан Калмактың
тоҕусӳ бар деп кiзiнiп.
Кӳјӳк Баi онӳ танымаi,
ǟкǟсi деп оiламаi,
ǟкǟсi кӧштӳ џас бала:
«Iт џӳрӧктӳң басы деп
«ӧlӧр џерiң осӳ деп
табандап наiза салады,
Саiн сынды ǟкǟсiн
танымады со бала

Саін сонда аітады:
«Саін ӑкӑңмен деді,
«кӧрсӧлӱк kel! деді,
«есӑн бісін сен?» деді,
аттан тӱсӧ kалады,
Сӱрӱп наіза алады.
«Џазалы болдӱ kолӱмаі,
«ерlік kылҕан kурусӱн!
«мунан булаі џоламаі!»
««Курумасын џолӱң деп,
««џазалы болмас kолӱң деп,
««ӑкӑң мунан наҕылсын?
««нешӑ ердің кӧрмӧдӱм
««бу сыkылды наізасын,
««кӧрӱп џӱрмӱн џасаҕан
««бір алданың паідасын,
««ӑкӑң мунан ӧlмӧідӱ,
««тек џӱрӧгӱн kорkпасын!
««бар, Кӱјӱк Баі! бар! деді,
««Кубландадаі атаңнан
««барып сӱјӱншӱ ал! деді,
««тастап кеткӓн ер Саін
««џазылып кеlді сау деді.»»
Кӱјӱк Баі kолҕа шабады,
ат ајамаі барады,
тек салып сонӱңмӓн
Кубландаҕа кеlӓді.
«Болӱп турҕан бу шакта
«Кубланда батыр кӱнӱңӱз
«џазалы болҕан кеlіпті
«Саін атты ініңіз,
«озӱп кеlдім мен сізгӓ
«не берӓсіз е батыр?»
««Куанткан ӱшӱн сӱјӱншӱгӧ

««тартып піскäн торсуктаі
««ӧзӱ сылу таі бӱрул
««рас болса кеlгäні
««ал сіладым мен сізгä!»»
Саін сонда келäдĭ,
кеlгäнің kарап Кубланды
таныл кӧрӧсӱп біläді,
атkа мініп џеläдĭ,
кӧп шӱкӱрдӱ kылады,
атkа мініп kаітысты,
шāрінā таман тартысты,
шāргā есäн кеlгäн сон
Ноҕаілының кӧп џуртӱн
кӧрӱсӱп сāläм кӧргӧн сон
Боз Монаі турӱп тоі kылды.
Аттанҕан џāӱн алысып,
кӧңӱlдӧрӱ тынысып,
аман есäн kаітkанҕа
алдаҕа шӱкӱр кӧп kылды.
Тоі тарkап кеткäн сон
батыр Саін сӧіlӧдӱ:
«Енді дӱзıӧ џӱрмӧlӱк!
«kолҕа наіза алмалык!
«Калмаkkа енді бармалыk!
«Кӱјӱк Баімінäн Бӧкӧн Баі
«Кубландадаі батыраі
«екі улӱңа бата бер!
«џолӱмӱздӱ берälік
«ӱјӱңӧ бар да џата бер!»
Аітканынша Саінын
Кубланда батыр берäді.
«Алда ашсын џолӱңдӱ!
«узун kылсың kолӱңдӱ!
«таныл џӱргӱl е балам!

«оңӯңмінӓн солӯңдӯ!»
Сӯітӯ̆п бата бергӓн сон,
Кубланда батыр kаітады,
еlінӓ барып со батыр
батырлыk kурмаі џатады.
Екі улӯнӯң тусӯнда
Саіндаін батырдың
іргӓсін дуспан баспады,
kолӯнан дӓӯ̆lӧт kашпады,
еl шетінӓ џау kеlсӓ
Саін сынды батырдан
Кӯ̆јӯк Баідың ерlігі
анаӡурлӯ асады,
екі улӯнӯң тусӯнда
бӓ̄ріңі дӓн болдӯ тірlігі,
ӯш алашkа џајылды
екі улӯнӯң ерlігі.
Ӧlгӧн џердӓн тіріlткӓн
Kалмаkkа атын џӯ̆рӯткӧн
(бір kудаідың kеңlігі)
Саін сынды батырдың
сондаі екӓн кеңӓсі,
адамдан артыk денӓсі.

14. Козу Кӧрпӧш.

1. Ӧрмӧн Беттің аттанӡан он сан Ноӡаі,
бірӓ̄ӯнӯ̆ң аkылы он сан kолдаі,
Мус таӯна екі kан келді kӧшӯ̆п
Ертістӓгі Орусkа бодан болмаі.
2. Ӧрмӧн Беттің аттанӡан он сан Ноӡаі,
бірӓ̄ӯнӯ̆ң аkылы он сан kолдаі,
Кара Кан Сары Кандаі баі ӧтӯ̆птӯ̆,

екӑӯ заманында боілык орaі.
3. Ӧрмӧн Беттің аттанҕан он сан Ноҕаі,
бірӑӯнӯң акылы он сан колдаі,
кӯмӯс мылтык моінӯнда аңга џӯрӯп
екі кан кызык кӧрдӯ талаі, талаі.
4. Ӧрмӧн Беттің аттанҕан он сан Ноҕаі,
Ертіскӑ кала салды манат тоҕаі,
ер Козӯкӑм ӧтӯптӯ егіз џубаі,
біліп аіткан кісігӑ џаjы солаі.
5. Мус таӯна келдідӑ конус алды,
баілыҕы шыккан адам талаі џанҕа,
буҕу марал мен тосӯп атаін деп
Сары Кан буршӯн мініп аңҕа барды.
6. Сары Кан буршӯн мініп аңга барды,
топта камшы бастырмас џануарды,
кӯмӯс мылтык моінӯна салды даҕы,
тоі тӧбӧнӯ бет коjӯп соҕан барды.
7. Тоі тӧбӧнӯң басында шыҕып турдӯ,
болџады тӧңӧрӧктӧ талаі џерді,
кӧз ішінӑ алыстан кара кӧрӯнӯп
буршӯнмінӑн булдурлап соҕан барды.
8. Сол караның касына келіп турдӯ,
сол џердӑ Кара Баіды таныд’енді,
буҕу марал біз тосӯн аталык деп
тоі тӧбӧнӯ бет коjӯп џарыст’енді.
9. Сары Кан, Кара Кан аңга шыкты,
екӑӯ аталы деп данҕа шыкты,
тоі тӧбӧнӯң басына шыҕып турса
алдынан буаз марал аң кашыпты.
10. Сары Кан бір талаідан шӯмдӧндӯ,
џасынан мергӑндігі т’сӯнд’енді,
Кара Кан џасыңд’ӯlкӧн, џолӯңд’ӯlкӧн,
бу марал сіз ат! деп усунд’енді.
11. Кара Кан аттан карҕып т’сӧ калды,

кедірмäі кӱмӱс мылтыk бетінä алды,
буаз марал атпаімын, обалды деп
ӱідö заjып кӱмöндö деп кöңнӱн'алды.

12. Кара Кан Сары Канбäн тең аттанды,
оӷӱп салып Кара Кан негä атпады,
буаз марал атпаімын, обалды деп
ӱідö заjып кӱмöндö деп атпады.

13. Аттан kарӷып Сары Кан т'сö kалды,
кедірмäі кӱмӱс мылтыk бетінä алды,
kарыны ҷергä сызӷан буаз марал
со маралды баіkамаі басып салды.

14. Аттан kарӷып Сары Кан т'сö kалды,
кедірмäі кӱмӱс мылтыk бетін'алды,
шек kарын шӱп алып ҷергä т'сӱп
екі бузау аңрап ҷетім kалды.

15. Аңга шыkты екі kан теңдäі болӱп,
атып ҷыkты Сары Кан ердäі болӱп,
екі бузау аңрады ҷетім kалып:
бінä балаң аңрасын мендäі болӱп.

16. Сары Баі Кан екäн табында енді,
беігäдäн ҷӱрӱп keläр бабында енді,
ak сары бас алдаӷа kоjӱп аітып
моінӱна к'сäсін сап ҷалынд'енді.

17. Ak кікті бастаӷан дегäн екäн,
дегäн атып еттäрін ҷегäн екäн,
со заман kалыбы ораі адам
kуда болсаk kаітäді? дегäн екäн.

18. Ak кікті бастаӷан дегäн екäн,
дегäн атып еттäрін ҷегäн екäн,
сеннäн ул-да меннäн kыз тӱӷанда
kуда болсаk болалыk дегäн екäн.

19. Ak кікті бастаӷан дегäн екäн,
дегäн атып еттäрін ҷегäн екäн,
екäӱміздäн тең ул тӱсада

kушaktасып дос болсыk деган екäн.
20. Кара Канмäн Сары Кан аттанды аңга,
аталы екäў шыкты данђа,
біріпäн ул біріпäн kыз тўптў
kудаі тађала салыпты џолўн оңга.
21. Ак кіктің су аты kакты деіді,
kылђанісі алдађа џакты деіді,
Сары Каның kатыны ул тапты деп,
екі кісі џарыса шапты деіді.
22. Екі мергäн келäді су öрлöсўп,
кўн сўђўн білмäіді кöңўлöсўп,
шўјўншілäп екі адам келсä џетіп,
Сары Кан дімсä шапан берді шешіп.
23. Екі мергäн келäді су öрлöсўп
кўн сўђўн білмäіді кöңўлöсўп,
екäўн тең разы kылаін деп
таџы берді астынан атын тўсўп.
24. Екäўн шўјўншілäп келдің деіді,
kудаі аі бір kуанышты кöрдўм деіді,
мынынмінäн kоімаімын екäўңдў
ўідöн барып берäрмін џўз öлгöідў.
25. Ак кіктің суаты kакты деіді,
kылђан ісі алдађа џакты деіді,
Кара Каның kатыны kыз тапты деп
екі кісі џарыса шапты деіді.
26. Екі мергäн келäді су öрлöсўп,
кўн сўђўн білмäіді кöңўлöсўп,
шўјўншілäп екі адам келсä џетіп,
Кара Баі kамка тонўн берді шешіп.
27. Екі мергäн келäді су öрлöсўп,
кўн сўђўн білмäіді кöңўлöсўп
екäўн тең разы kылаін деп
Кара Баі таџы берді атын тўсўп.
28. Екäўң шўјўншілäп келдің деіді,

kудаі аі бір kуанышты кöрдӱм деіді,
мыныңмінäн kоімаімын екäӱңдӱ,
мендä ӱідöн берäрмін џӱз öлгöіді.
29. Сары Баі ӱігö kарап џелді деіді,
екі адам шӱјӱншіläп келді деіді,
шӱјӱншігä ат бергäн џалђызының
ігілігін кöрмöі-öк öлдӱ деіді.
30. Сары Баі ӱігö kарап џелді кеііп.
ат берді шӱјӱншігä оінап кӱлӱп,
шӱјӱншігä ат бергäн џалђызының
ігілігін кöрмöі-ak kалды öлӱп.
31. Бірäӱ басын сӱöп сонда kалды,
бірäӱ оібаі салып ӱігö салды,
Сары Кан öлдӱ деп барђаннан сон
џас босанђан беішара беірäт болдӱ.
32. Кожалар ала kађас kат окуідӱ,
öлӱм шыkkан ӱілöргö џат окуідӱ,
токсан саба толтурӱп сол Кара Кан
Сары Каның ӱјӱнö бат'окуідӱ.
33. Кул kутан kуру сöзгö семірäді,
џаман kатын џас бала не білäді,
äкäдäн џаста kалђан ер Козыкäм
іт тістäгäн сӱöктӱ кемірäді.
34. Кара Баі сонда кетті џуртӱн kыјып,
абдан беглäп кöңӱлӱн тастаі тӱјӱп,
kызымды џетім улђа бермäімін деп
Мус таӱнан кöшö kашты тӱндӱ öтӱп.
35. Білäр kонус алады салkынмінäн,
kара сауру іболар талkымінäн,
kызымды џетім улђа бермäімін деп
Кара Баі кöшö kашты kалkымінäн.
36. Кара Баі џылkы аідаіды кöш соңӱнан,
токсан kул келäді kошӱн џандап,
заманым äлдäі kандаі болады деп

кезäң асты тӯбсӯн kос kуісkандап.
37. Будан бӯрул џӯгӯрӧр бабымінäн,
џеєдї аі балта џоҕалтты сабымінäн,
џесірї џетім улдӯң кетäмä! деп
Таілаk Бї keңäс kылды табымінäн.
38. Касы сулӯ кӧрӯнӧр муртӯмінäн,
аk kӯ оінар балапан кӧlӯмінäн,
џесірї џетім улдӯң кетäмä! деп
Таілаk Бї keңäс kылды еlімінäн.
39. Кісä сулӯ кӧрӯнӧр беlімінäн,
аk kӯ оінар балапан кӧlӯмінäн,
џесірї џетїм улдӯң кетäмä! деп
Таілаk Бї keңäс kылды џуртӯмінäн.
40. Кара Баі сол кӧшкӧннӧн арман ӧттӯ,
Шыршыkмінäн Бас Судан кӧkшӧі ӧттӯ,
Äзрäттїң таӯнан аса кӧшӯп
Шолаk Корҕан Кара Кӧl џергä џеттї.
41. Кара Баі сол кӧшкӧннӧн арман ӧттӯ,
Шыршыkмінäн Бас Судан кӧkшӧі ӧттӯ,
џетім улдӯң џесірї кетäмä! деп
Таілаk Бї он бір кісі соңӯнан kӯп џеттї.
42. Кара Баі тіпті кетїп Калмаk болдӯ,
боjӯн сол џер аулаkkа салмаk болдӯ,
артынан Таілаk Бї он бір кісі
кезä kӯп ӧзӯн баілап ат тонӯн алмаk болдӯ.
43. Кара Баі тіпті кетїп Калмаk болдӯ,
боjӯн сол џер аулаkkа салмаk болдӯ,
еlдїң бäрі џау болӯп кетпäімїз деп
таҕы да џарым кісі Калмаk болдӯ.
44. Кара Баі со кӧшкӧннӧн арман ӧттӯ,
арман kулҕа сӧіlӧспӧі еlдäн не ӧттӯ?
Куба Беlдїң ӯстӯнӧ бір kӯн тӯнӧп
kулун таі сары џонда шӧlдӧп ӧlдӯ.
45. Кара Баі со кӧшкӧннӧн kумҕа кеlдї,

тӱбнӱң komӱн алмаі Шуӻа келді,
Бетпӓктің даласына келгӓннӓн сон,
су таппаі kулун тајы шӧлдӧп ӧлдӱ.
46. Кулун тајым kырылды тамам Кодар,
бір су тауп берсӓңші маӻан, Кодар,
осу џердӓн бір судӱ тауп берсӓң
Аk Бајанды берӓрмін саӻан, Кодар.
47. Кодар Кулдӱң мінгӓні кӱрӧң азбан,
ајаӻын аксаі басып kоразданӻан,
Кара Баідың бір аітkан сӧзӱмінӓн
тоӻуз kудуk Кодар kул џалӻыз kазӻан.
48. Кара Баі со кӧшкӧннӧн арман ӧттӱ,
арман kулӻа сӧілӧспӧі елдӓн не ӧттӱ,
со кӧшкӧннӧн тӱбнӱң kомӱн алмаі
Узун Булакта џатkан џергӓ џетті.
49. Кара Баі сол кӧшкӧннӧн арман ӧттӱ,
арман kулӻа сӧілӧспӧі елдӓн не ӧттӱ,
мунӱң барӻан џерін сол кӧрбін деп
сонда Аібас kул артынан еріп кетті.
50. Кара Баі сол кӧшкӧнӱн таӻы салды,
Кодар kулдӱң оіласам џоk арманы,
со кӧшкӧннӧн тӱбнӱң kомӱн алмаі
Абылаідың Кӧкшӧ Тау соӻан барды.
51. Шаңаракты кӧтӧргӧн kалам деіді,
адамзатkа бујурӻан сӓлӓм деіді,
Кодар џан џаксы kонӱс тауп берсӓң
Аk Бајанды берӓрмін саӻан деіді.
52. Кодар kул со заманда џаның ері,
токсан kулдӱң ішіндӓ кӧк џал бӧрӱ,
џаксы kонус Кара Баі мен табаін,
алты kулаш бедӓӱдӱ екпӓл бері!
53. Кодар kул сол бедӓӱгӧ мініп алды,
екі месті баіланып суӻа барды,
Кодар kул сол бедӓӱгӧ мінгӓннӓн

булдур kaҕын кедірмäі Кус Мурунҕа барды.
54. Кедірмäі Кус Мурунҕа џетіп барды,
ӱідӧ џаткан Бајаны кӧңӱлӱнӧ алды,
Кус Муруннан болџаіды Аја-Гӧздӱ,
аҕып џаткан Аја-Гӧз суҕа барды.
55. Аҕып џаткан Аја-Гӧз суҕа барды,
екі месті толтӱрӱп kујӱп алды,
Аја-Гӧздӧн бедäӱдӱ бір kаптырып
екі месті баіланып kаіта салды.
56. Кара Баі, судӱ тауп келдім деіді,
сондаі џаксы kонустӱ кӧрдӱм деіді,
бедäӱ тартып месімді џӱрӧлмӧдӱ,
азап кӧрӱп далада ӧлдӱм, деіді.
57. Каіспас kара болат емäнд'енді,
Кара Баі кетіп kалды тӧмӧнг'енді,
кӱн барынан тӱбсӱн kомдап алып
Аја-Гӧздӱ бет kојӱп џӧнӧлд'енді.
58. Кара Баі Аја-Гӧзгӧ келді џетіп,
џетіп тӱӧнӱң kомӱн алды шешіп,
Аја-Гӧздӧ џаксы kонус тапkаннан сон
Калмактан кісі шӱјӱншілäп келді џетіп.
59. Манап Кандың шӱјӱншісі келді деіді,
Бајан Сулӱдӱ балама берсін! деіді.
Бу Бајан біläгäнін білмäімін деп
Кодар білсін Кара Баі депті деіді.
60. Манап Каның шӱјӱншісі келді деіді,
Бајан Сулӱдӱ балама берсін деіді,
Кодар kулҕа кӱш кӧп болҕаннан сон
ӧлсӧмдӧ аk Бајанды бермäімін деіді.
61. Манаптың ӱäзірі kаітып барды,
Кара Баідың акылын тартып барды,
Кодар дегäн бір kул бермäіді деп
со џубапты Манапkа аітып барды.
62. Ерӱлікка шакырдым келсін! деіді,

менің кызыгымды кӧрсӱн! деіді,
Кодарга бу сӓlӓмімді аіта бар! деп
Бајанды улума берсін! деіді.
63. Менің кызыгымды Кодар кӧрсӱн! деіді,
Бајанды менің улума берсін! деіді,
менің тагы цалгыз кыз бар еді коі
Кодар цан сол кызымды алсын! деіді.
64. Шакырган сон Манапка бараін-да,
ерӱlікка кызыган кӧрӧін-дӓ,
кан царлыгы тегіндӓ болмаіды,
амалым цок Бајанды берӓін-дӓ.
65. Шакырган сон Манапка бараін-да,
ерӱlікка кызыгын кӧрӧін-дӓ,
кӧрӧрӱмӧ кеlбӓті теӱр болса
Манаптың цалгыз кызын алаін-да.
66. Шакырган ерӱlікка соган цӱрдӱ,
ӱјӱндӧ еркӓк адам калмаі цӱрдӱ,
цер аулакта Бајанга сӧіlӧскӧlӱ
Аібас кул ӱі цагына каіта цӱрдӱ.
67. Аібас кул ӱігӧ карап цӱрӱп келді,
цаксы сӧздӱң баларын біlіп келді,
ӱі аулакта Бајанга сӧіlӧскӧlӱ
Бајаның кӱімӧсӱнӧ кіріп келді.
68. Сен цаман кул кӱімӧмӧ негӓ кірдің?
алыс цердӓн цубаптан нені біlдің?
цаман кулдар біlмӓісін кетӓрімді,
Кара Баідың кӧп кулӱ сеннӓн ӧlдӱ.
69. Е Бајан цан сӧз аітамын аңда! деіді,
кеі мінӓзің ӧзӱңнӱң тарма! деіді,
сені Манаптың цалгыз улӱна бермӓк болдӱ,
атастырган церіңіз барма? деіді.
70. Ӓкӓміз цас кӱнӱндӧ Мергӓн екӓн,
талаі аңды атыб-ак цӱргӧн екӓн,
аңда цӱрӱп бір канбӓн цолдас болӱп

сонӯң цалӆыз улӯна бергӓн екӓн.
71. Сен Козыкӓмнің Бајаны сен едің аі.
Сары Баідың інісі мен едім-аі!
öзӯңнöн таза цубап есіткӓлі,
еліда еріп соннан цӯрöдӯм-аі!
72. Е Ікім бу тіліңӓ сенӓін-аі!
Ікімгӓ бурунӆӯмнан кöнöін-аі!
аппарып Козукӓмгӓ табыс кылсаң
колӯмнан алтын цӯсӯк берӓін-аі!
73. Е Бајан цан бу цубапты аітаін! деп,
сеніңді акылыңды тартаін! деп,
аузӯңнан таза цубап есіткӓн сон
мен цӯрöмӯн ӯјӯмö kаітаін! деп.
74. Е Ікім бу тіліңӓ сенӓін-д'аі,
Ікімгӓ бурунӆӯмнан кöнöін-д'аі,
Козыкӓмгӓ аппарып табыс кылсаң
алтынды такіамды берӓін-д'аі.
75. Е Ікім бу тіліңӓ сенӓін д'аі,
Ікімгӓ бурунӆӯмнан кöнöін-д'аі,
öз кöзӯмдöі Козукӓм кöрсӯн-аі деп,
алтынды домбрамды берӓін-д'аі.
76. Аібас сол сӓлӓммінӓн бӓрін берді,
азыӆы таусӯлмастаі салып берді,
цӯрӯк цаксы аттарӆа мініп алды,
асыл цаксы кімнӓн алып берді.
77. Асыл цаксы кімнӓн алышт'енді,
цӯрӯк цаксы аттарды мінд'енді,
бір Ысты бір Телӓӯ коппы кылып
Аібас кул ӯі аулакты цöнöлд'енді.
78. Аібас кул сол салӆаннан таӆы салӆан,
бір Ысты бір Телӓӯдӯ цолдас кылӆан,
кол кöбдіӓ цаннан т'сӯп калып
мунау Сандык-тас деітӯӆӯн цер соннан калӆан.
79. Аібас кашты бес тор ат бедӓӯмінӓн,

бір Ысты ҫолдас kалды Teläўмінäн,
заманым ǟідäгіндäі болады деп
бір kыскаш бір балҕа алды егäўмінäн.
80. Аібас kул сол салҕаннан таҕы салҕан,
бір Ысты бір Teläўдў ҫолдас kылҕан,
kос ат kалҕан бедäў турўп kалып
Ҫауртаҕы деітўҕўн сонан kалҕан.
81. Аібас kул со салҕаннан таҕы салҕан,
бір Ысты бір Teläўдў ҫолдас kылҕан,
kол бакыры kабымäн kонўп алып
Теміршімäн Казан-kап сонан kалҕан.
82. Аібас kул со салҕаннан таҕы салҕан,
бір Ысты бір Teläўдў ҫолдас kылҕан,
ҫорҕа kунан бір ҫердä турўп kалып
Ҫаур-ҫорҕа деітўҕун сонан kалҕан.
83. Аібас kул сол салҕаннан таҕы салҕан,
бір Ысты бір Teläўдў ҫолдас алҕан,
арыkтаҕан бір аіҕыр таҕы kалып
Шыбар-аіҕыр деітўҕўн сонан kалҕан.
84. Аібас kул сол салҕаннан таҕы салҕан,
бір Ысты бір Teläўдў ҫолдас kылҕан,
аҕып ҫаткан суҕа домбра кетіп
Домбра-кеткäн деітўҕўн сонан kалҕан.
85. Аібас kул сол салҕаннан таҕы салҕан,
бір Ысты бір Teläўдў ҫолдас kылҕан,
бір уjуkтаҕан ҫеріндä таkіа kалып
таkіа kалҕан Моіншаk-тау сонан kалҕан.
86. Аібас kул сол салҕаннан таҕы салҕан,
бір Ысты бір Teläўдў ҫолдас kылҕан,
köк ҫамшысы артынан т'сўп kалып
Ҫамшы дегäн öзöн су сонан kалҕан.
87. Аібас kул сол салҕаннан таҕы салҕан,
бір Ысты бір Teläўдў ҫолдас kылҕан,
Тоkыраўн боjўнда ўш kўн ҫатып

Токыраўн боіда сонан kалҕан.
88. Аібас kул со салҕаннан таҕы салҕан,
он кӱнішӱлӱк џердäрдä бір кӱндӧ алҕан,
со салҕаннан келäді тізгін тартпаі
Мус таўндаҕы ӧзӱнӱң ӱігӧ барҕан.
89. Оіпаң џергä kар џауса беlдäн кӱртӱк,
тораш'ат џорталмады маідан кіlкіп,
Мус таўнда Аібас kул ӱігӧ барса
сонда Џаңыл шыҕады бетін џыртып.
90. Џеңгäшä kудаі сактап келдім аман,
бурунҕудаі боларма бізгä заман,
біз кеткälі талаі ак кӱн боп кетті,
аман есäн џӱрм'екäн џалҕыз балаң?
91. Кӱнӱндӧ санаімын шыраҕыма,
Мекäдäгі бір аҕаш пыраҕыма,
онӱ есітсä бу џалҕыз турмас мында,
сӱk сӧздӱ т'сӱрмӧ kулаҕына.
92. Козыкäм џӱз баламäн оін салды,
Ыстымäн Теläӱдӱ ертіп алды,
келдідä џӱз баламäн урус салды,
џӱзӱнӱң kak џартысын џыҕып салды.
93. Џӱзӱнӱң kak џартысын џыҕып салды,
Ысты аҕасы Козукäмгä болуспаі турӱп kалды,
маҕан негä болуспаі турдӱң сен? деп,
Козыкäм Ысты аҕасын kаҕа салды.
94. Кӱ џетім бу kылыҕың џӧнбӧдӱ деп,
сенäн менің кӧңӱlӱм кемб'еді деп,
kаран турҕан кісіні урӱп турӱп
Ak Баjаннан аірҕан менб'едім деп.
95. Козыкäмнің kолӱнда алтын асык,
џелä џатыр Козыкäм балпан басып,
алтын сакам берäін ол ташпакä!
аітып бер älігіңді kатка басып!
96. Џатkаныңнан турҕаның kоjандаі,

кӧкӱ̆рӧккӧ бу сӧзӱ̆ң ajандаі,
сен сурасаң Козыкӓм мен аітамын,
ӑкӓң kоскан кет kудаі Бajандаі.
97. Козыкӓм оін оінар дӱ̆кӧн kурӱ̆п,
ашӱ̆ланса кетӓдї топтӱ̆ бузӱ̆п,
алтын саkа келӓдї, тастаі, тастаі,
бір кемпірдїң ӧрмӧгӱ̆н кеткӓн ӱ̆зӱ̆п.
98. Кӱ̆ џетїм бу kылыђың џӧнбӧдӱ̆ деп,
сенӓн менїң кӧңӱ̆лӱ̆м кемб'едї деп,
kарап турђан ӧрмӧгӱ̆н ӱ̆зӱ̆п кетїп
Аk Бajанды аірђан менб'едїм деп.
99. Со кемпірдїң kасына џаkын келдї,
ӧрмӧгӱ̆н келдї дађы џалђап бердї,
алдап kарап аркађа kаkkан болӱ̆п
енӓкӓ ӓлігіңдї аітшы дедї.
100. Бу бала менїмїнӓн ерӓгӓскӓн,
ӧзӱ̆ џетїм бір сорлӱ̆ кӱ̆нӱ̆ң кешкӓн,
Кара Баі Мус таӱ̆нан асып кеткӓн,
Кодур дегӓн бір kулӱ̆ ерїп кеткӓн.
101. Он сан Нођаі болђандаі Ӧрмӧн Бет ол,
ӧрдӱ̆ң kар' ађашы болђанда бӧктӧрлӧр ол,
kызымды џетїм улђа бермӓімїн деп,
Кара Баі·кӧшӧ kашып кеткӓнї ол.
102. Каңkылдап kаз келӓдї, атаін-да,
бїдаі kуру kолӱ̆ңнан татаін-да,
атым саіла, шешӓкӓ, тонӱ̆м саіла!
ӓкӓм kоскан Бajанђа џетӓін-дӓ!
103. Калыңын kар'ађашын kараітады,
Бajаның kара шашын талаітады,
Бajан дегӓн сӧзӱ̆ңдӱ̆ џаңа есіттїң,
џађы тӱ̆скӱ̆р џӱ̆гӱ̆рмӓк кім аітады.
104. Бу сӧздӱ̆ џас аітады, kӓрі аітады,
kымылдађан џандардың бӓрі аітады,
асыk оінап џӱ̆ргӧндӧ бала аітады,

öрмöк kakkaн біṗ кемпір ҷан аітады.
105. Ҷаңа шыkkaн солкулдаk талма, балам,
тілі̆мді̆ алсаң бу ҷолӡа барма, балам!
ҷеті̆м улдў тентірӑп öлсӯн деіді̆,
кемпір тӯгӯl шал аітса нанба, балам!
106. Мен Баjанӡа барармын kӯн kaiтkaнда,
мында kaiтып кетӑрмі̆н ҷыл kaiтkaнда,
шешӑкӑ, öзгö öзгöсӯн наӡылаін?
саі сӯöгӯн сырkырар кісі аітkанда.
107. Кара булут кеlӑді̆ маңдаі болӯп,
кескӑн kajын ҷатады ҷеңдӑі болӯп,
мыны саӡан сыр kылып аітkан кісі
kара шашы ҷаjылсын мендӑі болӯп.
108. Ҷас кӯнӯндö ҷӯргöнмӯң ҷаіӡа деіді̆,
нешĭк амал kыlармын аіla! деіді̆,
ер ҷеткӑlĭ кöзӯмö кöрӯнбӑіді̆,
шешӑкӑ, сені̆ң малың kaiда? деіді̆.
109. Тоӡуз мың дӑӯрöн öткöн токсан kатар,
атаңнан ҷалkы тӯдӯң öзӯң Татар,
ҷаста kалӡан ҷалӡызым ер ҷетсін деп
біткăн малдың бӑрі дӑ отта ҷатар.
110. Темір кебіс Козыkӑм кіjіп алды,
темір таjаk kолӯна устап алды,
екі етӑгі̆н беlі̆нӑ тӯрӯп алып
отта ҷаткан малына ҷаjау салды.
111. Баіӡамбар біздӑн бурун öттӯ деіді̆,
тіlӑӯlĭ арыстан кӑмӑlгӑ ҷетті̆ деіді̆,
тоlӯп ҷаткан бір kоіӡа кеlді̆ даӡы,
бу kojӯңӯз кімді̆кі̆ депті̆ деіді̆.
112. Кім аітар ҷалшылыkпӑн кӯн öтсӯн деп,
ҷылаімыз Сары Баіӡа кім ҷетсі̆н деп,
Сары Баідан Козӯкӑм kалыб-еді̆,
баӡып ҷӯрöмӯз бу kоідӯ ер ҷетсін деп.
113. Коідӯ баkkан аӡалар сен едің деп,

ӱідӧн шыҕып мен ҷајау кеlӓмін деп,
ер ҷетсін деп бу kоідӱ баҕып ҷӱрсӧӊ
ҷаста kалҕан ҷалҕызыӊ мен едім деп.

114. Караҕым, ҷетім kалдыӊ kандајыӊнан,
ӧзӱӊ Татар солkулдаk сондајыӊнан,
ҷаста kалҕан ҷалҕызын таныҕан сон
іскілӓп ҷылады маӊдајынан.

115. Ӧзӱ ҷајау Козыкӓм кеlдім мојӱп,
малын кӧрӱп кӧӊӱlӱ кетті тојӱп,
ҷаста kалҕан ҷалҕызын таныҕан сон
kоішылар тоі kылды kошkар сојӱп.

116. Ӧlӧӊнӱӊ акіkат ҷараі деді,
сегіз ужбаk беісін сараі деді,
ӱідӧн шыҕып кеlӓмін ӓlі ҷајау,
ҷылkы ҷӧнӱ, аҕалар, kалаі деді.

117. Заман акыр болҕанда кӱтӱр шатыр,
аркы аулдӱӊ kоӊур ҷолӱм ӱідӧі татыр,
ҷылkы ҷӧнӱн, шыраҕым, сонан сура,
Кара Сеӊгір баурӱнда сір ҷатыр.

118. Баіҕамбар біздӓн бурун ӧттӱ деіді,
ӓр кім ӓlгі бір зауал ҷетті деіді,
толӱп ҷаткан сіргӓ кез болдӱ-да
бу сіріӊ кімдікі депті деіді.

119. Кім аітар ҷалшылыkпӓн кӱн ӧтсӱн деп,
ҷылаімыз Сары Канҕа бір ҷетсін деп,
Сары Каннан Козыкӓм kалып еді,
баҕып ҷӱрӧмӱз сірді ер ҷетсін деп.

120. Ӱідӧн шыҕып мен ҷајау кеlӓмін деп,
сір бакkан аҕалар сен едіӊ деп,
ер ҷетсін деп сірді баҕып ҷӱрсӧӊ
ҷаста kалҕан Козыкӓм мен едім деп.

121. Караҕым, ҷетім kалдыӊ kандајыӊнӓн,
ӧзӱӊ Татар солkулдаk сондајынан,
ҷаста kалҕан ҷалҕызын таныҕан сон

іскілӓп џылады маӊдајынан.
122. Öзӳ џајау Козыкӓм келдім мојӳп,
малын кöрӳп кöӊӳлӳм кетті тојӳп,
џаста kалӡан џалӡызым таныӡан сон
сірші-дӓ тоі kылды буkа сојӳп.
123. Бір џаксы бір џамандык ораі деіді,
џастан беінӓт кöп кöрдӳм талаі деіді,
ӳідöн шыӡып келӓмін ӓлі џајау,
аӡалар, џылкы џöнӳ kалаі деіді.
124. Болӡанда заман акыр кӳтӳр шатыр,
арkы аулдӳӊ kоӊур џолӳм ӳідöі татыр,
kараӡым, џылкы џöнӳн сонан сура,
Сары Судӳӊ бојӳнда тӳöӊ џатыр.
125. Баіӡамбар біздӓн бурун öттӳ деіді,
ӓр кім елгӓ бір зауал џетті деіді,
толӳп џатkан тӳöгö кез болдӳ-да
бу тӳöӊӳз кімдікі депті деіді.
126. Кім аітар џалшылыкпӓн кӳн öтсӳн деп,
џылаімыз Сары Канӡа кім џетсін деп,
Сары Каннан Козыкӓм kалып еді,
баӡып џӳрöмӳз тӳöнӳ ер џетсін деп.
127. Ӳідöн шыӡып мен џајау келӓмін деп,
тӳö баkkан аӡалар сен едіӊ деп,
ер џетсін деп тӳöнӳ баӡып џатсаӊ
џаста kалӡан Козыкӓм мен едім деп.
128. Караӡым, џетім kалдыӊ kандајыӊнан,
öзӳӊ Татар солкулдаk сондајынан,
џаста kалӡан џалӡызын таныӡан сон
іскілӓп џылады маӊдајынан.
129. Öзӳ џајау Козыкӓм келдім мојӳп,
малым кöрӳп кöӊӳлӳм кетті тојӳп,
џаста kалӡан џалӡызым таныӡан сон
тӳöшӳлöр тоі kылды бӳра сојӳп.
130. Öлöӊнӳӊ акікаты џараі деіді,

сегіз ужбаk беісін сараі деідї,
ўідӧн шыђып кеlӓмін ӓlї џајау,
џылкы џӧнў, ађалар, kалаі? деідї.

131. Шаі бісӓр kаінађанда самасында,
џамандыk каспӓн кӧздўң арасында,
Аіры Сакал ішїндӓ бађып џўрıӧн,
џылкың џатыр аk даіра џађасында.

132. Џылkысына Козыкӓм кеlдї деідї,
біткӓн малдың бӓрін кӧрдў деідї,
сан џылкының ішїндӓ таңдап џўрўп
кўрӧңкбіді астына міндї деідї.

133. Џылkысына Козыкӓм кеlдї деідї,
біткӓн малдың бӓрін кӧрдў деідї,
kырk біӓнї екпӓlіп тізїп алып
ўігӧ kарап сонан сон џўрдў деідї.

134. Кырk біӓ екпӓlіп кіргізд'ендї,
еlімїнӓн џуртўна біlгізді ендї,
акыл тегїн бӓрінӓн сураін деп
бӓрін дӓ џосун џосун кіргіздї ендї.

135. Азыђыңды артарђа тўӧ ал, балам!
азыђыңа бір семіз біӓ ал, балам!
тіlімді алсаң осу џолђа барма, балам!
Кара Баідың Кодары kыјал, балам.

136. Аркар атар мергӓн-дӓ мўзўнӧ,
наіза сынар шанпканда уңгусўнда,
алардан акыл тегїн сураін! деп,
kыз бос бала кеlіптї kурбусўна.

137. Ӧзӧн судўң џађалаі бітӓр kамыс,
ајађы џорђа малдың кеlӓр шалыс,
џанды кісі џесӓрін џібӓрӓрмӓ?
ат басына сођуссаң болар намыс.

138. Атаңнан џалкы тўђан ер едің деп,
тең курбуңнўң ішїндӓ сер'едің деп,
мен аітпасам сырымды кім аітады,

Кара Козы курдасың мен едім деп.
139. Бу кӱрӧңкӧі мінӱгӧ џарамаіды,
џаман аталыска баралмаіды,
Козыкӓм џаксы ат табалмасаң
Бајан Сулӯдӱң џолӯна баралмаідың.
140. Сары Баідың џаксы ат екӓӱ деіді,
ак буршӯн кӧк буршӯн екӓӱ деіді,
ӓкӓңнің ӧзӱ ӧлгӧннӧн сон
аспанҕа ушкан ол екӓӱ деіді.
141. Мус таӯнан ар џаҕында барсаң деіді,
џеті аішылык џергӓ келсӓң деіді,
алтын астау кӱмӱс астау бар болар,
сол екі ат тауп барып алсаң деіді.
142. Козыкӓм Мус таӯна барҕан екӓн,
екі буршӯнду астаумінӓн тапкан екӓн,
екі буршӯн ат мініп алып,
шауп барып ӱјӱнӧ каіткан екӓн.
143. Каіспас кара болат емӓнд'енді,
Кара Баі кетіп калды тӧмӧн деіді,
кеңшілік шешӓсі бермӓгӓн сон
ыңыршак ергӓ мініп џӧнӧлд'енді.
144. Ер Козыкӓм аттанды тауба етіп,
шешӓсі соңӱң џылар есӓн џет деп,
екі емшӓгін алдына тең шыҕарып,
дым болмаса мынаны емӓ кет! деп.
145. Караҕым, бу барҕаннан кош барҕаісын,
етӓгін алтын тонӱң бос салҕаісын,
кыз кызыҕы, караҕым, кыін болар,
ӱідӧ калҕан шешӓңді ескӓ алҕаісын.
146. Шешӓкӓ, бу барҕаннан кош бараін!
ешӓгін алтын тонӱң бос салаін!
намысыма барамын џуртӱм ӱшӱн,
тірі џӱрсӧң, шешӓкӓ, ескӓ алаін!
147. Аман да бол! деіді дӓ кетті деіді,

кӧз џеткізіз даірадан ӧттӱ̆ деіді̆,
со џӱ̆ргӧннӧн кеlӓ̆ді̆ тізгін тартпаі,
келіп-аk талаі џергӓ̆ џетті̆ деіді̆.

148. Козыкӓ̆м азыђына маі алады,
џӱ̆рӧ берсӓ̆ кӧп џергӓ̆ тајанады,
алтын kудуk алдында kаінап џатыр,
малып алса аідары бојалады.

149. Кара Баі ӓ̆ӱ̆ӧl бастан kујуђӱ̆птӱ̆,
аk буршӱ̆н кӧк буршӱ̆нмӓ̆н мојуђӱ̆птӱ̆,
салkа џортӱ̆п кеlгӓ̆ндӓ̆ ер Козыкӓ̆м
тађыда бір кемпіргӓ̆ џолӱ̆ђӱ̆птӱ̆.

150. Кемпір аітты: е балам, кірің! деіді̆,
ӓ̄зір ас бар, ішіңіз ӱ̆ідӧ деіді̆,
атың арыk болђанда џӱ̆зӱ̆ң сары
нађып адамсын сӧілӧ! деіді̆.

151. Мінгӓ̆ндӓ̆ атым астында актаң кермін,
далада џортӱ̆п џӱ̆ргӧн бір ермін,
мені̆ сурап нетӓ̆сін, аі енӓ̆кӓ̆?
аулӱ̆н Кара Баідың іздӓ̆п џӱ̆рмін.

152. Калаі kалаі сӧlӧісӱ̆н kан kылђандаі,
Кара Баідың аулӱ̆н тал kылђандаі,
т'сӧ kалып атыңның демін алдыр,
аулӱ̆ ӱ̆lкӧн kаның табылђандаі.

153. Ајагӧздӱ̆ң бојӱ̆на бітӓ̆р kајын,
муңдӱ̆ болђан Бајанды убатаін,
тӱ̆рӧ-гӓ̆lіп аулӱ̆нӱ̆ң џӧнӱ̆н кӧрсӧт,
атымды бірӓ̆ тола сӱ̆таін.

154. Мінгӓ̆ндӓ̆ астында атың керді̆, балам,
кі̆гӓ̆н тонӱ̆ алтынмӓ̆н зерді̆, балам,
Кара Баідың аулӱ̆н кӧп сураісын,
Кара Баідың нең еді̆ балам?

155. Мінгӓ̆н атым астында кер, енӓ̆кӓ̆,
кі̆гӓ̆н тонӱ̆м алтынмӓ̆н зер, енӓ̆кӓ̆,
Кара Баідың аулӱ̆н кӧп сурасам

Бајан кыздың кӱјӧӱ мен енӓкӓ.
156. Бір сӧз аітсам баламау кӱлӧрмӱсӱн?
біздікіндӓ ајал кып џӱрӧрмӱсӱн?
Бајан кыздың кӱјӧӱ сен болђанда
кіндік енӓң мен едім білӓрмісін?
157. Енӓкӓ. со сӧзӱнӧ кӱлӧlмӧдӱм,
ајал кып сіздікіндӓ џӱрӧlмӧдӱм,
Бајан кыздың кӱјӧӱ мен болсам-да
кіндік енӓм сіз болсаң білӓlмӓдім.
158. Енӓкӓм, кӧсӧт десӓм ерінӓді,
тӱрӧ-гӓlсӓң бір џері кемілӓді,
еркін кӧзӱм џетпӓді, еі енӓкӓ,
караултӱп бір нерсӓ кӧрӱнӧдӱ.
159. Ерінӓді деід'екӓн сенің ојӱң,
сӓрсӓмбі кӱн кылады кыздың тојӱн,
караултӱп кӧрӱнгӧн атаң бојӱ
касындађы Кар' Адыр џаіђан којӱн.
160. Караултӱп кӧрӱнгӧн Кара Баіма?
Кара Баіды кӧрсӧтӧр тӓңір барма?
Кара Баідың аулӱна барђан болсам
Бајан дегӓн бір сулӱ кызы барма?
161. Ата тегін аітамын тең білгӓндӓі,
акылымды аітамын џӧн білгӓндӓ,
Кара Баідың ӱјӱнӧ ӓӱӧс едім,
Бајан дегӓн кызы бар мен білгӓндӓі.
162. Менің аітсан сӧзӱмдӱ костап барсаң,
атыңмінӓн тонӱңдӱ тастап барсаң
ӧзӱң тађы кубулӱп ташша болӱп,
бетіңӓ џаман кім устап барсаң.
163. Козыкӓм аітты разымын бу сӧзӱңӧ,
тӓӱӧп кылып џӱрӧ бер оң кӧзӱмӧ,
кекілімнӓн бір кылды тутатканда
сонда баіда болармын мен ӧзӱңӧ.
164. Козыкӓм атын тастап џӱрӧ берді,

бīнäкардаі есäдī kара ңäрдī,
салkа ңортӯп кеlгäндä ер Козукäм
Кара Баідың малына тӯшар келдī.

165. Мінгäнī ер Козыкäм кер kулады,
кер kуланың саурусӯн тер kылады,
Кара Баідың kоішысын устап алып
буттан алып ташшасын ңергä урады.

166. Со ташшаның кīмīн кīп алды,
сыkылы со ташшадаі бола kалды,
бурун kоідӯ ңаімаҕан сорлӯ шіркін,
аул ңöнӯн білмäі сол кешкä kалды.

167. Кара Баі келä ңатыр ңер сабалап,
астындаҕы ңöк шолаҕын бек тöбölöп,
мунша kоідӯ сен тӯндö екпälдің деп
ашӯланып келäдī бір дäмä деп.

168. Кебäнäктің бір шетіндä уjуктаппын,
кӯнгö бӯітöп kарап уjуктаппын,
адастым деп, Кара Баі, сöгö кöрмö!
älідä болса аулда ңӯктаппын.

169. Азраk аттың басын тарт, Кара Баі!
шапшандраk ӱјӱңö kаіт, Кара Баі!
бӱгӱнгӱ кӱн kарыным ашып келдī,
ат ңалында ңаулауҕа ас, Кара Баі!

170. Ат мінäсін, Кара Баі, бек таҕалап,
аkсаk kасkыр аулӯңда ңӯр сыҕалап,
kӯбас інгäн ӱјӱңдö шöгӱп ңатыр,
бошша таілаk ңӱрöдӱ ңар ңаҕалап.

171. Судӯң кöркӱ кöк ырҕаі талды деідī,
адам кöркӱ кīмīнäн малды деідī,
шапшандраk ӱјӱңö kаіт, Кара Баі!
тоҕаіда kашаҕаның kалды деідī.

172. Баҕана бесін едī мен кеткälī,
kабаҕыңа kарадым ер ңеткälī,
ат ңалында ңаулауҕа ас деідī kоі,

оібаі, балам, ташшаңның ол не еткäнї.
173. Ӳјӳңӧ шапшандрак kаіт дегäнї,
азрак аттың басын тарт дегäнї;
ат цалында цаулауҕа ас деп аітса
ат ӳстӳнӧн темäкä тарт дегäнї.
174. Цас алт'аі, kыс алт'аі он екі аід'аітканы,
бошша таілак дегäнї бізд'аітканы,
kӯбас інгäн дегäнї шешäмд'аітканы,
аксак kаскыр дегäнї ташша таҕы.
175. Бајаның зерäілї kоі болҕан екäн,
ол kоі Козыкäмдї таныҕан екäн,
бір ајаҕымды аксап kала берäін деп,
сен Бајанды шакырып ал дегäн екäн.
176. Кара Баі ертäн турӯп kакырады,
Бајаның kара нары бакырады,
цол ӳстӳндӧ зерäілї kоі калды деп,
Козыкäм ташша болӯп шакырады.
177. Цаілау Кара Баідың Сары-белдä,
kара цорҕа салдырып Бајан келдї,
не еткäсїн сындырып, шынак ташша,
kојӯмдӯ шапшандрак ап бер! деідї.
178. Коңур kоідӯң kасына Бајап барды,
артынан ер Козыкäм таҕы барды,
kојӯн алып алдына ӧңгӧрткӧн боп,
Бајаның такымынан шымшып салды.
179. Коңур kоі устаіды деп kашпа деідї,
ташша kул устаҕан сон саспа деідї,
іт шіркін цемäс астан ӧмӯш kылып
шылшыҕаның не еткäнїң, ташша деідї.
180. Козыкäм кӧк буршӯнҕа міндї деідї,
цат інінä kызыл тӳлкӳ ендї деідї,
ітkä кімдї теңäісїн аңкау беібак?
ӓкäң kоскан асыk цар кімдї? деідї.
181. Ташша kул менің царым сен деім едї,

зäўдö мында кеlсä ölмöiм едï,
менïң џарым сол мында наҕып кеlсïн?
ўјўндöгў шешäсïн џемдäiм едï.
182. Шешäмнäн бilмäiдïң мä кеткäнïмдï?
даiрадан кöпўр салып кеткäнïмдï,
аiтып турсам бilмäiсïн аңкау беiбаk,
артыңнан ташша болўп кеткäнïмдï.
183. Кöш алдына мiнгäнïм кўрöң џорҕа,
kулаҕына kыз таҕар алтын сырҕа,
сен ташшаның кöңўlўң öскöн екäн
басыңды алдыраiн токсан kулҕа.
184. Мiнгäнïм кöш алдына кўрöң џорҕа,
кўнўндö öтўп барады џылдан џылҕа,
мың бiр ālім сöз аiтсам бурулмаiмын,
ендï бар-да! тiјä бер Кодар Кулҕа!
185. Козыкäм мiнгäнï актан кердï,
Бајан kыз кöрўп’едïң мендäi ердï,
бiр сöзўнўң iшïнäн kып алды-да
kырын kарап џöн тартып џўрö бердï.
186. Кеш болўп Бајан џан ујуктап барды,
ер Козыкäм кўiмöсўнö кiрïп барды,
кiрïп барып џердä џатkаннан сон
кўiмöсў кўндöi болўп џарык болдў.
187. Бајан џан со џарыkтан ојанд’ендï,
тўрö-гälïп таң атты деп оiланд’ендï,
таң атты деп тыскары шыkkаннан сон
kап kара тўн болҕаның кöрд’ендï.
188. Таң аткан џоk екäнïң кöрдў деiдï,
kаiтып барып кўiмöсўнö кiрдï деiдï,
ер Козыкäм тўндö сонда џатып
алтынд’аiдары шыҕып џарык болдў деiдï.
189. Сенïмäн танымадым џалҕызымаi,
кāдiрïңдï бilмäi џўрдўм шыраҕымаi.
басын kушактап тiзäсïнä салды даҕы,

ташша болӯп не кеlдің шыраҕымаі.
190 Шешäкä, бір kуанышты кӧрдӱ̆м деідĭ,
ер Козыкäм ӱ̆jӱ̆мӱ̆згӧ цеттĭ деідĭ,
сіңіммінäн кӱ̆імӧмгӧ кеl цӱ̆гӱ̆рӱ̆п:
шыраҕым kасында цаттым деідĭ.
191. Шешäкä бір kуанышты кӧрӱ̆п алды,
Баjанмäн Козыкäмдĭ кӧрӱ̆п алды,
сіңісĭмінäн шешäкä kол устасып
бесäӱ̆ саҕынып бу цердä отурӯп kалды.
192. Мен Козыкäмнің Баjаны мен едĭм-аі,
Сары Баідың цангыз улӯ сен едĭң-аі,
ӓкäммінäн Сары Баі цолдас болӯп
со цаңгыз улӯна менĭ бергäн-аі.
193. Баjанмĭнäн Козыкäм цатты екäӱ̆,
беlдäн тӧсӧк алтын шымылдыk салды екäӱ̆,
ішĭндä екäӱ̆ цатып оінап кӱ̆lӱ̆п
алма шекäр цеп турдӯ екäӱ̆.
194. Баjанмĭнäн Козыкäм цатты деідĭ,
беlдäн тӧсӧк алтын шымылдыk салды деідĭ,
тӱ̆рӧ-гälіп ертäн тамаk ішкäн сон
кӧңӱ̆lӱ̆ сонша цаксы болдӯ деідĭ.
195. Бір цердä цаткаиын кӧрдӱ̆ Кодар,
кӧрдӱ̆ даҕы цаkсыларҕа аітты Кодар,
Баjан цан ташшамäн бір цатыр деп
цĭлҕан цаkсыларҕа аітты Кодар.
196. Бір цердä цатканын кӧрдӱ̆ деідĭ,
кӧрдӱ̆ даҕы цаkсыларҕа аітты деідĭ.
Ташшамäн цатканын біlгäннäн сон
кім болсада ташша кеlсĭн! деідĭ.
197. Козыкäм цатkан цердäп турҕан екäн,
алтынбäн кӱ̆мӱ̆с тонӱ̆н кĭгäн екäн,
кӧк буршӯндӯ ерläп алып соҕан міндĭ,
Баjан цанмĭнäн екäӱ̆ цӱ̆ргӧн екäн.
198. Алтынмĭнäн кӱ̆мӱ̆с тонӱ̆н кĭд'ендĭ,

кӧк буршӯндӯ ерlӓп алып мінд'ендї,
ӓдӓмlігі кӯнмӓн аідаі болӯп
алтыс kанат ӱігӧ цеттї ендї.

199. Ӱігӧ цетіп Козыкӓм аттан т'сӱптӱ,
есікті ашып Козыкӓм ӱігӧ кіріпті,
алтын шымылдык церге цајып отурђузӯп
іш мырза деп араппӓн сарап усунӯптӯ.

200. Ер Козыкӓм ішкӓннӓн сон мас болђан,
ајађы шалынып цыђылаін деп анда турђан,
тысkардан Бајан цабыђын ашып kарап
цӯр Козыкӓм шыk ендї деп шаkырђан.

201. Бајан цаның кӧзӯгӧ кӧзӱ тӱсӱп,
кӧзӱгӧ тӱсӱп цеlбаӯн турдӯ басып,
шаңрактан kарђып шыђып кетіпті,
Бајанмӓн екӓӱ атына цӱрдӱ мініп.

202. Козыкӓм кӧп цергӓ кетіп kалды,
арап ішіп мас болӯп ӧзгӧ цурт біlмӓі kалды,
алты kулаш ал'аіђырђа мінді Кодар,
артынан kӯп бір цердӓ цетіп алды.

Козы Кӧрпӧш оk мінӓн салып kалып едї, ал'аіђырдың аузӯнан тіп оk артынан шыkты, ал'аіђыр шӧгӱп цата kалды. Ал'аіђырдың тӧрт ајађын бӯп Кодар моінӯна салып арkалап ӱјӯнӧ барды. Кӧзӯкӓм Бајанмінӓн аулаk цергӓ шыђып кеттї. «Біздї алып ӱјӱңӧ kаш!» деп Бајан аітты. «Алып кетпӓімін» деп Козыкӓм аітты, «мен алсам цуртӯ разы kылып аламын!» деідї. Кара Баідың kызын ӧзӯнӱң ӱјӯнӧ kаітарып цібӓрдї, Козы Кӧрпӧштӱң ӧзң Аја-гӧздӱң ајађында Шоk-терӓктің тӱбӱнӧ бардыда цатты; ујуkтађалы отур'едї. Касына бір аk сӓlдӓlі адам kеlдї. «Е Козы Кӧрпӧш, ујуkтаін деп отурмӯсӯн?» аітты. Козы Кӧрпӧш: «Ујуkӯм кеlіп отур» дедї. Онда ӓlігі адам аітты: «Козы Кӧрпӧш, мен ата бабаңның аруађы мын. Мађан атыңды бер, ӱстӱңнӧн тонӯңдӯ бер, мылтыk kарӯңдӯ бер! мен kараулђа шыђаін! мунӯң ӧзӱ ӓн цер цау бар шыђар» деідї. Козы Кӧрпӧш

бäрін берді, цатып ујуктады, äлігі кісі барып kараулҕа шыкты, шыҕып цатып ујуктап kалды.

Кодар Козы Кӧрпӧштў іздäді, іздäп цўрўп келді, kараулда цаткан äлігі адамды кӧрдў, кӧргӧннӧн сон келіп сонуң басын алмаспінäн кесіп алды, kанжыҕасына баілады, ўігӧ kаітып келді.

203. Кодардың бäрі кäлді тенкäгінä,
тора kунан цўрмӧідў цетäгінä,
ал! бајыңның басы! деп тастаі берді,
Бајан тосўп алады етäгінä.

204. Бäрі кäлді Кодардың кӧкшӧсўнӧ,
екі басып бір kарар ӧкпӧсўнӧ,
ал! бајыңның басы! деп тастаі берді,
Бајан kаҕып салады текшäсінä.

205. Бајан цылап цўгўрўп kырҕа шыкты,
Козыкäм мунша ӧлдў деп цырҕа шыкты,
Козы Кӧрпӧш Бајанҕа ӧлдў десä
Бајаның кӧздӧрўнӧн цасы шыкты.

Цурт цілыш кеңäс kылды. «Козу Кӧрпӧштӧі цаксы тӧрӧ ӧлдў» деіді «бу цер бізгä kонўс болмас! біз бу цердäн кӧшўп кетäлік» деді. Еl кӧшўп ўрўктў, Цаізаң кӧлдўң цакасына Кара Баі кетті, Бајан еlгä еріп цўрмӧдў, цаңгыз цуртта kалды, kасында іш бір адам цўтпады.

Козы Кӧрпӧш Бајаның кіндік енäсі бар екäн, бу кемпір ујуктап цатып тўс кӧрдў. Таң аткан сон тўсўнӧн шошўп цўгўрўп kырҕа шыкты, kырҕа шыкса тозан шаң шыҕып барып екäн. «Апырмаі! Козу Кӧрпӧштў ӧлтўрўп еl ўркўп барад'екäн ау!» деп кемпір оілады. Кемпірдің kолўнда цеті ўлкӧн kара нар бар екäн, он тӧрт кӧбдіä цеті kара нарҕа артты, кӧштў, Кара Баідың цуртўна келді, келсä цаңызаk Бајан отур, онан баскa адам цоk. «Е Бајан муна kалаі?» ««Козы Кӧрпӧштў ӧлтўрўп еl ўркўп кетті?»» Бајан аітты. Кемпір аітты: «Козы Кӧрпӧштўң мунда бір белгісі барма?» деді.

Бајан аітты: «Козы Кӧрпӧштўң мунда басы бар.» Кемпір

аітты: «Басын алып маҕан көрсөт!» Баjан басты алып кемпіргä көрсөттӱ.

«Бу бас Козы Көрпөштӱң басы емäс» кемпір аітты. «Е Баjан! сеннäн бурун мен Козы Көрпөштӱ көрӱп едім, онӱң басы алтын ҵаксы еді, бу бас Козу Көрпөш емäс. Сен ҵылама! мен бӱгӱн тӱндө тӱс көрдӱм, оң босаҕамда алтын туҕурҕа ак суңкар конӱп еді, менің тӱсӱмдөі болса Козы Көрпөш тірі болмак еді. Шок терäктің тӱбӱндө уjуктап ҵатса керäк еді. Мен бу көшкөннөн Козы Көрпөшкө бараін, Шок терäктің тӱбӱндө алтын шатырды Козу Көрпөштӱң ӱстӱнө тігäін! осу сенің касыңа Кодар бір келäр, сен со Кодардың ептäп көзӱн ҵоҕалтып кел! деді.

206. Аі ата, осу дӱнӱө ҵалҕан екäн,
ҵан кеткäн сон баjыңнан арман екäн,
тӱгөндөмөі аідапнын баіҕыс басын,
караш'аіҕыр ӱрӱ калҕан екäн.
207. Е Кодар, сөз аітамын аң да! деіді,
өзӱңнӱң кäі мінäзің тарма? деіді,
Ак Баjаның мінäзі тымак бузук,
тілімді алсаң со ҵуртка барма! деіді.
208. Кодар кул бака аіҕырҕа мініп алды,
мінгäннäн сон тебініп шӱшӱгө салды,
ак Баjанды мен алмаі кім алар? деп,
ҵуртта калҕаң Баjанҕа Кодар барды.
209. Ҵаман кӱң калдыңба енді аі далада
төмөн карап кетäлік ҵер панаҕа
бäрі сенгäн кулӱңдӱ өлтӱрдӱм мен,
енді сені мен алмаі кім алады?
210. Кудаі кылып мен калдым аі далада,
төмөн карап кетäлік ҵер панаҕа,
ҵалҕызымның сӱөгӱн бір көрсөтсөң
енді мені сен алмаі кім алады?
211. Белäң белäң ҵерлäрді белдäс деіді,
бір көрӱнгөн кісіні не елдäс? деіді,

ҵалҕызыңның сӳӧгӳн кӧрсӧтӧін!
тӳрӧ-гäліп алдыма мінгäс! деiдi.

212. Белäң белäң ҵерлäрдi белдäсäін,
бір кӧрӳнгӧн кісіні не елдäсäін?
ҵалҕызымның сӳӧгӳн бір кӧрсӧтсӧң
кудаі кылды каітäін мінгäсäін.

213. Белäң белäң ҵерлäрдi белдäс! деiдi,
бір кӧрӳнгӧн кісіні не елдäс! деігі,
ҵалҕызыңның сӳӧгӳн бір кӧрсӧтӧін!
кабырҕаңа аз оілап кеңäс! деiдi.

214. Оіпаң оіпаң ҵерлäрдi оіласаін!
бір кӧрӳнгӧн кісіні кoi десäін!
ҵалҕызымның сӳӧгӳн бір кӧрсӧтсӧң
кабырҕама сонда оілап кеңäсäін!

215. Еріктіріп касыңда ҵӳрдӳршi деп,
Козы Кӧрпӧш ӧлгӧнӳн білдіршi деп,
бајаҕыда ајаҕан ак бетіңдi
Бајан ҵан аі аулакта сӳідӳршӳ деп.

216. Е Кодар акырын! акырын! саспа! деiдi,
ӑзір аулак інiмдi баспа! деiдi,
енді мені сен алмаі кім алады?
ҵалҕызымның сӳӧгӳнӧ баста! деiдi.

217. Еріктіріп касыңда ҵӳрдӳршӳ деп,
Козы Кӧрпӧш ӧлгӧнӳн білдіршi деп,
омураулап Кодар кул іш болмаіды,
аі аулакта бетiңнäн сӳідӳршӳ деп.

218. Ер Козыкäм мінгäні ӧрмӧ ҵалды,
Бајан кыз Козыкäмдi есінä алды,
торҕун ҵауп бетінäн сӳідӳргӧн сон
алакандаі карајып таҕы калды.

219. Еріктіріп касымда ҵӳрдӳңбӧ? деп,
Козы Кӧрпӧш ӧлгӧнӳн білдіңбä? деп,
бајаҕыдаі ајаҕан ак бетіңдi
алакандаі караітып сӳідӳмбӧ? деп.

220. Тӧҥӧрӧктӱҥ тӧрт буршӱн шалып келдім,
баkа аіҕырды от џергä салып келдім,
Бајан џан аі аулакта џӱр џаталык!
kасына џалҕызыныҥ алып келдім.
221. Тӧрт буршӱн тӧҥӧрӧктӱҥ шалып келдім,
баkа аіҕырды от џергä салып келдім.
Бајан џан аі аулакта џӱр џаталык!
кӧрпӧ тігіп тӧсӧгӱҥ џајып келдім.
222. Тӧрт буршӱн тӧҥӧрӧктӱҥ шалып келші!
баkа аіҕырды от џергä салып келші!
тіпті сусап барамын, Кодар äкä,
кебіспінäн бір судӱ алып берші!
223. Сеніҥ аітkан сӧзӱҥдӱ сӱ'äіндä,
аттан kарҕып kудуkkа т'сӧін-дä,
кебіспінäн бір судӱ алып шыҕып
бајанбäн äзілдäсін ішäін-дä!
224. Мінгäні Козыкäмніҥ бура џалды,
Бајан kыз Козыкäмді есінä алды,
кебіспінäн бір судӱ алып берсä
сусап џӱргӧн Бајан kыз џутӱп салды.
225. Бајаныҥ бір п'шаҕы аркар сапты,
Бајан kыз асыk џарын џаҥы тапты,
не kылыҕыҥ џоk еді Кодар kул деп,
буіда п'шаk џӱрӧктӧн беріп kапты.
226. Џӱгӱҥдӱ kара нарҕа артшы, Бајан!
апäкä енді раідан kаітшы, Бајан!
су ішіндä оінаҕан оінӱҥ kурсӱн,
џылдамраk шыҕаін тартшы, Бајан!
227. Мінгäні ер Козыкäм ӧрмӧ џалды,
Бајан kыз Козыкäмді есінä алды,
не kылыҕыҥ џоk еді Кодар kул деп,
буіда п'шаk џӱрӧктӧн таҕы салды.
228. Кодар kул тура лмады бек џарадан,
џаман кӱҥ аірылдыҥба кӧп пäläҥнäн?

су ішіндä kор kылып öltўрдўңбö?
ak тікäн боп шыҕармын екі араңнан.
229. Мінгäні Козыкäмніӊ бура ҵалды,
Баjан kыз асык ҵарын есінä алды,
Кодарҕа бір амалын öткўз келді,
Кодарды шашkа баілап суда салды.
230. Оіпаӊ ҵергä kар ҵауса белдäн кўртўк,
торш'ат ҵорталмады маідан келікіп,
Кодардыӊ кäўдöсўнöн ҵан шыkkан сон
тастады, kырk kулаш шаштан kыркып.

Баjа ölгöн к'сіга келіп Козы Кöрпöш осу боларма деп kыҵылаіды.

231. Ҵалҕызым ҵатырмысын ҵалҕыс оkkа,
сенд'аркаӊнан кўн öтўп ҵаныӊ ҵоkkа,
атасы баі болсада kыз бермäӊіз,
артында kуіруҕў ҵоk ҵалы ҵоkkа!
232. Ҵалҕызым ҵатырмысын ҵаінаі, ҵаінаі,
кöрсöм ішім кўjöўдў оттаі kаінаі,
сені öltўргöн Кодарды мендä öltўрдўм,
Козыкäм тўрö-гälші кўlўп оінаі!
233. Ҵалҕызым ҵатырмысын ҵаінаі, ҵаінаі,
кöрсöм ішім кўjöўдў оттаі kаінаі,
öштöс кектäс Кодарды алып келдім,
Козыкäм тўрö-гälші енді саіраі!
234. Ҵалҕызым ҵатырмысын ҵер баурлап?
kарҕа ҵўндў kасалак октў аурлап?
шыбын ҵаныӊ бар болса тўрö-гälші!
Баjан келді kасыӊа kустаі зырлап.
235. Ҵаркыным, ҵарыктыҕым, ҵан ҵолдасым,
Баjан келді kасыӊа ҵандаі досўӊ,
[illegible] тўӊнаӊ тірі аірылып
[illegible] келдіӊ бір мен ўшўн.
[illegible] ҵарыктыҕым, ҵан ҵолдасым,
[illegible] kасыӊа ҵандаі досўӊ,

ешігінäн дуртуна тірі кірші
карагым, мен дä келдім бір [illegible] [illegible].
237. Баjан кыз пöк бурпушунда [illegible] [illegible].
сол äйгöн кісіні алдыда тÿрдÿ [illegible].
атка мініп сар желін келі [illegible]
тігілгäн алтын шатыр [illegible] [illegible].
238. Кöрÿнгöн сон куаныш [illegible].
іш каірасы äзÿнö [illegible].
бурпушуміннäн шатырда келді [illegible]
Козыдäн кулаш урып [illegible].
239. Царкыным, царыктыгым, цан карагым!
шын ак сÿйäк, кендірім, [illegible] калдыгым!
кöздöн таса болганда кандаі болдÿм,
іштä цатып косулган ак тамагым!
240. Царкыным, царыктыгым, цан шырагым!
саулап цанып турган шам шырагым
кöздöн таса болганда кандаі болдÿм?
іштä цатып косÿлган аі шырагым!
241. Карагым аіналаін шырагымаі!
келдіма менің даусÿм кулагыңаі?
кöздöн таса болганда кандаі болдÿм?
öзÿң тÿгÿл зар болдÿм тырнагыңаі.
242. Апырмаі öңÿмб'едің тÿсÿмб'едің?
тірідä менің кöрöр ісімб'едің?
äÿрö сарсаң кылып каіда кеттің?
шынымäн кудаі коскан кісімб'едің?

Екäÿ алтын шатырда оінады, кÿлдÿ; екäÿнÿң тамагын кеміір кылып берді.

Сонда Козы Кöрпöштÿ Аібас ÿjÿнöн іздäп келді. Аібастың Кара Баідың еліндä Парман Бек дегäн досÿ бар екäн, сол Аібас келді деп есітіпті; Козы Кöрпöштÿң екі балдызы, інісі Козы Кöрпöш тірілді деп ода есітіпті. Парман Бекпінäн тöртöÿ іздäп шыгыпты. Бір кÿншÿлÿк цер калганда кудаідың кÿдрöтÿмінäн кÿн цаман боран болдÿ. Козы Кöрпöштÿң екі балдызы шісі бо-

ранђа ўшӧў ӧlдў. Парман Бек ӧзў ӧlмӧј-ӧк Аібастың kасына келіпті, kушактасып кӧрўстў, екӓў џыласты. Ўш кўннӧн сон Аібас алдадан дађдыр џетіп ӧlдў. Козы Кӧрпӧш ӧlдў дегӓн kат џазды, екі буршўнўң кекіlінӓ баілады, екі буршўнду мус таўндађы ӧзўнўң еlінӓ џібӓрді, екі буршўн аспанмінӓн ўшўп барды.

Таілаk Бі анда бас болўп ері џуртў џілды, кекіlіндӓгі kатты оkудў, кӧрсӧ Козы Кӧрпӧш ӧlдў дегӓн kаттың тіlі бар екӓн. Таілаk Бі бас болўп ол тӧрт сан kол аттандырып џўрдў, Козы Кӧрпӧштўң шешӓсі Џаңыл кўрӧңкӧігӧ мініп ода џўрдў. Ол тӧрт сан kол келді, kанша кўн болсада кеlіп џетті. Козы Кӧрпӧштў кӧрдў, аманын есӓнін біlді, шешӓсімінӓн џыласып кӧрўстў, Кара Баідың еlін kўдў, тӧрт сан kол Џаісаң кӧlдўң kасына џетті, онў kаітарып аідап келді.

Аібасkа бет kылды, Козы Кӧрпӧштўң џаткан џері деп kызык кӧргӧн џері деп ат шаптырып тоі kылып. Калђан џуртўн Мус таўна Таілаk Бі kаітарып аідап кетіпті. Козы Кӧрпӧш ӧlмӧі тірі кетіп, Ајагӧздӧ турђан бетінің сўӧгў Аібастың, ӧlтўргӧн аруактың сўӧгў. Козы Кӧрпӧштўң сўрӧтўн салды, Бајаның ӧңўн келбӓтін салды, Кодардың ӧңўн келбӓтін салды.

Ајађан дегӓн ӧзӧң бар екӓн, Козы Кӧрпӧштўң інісі сол екӓн, Аі дегӓн ӧзӧң бар, Аі дегӓн балдызын сођан kојўпты, Таңызык дегӓн балдызын сођан kојўпты.

БАТЫР ЕРТӒГЇ.

1. Кан Шентӓі.

Бурунђў заманында Карыс Кара батыр бар екӓн, öзў токсан бестӓ џасы бар екӓн, öзўнўң катыны бар екӓн сексӓн бес џаста, он мың џылкысы бар екӓн. Џана бір џердӓ Дöнöн Кара Бађыс, Кунан Кара Бађыс, џаксы џірӓн атты Кенжӓ Кара Бађыс бар екӓн. Бу ўшöў келгӓн, Карыс Кара батырдың џылкысын алып кеткӓн. Карыс Кара батыр онў ділмӓі калђан, ўш кўннöн сон білгӓн џылкысын алып кеткӓнін. Öзўнўң колўнда калђан тау сары ат болђан. Катынына батыр аіткан: «Менің џылкымды ўш Кара Бађыс алып кеткӓн, кўамын кöтўнöн» деді. Катыны аітты: «Кўма! сені öлтўрöр.» Батыр аітты: «Öлсöм öлöін!» деді.

Батыр тау сары атын устап, алып келіп, мініп џöнöлдў. Ўш кўн бурун алып кеткӓн џылкысын ўш сађатта кўп џетті. Ўш Кара Бађыс онў устап алып кетті, ўјўнö алып барып, кырк кулаш шыңрау казын сонўң ішінӓ Карыс Кара батырды тастады. Кудуктўң аузўн такталмінӓн џапты, онўң сыртынан кірпіс соктўрдў, тађы онўң сыртынан бір дарја ӓкпеліп орнатты. Дарјаның сыртынан кырк кісі караул којўптў.

Онўң öзў кеткӓндӓ ўідö калђан сексӓн бес тӓгі катыны буаз болђан, онан бір бала тўдў. Баласы он џаска келгӓндӓ шешӓсінӓн сураіды: «Ӓкӓм каіда?» деп. Шешӓсі аітады: «Ӓкӓң сенің џок» деді. Бала аітады: «Мен каідан тўдўм?» деді. Шешӓсі ӓкӓсін аітпаіды «со балама аітсам ӓкӓсін іздӓп кетӓр» деп аітпаіды. Со бала асык оінап џўрöдў. Бір кемпір аітты: «Е балам, сен öзўң џаксы баласын, мында сен нађып џўрöсўн ӓкӓңді іздӓмӓі.» Бала аітты: «Сіз ӓкӓмді білӓсізбӓ?» Кемпір аітты: «Білӓмін, ӓкӓң Карыс Кара дегӓн батыр бар еді, он мың џылкысы бар еді, сол

цылkысын цау алып кеткäн. Ӑкäң сенiң сонӳң кöтӳнöн кеткäн, сол ӑкäңнiң öлӳ екäнiн тiрi екäнiн бiлмäiмiн. Сен ол ӑкäңдi iздäп тауп алсаңшы.«

Бала kаiтып келдi шешäсiнä, аiтты: «Шешä, сен менiн ӑкäм цоk деп едiң, ӑкäм менiң бар екäн, сол ӑкäмнiң кöтӳнöн iздäiмiн.» Сол саҕатта цаудӳң kолӳнан тау сары ат kашып келдi. Бала бу тау сары атты устап алды, тау сары ат балаҕа аiтты: «Е балам, дедi, сенiң ӑкäң цаудуң kолӳнда тутkундаi цатыр дедi, ӑкäдäн тӳҕан ер болсаң ӑкäңдi табарсын. Ӑкäң ӑлi тiрi дедi. Мен ӑкäңнiң атымын» дедi.

Баласын ӑкäсiн iздäп цӳрмöк болдӳ, тау сары атты устап алып, мiнiп цöнöлдӳ, тау сары ат баланы кöтöрöлмöдӳ; бала тӳсö kалып, тау сары атты kолтуҕӳна kысып, целiп кеттi. Бiр заманда сол дарjа кöлгö цеттi, келä цатkанында сол дарjаның сыртындаҕы kырk кiсi kараулы бiр бiрiн соктӳҕӳсӳп kырылыпты. Сол бала келiп цеткäннäн сон «Асалау маҕалаiкым дептi, неткäн цан едiң? наҕыладың?» дептi. О кiсi аiтты: «Сен кöз кöрӳнгöн цердäн бiзгä kарап целгäнiңä бiр бiрiмiзгä соктӳҕӳсып kырылып цатырмыз.» Бала аiтты: «Сен кiмсiн?» Ол аiтты: «Бiз ӳш Кара Баҕыстың нöгöрлöрӳмӳз.» Бала аiтты: «Сiздäр муна не ап турсӳз?» «Карыс Кара батыр дегäн алыпты кӳзöтӳп турамыз.» Бала аiтты: «Карыс Кара батыр менiң ӑкäм болар» деп со цердä kырk кiсiнiң басын алды. Сол дарjаны цырып бiр цаkkа аҕызады. Сонан сон kудуктӳ ашып ӑкäсiн шакырады; «ӑкäм öлӳмä? тiрiмä?» деп сол ӑкäсi цуап бермäдi. Баҕанаҕы дарjаны kаiта цырып алып келiп со kудуkkа kуjады. Цана ӑкäсiн шакырады; ӑкäсi кiшкiнä цуап берäдi. Цаңа екiншi цäрдäн бiр дарjаны цырып ӑкпäп kуjады, ӑкäсi судӳң бетiнä kалkып шыҕа келдi. Асалау маҕалаiкым деп бала сӑлäм бердi, ӑкäсi ӳäлiкым äссäлäм балам дедi. Со цердä бала сен кiмнiң баласысын? дедi. «Мен Карыс Кара батырның баласымын.» «Олаi болса бiз сiзнiң ӑкäңiз болармыз» дедi. «Jа балам, мен мында келiп мундаi болдым, кел екäӳмӳз kаiтаik ӳiгö.» Бала аiтты: «Мен kаiтпаiмын, тӳнöгӳ ӑкпäткäн он мың цылkымның кöтӳнöн iздäп барармын» деiдi. «Коi,

балам, сен тӳгӳl, сенің ӓкӓң менің дӓ kалым келмӓді, мен мында џатканымда сен іздӓп келіп мені шыђардың, сен туткӳнђа тӳссӧң сені кім іздӓп алады, мен kартаідым, осу есӓнімізда kаітаik ӳігӧ.» Баласы аітады: «Ӓкӓ, мен kаітпаімын, сол џылkымның кӧтӳнӧн іздӓп барып ӧлсӧм kаітӓін?»

Ӓкӓсін тау сары атына мінгізіп ӳјӳнӧ kаітарады. «Аман бол, ӓкӓ!» деді, екӓӳ амандасып аірылысады. Бала џылkысын іздӓп кетті.

Бір заманда кӳндӧр болђанда бір тауђа келді, таудӳң ӳңгӳрӳ бар екӓн, енді таудӳң ӳңгӳрдӳң ішіндӓ бір кемпір џатады; кемпірдің ӳјӳнӧ бу бала еніп келді. «Асалау мађалаікым, кемпір!» деді. «Ӳӓлікім ӓссӓлӓм, балам!» деді. Кемпір аітты: «Тӳсӳң kалаі сӳk адамсын?» деді. Бала аітады: «Мен бір мусапыр адаммын» деіді. Кемпір балађа аітты: «Кел бала! емшӓгімді берӓін емші!» деді. Бала келіп емӓ берді, кӧгӧрӳп талып kалды кемпір. Бала емшӓгін kоја беріп: «Е кемпір, аітыскан сӧзӳң осулаім'еді? емшӓгімді ем дегӓндӓ талып kалдың, кӧзӳңдӳ ашып басыңды кӧтӧр, шешӓ!» Кемпір басын кӧтӧрӳп: «Е балам, мађан бала бол! деді, сендӓі ӳш балал бар еді.» Бала аітады: «Е шешӓкӓ, ӳш балаңыз kаіда кетті.» «Kаіда кетсін, џауђа кетті. Сен мађан бала бол! балам ӳшӧӳ еді, тӧртӳншӳ сен боларсын.» Бала «џараіды» деді. Кемпір аітты: «Мађан бала болсаң сен џасырынып џӳрӧ-тӳр аз кӳнгӧ шӓін, баламның мінӓзі терс еді, кӧзӳнӧ сен кӧрӳнсӧң сені ӧлтӳрӧр.» Бала аітты: «Мінӓзі терс болсада kорkӳшы емӓспін тентӓктӓрдӓн! Кемпіргӓ бала болӳп турӳптӳ.

Бір кӳндӧрдӧ ӳlкӧн баласы келді. «Шешӓ, ӳідӧ кім бар?» деді. Шешӓсі аітты: «Іш кім џоk» деді. «Џоk, шешӓм, деді, бар, деді, бір кісінің ісі шыђады» деді. Сонда бала турдӳ дађы, мен бармын деп шыђа келді.

Ӳlкӧн улӳ аітты: «Атыспаk керӓкпӓ? алыспаk керӓкпӓ?» Бала аітты: «Атыспаk атаңның басына! алыспаk керӓк» деді. Екісі со џердӓ алысады, бала бу кісіні бір kолтуђӳна kысып џібермӓді. Бір уаkытта ортаншы баласы келді. Ађасын кӧрӳп даустады: «Бу баланы ӧлтӳрмӧі негӓ kоідӳң? деіді. Ађасы аітты:

«Калым келмäіді, сен келä кöр! інім.» Ортаншы ул аітты: «Е бала, аӷамды цібäр!» Бала аітты: «Аӷаңды тӱгӱл öзӱңдӱ öлтӱрöрмӱн» деді. Атынан т'сö калып ортаншы ул балаӷа келді, бір бала екäӱмäн алысады. Екäӱнӱ колтуӷуна кысып турады. Екі колтуӷуның арасы цірма шакрым цер екäн, бір біріна сöілöсöлмöі калды. Таӷы бір уакытта цаксы цірäн атты бар Кенжä Кара Баӷыс келді, ол онан цаман акырып келді. «Е балам, аӷамды цібäр!» деді, «öлтӱрöрмӱн сені» деіді. Бала кӱлдӱ: «Кел бері сеннäндä коркпаімын біріӊ тӱгӱл ӱшöӱңдӱ öлтӱрöрмӱн.» Кенжä інісі атынан т'сö калды, алысады, ӱшöӱн булаі ціп кушактап алып булаі кысып коjады, аузунан кара каны кетті. Баӷанаӷы шешäсі келді. «Е балам» деді, «меніӊ аітkан сöзӱӊ солаіма?» деді. Бала аітты: «Е шешäм, коп болады, ӱш балаңды коjа беpäiн! сеніӊ емшäсіңніӊ сӱтӱн ембäгäн болсам мен сеніӊ ӱш балаңды коімас едім, ӱшöӱн öлтӱрöр едім.» Бала солаі аітkанда ӱш баласын коjа берді.

Шешäсі ӱш баласымäн акылдасты. «Е балам енді каітäміз? осу баланы бала кылып алаік!» Ӱш баласы аітты: «Цараіды» деді. Сöjäрдä баламінäн ант ішäді, сонан сон бала болуп цӱрöдӱ. Тöртöӱ косулусуп алып алмаӷан цаудӱ коімаіды. Сонан сон бір кӱндöрдö бала аітты: «Шешäкä, мен алӷандаі бір цаксы кыз барма?» деді. Кемпір аітты: «Саӷан цараітӱӷӱн кыз цок» деді. Бала аітты: «Сіз мунша цаска келгäн кäрі шешäмісіз, сіз цаксы кызды білäрсіз, онӱ сіз маӷан аітпаісыз.» Кемпір аітты: «Цок, балам, саӷан цараітӱӷӱн кыз цок.»

Таӷыда тöртöӱ бірігіп алды. Бір цердä Алтын Сары алып бір алып бар екäн, соӷан тöртöӱ цілып бараік! деді. Сонуң бір ӱш карындасы бар еді, сону ӱш улӷа алып бармак болдӱ. Тöртöӱ Алтын Сары алыпка барды, ӱш кӱн тöбöлöсӱп соӷусады, Алтын Сары алыптың кӱшӱ цетпäгäн дä ӱш карындасын ӱш Кара Баӷыс батырӷа берді, олар бу кыздарды катын кылып öз ӱjӱнö каітып барды.

Бала кемпіргä аітты: «Е шешäкä, бір кызды маӷан таптың-ма?» Кемпір аітты: «Цок, балам, саӷан лаjык кыз табалмадым.»

Бала аітты: «Öз балаларыңа кыз таптың, біз оларҕа ÿш кыз äкпäiдiк, маҕан öзÿң таппаҕан ÿшÿн табалмаісын.» Кемпiр аiтты: «Ендi, балам, мен саҕан аiтпаiн! Бiр кыз бар, бу кыз саҕан џарар едi, солаі болсада ол кыз турҕан џергä баралмассын, барсаң да kaiтып мында kelälмäссiн. Бiр есiткäн едiм, Аiна Кан дегäн кан бар екäн, онÿң бiр сулÿ kызы бар екäн деп естiмiн. Онÿң џолÿ кыiн! дедi; онÿң берi џаҕында кырк кÿншÿlÿк џер бар екäн, џанып турҕан от, деiдi, кус ушса канаты кÿјöдÿ, ат џÿрсö тујаҕы кÿјöдÿ. Онÿң ар џаҕында џана от дарја бар екäн, о да кырк кÿншÿlÿк џол бар екäн, куш ушса канаты кÿјöдÿ, ат џÿрсö тујаҕы кÿјöдÿ.» Бала аiтты: «Оҕан iздäп барамын, кудаі сактаса мен онан есäн сау öтöрмÿн.» Шешäсi аiтады: «Öзÿм карап алып џÿрÿп сÿiгöн кыз алып берäiн! барма, балам, бу џолҕа. Барсаң каiталмаiсын.» Бала аiтады: «Е, шешäм, соҕан öлсöмдаҕы барамын» дедi.

Бала ендi Кенжä Кара Баҕыска барды, џаксы џiрäн атты сураҕалы «Е, аҕам» дедi, маҕан џаксы џiрäн атыңды бер! алыс џолҕа барамын.» Кенжä Кара Баҕыс аiтты: «Мен екi аҕаммiнäн сöiлöсöiн! екi аҕам џаратса берäiн! џаратпаса бер'алмаiмын.» Кенжä Кара Баҕыс аҕасына келдi, ÿшöÿ сöiлöсöдÿ: «Берсäк öзÿмÿзгö џаман болады, мундаі ат табылмас. Џана бермäсäк таҕы џаман болады бiздäн тартып алып кетäр берäiк!» дедi. Атка кейiн аiтты: «Алыска барҕан сон тÿлап џыҕып kaiтып kel!» Солаі аiткан сон џiрäн атты балаҕа бердi. Бала атты алды, таусулмас азык алды, тозбас кiм алды, атка мiнiп џöнöлдÿ. Бiр аз џол кеткäн сон есiнä тÿстÿ: «Менiң атым џок, џоҕалсам кiм деп iздäiдi?» Kaiтып келдi шешäсiнä: «Е, шешä! маҕан ат кojÿңÿз!» Шешä аiтты: «Колÿңдÿ џаi, балам! Карыс Кара батырдың баласы, кабырҕаңда кајау џок, омуртканда бÿн џок, Кан Шентäi дегäн батыр бол! атса мылтык öтпöсÿн! калыш шапса öтпöсÿн! џорткаңда џолÿң болсÿн! џолдасың Кыдыр калаi асалам паiҕамбар болсÿн! Äзрäт Алi паiҕамбар куатын берсiн!» деп кемпiр баласына бiр Катурдÿң кара дäрi дегäн дäрi бердi. «Öзÿңö џаман

су ішіндä kор kылып öлтÿрдÿңбö?
ak тікäн боп шыђармын екі араңнан.

229. Мінгäні Козыкäмнің бура ңалды,
Бајан kыз асыk ңарын есінä алды,
Кодарђа бір амалын öткÿз келді,
Кодарды шашkа баілап суда салды.

230. Оіпаң ңергä kар ңауса белдäн кÿртÿк,
торш'ат ңорталмады маідан келікіп,
Кодардың кäÿдöсÿнöн ңан шыkkан сон
тастады, kырk kулаш шаштан kырkып.

Баја öлгöн к'сіга келіп Козы Кöрпöш осу боларма деп kыз ңылаіды.

231. Ңалђызым ңатырмысын ңалђыс оkkа,
сенд'аркаңнан кÿн öтÿп ңаның ңоkkа,
атасы баі болсада kыз бермäңіз,
артында kуіруђÿ ңоk ңалы ңоkkа!

232. Ңалђызым ңатырмысын ңаінаі, ңаінаі,
кöрсöм ішім кÿјöўдÿ оттаі kаінаі,
сені öлтÿргöн Кодарды мендä öлтÿрдÿм,
Козыкäм тÿрö-гäлші кÿлÿп оінаі!

233. Ңалђызым ңатырмысын ңаінаі, ңаінаі,
кöрсöм ішім кÿјöўдÿ оттаі kаінаі,
öштöс кектäс Кодарды алып келдім,
Козыкäм тÿрö-гäлші енді саіраі!

234. Ңалђызым ңатырмысын ңер баурлап?
kарђа ңÿндÿ kасалаk октÿ аурлап?
шыбын ңаның бар болса тÿрö-гäлші!
Бајан келді kасыңа kустаі зырлап.

235. Ңарkыным, ңарыктыђым, ңан ңолдасым,
Бајан келді kасыңа ңандаі досÿң,
еліңмінäн ңуртÿңнаң тірі аірылып
kарађым, негä келдің бір мен ÿшÿн.

236. Ңарkыным, ңарыктыђым, ңан ңолдасым,
Бајан келді kасыңа ңандаі досÿң,

еlімбінäн џуртўма тірі кіріп
karaђым, мен дä келдім бір сен ўшўн.

237. Бајан кыз кöк буршўнђа мінді деіді,
со öлгöн кісіні алдыда џўрдў деіді,
атка мініп сар џеліп келä џатса
тігілгäн алтын шатыр кöрдў деіді.

238. Кöрўнгöн сон kуаныш кўлўмдöідў,
іш kaiђысы öзўнö білінбäді,
буршўнмінäн шатырђа келсä џетіп
Коӡыкäм kулаш урўп тўрö-гäлді.

239. Џаркыным, џарыктыђым, џан карађым!
шын ak сўöк, кендірім, кең балађым!
кöздöн таса болђанда kaндаі болдўм,
іштä џатып kосулђан ak тамађым!

240. Џаркыным, џарыктыђым, џан шырађым!
саулдап џаныл турђан шам шырађым!
кöздöн таса болђанда kaндаі болдўм?
іштä џатып kосўлђан аі шырађым!

241. Карађым аіналаін шырађымаі!
келдімä менің даусўм kулађыңаі?
кöздöн таса болђанда kaндаі болдўм?
öзўң тўгўl зар болдўм тырнађыңаі.

242. Апырмаі öңўмб'едің тўсўмб'едің?
тірідä менің кöрöрісімб'едің?
äўрö сарсаң kылып kaiда кеттің?
шынымäн kудаі kockaн кісімб'едің?

Екäў алтын шатырда оінады, кўлдў; екäўнўң тамађын кемпір kылып берді.

Сонда Козы Кöрпöштў Аібас ўјўнöн іздäп келді. Аібастың Кара Баідың елінда Парман Бек дегäн досў бар екäн, сол Аібас келді деп есітіпті; Козы Кöрпöштўң екі балдызы, інісі Козы Кöрпöш тірілді деп ода есітіпті. Парман Бекпінäн тöртöў іздäп шыђыпты. Бір кўншўлўк џер kалђанда kудаідың кўдрöтўмінäн кўн џаман боран болдў. Козы Кöрпöштўң екі балдызы інісі бо-

ранға ўшӧў ӧлдў. Парман Бек ӧзў ӧлмӧј-ӧк Аібастың kасына келіпті, kушактасып кӧрўстў, екāў џыласты. Ўш кўннӧн сон Аібас алдадан дағдыр џетіп ӧлдў. Козы Кӧрпӧш ӧлдў деген kат џазды, екі буршўнўң кекіліна баілады, екі буршўндў мус таўндағы ӧзўнўң еліна џібāрді, екі буршўн аспанмінāн ўшўп барды.

Таілаk Бі анда бас болўп ері џуртў џыlды, кекіліндāгі kатты оkудў, кӧрсӧ Козы Кӧрпӧш ӧлдў деген kаттың тілі бар екāн. Таілаk Бі бас болўп ол тӧрт сан kол аттандырып џўрдў, Козы Кӧрпӧштўң шешāсі Џаңыл кўрӧңкӧігӧ мініп ода џўрдў. Ол тӧрт сан kол келді, канша кўн болсада келіп џетті. Козы Кӧрпӧштў кӧрдў, аманын есāнін білді, шешāсімінāн џыласып кӧрўстў, Кара Баідың еліп kўдў, тӧрт сан kол Џаісаң кӧлдўң kасына џетті, оnў kаітарып аідап келді.

Аібасkа бет kылды, Козы Кӧрпӧштўң џатkан џері деп kызыk кӧргӧн џері деп ат шаптырып тоі kылып. Калған џуртўн Мус таўна Таілаk Бі kаітарып аідап кетіпті. Козы Кӧрпӧш ӧлмӧі тірі кетіп, Ајагӧздӧ турған бетінің сўӧгў Аібастың, ӧлтўргӧн аруактың сўӧгў. Козы Кӧрпӧштўң сўрӧтўн салды, Бајаның ӧңўн келбāтін салды, Кодардың ӧңўн келбāтін салды.

Ајаған деген ӧзӧң бар екāн, Козы Кӧрпӧштўң інісі сол екāн, Аі деген ӧзӧң бар, Аі деген балдызын соған kојўпты, Таңызыk деген балдызын соған kојўпты.

БАТЫР ЕРТÄГÏ.

---

1. Кан Шентäі.

Бурунђу заманында Карыс Кара батыр бар екäн, öзӱ токсан бестä џасы бар екäн, öзӱнӱң kатыны бар екäн сексäн бес џаста, он мың џылkысы бар екäн. Џана бір џердä Дöнöн Кара Бађыс, Кунан Кара Бађыс, џаксы џïрäн атты Кенжä Кара Бађыс бар екäн. Бу ӱшöӱ kеlгäн, Карыс Кара батырдың џылkысын алып кеткäн. Карыс Кара батыр онӱ ділмäі kалђан, ӱш кӱннöн сон біlгäн џылkысын алып кеткäнін. Öзӱнӱң kолӱнда kалђан тау сары ат болђан. Катынына батыр аітkан: «Менің џылkымды ӱш Кара Бађыс алып кеткäн, kӱамын кöтӱнöн» деді. Катыны аітты: «Кӱма! сені ölтӱрöр.» Батыр аітты: «Ölсöм ölöін!» деді.

Батыр тау сары атын устап, алып кеlіп, мініп џöнölдӱ. Ӱш кӱн бурун алып кеткäн џылkысын ӱш сађатта kӱп џетті. Ӱш Кара Бађыс онӱ устап алып кетті, ӱјӱнö алып барып, kырk kулаш шыңрау kазып сонӱң ішінä Карыс Кара батырды тастады. Кудуkтӱң аузӱн тактаімінäн џапты, онӱң сыртынан кірпіс соkтӱрдӱ, таѓы онӱң сыртынан бір дарја äкпеlіп орнатты. Дарјаның сыртынан kырk кісі kараул kојӱпты.

Онӱң öзӱ кеткäндä ӱідö kалђан сексäн бес тäгі kатыны буаз болђан, онан бір бала тӱдӱ. Баласы он џасkа кеlгäндä шешäсінäн сураіды: «Äкäм kаіда?» деп. Шешäсі аітады: «Äкäң сенің џоk» деді. Бала аітады: «Мен kаідан тӱдӱм?» деді. Шешäсі äкäсін аітпаіды «со баламa аітсам äкäсін іздäп кетäр» деп аітпаіды. Со бала асыk оінап џӱрöдӱ. Бір кемпір аітты: «Е балам, сен öзӱң џаkсы баласын, мында сен наѓып џӱрöсӱн äкäңді іздäмäі.» Бала аітты: «Сіз äкäмді біläсізбä?» Кемпір аітты: «Біläмін, äкäң Карыс Кара дегäн батыр бар еді, он мың џылkысы бар еді, сол

џылkысын џау алып кеткäн. Äкäң сенiң сонўң кöтўнöн кеткäн, сол äкäңнiң öлў екäнiн тiрi екäнiн бiлмäiмiн. Сен ол äкäңдi iздäп тауп алсаңшы.«

Бала kаiтып келдi шешäсiнä, аiтты: «Шешä, сен менiн äкäм џоk деп едiң, äкäм менiң бар екäн, сол äкäмнiң кöтўнöн iздäiмiн.» Сол саӷатта џаудўң kолўнан тау сары ат kашып келдi. Бала бу тау сары атты устап алды, тау сары ат балаӷа аiтты: «Е балам, дедi, сенiң äкäң џаудуң kолўнда туткундаi џатыр дедi, äкäдäн тўӷан ер болсаң äкäңдi табарсын. Äкäң äлi тiрi дедi. Мен äкäңнiң атымын» дедi.

Баласын äкäсiн iздäп џўрмöк болдў, тау сары атты устап алып, мiнiп џöнöлдў, тау сары ат баланы кöтöрöлмöдў; бала тўсö kалып, тау сары атты kолтуӷўна kысып, џелiп кеттi. Бiр заманда сол дарја köлгö џеттi, келä џатkанында сол дарјаның сыртындаӷы kырk кiсi kараулы бiр бiрiн соктўӷўсўп kырылыпты. Сол бала келiп џеткäннäн сон «Асалау маӷалаikым дептi, неткäн џан едiң? наӷыладың?» дептi. О кiсi аiтты: «Сен кöз кöрўнгöн џердäн бiзгä kарап џелгäнiңä бiр бiрiмiзгä соктўӷўсып kырылып џатырмыз.» Бала аiтты: «Сен кiмсiн?» Ол аiтты: «Бiз ўш Кара Баӷыстың нöгöрлöрўмўз.» Бала аiтты: «Сiздäр муна не ап турсўз?» «Карыс Кара батыр дегäн алыпты кўзöтўп турамыз.» Бала аiтты: «Карыс Кара батыр менiң äкäм болар» деп со џердä kырk кiсiнiң басын алды. Сол дарјаны џырып бiр џаkkа аӷызады. Сонан сон kудуктў ашып äкäсiн шаkырады; «äкäм öлўмä? тiрiмä?» деп сол äкäсi џуап бермäдi. Баӷанаӷы дарјаны kаiта џырып алып келiп со kудуkkа kујады. Џана äкäсiн шаkырады; äкäсi кiшкiнä џуап берäдi. Џаңа екiншi џäрдäн бiр дарјаны џырып äкпäп kујады, äкäсi судўң бетiнä kалkып шыӷа келдi. Асалау маӷалаikым деп бала сäлäм бердi, äкäсi ўäлikым äссäлäм балам дедi. Со џердä бала сен кiмнiң баласысын? дедi. «Мен Карыс Кара батырның баласымын.» «Олаi болса бiз сiзнiң äкäңiз болармыз» дедi. «Ја балам, мен мында келiп мундаi болдым, кел екäўмўз kаiтаiк ўiгö.» Бала аiтты: «Мен kаiтпаiмын, тўнöгў äкпäткäн он мың џылkымның кöтўнöн iздäп барармын» деiдi. «Коi,

балам, сен тӳгӳl, сенің ǟкǟң менің дǟ kалым кеlмǟдї, мен мында џатkанымда сен іздǟп кеlіп менї шыђардың, сен туткӳнђа тӳссӧң сенї кім іздǟп алады, мен kартаідым, осу есǟнімїздǟ kаітаік ӱігӧ.» Баласы аітады: «Ǟkǟ, мен kаітпаімын, сол џылkымның kӧтӱнӧн іздǟп барып ӧlсӧм kаітǟін?»

Ǟkǟсін тау сары атына мінгізіп ӱјӱнӧ kаітарады. «Аман бол, ǟkǟ!» дедї, екǟӱ амандасып аірылысады. Бала џылkысын іздǟп кеттї.

Бір заманда кӱндӧр болђанда бір тауђа кеlдї, таудӱң ӱңгӱрӱ бар екǟн, ендї таудӱң ӱңгӱрдӱң ішїндǟ бір кемпір џатады; кемпірдің ӱјӱнӧ бу бала еніп кеlдї. «Асалау мађалаіkым, кемпір!» дедї. «Ӱǟlікім ǟссǟlǟм, балам!» дедї. Кемпір аітты: «Тӱсӱң kаlаі сӱk адамсын?» дедї. Бала аітады: «Мен бір мусапыр адаммын» деідї. Кемпір балађа аітты: «Кеl бала! емшǟгімдї берǟін емші!» дедї. Бала кеlіп емǟ бердї, кӧгӧрӱп талып kалды кемпір. Бала емшǟгін kоја беріп: «Е кемпір, аітысkан сӧзӱң осулаім'едї? емшǟгімдї ем дегǟндǟ талып kалдың, кӧзӱңдӱ ашып басыңды кӧтӧр, шешǟ!» Кемпір басын кӧтӧрӱп: «Е балам, мађан бала бол! дедї, сендǟі ӱш балал бар едї.» Бала аітады: «Е шешǟkǟ, ӱш балаңыз kаіда кеттї.» «Kаіда кетсін, џауђа кеттї. Сен мађан бала бол! балам ӱшӧӱ едї, тӧртӱншӱ сен боларсын.» Бала «џараіды» дедї. Кемпір аітты: «Мађан бала болсаң сен џасырынып џӱрӧ-тӱр аз кӱнгӧ шǟін, баламның мінǟзї терс едї, кӧзӱнӧ сен кӧрӱнсӧң сенї ӧlтӱрӧр.» Бала аітты: «Мінǟзї терс болсада kорkӱшы емǟспін тентǟктǟрдǟн! Кемпіргǟ бала болӱп турӱптӱ.

Бір кӱндӧрдӧ ӱlкӧн баласы кеlдї. «Шешǟ, ӱідӧ кім бар?» дедї. Шешǟсї аітты: «Іш кім џоk» дедї. «Џоk, шешǟм, дедї, бар, дедї, бір кісінің їсї шыђады» дедї. Сонда бала турдӱ дађы, мен бармын деп шыђа кеlдї.

Ӱlкӧн улӱ аітты: «Атыспаk керǟkпǟ? алыспаk керǟkпǟ?» Бала аітты: «Атыспаk атаңның басына! алыспаk керǟk» дедї. Екісї со џердǟ алысады, бала бу кісінї бір kолтуђуна kысып џібармǟдї. Бір уаkытта ортаншы баласы кеlдї. Ађасын кӧрӱп даустады: «Бу баланы ӧlтӱрмӧі негǟ kоідӱң? деідї. Ађасы аітты:

«Калым кеlмäiдi, сен кеlä кöр! iнiм.» Ортаншы ул аiтты: «Е бала, аҕамды цiбäр!» Бала аiтты: «Аҕаңды тӱгӱl öзӱңдӱ öl-тӱрöрмӱн» деді. Атынан т'сö калып ортаншы ул балаҕа кеlдi, бiр бала екäӱмäн алысады. Екäӱнӱ колтуҕуна кысып турады. Екi колтуҕуның арасы цiрма шакрым цер екäн, бiр бiрiнä сöilö-сölмöi калды. Таҕы бiр уакытта цаксы цiрäн атты бар Кенжä Кара Баҕыс кеlдi, ол онан цаман акырып кеlдi. «Е балам, аҕамды цiбäр!» деді, «ölтӱрöрмӱн сенi» деiдi. Бала кӱlдӱ: «Кеl берi сеннäндä коркпаiмын бiрiң тӱгӱl ӱшöӱңдӱ ölтӱрöрмӱн.» Кенжä iнiсi атынан т'сö калды, алысады, ӱшöӱн булаi цiп кушактап алып булаi кысып коjады, аузӱнан кара каны кеттi. Баҕанаҕы шешäсi кеlдi. «Е балам» деді, «менiң аiткан сöзӱң солаiма?» деді. Бала аiтты: «Е шешäм, коп болады, ӱш балаңды коjа берäiн! сенiң емшäсiңнiң сӱтӱн ембäгäн болсам мен сенiң ӱш балаңды коiмас едiм, ӱшöӱн ölтӱрöр едiм.» Бала солаi аiтканда ӱш баласын коjа бердi.

Шешäсi ӱш баласымäн акылдасты. «Е балам ендi каiтäмiз? осу баланы бала кылып алаiк!» Ӱш баласы аiтты: «Цараiды» деді. Сöjäрдä баламiнäн ант iшäдi, сонан сон бала болӱп цӱрöдӱ. Тöртöӱ косӱлӱсӱп алып алмаҕан цаудӱ коiмаiды. Сонан сон бiр кӱндöрдö бала аiтты: «Шешäкä, мен алҕандаi бiр цаксы кыз барма?» деді. Кемпiр аiтты: «Саҕан цараiтӱҕӱн кыз цок» деді. Бала аiтты: «Сiз мунша цаска кеlгäн кäрi шешäмiсiз, сiз цаксы кызды бiläрсiз, оңӱ сiз маҕан аiтпаiсыз.» Кемпiр аiтты: «Цок, балам, саҕан цараiтӱҕӱн кыз цок.»

Таҕыда тöртöӱ бiрiгiп алды. Бiр цердä Алтын Сары алып бiр алып бар екäн, соҕан тöртöӱ цiлып бараiк! деді. Сонуң бiр ӱш карындасы бар едi, сону ӱш улҕа алып бармак болдӱ. Тöртöӱ Алтын Сары алыпка барды, ӱш кӱн тöбölöсӱп соҕусады, Алтын Сары алыптың кӱшӱ цетпäгäн дä ӱш карындасын ӱш Кара Баҕыс батырҕа бердi, олар бу кыздарды катын кылып öз ӱjӱнö каiтып барды.

Бала кемпiргä аiтты: «Е шешäкä, бiр кызды маҕан таптың-ма?» Кемпiр аiтты: «Цок, балам, саҕан лаjык кыз табалмадым.»

Бала аітты: «Öз балаларыңа kыз таптың, біз оларђа ӱш kыз ӓкпӓldік, мађан öзӱң таппађан ӱшӱн табалмаісын.» Кемпір аітты: «Енді, балам, мен сађан аітпаін! Бір kыз бар, бу kыз сађан џарар еді, солаі болсада ол kыз турђан џергӓ баралмассын, барсаң да kаітып мында kelӓlмӓссін. Бір есіткӓн едім, Аіна Кан дегӓн kан бар екӓн, онӱң бір сулӯ kызы бар екӓн деп естімін. Онӱң џолӯ kыін! деді; онӱң бері џађында kырk кӱншӱlӱк џер бар екӓн, џаныш турђан от, деіді, kус ушса канаты кӱјöдӱ, ат џӱрсö тујађы кӱјöдӱ. Онӱң ар џађында џана от дарја бар екӓн, о да kырk кӱншӱlӱк џол бар екӓн, kуш ушса kанаты кӱјöдӱ, ат џӱрсö тујађы кӱјöдӱ.» Бала аітты: «Ођан іздӓп барамын, kудаі саkтаса мен онан есӓн сау öтöрмӱн.» Шешӓсі аітады: «Öзӱм kарап алып џӱрӱп сӱігöн kыз алып берӓін! барма, балам, бу џолђа. Барсаң kаіталмаісын.» Бала аітады: «Е, шешӓм, сођан ölсöмдађы барамын» деді.

Бала енді Кенжӓ Кара Бађыскa барды, џаkсы џірӓн атты сурађалы «Е, ађам» деді, мађан џаkсы џірӓн атыңды бер! алыс џолђа барамын.» Кенжӓ Кара Бађыс аітты: «Мен екі ађаммінӓн сöілöсöін! екі ађам џаратса берӓін! џаратпаса бер'алмаімын.» Кенжӓ Кара Бађыс ађасына келді, ӱшöӱ сöілöсöдӱ: «Берсӓк öзӱмӱзгö џаман болады, мундаі ат табылмас. Џана бермӓсӓк тађы џаман болады біздӓн тартып алып кетӓр берӓік!» деді. Атkа келіп аітты: «Алысkа барђан сон тӯлап џыђып kаітып kel!» Солаі аітkан сон џірӓн атты балађа берді. Бала атты алды, таусулмас азыk алды, тозбас кім алды, атkа мініп џöнölдӱ. Бір аз џол кеткӓн сон есінӓ тӱстӱ: «Менің атым џоk, џођалсам кім деп іздӓіді?» Kаітып келді шешӓсінӓ: «Е, шешӓ! мађан ат kојӱңӱз!» Шешӓ аітты: «Колӱңдӱ џаі, балам! Карыс Кара батырдың баласы, kабырђанда kајау џоk, омуртkаңда бӱн џоk, Кан Шентӓі дегӓн батыр бол! атса мылтыk öтпöсӱн! kалыш шапса öтпöсӱн! џортkанда џолӱң болсӱн! џолдасың Кыдыр kалаі асалам паіђамбар болсӱн! Ӓзрӓт Алі паіђамбар kуатын берсін!» деп кемпір баласына бір Катурдӱң kара дӓрі дегӓн дӓрі берді. «Öзӱңö џаман

іс болса осу дäрі ңаныңа ңаксы болар!» Амандасып бала ңöнölдў, ңöнölўп кетті.

.Бір заманда кўндöр болдў, кеlä ңатыр еді, алдынан бір алып шыңады. Бала аітты: «Асалау маңалаікым! аk шыбар атың астыңда Аk Кірпіш батыр амансыз-ңоі?» «Ўäлікім äссäläм! Карыс Кара батырдың баласы kабырңанда kajay ңоk, омуртkаңда бўн ңоk, Кан Шеншäі батыр, атыңды kатын kоіңан, öзўңдаңы амансыз ба? Бäрікäлді öзўң сен ңараісын, астыңдаңы атың ңарамаіды, атың öзўңö дуспан екäн, оңдаілыңы ңоk екäн сенің атыңның. Е, Кан Шентäі батыр, kаіда барасын?» Кан Шентäі аітты: «Каіда бараін! Аіна Каның kызын алаін деп іздäп барамын.» Аk Кірпіш аітты: «Оібаі! сен тўгўl мендаңы іздäп барып маңдаjым тасkа тіп табаным, ңергä тіп алалмаі kаіттым. Сен kандаі кісісін барам деісін? сен kаіт!» алалмассын kызды.» Кан Шентäі аітты: «Е, Кірпіш батыр, ўідöн еркäк боп шыңып едім, урңашы боп kаітіп kаітамын енді; недä болса барамын.» Аk Кірпіш аітты: «Барсаң есäн бол! атыңа сенбäгäісін.» Кан Шентäі аітты: «Менің атым ңамандыk kылмас маңан, сендаңы аман бол!» деп ңўрö берді.

Сол ңўргöнўн ңўрўп бір заманда кўндöр болдў, алдынан таңыда бір алып шыңады. Кан Шентäі аітты: «Асалау маңалаікым, маіскаk ңірäн атың бар астыңда, солkулдаk kызыл наізаң бар kолўңда, Еркä Сары алып батыр öзўңдаңы амансыз-ңоі?» «Ўäлікім äссäläм Карыс Кара батырдың баласы, kабырңаңда kаjау ңоk, омуртkаңда бўн ңоk, атың kатын kоіңан, Кан Шентäі батыр, öзўңдаңы амансыз-ңоі? е бäрікäлді öзўң ңарасаңда атың ңарамсыз екäн-ңоі.» Кан Шентäі сурады: «Менің атымның несі бар?» Еркä Сары аітты: «Атың сенің бір ңердä дуспандыk kылар.» Кан Шентäі аітты: «Атым менің ңаман болмас» деіді амандасып ңöнölдў.

Таңы бір kаум кўн болңанда таңыда алдынан бір адам ңолуңады. «Асалау маңалаікым, kара kула атың астыңда, kара шашың басыңда, аk ашамаідың ўстўндä, Цас Бала батыр, амансыз-ңоі?» «Ўäлікім äссäläм, Карыс Кара батырдың баласы, kабыр-

ѣанда kajау ɥоk, омуртkаɥда бӯн ɥоk, атыɥ kатын kоіѣан, Кара Шентäі батыр, амансыз-ѣоі!»

Таѣы ɥöнölдӯ. Бу бала аітты: «Мен дä бірга барамын, kатыныɥды алсаɥ кöрöмӯн, kылсаɥ еrlігіɥді кöрöмӯн. Кан Шентäі батыр деп алыстан естӯш'едік.» Екäӯ бірга ɥӯрдӯ. Ɥас Бала батыр аітты: «Е, Кан Шентäі, öзӯɥ кішкінäсін сеніɥ не kаіратыɥ бар? мунӯ бір баіkаіншы!» деді. Кан Шентäі бу баланы kолтуѣӯнан кöтöрӯп алады, алдына мінгізäді, kаітып атына мінгізäді. Онан сон аітты: «Е, Ɥас Бала батыр, сіздіɥ дä кӯшӯɥӯз болар, біз баіkаіkшы!» Ɥас Бала батыр Кан Шентäіні kолтуѣӯнан ɥалѣыс шынашаѣымäн кöтöрӯп алып kаітып атына мінгізді.

Кан Шентäі оілаіды: «Бу баланыɥ кӯшӯ менäн ӯlкöн екäн, барып сол kызды алсам даѣы бу бала менäн тартып алар» деп kорkады, ӯјӯнö kаітпаkшы болды. Бала аітты: «Е, Кан Шентäі! ӯігö kуру kаітіп барамыз? Бір асыk боілӯ Алтын Сары Алып дегäн бар еді, сонӯɥ ӯш сулӯ kарындасы бар еді, сону алаін деп едім, меніɥ кӯшӯм ɥетпäіді, екäӯмӯз барып кӯшӯмӯз ɥетсä алсаk kаітäді? Кӯшӯнӯз ɥетпäсä урдурӯп, урдурӯп ɥаралы kаітсаk kаітäді?» Кан Шентäі аітты: «Ɥараіды, бараіk!» деді.

Екäӯ іздäп келіп соѣус kылды ɥеті кӯн ɥеті тӯн, дöɥ ɥердä оі kылды, туман kылды, Алтын Сары алыпты ölтӯрдӯ, ӯш сулӯ kарындасын балаѣа алып берді, сол еlгä баланы kан kылды.

Сонан сон Кан Шентäі Аіна Канныɥ kызын іздäп кетті. Бір заманда кӯндöр болѣанда баѣанаѣы kырk кӯншӯlӯк ɥанып турѣан отkа келді, отkа ɥӯрölмöдӯ беті кӯјӯп. Енді Кан Шентäі убајым kылды, со ɥердä атын баілап ујуктады. Ɥірäн ат аітады: «Е, Кан Шентäі, тӯрö-кеl! убајым kылма! мен сендік болдум. Меніɥ бајым саѣан бергäндä: kашып кеl! деп еді, мен сені тастап кетälмäдім. Меніɥ ерімді ал ауннаіɥ, ɥӯгöнӯмдӯ ал kӯнаін! деді. Кан Шентäі ерін ɥӯгöнӯн алды, ат аунады, тӯрö-геlді, ӯіден шыkkан ɥана kалыбына тӯстӯ. «Маѣан, деді, екі ɥаѣыма екі kапшыkтас арт! мен оідан оіѣа шауп, kырдан kырѣа шауп kызармын. Сонда маѣан мініп kызыл отkа тӯс! Сол оттан мен ɥӯ-

рöрмӳн, ҷӳргöндö менің ӳстӳмдö саҕан салкын ҷел болар. Онан алып шыҕармын сені.» Кан Шентäі сол атка таҕы мінді, kырk кӳншӳlӳк от ҷолӳна тӳстӳ, бір неші уакыт сон шыkты оттан, шыkkанда аттың тöрт ајаҕы кӳјӳп тӳстӳ. Ат аітты: «Е, Кан Шентäі, енді мен öлöмӳн, аман бол.» Сöјäрдä ат öлдӳ, баісында отурӳп Кан Шентäі ӳш кӳн ҷылады, ас ішпäі ҷылап ҷатса ујуk-тап kалыпты. Тӳсӳндö шешäсі келіп: «Кан Шентäі, негö ҷылаісын? деді, менің бергäн Катурдӳң kара дäрісі kаіда?» Кан Шентäі шошӳп ојанады, kара дäрі есінä тӳстӳ, kара дäрісін алды, «бісм'ылла ракмäн ракім» деп «менің kолӳм емäс, шешäмнің kолӳ» деп дäріні атка ҷакты, ат дӳрдӳр сілкініп ушӳп тӳрö-гäлді. Кан Шентäі kуанҕаннан ӳідöн шыkkан kалыбына тӳстӳ, атына мініп таҕы ҷӳрдӳ.

Бір кӳндöрдö алдынан бір kаум kара кöрдӳ, ҷірäн ат аітады: «Осу kара кöрӳнгöнӳ Аіна Каның елдäрінің ҷандары шыҕар. Біз бу kалыбымызмінäн бармалык! біздäрдäн kорkар, акырын ептäп ҷӳрӳп алалык kызын! Мен тӳрlöнöін ҷаман кӳрöң таі болаін! сен тӳрlöнӳп бір таз бол!» екісідä тӳрlöндӳ, со кӳрöң таіҕа мініп ташша бала болӳп баҕанаҕы kараіҕан ҷанҕа келді.

Сонда келіп бір ер адам алпыс атан ҷајаптыр, алпысыда басы ала. Бала келді амандасты. Ол кісі аітты: «Наҕылҕан, баласын?» Бала аітты: «Елімнäн атасып ҷӳргöнмӳн.» Ол кісі аітты: «Атасып ҷӳрсöн біздің аулҕа бар!» Бала аітты: «Карыным ашып келäді, маҕан бір ас беріңіз!» Ол кісі аітты: «Асым менің ҷоk.» Бала аітты: «Муна тӳöңнӳң бірін бер! мен сојӳп ҷеін!» деді. Бір тӳöнӳ берді, бала кöтöрӳп ҷыҕыш бауздап сојӳп, от ҷаҕып, отка пісіріп ҷеді. Бір тӳöнӳ бір ҷеп kоідӳ. Ол кісі аітты: «Тоідӳңба?» Бала аітты: «Бір тӳöнӳң несінä тојаін?» Ол кісі аітты: «Тоімасаң таҕыда екінші тӳöнӳ ҷе!» Онӳда бала ҷеді. «Енді тоідӳңба?» деді. Бала аітты: «Курсаҕым аз аз ҷаңа тäӳр болдӳ, абдан тоіҕам ҷоk.» Ол кісі аітты: «Осу тӳö менің öз тӳöм емäс ујат болар.» Бала аітады: «Бу кімнің тӳöсӳ?» Сол кісі аітты: «Біздің елімiз дä Аіна Кан дегäн kаңымыз бар, соңӳң ҷалҕыз kызы бар еді, со kызды кӳјöӳгö бергäн, соңӳң бӳгӳн

тојў бар, со тоідан барып ет церсін.» Ташша сураіды: «Кызын кімгä берäдi?» деді. Ол кісі аітты: «Іш кімгä колўнан бергäн цок; Шајыркаі, Шаркаі,Актыркаі ўш алып бар еді, сол зорлук кылып коркутўп кызын алђалы цатыр.»

Бала асыђып цўрдў, тоіђа келді, тоіђа келсä кермäдä ўш арђымак баілаулў турады, сол ўш арђымактың касына келіп аттан тўсöдў, цаман кўрöң тајын ўш арђымактың касына баілады; бір ак ўігö öзў енäді. Сол ўідö куда кўјöў отурады. Со ташша цаман кылышын кудамäн кўјöўдўң кылышының арасында ілді. Öзў шыђып кетті. Тоіђа келді, цаман ас берсä ішпäді, цаксы аска тоімаіды, колўнан бергäн аска разы болмаіды, бергäндігін колўнан цеді, бермäгäндігін тартып цеді; сол тоіђа соіђан етін тартып таусады.

Бір кісі барып канђа аітты: «Бір ташша келіп етімізді тартып цеп таусады, со ташшаны каітäміз?» Кан аітты: «Іш кімгä цаман сöз аітпа! менің малым кöп, сојўп берä бер.» Сонан сон ташша бурунђўсўнан цаман болдў, тађыда етін цеп кісілäрін ура бастады. Бађанађы цаман кўрöң тајы кудамäн кўјöўдўң арђымађын тепкілäп тістäп шыдатпаіды, баланың цаман кылышы кудамäн кўјöўдўң кылышын тўрткілäп шыдатпаіды. Кудамäн кўјöў аітты: «Ташша тајын алсын! кылышын алсын!» Аіткан кісінің сöзўн ташша есітпäді. Кўјöўмäн кудађа ашў келді, аітты: «Кан калаі цаман кан екäн, цаман кісілäрді тімäіді, бізгä оңдў ас бермäіді, ташша тартып цеіді.»

Кан аітты кісілäргä: «Бар! кўјöўмäн кудађа ўш тў біä сої! ўш саба кымыз аппар! Ўш тў біäні сојады, цаксы кылып пісірäді, ўш астауђа салып алып цўрöдў. Ташша кудамäн кўјöўнўң асын мен дä цеімін, деп біргä ерä барды. Ўігö келіп енä цатканда ташша басын касып астаудађы етін бір асаіды. Кудамäн кўјöў ашўланды «етті арамдадың» деп «е, ташша, мында кел! Мында арамдађан етіңді цеп таус!» деді. «Таусалмасаң басыңды цармыз!» деді. Ташша цўгўрўп келді, ўш астау етті ўш-ак асаіды, астаўн тöңкöрўп тастап шыђып кетті.

Бађанађы Аіна Канын кызы отур екäн, аның касында бір

kыз отур екӓн, Сыншының Сары Кыз дегӓн kыз отур екӓн. Ташша шыђып кеткӓннӓн сон бу kыс «апырмаі џігіт екӓн» деді. Аіна Каның kызы сурады: «Сен кімді џігіт деп аіттың?» Кыз аітты: «Еішӓін! деімін.» Аіна Каның kызы аітты: «Џоk, нанмаімын сӧзӱңӧ, сен бір нерсӓ білӓсін.» Кыз аітты: «Аітаін сађан, сен іш кімгӓ аітпа! сені мына отурђан Kактыркаі алмаіды, мына џӱргӧн ташша алады.» Ол аітты: «Бу џаман ташша мені kаітіп алады?» Кыз аітты: «Бу џаман емӓс. Ертӓн Аіна Кан сађан кісі џібӓрӓр, сеннӓн сурар, kызым бу кӱјӧӱгӧ бу тоіђа разыма? наразыма? Сонда сен аіт: кӱјӧӱгӧ разы емӓн, тоіђада разы емӓн. Ӓкӓң негӓ? аітар. Сонда аіт: мені не балуан кӱрӧстӱрӱп џыкkанђа бермӓдің, ӓкӓм, не ат џарыстырып ат озђанђа бермӓдің? Сонда ӓкӓң аітар: балуан кӱрӧстӱрӱп џыkkанын ал! ат џарыстырып озђанын ал! ӓкӓң оілар: бајађы кӱјӧӱнӱ џыђатӱђӱн кім бар? ӧзӱ џыђар, ӧзӱ алар. Сонда осу ташша балуанды џыђар. Ат џарыстырса осу ташшаның kотур кӱрӧң тајы озӱп келӓр, сонан сон сені ол ташша алар. Сен мені аітты деп іш кімгӓ аітпа!»

Ертӓсіндӓ kыздың ӓкӓсі kызынан сураіды: «Кылђан тојӱ бергӓн еріңӓ разыма? наразыма?» Кыз аітты: «Разы емӓспін, наразымын, негӓ балуан џыkkанђа бермӓдің, џарыстырып ат озђанђа негӓ бермӓдің? Коркаңыңнан бірӓӱгӧ бердің.» Аіна Кан аітты: «Олаі болса балуан турђузӱңӱз! kызымныkаі џыkkаныва берӓмін. Ат џарыстырыңыз kаі ат озӱп келгӓнгӓ берӓмін» деді.

Кудамӓн кӱјӧӱ аітты: «Ӓкпӓл ат, џарыстырамыз! біздің атымыздан кімнің аты озады, kызыk оін болсӱн!»

Кан kызын берӓмін дегӓн сон џурттӱң бӓрідӓ ат џарыстырмакшы болдӱ, џеті мың ат џілды. Сонда ташша кӱрӧң тајын kосkалы џӱрӧдӱ, мінгізӓін десӓ бала табалмаіды, сасып џӱрӧдӱ; ӧзӱ мініп кетӓін десӓ мында Аіна Каның kызын алып кетӓр деп kорkады. Сӱітӱп џӱргӧндӧ бір kатын келді, бір џеті џасар баласы бар, бу kатын аітты: «Е, ташша, бері кел! сенің келгӓніңді мен білӓмін; сенің атыңа шапса менің балам шабар, ӧзгӧ кіші шабалмас. Мен сіздің елдің kыз едім. Аіна Каның елі мені алып келгӓн еді, мунау сендӓрдӓн шыkkан џурађат.» Кан Шентӓі аіт-

ты: «Е, балам, кäні менің атымды шабатўӻўнўң біläін, камшымды кöтöргöңшў!» деді. Камшысы токсан öгўздўң терäсінäн öргöн екäн. Бала kамшыны кöтöрўп алып џергä салып калады, камшы екі ўзўlўп кетäді. «Е балам!» деді, менің атыма шабўӻа џараід' екäнсін» деді, баланы атка міңгізіп џібäрäді.

Џеті мың атты џеті аішылык џергä аідап џібäрäді. Сонан сон ат kосkан кöп џамаӻаттар тосўп отурады. Ташша мунда енді џеті kабат џібäктäн аркан есäді, кўмўстöн діңгäк орнатады. Калк оӻан кўlöдў: «Бу ташша kутурӻанма?» Ташша онў ojўна алмаіды. Сол џібäргäн џеті мың аттың џеті кўндöгöндö шаңы кöрўнöдў, џурт аттар келäт теп kарасады, џеті кўнўң бір кўнў kалӻанда бір kара кöрўнöдў, со kара џакындап келäді. Кўjöўмäн kуда аітты: «Біздің атымыз сол!» деді. Ташша kуаныш елдің шетінä џўрöдў, öзўн öзў санына шапалактап карӻып секріп џўрöдў kуаныш. Ат бір кўндöрдö џетіп келäді, бурунӻў ўjўнöн шыкkан џакçы џірäн ат kалыбына т'сўп келді. Äркім kосkан атын таніды, бу џірäн атты ішкім танымаіды, ташша шеттä турўп аіӻылаіды. со џірäн ат ташшаӻа kараі шауп келäді. Аттың басын бала тартып токтаталмаілы. Бала тусўна келді, џібäк арканды балаӻа тастаі берді, бала аттың сўлуӻўнан ілін алып kаіта тастаіды. Ташша табанын таскa kоjа тартады, тасты џулўп кетäді, табанын тауӻа kоjа тартады. тэудў џулўп кетäді, тауӻа біткäн бір сäксäўlгö табанын kоjа тарткан екäн, џеті kабат џібäк арканың алты kабат ўзўlöдў, бір kабаты kалӻанда азар токтатады. Ташша атын алып келіп кўмўс діңгäккä баілаіды.

Кудамäн кўjöў енді kорkты. «Аты озӻан енді кўрöссöк öзў џыӻар. Біздің ўjўмўздöгў Сасык Кара алыпты алып келіңіз! он кісі барыңыз! он арба кöмўр аппарып тöгўңўз! он кісі кöрўк басып kыздырып оjатыңыз! џеті кўн џеті тўн уjуктаід'екäн. Он арбаӻа салып алып келіңіз!»

Он кісі барып сол алыбын алып келді. «Е, ташша, деді, мынаны џык! џыӻалмасаң басыңды алармын.» Ташша келіп со Сасык Кара батырмінäн кўрöсöдў, екäў џеті кўн џеті тўн алысады, дöң џерді оі кылды, оі џерді дöң kылды, екäў бір бірін џыӻы-

салмады, дем алаiк! деп сöilöсöдў. Баiлаулў турђан џiрäн ат шылбырын ўзўп ташшађа џетiп келдi: «Сен, ташша, нађып отур сўн? сен џiңiшкä болсаңда кўшўң kалың, анау џуан. Џуан болсада кўшў аз» дедi, «сен екi kолтуђўна екi ўlкöн тас kыстырып ала кўрöс! сол тастың салмађы мiнäн kызарсын сен. Сонан сон сол Сасыk Караны џыђарсын!» деiдi. Ташша тура салып бiр екi ўiдöi ўlкöн тасты kолтуђўна kыса кўрöсöдў. Сол Сасыk Кара алыпты алып соктў, џыђып кäўдöсўнö мiнiп алды. Кудамäн кöјöў алыптың џыђылђанын кöрўп kашып кетiптi ташшадан kорkўп.

Ташшаны шакырып kан ўјўнö алып кеттi. Калk аiтты: «Бäрäкäлдi, берсäң kызыңды kан осуђан бер! бек џаксы кiсi екäн.» Кан сођан kызын бермäкшi болдў, kалkын џiп ўш кўндöi тоi kылды; џуртўн џiп тоi болђаннан сон kан сураiды: «Осу кўјöў кiм екäнiн бiläмiсiн?» Кан кўјöўдўң öзўнöн сураўђа ујалады, џуртўн џiп сураiды. Сонда бiр кiсiдä бiлмäiдi, Сыншының Сары Кызы аiтады: «Бiлсäм мен аiтаiн! кiм екäнiн бiлмäсäм мађан сöкпöсўн!» Кан бу kызды шакырды. Сыншының Сары Кызы келäдi, аiтты: «Апырмаi бу кiм болдў? деiдi, «џер астында Кара Тўн дегäн, ол емäс; Кара Кула ат астында kара шашы басында Џас Батыр десäм ол емäс. Маiскаk џiрäн ат астында солkулдаk kызыл наiза kолўнда Еркä Сары алып десäм, ол емäс; Асыk боiлў Алсын Сары десäм ол емäс. Аk шыбар ат астында Аk Кiрпiш батыр десäм ол емäс. Кунан Кара Бађыс, Дöнöн Кара Бађыс, џаксы џiрäн атты Кенжä Кара Бађыс десäм ат укса садађы ерi уксамаiды. Карыс Кара батыр дегäн батырдың баласы kабырђасында kајау џоk, омуртkасында бўн џоk, Кан Шентäi батыр десäм сол болмаса! ол болса ол тўрlöнўп кеlгäн шыђар. Сен Кан Шентäi болсаң тўрlöн!» деiдi. Ташша сiлкiндi бiр кöк кептäр болўп уштў. Кыз тађы аiтты: «Тађыда тўрlöп батыр! Ташша тађы сiлкiндi, кöк kаршыђа болўп уштў. Кыз аiтты: «Е, батыр, тађы тўрlöп öз kалыбыңа тўс!»

Тађыда сiлкiнгäн екäн он бесiндä тўђан аiдаi болўп Кан Шентäi kалыбына т'сöдў. Онўң кöркўнö џурт есiн џаңылып талып

калды. Кыз тура салып торрун орамалын сура малып талып калран кісіläрдің бетінä суду себäді. Кісіlар есін цып алды. Аіна Каның кызы аітты: «Е, äкäм, берсäң осундаі ергä бер! бергäн ерің болаін! кылран тоjуңа болаін! Сонан сон Кан куанды, тоі кылды, кызына алпыс ала бас атан бермäкші болду, кырк кыз, кырк цігіт берді, цöнölтпöкшу болду.

Цірäн ат аітады: «Мен бурунрудаі сені шыралман, атаңның уш алтынды кіläмі бар, со кіläмін сура! сол кіläмді цаjып öтöрсун. Кан Шентäі кіläмді сураіды, бірін берсäдä екісін бермäіді. Кан Шентäі аітты: «Ушöун бермäсäң еlімä мен баралмаімын, кызыңда маран керäгі цок тыр, мен бу цердä цур'алман.» Сонан сон кан уш кіläмін бермäк болду, кіläмді бергäннäн сон алпыс атанра казіна артып берді, амандасып цöнölтöду, бір кунгö дарjара кеlіп цетäді.

Шарыркаі, Шаркаі, Кактыркаі уш алып: «Аіна Кан кызын бізгä бермäіді» деп калкын цып цатыр екäн, Кан Шентäі кеткäннäн сон Аіна Каның еlін шауп алып кетäді. Аіна Кан бір уäзірін Кан Шентäігä цібäрäді келä кöрсун! деді. Еlімді шауп кетті. Ол кісі Кан Шентäігä барды. Кан Шентäі уш алыптың еlін іздäп барып цеті кун, цеті тун алысады, цесір цебір кылып шабысады, шауп алып келді Аіна Каның еlін бурунру орнуна каітарды; Шарыркаі, Шаркаі, Кактырраі уш алыптың еlін бурунру цірäн атка шапкан балара берді, бу бала ол еlінä кан болуп турду. Балара аітты: «Таңыда не керäк саран?» Бала аітты: «Маран кöп нерсä керäк цок, Сыншының Сары Кызды алып берсäңіз цаксы болар еді.» Сыншының Сары Кыздың кöңулу болады екäн, баланың кöңулу кызда екäн. Кан Шентäі Сыншының Сары Кызды балара алып берді, амандасып, есäндäсін каітып кетті. Бір кундöрдö катынына кеlіп цетті. Сол кырк куншулук от дарjасына кіläмнің бірін кöпур кылып öтту. Онан сон кырк куншулук от шölгö келді, оран екінші кіläмді кöпур кылып öтту. Ушунші кіläмді кум дарjасынан цаjып öтöду. Бу кум дарjаның арры царылда Ак Кірпіш батыр, Еркä Сары Алып батыр, Цас Бала батыр тосуп цатады. «Кан Шентäінің кылран

ерlігін äсіттік, алҕан kатынын кöрölўк!» деп ңатады. Кан Шентäі келіп амандасып, есäндäсіп кöрўсöдў, сонан сон еlінä kарап ңўрўсöдў. Кан Шентäі кісіläрінä аітты: «Мен озўп кетäін, сен ўшöўң алып келіңдäр! Менің тöңгölöк сызҕан ңерімä kон! деді, узун сызҕан ңерімä ңўрўңдöр!» деді. Атан есäндіктäріңді біläрмін» деді. Аларды тастап Кан Шентäі озўп кетті.

Озўп кеткäннäн сон тўнöўгö аітkан Сыншының Сары Кыздың ңер астындаҕы Кара Тўн дегäн алыптың Аіна Каның kызын алсам дегäн оjўнда бар екäн. Ол бурун Аіна Каннан kорkўп ңўргöн екäн. Кан Шентäі алып ңўргöндö кöтўнöн бірге kўп келäі ңатыр екäн. Кан Шентäі кеткäннäн сон ңердің ңўзўнö шыҕып. Кан Шентäідің kатынын алпыс ала бас атан, kырk kыз, kырk ңігітті дўнўö мўкўн малын бäрін ашап ңалмап ңердің астына т'сўп кетті. Баҕанаҕы ўш алып ңердің тесігінä бірге т'сöін деп еді. Аjаҕын тыкса аjаҕы jермäн кесіlіп шолаk боп kалды. Колўн тыҕып еді, kолў шолаk боп kалды, аjаk kолўнан аірып сö jäрдä отурўп kалды. Кан Шентäі бір кўндöрдö келä ңатып уjуктаҕанда бір ңаман тўс кöрдў. Оjанып турўп kаіта ңўрдў соларына: «Бір нерсä боларма?» деп. Каітып келсä оларҕа, бäрідä ңоk екäн, ўш алып отурад'екäн. «Бу не болдў?» деп сураіды. Ўш алып аітады: «Бір ңалмауз ңалмап кетті.» Кан Шентäі ңылаіды, ңылаіды, атын сö jäрдä мыктап баілаіды арkандап. Бір арkан öзўнўң белінä баілаіды, аітады: «Мен ңердің тесігінä тўсöмўн, сіз арkаның бір ңаҕын устап алыңыз kашан осу арkаның ўшўн kымылдатkан болсам тарт!» деіді.

Кан Шентäі ңердің астына тўстў. Ңердің астында осундаі бір дўнўö бар екäн, со ңергä арkанын тастап кўнўң батысына kарап кетті; бір кўндöрдö кўн болҕанда бір кöп ңатkан малҕа келді, малдың ортасына келіп ңатса бір таудаі ўі турады. Ўідўң ішінä еніп келді. Сол ңеті басты ңалмауздўң ўjў екäн, ішіндä öзў ңатыр екäн, ңеті кўн, ңеті тўн уjуктаід'екäн, со кўнў уjуктаҕан екäн. Кан Шентäідің kатыны kасында ңылап отур екäн. Кан Шентäі kатынымäн амандасып есäндäсіп бір бірсінä сäлäм бердіläр. Катын аітты: «Е ерім ölöрсўн» деді. Кан Шентäі аіт-

ты: «Оңӯ ӧлтӯрмӧсӧм сенї аппаралмаімын, ӧлтӯрмӧі аппарсам бізді таӽы kӯар, ӧлсӧм ӧлӧін, бір алысармын.» Катыны аітты: «Сенің кӯшӯң џетпӓс» дедї. Кан Шентӓі kылышын сӯрӯп алды, џалмауздӯң басына бір шабады. Џалмауз тӯрӧ-гӓлдї, екӓӯ сӧ jӓрдӓ алысады, ӱідӱң ішіндӓ оіран потkа kылысады, џеті кӱн џеті тӱн алысады, демімізді алысалык деп ӱӓдӓ kылдылар. Кан Шентӓі korуктӯ. «Кӱшӱм џетпӓс ол менї ӧлтӱрӧр» деп. Сол уаkытта бір аk сакалды адам џетіп келдї, џеті басты џалмаузӽа урусады, аітты: «Е, џалмауз, бу дӱнӱӧнӱ мунда џалман біттің, сенің екіншї дӱнӱӧдӧ не kakың бар? сенің џылатkан џандарыңның кӧздӱң џасы kан кӧл дарjа болдӯ, џердің џӱзӱн алды, сен іш бір тек џӱрмӧдӱң» деп сӧ jӓрдӓ темір таjаkпінӓн салып kалды, џеті басы талkан болдӯ. Сол адам Кыдыр екӓн, шешӓсінің батасы мӓн Кыдыр келгӓн екӓн, џеті басты џалмауздӱң џанын алӽан екӓн.

Кан Шентӓі турдӯ, џалмауздӱң ішін џарды, џалмаӽан џаның бӓріндӓ ішіндӓ тірі џӱргӧн. «Ӧі тӓңрі кӧзӱңдӱ ашшын! деп шӯлап шыӽып џатыр. Сол џаның бӓріндӓ алып џӱрдӱ.

Малын џанын баӽанаӽы тесіккӓ аідап келдї, арkанды ары берї kымылдатады, ол ӱшӧӱ тартып малын, џанын kатынын шыӽар алмаіды бу дӱнӱӧгӧ. Кан Шентӓі мӱлkӱ малымінӓн џердің астында kалды. Кан Шентӓі џылап џылап аітты: «Сендӓрдї кӧрӱп бӧтӧн дӱнӱӧдӧ џӱргӧншӧ, кӧрмӧі адасып ӧлӧін!» дедї, џылап екі етӓгін белінӓ тӱрӱп алып кеттї Кан Шентӓі. Бір кӱндӧрдӧ келӓ џатыр едї, алдында бір баі терӓк турады; баі терӓктің kасында келіп џатады, џатса ујуктап kалады, ујуктап џатса бір kатты даус шыӽады. Сол даусмінӓн оjанады. Оjанса сол даус баі терӓктің басында шыӽады, баі терӓккӓ kараса бір ујa бар екӓн ујада ӱш балапан бар екӓн, даустап џылаӽан сол екӓн. Бір аідаkар асаӽалы со терӓккӓ шыӽып бара џатады, со џыланнан балапан korkӱп даустаіт екӓн. Кан Шентӓі: «Осу балапанды асаӽалы бара џатыр kоі деп, менің kатынымды џалмаӽан џалмауз сыkыды, бу џыланды мен ӧлтӱрӧін деп kылышын сӯрӯп алды, kылышмінӓн шауп, аідаkар екі ӱзӱлӱп џатып kалды.

Со џердäн таӻыда џöнöлöдӯ. Ӯш балапан шакырады. «Не еткäн џан едің? бермäн келші!» деідї. Каітып келдї. Сäлäм бердї. «Не kылӻан адамсын?» дедї. Кан Шентäі бäрїндä аітты, kатын џалмап кеткäнїндä аітты, џалмауздӯ öлтӯргöнӯндö аітты, џердің тесігїнäн шыӻалмаі kалӻанында аітты. Онан сон бäрїн тастап öзӯ кетїп бара џатканын аітты. Балапан аітты: «Біздің анамыз Алып Кара Кус дегäн kус едї, онанда ӯлкöн џан џоk едї, біздің анамыз екі дӯнӯöгö бірдäі ушӯш'едї. Џасынан џылында ӯш бала табад'екäн, ӯшöӯндö џылында осу аідаkар асап кетäд'екäн, џергä інгä еніп кетäд'екäн. Ең соңӻы тапкан ӯш баласы біз екäміз, біздäн сон бала таппаід'екäн. Біздің џанымызды сен алып kалдың kартаімаса менің шешäм Алып Кара Кус тілäгäн џерїңä шыӻарар. Бізгä кöп џаксылык kылдың.» Кан Шентäі аітты: «Шешäң kаіда кеткäн?» Балапан аітты: «Шешäмїз бізгä тамаk äкпälгälї кеткäн; шешäмїз кеlгäншä бізгä аӻаштың басына шыӻып џата тур!» Кан Шентäіні аӻаштың басына шыӻарып алып kанатының астына џауп џатты; «кöрсö шешäм асап kоjар сенї» дедї.

Бір кӯндöрдö шешäсї џылап келäдї. «Баламды таӻыда џылан асап kоідӯма?» деп келїп бäі терäктің басына kонады, бäі терäк маjысып џергä ӯш тїп ӯш тӯзöтїläдї. Балапан аітты: «Е шешä џаксылыkkа џаксылыkпа? џамандыkkа џамандыk барма?» шешäсїнäн ӯш сураіды. Шешäсї аітады: «Џаксылыkkа џаксылыk бар» деідї. «Џамандыkkа џамандыk бар» дедї. Балапан аітты: «Џаксылыkkа џаксылыk болса бізгä џаксылык kылӻан мінä» дедї. Шешäсї аітты Кан Шентäігä: «Маӻан сен кöп џаксылыk kылдың, kартаімасам сенї џер џӯзӯнö шыӻарар едім. Маӻан осу ӯш баланы сен бердің, сенің kакыңды бу дӯнӯöдö öтöі алман. Сен маӻан kуланмінäн буланың алпыс аіӻыр алып кеl! менї џемдä, сонӯмінäн мен алып ушӯп кöрöін.»

Кан Шентäі мылтыӻын моінӯна салып ертäнмінäн џӯгӯрӯп кеттї. Куланмінäн буланың алпыс аіӻыр алып келдї. Кара Кус сонӯң отузӯн џедї. Отузӯн артып алды, Кан Шентäіні мінгізіп алып џӯрдӯ. Баӻанаӻы kатынын тастаӻан џергä келдї. Ӯстӯнö

сол жалын џанын артады. Бäрiндä артып алып ушады kökkö kарап. «Булаi kараҕанымда бiр аiҕырдың етiн сал аузўма, бу џаҕына kараҕанымда екi аiҕырдың етiн сал аузўма!» Кан Шентäi аiтkанын kылды, булаi kараҕанда бiр аiҕырдың етiн аузўна салды, булаi kараҕанда екi аiҕырдың етiн аузўна салады. Алып ушўп џўргöндö бiр кўншўlўк џер kалҕанда аiҕырдың етi таусўлды. Кан Шентäi сасkанынан kоң етiн кесiп алып аузўна тастаi берäдi, адам етiнiң кўшўмiнäн Кара Кус џер џўзўнö џетiп келдi. Алып келсä бурунҕў тастап кеткäн ўш алып боҕўн џеп, сiдiгiн iшiп кiмiнäн џамаун пiсiрiп етiгiнiң kоншын пiсiрiп џегäн екäн. Со кўндö äмбäсi таусўлҕан екäн, со кўнў келмäсä ўшöўдö ölöд'екäн. Кара Кус аiтты: «Бу наҕылҕан џан?» дедi. Кан Шентäi аiтты: «Бу ўш кiсi менiң џолдасым едi» дедi. Кара Кус аiтты: «Џаkсылыkkа џаkсылыk» деп ўшöўн ўш асап ўш тастаiды, ўшöў ўiдöн шыkkан kалыбына т'сöдў. Кара Кус аiтты: «Е Кан Шентäi, бајаҕы маҕан адам етiн бердiң, бу öзўңнўң kоң етiң болҕан ал!» деп бу етiн kаiтып kусўп тастаiды, «бу ет kоңыңа џапсыр!» дедi. Кан Шентäi џапсырды, бурунҕў kалыбына тўстў. Кара Кус ендi «kош есäн бол!» деп кетiп kалды.

Кан Шентäi ендi бäрiндi ўјўнö алып барды, бiр кўндöр болҕанда. Џас Бала батыр џерiнä келдi. Џас Бала батыр аiтты: «Ўрўн саҕынбас ат болмас, елiн саҕынбас ер болмас! Кан Шентäi Мырза оiнап кўlўп кöп џўрдўк, елiмä барамын, есäн бол!» дедi. Елiнä келсä елi џоk едi, бiр џау елiн шауп кеткäн; Кан Шентäiгä џылап kаiтып келдi. Кан Шентäi барып Џас Бала батырҕа бiр елдi шауп алып келдi.

Таҕыда Кан Шентäi џöнölöдў, бiр заман кўндöр болҕанда Еркä Сары Алып батырдың џерiнä џеттilар. Олда елiндä kалаiн десä елi џоk екäн алда kашан бiр џау шауп екäн. Кан Шентäi таҕы барып бiр елдi шауп бердi. Таҕыда бiр заманда кўндöр болҕанда Аk Кiрпiш батырдың џерiнä џеттiläр, онўң елiн таҕыда бiр џау алып кеткäн, оҕан Кан Шентäi џаңыга бiр ел шауп äкелдi.

Сонан бiр заманда кўндöр болҕанда ўш Кара Баҕыстың џе-

рінă кеlдi. Џаксы џiрăн атты Кенжă Кара Баҕыска алып бердi. Сол ÿш аҕасы шешăсi џурт џiп отуз кÿн оiн kылды, kырk кÿн тоi kылды. Сонан сон шешăсi аiтты: «Ендi бiз разымыз дедi, сендă разы бол! дедi, кöптöн кöп џÿрдÿң, џаkсылыk џамандыkты бiлдiң, ендi öзÿ ăкăңдi шешăңдi iздăп тап!« Со малын муkамбалын kара kуладан kаҕ џарып бöлÿп, џартысын ÿш баласынынăн öзÿ алды, џартысын Кан Шентăiгă бердi. Амандасып kудаi алдында табысалыk деп џыласып аiрылысып кетiптi Кан Шентăi.

Сонан џÿрÿп бiр заманда кÿндöр болҕанда öзÿ еliн iздăп тауптÿ. Ăкă шешăсiн iздăп табалмаiды. Еlдăн сураса бiрăÿ аiтады. «Пălăн аулда тilăншi болуп џÿрöдÿ». Ол аулҕа кеlсă таҕыда бiр аулҕа кеттi деп аiттылар. Iздăп iздăп џÿрÿп еlдiң бiр шетiндă тапты. Кеliп тапса ăкăсi, шешăсi мÿlдö kартаiп кеткăн, ÿстÿндö кiм џоk бетiндă öң џоk, балаң кеlдi деп аiтсады бiлмăiдi есi џоk Бiрăÿ kатты kылып аiткан екăн, сонда кiшкiнă есiнă т'сÿп бiлдi. «Мiнă сенiң балаң деп кöсöткöн екăн. Со баласын кöргöннöн сон ăкăсi kуанҕаннан џiрма бестăгi џасына кеlдi, шешăсi kуанҕаннан он бестăгi џасына кеlдi. Кан Шентăi сол еlдă патса боп, еli џуртÿн бiлăп џÿс џыл таҕында отурдÿ, алмаҕан џау болмады, бармаҕан џер kалмады, шаппаҕан еl болмады. Сöiтÿп дöÿрöн сÿрÿп, бiр кÿндö дÿнÿöдöн öттÿ деiдi.

2. Еркăм Аiдар.

Бурун заманда Еркăм Аiдар дегăн џас бала батыр болҕан. Узун Сары Алып дегăн алып болҕан; Еркăн Аiдардың Наран Сулÿ дегăн kарындасы болҕан, сол сулÿ kарындасын аламын деп Узун Сары алып kызыkkан. Сол еlдi кеliп шапkан, Еркăм Аiдар кеlă џаткаyын еситiп kарындасын алып бiр kудуkkа тÿсÿп џасырынҕан. Узун Сары Алып кеliп еlдi шапkан, Еркăм Аiдарды kарындасымiнăн kарап табалмаҕан. Ол елдi шауп алып кетăдi, кеткăн сон kудуkтан Еркăм Аiдар шыҕады. Кудуkтан шыkса бiр kотур кÿрöң таi kалады, kотур кÿрöң таiды барып устап алады, ÿстаҕан екăн

kунан болады, џўгӧндӧгӧн екäн дӧнӧн болады, ертäп мінгäн екäн бесті ат болады. Аішылык џерді алты аттаіды, џылшылык џерді џеті аттаіды. Сол ат аітты Еркäм Аідарђа: «Менің ўстўмдӧ џўргӧндӧ сенімäн џауђа алдырсам меп ат болмаін, менің ўстўмдӧ џўргӧндӧ сен џауђа алдырсаң сен џігіт болма!» Сонан сон сол атка мініп алмађан џау болмады, шаппађан еі болмады. Сол Еркäм Аідардың џалђыз kарындасы дуакäр екäн, сол дуа kылды. «Атса мылтык ӧтпӧсўн! шапса kылыш ӧтпӧсўн! адамның кўшў сађан џетпäсін!» деп дуа kылды. Бір кўндӧ Еркäм Аідар ўідӧн сапарђа кеткäн екäн. Узун Сары Алып іздäп келді. Наран Сулу отурђан ўјўнӧ кірді, kызды кӧрўп аітты: «Сен кімсін?» деді. Кыз аітты: «Кім болаін, Еркäм Аідардың kарындасымын.» Узун Сары аітты: «Сені нешä џылдан бері іздäп келдім, kудаіђа шўкўр енді таптым сені. Енді мађан тіјäмісін?» Кыз аітты: «Џоk мен сађан бармаімын, менің ађам бек балуан, сені kаіда барсаңда ӧлтўрӧр, меніда ӧлтўрӧр.» Узун Сары аітты: «Коркпа, мен сені алармын, сен шыныңды аіт! мені сўјӧмўсўн?» Кыз аітты: «Негä сўімӧімўн, сўјӧмўн, барар мын сађан. Сен мені алып кетпäсäң ӧзўм амал тауп берäін!»

Сол Узун Сары алыпты бір џердä ора kазып салып kојады. Онда асрады, кўндўз ађасы кеткäндä екäў оінап біргä џатады, кеш уаkытта џасырды. Бір кўндӧрдӧ kыз аітты: «Ађамды бір алыска џумсаін, kыін іскä барса келмäстäі џумсаін! егäр келäр болса џўдӧп келäр, сонда сен ађамды ӧлтўрӧрсўн.»

Кыз бір кўндӧрдӧ аурў болдў, аурў болўп дӧңбӧкшіді. Еркäм Аідар келіп: «Е, kарађым, шырађым, тар kурсакта џатыскан, талас емшік біргä еміскäн kарађым, сађан не болдў» деді. «Сађан, шырађым, не ем керäк» деді. Кыз аітты: «Е, ађам, аурў болдўм, бар бір ем алў kыін» деді. Мунаі џакта бір џеті басты џалмауз бар деп естўш'едім, сонўң мађан бір kасык kаны керäк. Сонў ішсäм џазылар едім.» Ађасы аітты: «Кыін болсада алармын. Карындасымның џолўнда ӧлсӧм шеітпін.»

Еркäм Аідар сол џеті басты џалмауздў іздäп кетті; бір кўндӧр болђанда бір далада турђан ўігӧ џетті. Бу ўігӧ «Асалау ма-

ҕалаікым» деп еніп келді. Ол ӱідӧ отурҕан бір кыз адам екäн, ол кыз аітты: «Ӱäлäікім äссäлäм, наҕылҕан цансын?» деді. Еркäм Аідар аітты: «Еркäм Аідар дегäн алыппын.» Кыз: «Каіда барасын?» деп аітты. Цігіт аітты: «Каіда бараін? Менің цалҕыз карындасым аурӯ еді, оҕан цеті басты цалмауздӯң канын іздäп бара цатырмын» деді. Кыз аітты: «Батырда болсаңыз акылыңыз аз екäн koi. Сені карындасың ӧлсӱн деп каітып келмäсін деп алдап цібäргäн екäн. Ол цеті басты цалмаузҕа адам кӱшӱ цетпäіді, ол кӧрӱнгӧн цанды кӱндӱк цердäн цалмаіды. Біз ӱшӧӱмӱз кыз едік, ӱшӧӱмӱздӱ аламын деп санаіды, кашаннан бері біз сонӱмінäн соҕысып турамыз, ол бізді алалмаіды, онӯ біз алалмаімыз, цеті кӱн, цеті тӱн соҕысамыз. Меннäн булаі сенің цолӱңда екі апам бар, солар саҕан бір амал тауп бермäсä сен аласын деп аіталмаімын. Сен каітканыңда конак бол бізгä!» деді.

Сонан бір кӱндӧрдӧ äліҕä аіткан ортаншы апасына келді, апасына сäлäм беріп ӱјӱнӧ еніп келді. Кыз сäлäмін алып: «Кімсін?» деді. «Еркäм Аідар дегäн палуан менмін» деді. Кыз аітты: «Сен каіда бара цатырсын?» Батыр аітты: «Менің цалҕыз карындасым бар, сол аурӯ болдӯ, цеті басты цалмауздӯң канын іздäп барамын» деді. Кыз аітты: «Акылды болсаңда акмак екäнсін, карындасың сені ӧлӱмгӧ алдап цібäргäн екäн, сен тӱгӱл, ӱш балуан кыз біздä нешä цылдаі соҕӯстык. Ӱлкӧн апамыздың кӱшӱ болмаса бізділä алар еді. Сен ӱлкӧн апамызҕа бар сол бір амал тауп берäр.» Еркäм Аідар ӱлкӧн апасынікінä келді, кіріп келсä ол апасы сурамаі онӯ біläд'екäн. Кыз аітты: «Е, Еркäм Аідар, акылды болсаңда акмак болҕан екäнсін, батырда болсаң тентäк болҕан екäнсін. Карындасың саҕан кас кылҕан екäн, сен цӱгӱңнӱң астын негä карамаі шыктың?» Еркäм Аідар аітты: «Наҕан цан маҕан кас кылмас» деді. Кыз аітты: «Ол цеті басты цалмауз цеті кӱн, цеті тӱн ујуктаіды, цеті кӱн бізмінäн соҕыс кылады, цеті цылдан бері соҕыс кылып турамыз. Ол кӧп ујуктаіды, біз аз ујуктаімыз, ујуктап цаткан церіндä біз онӯ ӧлтӱрӧр едік, ол біздің äкäмізді ӧлтӱргӧн еді. Äкäміз аітып еді бізгä, ујуктап цаткан кісігä тімä, уікумінäн ӧлӱ тең. Äкäміздің тілін тастамаі-

кыз. Осу кӱндӧ барсаң ујуктап цатыр. Ујуктаҕан церіндä ӧлтӱрсӧң, kаітарыңда бізгä kонаk бол!»

Сол цеті басты цалмауз̧ҕа барды, ујуктап цаткан цалмауздӱң кыlышмінäн бір басын алды, алты басымінäн акыра тӱрӧ-гälді. алты басымінäн алты кӱн алты тӱн алысады, оі церді дӧң кыlады, дӧң церді оі кыlады, алты кӱндӧ алты басын алады, со цердä ӧлтӱрӱп салады. Колка цӱрӧгӱн кесіп алады.

Бір кӱндӧрдӧ баҕанаҕы кыздікінä kаітып кеlді. «Ӧлтӱрӱп kолка цӱрӧгӱн алып кеlдім» деді. Кыз аітты: «Саҕанда цаксы болдӱ, бізгäдä цаксы болдӱ, бäрікälді ерім деді, біз оңӱ алалмаі цӱрӱш'едік, бізді алады kоі деп коркӱш'едік» деді; ӱјӱндӧ kондӱрӱп цаткызды, тӱндӧ ујуктап kалҕан сон ол цалмауздӱң kолка цӱрӧгӱн кыз алып kоідӱ, бір ӧгӱздӱң kолка цӱрӧгӱн kоржуңӱна салып kоіды. Ертäн турӱп алҕанын білмäі кетіп kалды.

Аідан аі ӧтӱп, цылдан цыл ӧтӱп бір кӱндӧрдӧ ӱјӱнӧ кеlді, ӱјӱнӧ цетіп кеlä цатса kарындасы Наран Сулӱ тыскары шыҕып тур екäн. Кеlä цатканын кӧрдӱ, цеті басты цалмауздӱң kолка цӱрӧгӱн алып кеläнін білді, есäн кеlä-цатканын кӧрдӱ. Каіта цӱгӱрӱп ӱјӱнӧ енді. «Е, Узун Сары Алып батыр!» деіді «менің аҕам кеlä-цатыр, сенің älің оҕан цетпäс, бу цолда цӱдӧгӧн цоk екäн, кыlылдамаі цат! таҕыда бір kыін іскä цумсаін» деді. Аҕасы кеlді, амандасып кӧрӱсӱптӱ. «Шыраҕым, Наран цан аурӱң kалаі?» деді. Кыз аітты. «Цазылҕан аурӱм цоk» деді. Цалмауздӱң цӱрӧгӱн kызҕа берді, kыз емдäнді, сол kыз оінап цӱрӱп цазылып цӱрдӱ. Сол Еркäм Аідар kуаныш таҕы бір цау цаулаҕалы кетті, сол цаудӱ алып ӱш кӱннӧн сон ӱігӧ цетті. Кеlсä kарындас есіктäн тӧргӧ, тӧрдӧн есіккä дӧң бӧкшіп оібаі салып цылап цатыр. «Караҕын Еркäм Аідар, менің аурӱм бурунҕӱдан цаман болдӱ.» Еркäм Аідар аітты: «Е шыраҕым, Наран цан, сен ӧlсӧң мен цалҕыз kаіда барармын? kудаі сені цалҕыз алҕанша біз екäӱмізді бірга алсын! Наран цан, шыраҕым, урҕашы адам käрі kулакты болӱш'еді, саҕан не ем керäк болар?» «Маҕан алда шаҕаланың аk тӱӧсӱнӱң сӱтӱ керäк» деді. Соңӱ ішпäм мен цазылар едім. Ол алда таҕаланың аk тӱӧсӱнӱң бӱрасы бар екäн, сол бӱра кӧш.

зӯ кӧрӯнгӧн џаның бāріндā алад'екāн, соҕан барсаң со бӯраны ӧлтӯрӧрсӯн.»

Сол Еркāм Аідар кетāді іздāп; бір заманда кӯндӧр болҕанда баҕанаҕы kыздікінā келіп џетті. Кызбāн амандасты, кыз аітты: «Каіда барасын?» Еркāм Аідар аітты: «Кудаі таҕаланың аk тӯӧсӯнӯң сӯтӯн іздāп барамын.» Кыз аітты: «Е, Еркāм Аідар, акылды болгаңда аkмаk екāнсін, батырда болсаң тентāк екāнсін, kарындасың сені ӧлӯмгӧ џумсаҕан екāн. Ол алда таҕаланың аk тӯӧсӯн адам алалмаіды. Сен ортаншы апама бар, ол білсā білāр.» Бір кӯндӧрдӧ ортаншы апасынікінā келді џетіп. Ӯјӯнӧ кіргāндā kыз аітты: «Каіда барасын?» Еркāм Аідар аітты: «Џалҕыз kарындасым аурӯ екāн, соҕан алда таҕаланың аk тӯӧсӯнӯң сӯтӯн іздāп барамын.» Кыз аітты: «Е, Еркāм Аідар, аkылды да болсаң аkмаk екāнсін, батырда болсаң тентāк екāнсін, сені ӧлӯмӧ џумсаҕан екāн. Бу алда таҕаланың аk тӯӧсӯнӯң сӯтӯ булаk болӯп аҕып џатады, ол ӧлгӧн кісіні тірілтāді, онӯң бӯрасы бар, кӧрӯнгӧн кісіні kӯп џетіп ӧлтӯрӧр. Біз таҕы онӯң сӯтӯн керāк kыламыз бӯрасынан kорkӯп бара лмаімыз менің ӯлкӧн апама бар!» Бір кӯндӧрдӧ сол ӯлкӧн апасынікінā келді. Кыз аітты: «Каіда барасын?» Еркāм Аідар аітты: «Карындасым аурӯ еді, алда таҕала аk тӯӧсӯнӯң сӯтӯн іздāп келāмін.» Кыз аітты: «Кӯшӯң кӧптӧ болса аkылың џоk екāн, kарындасың сені ӧлсӯн деп џібāргāн екāн. Ол алда таҕаланың аk тӯӧсӯнӯң сӯтӯн біздā алаjыk десāктā бӯрасынан kорkӯп баралмаімыз, бір алсаң бӯрасы уjуктап џатkанда аларсын, атың џӯрӯк болса. Алып kашып џеткізбāі кетсāң, kутӯларсын, āгāр kӯп џетсā сені ӧлтӯрӧр.» Еркāм Аідар: «Ажал џетпāсā ӧлмӧн» деді.

Бір заман кӯндӧрдӧ барып џетті, аҕып џатkан сӯтӯнӧн торсуҕӯна kујӯп kашты. Сол kашып бара џатkан атының дӯбӯрӯмінāн, уjуктап џатkан бӯра оjанды, кӧрӯп онӯ kӯдӯ, бір заманда kӯп џетті. Кӯп џетіп інінāн тістāп алып џергā соkтӯ. Еркāм Аідар бӯраны кӧтӯрӧ тӯрӧ-гāліп соkтӯ, џана бӯра алып соkтӯ, бір бірін екāӯ ӯш ӯштӧн алып соҕустӯ. Тӧртӯншідā бӯраның џаҕын сындырып, ӧлтӯрӯп kутулӯп кетті. Баjанаҕы kыздікінā келіп kонады. «Есāн сау келдіңбā?» деді. «Бӯраны ӧлтӯрдӯң сӯттӯ алып

keldim» dedi. Тӱндӧ цаткызып kојӱп ујуктаӻан сон ӑкпӑlіп цаткан сӱтӱн алып kалды, бір тӱбнӱң сӱтӱн торсуӻуна kуідӱ. Ертӑн турӱп Еркӑм Аідар сонӱ біlмӑі kаітып кеттї.

Бір заманда кӱндӧр болӻанда ӱјӱнӧ цеттї. Карындасы аӻамның kelӑтӱӻӱн уакыт болар деп тысkары шыкты, аӻасын кӧрдӱ. Kаітып ӱјӱнӧ енді, аітты: «Е Узун Сары Алып, аӻам kelӑ цатыр, сенің кӱшӱң оӻан цетпӑс, ӱндӧмӧі цата-тур.» Аӻасы ӱігӧ kelді, kарындасына амандасты, сӱтӱн берді, бу kыз ӑкпӑlгӑн сӱтінӑн цӱдӱ бетін kолӱн, цазылды, оінап кӱlӱп цӱрбдӱ. Еркӑм Аідар таӻы цаулаӻалы кеттї, ӱш кӱндӧн сон ӱігӧ kаітса kарындасы бурунӻӱдан цаман ауруп kалды, ыңраныл тӧрдӧн есікkӑ цумалаіды. Еркӑм Аідар цылады: «Сен ӧlсӧң мендӑ ӧlбін! таӻы саӻан бір ем керӑкпӑ?» Кыз аітты: «Маӻан алда таӻаланың шолаk kаскырының ӧтӱ керӑк!» деді.

Еркӑм Аідар атын ертӑді цумсаӻан церінӑ цӧнӧlдӱ. Бір заманда кӱндӧр болӻанда баӻанаӻы kыздікінӑ цеттї. Кыз аітты: «Kаіда барасын?» Цігіт аітты: «Карындасым таӻы аурӱ соӻан алда таӻаланың кӧк шолак kаскырның ӧтӱн іздӑп барамын.» Кыз аітты: «Сенї ӧlсӱн деп цумсаӻан kарындасың. Ӧзгӧ цолдаң kelсӑң даӻы мунан kelӑlмассын, сол кӧк шолак kаскырӻа адам кӱшӱ цетпӑіді. Оӻан сен барма барсаң kelмӑссін.» Еркӑм Аідар аітты: «Карындасым ӱшӱн ӧlсӧм, шеітпін; барамын.» Кеттї Еркӑм Аідар, бір заманда кӱндӧрдӧ ӱlкӧн апасынікінӑ kelді. Сӑlӑм берді, ӱігӧ кіріп kelді. Кыз аітты: «Kаіда барасын?» Еркӑм Аідар аітты: «Цалӻыз kарындасым аурӱ болдӱ, соӻан алда таӻаланың кӧк шолак kаскырдың ӧтӱн іздӑп барамын.» Кыз аітты: «Е Еркӑм Аідар kарындасың сенї ӧlӱмгӧ цібӑргӑн. О кӧк шоkаk kаскырӻа адам кӱшӱ цетпӑіді, ӧзӱнӱң басkаның бӑріндӑ асаіды, оӻан сен барсаң ол сенї таӻы асап kојар. Оӻан сен барма! Барсаң сонау кӧгӧрӱнӱп кӧрӱнгӧн тӧбӧ сол цаткан kаскыр. Ујуктап цаткан церіндӑ алмасаң алалмаісын» деді.

Еркӑм Аідар атkа мінді, кеттї. Бір уаkытта кӧк шолаk kаскырӻа цеттї, kаскыр уіуктап цаткан екӑн, беlгӑ барып kырк kулаш семсӑрімінӑн шапты, беlі екі ӱзӱlӱп кеттї. Кӑӱдӧсӱмінӑн

алыса кетті, ўш кўн ўш тўн алысады, ол kaskырды öлтўрўп öтўн алады. Каскыр öзўп ӓр џерін тістӓп џаралапты.

Каітып kыздікінӓ келді. Кыз тўндö џаткызып бајанаҕы алып келӓ џаскан öтўн алып kојўп, бір kaskырдың öтўн салып білдіртпӓі kојады. Ертӓн турўп сол Еркӓм Аідар білмӓі кетіп kалды. Бір заманда кўндöр болҕанда ўјўнö џетіп келді. Карындасы аҕамның келӓтўҕўн уакыт болдў деп карап тўрö екӓн. Со kыз аҕасын кöрöдў даҕы kaітып ўјўнö енӓді kуанып. «Менің аҕам Еркӓм Аідар џўдöп келӓ џатыр екӓн турўп бір алысып бак, Узун Сары Алып!« Еркӓм Аідар ўјўнö еніп келді. «Е kараҕым kарындасым, сенің ўшўн џўдöп öлдўм, маҕан бір џаксы ас берӓ кöр!» Карындасы бір ајаk асты џаза kујўп бергӓн екӓн. Аузўна тіјӓр тімӓстӓ Узун Сары Алып акыра тўрö келді. Екӓў со џердӓ алыса кетті. Сол Еркӓм Аідардың такымы kурусўп kалҕан екӓн орунннан туралмаіды, екӓў со џердӓ отурўп џеті кўн џеті тўн алысыпты. Еркӓм Аідар аітты: «Е kараҕым Наран џан, тар kурсакта џатыскан, талас емшӓкті еміскӓн, мынаның астына буршаk шал таіҕанатып џыҕаін! менің астыма ун сал!» Сол kарындасы астына буршаk салды, Узун Сары Алыптың астына ун салады. Сол Еркӓм Аідар буршаkkа таіҕанатып алып сокты. Öлтўрöін десӓ шапса kылыш öтпöідў, атса м лтык öтпöідў, муну kaітӓміз?» деді. Кыз аітты: «Бір kырk катының сідігімӓн суҕарҕан бір алмас п'шаҕы бар бір öтсö сол öтöр» деді. Сандыктан бу п'шакты алып берді. Сол п'шакты тамаҕына шаншып kakса сол п'шаk тамаҕына еніп кетӓді. Узун Сары Алып Еркӓм Аідарды öлтўрўп, kарындасын малы џанын алып кетті.

Баҕанаҕы Еркӓм Аідардың кўрöң аты Еркӓм Аідардың öлтўргöнўн білгӓннӓн сон kашып кетті, kашып ол баҕанаҕы ўш kызҕа барады. «Е, kыздар, Еркӓм Аідар öлдў.» Кўрöң ат ол ўш kызды міңгізіп алып келді. Баҕанаҕы џеті басты џалмауздўң kолка џўрöгўн, алда таҕаланың аk інгӓнің сўтўн, алда таҕаланың кöк шолаk kaskырдың öтўн алып келді, öлгöндў тірілтӓтўҕўн дӓрі екӓн. Сон ӓкпӓліп емдӓп тірілтті, баҕанаҕы п'шаҕыр сўралмады. Кўрöң ат аітады: «Џеті kабат џібӓктӓн аркан есіп бір

џаӷын п'шakka баіла. бір џаӷын менің беlімä баіла! Сонда шыкса п'шак шыӷар шыкпаса ölгöнў.» Баілады кўрöң ат ўш алыпköккö шыкты, ўш алып џергä тўстў, сонда п'шак шыӷып кетті. Еркäм Аідар: «А̄! катты ујуктап кеткäн екäм» деп тўрö kelді. Карындасының kас кылӷанын џаңа білді.

Тўрö-гälсä баӷанаӷы ўш kыз касында отурады, ўш kыз тірілткäнін џана білді, сöјäрдä ўш kызды öзў алыпты. Ўш катыны аітты: «Біз іш kаіда бармаімыз, кешäгі kарындасыңды äkпäткäн џаўңа барып алсаңшы.» Еркäм Аідар таусўлмас азыk алды, тозбас кім кідi, кўрöң атыр мініп іздäп кетіпті. Бір заманда кўндöр болӷанда бір еlгä џетті, еlгä kelсä бір тезäк теріп џўргöн кемпір kелді. Еркäм Аідар аітты: «Е кемпір, бу kai еlің?» деді. Кемпір аітты: «Бу Узун Сары Алып дегäн алыптың еlі!» Еркäм Аідар аітты: «Бу Узун Сары Алып Еркäм дегäн алыптың kарындасын алӷан еді; со kарындасы барма?» деді. Кемпір аітты: «Узун Сары Алып Еркäм Аідардан kорkўп некäсін kыідырмаӷан еді. Тірікса бізді öлтўрöр деп kорkўш'еді. Еркäм Аідар тірілмäді, оңўң ўшўн некäсін kыідырып алӷалы џатыр. Сонўң ўlкöн тојў бар» деді.

Еркäм Аідар сол ўlгöн тоіӷа барарӷа öзў тўрlöндў, öзў џаман ташша болўп атын kотур кўрöң тоі kылыпты. Со тоіӷа kеlіпті, kеlіп бір kызмінäн ölöң аітысады, ол kызды џеңін кетіпті. Таӷыда екіншімінäн аітысады. Сонда Еркäм Аідардың kарындасы аітты: «Бу кімнің даусў, менің kараӷым Еркäм Аідардың даусў сыkылды екäн.» Кісілäр аітты: «Бу бір ташша» деді. Кыз аітты: «Мында шакырып kеlтірші!» Ташшаны ўігö енгізді. Кыз аітты: «Сен ташша кімсін?» деді. «Мен бір беішара мысапырмын» деді. «Сен Еркäм Аідарды кöргöнбö?» Ташша аітты: «Џоk кöргöнўм џоk» деді. Наран Сулў бу ташшаӷа бір џаксы ат шапан берді.

Сонан сон бір кўндöрдö Узун Сары Алып џамаӷаттарын џіп алып оk атарӷа серўäнгä шыкты; сонда Еркäм Аідар біргä барды кöп кісімінäн. Öзўнўң џаӷы џоk екäн, бірäўдўң џаӷын сурап алып атады, тартўна џарамаі сынып kалады; таӷыда екінші џа-

ҕын сурап алып, таҕыда сындырады. Сонан сон сол ꞔамаҕаттары бір балуан ташша бар деп Узун Сары Алыпkа аітады. Узун Сары Алып: «Е ташша, дедї, менїң ꞔаҕымды кӧтӧрӳп атшы!» дедї. «Кӧтӧрӳп атсаң аттың, аталмасаң басыңды алармын.» Еркӓм Аідар бу Узун Сары Алыптың ꞔаҕын kолӯна алды, тартса тартӯна ꞔарамаі сынып kалады. Узун Сары Алып ашӯланады: «Бу ташша бір балуан ташша екӓн Еркӓм Аідардың ӱідӧгӳ оk ꞔаҕын ӓкпӓl! сонӳ кӧтӧрӳп атса ꞔараіды, аталмаса сонда басын алармын» дедї.

Алып келїп сол оk ꞔакты бердї, ӧзӳнӳң оk ꞔаҕын kолӯна алып «ӓттӓгӓнӓі!» дедї «ꞔаман болӯп kалҕан, тӳзӧтӧргӧ керӓк екӓн. Мунӳ немїнӓн тӳзӧтӧр? тӳ біӓ тауп берсӓң сонӳ соjӳп kазысына ораса тӳзӧтӳlӧр едї, сонан сон кӧтӧрӳп атсам атаін, аталмасам басымды берӓін!» Сол біӓнї соjӳп kызысына ꞔаҕын орап ӱш кӳн салады. Тӧртӳншӳ кӳнӳндӧ ꞔаҕын kолҕа алды, бір оk ꞔаҕына салды, бір оҕӳнӳң басы он пут екӓн. Бір атkан екӓн, бес ꞔӳс кісї ӧлӧдӳ. Сонан сон бу Узун Сары Алып kашты. Узун Сары Алыпты kӳп ꞔетїп екӓӳ ӱш кӳн соҕусады. Сол Узун Сары Алыпты ӧlтӳрдӳ басын кесїп, Узун Сары Алыштың еlїн ꞔесір ꞔебір kылып шауп алады.

Наран Сулӯ kарындасына келїптї. Кыз келгӓнїң кӧрӳп: «Е, аҕам Еркӓм Аідар, шыраҕымаі!» деп алдынан шыҕып ꞔӳгӳрӳптӳ. Сол Еркӓм Аідар kарындасын устап алды, атkа баілады. Ендї шауп кеткӓн еlїн ӱігӧ аідапты. Ӱігӓ kаітkан сон kарындасынан кӳнӳндӧ бір ꞔапраk етїн кесїп алып ӧзӳ асады. Ӱш ꞔылда саkтады сӧітӳп, ӱш ꞔылдаі етї таусӯлҕаннан сон ӧlдӳ. Сол Еркӓм Аідар сӧітӳп кегїн алды. Ӱш kатынымїнӓн ꞔӳрӳп барша Мурат басына ꞔетїп kалды.

III. ЕРТÄК.

3. Ежігäлдï.

Ертäдä бір баі болӯптӯ, баідың бір цалҕыс баласы болӯптӯ, аты Ежігäлдï екäн. Äкäсï баласына kалың беріптï, баласын kаінына цібäріптï. Баласы барып kалыңдык оінапты. Ежігäлдï ӯјӯнö kаітты. Келä цатkанда уру тонапты цанында, екі кӯмӯс теңгä kалышты. Ӯјӯнö цајау келдï, келсä еlïн цау шауп кетïптï, Ежігäлдï кім екäнïн білмäідï. Цуртунда бір kотур торо таі kалыпты, таіды алдына салып аідапты. Алдынан ӯш к'сі кöрӯнӯптӯ, со к'сі цаkындапты. Ежігäлдï екі кӯмӯс теңгäсïн мынаҕы kотур таідың kуіруҕунуң астына тыҕыпты. Баҕанаҕы ӯш кісі келдï, келіп сöілöстӯ. Ӯшöӯ баідың балалары екäн. Олар келгäн сон Ежігäлдi таіды kамшымïнäн салды, соkkан сон таі тышты баҕанаҕы теңгäнï Ежігäлдï алды.

Баҕанаҕы ӯш к'сі аітты: «Е сен таіды сат!» дедï. Ежігäлдï: «Сатпаімын» деідï. «Негä сатпаісын?» дедï. «Кӯнӯндö тајым теңгä т'шат» дедï. «Біз екі дӯз сом берäлïк!» дедï. «Сатпаімын» дедï. «Баілык kылсаң, ӯш дӯз теңгä берсäң сатамын» дедï.

Ӯш дӯз теңгä бердï, таіды алды. «Мыны kаітäмïз?» дедï. Ежігäлдï аітты: «Ӯјӯнö аппар!» дедï. Цоңуршkа п'шäнгä баіла! тӯн ортасында суҕар! таң атып келä јатkанда сонӯ бір суҕар! Кӯн шыҕа келгäндä ӯјӯңнӯң ішïнä аk кïз цаі! Таіды алып келïп ішïнä kоја бер! Куіруҕунан ыстап kамшымïнäн сабасаң ӯјӯңнӯң ішïн кӯмӯс теңгäгä толтӯра т'шар» дедï.

Ӯјӯнӯң ішïнä тора таі теңгä тышпады, боk т'шады. Ӯш kарындастың аҕасы інілäрïн шаkырды, олар келдï. «Ежігäлдï алдапты» дедï. «Таі теңгä тышпады, боk тышты. Ежігäлдінï іздäлïк! дедï. Олар барды іздäдï, тапты. Баідың балалары келä цатыр, сöілöстӯ. Ежігäлдінïң kасында kазан ат асӯлӯ турдӯ. Баідың балалары kазанды сат!» дедï. Ежігäлдï: «Сатпаімын» дедï.

«Несі бар?» деді. «Мыны сатсам öзӳм öлӳп kаламын, бу kазаным öзӳ асылады, су öзӳ kујӳлады, ет öзӳ салынады, отун öзӳ џаҕылады, öзӳ п'сäді. Балалар аітты: «Сат! ӳш дӳз теңгä берäміз! деді. Сатты kазанды, олар аіттылар: «Ежігäлді, мыны kаітäміз?» ««Менің öзӳм алыскa кетпäі асылмаіды, менің öзӳм алыска кеткäн сон асылады» деді.

Ежігäлді kашты; kазан асылмаіды, от џаҕылмады, ет салынбады, су kујӳлмады. «Алдады бізді» деді. «Кӳалык!» деді. Кӳдӳ kӳп џетті, ыстап алды, екпäлді, бір судӳң басына екпäлді, kолӳн ајаҕын баілады; суҕа тастаімыз деді. Бізді алып суҕа т'сӳп кетäр деп kоруктӳ. Ӳшöӳ kалаҕа кетті. «Аҕашмінäн ітäріп џібäрміз!» деді, аҕашты екпäлäміз! сен џат!» деді.

Бір к'сі Ежігäлдінің kасына келді, Ежігäлді џылады, оібаі оібаі салды. Келгäн к'сі: «Наҕылҕан џанеын?» деді. Онӳ сураҕан к'сінің астында kара џорҕа аты бар болҕан, басында kара тӳлкӳ бöрӳгӳ бар болҕан, ӳстӳндö kара макпал шапаны бар болҕан. Ежігäлді онӳ кöрӳп аітты: «Бері џаkын кел! мен саҕан аітаін!» деді. Кісі џаkын келді. Ежігäлді аітты: «Муна шäрдің батсасы öлгöн екäн, маҕан сен соҕан батса бол! деді. Мен болмадым. Сонан сон kол ајаҕымды бӳдӳ, суҕа ітäрäміз деді» деді. Кара џорҕа атты к'сі аітты: «Акылың џоk екäн, деді, батса болсаң не kылады?» деді. Ежігäлді аітты: «Батса болӳҕа џарамаімын» деді. Кара џорҕа атты к'сі аітты: «Мен батса болаін! деді. Ежігäлді аітты: «Батса болаін десäң шеш мені!» деді. Шешті. Кара џорҕа атты к'сі кімін шешіп оҕан берді. Ежігäлді онӳ бӳдӳ, аітты: «Каладан к'сі келäді, келгäн сон сені аҕашмінäн суҕа ітäргäндä сен батса боламын десäң олар сені шешäді» деді. Ежігäлді kара џорҕа атkа мінді, kара макпал шапанды кіді, kара тӳлкӳ бöрӳктӳ кіді. Ежігäлді кетті, кеткäн сон манаҕы ӳшöӳ kаладан аҕаш екпäлді, Ежігäлдіні суҕа ітäрäміз деіді. Ӳшöӳ аттан тӳстӳ, баілаҕан к'сіні ітäрді. Баілаҕан кісі аітты: «Мені ітäрмä, батса боламын! Ӳшöӳ аітты: «Сен мені алдадың; kанша аkпамызды алдап алдың? сен батса боламын десäң сені суҕа џібä-

раін! анда батса бол!» деді. Ону суђа ішäріп џібäрді, енді ӱшӧӱ калађа каітты.

Келді калађа, келсä алдынан Ежігäлді келді. Ӱшӧӱ аітты: «Е Ежігäлді, біз сені суђа џібäрдік.» Ежігäлді аітты: «Е, ађалар, суђа џібäргäнің мађан џаксы болду, судуң тӱбӱндӧ осундаі кара џорђа ат екäн» деді. Џалђыз ат мен ыстадым.» Ӱшӧӱ Ежігäлдіні аітты: «Е ађам!» деді, «бізгä кӧрсӧт!» деді. Ежігäлді: «Џӱр!» деді. Бађанађы ӧзӱн суђа ітäргäн џергä екпäлді. Бірäӱнӱң коінӱн таска толтурду, коншӱн таска толтурду. беліна бір шыбык баілады, суђа тӱс! деді. Бірäӱ т'сӱп кетті. Сонан сон ӱшӧӱнӱң екäӱн шыбыkkа баілап суђа тӱс! деді. Екäӱ суђа т'сӱп кетті.

Ӧзӱ Ежігäлді атка мінді, суђа тӱстӱ, арђы џакка кетті, атты каітарды судан ӧтӱзӱп, ӧзӱ џајау кетті. Казактың ӱјӱнӧ келді, со ӱідӧ алты кыз бар екäн, алты басты бір џалмауз кемпір бар екäн. Ежігäлді келä кемпір камшымінäн сабады, алты кызды сабады, ӱјӱнӧн кемпірмінäн бес кыз кашып кетті. Бір кызды ӱјӱндӧ Ежігäлді алып калды, катын кылды. Ежігäлді далада кетті. Бір кӱн ӱјӱнӧ кемпір келді. Кемпір сурады: «Ежігäлді келгäндä каітäсін?» деді. Кыз аітты: «Есік ашып Ежігäлдіні кіргізäмін» деді. Кемпір аітты: «Тӱндӧ џатканда каітäсін?» Кыз: «Кушактасып џатамын» деді. Кемпір аітты: «Бӱгӱн есікті ашып кіргізбä! тӱндӧ џатканда терс карап џат.»

Ежігäлді ӱјӱнӧ келді, есікті ашпады, тӱндӧ џатып еді, терс карап џатты. Ежігäлді аітты: «Катын, негä терс карап џатасын?» деді. Катыны аітты: «Ӧзӱң далада кетäсін, мен ӱідӧ џалђыз отурамын. Бала мендä џок» деді. Ежігäлді аітты: «Баланы бермäсä кудаі бермäді.» Катыны аітты: «Мендä сäӱкäлä џок» деді. «Бір Дауђар алып маржан сатады, сонан мађан маржан сатып алып келіп бер!» деді. Ежігäлді аітты: «Џајау бармаімын!» деді. Катын аітты: «Шешäмдä ала ӧгӱз бар, сонӱ екпäп берäін, сођан мін!» деді. Ежігäлді: «Екпäл!» деді. Екпäлді ӧгӱзӱн, ӧгӱзӱн мінді, кетті маржан сатуђа.

Дауђар алып тӱстӱк џердäн кӧрӧд'екäн, кӱндӱк џердäн естäд'екäн. Дауђар алып сеілгä шыкты, бађанађы Ежігäлдіні кӧрдӱ.

Кырk нöгöр шаҕырды: «Анау ала öгÿздÿ бала келäдi, екi теңгäгä öгÿзÿн сатарма? сатса öгÿзÿн алып кел! Сатпаiмын десä öгÿзÿндö öзÿндö алып кел!» дедi. «Огÿзÿн соjуп алаiн, öзÿн kактап п'сiрiп цеiмiн» дедi.

Ежiгäлдi дä тÿстÿк цердäн кöрöд'екäн, кÿндÿк цердäн естäд'екäн. Ежiгäлдi Дауҕар алыптың сöзÿн есiттi. Ежiгäлдiгä екi кiсi келдi. «Öгÿзÿңдÿ сат!» дедi. «Негä?» дедi. «Екi теңгäгä» дедi. «Сатамын» дедi. Екi кiсi öгÿзÿн алды, Ежiгäлдi цаjау kалды.

Бiр кемпiргä келдi, кемпiргä аiтты: «Саҕан бала боламын!» дедi. Бала kылды кемпiр, kоjуп цаiды, кешкä kоjун аiдап ÿiгö келдi, тÿн болдÿ, бiр келiншäктiң сäÿкäлäсiн урлап алды, kаiтып ÿjÿнö келдi, цатты, ертäн турдÿ, kоjун цаiды, сäÿкäлäнi басына кiдi, Дауҕар алыптың аулÿна келä цатыр.

Онÿ алып келä цатkанын кöрдÿ, kырk нöгöрдÿ шаkырды: «Анау бiр келiншäк келä цатыр; мен ет ас теп аiтаiн, сендäр аспаңдар, мен пiстiмä дегäндä пiскäн цоk деп аiтыңдар! Тÿндö сонÿң kоiнÿнда цатамын, зорлук kыламын, сол kатын тÿндö оiбаiласа сендäр келмäңдäр!» дедi.

Ежiгäлдi kатын болÿп Дауҕар алыптың ÿjÿнö келдi, алып онÿ бiлмäдi, урҕашы екäн дедi. Есäндäстi, сöiлöстÿ. Алып аiтты: «Ет асыңдар!» дедi. Нöгöрÿ аскалы кеттi, ет аспадылар. «Кÿн кеш болдÿ ендi kаiтсам екäн» дедi келiншäк. Алып сурады: «Ас пiстiмä?» нöгöрÿ цоk дедi.

Кÿн батты, еттi екпäлдi, цедi. Ежiгäлдi аiтты: «Тÿн болдÿ» дедi. Алып: «Кон» дедi. Ежiгäлдi: «Консам kонаiн!» дедi. Кондÿ, тысkары шыkты, тысkары шыkkан сон бiр kылмыстыны асып öлтрöтÿҕÿн аспа бар екäн. Дауҕар алып онÿ келiншäккä кöрсöттÿ. Келiншäк онÿ кöрÿп аiтты: «Буҕан kаiтiп онÿсÿн?» дедi. Дауҕар алып аiтты: «Мына темiр таjакпiнäн тÿртÿп цiбäрсäм асылып кетäдi» дедi. »Сонан сон асылып kоiҕан кiсiнi öлтÿрöмÿн!» дедi.

Келiншäк аiтты: «Цÿршÿ!» дедi, «мен кöрöiн! темiр таjакпiнäн тÿртöiн! дедi. Алып цÿрдÿ, тÿртÿп цiбäрдi келiншäк, Дауҕар алып асылып кеттi. Келiншäктiң kолÿнда kамшы бар екäн;

кеіншäк џубан алыптың ајаҕынан kолўмінäн ыстады, kамшымінäн сабады, сабады. Дауҕар алып оібаі! оібаі! салды. Кеіншäк сурады: «Ала ӧгўзўмнўң еті тäттімä екäн?» деп сабап џатыр. Алып оібаілады, кеіншäк алыпты боктады.

Дауҕар алыптың оібаі салҕанын kырk нӧгӧрў есітті, алып кеіншäккä зорлўk kылып џатыр екäн деп оілады.

Енді Ежігäлді ўјўнӧ kаітты, kондў; ертäн турдў, kојўн џаіды, џајып турса бір екі кісі келä џатыр, амандасты. «Асалау маҕалаікым, деді. «Уäлікäмä сäлäм», деді. Сӧлӧстў Ежігäлдігä, Ежігäлді екäнін білмäіді. Ежігäлді: «Каіда барасындар?» деді. Кісі аітты: «Бір баладан ӧгўз сатып алып едік, сол бала кеіншäк болўп кейіп Дауҕар алыпты аспаҕа асып кетіп kамшымінäн сабап кетіпті» деді. «Енді алып kатты аурў болўп џатыр. Бір дäргір мында барма?» деп сурады Ежігäлді аітты: «Мен ӧзўм дäргірмін, мен ӧзўм тамыр ыстаушы едім.»

Екі кісі аітты: «Џўр» деді «алыпkа!» Ежігäлді алыпkа џўрдў, алыпkа келді, тамырын ыстап кӧрдў. Ыстаҕан сон аітты: «Кырk kулаш џібäк аркан маҕан алып кел! тӧрт темір kазыk алып кел! бір табаk kара тікäн туз алып кел! ӧткўр п'шаk екпäл! деді.

Кырk kулаш џібäк екпäлді, тӧрт темір kазыk екпäлді, бір табаk туз екпäлді, ӧткўр п'шаk екпäлді. «Тӧрт темір kазыkты џергä kаk!» деді. Џергä kазыkты kакты, «алыпты кер!» деді, керді алыпты, баілады алыпты, тӧрт kазыkkа баілады. Ежігäлді џалшыларына аітты: «Алып оібаіласада келмäңдäр!» деді. Менің kылҕан емінä шыдамас. Џалшылары кетті, Ежігäлді п'шаk алды, п'шаkмінäн Дауҕар алыптың терäсін тілді, туздў kуідў, kамшымінäн сабады, сабады, сурады: «Ала ӧгўзўмнўң еті тäттімä екäн?» деп боктады, боктады, Дауҕар алып оібаі оібаі салды. Кырk нӧгӧр оібаі салҕанын естіді, Ежігäлдінің аітkан сӧзўмінäн келмäді.

Ежігäлді kашты, алдынан бір тўӧлў к'сі келä џатыр, келіп амандасты сӧілӧстў. Ежігäлді сурады: «Каіда барасын?» Дауҕар алыптың аулўна барамын» деді. Ежігäлді аітты: «Тўӧндў ма-

ḡан бер!» деді. ««Негä?»» деді. «Дауḡар алыптан акша ап перäін!» ««Не деп акша ап перäсін?»» деді. Ежігäлдї аітты: «Аулўнўң тусўнан öтö беріп ала öгўздўң іäсі менмін десäм акша маḡан берäді» деді. Баḡанаḡы к'сі аітты: «Онў мен öзўм аітып аламын» деді.

Тўöлў к'сі аулдўң тусўна келді, аітты: «Ала öгўздўң іäсі менмін!» деді. «Аспаḡа аскан менмін! ҷоныңа тіліп туздў салḡан менмін!» деді. «Камшымінäн сокkан менмін.» Дауḡар алып аітты: «Сол к'сіні ыстаңыз! Ыстады сол к'сіні, ыстап алса сурадылар: «Ол сöскö сені кім ўрöттў?» деділäр. Тўöлў к'сі аітты: «Бір kашып баратўḡўн бала ўрöттў. Алып сурады: «Сол бала kаіда кетті?» деді. «Калаḡа таман кетіп барады» деді.

Енді екі к'сі Ежігäлдіні kўдў, кўп ҷетті балаḡа, бала kалаḡа ҷеткäн екäн. Бала kўḡан к'сіні кöрдў, бір ҷаман ўігö кіріп кетті. Кіріп келсä бір таз бала бар екäн, тірмäн тартып турад'екäн. Ежігäлді аітты: «Оі тазым!» деді. «Іштäмä білдіңбä?» деді «ҷоk!» деді. «Дауаḡр алыптың kаршыḡасының торў ҷыртылып kалып таздың басы керäк деп, екі к'сі келді» деді. Таз kашты. Екі к'сі келдідä ҷаман ўігö кірді. Баḡанаḡы Ежігäлді бетінä ундў ҷаḡып тірмäн тартып отурдў. Äлігі екі к'сі сурады: «Бала kаіда кетті?» деді. Ежігäлді: «Сöілöссöм даусымнан таныр» деп «м! м!» деді, сакау болды, екі к'сі, кеткäн екäн деді, шыкты, шыḡып бір ўігö келсä бір таз бала тактаіḡа басын соḡўп отур, kызыл ала kылыпты kанатып, к'сі келдідä сурады: «Не kылдың?» деді. Бала аітты: «Басым торḡа ҷарамаіды!» деді. К'сі аітты: «Онў кім ўрöттў?» деді. «Äлігі бір бала сонў ўрöттў» деді. «Ол бала kаіда?» деді. «Бала аітты: «Тірмäн тартып kалḡан, мен kашып кеттім» деді. Екі к'сі аітты: «Сол к'сі Ежігäлді екäн.» Баḡанаḡы ўігö kаітты, kаітып келсä Ежігäлді kашып кетіп kалыпты. Дауḡар алыптың ўјўнö екі к'сі kаітыпты. Алыпkа аітты: «Ыстаі алмадыk!» деді.

Дауḡар алып kаḡаз сызды: «Кала kалаḡа Ежігäлді атты к'сі болса ыстасын!» деді. Ежігäлді kат ҷетпäгäн бір kалага барып

турдў, бір кемпірнің ўјўнö турдў, бала боламын деп турдў. Кемпірдің бала џок екäн, кемпір Ежігälдінї бала kылып алды.

Ертäн Ежігälдї kојўн џајып кеттї. Сол калаҕа таҕыда kат келдї. Сол kаланың бїläрї kандары кеңäс kылды: «Кöшöгö akша тöгölўп», дедї, «кісінїң бäріндї џўргўзölўк!» дедї, «со akшаны кім алса сол Ежігälдї, соңў ысталык!» дедї.

Кöшöгö akша салды, к'сінїң бäрін џўргўздў, Ежігälдідä џўрдў, табанына џеlім џаҕыб алып кöшöдöгў akшаның бäрін тöгöстў, бір терäктїң тўбўнö аппарып akшасын тастады. Ежігälдї кöп к'сінїң ішїндä џўр екäн.

Каланың бїläрі, kандары кеңäс kылды: «Бізгä кöрўнбöдў. Бір тўöгö kазна артып џўргöзölўк, соңў алҕанда ыстап алалык» дедї. Џетäläттї. Кешкä таман бір уштоп аракы алып Ежігälдї тўö џетäктäгäн балаҕа алып келдї.

«Іш!» деідї «шölдöдўң» деідї.

Іштї, ішїп мас болўп џыҕылып kалды. Тўöнў алып Ежігälдї кетїп kалды, ўјўнö äкпälдї тўöнў. Соідў сојўп шешäсїнä бердї. Тўн болҕан сон терäктїң тўбўнö келдї, akшасын алып отур едї. Kаның ўäзірї келіп Ежігälдінї кöрўп ыстап алды, терäккä баілап тастады. Ўäзірдің öзў kанҕа кеттї. Kанҕа барып аітты: «Ежігälдінї ыстап алып терäккä баілап kоідўм» дедї.

Ежігälдї таңўлў тур. Бір kатын суҕа келä џатыр екі шеläгї бар. «Äі kатын!» деідї, «берї кеl!» дедї, kатын келдї. «Наҕылҕан џансын?» kатын сурады. «Таңўлў турҕан» дедї. «Катынымның оінас бар екäн, соңў ыстап алып едім» деідї. «Ол кім екäн?» деідї. «Ўäзірї екäн» деідї. «Ыстап алып едім, алҕан сон ўäзір мен kатыныңды аламын деп менї терäккä таңып kоідў. Kанҕа аітып басыңды алдырамын, сен Ежігälдї екäнсїн, öтўрўк аітып, менің ўстўмö kатын алаін деп џўр екäн» деідї.

Ол kатын Ежігälдінї шешїп kоја бергäн. Шеläгін тастап kатын kанҕа барды. «Буҕан нанбаңыз!» дедї. «О кісінї шешїп kоја бердім» дедї. «Бір беішара екäн kатыныңымїнäн мына џўзў kара оінас екäн ölтўрўп kатынын алаін деп сізгä шаҕыстырып öтўрўк аітып отур. Мен kоја бердім.»

Ежігäлдї ӱјӱнӧ барды, шешäсінä: «Бір кырк кулаш аркан есін бер!» дедї. Ертäн којӱн џајын кеттї. Кан кеӊäс кылды, еlін џlдї, кісігä аітты: «Тӱӧнӱӊ етін тауп екпälгäн кісігä басынан тӧмӧн акша кујамын» дедї. Бір кемпір: «Мен тауп екпäläмін!» дедї.

Ежігälдініӊ ӱјӱнӧ кемпір келдї: «Бір тӱӧнӱӊ мајы барма?» дедї. «Баламныӊ басыныӊ котурӱ бар, соӻан керäк!» дедї. Ежігälдї алдынан шыкты. «Кемпір каідан келäсін?» дедї. «Шешäӊнің тӱӧнӱӊ мајын екпäläмін, баламныӊ басыныӊ котурӱ бар едї» дедї. Ежігälдї аітты: «Тӱӧнӱӊ басын саӻан берäін! дедї, ӱігӧ џӱр!» дедї. Кемпірдї ӱјӱнӧ екпälдї, ӧlтӱрдӱ, бір колӱн кесіп алды; тӱн болды.

Каныӊ џалӻыз кызы бар екäн, соӻан барӻалы! дедї. Тӱӧнӱӊ кӱӻун алды толтурӱп су алды, бір біз алды, кемпірдіӊ колӱн алды, арканын алды, келдї каныӊ кызыныӊ ӱјӱнӧ; џеті кабат ӱі болды, џеті кабат арканмäн ӱідӱӊ тӧбӧзӱнӧн тӱстӱ. Кыздыӊ касына келдї, кыз ыстап алды. «Сен Ежігälдї екäнсін» дедї. «Мен Ежігälдї» дедї. «Äкäмä аітып басыӊды алдырамын» дедї. «Äкäӊä аітып басымды алдыр, бӱгӱн маӻан коінӱӊа јаткыз!» Кыз: «Јат!» дедї.

Ежігälдіӊ кыздыӊ коінӱна џатты, таӊ атып келäдї. «Сігім келдї» дедї. Кыз аітты: «Сен кашып кетäсін» дедї. Ежігälдї дедї: «Кашады десäӊ колӱмнап ыстап тур!» кемпірніӊ колӱн устатты, кӱктӱ бізбäн шаншып алды, кашып кеттї.

«Бурташ болӻан» кыз аітты, тартып калды колӱнан, тартып калса кур кол келдї. Турдӱ, бетї колӱн џӱдӱ, äкäсінä барды, аітты äкäсінä: «Ежігälдї келіп менімäн оінап кеттї.» Äкäсї ашӱланды.

Кан куса болдӱ. Тӱӧсӱн урлатканын, акшасын урлатканын кызмінäн оінап кӱlгӧнӱн бір баска кан естідї, каӻаз сызды, џібäрдї, акшасын урлатканша, тӱӧсӱн урлатканша, кызын оінатканша дамбал баӯна бӱнӱп ӧlсӱн» деп. Дамбал баӯ џібäрдї. Кан ашӱланды еlін, џlп алып аітты: «Бір кан маӻан зорлук кылды, сол канды ӧзӱмдӧі кылып келгäн к'сігä кім-дä болса кызымды

берäiн!» деді. Ежігäлді kанҕа келді. «Мен Ежігäлдімін, деді, сол kанды саҕан екпäläмін, деді, kызыңды маҕан берäмісін?» деді. «Берäмін» kан аітты. Аітkаннан сон Ежігäлді аітты: «Маҕан алпыс ала сауkан атып бер!» деді. Атып берді. Ежігäлді бір абдара алды, арkалап кетті. Барды kан дікінä барды. Кан kатынмäн шаі ішіп отур екäн. Ежігäлді ол алпыс сауkаның терäсін теітäрä kылып кігäн екäн, ӱігö кірсä kанмäн kатын шошуп турҕан. Ежігäлді абдараның аузӯн ашты «ҵалаңаш тӱс!» деді. Катынмінäн kан kорkӯп тӱстӱ, Ежігäлді абдараның аузӯн ҵапты, арkалап kаітты, kаның ӱјӯнö екпäлді.

«Екпäлдіңбä?» kан аітты: «Екпäлдім!» деді. Абдараның аузӯн ашты ҵалаңаш kатынмінäн kан тӱрö-гäлді. Екäӱ ҵылады: «Не болдӯ?» деді. «Білмäiміз, Äзрäіl екäнін не екäнін білмäiміз деді, абдараҕа тӱс! дегäнін біläміз» деді. Кан аітты: «Бӯпуп öлсöң!» дамбалдың бaӯ öзӯнö kаіта берді. Кан kаітты ӱјӯнö, ӱш кӱндäн сон öлдӱ. Ежігäлді kаның kызын алды.

2. Ҵаксылык ҵамандык ҵолдас болҕан.

Бурунҕӯ заманда ҵаксылыkпäн ҵамандыk ҵолдас болӯп ҵӱрӱптӱ, екäӱніңдä ат, тон, азыҕы болӯп ҵӱрӱптӱ. Екäӱ ҵаксылыктың азыҕын ҵеп ҵӱрӱптӱ, ҵеп ҵӱргäндä ҵаксылыктың азыҕы таусӯлыпты. Ҵамандыk аітыпты: «Ҵаксылыҕым, азыҕың таусӯлдӯ, енді kаітäсін?» депті. «Ҵамандыҕым öзӱң біl!» депті, «öзӱм білсäм атыңды сојаік!» депті. Ҵаксылыктың атын сојӯптӱ, ҵаксылыктың атының етін екäӱ ҵеп ҵӱрӱптӱ, азык таҕы таусӯлӯпты. «Ҵаксылыҕым, енді kаітäсін? атыңның етін таусӯлдӯ» депті. «Ҵамандыҕым, äлдä болса öзӱңӱз біліңіз» депті. «Öзӱм білсäм, ҵаксылыҕым, бір kулаҕыңды кесіп п'сіріп öзӱңö берäін, ҵеімісін?» депті «ҵеімін ҵамандыҕым» депті, бір kулаҕын кесті, бір кӱнгö азык болдӯ. Ҵамандыk аітты: «Бір kулаҕыңды бір кӱнгö таҕыда азык берäін!» депті. Таҕы азык таусӯлдӯ. «Ҵаксылыҕым, енді kаітäін?» депті, «äлдä болса, ҵамандыҕым, öзӱң

біl!» депті. «Ɥаксылыӻым, öзӱм білсäм бір кöзӱӊдӱ ојӱп бір кӱнгö азык kылып берäін! деді. Бір кöзӱӊдӱ таӻыда ојӱп бір кӱнгö азык kылып берäін! деді.

Ɥаксылыктың ат, тон, азыӻы, kулаӻы, кöзӱ бітті ɥамандык ɥаксылыктың азыӻы бірге ɥеп тӱгöстӱ, ɥаксылыктың азыӻы таусӱлӻан сон, ɥамандык азыӻын бермäді. «Ɥаксылыӻым, деді, атыңды сојӱп ɥедік, деді, екі кöзӱңдӱ ојӱп kулаӻыңды кесіп тöрт кӱн азык бердім» деді, ɥаксылыӻым, енді kаітäсін? енді kулаӻың ɥоk; кöзӱң ɥоk, енді ɥаксылык сені таштап кетäмін» деді. «Ɥамандыӻым, деді, тастап кетсäң бір kалың kара тоӻаідың ішінä таста!» деді. Ɥамандык kалың kара тоӻаідың ішінä ɥаксылыкты екпäліп тастап кетті.

Тоӻаідың ішіндä ɥаксылык отурса бір ɥолбарыс, бір тӱlкӱ, бір kаскыр, ӱшöӱ кеңäсäді.

Kаскыр аітады: «Ɥолбарысым, сен осу тоӻаідан шыкпаісын, сен осу тоӻаіда не kылып ɥӱрöсӱн?» деді.

«Бу тоӻаіда, деді, екі баі терäк бар, деді, кöзсӱзгö кöз берäді, kулаксызӻа kулак берäді, мен соңу аңдып ɥӱрöмӱн, деді, kаскырым!»

Ɥолбарыс аітты: «Сен, kаскырым, осу ɥердäн шыкпаісың не kылып ɥӱрöсӱн?» деді.

«Мінä ɥердä бір мың kоілӱ баі бар, ол баідың бір kара тöбöтӱ бар, осу kара тöбöттӱң сӱöгӱ öлгöн кісігä ɥан берäді» деді. «Мен, деді, сону алаін деп ɥӱрöмӱн.»

Kаскыр аітты: «Сен, тӱlкӱм, сен kара обаның тӱбӱнöн шыкпаісын, не kылып ɥӱрöсӱн?» деді.

«Kара обаның тӱбӱндö ат басындаі алтын бар деді, сону аңдып ɥӱрöмӱн» деді.

Баӻанаӻы ɥаксылык ӱшöӱнӱң сöзӱн естіді, тоӻаідың ішін аралады, аралап ɥӱргöндö екі баі терäк kолӱна тӱстӱ, кöзӱн ӱкöдӱ, кöзӱ бітті, kулаӻын ӱкöп екі kулак бітті. Тоӻаідан ɥаксылык шыкты; баӻанаӻы kара обаның тӱбӱнö келді, тӱlкӱнӱң kарап ɥӱргöн ат басындаі алтынды алды. Ат басындаі алтынды алып мың kоіды баідігінä келді. «Баі» деді, kара тöбöтӱңдӱ са-

тамысын?» деді. «Не берäсін?» деді. «Ат басындаі алтын берäін!» деді. «Ат басындаі алтын берсäң ал!» деді. Кара тöбöттӱ ат басындаі алтын беріп алды, kара тöбöттӱ џетäläт талаҕа алып шыкты. Кара тöбöттӱ бір џергä келіп уруп öltӱрдӱ. Шакпаҕын џаксылык шакты, от џакты, kара тöбöттӱ öртöдӱ, kуру kара тöбöттӱң сӱöгӱ kалды, сӱöгӱн џаксылык алды, сӱöгӱн алып тӱідӱ, сӱöгӱн ап ak kылып тӱідӱ, тӱјӱп екі шонтаіҕа салып алды, џӱрӱп бір kандікінä кälді.

«Наҕып џӱргöн адамсын?» деді.

«Улсӱзҕа улӱ болаін деп џӱрмӱн, деді, kызсызҕа kыз болаін деп џӱрмӱн» деді.

Каның kанышäсы аітты: «Улсӱзҕа ул болсаң деді, маҕан ул бол! менің улӱм џоk, kан ауруп џатыр» деді.

«Ул болаін саҕан» деді.

Ул болдӱ, ул болӱп џылkыҕа кетті. Кешкä џаксылык џылkыдан келсä kан ölӱп kалыпты, kаныша џылап отур екäн. Џаксылык џылkыдан кеп «џылама'» деді, «тіріläр!» деді. Баҕанаҕы kара тöбöттӱң сӱöгӱ ölгöн к'сігä џан берäді.» Кара тöбöттӱң сӱöгӱннӱң џаксылык kанышаҕа кішкäнä берді «аппарып kаның аузӱна сал!» деді. Каныша барып kаның аузӱна салып еді. Кан «kатты ујуктап кеткäнім» деп тӱрö-гälді.

Ертäн kан еlі џуртӱн џіді. Џаксылык kанышаҕа аітты: «Кан еlі џуртӱн џіп алды, kан: «Маҕан џаксылык kылҕан кісі барма?» деп сураса мені аітпа!» деп џаксылык џылkыҕа кетті.

Ертäн kан еlі џуртӱнан маҕан џаксылык kылҕан кісі барма?» деп сурады. «Іш кім џаксылык kылҕан џоk» деді. Еlі џуртӱ тарkап кетті. «Енді кім kалды?» деді. Каныша аітты: «Каным», деді, «сен ауруп џатkанда мен бір џігітті бала kылып алып едім» деді, «џылkыда бір ak со kалды, шакыр сонӱ» деді.

Кан џаксылыkты шакыртып алды. «Сен маҕан џаксылык kылдыңба?» деді.

«Мен сізгä кöп џаксылык kылҕаным џоk», деді, бір кішкінä kанышаҕа ak дäрі беріп едім, kаныша аппарып сіздің аузӱңызҕа

салды. Сіз kатты ујуктап кеткäн екäнмін деп тўрö-гäлдіңіз. Мен сонан заска џаксылык kылђаным џоk» деді.

«Канына, дāрі бергāні шынба?» Кан сурады.

«Шын» kанына аітты.

Кан алтын тађынан тўстў, алтын тађын берді џаксылыkkа. Аі десä аузў џоk, кўн десä кöзў џоk бір сылў kызы бар екäн. «Мађан џаксылык kылсаң kызымды сађан берäін!» деді. Џалђыз kызын берді, kара kуладан kађ џарып малын берді, кўјöў kылып алды, џаксылык бајып џўрдў.

Џаксылык бір кўндö џылkыда џўрсö бајађы џолдас болђан џамандык кезгäлді. «Џаксылык, сен не kылып адам болдўң?» деді.

Мен сöітўп, сöітўп џўрдўм деп џаксылык шынын аітты.

Џамандык аітты· «Џаксылыђым! мені kаның kара тођаідың ішінä аппарып тасташы!» деді «мендä сендäі адам боларм'екäнмін» деді. «Мен сенің екі кöзўңдў алып, екі kулађыңды алып, сені тођаідың ішінä тастап кетіп, сен енді адам болўпсўн» деді. «Менің екі кöзўмдў ојўп, екі kулађымды кесіп тастап, öзўң адам болђан тођаіђа мені-дä аппарып тасташы!» деді.

Џаксылык аппарып тођаіның ішінä џамандыкты тастады.

Тўлкўмінäн kаскыр џолбарыс ўшöў тођаідың ішін kарады kарап џўрўп бір џердä џамандыкты тауп алды, џеп kоідў ўшöў. «Џаксылыkkа џаксылык, џамандыkkа џамандык дегäн осў екäн!» деп ўшöў онў џеп kоідў.

3. Каның kызы.

Бурунђў заманында бір kан болўптў, kаның бір kызы болўптў, тöрт ўäзір болўптў, kыздың kырk kыз нöгöрў болўптў. Кан сеілгä шыђыпты, kасында бір ўäзірі болўптў. Каның алдынан екі kоңур kаз ушўп барат екäн. Кан аітты ўäзірінä: «Осу екі kоңур kаздың тілін мађан аіт! не деп кетіп барады?» деді. Ўäзір аітты: «Таксыр, мен білмäімін.» Кан аітты: «Аіт! аітпасаң

басыңды аламын!» деді. Ӯäзір аітты: «Таксыр! ӯш кӯн мырсат бер!» деді. Кан: «Ҷараіды!» деді.

Каның öзӯ каздың тілін біläт екäн. Кан ӯндöмöі ӯјӯнö келді, атынан тӯстӯ, ӯјӯнö келді, отурдӯ.

Ӯäзірі öзӯ ӯјӯнö келді: «Ä катын!» деді, сен маҕан ҷок, мен саҕан ҷок!» деді. Катыны аітты: «Недäн корукт ӯң?» деді. Ӯäзір аітты: «Кан маҕан каздың тілін тауп аіт! деді, аітпасың басыңды аламын! деді. Ӯш кӯн мырсат сурадым; ӯш кӯн мырсат берді» деді.

Ӯäзір таза суҕа шомӯлдӯ, äкрäтін коінына салды, кӯнӯң батыс ҷакка кетті. Алдынан каның кызы ҷӯр екäн, кырк кыз нöгöрӯ бар екäн. Кетіп бара ҷаткан ҷігітті каның кызы кöрдӯ, бір кызҕа аітты: «Анау кетіп бара ҷаткан äкäмнің ӯäзір екäн» деді, «шакыршы!» деді. Аіткан кыз ҷӯгӯрӯп кетті, келді ҷігіткä, аітты: «Сені каның кызы шакырады», деді. Келді ҷігіт каның кызына.

Каның кызы аітты: «Е ӯäзірім! каіда бара ҷатырсын ҷајау?» деді.

«Солаі! солаі! Кешä канмäн сеілгä шыктык, алдымыздан екі коңур каз уштӯ, кан аітты: «Со ушӯп барҕан коңур каздың тілін маҕан аіт! тауп аітпасаң басыңды аламын деді. Сонан коркkан сон ӯш кӯн мырсат сурадым, мырсатымды берді; ӯш кӯндö тауп аітсам басымды алмаіды. Сонан корkканымдан кетіп барамын; каздың тілін білмäімін. Äкäңіздің кылҕан ҷарлыҕы сол!» деді.

Кыз аітты: «Е, ӯäзірім, мен саҕан ҷаксылык кылар едім; корукkан сон äкäмä аітасын коі?» деді.

«Ҷок, каныша, аітпаімын, öлсöм öлӯп кетäмін, ҷаксылык кылҕан кісіні негä аітаін!» деді.

«Ҷараіды, ӯäзірім, мäн сені ајадым, мен аітаін, сен тыңда! Каздың тілін кім аітты дер сурап сонда мені аітпа, аітсаң меніӊ обалым сендä болар!» деді. Онан сон кыз аітты: «Алдыңгы ушкан еркäгі екäн, деді, соңгӯ ушкан урҕашы екäн деді. Осӯлаішы еркäк аітты: «Ҷылда екäӯ кустӯң соңӯнда ушӯп екäміз, быјыл негä кустӯң алдында ушӯп барамыз?» деді урҕашы аітты: «Ҷылда

kустӱң соңӱнда kалатӱӈӱмыз, сен аксаk болӈансың! деді, мен сені асрадым, кӱттӱм, цаман еркäкті цаксы урӈашы асраiт екäн» деді. Уктӱңба, ӱäзірім?» деді.

«Уктӱм» деді.

«Ертäн барып аiт!» деді, äкäм менің аiткаиымды біläр!» деді, «білсäдä аiтпаӈаiсың!» деді.

Цігіт kуанды, кӱlӱп ӱjӱнö келді. Катыны сурады: «Ä kараӈым! негä kуандың?» деді. «Аi бір цаксылык бар, енді kорукпаiмын!» ӱäзір аiтты.

Ертäн турдӱ ӱäзір цігіт, беті kолӱн цӱдӱ, канӈа келді. «Асалаум аӈалаiкым, алдыцар!» деді, аӈалаiкым äсäläм ӱäзірім!» деді.

«Кешäгі тауп аiт дегäн сöзӱңӱздӱ аiткалы келдім» деді.

«Цараiды, ӱäзірім, аiт!» деді.

«Аiтаiн! kулаӈыңызды салып тыңдаңыз!» деді. «Алдыңӈы ушkан еркäк екäн, соңгӱ ушкан урӈашы екäн. Еркäгі аiтты: «Біз цылда kустӱң соңӱнда kалат екäнміз, быјыл негä тамам kустӱң алдында кетіп барамыз?» Урӈашы аiтты: «Цылда біз kустӱң соңӱнда kалсаk сенің аjаӈың аkсаk еді сонуктан бурун уш-алмадыk, сені мен сактадым, кӱттӱм, сені тастап кетпäдім, цаман еркäкті цаксы урӈашы асраiт-екäн, цаман урӈашыны цаксы еркäк асраiт екäн, деп кетіп барат екäн, осу сöзӱ аiтат екäн. Осу, таксыр, білгäніміз, білдіңбä? білмäiдіңбä?» деді.

«Білдім, ӱäзірім! бу сöздӱ саӈан кім ӱрöттӱ аiт шыныңды, аiтпасаң шыныңды басыңды аламын» деді.

Цігіт аiтты: «Адам ӱрöткöн цоk мені, kудаi аузӱма салды» деді. «Болмаiмын» деді.

«Ölтрöмӱн аiтпасаң» деді.

Цігіт kорукгӱ, kорукkан сон «аiтаiн!» деді. «Мыны аiткан kызың» деді. Кан аiтты: «Öзӱм-дä біліп едім» деді. Еlін цуртӱн цiдi, цоӈарӈы еlін шакырды, цорӈа біä соiдӱ, тоi kылды. «Кызымды, кім-дä кім цаман болса kызымды соӈан берäмін» деді. «Цаман еркäкті kаiтіп цаксы kылат екäн.»

Цаман балаларды алып келді, бір цаманӈа kызын бермäк болды, басынан kотурдӱң kан аkkан, мурунпан боӈы аkkан, аjаӈы-

кан шу аkkан. Џаман ташшаӷа kан кызын бердї, kаның öзӳ кöштӳ оруннан. Ташшамäн кыз џӳрдӳ, ташша баі болдӳ, кыздың öзӳ kатын болдӳ, öзӳ шебäр болды. Бау öрдӳ, ӳінӳң kасынан џердäн kудуk казып алды, kудуkтӳң сӳ алтынды болды. Ташша баjӳ kатының тілін алады; kатыны кӳндä бау öрӳп кімтігіп аппарӷызып саттырды. Баі кешкä keліптї, дылда äкпäліптї, бадöрӳ баі болӳптӳ. Астары öзӳ п'сіріліп öзӳ т'сӳрlöдӳ; тастырkаны џаjылат екäн, ыстолдӳң ӳстӳндä тöрт шам шыраӷы џаӷылат екäн, сöітӳп џӳрӳптӳ.

Катын ертäңіндä турӳптӳ, бетїн kолӳн џӳптӳ, баjына аітыпты: «Сен бӳгӳн шäргä бар, анда бір адам kара кöк ат сатар, соңӳ сен сатып алып kel!» дептї. Аk орамалӷа дылда тӳп беріптї. Баjа орамалды алып kоінӳна салыпты, шäргä џаjау keліптї. Базардың басында џӳрсö бір адам бір kара кöк ат џетäктäп џӳр екäн.

Ташша турӳп аітты: «Аӷакä, атыңды сатамысын?» дедї. «Ташшам, сатамын» дедї, «не берäсїн?» деді, екі дылда берäін!» «Ӳш дылда бер!» дедї. «Орамалдаӷымды берäін!» «Орамалыңмінäн бер!» дедї. Ташша бердї, kара кöк атты алды kолӳна. Кара кöк атты џедäктäп ӳjӳнö keлдї. Кара кöк атты баілады ыстолбаӷа, ӳjӳнö ендї. Катын сурады: «Keлдїңбä? — «keлдім» дедї — «äкпäлдїңба атты?» — «äкпäлдім.» — «Мыkтап баідадыңба?» — «мыkтап баідадым?» дедї. — «Џат бӳгӳн!» kатын аітты. Катынмїнäн екäӳ џатты, уjуктады, ертäн турдӳ, бетїн kолӳн џӳдӳ, намазын окудӳ. «Е ташшам!» дедї, kара кöк атты ертä!» дедї, «алдыңгы аілын бос тарт, артkы аілын берїк тарт! бӳгӳн менің äкäм сол бір кїктї kӳп keлäдї, кїктің басы алтын, кöтӳ кӳмӳс!» дедї. «Екі кӳн екі тӳн kӳп едї, џет'алмады, сен кöк атkа мін kуруkтӳ kарына іl! Сен барып џетäрсїн; kуруkмїнäн ыстарсын! бауздаімын деп атыңнан т'сö kал! кöтӳңнöн äкäм keлäр, е џігітїм, аітар, осу кїктї маӷан бер! дӳнӳöдä тілäгäн тілäгіңдї берäін деп аітар» дедї. «Сонда сен бер кїктї! ӳігö kаітып kel!» дедї.

Ташша кöк атkа міндї, kуруkтӳ kарына ілдї, кеттї бір тауӳң басына шыкты, шыӷып kараса бір адам бір кїктї kӳп keлä

ҷатыр екäн, ҷет'алмаі келäт екäн. Алдынан ташша шыђып кікті кӳп ҷетті, куруктӳ моінӳна салды, аттан т'сӧ калды, баузда̂імын деп п'шађын ҷанынан сурдӳ, кӧтӳнӧн кан шауп келді: «Е ҷігітім!» деді «осу кігіңді мађан бер!» деді. — «Бермäімін» деді — «дӳнӳӧдӧ тілäгäн тілäгіңді берäін!» деді — «ҷараіды ал!» деді.

Кан кікті алып ӳјӳнӧ кетті. Ташша ӳјӳнӧ барђан сон катыны алдынан шыкты. «Келдіңбä, ташшам?» деді — «келдім» деді — «ыстадыңба?» — «ыстадым, канђа бердім» — «бäрікäлді!» деді.

Ҷатты, ујуктады, ертäн турдӳ. Катын аітты: «Е, ташшам, каннан не тілäк сураісын?» Ташша аітты: «Не тілäк сураін? мал сураімын! бас сураімын!» Катын аітты: «Е, ташшам, акылың ҷок! мал некäрäк? ҷан некäрäк? мал-да бар, ҷан-да бар. Сен барарсын кандікінä! не сураі келдің? деп кан аітар. Сонда сен аіт! ана кӳндӧ берäм дегäн тілäгіңізгä келдім, деп аіт! сонда: «Не тілäсін? аітар. Сонда сен тілä: «Ӧзӳңӳзгӧ карађан ҷандар ӳш кӳн ӳш тӳн от ҷакпасын! бір ӧзӳ ӳјӳмнӧн баска адам ҷакпасын! деп аіт!» деді. «Ҷараіды, катын!» деді.

Катын бајына курумнан шаппан тікті, курумнан тымак тікті, кӧзӳнӧ шідäн тірäӳш салды, кӧзӳн кызартты. Ташша кетіп кандікінä келді, ӳігӧ еніп келді. Асалау мађалаікым! Кан деді. Кан алтын тађында отур екäн, кан шошӳп тӧсӧгӳнӳң ӳстӳнӧ барып отурдӳ, ташша каның тађына отурдӳ.

«Е ҷаным каіда барасын! деді. «Алдыјар, сізгä келдік» деді. «Не ҷумусӳң бар?» деді. Ташша аітты: «Ҷумусӳм бар. Берäмін дегäн тілäгіңізгä келдім» деді. Патыша аітты: «Берäін, ҷігітім! не тілäісін?» деіді. «Алдыјар, мен не тілäін? мађан берсäңіз ӳш кӳн ӳш тӳн тірі ҷан от ҷакпасын! ӧзӳм ӳјӳм от ҷаксын! берсäңіз осу тілäкті тілäімін!» деді. Патыша: «Ҷараіды; бола калсын!» деді.

Ӳäзірін кан атка міңгізді, ҷуртӳна кабар берді. Ӳш кӳн, ӳш тӳн от ҷакпасын! бӳгӳн оттӳ ҷаксын! асын п'сäрсін! ӳш кӳн ӳш тӳн от ҷаккандаі болса басын аламын! деді. Ӳäзірі кетті,

ҷуртуна kабар берді. Каітып ўјўнö келді. Кан ташшаны ўјўнö kаітарды.

Ўјўнö келді, kатын сурады: «Аітыңба, ташша?» деді. «Аітты!» деді. «Ўш кўн тірі ҷан ўш кўн ўш тўн от ҷакпаіды, бір öзўм ўјўмнöн баска.» Öзў ўјў ўш кўн ўш тўн отўн сöндўрмöіді. Бак келді, ырыс келді, Кыдыр келді, ҷарыкkа ҷілді. Ертäн ҷігіт турўп kараса тöңрöгў малҕа толўп kалыпты, öзў абдал баі болўпту, баі енді маңгас болдў. Катына аітты: «Бўгўнгў кўн кöк атка мін! сеілгä шык! kан ҷолўҕар, олда сеілдä ҷўрöр. Аң аулап ҷўр екäн. Соҕан сен бар! мынан азыкты kанҷыҕаҕа баіда! тўс болҕанда ас ішäміз деп тўс атыңнан! kан-да тўсöр атынан. Ас ҷејік! деп kан сені шаkырар, сен барма, kан асынан берсä сен ҷемä! сен берсäң асыңнан ол ҷер, енді бар!» деді.

Ташша кöк атты ертäді, мінді, кетті, сеілгä келді, алдынан kан ҷолуктў амандасты, есäндäсті, аң аулап ҷўрдў, тўс болдў. Кан аітты: «Ас ҷејік!» деді. «Аттан т'сўп.» Касындаҕы ҷігіт аітты: «Ҷараіды.» Аттан тўстў kан, асын ҷеді. Ташшаны шаkырды, ташша ҷакын келмäді, асынан беріп еді, ҷемäді ташша. Ташша асынан берді, kан ҷеді. «Апырмаі тäттісін аі!» деді. «Менің бір kатыным болҕан, сол осундаі п'сірўш'еді, сонан тўҕан kызым осундаі п'сірўш'еді. Со kызым кеткäн сон кöргöн тäтті дäмім осу.» Астарын ҷесті, аттарына мінді. Ташша ҷігіт: «Алдыҷар!» деді. «Біздікінä kонаkkа ҷўрўңўз!» ««Ҷараіды.»» деді.

Ташшаның ўјўнö келді, ўјўнö келсä kаның öзўнўң ўјўнöн артык екäн. Кан енäрін дä білмäді енбäсінді білмäді. «Ҷоҕары шык!» kыз аітты. Кан ҷоҕары шыкты, отурдў; kыз тастырkанды ҷаіды алдына асты алып келіп kоідў. Кан ҷеді, аітты: «Апырмаі! астың тäттісінаі! менің кеткäн kызым сол осундаі п'сірўш'еді.» Кыз аітты: «Кызыңызды кімгä беріп едің?» Кан аітты: «Кызымды бір ҷаман ташшаҕа беріп едім.» Кыз аітты: «Сол kызың мен емäспä? кўјöўң сол емäспä?» деп öзўнўң бајын кöсöттў. «Калаі кöрўнöдў кöзўңö?» Ākäсі аітты: «Ҷаксы!» деді. Ākäсі ҷылаіды. Кыз аітты: «Ҷаманды ҷаксы kылдым, ҷаман

еркäктi цаксы урђашы асраiды дегäн мынау! солаiма iкäм? сен менi цаманђа берiп един. Сен басы алтын кöтӳ кӳмӳш кiктi кӳдӳң, сен ыстаi алмадың, менiң кӳjöӳм ыстады. Ол сiздäн артык болђан емäспä? Ӳjӳңö барды баjым, сонда сiз алтын тађыңызден тӳрö-гäлiп тöсöгӳңӳзгö барып отурдӳңуз ау. Ол артык болђан емäспä?»

Кан аiтты: «Рас! менiң тађымды кӳjöӳм алсын!» Кан куса болдӳ, аiтты: «Е, кызым, сен акылды екäнсiн, мен акмак екäнмiн, менiң церiмä кеl! менiң шäрiмдi бiлä!»

Кан ӳjӳнö кеldi, кан öзӳ öldӳ, кӳjöӳ кан болдӳ, кызы каныша болдӳ.

4. Тӳс саткан ташша.

Ертäдä бiр баi болӳптӳ, баiдың ӳjӳндö цӳргöн бiр кӳңӳ болӳптӳ, кӳңӳ цатса тӳс кöрӳптӳ, басынан аi тӳптӳ, аjађынан кӳн шыђыпты, цӳрöгӳнӳң басынан цулдуз тӳптӳ. Ертäн турӳптӳ беті колӳн цӳптӳ, бу тӳсӳмдӳ iздäiн! дептi, iздäп кетiптi, бiр баiдың сiрiн баккан ташша балађа келiптi. Бала аiтыпты: «Е, ценгäшi, каiда барасын?» Кӳңӳ аiтты: «Каiда бараiн! сенiң баiың цалданђалы келдiм.»

Сiр баккан бала аiтты: «Öтӳрӳк сен аiтасын, сен бiр дäмi iздäп барасын.» Кӳң аiтты: «Т'сӳмдӳ iздäп барамын.» Бала аiтты: «Нађылђан тӳс? аiтшы! Кӳң аiтты: «Аiтаiн! уjуктап цатыр едiм, тӳсӳмдö басымнан аi тӳптӳ, аjађымда кӳн шыђыпты, цӳрöгӳмнӳң басымнан цулдуз тӳптӳ, сол тӳсӳмдӳ iздäi келiмiн!» дедi.

Бала аiтты: «Осу т'сӳңдӳ мађан сатшы!» дептi. Катыны аiтты: «Не берäсiң?» дедi.

«Кунан шыђар öгӳзӳм бар, сол öгӳзӳмдӳ берäiн!» дедi Катын аiтты: «Цараiды» дедi. «Тӳсӳмдӳ берäiн!»

Бала кунан öгӳздӳ бердi. катын алды, ӳjӳнö кеттi. Бала кешкä сiрiн аiдап ӳjӳнö келдi, сiрiн корасын камады, темiрдäн

етік соктўрдў, темір тајак соктўрдў; ертӓн турдў бала, беті̆ колўн џўдў, сірін џаімады, темір етік ајаҕына кі̆ді̆, темір тајакты колўна алды, кетті̆.

Бір уакытта темір етіктӓн теңгӓдӓі̆ калды, темір тајактан тебендӓі калды. Бір шӓргӓ кеlді̆, шӓргӓ кеlсӓ бір каның есігінің алдында џатыпты. Тўн ортасы болҕанда екі арҕымакка алтынды бӧўскӧ џеккӓн, бір каның баласы бу каның кызын алып кашамын деп кеlгӓн, екӓў ӧкӧшкӧдӧн сӧlӧсўптў, кыз аітыпты: «Тура тур!» депті̆, «ӓ̄кӓм ујуктасын! депті̆, тўсўн іздӓп кеlгӓн бала бӓ̄рін аіткан сӧзўн есітіпті̆. Каның баласы ташша балаҕа сўӧнўп џатып ујуктапты. Бір уакытта ташша бала тўрӧ-геlді̆, ӧкӧшкӧгӧ кеlді̆. Кыз аітты: «Кеlдіңбӓ?» деді̆. Бала аітты: «Кеlдім» деді̆. «Коржундў ӓппӓр!» деді̆. Бала ӓ̄ппӓрді̆, бӧўскӧдӧн ӓ̄ппӓрді̆. Кыз ішін толтурдў, кыз џігіткӓ аітты: «Екі арҕымакты ертӓ!» деді̆. Џігіт ертӓді̆, екі коржундў алды, артына бӧктӧрдў. Кыз ўјўнӧн шыкты, екӓў екі арҕымакка мінді̆, кетті̆, манаҕы каның баласы ујуктап калды.

Кыз џігітті̆ таң аткан сон таныды, каның баlасы емӓс екӓн. Кызҕа оі тўстў, кыз кашаін деп еді̆, кашалмады. «Кашсам мені̆ бу еркӓк кўп џетсӓ мені̆ тірі коімаідынкоі. Кашпаің! мені̆ коскан кудаі екӓн шыҕар; тіјӓін!» деді̆. Кетті̆, бір уакытта бір шӓргӓ кеlді̆. «Е џігітім, кыз аітты, џерің барма? ӓ̄кӓң барма? баурўң барма?» деді̆. Џігіт аітты: «Еlім-дӓ џок, ӓ̄кӓм-дӓ џок, баурўм-да џок, каідан кеlіп, каідан турҕанымды білмӓімін» деді̆.

Кыз аітты: «Енді̆ біз осу шӓргӓ біз тураік! деді̆ «патсаҕа біlімдӓнӓік» деді̆ — «џараіды» деді̆.

Кыз аітты:

«Бір ўі сатып ал!
«ўінўң сырты џаман болсўн!
«ўінўң іші̆ џаксы болсўн!
«ішінӓн аккан булак болсўн!
«сунўң аклыҕы сўттӧі болсўн!
«ішіндӓ баі терӓк болсўн!
«баі терӓктің басынан бірўк меіс турсўн!

«бірўк меіс тамшылап турсўн!
«бірдäн аузға тўсўп турсўн!»

Осу орамалға салып берäін! осуған берсä алып кеl, мен тура-тураін! мен кетäт екäн деп оілама!» деді.

Екі арғымакты алып кыз калды, џігіт шäргä џўгўрўп келді. Таң ертäн енгäн шäргä бесіндä бір ўі тапты, ўідўң ішінä џігіт еніп келді, еніп келсä бір џігіт бір урғашы отур екäн.

«Ағакä, ўјўңдў сатамысын?» деді.

Ўідўң іäсі аітты: «Сатамын!» деді «кöр мында akkан су мынау сўттöн ап-ак! деді, баі терäгім мынау, öірўк меіс басындағы анау» деді, «аузға тамшылап бір бірдäн тўсўп турады» деді.

Џігіт аітты: «Не аласын?» деді. «Сенің älің кеlмäс» ўі іäсі аітты. Џігіт аітты: «Осу орамалдағымды берäін! аламысын?» деді — «орамалыңмінäн бер! алаін» деді. Џігіт берді, ўі іäсі аітты: «Мен шығамын ер kатын екäўмўз шығамыз. Ajak табаk, тöсöк орун сендä kалсын! мағаn керäгі џоk» деді. Џігіт аітты: «Џараіды» деді. Ер kатын екäў ўідöн шығып кетті. Џігіт манағы kатынына келді, келсä отур екäн. «Џігітім, ўі таптыңба?» kатын аітты. «Таптым» деді — «џараіды» деді. Екäў арғымағын џедäктäп сатып алған ўјўнö келді, kатыны кöрдў: «Бäрäкäлді, џараіды» деді. Öгўн џатты, ертäн турдў, беті kолўн џўдў. Катына аітты: «Мен тамаk п'сäрäін! сен барып шäрдің десäтнігінä kабар бер! патсаны шакырсын! біздің ўјўмўзгö келсін! деп аіт!»

Бајы кетті, десäтнікkä kабар берді, патсаны шакырыңыз біздің ўјўмўзгö келсін! деп, осу шäрдің џаксыларын бäріндä шакыр! деді.

Џігіт ўјўнö келді, «шакырдыңба?» kатыны аітты — «десäтнікkä аіттым, асыңды п'сір!» Бір уаkытта десäтнік патсасын, бäрінді шакырып, келді. Бала ыстолўн kондўрды, тастырkанды џаідырды, ас äкпäліп патсаның алдына kоідў. Патса аітты: «Апырмаі асының тäттісін аі» деді. Касындағы ўäзірдäрі аітты: «Мен кöрўп келäін џігіттің kатынын» деді. Кан аітты: «Токтаі тур! ујат болар» деді — «не ујаты бар?» деп ўäзір кöрöмўн деп кетті, кöрўп kаітып kанға келді. «Апырмаі kан-аі!» деді «аітса аітkан-

ҙаі көркөм екӓн, сіздің катыныңыз колуна су куjуҕа џарамаіт екӓн.» Кан аітты: «Апырмаі, көркөм менің алҕанымба деуш'едім» деді.

Кан џуртун џіды, акыл сурады. «Бу џігіттің катынын каітіп аламын?» деді. Џурт аітты: «Алмаі несі бар?» деді «сіз аітыңыз: шакырып: шешӓм менің ауру деп аітыңыз, аjумінӓн џолбарыстан екӓунӓн екі шелӓк сүт саул бер! деп аітыңыз! сонда ол барар, барҕанда келӓlмӓс мунда, соңда сіз катынын аларсын» деді. «Џараіды, џуртум!» кан аітты. Кан џігіт келсін! деп шакырды, џігіт келді, кан аітты: «Е, џігітім! не кылып џүргөн џатсын?» деді, «каідаң келдің? каідан турдуң? еlің барма? џуртуң барма?» деді.

Џігіт аітты: «Таксыр алдыjар, еlімдӓ џок, џуртумда џок, каідан келіп, каідан турҕанымды білмӓімін» деді. Патса аітты: «Білмӓсӓң менің шӓрімдӓ тур! сені адам кыспас, адам саҕан зордук кылмас! менің шешӓм ауру!» деді, «бір џумуска сені џумсаімын!» деді. Џігіт: «Бараін!» деді. «Барсаң аjумінӓн џолбарысты екӓунӓн екі шелӓк сүт саул ӓкпӓl! ӓкпӓlмӓсӓң басыңды аламын!» деді, — «џараіт» деп үjүнө џылап келді. Катын аітты: «Негӓ џылаісын?» деді — «џыламаі-каітӓін? Кан бір катты џумуска џумусады» деді «барып аjумінӓн џолбарыстан сүт саул ӓкпӓlӓlмӓсӓң басыңды алмак боламын» деді. Катын аітты: «Коркпаі канҕа барып кандан кырк күн мурсат сура!» деді. Џігіт џүгүрүп үjүнө келді: «Алдыjар, џумсаҕан џумусуңузҕа бараін! кырк күн мурсат бер!» деді. «Џараіды, ал!» деді.

Џігіт џүгүрүп үjүнө келді. «Бердімӓ мурсат?» катын сурады. «Берді» џігіт аітты. Катын аітты: «Бу шӓргӓ бар, бір шабдар ат сатып ал! моінунда аҕашы бар, өзүнүң аркасы џаур» деді. Кетті џігіт, шӓрдің басына келді; бір шабдар атты бір џігіт сатамын деп џетӓктӓп џүр екӓн. «Сатамысың атыңды, аҕака?» деді — «Сатамын; не берӓсін?» деді. «Каідан білӓін! өзүң сура!» «Екі дуз сом бер!» «Дуз өлү берӓін!»

Дуз өlү сом беріп аркасы џаур шабдар атты алып үjүнө келді џігіт. Катын аітты: «Сен кырк күн үідө отур! оразаңды

ыста! бес уаkыт намазыңды оkу!» деді. «Мен шабдар атты алып кетӓін, семіртіп ӓкпӓlӓін.» Џараідым деп бајы kалды, оразасын ыстады, бес уаkыт намазын оkудў, kатыны шабдар атты џедӓктӓп кетті. Кырk кӱн болды дегӓндӓ шабдар атты џедӓктӓп kатыны келді, шабдар атты семіртіпті, бајына аітты:

«Ер мінӓн токум ӓкпӓl!
«шабдар атты ертӓп кеl!
«алдыңгы аілын бос тарт!
«артkы аілын бӓрік тарт!
«шабдар атkа мін!
«тоҕаідаҕы ајудў аідап кеl.
«тоҕаідаҕы џолбарысты аідап кеl!»

Шабдар атты тоҕаіҕа барҕанда барбаіҕа салып kал, шабдар аттың таусўн естігӓн сон ајумінӓн џолбарыс бір џергӓ џілар. Сонда алдыңы салып аідап кеl! алдыңнан kан кісі џібӓрӓр: kоісўн! аідамасын! шешӓм џазылды! деп аідар. Сонда сен болмаі ӱјӱнӧ аідап кеl!» деді.

Џігіт шабдар атты ертӓді алыңгы, аілып бос тартты, артkы аілын берік тартты, шабдар атkа мінді, кетті, бір тоҕаіҕа келді, шабдар атты борбаіҕа салып kалды, шабдар аттың шыңгырҕан таусўн ајумӓн џолбарыс естіді, бір џергӓ џілды, џігіт алдына салып аідады. Џолда кӧрӱнгӧн малдыда, џандыда џаіпады. Алдынан kан кісі џібӓрді, «шешӓм џазылды, аідап кеlмӓсін!» деп џібӓрді. Џігіт тілін алмады, ӱјӱнӧ аідап келді, екі темір шеlӓк kолўна алды, ајудан бір шеlӓк сӱт саудў, џолбарыстан бір шеlӓк сӱт саудў, kаның ӱјӱнӧ керӓк болса деп «мӓ» деп ӓкпӓlді. «Керӓгі џоk тӧгӱп таста!» деді. Шеlӓк аппарып тӧгӱп тастады. Ајумӓн џолбарысты џолҕа салып kӱп џібӓрді. Џігіт ӱјӱнӧ келді.

Кан еlін џуртӱн џіды «аkыл тауп бер!» деді. «Каітіп мен џігітті ӧлтӱрӱп kатынын аламын?» деді. Џурт аітты: «Ӧлтӱрмӧңӱз! бір kатты џумусkа џумусаңыз! сонў барып ӓкпӓlсӓ ӓкпӓlсін! ӓкпӓlӓlмӓсӓ сонда kатынын аларсын деді. «Ӓкӓм ӧlгӧндӓ баі болҕан екӓн, мен џас болҕан екӓмін; аіт! ӓкӓм алтынмінӓн кӱмӱстў kаі џергӓ кӧмгӧн екӓн. Ӓкӓм ӧlгӧндӧ мен бір kара токтў

сојӯп беріп едім, со тіг̃ӓн болама екӓн, болмаіма екӓн? деп аіт!» деді «сол џумуска џібӓр!» деді. Џігітті kан шакырды: «А̄ џігітім!» деді «бір џумуска џумсаімын; барамысын? бармаімысын? деді. «Барамын!» деді. «Барсаң мен сені ӧрттӧімӱн, сексӓн арба сексӓӱл ӓкпӓп ӧрттӧімӱн» деді. «Менің ӓкӓм тірісіндӓ баі екӓн, алтынмінӓн кӱмӱс кӧп болђан екӓн; сол ӧлгӧндӧ алтынмінӓн кӱмӱстӱ kаі џердӓ кӧмгӧн екӓн? А̄кӓм ӧлгӧндӧ бір kара токтӱ сојӯп беріп едім; со токтӱнӱң еті тіг̃ӓн болама? тімӓг̃ӓн болама? соңӱ біл! ӓкӓм џаксыма екӓн, џаманма екӓн соңӱ біліп кел! деді.

Џігіт аітты: «Џараіды, бараін!» Кан аітты: «Бармасаң басыңды аламын!» деді.

Џігіт ӱјӱнӧ келді. Катын аітты: «Негӓ kан сені шакырђан екӓн?» деді. Бајы џылады. «Негӓ џылаісын?» kатын аітты. Бајы бӓріндӓ аітты. «Бар!» деді, kатын аітты, «ӱш кӱн мурсат сура!» деді. Баі џӱгӱрӱп kанђа келді. «Таксыр!» деді «кішкӓнӓ аітатӱђӱн тӓтім бар, ӱш кӱн мурсат беріңіз! ӱш кӱн ӧткӧн сон сексӓн арба сексӓӱл ӓкпӓліңіз!» деді. Кан «џараіды» деді «бар! ӱш кӱн мурсат берӓін!» деді. Ӱш кӱн мурсат берді, ӱјӱнӧ келді, kатыны kат сызды, ӓкӓсі тілӓк kылып сызды: «Балам, ӓлің џеткӓнгӓ зордӱk kылма! kара токтӱнӱң еті мађан тіді, со токтӱнӱң етімінӓн кӱн кӧрӱп џатканым; мен-дӓ бір кӱндӧ зордӱk kылӯш'-едім, kылђан зордӱђӱмның kынасын тарттым. Џалђан дӱнӱӧгӧ екі кӱндӧі нанбасын! шыны дӱнӱӧ мында екӓн. Балам келсін kасыма!» дег̃ӓн kађаз сызды. «Алтынмінӓн кӱмӱстӱ ӱідӱң оң џактађы алтын ыстолбаның тӱбӱндӧ алтын акша бар, анда кӧмђӧмӱн; алсын балам! сол џактађы кӱмӱс ыстолбаның тӱбӱндӧ кӱмӱстӱ кӧмгӧмӱн, алсын балам!» дег̃ӓн kађаз сызды.

Катын аітты џігіткӓ: «Сен, џігітім, бар, сексӓн арба сексӓӱл алып келіңіз! деп аіт!» деді. Џігіт барды, аітты, kан сексӓн арба сексӓӱл алып келгізді, бір џергӓ ӱідӱ. Катын џігіткӓ аітты: «Астынын от џађар, тӧңӧрӧктӱң тӧрт пыршы туман kылармын; сен сексӓӱлдӱң ӱстӱнӧ шыђып тур! сонда мен кӧк кептӓр болӯп сені кӧтӧрӱп ӓкпӓтӓрмін деп аітты.

Сексӓӱлдӱ kан ӱідӱ, џігіт ӱстӱнӧ шыкты, сексӓӱлдӱ kан ӧрт-

тöдӱ, тöӊöрöктӱӊ тöрт пыршы туман болдӱ, катыны кöк кептäр болӱп келді-дä, џігітті кöтöрӱп äкпäтті. Катыны бајын алып келді ӱјӱнö, ӱш кӱн, ӱш тӱн сактады ӱјӱндö, ӱш кӱн öткöн сон «Тäӊ ертäн кӱлдӱӊ ортасына еніп џата-кал!» депті. Каӻазды коінуна салды, «кан келсä канӻа каӻазды берä кої!» деп.

Бајы ертäн турӱп, кӱлгö келіп кӱлдӱӊ арасына џатты. Тäӊ ертäн кан келді «тірім'екäн, тір'äмäсп'екäн? келäрм'екäн, келмäсп'екäн кöрöін!» деп келді. Џігіт тӱрö-гелді кӱлдӱӊ ішінäн.

«Асалау маӻалаікым, алдыјар!» деді — «ӱäлікім äсäлäм! џігітім!» деді. «Бардым, алдыјар!» деді. «Барсаӊ не аітты?» деді. «Аіткан сöзгö нанбаісын деп каӻаз сыздырып алдым.» «Мä» деп каӻазды берді. Кан каӻазды окудӱ: «Балама сäлäм! кісігä зордӱк кылмасын, кара токтӱнӱӊ еті маӻан тіді, алтын ыстолбаныӊ тӱбӱндö алтынды кöмгöмӱн, кӱмӱстӱ сол џактаӻы кӱмӱс ыстолбаныӊ тӱбӱнö кöмгöмӱн, алсын балам! Џалӻан дӱнӱöдö џӱрмöсӱн! меніӊ касыма келсін! меніӊ касым џарамаса балам каітып кетäрсін, џігіт курдӱ шыӻалмаідыма?»

Кан сöіткöн сызӻан каӻазды окуп ӱјӱнö келгäндä џуртӱн џіп алып аітты: «Мені öрттöӊӱз! сексäн арба сексäӱл äкпäліп. Äкäмніӊ касыма барамын! џаксымын дегäн каӻаз џібäріпті маӻан, ӱш кӱндä äкäмніӊ касы џаксы болд'ау келмäн, џаман болса ӱш кӱндö барып каітып келäрмін, ӱш кӱндö келмäсäм артымда калӻан тöлöӊгӱттöрӱм келіӊдäр!» депті.

Сексäн арба сексäӱлдӱ äкпäлгізді, бір џергä ӱјӱптӱ, канды öрттöптӱ, кан кӱјӱп кетіпті. Ӱш кӱн öтӱптӱ артында калӻан тöлöӊгӱттöрӱ еініӊ ігі џаксылары öрттöндӱ.

Шäрдä тäӱр манаӻы џігіт калыпты, кыз катын кылыпты, мана џігіт шäрін біläпті, мана каныӊ бір кызын алыпты, öзӱ кан болӱп турӱптӱ; бастапкы катынынан бір ул тӱптӱ. Улдӱ мана џігіт тöсӱнö мінгізіп џатыпты. Џігіт солаі џатып кӱлӱптӱ. Бастапкы катын сураіды: «Негä кӱлдӱӊ, мырзам?» деді. «Еішäін кӱлдӱм» деді. «Џок! аіт!» деді «ојӱӊа бір дäмä тӱскöн шыӻар.»

Џігіт аітты: «Аітаін саӻан! сен сöзӱмдӱ есіт! џас кӱнӱмдö äкäдäн, шешäдäн џетім калӻан екäнім, сöітӱп џӱргöнӱмдö бір баі-

дың сірін цаідым, цалшы болўп сір цајып цўргöнўмдö кўндöрдўң бір кўнў бір kатын келді. Катынђа амандастым, есäндäстім. Каіда бара цатырсын дедім. Катын: Бір тўс кöрдўм деді «Не тўс? аітты'» деп сурадым. Ујуkтап цатыр едім, тўсўмдä басымнан аі тўптў, ајађымнан кўн тўптў, цўрöгўм басынан цулдуз тўптў, осу тўсўмдў іздäп келäмін деп аітты. Тўсўңдў сат! дедім. Ол kатын тўсўн сатты мађан, бір kунан öгўз бердім. Ўігö келіп кешкä темірдäн етік соктўрдўм, темірдäн тајаk соктўрдўм, темір етіктäн теңгäдäі kалђанша, темір тајактан тебендäі kалђанша јўрдўм цўрўп келіп сізгä тўшар болдўм; сођан кўлдўм.»

Ўлкöн kатын аітты: «Онўң несі бар?» деді, басыңнан аі тўђаны мені алдың, ајађыңнан кўн тўса kаның kызын алдың», деді «цўрöгўңнўң басынан цулдуз тўса мынау балаң» деді. «Тўсўңдў іздäп келсäң kабыл болдў» деді.

5. Молданың ўјўндä оkуђан бала.

Ертäдä бір молда болўптў, молданың оkутkан отуз тођуз баласы болўптў. отуз сегізнің äкäсі-дä шешäсі-дä бар болўптў біräўнўң äкäсі цоk, шешäсі цоk цетім болўптў. Отуз сегіз бала бірін бірі kонаkkа шаkырат екäн, бір кўндä манађы цетім баланың шаkыратўђун кўн екäн, цетім бала шаkыраін! десä ўјў цоk, бераін десä асы цоk. Бала оіданды, етäгін тўрдў, kолўна тајађын алды, кўнўң батыс цађына kараі кетті. Бір уаkытта бір шäргä келді, kаір сурады, нан цıп алды бір етäк, kаітты церінä.

Алдынан бір kыз келіпті, kыз кöркöм екäн, бала-да кöркöм екäн. Бала kыздың кöркўнў kарап турдў, kыз баланың кöркўнў таңkалды. Кыз баланың етäгіндäгі нанын цеп kоіды, цегäн сон баладан kашып. бала kўп цетіп, kыздың басында алтынды таkіасы бар екäн, ол таkіасын бала цулўп алды, таkіаны алып церінä келді; молдасына келді. «Молдам», деді «осу таkіамды бераін! отуз сегіз бала бір кўн ішкäндäі тамаk берсäң осу таkіаны ал!» деді. Молда аітты:

«Бу такіаны kаідан алдың?» Бала аітты: «Солаі шāргā барып едім, kаір сурап нан алып едім, нанды алып келā ҵатыр едім, алдымнан бір kыз келді, нанымды ҵеп kоіды, kашып кетті меннāн, мен kӯп ҵетіп такіасын алып kалдым» деді.

Молда аітты: «Бу такіаҕа менің āлім келмāді, алалмаімын, бу такіаны аппарып бір kанҕа сат!» деді. «Со kан āli. келмāсā öзгö кісінің āli келмāс» деді. Бала кетті, kандікінā келді, «асалау маҕалаікым, алдыіар!» деді «ӯāлікāмā сāлāм!» деді. «Каіда барасын, балам?» деді — «алдыіар, ҵумусӯм азҕана, бір такіа сізгā сатаін деп алып келдім» деді. «Āкпāl, балам! кöрöін!» деді. Бала kоінӯнан сӯруп алып берді. Кан кöрдӯ; «балам, сен мунӯ kаідан алдың?» деді. «Алдыіар, менің āкāм ҵok, шешāм ҵok ҵетім едім. Молдаҕа оку окуп едім, отуз тоҕуз бала едік, деді, kонakkа біріміздi біріміз шакырӯшы едік, менің шакырӯҕа ӯјӯм ҵok болдӯ, ішāргā асым ҵok болдӯ. Соннан бір шāргā кеттім, kаір сурап нан алдым; наңымды алып ӯјӯнö келā ҵатыр едім; алдымнан бір kыз келді, kыз менің етāгімдāгі нанды ҵеп kоідӯ, kашып кетіп, мен kӯп ҵетіп барып басындаҕы такіасын ҵулӯп алдым.»

Кан аітты: «О kызды маҕан таӯп берāмісін?» деді, тауп бермāсāң басыңды аламын!» деді.

Бала ҵылап аулӯна келді, отӯз сегіз балаҕа аітты: «Кан менің такіамды тартып алып kалды, со kызды тауп бер! деп аітты, таппасаң басыңды аламын!» деді.

Отуз сегіз бала kандікінā ҵетім баламāн біргā келді, бāрі бір сāлāм берді, «ā, алдыіар, деді, осу балаҕа зордӯk kылма! бу баланың öзӯ ҵетім; āкā мында ҵok, шешā мында ҵok; ішāргā асы ҵok, кіјāргā кімі ҵok. Буҕан зордӯk kылма! зордӯk буҕан kылҕанша отуз сегіз баламыз бізгā kыл! біздің āкāміз-дā бар, біздің шешāміз-дā бар; ішāргā асымыз бар; кіјāргā кіміміз бар!» Кан аітты: «Ҵok! такіа алып келгāн баланың kызды тауп āкпāлмāсā басын аламын» деді. Отуз сегіз бала аітты: «Бізді кепілдіккā ал!» деді, отуз тоҕузӯн отуз тоҕуз кӯн кепілдіккā ал! отуз тоҕуз кӯндā kызды алып келсін тапса; таппаса öзӯ келмāсā отуз сегіз баланың басымызды ал!» деді. Кан аітты: «Ҵараіды» деді.

Отуз сегіз бала ўjўнö келді, џетім бала отуз сегіз балаҕа амандасып есäндäсіп kызды іздäімін деп кетті. Бір кўндöрдö бір шäргä келді, шäргä келсä бір кемпірдікінä келді. Кемпіргä амандасыпты, есäндäсіпті, кемпір ас беріпті, ясын бала ішіпті. Кемпір сурапты: «Каіда барасын, балам?» деп. «Шешäкä» депті, «менің kаіда бара џатканын не керäк?» депті «мен бір беішäрä, äкäм џоk, шешäм џоk, ішäргä асым џоk, кіjäргä кімім џоk, оkу оkуп едім, ўрöнўп џўрöдўм, отуз тоҕуз бала едік» деді, біріміздi біріміз коnаkkа шакырўш'еді, менің шакыратўҕўн кўнўмдö бір шäргä келдім. Каірҕа нан џіп алдым, нанды алып келä џатыр едім ўігö, алдыма бір kыз кез-гелді, кезгелгäн сон сöлöсўп амандасып турҕанда етäгімдäгі нанды џеп kоjўпту, kыс kашып, kызды мен kўп џеттім, басындаҕы таkіасын алып kалдым, со таkіаны kан меннäн зордўk kылып алды, таkіаның іäсін kызды тауп алып кел! таппасаң басыңды аламын, деді, со kызды іздäп келäмін, отуз сегіз бала маҕан кепіл болўп kалды. Кызды тауп аппарсам öлтўрмöіді бізді, тауп аппармасам отуз тоҕуз баланың басын алады» деді.

Кемпір аітты: «Мен оnў табамын» деді. Бала kуанды: «О шешäкä! деді, «kызы таўп берсäң маҕан мен саҕан бала болаін!» деді. «Боламысын маҕан бала рас аіт!» ««Рас аітамын шешä бала боламын!» деді. «Џараіды» деді. Енді кемпір аітты: «Бала сен џат осу ўідö! тöрт кўндö келäмін; тöрт кўндö келäлмäсäм іздä мені!»

Баланың kолўнан баламын дегäн kаҕаз алды, кемпір кетті, бала џатып kалды ўідö. Тöрт кўн џаткан сон ертäн турўп беті kолўн џўдў, тышkарҕа шыkып kараса шешäсі kызды алып келіп тур екäн. «Амансын kоі, шешäкä?» деді. «Есäнмін, балам, kудаіҕа шўкўр» деді. Кызҕа амандасты бала, kызды оң kолўнан ыстады, kыз џігітті таныды, џігіт kызды таныды, екäў ўігö енді екäў сöлöстў. «Е, џігітім, kаіда барасын?» Кыз деді. Џігіт аітты: «Сізді іздäп келдім.» ««Мен не керäк?» Џігіт аітты: «Тўнöгўдö алып kалҕан таkіаны kан зордўk kылып алды, сені тауп алып кел! деп, алып келмäсäм басымды аламын! деді, отуз сегіз бала

маӷан кепіl болӯп kалды» дедї. Кыз аітты: «Џараідк, мен саӷан тіјӑмін» дедї. Џігіт аітты: «Сенің кӯјӧӯң бар шыӷар.» Кыз аітты: «Кӯјӧӯм бар еді, џаман болдӯ. Мен сенї сӯјӧмӯн, мен кетсӑм саӷан артымдаӷы сіңдімдї алар» дедї. «Џараіды» дедї. Џігіт kызды алды, некӑсін kыіды, кемпірдікінӑ џатты, кемпіргӑ бала болдӯ. Отуз сегіз кӯн џатты. Катын аітты: «Е, кӯјӧӯм, ӑўӑідӑ кімдї іздӑп џеріңнӑн шыӷып едің. Отуз сегіз баланың кепіlдї тастап шыkkаның kалаі? Со отуз сегіз баланың ертӑнгї кӯн ӧlтрӧдӯ kоі» дедї. Џігіт тӯрӧ-геlдї «сӑн акылды екӑнсін, мен аkмаk екӑн» дедї «бараіk!« дедї. Катыны алып џӯрмӧк болдӯ. «Шешӑ, есӑн бол! біз џӯрӧмӯз, ӧlмӧсӧм тірі болсам кеlӑмін» дедї. «Бар, балам! есӑн болсаң бір таппаі kоімаӷаісын!» ««Џараіды»» деп кеттї.

Кызды алып кеlдї, отуз сегіз балаӷа кеlдї, амандасты, есӑндӑстї. «Бӑрікӑlдї, џігіт!» бӯгӯн кеlмӑсӑң бӑрімізді kан ӧlтӯрӯп едї.» Отуз тоӷуз бала kызды алып кеlдї kанӷа. «Алдыјар!» дедї «ӑkпӑlдіk, біз кепіlдӑн шыkтыkпа, шыkпадыkпа?» Кан аітты. «Шыkтыңдар кепіlдӑн. Кан kызын алды, отуз тоӷуз балаларды kаітарды. Кыз кӯјӧӯнӧ аітты: «Ертӑн тӑңӑртӑн kан ӧlдӯ деп ӑсітӑрсін, сонда шыналажаӷа шаkырар! сен шынажаӷа кеlмӑ! сен ӯідӧ kал! kан ӧlгӧн сон мен кетӑрмін, менї екі аірыk џолдӯң ӯстӯндӧ тос! сонда екӑӯмӯз кетӑрміз џерімізгӑ» дедї. «Џараіды» дедї. Кеттї џігіт, аулӯна кеlдї; ертӑн турӯп kан ӧlдӯ дегӑн kабар тӑңӑртӑн кеlдї. Кан ӧlдӯ дегӑн kабар кеlсӑ ӧзгӧ џамаӷат шынажаӷа кеттї, џігіт ӯідӧ турӯп бармады. Џігіт екі аірыk џолӷа кеттї, kызды тапkан сон екӑӯ шешӑсінікінӑ kаітты, біргӑ џӯрӯп шешӑсінікінӑ кеlдї, мал малданды, баі болӯп турдӯ.

6. Тӯlкӯнӯң алдаӷаны.

Бір kасkырмінӑн бір џолбарыс, бір тӯlкӯ ӯшӧӯ џолдас болӷан, џолдас болӯп ӯшӧӯ кеlӑ џатkан, бір шеlӑк маі тауп алӷан, бір џергӑ ӯшӧӯ кеlіп џатты, тӯlкӯ аітты: «Мінӑ џердӑ ӯlкӧн аӷамдікї бар еді, сол ӯlкӧн аӷамның kатыны буаз едї, сол аӷам-

ның ķатыны бала тапķан екäн, сонўң баласына барып атын ķоjўп келäін!» деді. Ķасķырмінäн џолбарыс: «Барсаң бар!» деді. Тўлķў кетті џўгўрўп. Баӻанаӻы ўшбў тауп алӻан шеläктäгі маіды ўшбў бір џергä кöмўп кеткäн ўшбў. Тўлķў ķасķырмінäн џолбарысты екäўн алдап тастап џўгўрўп шеläктäгі маіӻа келді, бір елі тöмöн тўсўрўп џеді, ķаітып келіп ķасķырмінäн џолбарысķа келді.

«Аӻаңның баласының атын ķоідўңба?» деді. «Ķоідўм!» деді. «Атын кім ķоідўң?» деді. «Атын бір елі ķоідўм» деді.

Öгўнў тўндä ўшбў џатты, ертäн турӻан сон тўлķў ķасķырбäн џолбарысķа аітты: «Мінä џердä ортанш'аӻамның ўjў бар, со аӻамның ķатыны буаз еді, аӻамның ķатыны баласын тапķан екäн, сонўң баласына барып атын ķоjўп келäін!» деді. Ķасķырмінäн џолбарыс аітты: «Бар! ķоjўп кел!» деді. Тўлķў џўгўрўп кетті, џўгўрўп баӻанаӻы шеläктäгі маіӻа келді. Шеläктäгі маідың џарымын џеді, џўгўрўп ķасķырмінäн џолбарысķа ķаітып келді. Џолдастары аітты: «Аӻаңның баласының атын ķоідўңба?» деді. «Ķоідўм» деді. «Атын кім бäрдің?» деді. «Орта беl деп ķоідўм.»

Џатты ўшбў öгўнў, ертäн турдў ўшбў, тўлķў аітты: «Кенжä аӻамның ўjў бар еді», деді, «со аӻамның ķатыны буаз еді, аӻамның ķатыны баласын тапķан екäн, со аӻамның баласының атын ķоjўп келäін!» деді. Ķасķырмінäн џолбарыс аітты: «Бар ķоjўп келä ķоі!» деді. Тўлķў џўгўрўп кетті, џўгўрўп маіӻа келді, маідың бäріндä џалап џалап џеп ķоіӻан сон ķаітып келді џўгўрўп. Џолдастары: «Аӻаңның баласының атын кім ķоідўң?» деп сурадылар. Тўлķў аітты: «Џалап џалап ķоідўм» деді.

Џўрдў ўшбў бір тўöшўгö келді: «Етўöшў!» деді, бір тўö сат бізгä». ««Не берäсін?» деді. «Не берäін, бес дўс сом акша берäін!» деді. Тўöшў аітты: «Кашан берäсін?» деді. «Ендігі џыл берäік!» деді. «Џараіды бір тўö ал!» деді. Бір тўöнў алды ўшбў, алып келіп бір џергä соідў. Ўшбў тўöнў соjўп џатķанда бір ķарсаķ келді. Карсаķ аітты: «Сендäрдä мен џолдас боламын!» деді. Џолдастар аітты: «Бол! мынау тўö сатып алып соjўп џатыр-

мыз, со тӱӧнӱ̈ ендігі џыл бес дӱз сом акша берäік! деп алдык», дедіläр. «Сол тӱӧнӱӊ акшасына косуламысын?» деді «косулсаӊ тöртöӱмӱз тӱӧнӱ̈ соjаік!» деді. «Соjӱп болмаі џемäік!» деді. Тöртöӱ̈ соjӱп џатты, тӱlкӱ аітты: «Карсаk аузӱна бір демäні каҕып салды» деді. Каскыр тап берді, тап бергäндä карсаk џарk коjӱп кашты. Кашкан сон каскыр џолбарысмінäн тап коjӱп кӱдӱ; тӱlкӱ ордӱнда калды. Каскырмінäн џолбарыс кеlгäншä, тӱlкӱ тӱӧнӱ̈ бузӱп џарып џергä тыҕып коіды; тӱlкӱ кöмӱп коіҕан сон кетіп калды. Бір уакытта каскырмінäн џолбарыс кеlді, кеlсä тӱlкӱ-дӧ џоk älігі џердä тӱӧ-дä џоk, тӱlкӱ таппаі турҕанында тӱlкӱ кеlді. Џолбарысмінäн каскыр аітты: «Тӱӧ каіда?» деп. «Тӱӧнӱ̈ мен білмäімін» деіді, «сендäр карсакты кӱҕанда мендä кӱп кетіп едім. Мен каідан біläін, öздöрӱмінäн біргä карсакты кӱп кеткäнмін.»

Ӱшöӱ̈ џатты тӱндö тӱlкӱ тӱӧнӱ̈ кöмгöн џердäн алып тӱӧнӱӊ етін џеп џатыр тӱӧнӱӊ етін бäрін тӱlкӱ џеп коідӱ, кішкäнä терäсі калҕанда џолбарыс каскыр білді, аітты: «Е тӱlкӱм! не џеп џатырсын? кырш кыршылдатып не џеп џатырсын?» ««Öзӱмнӱӊ кöтöнӱмдӱ̈ оjӱп џеп џатырмын» деді. «Тӱlкӱм, öз кöтöнӱӊдӱ̈ öзӱӊ џеп ölмöмӱсӱн?» деді. «Ölмöімӱн» деді. Каскыр аітты: «Ölмöтӱҕӱн болсам öз кöтöнӱмдӱ̈ öзӱмö оjӱп берші!» деді. Каскырдыӊ касына тӱlкӱ: «Кöтöнӱӊдӱ̈ оjӱп берäмін» деп кеlді, кеlдідä каскырдыӊ кöтöнӱн оjӱп џеlі тӱlкӱ. Каскырды алдап ölтӱргölӱ̈ џӱр; каскырдыӊ ішінä еніп кетті, ішä карынын џеді, каскырды ölтӱрдӱ̈, ölтӱргöн сон каскырдыӊ кöтöннöн тӱlкӱ шыкгы, шыккан сон каша берді, џолбарыс тӱlкӱнӱ̈ кӱдӱ, кӱп џетіп ыстап алды; тӱlкӱнӱ̈ џутамын деп аузӱна салып џібäрді. «Џолбарысым» тӱlкӱ аітты: «Маӊгыт деп џутсаӊшы!». деді. Џолбарыс маӊгыт деп аузӱн аша бергäндä тӱlкӱ саӊгытып аузӱнан шыҕа берді. Тӱlкӱ шыҕып кашып кетті, џолбарыс кӱп кӱп џет'-алмаі калды.

Тӱlкӱ бір џергä кеlді, бір бöдöнöмінäн џолдас болдӱ, екäӱ̈ џолдас болӱп кеlä џатты. «Тӱlкӱм», деді бöдöнö аітты, сені мäн кöп тамакка аппараін!» деді, «тӱlкӱм кöзӱӊдӱ̈ џум! куірукӱмнан тістä!»

Тӱlкӱ «ɥараідыˮ деді, кӧзӱн ɥумдӱда бӧдӧнӧнӱң kуіруɧунан тістäп тӱlкӱ ɥӱрдӱ.

Бӧдӧнӧ аітты: «Тӱlкӱм, мен кӧзӱңдӱ аш дегäндä аш, мен аш демäі ашпа, тӱlкӱм!» деді.

Бӧдӧнӧ ɥӱрӱп кеläді, ɥӱрӱп кеlіп тӱlкӱнӱ ертіп ɥетäктäп кеlä ɥатыр. Осундаі бір кӧрӧттӱң ішінä кеlді, кӧрӧттӱң ортасында, бір кӧп кісі тур'екäн, кӧп кісінің ортасына тӱlкӱнӱ ɥетäläп бӧдӧнӧ кеlді. Аш кӧзӱң, тӱlкӱм! деді, тӱlкӱ кӧзӱн ашып ɥібäрсä кӧп кісінің ортасында турдӱ, бӧдӧнӧ алдап кеlгäнін біlді. Бӧдӧнӧ кӱlӱп «дрˮ етіп ӱшӱп кетті. Älігі ɥердä кісідäр соɧӱп ӧlтӱрӱп алды.

7. Дудар kыз.

Ертäдä бір баі болӱптӱ, улӱда ɥоk kызы да ɥоk болӱптӱ, ɥылkысы кӧп болӱптӱ. Баі ɥылkысын бакпаіды, ɥылkысын kасkыр ɥемäіді, ɥылkысын уру алмаіды. Ӧңгӧ ɥердä бір kан бар екäн, kан аітады: «Онӱң ɥылkысын kасkыр негä ɥемäіді, уру негä алмаіды, менің ɥылkымды kасkыр да ɥеіді, уруда алады.

Кісіläр kанɧа аітты: «Баласы ɥоk баідың ɥаңгыз бӱрул ат болɧан, kасkырɧа ɥегізбäіт екäн, уруɧа бермäіт екäн.» Кан енді баідан бӱрул атты маɧан берсін деп сурата кісі ɥібäріпті, баі бӱрул атты бермäіді. Бермäіді баі атын деп ɥібäргäн кісі ӱјӱнӧ кеlді.

Кан тоі kыламын деп ɥуртkа кабар аітты: «Улӱ ɥокkа отуратӱɧӱн орун ɥоk, kызы ɥокkа kымыз ɥоk, бу тоіɧа кеlмäсін!» Еl ɥурт тоіɧа ɥіlді, бäрі барды, сонӱ сон улӱ ɥоk kатын баjына аітты: «Тоіɧа бараіk!» деді. Баі аітты: «Бізді кеlмä деп kан аітkан» kатын: «Сен болмадың бараіk» деп. Баі аітты: «Барсаk бараіk!» деді. Бір саба kымыз тӱӧгӧ артты, kатын ɥедäктäді тӱбнӱ, баі кӧтӱнӧн аідады, кеlді тоіɧа. Баі кеlді деп адам шыkпады алдынан, kатынымінäн екäӱ кеlіп турдӱ ӱідӱң сыртына. Баі ашӱланды, ɥанындаɧы п'шаɧын сӱрӱп алды, сабаны п'шаk-

пäн тілiп џібäрді, kатынын ӱjӱнӧ џеткäншä сабап келді. «Тоіџа бармаіk деп аітып едім, аітkан тілімді алмадың.»

Ӱjӱнӧ келді џылkыдан аіђыр алды, сірдан буkа алды, kоідан kошkар алды, ешkідäн текä алды. Аіђырды, буkаны, kошkарды, текäні тӧртӧӱн алып мідаі далађа кетіп ӱlкӧн Шалkар кӧlдӱң басында тӧртӧӱн соідӱ kудаіђа. Кудаідан бала тілäп шырађын џакты, кӧlдӱң басында екäӱ kатынмінäн џатты, «je, kудаі, ул бер! je, kудаі, kыз бер! малды не бер, малды не бермä!» деді. Тӱндӧ баі тӱз кӧрдӱ: «Бӱрул атты соjӱп берсäң kыз берäін!» депті. Баі ӱjӱнӧ бӱрул атты бауздаімын деп џылkыдан äkпäліп џыkты, аjађын бӱптӱ, kатыны џылаіды: «Соіма! соіма деп џылаіды, баjы сӧзӱн алмаіды, болмаіды, бауздап атты ӧлтӱргӧн сон тӱндӧ џатады екäӱ, ертäн kатын буаз болды. Тӱаттӱђӱн уаkыт болдӱ, кӧп kатындар џілады, о kатындар аітады баланың кіндігін мен кесäмін! деді. Бала іштä џатып џубап берді. Ӱідӧгӱ kатындарды kӱп џібäр! ӧзӱм џаkсы тӱамын! деді. Äкäм ӱігӧ келсін! kатының мађан керäгісі џоk деді, äкäмнің мађан керäгі бар, äкäм келсін деп шаkырды. Äкäсі ӱjӱнӧ келді.

«Äкä! äкä! тӱаінба?» деді. «Шырађым тӱа kоі!» деді. «Ӧзӱмдӱ ӧзӱм білäсäм тӱамын!» деді. «Ӧзӱмдӱ білік болмаса тӱмаімын!» деді. Äкäсі: «Ӧзӱң білä!» деді. Бала тӱдӱ, шäшäсінің ішінäн џергä тӱстӱ, kатындар џіліп келді, таңырkап келді, «нађылђан џан екäн бу, улӱма екäн kызба екäн? біläікші!» деп келді. Äкäсі аітты: «О kыз екäн» деді. Äкäсі бір kоі соjӱптӱ, тоі kылыпты, kымызынан ішіпті, етін џеп kатындар ӱjӱнӧ kаітыпты.

Кыз ер џетінті, кӱндӧ баідың kызын аіттырамын деп мурзалардың баладары келіпті; kыздың ӧзӱ кӧркӧм екäн. Äкäсі келгäн џігіттäргä аітыпты: «Мен білмäімін, kызымның ӧзӱ біläді, ӧз білігі ӧзӱндӧ деді. Џігіттäр kызђа келäді, амандасады, сӧlӧсӧдӱ: «Сен мађан барамысын?» деді. «Барамын» деді. «Атымды тапсаң сађан барамын» деді. «Атымды табалмасаң мен сађан бармаімын» деді. Џігіт атын табалмаіды, ӧзӱнӱң äкäсідä шешäсідä атын білмäіт екäн. Бір кӱн болђанда шешä kыздың атын сураіды; «сені біз не деп шаkырамыз?» деп. «Атыңды біз білмäіміз.»

Кыз аітты: «Атым менің Дудар kыз. Менің атымды адамға аітпаңыз» деді. Күнүндө тағы џігіт келді, ӓкӓсі «мӓн білмӓімін» деді. «Кызымның өзү біледі», деді, «күјөүгө барсада, бармасада өзү білсін!» деді. Џігіттӓр kызға келді. Амандасты, есӓндӓсті, сөјлӧстӱ: «Сені мен аламын сен тісӓң» деді. Кыз аітты: «Атымды тапсаң тіјӓмін; таппасаң тімӓімін» деді. Атын адам табалмады.

Аулу көштү далаға, kыз џүгүн артты түөгө, түөнүң басын ўјүндө џүргөн күнүнө џедӓктӓтті. Кыз џуртунда kалды, kыс kара џорға атына мінді, џүгүнүң көтүнөн kүп келді, kүп келсӓ күнүнүң џедӓктӓп бара џаткан түөнүң бір џағы ауп kалыпты, онў kыз көрмӧдү, күң аіғаілаі шакырды, kыз есітпӓді, сонў сон: «Дудар kыз, мында кел! түө ауп kалды, кел мында!» деді kыз күңгө kаітып келді. «Сен менің атымды атадыңба?» деді. «Атағаным џоk!» деді. «Кыз деп сені шакырдым» деді. Џүгүн артты, барды kонатүғун џерінӓ, түөнү алып келіп, џүгүн т'сүрдү; ўјүн тікті, kыз џелпініп төрнүң алдына отурдү. Бір џігіт келді, аітты: «Баі kызыңды мен алғалы келдім» деді. Баі аітты: «Кызым өзү өзүн біледі» деп. Кызына келді џігіт: «Е, kыз, амансынба? сені аіттырғалы келдім деді. «Атымды тауп ал!» деді. Џігіт аітты: «Атың Баілантуғун болмасын!» ««Џоk, атым ол емӓс.»» «Атың сенің Дудар kыз» деді. «Атымды таптың» деді.

Тоі kылды, kуда т'сүрдү, kызбӓн џігіт kол ыстатты, ӓкӓсі узатkалы џатыр «kызыма џылkыны бӓрін бөлүп берӓмін, алып кет!» деді. Малдың ішінӓ келді, келіп џылkыны көрүп, kарап џүрсө бір кішкінӓ kула таі үстүнө тер kатып џүр екӓн. Кула таідың џүнүн алаканымӓн үктү. Кула таіға тіл бітті: «Е Дудар kыз» деді. «Сені узатадыма?» Кыз аітты: «Мені узатады.» Кула таі аітты: «Не аласын?» деді. «Ӓкӓм малдың бӓрінде берӓмін деп аітады.» «Сен малды алып не kыласын? малды алама! бўјүм-дӓ берсӓ бўјүмдү алма! күјөүң өзүңө тӓүрмӓ џаманба?» деді. Кыз аітты: «Џаксы екӓнін, џаман екӓнін білмӓімін» деді. Кула таі аітты: «Сен білмӓсӓң мен аітаін! Күјөүң сенің kасkырдың алыбы, kубулүп келгӓн адам болүп келгӓн. Анау күн

сіздің ӱі кӧшӱп келӓ џатканда кӱҥнӱҥ џетӓктӓгӓн тӱбсӱ аубан сені шакырђан, шакырђанда сен келмӓгӓніңдӓ атыңды атап сені Дудар кыз деп шакырђан, сонда осу каскыр ӧлгӧн кісіні кӧрдӧң сӱрупп џеп џатканда сонда сенің атыңды есіткӓн» деді.

Кыз онан шошудӱ, кула таі аітты: «Ӓкӓң мал берсӓдӓ алма! бул берсӓдӓ алма! берсӓ ӓкӓңнің џађымінӓн ођӱн ал! кара кӱңдӱ ал! мені ал! кара тӱӧнӱ ал!»

Ӱјӱнӧ келді кыз, тӧсӧккӧ келіп коркӱп цылап џатты. Ӓкӓсі аітты: «Џылама, усатамын! басыңды кӧтӧр!» деді. Кыз басын кӧтӧргӧндӧ ӓкӓсі: «Балам, не аласын?» деді. «Ӓкӓм џађыңмінӓн ођӱңдӱ берсӓң аламын; кара кӱңдӱ берсӓң кара кӱңдӱ аламын, кара тӱӧңдӱ берсӓң кара тӱӧнӱ аламын; кула таіды берсӓң кула таіды аламын» деді. Ӓкӓсі аітты: «Кара кӱңдӱ, кара тӱӧнӱ, кула таіды мен сађан берӓмін, џађымды ођӱмдӱ бермӓімін» деді. Кыз џылады, сонӱ сон шешӓсі бајына урустӱ: «Кызымнан сенің џађыңмінӓн ођӱң артыкпа? балам сураса бер!» деді. Бермӓк болдӱ «ал, балам!» деп.

Кыз џылкыдан кула таіђа курук салды, кунан болдӱ, џӱгӧндӱ џӱгӧндӧдӱ дӧнӧн болды, ертӓді бестӓ болды, кызды міңгізді, алты џасар ат болдӱ. Кара тӱӧнӱ ыстап алып келіп берді, кара кӱңдӱ сол тӱӧгӧ міңгізді. Кыз бӓрінді алды, кул'атка мінді, џађын моінӱна салды, кетті, кӱјӧӱ узатып алып кетіп барады. Кӱјӧӱ кызђа аітты: «Мен алдынан озамын!» деді. Узуннан сызђан џер болса џӱр! тӧңӧлӧк сызђан џер болса кон!» деді.

Кӱјӧӱ кетті, катын кеін калды. Кула ат аітты: «Ӓ, Дудар кыз, кӱјӧӱң озӱп, негӓ кетті білдіңбӓ?» Дудар кыз аітты: «Білгӓнім џок» деді. Кул'ат аітты: «Мен білдім» деді, кӱјӧӱң каскыр болӱп, каітып џеліп кара тӱӧнӱ џеіді, кара кӱңдӱ џеіді» деді. Азрак џергӓ барып еді, ӱлкӧн бір каскыр келӓ џатыр. Каскыр келді дӓ 'кара тӱӧнӱ џутты кӱңдӱдӧ екӓӱн дӓ. Каскыр кашып кетіп калды. Бір уакытта џігіт болӱп кубулӱп артынан келді, келіп караса кӱјӧӱ екӓн. «Ӓ, Дудар кыз, деді кара тӱӧ каіда кара кӱң каіда?» деді. «Бір каскыр келіп џеп кетті» деді. Кӱјӧӱ аітты: «Џесӓ џесін!» Дудар кызђа аітты: «Анау кӧргӧн таудӱң

арасында аҕарҕан менің ӳјӳм, деді, соҕан kel!» деді «мен озаін!» деді. Кыз ҵаңгыз kалды. Ат аітты: «Е Дудар kыз, не оілап келäсін?» деді. Дудар kыз аітты: «Мен не оілаін?» деді. Ат аітты: «Ҵеті ҵурттӳ ҵалмаҕан ҵалмауз kаскыр kатыны ҵӳгӳрӳп алдыңнан шыҕар, ҵӳгӳрӳп келіп менің тізгінімнäн ыстар; сен тізгімнäн ыстатпа!» деді.

Каскыр kатыны ҵӳгӳрӳп келді «Дудар kыздың тізгіннäн ыстамын!» деді. Дудар kыз аітты: «Атымның тізгіннäн ыстама! сен ӳлкöн, мен кіші, атымды öзӳм баідаімын!» деді.

Дудар kыз тӳсö келді, ӳідӳң ҵаныпа атты баілады, ӳігö еніп есіктің алдынан келіп отурдӳ. Бајы ӳідӳң ішіндä тöсöктö ҵатты, ӳлкöн kатыны тöсöктӳң ҵаҕында отурдӳ. Баі ујуктап ҵатыр екäн, ојанды. «Е Дудар Кыз! мында kасыма kel!» Дудар kыз бармады. «Меннäн ӳлкöн апам ҵаткан тöсöккö бармаімын» деді, «ујат» деді. Келмäгäн сон бајы акырды, ашӳланды, ашӳлансада келмäіді. Ӳлкöн kатыны ҵӳгӳрӳп kасына келді, бајының басын kасыды, арkасын kасыды, бајы ујуктады, ҵеті кӳн ујуктады, ҵеті тӳн ујуктады. Баі ујуктап ҵатып оібаілады, бір уаkытта бакырды, быр уаkытта шыңырды. Сонда ат ӳігö сӳкöндӳ. Бір уаkытта атты бір ҵергä баідаімын деп Дудар kыз шыҕып кетті. Шыkты, атkа мінді, садаҕын оҕӳн алды. Ат аітты: «Кöзӳңдӳ ҵум! ӳш кӳн ӳш тӳн кöзӳңдӳ ашпа!» деді.

Кул'ат ӳш кӳн ӳшӳп кетті, ӳш кӳн ӳш тӳн ӳшӳп барып тӳстӳ. Кул'ат тура kалды, kыз кöзӳн ашты. Ат аітты: «Ерімді тоkумдӳ ала кöр! Ер тоkуммінäн Дудар kыз алды, аттың бір kабат терäсі тоkуммінäн біргä алынды. Ат аӳнады, äрі бäрі отгады, буруңҕӳ kалыбына тӳстӳ. Ҵӳгӳрӳп ат кетті, кетсä бір далада бір адам ҵӳр екäн. Ат kаітып Дудар kызҕа келді. «Ертä!» деді, «мін маҕан!» деді. Ер тоkумдӳ ертäді, манаҕы кöрӳнгöн кісігä келді. «Асалау маҕалаіkым» деді, «ӳäлікімä сäлäм!» деді. Ҵігіт аітты: «Кімсін?» деді. Кыз аітты: «Мен бір ермін» деді «аң аткалы ҵӳргöн ҵанмын» деді. Ҵігіт аітты: «Сен ер болсаң мендä ермін» деді. «Мен аҕа болаін саҕан! сен маҕан іні бол!» деді. Болмаk болды бірäӳ аҕа болдӳ, бірäӳ іні болдӳ, екäӳ бір

ађаінды болдў. Екӓў аң атты, kыз бір аткаңда екі kулан атты, анау џігіт Тӧстўк батыр бірӓўді атты, екӓў кешкӓ ўјўнӧ келді, ўш kуланды алып келді. Тӧстўк батырдың шешӓсі бар екӓн «Балам Тӧстўк», деді «kасындађы ертіп келгӓн кім?» деді. «Шешӓ» деді, «ертіп келгӓн бір ер, бу меннӓн артыk батыр деді «мен бір kуланды аттым, бу екі kуланды атты» деді. Шешӓ аітты: «Балам, шыkkыр кӧзўм шыkпаса мының ӧзў ер емӓс, kыз» деді.

Інісі ўш kуланды соідў, судў ӓкпӓлді, етін асты, ӓлім kылып пісірді, арса kылып т'сўрдў. Етті џеді, тоідў, ертӓн таң атканда атына мінді екӓў, аң аткалы кетті. Кыз екі kулан атты, Тӧстўк батыр бір kулан атты. Екӓў далада сојўп џатыр еді. Бір кісі келді, џетӓктӓгӓн аты бар екӓн. «Тӧстўктў іздӓп келдім» деп Тӧстўк батырђа сӓлӓм берді. Тӧстўк сӓлӓмін алды. «Каіда барасын?» деді. О кісі аітты: «Сені іздӓп келдім» деді. «Мені нађыласын?» деді. «Еліміздӓ батса тоі kылып џатыр» деді. «Терӓктің басына бір дылда kојады, сонў атып т'сўргӧн кісігӓ kызымды берӓмін деді. Сонў сен атып т'сўрўп алсаң сен kызын аласын» деді. Ол дылданы аттўђўн кісі табылмады, kанша кісі џілып барып атып еді, дылдасын џергӓ атып т'сўрӓлмады. Сонў сен атып џергӓ т'сўрӧрсўн, kызын аларсын» деді.

Дудар kызды алып ўшӧў біргӓ кетті, батсађа келді, келсӓ kанша џамађат турђан атып џатыр екӓн, дал тігіз'алмаіт екӓн. Келдідӓ Тӧстўк батыр, атты, џакын џанынан кетті. Сонан сон Дудар kыз атты, дылда шылдырап џергӓ тўстў, батсаның кўјӧў бол деп кілӓмгӓ салып кӧтӧрўп батсанікінӓ апарды, kызды ӓкпӓліп џігіттің kоінўна салды. Ўш кўннӧн сон узатпаk болдў, ўш кўн ӧттў, kызды узатты, kыздың інісі ерді, kыз інісінӓ аітты: «Мені буђан негӓ бердіңдӓр, буда kыз мендӓ kыз» деді.

Кул'ат Дудар kызђа келді, аітты: «Е Дудар kыз, алып келӓ џатkан kатын інісінӓ аітты: «Мендӓ kыз, о да kыз деп аітты.» Дудар kыз аітты: «Енді kаітӓмін?» деді. Кул'ат аітты: «Сен kаінына аіт: екӓўмўз џарысаіk! деп аіт! деді сонда ол џарысар» деді.

Џігіткӓ kыз келді: «Џарысаіk!» деді. Екӓў џарысып кетті.

Кул'ат озўп кеттi, бiр kулан атты, kуландан бутўн кесiп алды. Бiр кölдўң басына келдi. «Е балдызым» дедi, «суђа томулаiк!» дедi. «Цараiды» дедi. Екäў шешiндi, kыз kуландың бутўн öзўнўң бутуна kолўмäн ыстап суђа тўстў, kаiнысы kасына келдi, балдызына шўмöтöjўн кöсöттў, балдызы кöрдў, балдызы kуанды. Судан шыђып кiмiнä келдi, балдызының кöзўн алдап kуланның шўмöтöjўн џергä тастады џасырып, öзў кiмiн кiп алды. Екäў атына мiнiп алды, батсаның kызына келдi.

Iнiсi аiтты: «Апа! сен kыз деп едiң, еркäн екäн» дедi. «Бутун кöрдўм», дедi. «Бутунда шўмўтöjў бар екäн» дедi. Kыз kуанды, Тöстўктўң шешäсiнiң ўjўнö алып келдi, ўш кўн џатты балдызы, тöртўнџў кўндö ўjўнö kаiтып кеттi. Ертäңiндä Дудар kыз џаңђыз аң атамын деп шыкты. «Ађа, сен ўiдö џат! кешкä мен келäрмiн!» дедi. Ертäңiндä Дудар kыз атына мiндi, далађа кеттi, ат турўп аiтты: «Е Дудар kыз» дедi. «Ендi kаiтäсiн?» дедi. «Ендi мен кетäiн?» дедi. Ат аiтты: «Kаскыр баjыңның kабар џоk. Ертäн сен Тöстўкмiнäн далађа шык! Тöстўккö öзўң тi!» дедi.

Кешкä ўjўнö келдi, екi kулан алып келдi. Џатты, ертäн турдў, бетi kолўн џўдў. «Е ађам, екäўмўз kулан атаiк!» дедi. «Џўр! екäўмўз бараiк!» дедi. «Џараiды барсаk бараiк!» дедi. Екäў кеттi, мiдаi далађа келдi. «Е ађа, кешäгi äкпälгäн батсаның kызын кiм алады?» дедi. «Е шырађым, öзўң ал!» дедi. «Менi кiм алады?» дедi. «Сенi кiм алсын!» дедi. «Ађа! мен kыз едiм» дедi. Ађасы kуанды, kыз белгäсiн емшäгiн шашын кöсöттў, џiгiт kуанды, сонан сон ўjўнö kаiтып келдi, алды kызды, екäўндў алды, kатын kылды; шешäсi kыз деп аiткан соң «уф!» дедi, уф! дегäн läбiзi от болдў, ўjў џанып кеттi. Сонан соң Дудар kыз буаз болдў, буаз болўп џўрдў. Елiнä бiр џау келдi, џурт џiлды сонўң кöтўнöн kўп кеттi. Тöстўк батырды kатыны Дудар kыз «барма!» дедi, аiткан сöзўн алмады, «џауђа барамын!» дедi. Катын болмађан сон аiтты: «Барсаң бар! kул'атты сен мiнбä! сенi тастап мађан келäр» дедi. Атты баjы мiндi, аiткан сöзгö кöнбöдў, kыз шiдäрдi бäрмäдi, бутўнўң арасына kысты, кўjöў öзўн

iшäрiп тастады, шiдäрдi џулўп алды. Џiгiт атташып џöнöiдў, шешä аман бол!» дедi. «Мунау катыным бала тапса менi kўдўрт! ол тўса атын Алтын Баi kоi!» дедi. Сöiтўп аiттыда кеттi. Бiр аi џўрдў, бiр аi öткöн сон катыны бала тапты. Басы алтын, кöтў кўмўс бiр ул тапкан, сонан сон шешäсi: «Тöстўк баламды шакырып кел! Дудар kыз келiнiм ул тапкан, басы алтын, кöтў кўмўс.» Каҕаз сызды, баласына ол kаҕаз кiсiмiнäн џiбäрдi. Кара дўлдўлгö кiсiнi мiңгiздi, kўдўрўп џiбäрдi, аiшылык џердi алты басты, барып џеттi. Џўрöктöi џердäн џулундаi тўтўн шыҕады, тўтўн шыkkан џергä џетсä есiк кöрўнöдў, есiктi ашып енiп келсä kў аjаk кемпiр отур. «Балам, kаiда барасын?» дедi. «Тўнöгў кеткäн kолдў кöрдўңбö?» дедi. Кемпiр аiтты: «Мен кöрдўм, осўнда конўп кеттi; шаршап келäт екäсiн, атыңнан тўс! атыңды баiдаi тур! ас берäiн саҕан» дедi. Атынан тўстў џiгiт, атын баiдады, ўiгö кiрдi, отурдў кемпiр, бiр аjаk боза kуjўп бердi, iштi џiгiт, ас iшкäн сон џатты, темiмдi алаiншы деп џатып едi, уjуктап калды. Уjуктап џаткан џiгiттiң kалтасына кемпiр kолўн салып џiбäрдi, кемпiр алакандаi kаҕазын сўрўп алды, џiгiт мас болўп уjуктап kалып бiлмäiдi. Кемпiр kаҕазды окуп караса Дудар kыз ул тапкан басы алтын, кöтў кўмўс ул тапкан екäнiн бiлдi, Дудар kыз Тöстўк батырдың ўjўндö екäнiн бiлдi. Ол кемпiр kасkыр алыштың шешäсi екäн. Каҕазды kаiтып џiгiттiң kоiнўна бiлгiзбäi салды. Џiгiт бiр уакытта оjанды, тўрö-гелдi. «Оiбаi! кўн кеш болўп барат екäн. Мен џўрöiн!» дедi. «Џўрсöң џўр џiгiтiм!» дедi. «Каiтарыңда менiкiнä келä кет! дедi. Џiгiт атына мiндi, Тöстўк батырды kўп кеттi. Бiр уакытта џеттi, амандасты. «Каiда барасын, џiгiтiм?» дедi. «Сiзгä келдiм» дедi. «Катыныӊ ул тапты; шешäңнiң берiп џiбäргäн kаҕазы мiнäкi» деп бердi. Каҕазды окудў, окуса ул тапканын бiлдi. Каiтамын дедi, kуанды. Тöстўк батырдың kасындаҕы џолдастары» ендi kаiтпа» дедi. «Бiр аiдан берi келiп џетäрмiз» дедi. «Ендi џауҕа џеттiк, дедi, iшiмiздäгi батырмыз сiз! kаiтпаңыз! џаудў мукатып кетäiк!»

Тöстўктў џолдастары џiбäрмäдi. Шешäсiнä Тöстўк kат сыз-

ды: «Шешämä cälä̈м! тоі kылсын! кöп џурттў шакырсын! баламның атын Алтын Баі koi!» деп. Сонан сон манаӷы keлгäн џігіт kaiтты ўjўнö, kaiтып џолўндаӷы кемпірга keлді, кемпірдікінä тўстў, џігіт темімді алаімын деп џатты. Ујуkтаӷанын кемпір білді, kалтасындаӷы kaӷасын сўрўп алды, отkа тастап џібäріп џакты. Озў kaiтадан кемпір kaӷаз сызды: «Атты kыінап шешäм негä маӷан џібäргäн болады? Шешämä cälä̈м! отус арба отўн ікпälін Дудар kызды баласымінäн екäўн отkа салып öртöсўн!» деп кемпір сызды. Kaӷазды џігіттің koінўна салды. Џігіт ојанды тўрö-геlді «џўрöінші!» деді, атына мінді, ўjўнö keлді, kaӷазды шешäсінä берді. Шешäсі оkудў, отуз арбамінäн отунӷа џібäрді, баласын аітkан сöзўн екі kылмады.

Дудар kыз бала џаңа тапkан џылап џатыр, тўн ортасы болӷанда kyл'ат keлді. «Дудар kыз, џатырмысын?» деді. «Џатырмын, џатпаі kaiтäін» деіді. «Шык!» деді. «Алтын Баіды ала шык!» деді. Дудар kыз тўрö-геlді, кімін кіді, беlін бўдў, баланы koінўна салды, ўідöн шыкты, шыӷып kараса kyл'ат keліп турӷан. Kyл'атты кöрўп џылады, ўш ајаӷында шідäр ајаӷын kыіп тастады, ајаӷынын ап аk сўöгў кöрўнöдў. Шідäрін алды, џанына баідады. Kyла атkа мінді, kашып џöнöldў. Кöтўнöн бірäў kўп keлді, ўшöін! десä ўш'алмады, џўгўрöін десä џўгўр'алмады, џакындап џеліп кетті.

Дудар kыздың kалың тараӷы бар екäн. Тараӷын лактырды, kалың тоӷаі бол! деп тастады. Kалың тоӷаі болды. Kў ајаk кемпір адасты. Дудар kыз кетті, кемпір кöтўнöн тоӷаідан шыӷып kўдў, kўп таӷы џетті. Kолўндаӷы Дудар kыздың аінасы бар екäн. «Аінасы ўlкöн дарја кöl бол! деп лактырды. Ўlкöн дарја кöl болдў.

Дудар kыз кölгö kyл'атмінäн дўзўп ортасында keлä џатыр, кöтўнöн кемпір су ішіндä kўп џетті, keліп kыздың білäгінäн ыстады. ыстаӷанда kараса Дудар kыздың kолўнда п'шаӷы бар екäн, кемпір п'шакты џулўп алды. Аттың ішін п'шакмінäн џарып џібäрді. Кемпірді kос ајаӷымінäн тебіп џібäрді, кемпірдің моінў

ӱзӱlӱп ӧlдӱ. Судӱң ҷегінä шыkkан сон kул'аттың iшi, kарыны ҷергä тӱстӱ, kул'ат ҷығылды, ӧlгӧlӱ ҷатыр.

Дудар kыз kул'аттың басын kушактап ҷылап отур. «Дудар kыз, ҷылама!» деді. «Тӧрт ајағымды кесіп тӧрт ҷakkа таста!» тӧрт аіғыр ҷылkы бол! деп аіт.» деді. «Кäӱдӧмдӱ кесіп осу араға таста! алты kанат ak ӱі бол деп аіт!» деді. Kул'ат ӧlдӱ, kыз басын kушактап ӱш kӱн, ӱш тӱн ҷылады, ҷылаған сон тірілмäді ат, тӧрт ајағын кесті, тӧрт ҷakkа тастады, тӧрт аіғыр ӱрӱ ҷылkы бол!» деді. Кäӱдӧсӱн кесіп ҷаткан ҷерінä тастады «алты kанат ak ӱі бол!» деп. Тӧрт аіғырдың ӱрӱ ҷылkы болдӱ, кäӱдӧсӱ ak ӱі болдӱ, баі болдӱ, біä саудӱ. Алтын Баі ер ҷетті, ҷылkы бағады, адам ҷok ҷылkы бағып ҷӱрсӧ бір ајағы ҷok адам кіk атады, кікті Алтын Баі алып kашады, шешäсінä алып kеläді. Ертäңіндä тағы Алтын Баі ајағы ҷokkа kеläді. «Алтын Баі, мында kеl» деп шакырады, kасына kеläді, басындағы takіасын берäді Алтын Баіға, Алтын Баі takіаны алады, ӱјӱнӧ kеläді, біäнің kасына takіаны kојӱп кетäді. Шешäсі біä сауҕалы kеläді. Алтын Баі ӱідӧ ујуктап ҷатады. Біäнің kасына kеlсä takіаны кӧрдӱ, takіаны алдыда, кӧрдӱ, ҷылап ӱјӱнӧ kеläді. Алтын Баіды kушактап ҷылаіды.

«Мыны kаідан тауп алдың?» деді. «Бір ајағы ҷok кісідäн алдым» деді. «Со кісі менің бајым Тӧстӱк батыр, сенің äкäң» деді. «Онӱ алып kеl!» деді. Алтын Баі äкäсін kолӱнан ыстады, kолӱмінäн кӧтӧрӱп аттың кӧткӱ ҷағына мінгізді, ӱјӱнӧ kаітты.

Алтын Баідың шешäсі ҷылап алдынан ҷӱгӱрдӱ, Алтын Баі äкäсін kолӱнан ыстап ҷергä лактырып тастады, ӧзӱнӱң ҷылkысына шауп кетті, ҷылkыдан кешкä kеlді, kеlсä Дудар kыз Тӧстӱк батырды біäнің сӱтӱнӧ шомулдӱрӱп, ҷаксы kім кігізгäн, ҷаксы ас ішкізгäн, семірткäн. Баласын бала kылды.

Катыны бајынан сурады: «Е бајым, kаідан ҷӱрсӱн?» деді. «Мен kаідан ҷӱрӧін? мен ҷаудӱ kӱп кеткäн емäсп'едім; сонда сен буаз kалған емäсп'едің, сонда мен шешäмä аітып едім: kатыным ул тапса мені kӱдра ҷібäр! деп аітып едім. Со kӱндӧ шешäм мені kӱдра ҷігіт ҷібäргäн екäн, со ҷігіт kеlіп маған kаты-

ның ул тапты деп аітkан екäн, шешäңнің бергäн kаҕазы мінä деп маҕан бергäн екäн. Каҕаз оkусам Дудар kыз ул тапты басы алтын, кöтӱ кӱмӱс; Тöстӱк батыр балам kаіта кöрсӱн! деп kаҕазды џібäргäн екäн, kасымдаҕы џолдастарымнан сурап едім, kаітаін деп аітып едім. Џолдастарым: Каітпа! деп аітты, ішімiздäгі батырымыз сенсін, сен кеткäн сон біз не боламыз? kат џібäр! деп аітты џолдастарым. Кат сыздым, шешäмä kат џібäрдім: «Тоі kылсын! атын Алтын Баі kоісӱн! деп, kаҕазды џігіттің kоінӱна салдым, öзгö џергä kонба! тӱспö! тігінäн öзӱмӱздің ӱјӱнö бар! дедім. Сен Дудар kыз бу џергä не kылып келдің? бірäӱдäн kысым кöрдӱңбö? зорлуk кöрдӱңбö?» деп аітты.

Катын аітты: «Мен ӱідӱң ішіндä џатыр едім, џібäргäн џігіт келді, енäм сурады: «Тöстӱк балам келмäдімä? Тöстӱк батыр келмäді, сізгä бергäн kаҕазы мінäкі деп берді. Енäм kаҕазды алып оkуттӱ, оkутса отуз арба отун äкпäлсін! kызды Алтын Баі екäӱн öртöсӱн! дегäн kаҕаз беріпсін! сöітӱп џылап öлöмӱн деп џатыр едім, тӱн ортасында kул'ат келді. мені алып kашты. Артымнан бірäӱ kӱдӱ, не екäнін білмäдім, џетіп келді, kула атты п'шаkпäн џарды, ат kос ајаk тепті, моінӱ ӱзӱлӱп öлдӱ. Кул'ат öлöрӱндö маҕан аітты: «Тöрт ајаҕымды кесіп, тöрт џаkkа таста! деп аітты; кäӱдöмдӱ кесіп осу араҕа таста! деп аітты. Тастадым ӱі болдӱ, џылkы болдӱ. Сені алҕызҕан менмін, деді, Алтын Баіды џібäрдім. Сенің ајаҕың нäліктäн тоздӱ?»

«Кул'ат кеткäн кӱнӱ мендä іздäп кеттім, сонан іздäп іздäп џӱрӱп табалмадым. Атым џоk болҕан сон џајау џӱрдӱм, етігім тоздӱ, џыртылды, џалаң ајаk џӱрдӱм, сондуктан табаным тесілді, сондӱктан аkсаk болдӱм, öз тамаҕымды öзӱм асрадым.»

Ӱјӱн кöтöрдӱ џерінä келді, амандасты, есäндäсті. «Каідан келдіңдäр?» шешäсі аітты. Тöстӱк батыр барҕан џерін аітты. Шешäсі: «Балам!» деді. «Келінім ул тапkанда мен kӱдра џібäргäнімдä öзӱң келмäі Дудар kыз баласымінäн öртöсӱн деп негä kаҕаз бердің?» — «Џоk, шешäкä öітӱп бергäм џоk» деді.

Џігітті шаkырыпты. «Е џігітім» деді «kаіда тӱстӱң? kаіда kондӱң?» деді. «Аітсамда öлöмӱн, аітпасамда öлöмӱн! аітаін!»

деді «Бара ҷатkанда ҷӱрӧктӧі ҷердäн ҷулундаі тӱтӱн шыkты, со тӱтӱнгӧ бардым, бір кемпір сӧілӧстӱ: «Kаіда бара ҷатkан ҷігітсін?» деді, ҷӧнӱмдӱ аіттым. Атыңнан тӱс! деп аітты, теміңді ал! деді. Бір аjаk боза берді, ішіппін ҷатыппын, уjуkтап кетіппін, бір уаkытта оjаныппын тӱрӧ келдім, атыма міндім, бардым, kаітып келіп сон ӱігӧ тӱстӱм. Бір аjаk боза kуjуп іштім, сону ішіп мас болуп уjуkтап kалыппын. Сонда сол кемпір бірдäмä kылмаса ӧзгӧ ҷанының ӱjӱнӧ тӱскӧнӱм ҷоk» деді. «Тігінäн осу ӱігӧ келдім, ӧзӱм kат танымаімын» деді. «Не kылсаңызда ӧзӱңӱз білісіз!» деп. Тӧстӱк батырдың аjаӷына ҷыӷылыпты. Тӧстӱк батыр онӱ кешті, ӧзӱ баі болуп турупту, баласына бір kанның kызын адып беріпті, баласы ӧзӱнӧн артыk батыр болупту, барша мырат басына ҷетіпті.

8. Ҷымбаk.

Буруңӷӱ заманда бір kан болупту, kаның бір kызы болупту, kызы бек кӧркӧм болупту. Аіттыра келсä бермäіт екäн. Сӧітӱп ҷӱргӧндӧ бір ҷердің бір kаның баласы келіпті, со kызды аламын деп іздäп келіпті, äкäсінä сӧлӧсӱпту. Äкäсі аітыпты: «Kызымның ӧзӱ білäді» депті. «Барамын десä, барады, бармаімын дегäн ҷігіткä бармаіды.»

Ҷігіт келді kызӷа, екäӱ амандасты, есäндäсті. «Kаіда бара ҷатkан ҷігітсін?» деді. «Іздäп келгäнім сенсін» деіді. «Маӷан тісäң мен сені аламын» деді.

«Мен бір ҷымбаk аітаін! сонӱ сен тапсаң мен саӷан тіjäін! сен таппасаң саӷан тімäімін» деп аітты.

«Ҷаkсы, деді, аіт ҷымбаӷыңды!» ҷігіт аітты. Kыз аітты ҷымбаӷын:

Балkан тауда Балkан тау
басына шыkkан кім екäн?
Ҷолда турӷан ҷоңуртkа,
ат семіртkäн кім екäн?

ꞡез буіδалы нарт аілаk,
онў кöргöн барма екäн?
ꞡеІдäп кеткäн ꞡеті атан,
онў кöргöн кім екäн?
kаітара шöккöн kарт бура,
онў кöргöн барма екäн?
егіз kозў сўöксўз,
онў кöргöн барма екäн?
аі далада ꞡеl'арkан,
онў кöргöн барма екäн?
аі далада kызыл ет,
онў кöргöн барма екäн?
аі далада kў kазыk,
онў кöргöн барма екäн?
ꞡаі, ꞡаі кілäм, ꞡаі кілäм,
онў кöргöн барма екäн?
тўртўр кілäм, тўр кілäм,
онў кöргöн барма екäн?

Ꞡігіт аітты: «Сенің ꞡымбаꞡың оңаі екäн. Ä kызым, мен саꞡан не екäнін аітаін! сен тыңда! аітсам сен маꞡан тіјäмісін?» Кыз аітты: «Тапсаң, шын аітсаң мен саꞡан тіјäін!» деді. «Ꞡараіды» ꞡігіт аітты, тыңда!»

Балkан тауда Балkан тау,
басына шыkkан базаршы;
ꞡолда турꞡан ꞡоңуршkа
ат семіргäн ꞡолаушы;
ꞡез буіδалы нар таілаk,
бікäсіңіз болмаса?
ꞡеІдäп кеткäн ꞡеті атан,
ꞡеті аꞡаңыз болмаса?
kаітара шöккöн kарт бура,
kаін атаңыз болмаса?
егіз kозў сўöксўз,
екі еншäгіңіз болмаса?

ai далада ɥеl'аркан,
ɥыланыңыз болмаса?
аі далада кызыл ет,
тӯлкӯ бакыр болмаса?
аі далада кӯ казык
kојаныңыз болмаса?
ɥаі ɥаі кілӓм, ɥаі кілӓм,
ɥајылып шыkkан kојӯңӯз болмаса?
тӯртӯр кілӓм, тӯр кілӓм
тӯрӯлӯп шыkkан кӯн болар.

Таптымба? Талым kыз енді ɥаның kаларма? тамаҕымнан бір сӯі!» деді.

«Таптың, ɥігітім, акылың бар екӓн, енді тіјӓмін саҕан.» Тамаҕынан бір сӯдӯ. Öгӯн ɥатты, ертӓңіндӓ узатып алып ɥерінӓ kаітты, ӓкӓсі мал берӓді, ɥылkы берӓді; kаның баласы Талым kызды катын kылып турдӯ, ɥеріндӓ баі болдӯ, ӓкӓсі ӧlгӧн сон ӧзӯ kан болдӯ. Сӧітӯп ɥӯрӯп олар баршан мырат басына ɥетті.

9. Ӯш ул.

Бурунҕӯ заманда бір баі болӯптӯ, баідың ӯш улӯ болӯптӯ, баідың ӧзӯ ӧlӯптӯ, ӯш баласында ӯш дӯз сом акша kалыпты. Мал ӧlӯптӯ, ӯшӧӯ акылдасты «ӯш дӯз сомдӯ тыҕаік! ӯшӧӯмӯз бір баіҕа ɥалданаік!» деді. «Ɥараіды» деді. Бір баіҕа барды ӯшӧӯ, ɥалданды, ӯш ɥыл кӯзмӧт kылып шыкты. Шыҕып ӯјӯнӧ kеlӓ ɥатыр еді. Ӯјӯнӧ kаітып kеlді, манаҕы ӯш дӯс сом акшаны kарап еді, тыkkан ɥеріндӓ ɥоk болдӯ, кім алҕанын біlмӓді. Ӯшӧӯ бірін бірі кӧрдӯ: «Акшаны сен урламаі кім урлады?» деді. «Аітыңдар шындарыңды!» деді. Ӯlкӧн аҕа аітты: «Ɥоk! мен алҕаным ɥоk» деді. «Акшаны тыkkанда сендӓр кӧрдӯңдӧр, сендӓрдің баска кӧргӧн к'сі ɥоk» деді. «Кӧрмӧгӧн к'сі kаітіп алар? сендӓр алдыңдар. Енді не kылаік? бір батсаҕа бараік! батса

кішің урлаӻанын аітар!» деп ӳlкӧн аӻа аітты. Екӓӳ «ҵараіды», батсаӻа бараік! деді.

Батсаӻа бараік деп барды, алдынан бір адам шыкты. «Асалау маӻалаікым» деді. «Ӳаlікӓмӓ сӓlӓм!» деді. Ушӧӳ аітты: «Каіда барасыңыз?» деді. О кісі аітты: «Бір тӳӧ ҵоӻалтып іздӓп ҵӳрмін» деді. Ӳlкӧн аӻа турӳп аітты: «Тӳӧң кандаі еді? тӳӧң коңурм'еді?» деді. Ортаншы турӳп аітты: «Тӳӧң сокурм'еді? кӧзӳ саум'еді?» кішші аітты: «Тӳӧң аксакпа, аксак емӓспӓ?» Со кісімӓн тӧртӧӳ батсаӻа келді. Батсаӻа амандасты, есӓндӓсті. «Каіда барасындар?» деді. «Каіда бараік, таксыр алдыjар, сізгӓ келдік» деді. «Мен», ол кісі аітты, «бір тӳӧ ҵоӻалтып ҵӳрӧмӳн, алдымнан осӳ ӳш ҵігіт шыкты, амандастык, есӓндӓстік. Каіда бара ҵатырсын? деп еді. Бір тӳӧ ҵоӻалтып ҵӳрӧмӳн деп аіттым» деді. Мынау ӳlкӧн ҵігіт: тӳӧң кандаі? деді, коңурма? деді. Коңур деп аіттым. Ортаншы аітты: Тӳӧң аксакпа? аксак емӓспӓ? деді. Кішші аітты: кӧзӳ сокурма? саума? деді. Тӳӧмдӳ осундар алӻан болар соңӳ бітіріңіз» деді.

Батса сурады ӳlкӧнӳнӧн: «Сен тӳӧнӳң коңурӳн каідан білдің?» деді. «Таксыр, ауналӻандан ҵӳнӳ калыпты» деді. Батса ортаншынан сурады: «Тӳӧнӳң аксаӻын каідан білдің?» деді. «Алдыjар! кетіп бара ҵаткан ізі бір ҵаӻы сӳрӧтӳlгӧннӧн білдім» деді. Батса кіштінӓн сурады: «Тӳӧнӳң сокурӳн каідан білдің?» деді. «Ҵегӓн шӧбӳнӧн білдім. Бір ҵаӻынан ҵепті таза, бір ҵаӻынан шӧп калып отурӳпту, сондуктан аітамын» деді. Батса тӳӧнӳң іасінӓ аітты: «Тӳӧң аjаӻынан ҵӳр екӓн, тӳӧңдӳ тауп іздӓп ал!» деді. Тӳӧнӳң іасі атына мінді, кетті.

Ӳшӧӳнӳң алдына ет ӓкпӓlді, нан ӓкпӓlді батса, ӧзӳ шыӻып бара ҵатыр еді. Ӳlкӧн аітты: «Батса кул екӓн» деді. Ортаншы аітты: «Іттің еті екӓн» деді, кішші аітты: «Мына нан ӧlгӧн кісінің сӳӧгӳнӧн ӳстӳнӧ шыккан екӓн» деді. Батса естіді, шыӻып кетті, колӳна п'шак алды, шешӓсінӓ ҵӳгӳрӳп келді. «Аіт шындыӻыңды!» деді, «ӓкӓм ҵокта оінас кылыпсын, мені мына ӳідӧгӳ к'сі кул деп аітты» деді. «Балам, аітаін! аітпасамда ӧlӧт екӓм, аітсамда ӧlӧт екӓм» деді, ӓкӓң ӳідӧ ҵокта ҵалшыны коінӳма

алып едім» деді. Батса шешӓсін тастады, ķоі џаіђан ķоішўђа џўгўрўп келді. «Бўгўнгі аскан ет ненің еті?» деді. «Аіт шыныңды, аітпасаң басыңды аламын» деді. «Таксыр», деді, аітсамда ӧлӧмўн, аітпасамда ӧлӧмўн; шыныңды аітаін! Токту ķоздађан ķоідың ķозусў еді, енӓсінің сўтў џоk болдў, тўђан кўнў бір ішкӓ еміздім» деді «со ķоідўң токтусў еді» деді. Батса со ķоішыны тастады, џўгўрўп егіншісінӓ келді: «Аіт шыныңды!» деді «аітпасаң басыңды аламын!» деді. «Біздің ўігӧ ўш џігіт келді, нан аппарып едім, нан ӧлгӧн кісінің сўӧгўнӧн ўстўнӧ шыkkан екӓн деді.» «Аітаін, таксыр, шынымды, соkамӓн џыртып џўрӧдўм, сонда бір адамның сўӧгў џатыр екӓн, сонда бідаі білмӓі шашып џібӓрдім» деді, «со бідаі шыkkан» деді.

Батса џалшыны тастап кетті, ўш џігіттің отурђан ўјўнӧ келді.

Ўлкӧн ађађа аітты: «Е, џігітім, менің кул екӓнімді ķаідан білдің?» деді. Ўлкӧнў аітты: «Е, батсам! сіздің ķул екӓнің іздікі ас ӓкпӓліп шыђып кеткӓнің дӓн білдім» деді. Енді батса ортаншынан сурады: «Е, џігітім, бўгўн бергӓн ет еттің еті екӓнін ķаідан білдің?» деді. Ортаншы аітты: «Іттің етіндӓі сӓсіда деді. Кенжӓсінӓн сурады: «Бу нан ӧлгӧн кісінің сўӧгўнӧн ўстўнӧ шыkkанын ķаідан білдің?» деді. Кенжӓсі аітты: «Каідан білӓін? Ісі кісінің сўӧгў сӓсіды, онан білдім, нанбасаң џалшыңнан сура! аітkан сӧзўм шын болдў деп аітар» деді.

Батса аітты: «Џе, џігіттӓрім, ķаіда бара џатырсыңдар?» деп сурады. Ўлкӧнў аітты: «Біздің ўшӧўмўздўң ӓкӓміз бар еді, бір уаkытта біздің ӓкӓміз ӧлгӧн» деді, «ўш дўз сом акша ķалды бізгӓ, біздің малымыз ӧлгӧндӧ сол акшаны ўшӧўмўз бір џергӓ тыђып едік, кӧргӧн ўшӧўмўз едік, ўшӧўмўздӧн баска кӧргӧн кісі џоk еді. Бір бір баідың џалђа кірдік, џалдан шыkkан сон сол акшаны урлаттык; ўшӧўмўздўң бірі сол акшаны урлады, ўшӧўмўздӧн баска кісі џергӓ тыkkанын кӧргӧн џоk, акшада алђан џоk» деді «алсада шынын аітпаіды, сізгӓ келдік, бітіріңіз!» деп аітты.

Батса аітты: «Тура турўңўз! мен сізгӓ бір сӧз аітаін! сен-

дăр тыңдаңдар! сӧз аіткан сон сіздің ішіңізді бітірăін!» деді. «Бурунҕу заманда екі џігіт болуптӯ, екăӯнӯң ӯjӯ т'сӯптӯ, бірăӯ бір ул тауптӯ, бірăӯ бір кыз тауптӯ. Екăӯ баласын окуҕа беріпті.

Оку окуп џӯрӯптӯ. Кызбăн ул аітыпты: «Сені маҕан аітсыреа џаксы болар еді» деді. Кыздың ăкăсі ул баланың ăкăсі екăӯ куда болады. «Мен кызымды сенің балаңа берăін!» деді. «Бăрă кăлді!» деді. Ул баланың ăкăсі ӧлдӯ. Кыз аітады балаҕа: «Мені ăкăм зăӯдă саҕан бермăсă асылымды саҕан берăін! деді. Сӧітӯп џӯрӯптӯ, кыз ӯjӯнӧ келіпті. Кызды ăкăсі ӧзгӧ џігіткă бергăлі џатыр екăн. Кыздың кӯjӧӯ тӧсӧк салдырды, џеңгăсі кӯjӧӯгӧ кызды алып келіп берді. Кыз аітты: «Е, мырза, мен сендік сен мендік болсаң мен бір сӧз сураін! берăсіңбă?» деді. Кӯjӧӯ аітты: «Сура сӧзӯңдӯ! берăін тілăгіңді!» деді.

«Берсăң аітаін!» деді. «Мен оку окуп едім, касымда бір бала бар еді, екăӯмӯз оку окуп едік, сонда аітыскан сӧзӯмӯз бар еді, сол аіткан сӧздӯ мен турмасам сен кудаіҕа сал! дедім, сен ўăлă турмасаң мен оңӯ кудаіҕа салып едім» деді.

Кӯjӧӯ аітты: «Калыңдыҕыңа бар!» деді.

Кӯjӧӯнӯң кімін кіді, бӧрӯгӯн кіді, белбăӯн бӯндӯ, атына мінді, џігіттің ӯjӯнӧ келді. «Тур! тур! деп оjатты. Џігіт аітты: «Не бар?» деді. Кыз аітты: «Аіткан сӧз бар еді, соҕан келдім» деді. «Мені бірăӯгă ăкăм бергăлі џатыр, бергăн сон мен кӯjӧӯмдӧн сурадым: Бір тамыр бала бар еді, соҕан мені џібăр деп аіттым; кӯjӧӯм мені џібăрді, асылымды аламысын асылымды алмаімысын, бергăлі келдім» деді. Џігіт аітты: «Менің бір барҕаным не болады? кӯjӧӯң кеңшілік кылып сені маҕан џібăргăн екăн, мендă кеңшілік кылаін!» деді. «Бурунҕудан оінас екăн деп аітар, кӧңӯлӯнӧ келăр. Сен бердің, мен алдым, бар коіҕас есăн бол!» деді.

Кыз ол сӧзӯн есітіп каітып барды. Тӯн ішіндă кыз келă џатыр екăн, алдынан кырык каракшы џолуктӯ, џолда кызды ыстады. «Наҕылҕан џансын?» деп сурады. «Шыныңды аіт, ӯjӯңӧ џібăрăмін!» деді.

Кыз аітты: «Шынымды аітаін! ӱјӱмӧ џібӓрмӓсӓңдӓ аітаін! сен тыңда! Мен бір кӱндӧ оку окудӱм, бір баламӓн окудӱм, бала тӓӱр болдӱ, солаі окуп баламінӓн бір сӧз аітыстым: ӓкӓм мені саҕан бермӓсӓ асылымды саҕан берӓін, бермӓсӓм kудаіҕа сал! дедім, ӓкӓм мені ол балаҕа бермӓді, бӧтӧн бір џігіткӓ берді. Ол џігіткӓ берген сон мен кӱјӧӱмнӧн сурадым: џібӓр мені! дедім; бір балаҕа бараін! дедім, аітыскан сӧзӱм бар еді дедім. Кӱјӧӱм мені џібӓрді. Сол балаҕа бардым; асылымды ал дедім, алмады, бурунҕӱ оінас болҕан аітар кӧңӱлӱнӧ келӓр деді, кӱјӧӱң кеңшілік кылса мендӓ кеңшілік kылаін! kоінына барсам кӱјӧӱң аітар бурунҕӱдан барып џӱр екӓн, менің бір барҕаным не болады? деді. Ӱјӱмӧ келӓ џатыр едім, сіздӓр џолуктӱңдар. Осу менің шын сӧзӱм деді.

Кырык kаракшы акылдасты. Бірӓӱ аітты: «Кырkымыз кырk kоінына бараіk!» деп аітты. Ең кішші аітты: «Којӱңдар! бізді бір бір барҕанымыз не болады?» деді. «Бу kыздың кӧңӱлӱ ak екӓн, мунӱ берген кӱјӧӱнӱң кӧңӱлӱ ak екӓн, мунӱң тамыр џігіттің кӧңӱлӱ ak екӓн, мунӱ џібӓрӓік ӱјӱнӧ! бізгӓ мал џокпа? бу kыздың kудаі таҕала џаксы мінӓс берген екӓн. Бул ӱјӱнӧ барсын! есӓн бол!» деді. Кырk kаракшы ол сӧзӱн алды: «Џараіды» деп «ӱјӱнӧ барсын!» деп kызды kаітарды.

Кыз кетіпті, ӱјӱнӧ келіпті, кӱјӧӱ kызды алыпты, алып турӱп џерінӓ кетіпті.» .

Енді батса ӱlкӧнгӧ аітты: «Е, џігітім! ӱшӧӱнӱң kаісы ak kаісы kара кӧңӱлӱ екӓн тап, џігітім!» деді. Ӱlкӧнӱ аітты: «Ӧзӱнӱң кӱјӧӱнӱң кӧңӱлӱ ak екӓн.» Батса «џараіды!» деді. «Сен ортаншы аіт маҕан! ӱшӧӱнӱң kаісының ak kаісының кӧңӱлӱ kара?» деді, ортаншы аітты: «Аітаін! біргӓ окускан сол баланың кӧңӱлӱ ak екӓн» деді. Енді батса кенжӓсінӓн сурады: «Аітшы џігітім, ӱшӧӱнӱң kаісының кӧңӱлӱ ak kаісының kара?» деді. Џігіт аітты: «Аітаін, батсам, ӧзӱнӱң кӧјӧӱнӱң кӧңӱлӱ ak емӓс, біргӓ окускан баланың кӧңӱлӱ онӱкӱ кӧңӱлӱ ak емӓс екӓн, бӓрінің kырk kаракшының кӧңӱлӱ ak екӓн» деді. «Мен kырk kаракшы болсам kырkымыз kырk басар едік» деді.

Батса турўп аітты: «Мінä екäўнўң акшасын сен урлаҕан екäсін, акшасын тауп бер! кöңўlўң сенің kара екäн!» деді.

Екäў тўрö-геlді: «Алдыјар тöрöгö kулдук!» деді. Ўшöў кетті, ўјўнö келді, екі аҕасының акшасын кенжäсі берді.

10. Кармак салҕан џігіт.

Бір џігіт бурунҕў заманда суҕа kармак салып џўрöдў. Кармак салып џўргöнўндö кўнўндö бір балыктан артык тўспöіді. Бір кўн kармаҕын салды, екі балык тўстў. «Е kудаі аі!» деді, «кўнўндö бірäўдöн артык т'сўші емäс еді, маҕан бўгўн екі балык тўстў, мунў бергäн kудаі маҕан бірдäмä берäр. Кармаҕын кўндö кўндö салып џўрдў кўнўндö екі балыктан т'сўп џўрдў. Бір кўндö џігіт џаткан џерінäн тўрö-геlіп беті kолўн џўп турса kармаҕын салаін дегäндä бір сары іт џўгўрўп џігіткä келді. Џігіт аітты: «Е kудаі аі! канша џылдан бері мен kармак салып бір балыктан алып џіп џатўшў едім, енді маҕан ікі балык т'сўп џўргöнў бірäў іштің нäсібі екäн» деді, бір балыкты ітка берді, бір балыкты öзў џеді, итті џолдас кылды, екäў џолдас болўп џўрдў, kудаі екäўнä екі балыктан kудаі kанаҕат беріп џўрдў. Сöітўп џўргöндö екі балыктан т'сöдў, бірін іт џеіді, бірін öзў џеіді.

Бір кўнў ўш балык тўстў kармаҕына. «Е kудаі аі!» деді «іткäн екäў бізгä kудаі таҕы бір серікті берäр. Кўнўндö ўш балыктан тўстў, бірін іт џеді, бірін öзў џеді, бірін алып kојады. Ертäн екäў тўрö-геlіп турса беті kолўн џўп турады, бір ала мысык џўгўрўп келді. «Е kудаі аі!» деді. Ітпäн џігіт аітты: «Бір тäўр мысык екäн деді, мунў бергäн kудаі таҕы бірдäмä берäр!» деді. Тўндö ўшöў џатты, ертäн турдў, kармаҕын салды, ўш балык тўстў, ўшöў ўш балыкты џеді. Ўшöў бір кўн акылдасты: «Біз бўітўп џўрмöік! деді, бір мал табаік! деді. Џігіт аітты: «Ітпінäн мысыҕым, мен еlі џурттў біlмäімін, мал табатўҕўн џердäрің болса мал табыңдар!» деді. Мысык аітты: «Мына

цакта бір баі бар, муна іттї маҕан косып бер! мен муна судан ӧтӧlмӧiмӱн, іт менї аркасына мінгїзіп· ары цакка алып шыксын! ары цактаҕы баідың бір зымырык тасы бар!» дедї «сонӱ алып кеlаін! сонӱ алып кеlсам кудаі біска малда берар, баста берар.» Ітпан екаӱ мысык кеттї, іт аркасына мінгізіп мысыкты ары цакка алып өттӱ. Мысык ітка аітты: «Ітім, сен осӱ арада цата-тур! мен аулҕа барып кеlаін.» Мысык аулҕа цӱгӱрӱп кеlдї, аулҕа кеlса аул ас беріп цатыр екан. Мысык кеlдї деп ар кім ет бердї, мысык етка тоідӱ, бір каум ет ціп алды, цӱгӱрӱп каітты, ітка кеlдї, «ітім!» дедї, муна еттї це! еттї цеп сен осӱ арада цата тур! сен аулҕа барсаң, дедї, іт таласа берар! мен саҕан тамак акпап бераін! Мен аулҕа барсам мысыҕым мысыҕым деп ар кім ет берар дедї. Мысык цӱгӱрӱп аулҕа барды, ар кім ет бердї, мысык кеlдї деп. Мысык бір каум еттї ціп ітка акпаlіп бердї. Сен осӱ еттї цеп цат! дедї, мен барып зымырык тасты алып кеlаін!» Цӱгӱрӱп кеlдї баідікіна. Баі аітты: «Уру мысык кеlдї, зымырык тас урлап кетар!» кӱңдӧр онӱ кӱп цібардї, мысыкты ӱiгӧ цолатпаі. Мысык есіттїда кетіп калды. Баі аітты: «Зымырык тасты алып бер! мысык онӱ урлап кетар, аузӱма салып цатаін! Мысык баідың аітканын білдї. Баі зымырык тасты аузӱна салып ујуктады.

Цӱгӱрӱп мысык тӱндӧ каітып кеlдї. Баі шалкасына цатыр, мысык кеlіп каӱдӧсӱнӧ шыҕып отурдӱ; мысык каітып тӱстӱ, церга кумандаҕы суҕа куіруҕӱн малып алды, цӱгӱрӱп баідың каӱдӧсӱнӧ шыкты, суҕа малҕан куіруҕӱн ујуктап цаткан баідың танаӱна тыҕып алды. Баі тӱшкӱрӱп коідӱ, аузӱнан зымырык тас ӱшӱп церга тӱстӱ. Мысык зымырык тасты алып кашты. Баі кӱп! кӱп цеталмаі калды. Мысык цӱгӱрӱп ітка кеlдї.

Мысык аітты: «Зымырык тасты алып кеlдім.» Іт аітты: «Цӱрӧік!» дедї. Іттің аркасына міндї мысык. Суҕа дӱзӱп іт цӱрдӱ. Судӱң ортазында мысыкка аітты іт: «Зымырык тасты маҕан бер! мысыҕым алып кеlган цаксы атын сен ал! апаратӱҕӱн цаксы атын мен алаін!» Мысык ітка аітты: «Ітім, мен зымырык тасты саҕан берар едім, сен суҕа дӱзӱп кеlасін, сен аузӱңдӱ

ашып отурасын аузўнан суђа тўсўп кетăр!» Іт аітты: «Бермăсăң мен сені суђа тастаімын» деді. Мысык корукту ітка тасын берді. Судўң шешіна цетіп кеlгăндă іттіц аузўнан зымырык тас суђа т'сўп кетті. Судан шыђып ітпăн мысык цылап цігітка келді. Мысык аітты цігітка. «Зымырык тасты алўн алып едім, іт іттігін кыдды, деді, судўң ортасына кеlгăндă зымырык тасты мађан бер деп іт аітты. Судан шыккан сон берăің деп едім ођан болмады, аіткан сőзгő кőнбőдў, судўң ортасында бер! -деді, бермăсăң суђа тастаімын! деді, коркан сон зымырык тасты бердім. Іттің аузўнан суђа т'сўп кетті.»

Цігіт ітка урустў. Мысык аітты: «Уруспа! кудаі берсă зымырык тас табылар» деді. Ўшőў кармак салып цўрдў, ўшőў бір балыктан алып цеп цўрдў. Бір кўн цігіт суђа кармак салды, бір сокур шабак тўстў кармађына. Цігіт аітты: «Сокур шабак тўстў» деді. Мысык аітты: «Кőзўн нађып шыђарды?» Кудаідың кўдрőтўмінăн шабакка тіl бітті. Цігіт аітты шабакка: «Кőзўң нађылып шыкты?» Шабак аітты: «Бір ітпінăн бір мысык зымырык тасты алып кеlă цатканда, судўң шетіндă цусап турђанымда іттің аузўндађы тас т'сўп кетіпті, сонда зымырык тас тіп кőзўм шыкты» деді. Цігіт аітты: «Зымырык тас кőзўңő тўскőндő каі цердă болдўң?» Балык каі цердă екăнін кőрсőттў. Цігіт аітты: «Со цердăн зымырык тасты табармысын, балыђым?» Балык «табармын» деді, мені која бер! мен тауп ăкпălіп берăін!» деді.

Балыкты која берді цігіт, балык шолп етіп суђа дўзўп кетті. Мысык цўгўрўп барып балыктың тўскőн церіна карап турдў. Мысык балыктың барђан церін кőрдў, балык барып зымырык тасқа тігăнін кőрдў. Мысык аітты цігітка: «Зымырык тас цатыр екăн.» Цігіт аітты: «Кăнікі» Мысык аітты: «міна цатыр» деді. Мысыкка цігіт аітты: «Каітіп онў алармыз?» Мысык аітты: «Іт алмаса біз алалмаспыз. Мысык ітка тастың цаткан церін кőрсőттў, іт мен алаін деп сўңўп суђа т'сўп кетті, зымырык тасты алып келді.

Мысык аітты цігітка: «Кудаі бізгă енді мал бас берăр» ці-

гіт кешкä таза шомулдў, зымырыk тасты kоінўна салып цатты: «Е kудаі, мал бер! бас бер! öмўр узаk цас бер!» деп тілäў тілäдi kудаідан. Цатты, уjуктады, ертäн турдў. Цаксы kатын kоінўнда цатkан ўстўнö ўі тігілгäн, астына тöсöк салынђан, мың цылkы біткäн, мың kоі біткäн, мың сір біткäн, мың тўö біткäн, мың ешкі біткäн. Бір kара цорђа ат кўмўстў ер токуму бар, кўмўстў цўгöнў бар, кўмўстў kуісkаны бар, ўінўң цанына баілаулў турђан. Ердің kасында кўмўстў мылтык турђан. Ертäн турдў маk кöп баі болдў. Кара цорга атkа мініп аң аулађалы кетті, кўндö kатын ўjўндö цалђыз kалады, öзў кўндö аулађалы кетäді. Малын адам бакпаіды, öзў келіп öзў кетіп цўрöдў. Бір кўн тађыды аң атkалы кетті. Ол кўндö kатын цалђыз отур екäн. Бір кемпір келäді. Катын аітты: «Нађылып цўргöн кемпірсін?» деді. Кемпір аітты: «Бір беішара кемпірмін» деді. Енді kаіда барасыз?» kатын аітты. Кемпір аітты: «Цўрöр ўjўм цоk, барар церім цоk. Сіз балам цалђыз екäнсіз, серік болўп тураін, басыңнан бітін kарап беріп тураін!»

Кемпір турдў, кешкä баі даладан келді. «Бу нађылђан кемпір?» деді. Катын аітты: «Бу беішара кемпір, мен серіккä алдым.» Кемпір kатынымäн ўідö отурады. Бір кўндö баі аң аулап кетсä бір адам kашып келäді, кöтўнöн шаң шыђады. Кашып бу адам цігіткä келді. Цігіт сурады: «Нађылђан адамсын?» деді. «Нађылђан адам болаін? артымнан öрт келäді, öрттўң алдынан бір аідакар келäді, сол аідакардан kорkўп kашып келäмін» деді. Цігіт аітты: «Коркпа! аідаkарды мен атаін! Цігіт аттан тўстў, мылтыђын kурўп отурдў. Аідакар цетіп келгäндä цігіт атып цібäрді; аідакар екі ўзўлўп öлўп kалды. Касына келгäн кісі аітты: «Сенімінäн kудаі дескäн тамыр боламын, сађан бір пäлä цалукса мені іздäп тап, атым менің Цылан Баба. Аман бол енді!» деп аірылып кетті. Цігіт кешкä ўjўнö келді; ертäн турса kатына аітты: «Е kатыным, деді, осу кемпір нађылђан кемпір? Зымырыk тасты урлап кетпäсін!» Цігіт тађыда аң аулаі кетті. Кемпір аітты kатынђа: «Балам, мен сенäн кетäмін! kудаі десіп турўп едік, мен кöңілўмдў аkkа санап едім. Бірäўдўң кöңўлў бірäўдікіндäі

болмаiд'екäн; ендi мен кетäiн.» Џiгiттiӊ kатыны аiтты: «Негä öкпöлöдӱӊ?» Кемпiр аiтты: «Мен öкпöлöдӱм сендäрдiӊ менäн џасырђандарыӊ бар екäн.» Кемпiр ӱiдöн шыђып кеттi. Катын тысkары шыkты; «кетпä!» дедi «сiздäн кöп џасырђан нерсäм џоk едi; џасырђан кiшкäлä нерсäм бар екäн, сонӱмдӱ кöрсöтöiн.» Зымырыk тасты сандыkтан алды, кемпiргä кöрсöттӱ. Кемпiр «кöрöiн!» деп kолӱна алды, онан сон аузӱна kађып салып кемпiр џођалып кеттi.

Кешкä џiгiт келдi, kатын џiгiткä аiтпады. Ертäн џiгiт турӱп келсä малда џоk, ӱiдö џоk, kатында џоk, бäрiдä џоk, џiгiттiӊ џалђыз öзӱ kалђан.

Џiгiт ертäн турӱп бетiн kолӱн џӱп kудаiђа налыс kылып џылађан. «Менiӊ бiр тамырым бар едi, сонӱ бiр iздäсäм екäн!» Iздäп кеттi; бiр заман болђанда iздäп тапты. Бiр џылkышыђа келдi. «Бу кiмнiӊ џылkысы?» дедi. «Џылан Бабаныӊ џылkысы. Сен Џылан Бабаныӊ несi едiӊ?» «Џылан Бабаныӊ досӱ едiм.» Џылkышы аiтты: «Ендi kаiда барасын?» ««Џылан Бабанiкiнä барамын.»» «Барђанда тамырыӊнан не сураiсын?» «Не сурарымды бiлмäiмiн, kаiдан бiлäiн несi барын?» Џылkышы аiтты: «Аiтаiн! Тамырдiкiнä барарсын, барђанда тамырыӊ аiтар, џарымды алып кет! деп аiтар. Сен онӱ алмађаiсын. Бiр ермäк тасы бар, онӱ сен сура! öзгö нерсä берсä алма! ол тасты сађан берсä малда бiтäр, баста бiтäр.»

Џылkышыдан шыkты, барып барып Џылан Бабаныӊ ӱjӱнö келдi, ӱjӱнӱӊ артына келiп едi, екi џылан шыkты. Атынан тӱстӱ Џылан Бабаныӊ ӱjӱнö кiрдi, екi џылан kоiнӱна ендi, koншынан шыkты; тöсöк ӱстӱндö екi џылан џатыр екäн. Џыландардыӊ бiрi сiлкiндi kубулӱп џатыр екäн, турӱп кiсi болдӱ, Џылан Баба болдӱ, амандасты, есäндäстi. Бу ӱiдӱӊ iшiндäгi џыландар бäрi кiсi болдӱ, бiрi kатыны болдӱ, бiрi келiнi болдӱ, улӱда болдӱ, kызыда болдӱ; тоi kылдылар, џаkсы ас бердiлäр. Ертäн турдӱлар. Џылан Баба сурады: «Тамырым, не сураi келдiӊ?» Џiгiт аiтты: «Сенiӊ мен iздäмäӊдi бiлмäiмiн.» Џылан Баба аiтты: «Џылkымныӊ џарымын берäiн; ал!» дедi. Џiгiт аiтты: «Џоk, џылkы öзӱмдö

кӧп; берсӓң ермӓк тасты бер маҕан!» Џылан Баба ермӓк тасын алып берді. «Бу ермӓк тасым сандыктың ішіндӓ екӓн. Сен ӱігӧ келсӓң онӯ аш! деді, ӱјӱңӧ бармаі сандыктың аузӯн ашпа!» Џігіт ӱігӧ кетті, ӱігӧ џеткӓндӓ аузӯн ашты, сандыктың ішінӓн мал да шыкты, бас та шыкты, баі болдӯ. Мың џылкы бітті, мың тӱӧ бітті, мың сір бітты, мың кoi ешкі бітті. Баі болӯп баршан мырат басына џетті.

11. Кара Кӧз Сулӯ.

Бір кан болдӯ, каның бір ӱӓзірі болдӯ, муна ӱідӧ аітkан сӧздӱ ана ӱідӧ біlӓд'екӓн. Каның бір баласы болдӯ. Баласы келіп суҕа шомулса бір кемӓмӓн кырк кыз кетіп барып екӓн. Бір кыз ішіндӓ тӱрӧ келді. Со кызҕа ӓлігі бала асык болдӯ. Бала кызҕа «кімсін?» деп шакырады. Кызның колӯнда бір алтын тарак екӓн, бала сураса бу кыз алтын таракпӓн шашын тарады, онан сон шашын сіпады; бала таҕы атын сураса кыз сӧзӯн сіпады.

Бала кім екӓнін білӓлмӓі ӱігӧ каітады. Келдідӓ ӱӓзіргӓ аітты: «Мен сондаі бір кыз кӧрдӱм, сонӯ алсам дӱнӱӧдӧ армансыз болар едім. Мен бу кыздан сурадым: каі елдікі кыз болдӱң, сонда кыз басын сіпады, таҕы сураҕанда кӧзӯн сіпады. Ӱӓзір аітты: «Ол кыз Кара Кӧз Сулӯ екӓн. Басын сіпаса џоҕарҕы шӓрдің кызы екӓн.» Бала аітты: «Мыны каітсӓм аламын?» деді. Уӓзір аітты: «Сен ауру болӯп џат! ӓкӓң келсӓ каі џердӓ ауру боласын деп аітпа! шешӓң келсӓ аітпа, сураса!» Бала ӱігӧ каітты, ауру болдӯ, ӓкӓсі келсӓ ӱндӧмӧдӱ бала, шешӓсі келсӓ бала ӱндӧмӧдӱ. Кан ӱӓзірін шакыртты: «Балам негӓ џатады, ојӱнда не бар?» Ӱӓзір аітты: «Балаң бір кызды кӧрӱптӱ, со кызды мен алсам депті армансыз болар едім депті. Кан аітты: «Онӯ каітсӓ алады?» Ӱӓзір аітты: «Алпыс кыз бер! алпыс џігіт бер! алпыс нарҕа џӱк бер! онӱң мінӓн менідӓ џібӓр!» деді.

Кан «сені бермӓімін» деп аітты, «балам барсын!» Баласын џӧнӧlтпӧкшӱ болдӯ. Бала аітты: «Џок, ӓкӓм, алпыс кыз, алпыс џігіт, алпыс нарды ал! џаңгыз ӱӓзіріңді бер! ӱӓзіріңді бер-

сäң барамын, бермäсäң бармаімын.» Äкäсі аітты: «Бармасаңда бермäімін.» Џігіт џатып калды, бір нешä кўннöн сон äкäсі ўäзірін берді, алпыс џігітмінäн, кызмінäн кан калды, ўäзірмінäн каның баласы кетті.

Барып барып каның баласы Кара Кöз Сулўнўң шäрінä џетті. Бір караша ўігö келдідä сöіlöс кылды. Бір кемпір ўјўнöн шыђыпты, «тўс бізгä!» Кемпір аітты. Т'сўрўп алып ўігö енгізді. Кемпіргä бір ділдä беріпті тамак сатып алўђа, кемпір барып тамак алып келді.

Ўäзір кемпіргä аітты: «Кара Кöз Сулўђа барамысын? Кемпір: «Барамын» деді. «Бір сöз аітармысын?» ««Џок, деді, аітпаімын, аітсам басымды алады.»» «Бір ділдä берäін сађан!» Кемпір аітты: «Не деп аітаін?» Ўäзір аітты: «Біздікіндä бір саудашы џатыр, бўгўн саудасын кылып ертäн каітады деп аітшы!» деді, «сонан сон кыздың не аітканын мађан аіта кел!»

Кемпір барды кызђа, барып кўтўп турдў, тамађын берді ішўгä. Кемпір есіккä барып турдў: «Біздікіндä бір саудашы џатыр деді, бўгўн саудасын кып ертäн каітады» деді. Кыз аітты касындађы кöп кыздарђа: «Енäкäмді уста! ајађын џергä тігізбäі, канын џергä тамызба!» деді, кемпір онў есітіп каша берді. Ўäзір «не депті?» деді. Кемпір аітты: «Енäкäмді уста! ајађын џергä тігізбä! канын џергä тамызба! деп аітты» деді. Ўäзір: «Џараіды» деді.

Сонан сон каның баласы Кара Кöз Сулўдікінä барды, есігінä отурдў, отурўп отурўп ујуктап калды. Кыз келді, бу џігітті кöрўп асык џајын біlä'екäн, џігіттің коінўна бір асык салды. Таң аткан сон бала шошўп ојанды, каітып џўгўрўп келсä ўäзір аітты: «Кыз келдімä касыңа?» Бала аітты: «Џок, келгäн џок» деді. Ўäзір аітты: «Öтўрўк аітпа, келгäн шыђар шешінші!» Бала шешінсä асык коінўнан тўстў. Ўäзір «бу не?» деді «ујуктађан шыђарсын.»

Тађы кемпіргä аітты ўäзір: «Екі ділдä берäін, аіткан сöзўмдў аітамысын кызђа?» Кемпір: «Аітсам аітаін!» деді. Ўäзір аітты: «Біздікіндä бір саудашы џатыр, бўгўн сауда кып ертäн каітады

деп аітkаісын.» Кемпір барды, бардыдаҕы ўäзірдің сöзўн аітты. Кыз таҕы kыздарҕа аітты: енä кäмді уста! аjаҕын џергä тігізбä! kаньн џергä тамызба! Кемпір таҕы kашты, ўігö келіп ўäзіргä kыздың сöзўн аітты. Ўäзір аітты: «Бäрікäлді тäўр аітkан! Таҕы кеш болҕанда kаның баласы kызҕа келді. Отуралда kыз келді, бала kызды устап алып, бір џергä аппарды, анда kыз баламäн бір köілöктўң ішіндä џатып оінады. Екі зымнан кўзöткöн салдат келді, kызды аппарып баламäн екäўн зымнанҕа тастады.

Кан kус салўҕа кеткäн екäн, салдат патшаны іздäп барды, тапты, аітты: «Е kаным, kызыңыз бір џігітпінäн оінас kылҕан, біз екäўнў зымнанҕа тастадыk.» Кан аітты: «Токтаңыз онў, мен kаітсам кöрöін кім екäнін.» Салдат зымнанҕа kаітты: Кыз аітты салдатkа: «Кулаҕымдаҕы сырҕамды берäін, öгўз іäсі öгўздўң шарбаkkа т'сўп kалды деп аітып осў шäрді аіналып келä kоі!» Осў салдат џараіды деп кетті, ўäзірдің ўjўнö т'сына келіп, öгўз іäсі öгўздўң шарбаkkа т'сўп, шарбак іäсі öлтўрöмўн деп џатыр.

Ўäзір бу сöзўн білді, бір ділдä алды, kолўнда таҕы бір kап алды, базардан нан сатып алды. Бу нанмäн зымнанҕа келді. Салдат аітты: «Бу нанды сатамысын?» ««Сатамын»» деді. Сатып алды салдат нанды бір џарым ділдäгä. Салдат аітты: «Кал мында, мен нанымды ўігö алып бараін! kапты мен äкџäлäмін.» Ўäзір џараіды деп мында kалды, салдат нанды аппарды. Салдат кеткеннäн сон ўäзір kызҕа џігіттің кімін кігізді, kаның улўна kыздың кімін кігізді. Кызҕа аітты: «Салдаттың бетінä kарамаі kапты алып џўрö бер! деді. Салдат келді, kызҕа kабын берді, kыз ўігö џўрö берді.

Кан ўjўнö келгäндä «салдат тутkан kызымны äкпäлсін» деді. Салдат ўäзірмäн kаның улўн äкпäлді. Канҕа ашў келді. «Ол kызым емäс» деді «kызым оінас kылды деітўҕўн сенбä?» деп, салдаттың басын шаптырды. Ўäзір аітты: «Таскыр kан! елімді џау шауп еді. Џангыз kарындасым бар еді, онў кўjöўгö беріп едім. Кўjöўм џаудўң kолўна тўстў, kарындасымінäн kашып келіп сыздың kызыңыздың ўjўнö кіріп келдік, анда салдат біз екäўмізді тутўп зымнанҕа салды. Мінім менің сол еді.» Кан аітты: «Енді

бу karындасыңны kызымның ӱјӱнӧ аппар! Кара Кӧз Сулӯдӯң kасында бірга турсӯн!» Џігіт kыз болӯп Кара Кӧз Сулӯмінӓн бірга турдӯ.

Кара Кӧз Сулӯдӯң бір кӱјӧӱ бар екӓн, ол бу шӓргӓ келді, далаҕа шатыр тікті. Ертӓн kыздар кӱјӧӱгӧ ас аппармак болдӯ. Кара Кӧз Сулӯ kыз болҕан џігіткӓ аітты: «Сен кӱјӧӱмӧ барып аіт: беті џаксы болса сумінӓн џӯсӯн, беті џаман болса kымызбӓн џӯсӯн!» Кыз болҕан бала келді кӱјӧӱгӧ, сӓлӓм берді, е џігіт! деді, бетің џаксы болса суҕа џӯарсын, бетің џаман болса kымызҕа џӯарсын. Кара Кӧз Сулӯдӯң аітkан ол болду.» Кӧјӧӱ аітты: «Џараіды, kыздың аітkанын екі kылмаімыз.» Екӓӱ суҕа барды, кӱјӧӱ суҕа бетін џуаін десӓ, kыз болҕан џігіт онӯ суҕа ітӓріп џібӓрді. Ол кӱјӧӱ ӧлгӧн сон kыздың ӱјӱнӧ kаітты.

Ӱӓзір атын ертӓп ӓзірлӓніп kыздың ӱјӱнӧ келді. Анда kыз болӯп турҕан џігіткӓ ӧз џаксы kаның кімін кігізіпті, атка мінгізіп kанҕа алып барды кӧрсӧтӱгӧ. Ӱӓзір џігітпӓн kанҕа кірді, сӓлӓм берді. Ӱӓзір аітты: «Е kаным, бу џігіт кӱјӧӱмӱз екӓн, џау kолӯнан kашkан. Руксат болса сіздӓн, kызыңыздың ӱјӱндӧ турҕан kарындасымды kаітарыңыз!» Кан аітты: «Џараіды.» Кызды ӓкпӓлӱгӓ кісі џібӓрді. Џібӓргӓн кісі kаітып келді: «Бу kыз анда џоk екӓн, кӱјӧӱгӧ ас алып барҕан екӓн, со барҕаннан kаітпаҕан.» Кан аітты: «Солаі болса кӱјӧӱдӧн барып kызды алып келіңіз!» Џібӓргӓн кісі таҕы kаітып келді «кӱјӧӱдӧ џоk барҕан kызда џоk kур тігӱдӓ шатыр тур» деді. Кан аітты: «Апырмаі мынымыз ујат екӓн, кӱјӧӱмӱз бу kызды алып kашkан болар.» Ӱӓзір аітты: «Енді наҕылаіk?» Кан аітты: «Кара Кӧз Сулӯ ӧз кӱјӧӱңӧ берӓін!» деді.

Отуз кӱн оін kылды, kырk кӱн тоі kылды, алпыс нарҕа џӱк ертті, ӱјӱнӧ џӧнӧлттӱ. Бір талаі кӱн ӧттӱ арасында, ӱјӱнӧ џетіп келді. Ӓкӓсі шешӓсі ӧлгӧннӧн сон ӓкӓсінің орнӯна таҕына мінді, kалkына џуртӯна бас болдӯ.

КЫТАП ÖLÖҤ.

I. ЎLКÖН КЫСАLАР.

1. Бос цiгiт.

1.

Сöз кеlдi тыңдаҕанҕа аiтатўҕўн,
цоk шыҕар бу цалҕанда муңсўз туҕан,
дўнўöгö тдам улў kонаk болҕан,
кўнўндö бiрi бiрдäн kаiтатўҕўн.

2.

Цан бердi iман бердi берў бäрiң,
kалады öзўң ölсöң дўнўö царың,
дўнўöдö бiр аз öмўр kонаk болҕан,
барады казҕан кöргö цiгiт кäрiң.

3.

Бу цалҕаннан бiр кiсi тоiмаi öтöр,
цаксы кул ölўм тўбўн оiлаi öтöр,
бiр бендä малды цiјар дўнўö сўјöр,
цалҕаннан iш мырадын алмаi öтöр.

4.

Бiр бендä öтöр äкäнiң цўзўн кöрмöi,

бір бендӓ ӧтӧр шешӓдӓн сӱткӧ тоімаі,
бір бендӓ кӧп мал џіјар, дӱнӱӧ сӱјӧр,
бір бендӓ ӧтӧр малҕа коңӱl koімаі.

5.

Бір бендӓнің kорасы малҕа толҕан,
бірінӓн бірі кӧрӱп ыбрат алҕан,
бір бендӓнің кӧңlӱ кӱlӱп ӧтӧр,
бірӓӱнӱң џылаі џылаі џӱзӱ солҕан.

6.

Бірінӓн бірі кӧрӱп ыбрат алҕан,
алла мір оіласын деп ӱlгӱ салҕан,
Е бендӓ! ӧlӧрӱңдӱ біlмӓімісін?
адамның кӧбӱ кетіп азы kалҕан.

7.

Бір kулдан бір kул кӧрӱп ыбрат алҕан,
џаксы kулҕа kудајым акыл салҕан,
Е бендӓ! бу џалҕаннан сен дӓ ӧтӧрсӱн,
ӧlӱмгӧ ажал оҕан паіда болҕан.

8.

Кӓріптӓрдің џалҕанда кӧңlӱ сынык,
баілармінӓн џӱрӱгӧ џолӱ тујуk,
бірӓӱгӧ малҕа kолӱн сен џаратсаң,
енді kалаі болады сӧзӱм сынык?

9.

Кӓріптіктӓ болады мӱскӱl кӱнӱң,
шыkмаіды кӧп ішіндӓ аітсаң ӱнӱң,
аітkан сӧз џӱргӧн џолда сен џаратсаң,
енді kалаі болады мының џӧнӱ?

10.

Каум болђан аулда
белä інтіhа kаірдан,
бäрі ÿлäм џаратсаң
солтан болђан kоџамсын!
Кöптöн кÿдрöттÿктÿ
он сегіз мың ÿлäмгä
сÿпкöн болђан kоџамсын!
арсымінäн кÿрсÿнÿ,
лукмінäн kаламны,
он сегіз мың ÿлäмні
алты кÿндö џаратып
бендä kылђан алламсын!
Џыбраіл, Мыkаіл
Ызрапылмäн Ызраіл
періштінің ішіндä
артыk сÿгöн алламсын!
Адаммінäн Кауана
тöрт нерсäдäн џаратып
бендä kылђан алламсын!
џÿз џігірмä тöрт мың небіjä,
сакынша џоk аулjа,
атамыз ол адамны
персäнт kылђан алламсын!
артыk небі Муkамбäт,
пакыр небі Муkамбäт
kулдардың ішіндä
артыk сÿгöн алламсын!
Сегіз kабат ужбакты,
џеті kабат тамуктÿ
kуналы kулдарђа
бінä kылђан алламсын!
Сÿгöн kулÿң ужбакта

түрlӱ түрlӱ нiгмäттä
ужбактың iшiндä
орун бергäн алламсын!
От iшiндä тузакта
тамуӈӱнды цандырып
азап kылӈан алламсын!
Тӱзӱк цолдан цӱрмӧгӧн,
kулшӱлӱӈын kылмаӈан
kунасы кӧп бiз kулӱң
азап kылсаң kојарсын;
kуна kылмаi kулӱңнӱ
раkым kылсаң kојарсын;
раkматы кең сен цäбäр,
бiз kунаkар сен апар.
Аiбымызды цасырып
раkым етсäң апарсын?
аiбын кешпäi kулӱңдӱ
азап етсäң kаӈырсын.
Раkматындан ја Раббi
iш ӱмӱтӱ ӱзбӧiмӱн,
цумла kулӈа раkмат ет!
ја раkiм ырраkман
цумламысkа таупыk бер!

Бос цiгiт kытабы.

Опы шäрiнä барӈанда «Бос цiгiт» kытапты бiр kатар кӧрӱб-едiм. Бу kытап цаксы цазылӈан iдi, цыры кӧп цоk екäн, сӧзӱ муңдӱ екäн. Цiгiттiң аты Бос цiгiт екäн, kыздың аты Карашаш екäн. Бос цiгiттiң тосӱнӱң аты белгiсiз екäн. Беркмiн деп цазып едiк. Цана шäрдiң аты цоk едi. Бу kытап цазарӈа бiзгä kыiн болдӱ. Ӧзӱмӱздӱң кӧңlӱмӱз kаiӈылы кӱндӧ бу Бос цiгiт kытапты мың сегiз цӱз kырk екiнцi цылда цазып едiк. Äӱäli цазӈанда

kыса деп цаздыk; сбзўн цазып цырлап едік, шекірттäріміз Бос цігіт kытапты бäрін äнімінäн цазылсын дегäн себäптä, бäрі сбзўн äнімінäн цаздыk. Бізнің муңдў адамдардың kбңlў ашылсын деп kытапты äнімінäн цазмаkkа руксат пар.

11.

Заманнан кбп замандар бттў деіді,
бір kанђа цалђыз улў бітті деіді,
цаксы узаk дäўрбн кбрмбк барма?
дўнўбдбн арманымäн бттў деіді.

12.

Бір ул тўдў патсађа цуртkа лаjыk,
саун аітып тоі kылды еlгä цаjып,
цуртўна кбп цаксылыk kылђан екäн,
тоі kылды äр цаннан малды соjып.

13.

Заманнан кбп замандар бттў деіді,
тäңрідäн імандыђы кўттў деіді,
цеті цаска баласы оkу оkуп
он цасына бу ул енді цетті деіді.

14.

Цўрўптў цаманды оjўна алмаі,
цалђанның kызыђына кбңўl kоімаі,
kолўна kур'анбäн kытап устап
барады молдасына бір кўн kалмаі.

15.

Кбрмбгбндў кбрбін деп цўрбд'екäн,
таңkалып цўзўн кбрўп турад'екäн,
басында алтын аідар тулумў бар,
аідаі цаксы болўп цўрбд'екäн.

16.

Бір тӱндӧ ујуктап бір тӱс кӧрдӱ,
алдында сылӯ џаксы kыз кӧрдӱ,
одаҕы бір патсаның џалҕызы екäн,
бір џалҕызҕа бір џалҕыз тос болады.

17.

Арзы аітып алдында сӧз сураіды,
ашыk џарың іздäсäң нең kураіды,
џарат kаның џарлыҕы солаі екäн,
бірінä бір маkул ушураіды.

18. Кыздың аітkан сӧзӱ.

Тӱндӧ џылап кӱндӱз зар,
мен џӱзӱңгӧ ынтызар,
не себäптäн болдың џар,
мені мундаі kызып зар,
акылың аітсаң керäкті!
бір џыл болды џанармын,
ӧткӧн кӱндӱ санармын,
іш акылымнан танармын,
сӧзгӧ не кӱн kанармын?
атың аітсаң керäкті!

19. Бос џігіт тӱсӱндӧ сабыр kыл деп аітkан сӧзӱ.

Џаныма тӱстӱ џајың,
тäңрідäн ракмат кӧтӧр.
мыратkа бір кӱн џетäр,
сабыр kылсаң керäкті!
ашыkтар зарлат ӧтӧр,
тäңрідäн ракмат кӧтӧр,

мыратkа бір кӱн ӌетäр,
сабыр kылсаң керäкті̆!
Сабыр kылмаі іс бітмäс,
мезгілсіз арзың етмäс,
зарлаумäн kаіҕың кетмäс,
сабыр kылсаң керäкті̆!
Оінбäн кӱлкӱң kалса,
бојыңа бір дерт kонса,
іші̆ң kаіҕыҕа толса,
кöрбрсӱн мезгіl болса
сабыр kылсаң керäкті̆!
Бурунҕӱ öткöн ашыkтаі
аkылың сені̆ң керäкті̆!
бöтöн ӌарҕа kаірылмаі
нäпсің ті̆сäң керäкті̆!
бізді̆ң ӱшӱн äр ӌердä
ӌаның kысаң керäкті̆!
kылма кöңlӱң бузуkтаі!
аҕарып ӌӱр ӌӱзӱктäі!
Зулі̆kамäн Ӌусуптаі
сабыр kылсаң керäкті̆!

20. Кыз тӱсӱндö ӌігіткä бергäн ӌубабы.

Капыл мысын оібаі ӌігіт?
ӌігіт бӱітӱп ӌатарма?
атkа мініп шыkмаісын,
ер олӌаҕа батарма!
мен ӌолӱңа ынтызар
меілің болса іздäі бар!
бір бір патса ӌалҕызы
сізді̆ң ӱшӱн болдӱм зар,
келäрмä деп ӌоkтаімын,

ӱш џыл болдӱ сактаімын,
џӱзӱңдӱ бір кӧрмӧін!
kаітіп шыдап токтаімын?
џаның џанђа kосӱлђан,
сен акікат џар болсаң,
біздің ӱшӱн зар болсаң,
шäр бостан Рӱмдäн
бізді іздäсäң табарсын.
Бостан шäрдің бӱlбӱlӱ,
сараі џердің бір кӱlӱ,
дарја кешіп таудӱ ӧтсӧң
бізді іздäсäң табарсын.
Біз дарјаның кäӱкӧрӱ,
бір болармыз џäӱкäрі,
алтын кӱмӱс kолђа алып
бізді іздäсäң табарсын.
Џолдастарын џанђа алып,
бізді іздäсäң табарсын,
нурдан ӱlгӱ алђанмын,
тотı kустаі болђанмын,
тајађыңды kолђа алып
бізді іздäсäң табарсын,
акрäтті сен табарсын.

21.

Тӱсӱндӧ бу kыз џырлап аіп болдӱ,
џігіттің кӧкрӧгӱнӧ kаіђы толдӱ,
баксамінäн дäргірдäн дäрмäн таппаі
џігіттің кӱннӧн кӱнгӧ џӱзӱ солдӱ.

22.

Āкäсімäн шешäсі kабар білді,
џалђыз ӱшӱн џандарын kурбан kылды,

дердїнің џалҕызыныӊ дӓрмӓн таппаі,
ӓкӓмӓн шешӓсї зарлы болдў.

23.

Бір џыл болдў бу џігіт кўлмӧі џўрдў,
дердїнің іш ылажы білмӓі џўрдў,
kасында kурдасы бар, џолдасы бар,
іш kаісысын кӧзўнӧн ілмӓі џўрдў.

24.

Екінші џыл тўсўндӧ таҕы кӧрдў,
kыз келїп бу џігіткӓ сӓлӓм бердї,
кӧзўнӧн џасы аҕызып, kол kўсурўп,
арзын аітып џігіткӓ џубап бердї.

25. Кыздың тўсўндӧ аітkан џубабы.

Тӧрт џыл болдў сактаімын,
келӓрмӓ деп џоkтаімын,
kабарың џоk, ӧзўң џоk,
сӓлӓм дӓ бір сӧзўң џоk,
мен џўзўңдӧ ынтызар,
саktаі саktаі болдўм зар.
Біз бір патса џалҕызы
сіздің ўшўн болдўk зар,
ӓкӓмінӓн шешӓсї
руксат бермӓс боларма?
тўсўндӧ кӧргӧн бу џарын
келїп кӧрмӧс боларма?

26. Џігіт kызҕа берган џубабы.

Сен бір сўрӧт назырсын,
кеш kасымда аkырсын,

ўјўнӧ kelсӓм цанда цоk,
не аттысын? атың аіт!
не церlісін? церің аіт!
тўђан ӧскӧн еlің аіт!
цана мундаі зар kылма!
анык kылып цӧнўңд'аіт!
Elің сенің біlмӓсӓм,
сађан тўзў цўрмӧсӧм,
шӓрің сенің біlмӓсӓм
сені kаідан табармын?
Былтыр келдің kасыма,
kаіђы салдың басыма,
кӧрўнбӧісўн кӧзўмӧ
сені kаідан табармын?

27. Цігітка кыздың берган цубабы.

Атkа мініп шыксаң сен,
бізді kабыл кӧрсӧң сен,
kабылђа kараі турсаң сен
іздӓі бізді табарсын.
Тўстӧ kоскан алламыз,
ӧңўндӧ бізді kоспаіма?
дўнўӧ біздӓн ӧтпӧімӧ?
цар іздӓсӓң табарсын.

28.

Тўсўндӧ бу kыз цырлап аіп болдў,
цігіттің кӧкрӧгўнӧ kаіђы толдў,
бар еді бір досў цаннан артыk
таң ертӓн барып ођан арыз kылды.

29.

Бір кӧп сўрӧт кӧрдўм мен,

kaiран болўп џўрдўм мен,
мӓсiкӓттi џан досўм,
акыл таппаі џўрдўм мен.
Каiҕы тўстў басыма,
акыл таппаі болдўм зар.
Макул кӧрсӧң, џандосўм,
онў iздӓр ојўм бар.
Кетпӓс kaiҕы тўскӧндӧ
кеңӓс тапкан досўм сен.
Алыстан оi тўскӧндӧ
акыл тапкан џандосўм
бiр џыл толдў танҕанмын,
бу kaiҕыҕа kалҕанмын.
Iздӓўдӓн бӧлӧк ојўм џоk,
кӧңўлдў оң салҕанмын,
џолдасым џоk кеткӓлi,
дӓрмӓнiм џоk џеткӓлi.
Џан џолдасым сен едiң
батпаі џўрдўм аiтkалы,
кетпӓс дерткӓ џолўктўм.
Дӓрмӓнiм џоk, џандосўм,
онў iздӓп ӧлсӧмдӧi
арманым џоk, џандосўм.

30. Достўң џубабы.

Макул сӧз тур, барармыз,
аk џазҕанын кӧрӧрмўз,
бiр џолўңда курбандык
кiзмӓт етiп барармын,
дагдыр етсӓ алласы,
сырасы џоk бендӓсi,
доскa бiр iсiңiз келсӓ
курбандыҕы џолдасы,

ажал џетсä ôlôрмӱз,
ôlмôсô біз кеläрміз,
іш сырасы болмасы
аk џӱргôнӱн кôрôрмӱз.
Досӱм, сіздäн kалмаспын,
џарды іздäп бармаспын,
мен џолӱңда kурбандык,
џалђанпы дос болмаспын.

31.

Доспäн бу екäӱ муңдасады,
оі оілап акыл тауп џырласады,
бу екäӱнӱң аkылын іш кім біlмäс,
џолаушӱнӱң џаптыђын оңдасады.

32.

Екісі бір біріна џандаі досӱ
біріна бірі тауп акыл костӱ,
патсаның ôзӱ аkылын таппаі
ӱäзірі біläрі kатты састы.

33.

Досӱна џан џолдасы сôз салады,
џалђаннан ôlмôі ôтпôі кім kалады,
ôlсôк џардың џолӱнда ôlôік! деп
шäрдäп тауп булар kошцы алады.

34.

Досӱна џан џолдасы сôз салады,
џалђаннан ôlмôі ôтпôі кім kалады;
шäрдäн булар кетäрін іш кім біlмäс,
алтынмінäн кӱмӱштôн мол алады.

35.

Досӱна џан џолдасы сôз салады;

џалҕаннан ӧлмӧі ӧтпӧі кім kалады,
екі нарҕа азыҕын артып алып
екӓӱ бір џігіттӓн башшы алады.

36.

Арҕымаk аттан саілап мініб-алды,
ӓкӓсімӓн шӓшӓсі білмӓі kалды,
џолдасын kурдасын kасына алып
kыз іздӓп Бос џігіт онан барды.

37. Аттанып бара џатып аітkан сӧзӱ.

Басы бергӓн алламыз
рызык берсӓ керӓкті,
денӓ џаратkан алламыз
денӓ саулуk берсӓ керӓкті,
џан џаратkан алламыз
ӧзӱ саkтар бендӓсін
kаісы џердӓ болсаk та
аjаk бергӓн алламыз
kуат берсӓ керӓкті,
аkыл бергӓн алламыз
себӓп kылса керӓкті;
бір џоk едік бар kылҕан,
денӓ џаратып џан бергӓн,
џан бергӓндӓ нан бергӓн,
аш болмассын керӓкті!
џол бастаҕан ӧзӱңсӱн
џан саkтаҕан ӧзӱңсӱн.

38.

Кӱнбӓн тӱн булар џӱрдӱ деіді,
шӓрдӓн шӓргӓ булар џӱрдӱ деіді,

ǟр џердӓ шӓр кӧзгӧ кӧрӳнсӧ
ат басын оҕан карап бурдӳ деiдi.

39.

Заманнан кӧп замандар ӧттӳ деiдi,
шӓрдӓн шӓр сураi кеттi деiдi,
кырдаҕы кӧп шӓрдӓн џарын таппаi
дарјамӓн кемӓ кылып кеттi деiдi.

40.

Заманнан кӧп замандар ӧттӳ деiдi,
дарјамӓн ӳш тӧрт аiлык џол кеттi деiдi,
бар екӓн бiр аралда Мiмӳн шӓр
кудајым оҕан тӳсӧргӧ еттi деiдi.

41.

Мiмӳндӳң батырлары аiҕаi салды,
пӓлӓгӓ беiшаралар ендi калды,
бӓрiн-дӓ беiшараның устаб-алды,
џердӓн казҕан зындамҕа ендi салды.

42.

Беiшаралар зындамда туткан болдӳ,
зарланып бiр кудаiҕа џӳзӳ солдӳ,
кӓӳрлӓрдiң iш бiрiнӓн тынштыҕы џок,
булар џаткалы зындамда ӳш џыл болдӳ.

43. Булардың зындамда аiткан сӧзӳ.

Бiк тауҕа кез болдӳк,
ӧтӳбiскӓ кыiн ды,
темiр ӳiгӧ камалдык,
шыҕӳбыска кыiнды;
џаман џолҕа кез болдӳк,

кетў̆бiскä kыiнды,
џындаi еlгä кез болдў̆k,
адам џў̆зў̆н кöрмöстöi,
џындаi џергä кез болдў̆k,
муңдў̆ адам џў̆рмöстöi,
моiнђа kуруk тў̆сў̆птў̆,
kыiнасакта шыkпастаi,
саңрау еlгä кез болдў̆k,
џалынсакта уkпастаi,
раkымсыз еlгä кез болдў̆k,
џалынсакта бilмäстäi,
џанђан отkа кез болдў̆k,
џалынсакта кöнбöстöi.
Бу пäläдäн kутў̆лў̆п
џол џў̆рöр кў̆н боларма?
ӑкäмiнäн шешäнi
кöрöр кў̆нў̆ боларма?
бу не kатрат, џарандар?
бу не мiкнäт, џарандар?
патса басы kул болў̆п
бу не kаiђы, џарандар?

44. Булар зындамдан kутў̆лђан џерi.

Беiшаралар сырласып муңдасады,
kашў̆ђа џаптыkтарын оңдасады,
бу зындамдың iшiндä ölöмў̆з деп
kашў̆ђа амал таппаi џыласады.

45.

Шыkтылар бу зындамдан аiла тауп,
kаштылар о шäрдäн аттаi шауп,
дуспаннан kутў̆лсаk деп kан џыласып
тў̆стў̆läр дарјађа бiр сал тауп.

46.

Салмінäн беішара џўрдў деідї,
kашар џаkkа салдарын бурдў деідї,
џолдасынын бäрї дä анда kалды,
џан џолдасын біргä алып џўрдў деідї.

47.

Салмінäн беішаралар џўрö-бердї,
kудаі аман kылсын кöп тiläi-бердї,
салмінäн беішаралар шыђыб-едї,
алдынан кöп кäрўäн ушраі келдї.

48.

Екі адам кöп кäрўäннäн келдї деідї,
бірінäн бірї сурап білдї деідї,
kараса öз еlінің патсасы екäн,
кäрўäнің бäрї келіп кöрдў деідї.

49.

Кäрўäн бäрї келіп кöрўсöдў,
бірінäн бірї сурап білісäдї,
kанымыздың џолђалђан џалђызы деп
кäрўäн бäрї ендї џыласады.

50.

Џалђызы патсамыздың ађып џўрсўн?
сал баілап дарја ішіндä ађып џўрсўн,
äкä шешäң сіз кеткäн сон зар еңрäдї,
не џумуска еlіңнäн шыђып џўрсўн?

51.

Кетіпсін еl џуртуңа сöзўңд' аітпаі,
тађыңда патсалык орўнўң кўтпäі,
äкä шешäң кöрмöгölä тöрт џыл болдў,
дарјада ађып џўрсўн ісіңд' аітпаі?

52. Џігіттің џубабы.

Кӧп кäрўäн сіз тыңдаңыз, біз аіталык,
тўстӧгў уакытта кылђан џарны аіталык,
џар ўшўн äкä шешä ўјўнӧн кеттім,
џараткан тактарына біз kаіталык.

53.

Тўсўмдӧ џарым џырлап іздä! деіді,
ўмўтўңдў таппаспын деп ӧзўм деіді,
џаратkан алла бізді не kылсада
уакытында ӧlсӧңдä не болар? деіді.

54. Кäрўäнің џуабы.

Патсамыздың џалђызы біз тіläімiз,
басы урўп ајаңына сӧз сураімыз,
џалђыз џўрўп џарыңды табалмаісың,
kаіткаңың макул екäн бір џўрӧрмўз.

55.

Āкäнің сіздің ўшўн џаны курбан
äр терäптä шäр џуртўң болдў аман,
ӧзўңўз бір патсаның џалђызы сіз,
џалђыз џўрўп џар іздäў заңга џаман.

56.

Мың, мың äскäр сізгä џолдас болар,
шäрінä äкäңіздің kабар салар,
kудаідың ўнў сізгä бујурук kылса
џер џўзўндӧ бар болса тауп алар.

57. Џігіттің џубабы.

Е кäрўäн, бу сӧз макул болмас деімін,

бу сӧздӱ асык џігіт алмас деімін,
ӧлсӧм џардың џолӱнда ӧлӧін-дä,
џалҕанда ішкім ӧлмӧі kалмас деімін.

58.

Бу сӧздӱ дуспан сӧз алман, кäрӱäн,
ӧлсӧм даҕы џолӱмнан kаітпан, кäрӱäн,
џарыма ӱäдäні кылҕаннан сон
џарымның џӱзӱн кӧрмӧі kаітпан, кäрӱäн.

59. Кäрӱäнің kаіткан џері.

Кäрӱäн кӧп сӧзӱнӧ kаірылмаіды,
äӱӧlгӱ ӧз сӧзӱнӧн аірылмаіды,
онан сон кӧп кäрӱäннäн бул аірылды,
дäм енді бір бірінä буjурмаіды.

60.

Бір іс баска тӱсӱптӱ,
џӱрмӧі кӧңlӱм тынбаіды,
асык болҕан џарымды
кӧрмӧі кӧңlӱм тынбаіды;
кӧп кäріптік кӧрсӧмдӧ,
зар зарланып џӱрсӧмдӧ,
џар џолӱнда ӧlсӧмдӧ
џӱрмӧі кӧңlӱм тынбаіды;
kаіҕы џутӱп kанбадым,
бу џолӱмнан танбадым,
бурунҕӱдаі болмадым,
џӱрмӧі кӧңlӱм тынбаіды;
џалҕыздыкта џолдасы,
џар џолӱнда џан џолдасы,
дертінä дäрмäн болмаіды,
џӱрмӧі кӧңlӱм тынбаіды;

џаным барда барармын,
тірі џӱ̆рсӧм kаітармын,
ӧlсӧм сā̈lā̈м аітармын,
џӱ̆рмӧі кӧңlӱ̆м тынбаіды.
Ендĭ кā̈рӱ̆ā̈н џӱ̆рсӧ,
ā̈кā̈ біздĭ кӧрмӧсӧ,
дертĭмā̈ дā̈рмā̈н болмаса
арманымды аітарсыз,
разы болсӱ̆н ā̈кā̈мĭз,
сӱ̆тӱ̆н кешсĭн шешā̈мĭз,
артымызда атамыз,
сā̈lā̈мдĭ сіз аітарсыз.
Бу џолдан мен кеlā̈рмĭн,
кеlмā̈сā̈м мен ӧlӧрмӱ̆н,
ӧlсӧм сонда ӧlгӧімӱ̆н,
сā̈lā̈мдĭ сіз аітарсыз,
мыны уғӱ̆п кӧрсӧңӱ̆з,
шын џолына џӱ̆рсӧңӱ̆з,
kулаk салып турсаңыз
џаkсы екā̈н деп аітарсыз.

61.

Кӧп кā̈рӱ̆ā̈н бу џӱ̆рмӧсӱ̆н біlдĭ деідĭ,
алтын кӱ̆мӱ̆с керā̈гĭн бердĭ деідĭ.

62.

Патсаның баласы ендĭ кеттĭ,
таудан, тастан, дарјадан ӧттӱ̆,
kасындағы кізмā̈ткā̈рĭ џан џолдасы
бір заманда шā̈ргā̈ џаkын џеттĭ.

63.

Бір шетĭнā̈н шā̈рнĭң кірдĭ деідĭ,
алында бір ӱ̆lкӧн ӱ̆і кӧрдӱ̆ деідĭ,

ӱі ішіндӓ бір абыз отур екӓн,
кіріп ӱігӧ сӓlӓмін берді деіді.

64.

Абыз турӱп сӓlӓмін алды деіді,
буларды кӧрӱп таңкалды деіді,
алынан кеlгӓн булар беішара екӓн,
отурӱң деп тігӓмӓт салды деіді.

65.

Оібаі џігіттӓр џолӱңӱз болсӱн! деіді,
кӧп олџа алдыңызђа толсӱн! деіді,
беішаралар, џеріңіз алыс екӓн,
іздӓгӓніңізді тауп џолӱңӱз болсӱн! деіді.

66.

Беішаралар џеріңіз алыс екӓп,
мынау бір патсаның џалђызы екӓн,
џеріңіз kудаі білдірсӓ мен біlӓрмін,
іздӓгӓнің бакыры kан kызы екӓн.

67.

Таңкалып буларђа сырын аітты деіді,
кім кеlіп kабар беріп kаітты деіді,
џолӱмда іш бір адам кӧрӱнбӧідӱ,
бу kабарды кім сізгӓ аітты деіді.

68.

Кудаjым білдіргӓн соп білдім сізді,
ӱш кӱн бурун тӱсӱмдӧ кӧрдӱм сізді,
kарныңыз енді сіздің ашkан шыђар,
бојуңӱз енді џатпаk kоіса сӧздӱ.

69.

Шӓрдӓн џарыңызды іздӓп kараі,

џер-дӓ kӓріп болса сонан сураі,
џарыңыз бу шӓрдӓн табылмаса
бірӓӱңӱз бірдің ӱігӧ kаітып ораі.

70.

Шӓргӓ бу беішара кірді деіді,
алланың џарлыҕына кӧндӱ деіді,
бір кӧшӧнӱң ішіндӓ џӱрӱб-еді,
kырk kыз басып џатыр кӧрдӱ деіді.

71.

Џігітті kыздар бурун кӧргӧн екӓн,
кӧшӧмӱздӧ екі kӓріп џӱргӧн екӓн,
патсаның kызының кӧзӱ тӱсӱп
артынан бір аз kарап турҕан екӓн.

72.

Обаі kыздар бу џігіт кім болады?
ӓр џер kарап турӱп аіналады,
шӱјӱншӱ џарым болса барар едім,
кӧрсӧңӱз не кӧргӧлӱ кім барады!

73. Кан kыздың kыздарҕа џырлап аітkаны.

Батыр ердӓі џӱрӱшӱ,
патса улӱндаі турӱшӱ,
кӧргӧн тӱстӱң турӱшӱ,
бӱгӱн келгӓн болмасын?
kылдан бірдӓі басында,
џолдасы бар kасында,
kаіҕы тӱсӱп џасында
џар іздӓӱші болмасын?
паіда kылып малдарын,
kурбан kылып џардарын,

барып сураң elдäрін,
сӧз сураушы болмасын?
тӱстӧ кӧргӧн џарымыз,
оҕан курбан бäрімїз,
кӱндӱз тӱндӧ зарымыз,
џар іздäӱшӱ болмасын?
барып џӱзӱн kӧрӱңдӧр!
онӱ сактап турӱңдар!
бір аз kарап турӱңдар!
el іздäӱшї болмасын?
барып kабар алыңдар!
џӱзӱн kарап кӧрӱңдӧр!
kaiҕы мунӱң сураңдар!
џар іздäӱшї болмасын?
онан kабар алҕанҕа,
шӱјӱншӱ kабар салҕанҕа
алтын џӱзӱк кäӱкӧр тас
шӱјӱншїlікkä берäрмїм.

74.

Кан kызы асыk џарын білдї деідї,
kыздарҕа џарын аітып кӱlдӱ деідї,
kырk kыздан екі kыз џолдас алып
бу џігітті кӧргӧlӱ келдї деідї.

75.

Кӧшӧдӧн kыздар іздäп таппаі kалды,
бу кäріп о џердäн кетїп kалды,
kыздар келіп kараса дäнäмä џоk,
äр џердäн kарап џӱрӱп аіналды.

76.

Канышаҕа kыздар келіп kабар аітты,
џолаушӱ екäн оларның кеін kаітты,

kан kызы кӧп kыздарƣа сӧз аітады,
ɥарым болса ол негӓ кеін kаітты.

77.

Бос ɥігіт ɥолдасмӹнӓн кеңӓсӓдӹ,
ӓ̄р ɥердӓн моінӯн созӯп kарасады,
шӓ̄рдӓн тонӯ ɥыртык кӓ̄ріп кӧрсӧ
еl ɥуртӯнӯң мӓ̄нісін сурасады.

78.

Ɥарымыз барма ɥокпа бір анықталык,
ӓінӓгін kыздар біlмӓс бір тыңдалык,
бу шӓ̄рдӓн ɥарымыз табылмаса
ɥолаушӯнӯң ɥабылыƣын оңдасалык.

79.

Бу кӓ̄ріп kан kызын кӧңlӯңӧ алды,
ɥа алла деп ӧздӧрӯн ɥолƣа салды,
бір сараіның ішіндӓ от ɥанады,
ӓінӓктӓн булар келіп kулак салды.

80.

Кӧп kыздыр ӯі ішіндӓ сӧlӧп ɥатыр,
kан kызы ɥары уjуктап ɥатыр,
асыk ɥарым ɥӯзӯн бір кӧрсӧм деп
kудаідан налыш kылып ɥылап ɥатыр.

81.

Ӯі ішіндӓ аітkан сӧзӯ ɥеті ɥылдан
болдӯм зар ɥӯзӯң ынтызар асыk саƣан,
ɥарыма kосар мӯскӯн берӯ,
бӓ̄рі ɥаның ɥанƣа kосӯлƣан.

82.

Бір ɥӯрӓр кӯн болармa?

кӧкрӧктӓгі кӧп kaiҕы?
kутулар кӱн баларма?
kelӓмін деп аітыпсын,
ўӓдӓlӓрің ӌалҕан едї,
мунша сактап kelмӓдің,
бӧlӧк ӌарды алҕан едї,
алла kоскан ӌар едің,
ӌарым уапа kылмадың,
ӌеті ӌылдан ўјӱңнӧн
іш орнуңнан турмадың.

83.

Кан kызы ӌылаі ендї сыры болды,
ӌігіттің кӧкрӧгӱнӧ kaiҕы толды,
асыk ӌары екӓнін біlгӓннӓн сон
ӌырын ӌырлап ӓінӓктӓн kабар салды.

84.

Оібаі ӌарым біз шыҕармыз асыk ӌарың,
сактаҕан ӌеті ӌылдан ынтызарың,
іздӓгӓнің біз болсаk асык ӌарым
сӧзӱмӱзгӧ ендї kулаk салың!

85.

Бӓрің тӧрт ӌыл болдӱ
ӌолӱңда ӌӱргӧн ӌарың,
ўӓдӓ kылып тӱсӱндӧ кӧргӧн ӌарың,
іздӓгӓн асыk ӌарың,
kelіп турмӱн ӌарың,
шын болса ынтызарың,
сізді мунда ӌаратты,
бізді онда ӌаратты,
бір аз зарлап ӌӱрсӱн деп,
арада дарја ӌаратты;

шölдö џ̆урдум су таппаі,
кöп кäріптік кöргöнмӱн,
џол бастаушӯ бір таппаі,
тöрт џыл болдум џолуңда,
kаіран болуп џӱрӱппӱн,
дарја кешіп, тау öтӱп
кöрмöгöндӱ кöрдӱм мен;
табандарым ојулуп,
kолдарым сојулуп,
дäулöт баҕым џулуп,
зар сäргäрдäн болдум мен.
Āкäмді мен кöрмöдӱм,
шешäмді мен кöрмöдӱм,
ӱідö öмӱр сӱрмöдӱм,
бір сен ӱшӱн џӱрдӱм мен,
мен сені іздäп џӱргöнмӱн,
бојуң тӱстö кöргöнмӱн;
џаным kурбан kылҕанмын,
раkым етсäң керäкті!
Сапрандаі солҕан мын,
ӱш џыл тутkун болҕанмын,
џӱзӱң кöрöр кӱн болса,
не болсамда болҕанмын,
міман болуп кеlіппін,
kаіран болуп џӱрӱппӱн,
нурӱң тӱстö кöрӱппӱн,
раkым етсäң керäкті.
Атым менің Бос џігіт,
kасымда бар дос џігіт,
бір kаіҕылы kос џігіт,
раkмат етсäң керäкті!
шын аkіkат џар болсаң
ӱігö кірсäм керäкті!

џаным сӱігöн џанамым,
џӱзӱн köрсöм керäкті!

86. Кыздың џубабы.

Шынб'екäн öтрӱкп'екäн сöзӱң сенің,
таппаімын kaiђылыk сын öзӱң сенің,
тӱстö алла kосkан џарым болсаң
köрöін kel äінäктäн џӱзӱң сенің.

87.

Бос џігіт äінäккä келді деіді,
kыз kарап џігіт џӱзӱн köрдӱ деіді,
бетіндäгі пернäсін ашыб-еді,
kаныша асыk џарын білді деіді.

88.

Тонӱн kіп kан kызы kадам басты,
џӱгӱрӱп kыздар турӱп есік ашты,
устап алтын kӱмӱс kолӱна алып,
мерӱäтпäн маржаннан шашӱ шашты.

89.

Кушактасып köрӱстӱ асыk џары,
kасында kырk kыз бар кізмäткäрі,
kыздар турӱп алдында џар џар аітып,
kан kыздың табылды ынтызары.

90. Кыздардың аітkан џар џары.

Алhамду сӱрöт kур'аның
басында тур џар! џар!
паіђамбардар алланың
kасында тур џар! џар!

бірï мäрӯäт бірï маржан,
тізїlіп тур ӌар! ӌар!
бірï kан дыр, бірï kаныша
ӌар болӯпсын ӌар! ӌар!
бірï тотї, бірï булбул
ӌар болӯпсӯн ӌар! ӌар!
бірï алтын, бірï кӯмӯс
тӯс болӯпсыз ӌар! ӌар!
бірï кӯl, бірï ӌышар,
kош болӯпсыз ӌар! ӌар!
бірï аі дыр, бірï кӯн дӯр,
kаіӻырмаӊыз ӌар! ӌар!
заман аkыр болӻанша
аірылмаӊыз ӌар! ӌар!
бірï кäӯкöр, бірï ӌаkыт
ӌарасып тыр ӌар! ӌар!
бірï тотї, бірï булбул,
сыр ашып тыр ӌар! ӌар!
Заман аkыр болӻанша
бір ӌӯрӯӊїз, ӌар! ӌар!
сіз kаныша, біз кізмäткäр
алма болысар, ӌар! ӌар!
ӌалӻан дӯнӯö ӌарасар
көп малмїнäн ӌар! ӌар!
малды кӯнгö ӌарасар
сӯігöн ӌармын ӌар! ӌар!
малы ӌоkтӯӊ ӌаны ӌоk
тöсöгӯ ӌоk, ӌар! ӌар!
ӌары ӌоkтӯӊ, ӌаны ӌоk,
тöсöгӯ ӌоk, ӌар! ӌар!
ӌар ӌар аітпаk буруӊӻӯ
ӯlгӯ мір бар ӌар! ӌар!
тірilіктä бір аз кӯн,
кӯlкӯ мір бар ӌар! ӌар!

91.

Џар џар аітты kырk kыз оінап кўlўп,
kулаk салды kан кўңў тыстан турўп,
kыздардың бу оінўн есіткäн сон
џöнölдў kанђа таман kабар біlіп.

92.

Џар, џар аітып кöп kыздар кізмäт kылды,
бір кўңў патсаның тыңдап біlді,
kырk kыздың џар џардын есіткäн сон
кеlдідä, патса алдында џубап берді.

93.

Таксыр kан kызыңызђа барып кеlдім,
бір сумдўk бар екäн, тыңдап біlдім,
kырk kыз џар џар аітып џатыр екäн,
есіткäн џамандыкты аітса кеlдім.

94.

Бу џар џарын есітіп ўігö кірдім,
тоіларын kылђан ісін kарап турдўм,
кöп kыздар бір тоі kылып џатыр екäн,
екі џігіт ішіндä онў кöрдўм.

95.

Кызыңызмäн бір џігіт моіндасып,
џатырды таk ўстўндö kоіндасып,
менің аітkан сöзўмö нанбасаңыз
kараңыз таксыр kаным есік ашып.

96.

Есітіп kан kылышын kолўна алды,
еlінä ашўланып kабар салды,
кöшöдö кöп салдаттар џilып
kан kыздың тас ўјўн kамаі алды.

97.

Кан тыста ашӯ кылып акырады,
ӱідӧ џаткан кызын шакырады,
ӱідӧ џӱргӧн дуспанды ӧлтӱрӱң деп,
бiläрi тыста турӯп акырады.

98.

Салдаттар ӱi ішiнä енiп келдi,
таппады беiшаралар кашар џолдӯ,
кäрiп џаннан тӱңӱлӱп беiшаралар
алланың äмiрiнä моiн усундӯ.

99.

Салдаттармäн екiсi урус болдӯ,
бермäдi кӧп салдаттар кашар џолдӯ,
беiшаралар есiккä умтулҕанда
ајаҕына таптады сегiз кулдӯ.

100.

Ја алла деп кылышын колына алды,
алдына кез келгäндi кырып салды,
беiшаралар тас ӱідӧн шыҕыб-едi,
тыстаҕы кӧп салдаттар ортаҕа алды.

101.

Ӧлтӱрӱң деп кан турӯп џарлык кылды,
тыстаҕы салдаттар ортаҕа алды,
беiшаралар атына мiнiб-алып
џӱс џiгiрмä кiсiсiн кырып салды.

102.

Бос џiгiт џолдасымäн калып кеттi,
шäрдiң кӧшӧсӱмäн шауп ӧттӱ,
сактаса кудаі таҕала пäлä болмас
бајаҕы абызына аман џеттi.

103.

Устаі алмаі кан ендĭ ǟзіз болдў,
ɥӱз ɥігірмä кізісĭ öлӱп калды,
ajaҕынның астынан пǟлä шыҕып
куд ajым бу пǟлäнĭ каідан салды.

104. Кан кызына аітkан сöзӱ.

Оібаі кызым бу не дегäн сумдӱк дедĭ,
ǟкäңдĭ ендĭ кылдың муңдӱк дедĭ,
каідан азып ɥӱргöнгö ɥолдас болӱп
шǟрдä кісі ɥокпа сондук дедĭ.

105.

Оібаĭ балам ер таппаі саскаңыңба?
ɥер ɥӱзӱндö кандардың улӱ ɥокпа?
каідан азып ɥӱргöнгö ɥолдас болӱп
кулдармäн шыныңмінäн азҕаныңба?

106.

Бу не дегäн басыма пǟлä салдың?
мундаі ӱлкöн уjатка каідан калдың?
ɥуртӱңда сондаі кандар улӱ ɥокпа?
ɥолдан азып ɥӱргöнгö каідан калдың?

107. Ǟкäсінä кыздың бергäн ɥубабы.

Кулаҕым саңрау болҕанда
аітсаң сöзӱң укпаімын,
кандаі ɥаксы тапсаңда
ішдǟмäңдĭ алмаімын,
акылым бастан кеткäн сон
акылыңды алмаімын;

бу бір келгäн цігіттің
іш цолўнан kалмаімын,
ӓкӓм басымды алсаңда,
зындамыңа салсаңда,
бу царымнан кетпӓсмін,
цӳзӳн кӧрмӧі kалсамда
біздӓн макул kызы тауп
ӧз еркіңшӓ kыларсын,
цуртўнан цаксы таңдатып,
сӳігӧнӳнӧ берӓрсін,
бу царымнан басkаның
ӧлсӧм цӳзӳн кӧрмӧімӳн;
бу цігітті кӧрмӧсӧм
дертімӓ цоk дӓрмӓнім,
цӳзӳн кӧрӳп ӧлсӧм мен
дӳнӳӧдӧ цоk арманым.

108.

Ашўланып kан енді цуртўн цыйды,
kызына ашўланып іші кӳідӳ,
дуспандар тағы мунда келмӓсін деп
ӓр цердӓ кӳзӧтшӳнӳ ӓзір kоіды.

109.

Оібаі цуртўм kаныңыздың даты деімін,
шӓрдің дуспанымыз цатыр деімін,
kаідан келіп kызымды азғырыпты?
тек емӓс бу бір келгӓн цат деімін.

110.

Аkылдасып біlӓрім цол табыңыз!
шӓрдӓн буған цыйп kол табыңыз!
kӓріліктӓ басыма келгӓн пӓлӓ,
кешіктірмӓі дуспаннан кек алыңыз!

111.

Дуспаның алып кеl кесіп басын,
кӧзӯнӧн аҕызыңыс канды ҷасын,
дуспаннан кешіктірмӓі кек алыңыз!
коімаңыз касындыҕы бар ҷолдасын!

112.

Ашӯланып кан енді ҷарлык кылды,
кӧп ӓскӓр дуспанына бармак болдӯ,
дуспанымыс ушраса кутӯлмас деп
шӓргӓ салдат мың ӓскӓр толдӯ.

113.

Беішаралар абыздан акыл алды,
кат беріп ҷолдасынан кабар салды,
кат ішіндӓ ӧзӯнӯң атын салды,
ҷолдасы кетті, ӧзӯ ӯідӧ калды.

114.

Кат алып ҷан ҷолдасы ҷетіп келді,
кат устап кан алдына келіп еді,
кан бу катын устап окуҕан сон
дуспаның ҷолдасын барын білді.

115.

Кол кӯсӯрӯп канҕа бу сӓлӓм берді,
катын беріп есіктӓ карап турдӯ,
кат ішіндӓ канмын деп ҷазҕан екӓн,
катын окуп кан алып ҷергӓ урдӯ.

116.

Оібаі ҷуртӯм! бу ҷігіт саскан екӓн,
кул екӓн патсамын деп ҷазҕан екӓн,
ҷолдасын башшы кылып басын алың!
ӧзӯнӧ ӧзӯ шуңкур казҕан екӓн.

117.

Беішараны башшы kылып алып барды,
kылыштарын kынына салып барды,
іздăгăн дуспанымыз кез болдў деп
kалдырмаі батырларын алып барды.

118.

Ўідöн kарап kанзада білді деіді,
öлтўргöлў дуспандар келді деіді,
köп ăскăрніӊ даусўн есіткăн сон
ер ертăп арђымађын мінді, деіді.

119.

Jа алла! деп дуспанђа kарсы џўрдў,
џан џолдасын дуспаннан џулўп алды,
џолдасын köп ăскăрдăн алыб-еді;
köп ăскăр бăрі енді ортађа алды.

120.

Köп кісі кўн батkанша урус болдў,
шуӊkур џердіӊ бăрідă kанђа толдў,
kудаі тађала сактаса пăлă болмас
џыкты деіді атынан ўш џўз kулдў.

121.

Беішаралар öздöрўн џолђа салды,
köп дуспаннан екăў аман kалды,
алла тађала сактаса пăлă болмас,
ўш џўз кісі дуспаннан kырып салды.

122.

Барђан кісі буларђа kаітып келді,
ўш џўз кісі öлгöнўн аітып келді,
kудаі тађала буларђа kуат беріп
џыкты деді атынан ўш џўз kулдў.

123.

Калҕан äскäр äзіз болўп kaiтып keldi,
ўш цўз кісі ölгöнўн аітып keldi,
барҕан кісі дуспанды уетаҕан цоk,
kaн бір сумдўктўң болҕанын енді білді.

124.

Біläрі kaн алдында сöз аітады,
урусўп бу дуспанды біз kaiталыk,
шакырып, kўjöў кылып, тоі тоілатып
ол терскä амал kылып біз kaiталыk.

125.

Біläрдің бу сöзўнö бäрі кöндў,
кöшöдö саун аітып атка мінді,
цігіт кäрің бу тоідан kалмаң! деді,
kанышамыздың кöңlў енді тынды.

126.

Канышаҕа шўjўншў біräў keldi,
негä аірсын kаныша сўігöн цардан,
царыңыз kelcін деп kабар салың,
тоjўңўзда тоісўн цурттўң kарны.

127.

Аткa мін! kaн öзў бурмаі болдў,
тоjўңўздўң kызыҕына кірмäі болдў,
царлык kылып цуртўна саун аітын
сўігöнўңўз ол сізді бермäі болдў.

128.

Кыз бекäр öтрўк сöзгö нанады,

џарына сǟlǟм аітып сӧз салады,
тоjўмызҕа Бос џігіт келсін џыбдан
кўjӧў кылып тоілатып сенĭ шакырады.

(Џігіт шакырҕанда тоіҕа келдĭ, џігіткӓ кӧп арак берĭп мас кылдылар, аны ӧлтўрӧргӧ акыл сокканда џолдасы кызҕа кабар бердĭ.)

129.

Кӧп дуспаның ішĭндӓ
kаірап алар џары џоk,
сўjӧмўн деп толҕанда
аірып алар џары џоk;
шын џарым деп сіз ўшўн
басын булсўз сатар ол,
тіріліктің џолўңда
не kылсаңда kылар ол,
сіздĭң ўшўн тўҕан бір адам
ӧлтўрсӧңдӧ kулўңдў,
kǟрĭп бас кесілсӓ
сіздĭң ўшўн кесілӓр,
kӓўдӧдӧн бас ўзўлсӧ
сіздĭң ўшўн ўзўlӧр,
аітса сӧзў бу едĭ,
бір патсаның улў едĭ,
мың мың ǟскӓр аттанса
бǟрĭ аның кул'едĭ,
дўнўӧ мўlкў бар едĭ,
бір ӧзўнӧ зар едĭ,
сондаі патса бітĭlмӓс;
кӧрўнгӧнўң џар едĭ,
kаі ерlігĭн аітаін,
kанша аітсамда таусулмас.
Џалҕызы едĭ бір kаның,

сӱйгӱн џуртӱң танымас,
мас болҕанда кӓріптін,
ӓйін іш кім сурамас,
кӧп ішіндӓ не kылсын?
аkkа моін усӱндӱ,
моін усӱнҕан џігіттің
ӧлӧр кӱнӱ болӱптӱ,
сіздӓн себӓп болмаса
ӧлӧр кӱнӱ џӯktӱ,
ӧтрӱк џардың досӱ емӓн,
мені таҕы kостаі бар!
бізді біргӓ ӧлтӱрсӱн,
ӓкӓнің сӧзӱн kостаі бар!
шын сӱігӧн џар болсаң
ӱмӱтӱңдӱ ӱзмӧі бар!
бурунҕӱ ӧткӧн достаі бар!
достӱң сӧзӱн kостаі бар!
шын кӧңӱлӱңмӓн џар болсаң
џарыңны тез іздӓі бар!
kылыш басын кеспӓі бар!
џарда меілің бар болса
ӱмӱтӱңдӱ ӱзмӧі бар!
kурбандыҕын џыkпаі бар!
дусманыңдан kорkпаі бар!
џар kаіҕысын оілаі бар!
ісі ӧткӧн сон паіда џоk,
наізаларын суkпаі бар!
бӱгӱн ескӓ алмасаң
ӧткӧннӓн сон тоілаі бар!
дерт басkа тӱскӧн сон,
kылыш басын кескӓн сон,
сіз џарды мен не аітаін
кӧӱдӧдӧн бас ӱзгӧн сон.

130. Кыздың џуртўна барҕаны.

Кыз бакыр есіткäн сон турдў деідї,
џӱгӱрӱп тоіҕа таман џӱрдӱ деідї,
öлсöм џардың џолўнда öлöін,
сäлäм беріп тоі ӱігö кірдї деідї.

131.

Есіктäн кіріп кöпкö сäлäм бердї,
кöп äскäр тӱрö-гäліп орун бердї,
Бос џігіт мас болўптў ес білмäі,
öтрўк тоі болҕанын ендї білдї.

132.

Äкäсї отур екäн тöмöн kарап,
мас џігіттің болмаіды äлін сурап,
екі кöзӱ џігіттä кöп äскäрдің
бышаkмäн kолўна kанжар алып.

133.

Бос џігіт џары келдї деп танымаіды,
арапмінäн шарапkа kарыны тоідў,
есі öткöнӱн беішара біліп алып
аіралып кöп äскäрдї бір kараіды.

134.

Кыз бакыр бу сумдўктў білдї деідї,
äкäсінä зар еңрäп келдї деідї,
џар ӱшӱн кöп алдында тізä бӱгӱп
бастады äкäсінä сöздӱ деідї.

135.

Џасын тöгӱп алдында kыз џылаіды,
бір џар ӱшӱн џалынып зар еңрäідї,

ҷарымның ҷалђыз kаны kылама! деп
муң аітып кӧп алдында ҷыр ҷырлаіды.

136. Кыздың ҷылап аітkаны.

Сӑлӑм бердік, ӑкӑлӑр,
kуттӯ болсӯн тојӯңӯз!
кӧп kалыкта ҷіпсіз,
kуттӯ болсӯн оінӯңӯз!
шын кӧңӯлмӑн тоі болса
kоі kозудан сінынңыз,
дуспан болса арада
азат аітып kојӯңыз!
ӑділ патса тоі kылса,
алла ӯшӯн деп оі kылса
баі ішіндӑ зарлыны
азат kылса керӑкті.
Бӯгӯнгӯ кӯн ҷаксы кӯн,
туткӯн адам бар болса,
kутуларђа зар болса
азат аітың, ҷаксылар!
бузуk болса тојӯңӯз,
ҷалђан болса ојӯңӯз
азат kылып ҷалђызды
біз пыkырды сіныңыз!
Буруңђӯ ӧткӧн дӯнӯӧдӧ
кісі сӯјӯп тоі kылђан,
есітпӑдім, кӧрмӧдӯм,
мундаі ҷаман оі kылђан.
Ӧлӯм керӑк десӑңіз,
адам етін ҷесӑңіз
бу залыны kутkарып
біз пыkырды сіныңыз!

Кöп ішіндä бу öзÿ
аздаі болђан бір кäріп,
алын џÿргöн kасында
џолдасы џоk бір кäріп.
Сырын аітыш муңдасар
џолдасы џоk бір кäріп,
еl џуртÿнан аірылђан
џарты џанды бір кäріп.
Алла тађала џазђан соң
кімдäр тар болмаіды,
кöп еlінäн аірылса
кімдäр зарлы болмаіды,
мен џылаімын, тіläімін
äкäмінäн шешäдäн,
kан kасында отурђан
біläрмінäн ађадан,
аітkан сöзгö кöнсöңÿз,
сурађаным берсäңіз,
кеңäс џаксы äкäміз
сöзÿм макул кöрсöңÿз,
аkылды тÿђан kан äкäм
сöзÿм макул кöрсöңÿз;
міман болÿп кеlгäнмін,
kалађаным берäрмä
сÿігöн џардан аірылтпас,
улдÿ äкäдäн аірылтпас.
Е џуртÿмнÿң џаксылар
сіздäн суран џылаімын,
бу бір кеlгäн џігітті
азат kыл деп тіläімін,
мунÿ азат kылсаңыз
бар малымды берäмін,
kолÿңÿзђа су kујÿп
кÿңдöі кізмäт kылаін!

137.

Кыз бакыр џарынан аірылмаіды,
џарымды азат кыл деп кӧп џылаіды,
кан ӧзӱ тӧмӧн карап џерді шукӱп
кыздың бу сӧзӱнӧ каірылмаіды.

138.

Акыл сыз бā̆рідӓі саңрау болдӱ,
кыз сӧзӱн есітпӓстӓі міңрӓӱ болдӱ,
ā̆кӓсімӓн џуртӱнан кыз тӱңӱlӱп
кӧзӱнӱң аккан џаска алды толдӱ.

139.

Џылап еңрӓп џарында екі кӧзӱ,
ӱі ішіндӓ аіналып бір караіды,
коіда кеткӓн боjӱң бар џолдасы
кӧп дуспаның ішіндӓ џан џолдасы.

140.

Зар сā̆ргӓрдӓн бір кā̆ріп
ā̆lін біlмӓс боларма?
џылап кызы кеlгӓндӓ
кӧзӱн салмас боларма?
џурт ішіндӓ џалҕызды,
есірік емӓс боларма?
кӧп џасаҕан ā̆кӓlӓр,
біlӓрмінӓн аҕалар,
кеңӓс џаксы сӧзӱнӧн
аірылмастаі боларма?
акылсызҕа сӧз аітсаң
кӧкрӧгӱнӧ конбасты,
ракымсызҕа сӧз аітсаң
не аітсаңда болмасты,

кӧзӱ џоk кандардың
саңрау болар кӱн екӓн,
акыл џоk шалдардың
соkур болар кӱн екӓн.
Заман аkыр болҕанша
ашылмасын кӧзӱңӱз!
дуспаннан џау болҕанда
шын болмасын сӧзӱңӱз!
кӱнӱңӱз муңдӱ болҕанда
kаірсызҕа кез болӱңӱз!
зарлы кӱнгӧ kалсаңыз
саңрау џуртkа кез болӱңӱз!
малыңызды алҕан џоk,
кӧңlӱңӱз іш kалҕан џоk,
ǟкӓңізді̆ ӧlтӱрӱп
моінына kылыш салҕан џоk,
наіза kылыш џанҕа алып,
балта бышаk kолҕа алып
ǟкӓңізді̆ ӧlтӱргӧн
дуспаныңыз бу емӓс.
Аібы џоk адамдың
kаның тӧгӱп бу емӓс,

141.

Кыз беішара џуртӱнан тӱңӱlӱптӱ,
џарына џаkынраk ӱңӱlӱптӱ,
ǟкӓсімӓн џуртӱнан дӓрмӓн таппаі,
кӧзӱнӧн kанды џасы тӧгӱlӱптӱ.

142. Кыздың џігіткӓ бергӓн џубабы.

Оібаі џігіт kуанба бул џінҕа!
шаітан кіргӓн kоінҕа;

аkылыңды џǐмасаң
kылыш џетӓр бојўңа;
оібаі џігіт! мас џігіт!
аkылыңды џǐ, џігіт!
џан шыҕўҕа џетǐптǐ,
кӧп ішǐндӓ аз џігіт.
Бос џігітǐм, кӧзўң аш!
ӓўӧlдӧн kоскан џар келдǐ,
шыңгырып турўп ішǐң аш!
kылыш шаппаі басыңды,
зарланып џарың кеlгӓндӓ
џылап кеlгӓн џарыңның
џуртў тіlǐн алмаіды,
kатты ер kан ӓкӓм
kызына кӧзўн салмаіды.

143.

Џан џолдасы есіктӓ џылап отур,
kудаідан аман kыл деп тіlӓп отур,
kан kызынан іш паіда болмас деп
kыздың сӧзўн есіктӓн тыңдап отур.

144.

Беішара білдǐ ендǐ болмаҕанын,
ӓкӓсі kыздың сӧзўн алмаҕанын,
досўмнўң џўзўн мен кӧрӧін деп
ўігӧ кірдǐ kурбан kылып џанын.

145.

Касына досўнўң џаkын келдǐ,
kыздан дӓрмӓн болмасын ендǐ білдǐ,
ӧlсӧм біргӓ сӧ џердӓ ӧlӧін деп
шыбын џаны досў ўшўн kурбан kылды.

146.

Мас болўп досўна kарамаіды,
іш kаісы мунўӊ kалын сурамаіды,
досўмнўӊ kулаҕына ɉыр ɉырлаін!
тек отурўп шыҕўм ɉарамаіды.

147. Бос ɉігіткӓ досў ɉырлап аітkаны.

Бір сунўӊ ішіндӓ
бір ɉӱргӧнгӧ уkсаісын,
kаі ɉердікісін, обаі ɉігіт,
бір кӧргӧнгӧ уkсаісын;
мен еlімдӓн алыспын,
ӓкӓ шешӓ кӧрмӧспӱн;
сен ӱјӱӊдӧ kан едіӊ,
ӓр бір іскӓ дан едіӊ,
ӧзӱӊдӓі болҕан кӓріпкӓ
тӱҕан сон дан едіӊ,
біlӓп едіӊ ɉуртӱӊдӱ,
шыkпас ɉергӓ тӱсӱпсӱн.
Кус kутkармас kаршыҕа
ɉаман ɉолҕа кетіпсін,
тіlӓп болмас дуспаннан
бір kорлўkkа тӱсӱпсӱн,
маӊдајыӊнан тер аҕып
kаіҕылы тӱсӱпсӱн,
терӓӊ ɉергӓ барыпсын,
ɉанҕан отkа тӱсӱпсӱн.
Егіз тӱҕан бала едіӊ,
бір кӱндӧрдӧ зар едіӊ,
бір саҕатта шыkпасын;
аман бол, ɉан досўм,
енді kаіда кӧрӧрмӱн?

бурунђўдаі бірігіп
енді kаіда турармын,
kыјамат kўн болђанда
кöрсöм сонда кöрöрмўн.

148.

Касында џан џолдасы џыр џырлады,
тöрдö отурђан kан kызы зар еңрäді,
џан џолдасы бу џыр есіткäн сон
кöзўн ашып досўна бір kарады.

149.

Кöзўн ашып бу џігіт досўн кöрдў,
kашуђа kызмäн џігіт макул кöрдў,
дуспаның kаіла kыларын білгäн сон
мас болђан џігіткä акыл кірді.

150.

Ја алла деп атына мініп алды,
ўідöгў кöп дуспандар тоімаі kалды;
досумäн екäў атkа мініп
наізамäн kылыштарын kолўна алды.

151.

Кан kызы аман есäн барың! деді,
он кўндö äзір болсын џарың! деді,
булардың kашkанын білгäннäн сон
тез барып онўң басын алың! деді.

152.

Кöп äскäр бір біріне тыђыл ады,
біздäрдäн kашса ол не kылады?
ўзöңгўнўң оң џађын kыіђан екäн,
мінäмін деп атынан џыђылады.

153.

Бос џігіт џолдасымӓн кетіп kалды,
артынан кӧп ӓскӓр kӯмаk болдӯ,
сансыз ӓскӓр атына мініп алып,
артынан џетӓlмӓі турӯп kалды.

154.

Бар едї бір патсаның улӯ едї,
кӧп едї алтын кӯмӯс булӯ едї,
kан улӯна kызын бермӓк болђан,
арасы бір аішылыk џолӯ едї.

155.

Бір џадыјар keldї, kабар алды,
кӧп ӓскӓр џіп турђан, алып барды,
мың кісі kасына џолдас kылып
kelгӓн кӧргӧн адам таң-kалды.

156.

Кан алдына keldїдӓ, сӓlӓм бердї,
kан keлгӓнін џаксы кӧрӯп ӓldік алды,
керӓк кӯнӯңӯздӧ болдӯң кӯјӧӯм деп
ӧзӯнӯң џанында ођан орун бердї.

157.

Кан турӯп балам ендї отур дедї,
kызымды ӯӓдӓ kылдым былтыр дедї,
арамызды бір дуспан кірген екӓн,
басын кесіп сен мађан keлтїр! дедї.

158.

Таксыр kан руkсат берсӓң мен бараін,
басын кесіп сізгӓ мен keлтїрӓін,

атына руксат алып мінді деіді,
көп ӓскӓр менідмінӓн мен алаін.

159.

Атына руксат алып мінді деіді,
көп ӓскӓрдің кырылғанын көрдӱ деіді,
ӓскӓрдӓн бес џӱс кісі каіткан екӓн,
алдында ашӱ кылып турдӱ деіді.

160.

Көп ӓскӓр біз уруска бардык деіді,
мың кісі ортамызға алдык деіді,
џартымызды ӱјӱмӱздӱң кырып салды,
кӱшӱмӱз біздің џетпӓі калдык деіді.

161.

Алдына кез келгӓнін кырып салды,
өз артына џолдасын турғузуп салды,
кӱшӱмӱз џетпӓі онан кашып кеттік,
бес џӱс кісі біздӓрдӓн кырып салды.

162. Кан баласының џубабы.

Кан кызын былтыр бізгӓ ӱӓдӓ кылған,
екі кан бір бірінӓ куда болған,
мунша елін кырдырып каның өзӱ
бізді ӓӱӓлдӓ шакырмаі ката кылған.

163.

Көрӱңӱз сізгӓ кызык көрсөтөін!
окмінӓн басын онӱң ӱзө атаін!
екінің бірдӓ басын кесіп атып
каныщаңызға аппарып көрсөтөін.

164.

Кöп ӑскӑр біргӑ енді џӳрдӳ деіді,
kарасын беішараның кöрдӳ деіді,
Бос џігіт таска бір оk атkан екӑн,
таска оk кезінӑн батты деіді.

165.

Бу да енді бір оk атты деіді,
таска оӈӳ ортасынан батты деіді,
öз кӳшӳн кем екӑнін білгӑн сон
џуртӳна џарлык аітып kаітты деіді.

166.

Біздӑн kашын енді ол кеlмӑс деіді,
бу шӑргӑ енді ол енбӑс деіді,
kанышаңыз біздіңмінӑн kосӳлӈан сон
кеlсӑдӑ іт kорлӳ кöрмöс деіді.

167.

Канышаң џаксы кöрсö кöргöн шыӈар,
дуа оkуп басын онӳң бурӈан шыӈар,
kаныша бізді кöрсö kурбан болар,
бізді кеlмӑс деп џӳргöн шыӈар.

168.

Кöп ӑскӑр кöрӳсӳн kашты, деіді,
öлтӳрдӳк деп kанышаӈа аітып кеlді,
kыз бакыр тіріліктӑн ӳмӳт ӳзбöі
сӳітсöдö кӳннöн кӳнгö џӳзӳ солдӳ.

169. Џігіттӑрдің сöзӳ.

Беішаралар џаралы болӈан екӑн,
џан џолдасы kасынан kалӈан екӑн,

кӧзӱн ашып kараса тауђа келдї,
бїк тау алдында болђан екӓн.

170.

Кӧзӱн ашып kараса тауђа келдї,
есі аӯп kалђаныл ендї білдї,
бїк таунӱң kасында келїп едї,
тауђа бір асып тӯсӱгӓ кӧңӱl kылды.

171.

Оk џађына kол kарысып kалђан екӓн,
дуспандар кӧп џараны салђан екӓн,
kасына kарап турса џолдасы џоk,
беішара бір џердӓ ӧлӱп kалђан екӓн.

172.

Џан џолдасы беішара ӧлгӧн екӓн,
кӧп дуспан ішїндӓ kалђан екӓн,
тірі болса kасымда џӱрмӧсп'едї?
кӧкрӧгӱнӧ кӧп kаіђы салђан екӓн.

173.

Ӓр џердӓ џарасы бар kан ађады,
бу џердӓ ӧлсӧм менї кім бађады,
кӧп џарадан ӧлӱмдӱ оjӱна алып
іkі кӧздӧн kанды џасы ендї ађады.

174.

Бір џергӓ атын баілап тӯстӱ деідї,
ӓзіз џаннан ӱмӱтӱ ӱздӱ деідї,
џалђындыkта џанымда џолдасым џоk,
бастады досӱн џоktап сӧзӱн деідї.

175. Бос џігіттің досӱн џоктап џылаҕаны.

Тозан басты кӱнӱмдӱ,
кöп ǟскäр басты џолӱмдӱ,
kaiҕы басты кöңiлӱмдӱ,
ашылар кӱн боларма?
kǟріптіккä тӱскöндö
досӱм маҕан келäрмä?
есімä алып џоktасам
менің kалым білäрмä?
џалҕыздыkkа kосkанда
бір кöрöр кӱн боларма?
бурунҕудаі бірігіп
бір џӱрöр кӱн боларма?
артымдаҕы дуспаннан
kутулар кӱн боларма?
бу kaiҕылы кӱндöрӱм
умутӱлар кӱн боларма?
kарсы kарап дуспанҕа
џӱрсöм џолӱм боларма?
бурунҕудаі бірігіп
бір џӱрöр кӱн боларма?
аірылыпсын, џан досӱм,
кöрöр кӱнӱм боларма?
іздäін десäм дǟрмäн џоk,
сені kаідан табармын?
бірга öлсöм арман џоk,
сені kаідан табармын?

176.

Тосӱн џоktап зар kылып еңрäіді,
кöрмöімӱн досӱмдӱ деп кöп џылаіды,
бік таудӱң басында бір kарлыҕаш
баласына џем беріп асраіды.

177.

Карлыҕаш kарлыҕашkа ҷем беРäдї,
kарындас kарындасkа дäм берäдї,
ҷалҕыздыkkа тўсту̌ кäріп басым,
менїң бўітўп ҷўргöнўм кім біläдї?

178.

Ҷылаҕаным біlмäідї äкäм менїң,
зарлыҕым біlмäідї шешäм менїң,
кäріптікkä тўсту̌ кäріп басым,
сурарҕа іш кім ҷоk менїң.

179.

Кўндöр бізгä бар екäн бўітўп ҷўрöр,
зарлансамда іш кім ҷоk kалым сурар,
öз ҷаjында асраҕан äкä шешäм
болармата́ҕы сіздї бір кўн кöрöр.

180.

Аҕаштын басын кессä тўбу̌ kалар,
екäўнўң бірї ölсö бірї kалар,
ҷалҕызың öзу̌ ölсö несї kалар?
мінгäн ат кігäн тон ҷатkа kалар.

181.

Бараін десäм болўпту̌ ҷолўм туjуk,
аітаін десäм ҷат еlдä сöзўм сынык,
не kылсада ырыс бар шарамыз ҷоk,
болмасты паіда кäріптäн, кöңlу̌ сынык.

182.

Тўҕан ҷер, äкä шешä оіҕа тўсту̌,
ҷоk болду̌ kасындаҕы ҷан ҷолдасы,

ц̆ӯрмӧс церга ушрады кāріп басым,
аҕады kан аралас көздӧн цасы.

183.

Бу дӯнӯӧнӯң ішіндӓ ӧлмӧі kалҕан,
боларма оілаҕаның бāрін алҕан?
бірäӯнӯң басында kаіҕысы бар,
аның ӯшӯн бу цырды тауп алҕан.

184.

Цаздым мен муңдӯ kӧңлӯм ашылсын деп,
āр цердӓ бу бір сӧзӯм шашылсын деп,
дӯнӯӧдӧ тӯрлӯ тӯрлӯ адам болар,
kаіҕылы адам kӧңлӯ басылсын деп.

185. Бос цігіт kудаіҕа налыс kалҕаны.

Улулардың улӯ kудајым сен,
кеlіп турмӯн алдыңда кодäјің мен,
ӧзӯң цардым kылмасаң біз kулӯңа,
цалҕыздыkkа тӯсӯппӯн нетäін мен?

186.

Оілаімын цаным мында kаларма деп,
муңдӯ басым бу цердӓ kаларма деп,
кім ӧlмӧі kалар мында царалҕан сон?
kорkамын kул кепіlсіз kаларма деп.

187.

Кудаі царлыҕынан kаларым цоk,
цардым іздӓп іш kаіда барарым цоk,
kӧңlӯмӧ со бір цері муң болады,
кепіl тауп kӧр ішінä саларым цоk.

188.

Он сегіз мың ӓ̄лӓмді ҵаратыпсын,
тас ішіндӓ ҟурттарҕа ҵем беріпсін,
тілӓрмін ҵарлы ҟулуң султаным деп
ҵердӓгі адамдарҕа дӓ̄м беріпсін.

189.

Сеннӓн баҫка іш кімгӓ тілӓрім ҵоҟ,
ӓ̄лім не боларын білӓрім ҵоҟ,
амалым ҵоҟ усраса ӧлӱм енді,
сеннӓн баҫка іш кімдӓн тілӓрім ҵоҟ.

190.

Ӓӱӓлдӓ біз ҟулӱңдӱ патса ҟылдың,
ҟулӱңдӱң датын ӧзӱң білдің,
не ҟылсаң біз бендӓ шарамыз ҵоҟ,
азап ҟылсаң ҟулӱңа ашӱландың.

191.

Беішара еңрӓп ҟудаіҕа налыс ҟылды,
ҵаратканнан басыкты енді білді,
беішара налыс аітып отур еді,
ҟара тышкан алдына ҟарсы келді.

192.

Тышканы бу беішара устаі алды,
ӧзӱндӧі ӓ̄р ҵерінӓ ҵара салды,
бурунҕудан есіткӓн сӧз бар екӓн,
дертінӓ бу тышканды дӓ̄ргір ҟылды.

193.

Тышканды ҵіпкӓ баілап ҟоја берді,
тышкан іздӓп ӓ̄р ҵердӓн шӧптӱ ҵеді,

ӓр џердӓн тышkан шӧптў іздӓі, іздӓі
бір шӧп џет kара тышkан сыпа болдў.

194.

Бу тышkан о шӧптў џеп алды,
шӧптў џеп со џердӓ ўгўп салды,
шӧптӧн со џердӓ ўгўп салып
џарасы сау кісідӓі бола kалды.

195.

Тышkаның џігӓн шӧбўн тауп алды,
бір аз џеп џараҕа ўгўп салды,
џарасының ўстўнӧ салып еді,
џарасы сау кісідӓі бола kалды.

196.

Кудаі таҕала берӓкӓт беріп дертін џазды,
атына мініп џолҕа таман басты,
бір кўнў kатты шауп џўрдў деіді,
шӓрнің шетінӓ енді араласты.

197. Kалҕан досўнўң сӧзў.

Беішара мунўң досў kалҕан екӓн,
буҕанда kӧп џараны салҕан екӓн,
kӧп ӓскӓрдің ішінӓн досўн таппаі
баjаҕы ӧз ізінӓ барҕан екӓн.

198.

Џетті кўн досўн таппаі іздӓп џўрдў,
kызҕа џарыны табалмаі kабар берді,
kан kызымӓн екісі акылдасып
енді kелсӓ kашў макул кӧрдў.

199.

Кыз аітады онў екпäl деіді̆,
ölгöнбö тірімä онў тап деіді̆,
бу шāрді̆ң ішĭндä бір кемпір бар,
цасырып ўјўнö онўң екпäl! деіді̆.

200.

Цолдасы патсаны іздäі цўрдў,
кöп кöрўнсö атының басын бурдў,
бір тöбöнўң басына кеlіп еді̆,
цан цолдасы кеläді̆ онў кöрдў.

201.

Атына мініп досўна kарсы цўрдў,
бір бірі̆нä цолдасып kолын берді̆,
бірі̆н бірі̆ корўсўп кöңўl тынды,
атkа мініп екäў шāргä барды.

202.

Бірі̆н бірі̆ кöрўсўп кöңўl тынды,
шāргä кірäік деп атkа мінді̆,
цан досў kыз ўјўнö цајау кеlіп
аман царың кеlді̆ деп kабар берді̆.

203.

Шўјўншігä тіläді̆ ал кеl! деді̆,
kолўңа алтын цўзўк сал кеl деді̆,
кемпіргä бесмың алтын ділдä бермäк болдўм,
царымны барып маҕан ал кеl! деді̆.

204.

Кемпіргä бесмың алтын ділдä бермäк болдўм,
царымны барып онан кöрмöк болдўм,

ендĭ мында келмäсĭн дуспан бiлäр,
тӯзöр ендĭ кемпiр бiздĭң ꞑолдӯ.

205.

Ӓр ꞑердäн дуспан бiзгä кöз салады,
кемпiрдĭң ӱјӱнö алып барсын дедĭ,
кемпiргä kабар берĭп ӱäдä kылдым,
кешä барып тӯндö бiр турмаk болдӯм.

206.

Кан kызы ꞑан досӯна kабар kылды,
кемпiрдĭң ӱјӱнö алып барсын дедĭ,
ӓр ꞑердäн дуспан бiзгä кöз салады,
тӯзöр ендĭ кемпiр бiздĭң ꞑолдӯ.

207.

Шӓрдäн бiрäӱ мунӯ кöрдӱ деiдĭ,
бајаҕы kыздың ꞑары келдĭ деiдĭ,
беiшаралар кемпiргä келгäн екäн,
кöргöндöр kанҕа аiтам деп келдĭ деiдĭ.

208.

Есiктäн kан алдына келдĭ деiдĭ,
бiр ꞑумуска келгäнiн бiлдĭ деiдĭ,
бајаҕы дуспаныңыз екi ꞑiгiт
о кемпiрдĭң ӱјӱнö келдĭ деiдĭ.

209.

Бiлäрĭ kан алдына келдĭ деiдĭ,
екi ꞑiгiт келгäнiн бiлдĭ деiдĭ,
бу дуспаннан бiз kаiтĭп kутулалык,
ꞑуртӯн ꞑiп ендĭ кеңäс kылды деiдĭ.

210.

Бајаҕы Зĭтун батыр бiргä келдĭ,

кўјӧў болўп шыkмаіды kандан деді,
kан kызын аламын деп kуанды,
сӓлӓм беріп енді ўігӧ кірді.

211.

Таkсыр kан руkсат берсӓң мен бараін,
амал kылып мен онў ӧлтўрӧін,
о кемпірдің ўјўнӧн тірі устасам
алдыңа сўрӧп мунда келтірӓін!

212.

Оібаі балам, онў ӧлтўрсӧң kыз сеніні,
боламын дуспан кетсӓ досўң сенікі,
kаннан руkсат алҕан сон џўрӧт екӓн
кемпірдің бу ўјўнӧ келді деіді.

213.

Kаннан руkсат алҕан сон џўрдў деіді,
кемпірдің бу ўјўнӧ келді деіді,
бір kоржунҕа толтурўп алтын беріп
кемпірді аkыр алдап урдў деіді.

214.

Оібаі кемпір, саҕан алтын мол берӓін,
ӧлгӧншӧ кізмӓткӓ kул берӓін,
аларны ў берсӓң ӧлтўр кемпір,
ӧмрўң ӧтпӧі турўп џол берӓін.

215.

Таң ертӓн турўп кемпір ас kыларсын,
ас ішінӓ ў салып алдырарсын,
kан саҕан мунў ӧлтўрсӧң шын берӓді,
бір kаум kатындарҕа бас боларсын.

216.

Аkыр џолдан кемпір азды деіді,

буларӷа енді шуңкур казды деіді,
базардан ў сатып екпälгäн
таң ертäн кемпір кылды асты деіді.

217.

Беішара бу дäрідäн ішіп салды,
џолдас білмäс мунў тыста калды,
џолдасы џок бäрін бердім дäрі,
öлтўрсўн деп патсаӷа кабар салды.

218.

Бајаӷы Зітун öзў келді деіді,
кäріптäн енді кегін алды деіді,
таң ертäн базарда öлтўрöм деп
зындамӷа теміpläп салды деіді.

219.

Салдаттар патсаӷа кабар салды,
дуспаннан каның енді кöңlў тынды,
кызымды мен Зітунӷа берäмін деп
џуртўна тоі кылың деп кабар салды.

220.

Кан кызын аламын деп куанады,
бу кызды меннäн баска кім алады,
Бос џігіт зындамӷа салӷаннан сон
кöңlў сўјöр каныша деп оі кылады.

221.

Кан ертäн џарлык кылды öлтўрўң деп,
базарӷа алып келіп öлтўрўң деп,
дуспанымдың öлгöнўн џуртўм білсін,
дуспан ölўп калӷанда кöңlў тынсын деп.

222.

Салдаттар Бос џігітті алып барды

базарӻа еl џlлды, öңнöн солдў,
беiшара мас болўп акылы џоk
ажал ендi мунда таўшар болдў.

223.

Џолдасы kан kызынан kаiтып кеlдi,
бiр сумдўk болӻанын ендi бiлдi,
кемпiрдiң ашўланып џанын алды,
kылыш тутўп кемпiрдiң басын кестi.

224.

Кемпiрдiң ашўланып џанын алды,
кемпiрдäң kылыш тутўп kанын алды,
досумдўң kунўн сеннäн алаiн деп
басын алып кескiläп iткä салды.

225.

Беiшара ендi џоktап зар еңрäiдi,
кез кеliп кöрўнгöннöн бiр сураiды,
äр џердäн сураi сураi кеliп едi,
базарда кöп еl џlлып шўлаiды.

226.

Бiр џердä кöп kалk kарасып-тыр,
äр џердäн асўшыны сурасып тыр,
ölтўрўшi бiр ўäзiрдiң kолўнда тыр,
асўшы кесўшiмäн тiläсiп тiр.

227.

Бiрäў асамын деп џiп алып тыр,
бiрäў алмас kылыш kолӻа алып тыр,
ўäзiрмiнäн бiläр турдў бäрi,
ўнöр kылаik деп џарлыkшы саiланып тыр.

228.

Досӯна џакын келіп kадам басты,
не kыларын білмäді, kатты састы,
џылап еңрäп kасында турӯп еді,
бір заманда беішара кöзӯн ашты.

229.

Аjаӷына kырса баіладылар,
öлтӯрӯгö орнӯн саіладылар,
тöңрöгӯнö kараса бäрі дуспан,
käріп џан шыӷӯӷа kыінадылар.

230.

Оң џанында џан досӯ џылап отур,
öлтӯрӯгö џурт бäрі шӯлап отур,
ажал џетсä іш кімдäн дäрмäн болмас,
імäн аітып öлöрӯн оілап отур.

231.

Беішара öлöрӯн енді білді,
досӯна бері кел деп бір ым kылды,
досӯна kырбан енді џан џолдасы
kасына досӯ џакынраk енді келді.

232.

Аузӯн ашып досӯна сäлäм аітты,
тірілікта енді досӯм біздäн kаітты,
ажал џаннан беішара тӯңӯлгöн сон
елімінäн џуртӯна сäлäм аітты.

233. Бос џігіт досӯна џырлаӷаны.

Оібаі, џан досӯм, џакынраk кел!

арзым саѓан аітаін,
сеннӓн баска досўм џоk,
сырым кімгӓ аітаін?
kаршыѓа kустўң kанаты
kаірылысар кўн болады,
амандасып досўмӓн
аірылысар кўн болады.
бір кўн kалмас досўнан
kаірылысар кўн болады,
Е џан џосўм џаkын kеl!
ажал бізгӓ џетіпті,
кӧп дуспаның ішіндӓ
дӓрмӓн біздӓн кетіпті.
Бўгўннӧн сон, џан досўм,
енді сізді кӧрмӧк џоk,
бурўнѓудаі бірігіп
енді біргӓ турмаk џоk.
Бу џердӓн сіз kаітыңыз!
џуртkа сӓлӓм аітыңыз!
џалѓызыңның сӧзўн деп
біздӓн сӓлӓм аітыңыз!
kаршыѓа kустаі kондурѓан,
kасымда сўјўп отурѓан,
дідарыма тоімаѓан,
џалѓызым деп оілаѓан,
муңдў kалѓан ӓкӓмӓ,
зарлы болѓан шешӓмӓ,
ӓкӓмінӓн шешӓмӓ
сӓлӓм аіта кӧрўңўз!
бала шешӓдӓн тӯмаk бар,
бујуруk болса турмаk бар,
ажал џеткӓн адамѓа
артыk ӧмўр сўрмӧк бар,
kанатынан kаірылѓан,

џалҕызынан аірылҕан,
kaiкы кӧп шешӓмӓ
kабар kыл деп аіта кӧр!
кімдї балам дер ол?
кімдї мен деп сӱјӧр ол?
біз есїнӓ тӱскӧндӧ
џалҕан отkа кӱјӧр ол,
кӱігӧнӱнӧ кез болсаң
kабар kыл деп аіта кӧр!
басымдаҕы бӧрӱгӱмдӱ
муңдӱ kалҕан ӓkӓмӓ,
kолӱмдаҕы џӱзӱктӱ
зарлы болҕан шешӓмӓ
ӧз kолӱңнан бергӓісїн!
кӧңӀӱн унаі џӱргӧісӱн,
басымдаҕы бӧрӱктӱ
кІсӓдӓ ол умутпас,
џалҕыз улӱм kеlӓр деп
ол біздӓрдї кӱтпӧсӱн!
kолӱмдаҕы џӱзӱктӱ
ӧз kолӱңа салҕаісын,
сӓlӓм аітты деп џалҕызың
шешӓмӓ сен бергӓісїн!
џалҕызым деп џылаcа
кӧңӀӱн унаі џӱргӧісӱн!
біз екімїз бар едїк,
іш аірылмастаі џар едїк,
бір кӱн сенї кӧрмӧсӧк
кӧрӧік деп зар едїк.
Алладан пӓрмӓн џеттї,
досӱн досӱнан kал кеттї,
бу дӱнӱӧдӧ кӧрмӧсӧң
акрӓттӓ кӧргӧімӱз!
Біздїң ӱшӱн, џан досӱм,

кöп ренжіп не кöрдӱң сен?
ӑкӑ шешӑдӑн аірылып,
еіңӑ сен барарсын,
ӑкӑ шешӑні кöрöрсӱн,
біздӑн kабар сураса
арзың аітып цыларсын.
Барсаң сені кöргöілöр!
kасыңа келіп турђаілар!
біздӑн kабар сураса
кöзӱ кöргöн цолдастар,
біргӑ цӱргöн муңдастар,
бізді есінӑ алђандар,
біздӑн мӑкрӱм kалђандар,
бізді кöрмöі kалђандар!
біздӑн kабар сураса
сӑлӑмді аітарсыз.
Біздӑн ренжіп kалђандар,
біздӑн кöңӱл kалђандар,
кöп ішіндӑ бар болсаң
разы болсӱн деп аітсаң
цалђызда öтöр дӱнӱöдöн,
цаманда öтöр дӱнӱöдöн,
дӱнӱö ішіндӑ арманда
зарлыда öтöр дӱнӱöдöн,
kонаk болђан дӱнӱöгö,
кім öлмöідӱ дӱнӱöдöн?
сендӑ öтöрсӱн дӱнӱöдöн.

234. Досӱнӱң цубабы.

Аірыларың білгӑнмін,
kорkа kорkа цӱргöн мӱн,
алла ӑмірінӑ дӑрмӑн цоk,

моін сынып турђанмын,
шешä сӳтӳн ембäгäн,
ҷаннан сäттi сӳјӳскäн,
заман аkыр болђанша
арылмајыk дескäн,
ҷаннан тäтті ҷан досӳм,
ҷаным kырбан kылсамда,
осӳ кöптӳң алдында
сiздiң ӳшӳн öлсöмдö
кöп дуспаның iшiнäн
kутӳлмастаі кӳн болдӳ.
баскa тӳскöн iсiмiз
умутӳлмастаі кӳн болдӳ.
Ҷаннан тäттi ҷан досӳм,
кöп кӳн бiргä ҷӳрмöдӳм,
бӳгӳннöн сон аkыры
ендi сiздi кöрмöдӳм,
сен öлсöң мен kаітармын,
арзым kаітып аітармын,
äкäң шыkса алдымнан
не деп ҷубан аітармын?
шешäң шыkса алдымнан
не деп ҷубап аітармын?
алдымда турӳп зарланса
не деп ҷубап аітармын?
äкäмiнäн шешäдäн,
малмiнäн баладан
кiмдi аірмас бул öлӳм?
оібаі, беішара досӳм!
мäдäт тiлä алладан,
сађанда келäр бул öлӳм.

235. Бос ҷiгiттiң öлгöн ҷерi.

Беішаралар муңдасып кöп турӳптӳ,

арзын аітып екӓў муңдасыпты,
базарда џılҕан кӧп џамаҕат
булардың сӧзўн есітіп џыласыпты.

236.

Бір заманда ўӓзірі келді деіді,
беішаралар ӧлӧрўн білді деіді,
салдаттар алдына ӓзір турўп
kылышмінӓн шабың деп џарлыk kылды.

237.

Ӧлтўрӧргӧ мунў баіладылар,
kылышын ӧткўр kылып kаірадылар,
салдаттар kылышмінӓн шауп еді,
ӧтпӧдў kылыш џанды kыінадылар.

238.

Ўӓзірі ӧткўр kылыш келтір деіді,
кешіктірмӓі мунў тез ӧлтўр деіді,
бетіндӓгі пернӓсін ашып шабын,
патсаның кӧңlўн шапшан тындыр деіді.

239.

Бетіндӓ kыл пердӓсін сојўп алды,
џалаңаш моінўна kылыш салды,
бетіндӓ алтын аідар тўмӧlў бар
кӧргӧн адам буларҕа таң kалды.

240.

Тек кісі емӓс деп оілап едік,
кӧп кісі ортаҕа алып сӧілӧп едік,
kаітӓік залым патса тіl алмады,
ӧlтўрмӓ беішараны kоі деп едік.

241.

О џердä Зїтун батыр аkырады,
ǟр бірїнä öлтÿ̆рÿ̆ң деп шаkырады,
kан џарлыђын бузÿ̄ђа ǟлїң барма?
салдаттарђа шабың деп аkырады.

242.

Салдаттар басын ÿ̆зö шабалмады,
ылажын öлтÿ̆рÿ̄гö табалмады,
öлтÿ̆рöм деп kыінапты ǟзіл џанды,
салдаттар тілїн бір алмады.

243. Бос џігіттїң џубабы.

Оібаі ǟскäр бізгä џаман сöілöмöңÿ̆з!
kылыш етім кесäр деп оіламаңыз!
табанымдың астында алмас kылыш
алып шабың џанымды kыінамаңыз!

244.

Кöÿ̆дöмдÿ̆ іш кім менїң ÿ̆збöс деімїн,
öз kылышым болмаса кеспǟс деімїн,
џанымды алсаңызда kыінама ал!
дађдыр kылса тǟңрім буз бас деімїн.

245.

Беішараның етігїн шешїп алды деідї,
кöÿ̆дöдǟн шауп басы ÿ̆здÿ̆ деідї,
алты бÿ̆ктöп салђан алмас kылыш
бір шапkанда моінÿ̆ ÿ̆здÿ̆ деідї.

246.

Ǟзіл џаны kыіналып џергä тÿ̆стÿ̆,
аk џÿ̆зÿ̆ џарkырап џергä тÿ̆стÿ̆,

kасында ҷан ҷолдасы ҷылап отур,
досўнан аірылып ўмўт ўздў.

247.

Зїтун батыр ол оңбасын дедї,
дарђа баілап ҷођары асың! дедї,
ҷурт ішїндӓ ölгöнў мӓlўм болсўн!
kан kанышаның кöңlўн бассын дедї.

248.

Кӓріп басын дарђа асты деідї,
ҷурт бӓрі ҷылап онан kашты деідї,
kанђа ҷурт ölтўрдўк аітып кеlдї,
kутулдўk дуспаннан кöңlўмўз ышты деідї.

249.

Тоі kылың деп ҷуртўна ҷарлык kылды,
патсаның ölгöнўн ҷурт білдї,
kыз бakыр бу істӓн ессіз akыл,
мал соjўп тоі ендї kылды деідї.

250.

Беішара ол шӓрдӓ ölўп kалды,
досў онўң kыінын кöрўп kалды,
дарђа басын асkанын кöргöннöн сон
ҷылаі ҷылаі беішара талып kалды.

251.

Аіђаі дўнўö! е дўнўö!
кімгӓ уапа kылдың сен?
Ескӓндірдӓі патсаны
öз kолўңа алдың сен!
нешӓ, нешӓ шӓрдӓрдї
еңрӓтіп алдың сен!

накры ӓлӓм Мукамбӓт
онў таҕы алдыҥ сен,
алып алып тоjуҥ ɉок,
іштӓ бірін коjуҥ ɉок.
Касымда ɉўргӧн ɉан досўм
бӳгўн таҕы алдыҥ сен,
ажал ɉетсӓ ӧлгӧімӳн!

252. Кара Шаш Сулўнўҥ сӧзӳ.

Кыз сактаіды ɉолдасы келӓмӓ деп,
келіп біздӓн бір кабар алама деп,
кыз ӳjўнӧ ɉолдасы келмӓгӓн сон
кыз коруктў бір сумдўк болама деп.

253.

Кемпіргӓ кан кызы келді деіді,
кемпір ӧлӳп ɉатыр кӧрдӳ деіді,
ӳjўнӧ ɉылаі еҥрӓі каітып келді,
бір сумдўк болҕанын білді деіді.

254.

Бӓрін-дӓ кырк кыздыҥ касына алды,
шӓрдӓн ɉарын іздӓі ɉўрмӧк болдў,
тўн ішіндӓ каі ɉердӓ таус болдў,
ӓінӓктӓн бӓрі келіп кулак салды.

255.

Бір ɉергӓ келсӓ кӧп ɉурт тоі тоілаіды,
осўнда болар деп кыз оілаіды,
ӓр ӓінӓктіҥ тўбӳндӧ ɉыр ɉырлаіды,
ɉарын ɉоктап беішара зар еҥрӓіді.

256. Кара Шаш Сулўдўң äінäктäн џырлађаны.

Тўӧ keliп боздаiды,
ботасы онўң џокп'екäн?
бота кӧздў Бос џігіт
бу ўјўндӧ џоk шыђар?
сір keliп муңраiды,
бузаўм деп џылаiды,
беiшараның бузаў
бу ўјўндӧ џокп'екäн?
koiлар keliп маңраiды,
kозусў ўшўн еңрäiдi,
беiшараның kозусў
бу ўјўндӧ џокп'екäн?
Џылkы keliп кiснäiдi,
kулунўм деп iздäiдi,
беiшараның kулунў
бу ўјўндӧ џокп'екäн?
булбул kустар саiраiды,
kызыл kўlў џокп'екäн?
kызыл џўздў Бос џігіт
бу ўјўндӧ џокп'екäн?

257.

Äiнäктäн беiшара џыр џырмаiды,
ўi iшiндä џамађат џыр тыңдаiды,
iш адам kан kызы деп оiламаiды,
беiшара äр кiмгä бiр еңрäiдi.

258.

Кӧп iшiндä бiр адам бiлдi деiдi,
беiшара kаң kызы екäнiн кӧрдў деiдi,
беiшара џарын џоктап џўргӧн екäн,
äiнäктäн џарын џырлап џубап бердi.

259.

Тӱӧlӧр келіп боздаіды,
ботасы онӱң ҵоk шыҕар,
бота кӧздӱ Бос ҵігіт
бу ӱјӱндӧ ҵоk шыҕар;
ҵылkы келіп кіснӓсӓ
kулун онӱң ҵоk шыҕар,
kулун кӧздӱ Бос ҵігіт
бу ӱјӱндӧ ҵоk шыҕар.
Сір келіп муңраса
бузау онӱң ҵоk шыҕар,
бузау кӧздӱ Бос ҵігіт
бу ӱјӱндӧ ҵоk шыҕар.
Коілар келіп маңраса
kозусӱ онӱң ҵоk шыҕар,
kозу кӧздӱ Бос ҵігіт
бу ӱјӱндӧ ҵоk шыҕар.
Булбул kустар саіраса
kызыл кӱlӱ ҵоk шыҕар,
kызыл ҵӱздӱ Бос ҵігіт
бу ӱјӱндӧ ҵоk шыҕар.
Бос ҵігіттің тулҕасы
ҵаралаҕанҕа уkсаіды,
дӱнӱӧнӱң дӓӱlӧтӱ
тул kалҕанҕа уkсаіды,
ҵарыңдан kабар сурасаң
kаітпас ҵергӓ кеткӓн ол.

260.

Естіп бу сӧздӱ kыз ҵылап келді,
ӓкӓсінӓн kыз басын сурап келді,
ӓкӓм менің аң аулаі барҕан екӓн,
сауҕа бер ӓкӓ деп еңрӓп келді.

261.

Естіппäн, оібаі ӓкä,
аң аулаі кетїпсїн,
ölўрўгö батыпсын,
kалың шäңгäl ішїнäн
бала суңkар атыпсын,
џаkсы кöргöн kызыңа
бір сауђаны kыімаіма?
тузаk kура јатыпсын,
бала кїк атыпсын,
атып алђан аңынан
бізгä сауђа бермäімä?
џаkсы кöргöн kызына
бір сауђаны kыімаіма?
атkа мініп шыђыпсын,
дуспаныңды џыђыпсын,
дўнўö енді кең kалды,
ölмöс kабар уђўпсўн,
бір кўн ӓкä џыларсын,
кöппäн дуспан боларсын,
іс öткöн сон паіда џоk,
ӓкäм, дерттї боларсын,
оілађаның біlдім мен,
сенің тўрlў ојўң бар,
біräўгä бізді берäр ојўң бар,
џурт ішїндä тојўң бар,
темір алтын болмасты,
баkыр кўмўс болмасты,
еркім бар деп ес kылма,
kыздың тілін алмасты,
кўјöў kылђан Зїтунўң
сыртын алтын kылсаңда,
ішїн кўмўс kылсаңда

öз џарымдаi болмас ол,
алтынђа џӱнӱн бојасаң
kарђа суңkар боларма?
kанатына kан џаксаң
суңkар kарђа боларма?
џаксы кöргöн кiсiңдi
kорђа kосӱп кеlтiрсäң,
тамам џуртkа бiлдiрсäң
öз џарымдаi боларма?
Kӱjöӱ сӱjӱп тоi kылдың,
kызың тiliңдi аларма?
Бос џiгiттiң сӱöгӱн
мың Зiтунђа бермäспiн,
öз џарымның моласын
алтынды ӱiгö бермäспiн,
сондаi џарды тапсаңда
iштä kабыл кöрмöспӱн,
аkылы џоk ӓкäмнiң
kылђан iсiң kаiтäiн?
ölгöн џарым кöрмöсöм
тiрi џӱрӱп kаiтпаспын.

262. Кан kызына бергäн џубабы.

Џылама, kыз! џылама!
еl iшiндä џаксы кöп,
еlдäн еlгä џӱрöiн,
сенi ођан берäiн!
тiliм, балам, kаiрмаi,
сӱiгöнӱңшö kылармын,
алтынды отау тiктiрiп
кiзмäтшiläр kојармын,
басымдађы тажымды,

астымдаҕы тактымды
kызым саҕан берäрмiн,
арҕымаkkа мiңгiзiп
мың kул, балам, берäрмiн,
мың тӱ̆öгö џӱк артып
мың kӱң, балам, берäрмiн,
дӱнӱö џӱзӱ кең, балам,
тауп алып бiр џаксы
сӱiгöнӱңä берäрмiн,
мал џаксысын аларсын,
сӱiгöнӱңгö џеттiрäрсiн,
бузма, балам, ојӱңнӱ!
kуп тӱзöрсӱн бојӱңдӱ,
kандардан kат келäдi,
бäрi сенi сӱјöдӱ,
тотi kустаi џiгiттäр
бäрi сенi тiläiдi,
сенi алсам деп џылаiды;
шакырып алып турҕузӱп
џӱзӱн, балам, кöргӱзӱп,
кöп kаiҕырма, џан балам,
сӱiгöнӱңдӱ берäрмäн.

263. Кара Шаш Сулӯнӱң сöзӱ.

Балаң кöңiӱ kалҕанды,
арбасаңда болмас ол,
нур џiгiттi келтiрсäң
онӱ да kабыл кöрмöстӱ;
сӱöктöрӱм сынҕан сон
сiласаңда болмас ол,
џӱрöгӱм џаным кӱi болдӱ,
су kӱiсаңда сöнмöс ол,

басым џергä тïгäн сон
кöтӱ̆рсäңдä болмас ол,
кöңӱ̆l kустаі ушkан сон
kаітып kолђа kонбас ол,
сӱ̆ігöн џарым кеткäн сон
не kылсаңда болмаз ол,
ішïм музђа толђан сон,
џӱ̆рöгӱ̆м тас болђан сон
ішïм істä білмäс ол,
арђымаkkа мінгізгäн
мың kулӱ̆ңдӱ̆ нетäін?
kул кізмäтï кӱ̆н öткöн сон
кӱ̆ңгö кізмäт kылдырмаі,
öзӱ̆м ісïмдï kыламын,
алтынды отау kылђанша
џердäн мола kыламын,
басыңдађы тажыңды,
астаңдађы таkтыңды,
kолӱ̆ма устап нетäін?
таkkа отурар кісім џоk,
мал џаксысын нетäін?
малды алар кісім џоk,
elдäн elдï аралап
тапkан џаксының нетäін?
öз тапkаным кеткäн сон
öзгö џарды нетäін?
біздäн соңгы kызыңды
kысыр kалђан біäдäі
elдäн elдï аралап
elдäн џаксы кöрӱ̆нсö
ођан онӱ̆ берäрсïн.

264.

Беішара kыз џылаі еңрäі сöз біттï,

ā̆кӓ̆сiнiң kасынан зарлап кеттi,
ӧlсӧм џарым џолӱ̆нда ӧlӧiн деп,
бiр заманда шāргӓ џакын џеттi.

265.

Бiр заманда дараӻа асkан кӧрдӱ̆ басты,
бiр кӧрсӧ есi ауп̊џергӓ тӱ̆стӱ̆,
есiн џiп kанды басын kолӻа алып
kан аралас аӻызды кӧздӧн џасты.

266.

Kаiран басың! kан басың!
кеlгӓнгӓ уkсаiды,
басы џоk кӓӱ̆дӧдӧн
ӱ̆зӱ̆lгӧнгӧ уkсаiды,
кӓӱ̆дӧң kанӻа булӻанып,
аjаk kолӱ̆ң шалӻанып
кебiнiң џоk, кӧрӱ̆ң џоk,
џердӓ џатыр ерм'едiң?
kанӻа басың булӻанып
бӱ̆iтӱ̆п џатыр ерм'едiң!
kумӻа булӻап басыңды,
кӧздӧн аkkан џасыңды
џергӓ аӻызар ерм'едiң?
кӓӱ̆кӧр басың, kан басың!
алтын џӱ̆зӱ̆ң булӻанып
дараӻа асылар ерм'едiң?
џуртӱ̆нда сен kан едiң,
ā̆р бiр iскӓ дā̆н едiң,
дуспандардың kолӱ̆нда
мундаi болар ерм'едiң?
kараkаттаi кӧздӧрӱ̆ң,
kызыл кӱ̆lдӧi џӱ̆здӧрӱ̆ң,
балдан тā̆ттi сӧздӧрӱ̆ң,

бір кӧрӱгӧ зар болдӱм.
Аітпасам сӧзӱм тімäсті,
kаіҕың естäн кетпäсті,
алыс џолҕа кетіпсін,
шакырсамда келмäссін,
ӧзӱң џолҕа кетіпсін,
зар kылсамда білмäссін;
сіздäн дӱнӱӧ ӧтӱптӱ,
мендä артыңнан ӧтӧрмӱн,
сен алдымда болмасаң
бу дӱнӱӧнӱ нетäрмін?
кӱндӧ џылап џӱргӧншӧ,
kаіҕың кетпäс ӧлгӧншӧ,
бу kаіҕыны кӧргӧншӧ,
біргä болсам керäкті.

267.

Беішара kыз дӱнӱӧдӧн kуру kалды,
торkаҕа kанды басын орап салды,
ӱјӱнӧн алтын кӱмӱс kолӱна алып,
џарына там турҕузӱ ојӱна алды.

268.

Касына џӱз џігірмä kулӱн алды,
алтынмінäн кӱмӱстӧн мола салды,
барҕанын kан kыздың білгäн сон
џуртӱна џілың деп kабар салды.

269.

Џуртӱна kыз kасына барың! деді,
наҕып џӱр kызым менің білің! деді,
kызымдың бір кӱндӧ кӧңлӱ сӱјӧр,
kызымдың kыл дегäнін kылың! деді.

270.

Кöп ӑскӓр kыз kасына келді деиді,
болҕанын там турҕузўп кöрдў деиді,
kыз булардың келгӓнін цактырмады,
ӑскӓрдің бӑрі kаітып цўрдў деиді.

271.

Кызыңыз там турҕузўп болҕан екӓн,
шӑрдӑн зергӓр цiп алҕан екӓн,
бу шӑрдӑ сондаі ўі табылмас,
алтынмінӓн кўмўстöн салҕан екӓн.

272.

Кан kызын кöрўгö ујалады,
шешӓсі цалҕызым деп зарланады,
kасына бір екі адам kошпўҕа алып
шыдаі алмаі шешӓсі бір барады.

273.

Кызына цаkын келіп белін бўдў,
оібаі, балам! бу кўн саҕан kаідаң тўдў?
kудаі kоскан царыңнан зар еңрӓтіп
аkыл цоk ӑкӓңгӓ не kан цаудў?

274.

Акыл цоk ӑкӓңгӓ аітсам тіl алмады,
дуспандардың сöзўнöн іш kалмады,
kызыңды цылатпа! деп аітып едім,
kанша аітсамда тілімді іш алмады.

275.

Ујалҕаннан kасыңа келӓлмӓдім,

ǟкǟңнiң iш акылын бiлǟлмǟдiм,
обалың ǟкǟңǟ деп зар еңрǟiдi,
бiздi ӱiдӧ сiздi мунда оiламадым.

276.

Обалың ǟкǟңǟ деп зар еңрǟiдi,
бiздi ӱiдӧ сiздi мунда оiламаiды,
kыздың kасында ҷасын тӧгӱп
кӧкрӧгӱндӧ оiлаҕан арзын аiтты.

277.

Кызына ҷылап kаныы муңӱн аiтты,
kылыпты ǟкǟң саҕан kурбан аiтты,
баласы шешǟсiнǟ kарамаiды,
уjалып шешǟсi ӱiгӧ kаiтты.

278.

Кыз eндi там турҕузӱп болдӱ деiдi,
iшiнǟн бекiткǟндǟi kылды деiдi,
kасында kырk kызмiнǟн амандасып
дала ҷер кӧз ҷасына толдӱ деiдi.

279. Кара Шаш Сулӱнӱң сӧзӱ kызларҕа ҷылаҕан.

Ҷар ҷар аiткан ҷар ҷарым
аман болӱң! kош болӱң!
бiзгǟ ӧтӧр кӱн болдӱ;
сырдан кетǟр кӱн болдӱ,
аман eндi kош болӱң!
бiзгǟ ӧтӧр кӱн болдӱ,
ҷар ӱшӱн ӧлӧр кӱн болдӱ,
сiзгǟ kалар кӱн болдӱ;
бiздǟн рǟнжi алҕандар,
бiздǟн кӧңӱл kалҕандар,

ојӱңӱзђа алђансыз!
різа болӱң, достарым!
буруңђудаі боларсыз,
сӱігӧн царђа барарсыз,
оінап кӱlбп цӱрӧрсӱз,
аман болӱң, достарым!
торђаіђа цем табылар,
ауруђа ем табылар,
басыңыз цас, достарым,
сізгӓ дӓ кӱн табылар.
Біздӓн дӱнӱӧ ӧтӧдӱ,
тіріlік енді болмасты,
бу цалђаның ішіндӓ
іш кім ӧlмбі kалмасты.
Менің ӱшӱн цыламаң!
мендӓі бір kыз табылар,
тірігӓ цар табылар,
ӧlгӧнгӧ цыр табылар;
менің царым ӧтӱптӱ,
бу цалђаннан кетіпті,
kel десӓмдӓ kelмӓс ол,
зар kылсамда біlмӓс ол,
шын царымнан kалђам цok,
цалђан царђа барђам цok,
бу дӱнӱӧдӧ kалђам цok,
аман болӱң, достарым.

280. Кыздар Кара Шаш Сулӱђа цырлап аітканы.

Ӓӱӧl кудаідан тіlӓіміз,
екінші сіздӓн тіlӓіміз,
бір аз сабыр kылыңыз!
арзымыз бар сураімыз,

бір аз тірі турўңўз!
бір аз дӧўрӧн сўрўңўз!
џетім болмаса шешӓңіз!
бір kат џўзўн кӧрўңўз,
џолдастарың артыңдаі
kозудаі шўлап kалмасын!
ӓкӓ шешӓң артыңдаі
тўн кўн еңрӓп kалмасын!
алтын бізгӓ keң сараі
џергӓ kулап kалмасын!
kырk kыздың kанаты,
сіз боларсыз санаты,
kанатымыз kаірма!
ӧзўңдӧн бізді аірма!
сіздің ўшўн еl џуртўң
ботадаі боздап kалмасын!
дўнўӧдӧн ўмўт ўз бӧсўн!
тўгӧнўңдў бузмасын!
алтында отау kӓўк'ӧрўң
џат kолўнда kалмасын!
мерўӓтпінӓн маржаның
ӓр кімгӓ олжа болмасын!
kаіт, џанымыз! kаітсына!
біз пакырды зар kылмаі
kаіт, џанымыз! kаітсына!

281. Кара Шаш Сулўнўң сӧзў.

Бірӓўгӓ ажал кез kelсӓ
не kылсаңда болмас ол,
џан алўшў kelгӓндӓ
аітсаң тіліӊ алмас ол,
kанша џасkа kelсӓңдӓ
дўнўӧ ішіндӓ kалар ол

дӱнӱöнӱң дäӱlöтӱ,
дӱнӱö ішіндä болмас ол,
артыңдаҕы дäӱlöтӱң
äр кімгä олжа болар ол,
äкä шешäң kасыңда
зар еңрäп kалар ол,
ҷан алӯшӯ кеlгäндä
кімдің тіlін алар ол?
äкäдäндä кетäрміз,
шешäдäндä кетäрміз,
ажал кеlсä амал ҷоk,
бу ҷалҕаннан öтöрмӱз,
kатты дерткä ҷолуктӱм,
дäрі ішсäмдä тірilмäн,
енді аітар сöзӱм ҷоk,
сöзӱм kалар öзӱм ҷоk,
ажал ҷетсä турӯ ҷоk,
аман болӱң, достарым!

282.

Беішара kыз ҷылаі ҷылаі тамҕа кірді,
тірiliктäн ölгöнӱн ҷаксы кöрдӱ,
там есігін ішінäн бекіт сон
öз ішінä öзӱ бул бышаk урдӱ.

283.

Тöсöгӱндö kан kызын kушактаіды,
öзӱн öзӱ бышаkмäн бышактаіды,
сыртында kырk kыз сактап отур,
kан kызы тыскa шыкпаі узактаіды.

284.

Kан kызы ҷарымінäн kосулӯптӯ,
äзіз ҷаны кäӱдöдöн ӱзӱlӱптӱ,

ӓкӓсінӓ ꞑурт kабар аітканнан сон
кылҕан kан тоју енді бузулўпту.

285.

Кан есітіп ꞑуртўнан ꞑылап келді,
шешӓсі бетін ꞑыртып еꞑрӓп келді,
тамам ꞑурт бу kабарды есіткӓн сон
ӧлгӧн кісінін моласына бӓрі келді.

286.

Ꞑыласада іс ӧтўп kалҕан екӓн,
екі ꞑалҕыз дўнўӧдӧн барҕан екӓн,
kаным мундаі боларын білмӓдім деп
ӧз бетін ӧзў тырнап ꞑырткан екӓн.

287.

Тыста турўп kан kызын шаkырады,
ꞑуртўна есік аш деп аkырады,
kаным ашўланып патсасына,
іс ӧткӧн сон бу енді не kылады?

288.

Кӧп ӓскӓр там есігін буздў деіді,
беітін ашып кӧрдўлӧр kызды деіді,
kушактасып ꞑатыр екі ꞑалҕыз,
кӧргӧн сон ўмўттӧрў ўздў деіді.

289.

Кан kыздын kасында зар еꞑрӓіді,
ӧз kолўн ӧзў тістӓп ꞑулkулаіды,
kаным патсасына ашўланып
бӓрі сумдўk ӧзўнӧн деп ꞑылаіды.

290.

Кан ꞑылаі еꞑрӓі ўјўнӧ kаітты,

сыртыннан там турђўз деп џарлык аітты,
сыкылын бу баланың біlмäдім деп
џуртўнўң бäрі џылып кöңўl аітты.

291.

Сумбатын кöргöннöн сон kаітпадыңыз,
алтын аідар тулумўн аітпадыңыз,
сымбатын кöргöннöн сон сумдўk кылсам,
сонда менің моінўмнан аітпадыңыз.

292.

Каным kанђа макул болдўң деіді,
џалђызыңды öltўрўп тындың деіді,
енді артыңда kоскан кім kалады?
ölö ölгöншö аманат алдың деіді.

293.

Џалђыз kызың öltўрўп тындың деіді,
молађа џанын алып kоідўң деіді,
алдыңда kуанышың кім болады?
тірілiктä тукумўңду џоідўң деіді.

294.

Беішара kан аітты: Білмäідім деп,
öltўрöргö базарђа кірмäдім деп,
сакалын џулўп пäтса кöп џылаіды,
беішараның сымбатын кöрмöдўм деп.

295.

Моласына kан келіп џурт џўргўздў,
алтын мола сыртынан там турђўздў,
беішара џалђызым! деп kан џылаіды,
џылађанмäн ölгöнўн кім тіргізді?

296.

О арманда ӧтўптў бул арманда,
бiлмäдiм деп ц̡ылаiды kандар мында,
алдадан даҕдыр келсä шара болмас,
дўнўӧдӧн ӧтўп кеттi бäрi арманда.

297.

Iкi ашык бiргä ӧлўп kалды,
äкäсi ц̡уртўн ц̡iп мола салды,
Бос Ц̡iгiттiң бетiн kушўп ц̡ан досў,
дос ўшўн ц̡ан досў талып kалды.

298.

Дос ўшўн беiшара кӧп ц̡ылаiды,
kудаiда аман kыл! деп кӧп тiлäiдi,
досўм маҕан аманат берiп едi,
тапсырмаi ӧлсӧмдӧ о kалаi' деiдi.

299. Ц̡iгiттiң ц̡ырлаҕаны.

Мен kаiтўҕа оi kылдым,
кiммiнäн ц̡ўргӧiмўн,
кiмдi досўм дегäiмiн?
сен есiмä тўскӧндӧ,
кеткäн келмäс kасыңнан,
ц̡ыласамда паiда ц̡оk,
кӧздӧн аkkан ц̡асыңнан
менiң сенсiз iшкäн ас
kызыл kанҕа уkсаiды.
Каiтаiн десäм ц̡уртўма
kаiҕың аjаk тусаiды,
кӧптӧн ендi аiрылҕан

kаздаі болўп kалдым мен,
кӧп елінӓн аірылђан
аздаі болўп kалдым мен.
Ботасы ӧлгӧн тӯӧдӧі
енді боздаі kалдым мен,
kулунӯ ӧлгӧн біӓдӓі
енді кіснӓі kалдым мен,
џаның аkkа тапсырдым,
џарың бірдӓ kасыңда,
џалђыздыkkа џылаімын,
кӧп kаіђы бар басымда,
ӧлӧін деп оіласам
аманатың бар kоінӯмда,
џӯрӧін деп оіласам
џалђыздыk бар моінымда,
аманатың тапсырып
тірі болсам keлӓрмін,
џаннан тӓтті џан досўм,
џолўңда мен ӧлӧрмӯн,
kутўлдӯңыз дӯнӯӧдӧн,
екӓӯ болыш бірлӓніп.
Џолдасына аірылып
досўң kаітты зарланып.

300. Досўнўң ӯјӯнӧ барђан џері.

Беішараның сӧзӯ енді бітті деіді,
џуртўнӯң џӧнӯн сураі кетті деіді,
kудаі сактаса бендӓгӓ пӓлӓ болмас
аман есӓн џуртўна барды деіді.

301.

Алдында бір екі адам кӧрдӯ деіді,
џеткӓн сон џакын сӓлӓм берді деіді,

екі адам öз еlінің патсасы ҫкäн,
амандасып бірга енді џўрдў деіді.

302.

Џалђыз џігіт, атыңды бірмäн аіда!
сенің бізгä кеlгäнің болдў паіда!
сіздäрді іздäп шыkkан кöп кісі едік,
џалђыз џўрсöң kасыңдађы досўң kаіда?

303. Џігіттің џубабы.

Кудаіым џалђызџыkkа салды деіді,
џан џолдасым џылаі еңрäі kалды деіді,
kудаіым дађдыр џетіп алђан сон
џан џарымнан аірылып kалдым деіді.

304.

Екäў бу kабарды есітті деіді,
шäргä алып муну џўрдў деіді,
џалђыз шäргä кіргäннäн сон
џурт бäрі келіп муну кöрдў деіді.

305.

Бастады џігіт кöпкö сöзўн деіді,
ађызып екі кöздöн џасын деіді,
џалђыздыђын kаң есітсä öлöр деіді,
kанђа барып аітўђа састы деіді.

306.

Џілып кöп біläр кеңäседі,
џалђызы патсаның деп муңдасады,
бір аkын бар екäн џурт ішіндä,
џырмінäн біlдірўгö оңдасады.

307.

Акынмӓн џан досўн алып џўрдў,
көп біlӓр сӓlӓм беріп канҕа келді,
џалҕыздың џан досўн көрўп еді,
кан каныммӓн ордўнан џылап турдў.

308.

Џан џолдасың џалҕызым kаіда? деіді,
кўјўп ішіміз џалын болдў деіді,
балаңыз џарымӓн кеін калды,
тоі болар ўідўң ішін саіла деіді.

309.

Балаңыз сўігөнбӓн кеін kалды,
џалҕызыңыз біздӓн kабар салды,
ӓкӓміз біз барҕанша џуртўн џіп
аjамаі соісўн деіді тоіҕа малды.

310.

Беішара kанбӓн kаным унады,
мал соjўп џілҕанҕа тоі kылады,
кӓрі акынды біlӓр алдына алып
џырлауҕа џырын енді оі kылады.

311.

Біlӓр акын џырың џырла! деіді,
џалҕызы kаның келӓр оіла! деіді,
бўгўнгўдӓі тоі болмас kан есітсін!
џалҕызың тоjўн џырлап тоіла! деіді.

312.

Кан kанымбӓн џыр џырла! деіді,

осундаі мунан сон kаіда? деіді,
kолдарына екпäліп атпäн шапан
аkынҕа сілап онў баіла! деіді.

313.

Кан алдында kāрі аkын џыр џырлаіды,
аітkанын kулаk çалып köп тыңдаіды,
џыршының сурасаңыз ісмін енді,
аkылы бар адамдар мунў аңдаіды.

314. Џырты џыр бастаҕан џері.

Köптӱ̆ kӧргӧн kāрі мен,
бір аз џырды џырлалыk!
аспандаҕы торҕаідаі
алдыңызда сарлаіk!
ӱ̆і ішіндä отурҕан
kулаk салың, џаксылар!
бу џалҕаннан паіда џоk,
такта болуң, џаксылар!
кāріңіздің сӧзӱ̆нӧн
ыбрат алың, џаксылар!
кāрілäрдің ескі сӧз
ескä алмаі џӱ̆рмӧңӱ̆з!
āлімдäрдің кӧздӱ̆ сӧз
кӧңӱ̆лгӧ алмаі џӱ̆рмӧңӱ̆з!
кāрілäрдің kаір сӧз
бурунҕўдан kалҕан сӧз,
āлімдäрдің āділ сӧз,
паіҕамбардан kалҕан сӧз,
kудаідың досўлар
кӧңӱ̆лӱ̆нӧ алҕан сӧз;
дертімізгä дāрмäн џоk,
kаіҕысызҕа арман џоk,

дерткä паіда болмаса
џаратkаннан пäрмäн џоk.
Мінгäн аттан ер kалар,
тапkан ердäн мал kалар,
ер басына кӱн тӯса
сӱігӧн џардан ол kалар.
Патсалардан таk kалар,
мергäндäрдäн џаk kалар,
ер басына кӱн тӯса
дӱнӱӧнӱң бäрі џоk kалар,
ӓ̄лімдäрдäн kат kалар,
усталардан џат kалар,
оілап тӯрсаң, џаксылар,
бу џалҕаннан кім kалар?
теміршідäн тат kалар,
џӱргӧн џердä џол kалар,
кӧргӧн џердä сол kалар,
баіларыңдан бул kалар,
kатын болса тул kалар,
тапkан ердäн мал kалар,
алтын кӱмӱш бул kалар,
іттäі шӯлап тілäсін
кім кӧрӱнгӧн сол алар,
ӱјӱң болса бос kалар,
оінап џӱргӧн дос kалар.
Тӯҕанмäн деп kуанба!
тӯҕан ӧлӧр кӱн болар,
ӧлгӧн џаның барынан
сурау сурар кӱн болар;
малым кӧп деп kуанба!
малды кӧрмӧс кӱн болар,
алтынмінäн џер толса
кӧзӱн салмас кӱн болар,
бір ӧзӱңнӧн басkаны

кӧӊÿlгӧ алмас кÿн болар;
тіlді мен деп ķуанба!
тіl баіланар кÿн болар,
кÿшÿм бар деп оілама!
кÿшÿӊ кетäр кÿн болар,
дÿнÿӧдӧгÿ ķулдардыӊ
кӧзÿӊ салмас кÿн болар;
балам бар деп ķуанба!
балада ķалар кÿн болар,
ӓlім мен деп ķуанба!
сурау алар кÿн болар,
ķызыл ҹÿзгӧ ķуанба!
сојÿлÿп ķалар кÿн болар,
ķурт ķумурсķа ҹіlып
тојунÿ ķалар кÿн болар;
патса едім деп оіласаӊ
Іскäндäрмäн Сулаіман,
оларда ӧткӧн дÿнÿӧдӧн;
балам кӧп деп оіласаӊ
ҹÿз ķырķ баланыӊ ӓкäсі
Адам ӧткӧн дÿнÿӧдӧн;
малыӊ бар деп оіласаӊ
малы сіздäн кӧп шыҕар
Карын ӧткӧн дÿнÿӧдӧн;
кÿшÿм бар деп оіласаӊ
Кäрмäнмäн ол Āli
оларда ӧткӧн дÿнÿӧдӧн;
шешäн мен деп оіласаӊ
неші неші шешендäр
сӧіlӧп ӧткӧн дÿнÿӧдӧн;
неші неші тӧрӧlӧр,
неші неші ҹаксылар,
ҹылап ӧткӧн дÿнÿӧдӧн.

315.

Кан алдында кӓрі акын џыр џырлаіды,
сӧздӱң тӱбӱн kанҕа бурдӱ енді,
џырлаушӱ бу џергӓ келгӓніндӓ
kан бір турӱп ордӱна бір отурдӱ.

316.

Акыным, џаксы екӓн џырың сенің,
ӧлӱм аітып шыҕады кӓрің сенің,
џырыңның ӱнӧ бојы ӧлӱм екӓн,
бізгӓ kараі тіјӓді кӓрің сенің.

317. Џыршының џубабы.

Таксыр kан, ӧлӱмдӱ аітпаі не аітаін,
бу џердӓ ажал џетсӓ мен kаітаін?
Адамдың акыр соңгы ӧлӱм дегӓн,
шын аітсам онӱ аітпаі не аітаін?

318.

Џаралҕан сон кетӓрміз,
бу џалҕаннан кетӓрміз,
баска, ӧзгӧ ӧлӱм аk,
џылаі еңрӓі кетӓрміз,
дагдыр таусулар болҕан сон
шарамыз џоk нетӓрміз?
Ӓмір келсӓ алладан
моін усунӱп џатармыз,
дӱнӱӧ шіріп кӱл болӱн
kара џер боп бітӓрміз.
Елдӓн бурун тӱҕан ол,
беліп берік бӱҕан ол,
ӓӱӧл келіп џол ашкан

тäңрiмiнäн сöiлöскöн
Адам едi äкäмiз,
Кäӱäнi едi шешäмiз,
бу дӱнӱöдö паiда цоk,
оларда öткöн дӱнӱöдöн.
Топан сӱ тасkанда,
таудан тастан ашkанда
äр цануардың алып ол,
кемä iшiнä kалып ол,
аман есäн kалып ол,
Нуk паiғамбар öткöн дӱнӱöдöн.
Намрыт отkа атkанда,
от iшiндä цанбады
шын сöзӱнöн танбады,
цалғыз улӱн Iсмағыл
бышағын kынынан алып
Менä таӱна аппарып
kурбан шалған Ыбраiм,
о да öткöн дӱнӱöдöн.
Он екi ул iшiндä
тутkун етiп цаткырып,
раkмат еттi алдасы,
Мiсiрдiң болдӱ патсасы,
цетпiс цылдың соңындаi
цӱзӱн кöрдӱ äкäсi,
аkыр öмӱр kан болӱп
Цусуп öткöн дӱнӱöдöн.
Цердiң цӱзӱн алған ол,
тӱрлӱ шäр салған ол,
кӱн шығыскa барған ол,
кӱн батысты кöргöн ол,
äдiл тӱған kан едi,
цан öлӱмгö цеткäндä
цердiң цӱзӱ бузулӱп

kӱнӱң кӧзӱ тутулӱн
мӧңкӱ сӱн табалмаі,
џігірмä тоҕус џасында
Іскäндäр ӧткӧн дӱнӱӧдӧн.
Даут улӱ Сулаіман
дӱнӱӧдӧ kан болҕан ол,
џердің џӱзӱн алҕан ол,
алтын таkkа мініп ол,
аспаннан ушӱп ол,
мың kатынды kушӱп ол,
kудаі таҕала џол бергäн,
ајаҕы џоk, kолӱ џоk
џалҕыз оҕан ул бергäн,
бала ӱшӱн арманда
џер џӱзӱнӧ kан болӱп
Сулаіман ӧткӧн дӱнӱӧдӧн.
Нешä нешä џер алҕан
kандар ӧткӧн дӱнӱӧдӧн.
Ыбраіммäн Ысмаҕыл,
Зекірјäмäн Зулҕупул,
Кабылмäн ол Абыл
оларда ӧткӧн дӱнӱӧдӧн.
Кӧссӱздäрні кӧргӱзӧн,
ајаксызды џӱргӱзгӧн,
џыҕылҕанды турҕузҕан
аулїја ӧткӧн дӱнӱӧдӧн.
Кудаі ӓмірмäн аспанҕа ушkан,
алла таҕала ашыkта
аузӱнан от шыҕарып,
џалаң ајаk џалаң басы,
екі кӧздӧн аҕып џасы
дїуаналар ӧткӧн дӱнӱӧдӧн.
Мың тӱӧгӧ џӱк артkан,
џӱз атkа пул артkан,

алтын такта отурҕан,
алтынбäн кӱмӱстӱ
џердің џӱзӱн толтурӱп,
малдан зäкäт бермäдĭ,
kудаі ǟмрін kылмаіды,
мунда баілыk ǟлімäн
Іман ыслам табылмаі
Карун öткöн дӱнӱöдöн.
Äӱǟлідä Муkамбäт,
аkырыда Муkамбäт,
он сегіз мың ǟлäмдің
паkырдаі Муkамбäт
ӱмбöтӱнö зар џылап,
џарылыk деп кöп тілäп,
ӱмбöтӱ ӱшӱн ǟкäсін,
тілäмäдĭ шешäсін.
Кудаідан џарлыk келгäндä
kурбан етіп баласын,
он сегіз мың ǟлäмдĭ
онӱң ӱшӱн џаратkан,
паіҕамбармыз Муkамбäт
ода öткöн дӱнӱöдöн.
Џӱс џігірмä тöрт мың паіҕамбар,
Муkамбäткä шарјарлар,
отуз ӱш мың саkабалар,
оларда öткöн дӱнӱöдöн.
Џер џӱзӱнö келгäндäр,
мен, мен деп џӱргöндöр,
мың џас öмӱр сӱргöндöр,
бǟрідä öткöн дӱнӱöдöн,
kанда öткöн дӱнӱöдöн,
kарада öткöн дӱнӱöдöн,
баіда öткöн дӱнӱöдöн,
џарлыда öткöн дӱнӱöдöн

кӧпдӧ ӧткӧн дӱнӱӧдӧн,
азда ӧткӧн дӱнӱӧдӧн,
џаман џаксы аірмаі
бӓрідӓ ӧткӧн дӱнӱӧдӧн,
ӓкӓң сенің kара џер,
шешӓң сенің kара џер,
барар џерің kара џер,
турар џерің kара џер.

319.

Kӓрі акын бу џергӓ келді деіді,
kан сумдӱk болҕанын білді деіді,
тіріліктӓн сон бӓрі ӧлӱм
алла ӓмрінӓ kан моінын усӱндӱ деіді.

320.

Аітып џырын бу аkын тӱрӧ-гӓлді,
сӧзӱнӱң тӱбӱн kанҕа бура келді,
шыҕындатып џырын бурӱп еді,
бір сӧз енді аітуҕа тӱрӧ-гӓлді.

321.

Џаратkаның барындаі,
kан кеткӓнгӓ уkсаіды,
бӱгӱн кӧргӧн тӱсӱмдӓ
сараңдаҕы балаңыз
ода ӧткӧнгӧ уkсаіды,
оннан соңгы біздӓргӓ
кезӓк џеткӓн уkсаіды,
балаңа, kан, џылама!
біздӓн бурун ӧттӱ деп,
бу дӱнӱӧдӧн кетті деп,
олар кетті ӓкӓгӓ,
ӓкӓмінӓн шешӓгӓ,

сіздӓ бір кӱн барарсыз
бурун ӧткӧн балаҕа.
Ажал џетпäі ӧlмӧк џоk,
алла ǟмрĭнäн kалмаk џоk,
ажал џетĭп ӧlгӧн сон
іш кім kаітып кеlмäк џоk,
дагдыр џетсä kалмаk џоk,
ажал kојӱп алмаk џоk,
ажал џетĭп ӧlгӧн сон
іш кім барып алмаk џоk,
баідан арзы алмаk џоk,
урус таласы kылмаk џоk,
џарлыkkа кӱш kылмаk џоk;
шешäдäн бір тӯҕан сон
іш кім ӧlмӧі kалмаk џоk.

322.

Кан бакыр џыласада сабыр kылды,
џалҕызының ӧlгӧнӱн ендĭ біlдĭ,
kаным улӱ ӧlгӧнӱн есіткäн сон
бетĭн џыртып зарланып шашын џулдӱ.

323.

Кӧңӱlӱн кäрі акын џыр аітады:
Бет џыртӯң таксыр kаным не паіда'дĭ?
бу ӧlӱм бурунҕудан kалҕан ӧlӱм
ӧlмӧсӧ бäрі џандар ол kаіда 'дĭ?

324.

Ажал џетĭп амал џоk,
кутулӯҕа дǟрмäн џоk,
алладан кеlгäн џарлыkkа
сабырсыздан џаман џоk,
алла ǟмір џеткäн сон

бу џалҕаннан кеткäн сон
сӧlӧсӧңдӧ паіда џоk,
беттäріңдi kан kылып
џыласаңда паіда џоk.
Аiҕаi ӧlӱм! аiҕаi ӧlӱм!
ӓкäмінäн шешäдäн
kарындасымінäн баладан
кімдi аірмас бу ӧlӱм?
џуртӱңдаҕы бӱјӱмдäн,
ӱјӱңдӧгӱ бӱјӱмдӧн
кімдi аірмас бу ӧlӱм?
тӱӧ kалар боздасып,
џылkы kалар кіснäсіп,
џан аірылып шыҕады
денäмінäн kостасып,
ажал бір кӱн кеlмäімä?
ӓзіз џанды алмаіма?
не kылсада еркі бар
kожаҕа kол бермäімä?
џаның сонда аманат,
денäң џердä аманат,
џанды денäгä тапсырып
тергäӱ kылып керäктi.
Малҕа тексi kылмаңыз!
малы џiјармыз бергäншä,
ӓзіз басың кеткäн сон
kалҕан малың џатkа ӧlмӧсӧ;
кӧп малымыздан паіда џоk,
џанҕа паіда болмаса;
џан ӧlӱмгӧ џеткäндä,
iш бір себäп kылмаса;
дӱнӱӧ біскä аманат
алданбаңыз, џаксылар!
тергäӱ кӱнӱ болҕанда

зарлабаңыз, џаксылар!
бір саӻатта боларсыз,
бір саӻатта біläрсіз,
алла äмрінä кöнöрсӱз,
kанша џаска kelсäңдä
акыр бір кӱн ölöрсӱз,
мал kaiӻысын џімаңыз,
џалӻанды кöп џімаңыз,
балам ölöр демäңіз,
баладан малдан паіда џоk,
акыл болдум демäңіз,
kатын kалса ер табар,
улӱң kалса мал табар,
kызың kалса баі табар;
џан ölӱмгö џеткäндä
кäріп басың не табар?
мінгäн атың бос kалар,
кігäн тонӱң kос kалар,
оінап џӱргöн дос kалар,
мінгäн атың бос kалар,
мінӱгä ер табылар,
кігäн тонӱң kос kалар,
кіјӱгä ер табылар,
бӱгӱн тірі кісіңіз
ертäн џергä кöмӱlöр.
Алдыңызда kара џер
нені алмас деп біläсіз;
алдыңызда кäріңіз
не кöрмöгöн біläсіз,
мен оіласам kалаjыk!
ажал ölӱм kаіда џоk?
џалӻаннан паіда џоk,
бес намазды кӱтӱңӱз!
бір аі ораза тутӱңӱз!

ӧлӱм ак деп біліңіз!
малдан зäкäм беріңіз!
кедäігä kаір беріңіз!
баі болсаңыз, џаксылар,
Мекäгä барып туруңӱз!
ненї аітаін, џаксылар?
аітkан сӧзӱм алҕаісыз!
џылаушӱ кім болсада
џаксы бата kылҕаісыз,
kаным, сӧзӱм алыңыз!
аман есäн болҕаісыз,
алдадан кеlгäн џарлыkkа
kатты сабыр kылҕаісыз.
Бір екі кӱн kонаксыз,
ӧздӧрӱңӱз білгäісіз.
Кіjаматта кӱн болҕанда,
џергä kалk толҕанда
сонда сендä барҕаісыз,
улӱн анда кӧргӧісӱз.
Їманды kул ужбакта,
Імансыз kул тамукта,
от ішіндä зарланып
азап кӧрӧр кӱн болар,
Іманды kул ужбакта,
сегіз kабат ужбакта
Ол äкäмäн шешäнї
кӧрӱп kосӱлар кӱн болар,
балаңды анда кӧргӧісӱн,
Іманды болсаң ужбакта
балаңмінäн џӱргӧісӱн
тӱрlӱ тӱрlӱ німäттä;
ӧlмӧі дӧӱрӧн сӱрӧрсӱн,
kудаі кешсä kунаңды,
кең сараіда турарсын.

325.

Кäрі енді аітып џырын болдў,
ўі ішінä џільш катын толдў,
канымның көңлўн олаі кеііп еді,
баласын џоктап каным даусўн кылды.

326.

Беіін бўп џалђызын џоктап еді,
џўрөгў есіткäннäн талып калды,
џалђызын каттап каным зар еңрäді,
беішара каным бала ўшўн көп џылаіды.

327. Канымның баласын џоктап зарлађаны.

Баурўмнўң баласы!
екі көзўм карасы!
каным сўігөн кан балам!
сені каіда көргөімўн?
кімді балам дегäімін?
сен есімä тўсўпсўн
нені шыдап џўргөімўн?
алыс џолђа кетіпсін,
атпаі кеттің сырыңды,
көрмөі калдым џўзўңдў,
бу не болдў, џан балам?
сўімөі калдым џўзўңдў,
алыс џолђа кетіпсін,
аітсам сäлäм џетпäсті;
џаннан тäтті џан балам,
каіђылы ісің кетпäсті;
карап ўідөн таппасам
каідан сені табарым?
сені каідан іздäін?

кімді̆ сен деп іскäін?
сеннäн баска џалҕызым
кӧз кӧрӧрӱм џоk еді̆.
Сеннäн баска біздäргä
еркäлäрі̆м џоk еді̆,
џалҕыз еді̆ң, бір еді̆ң,
мың kаіҕыҕа џыр еді̆ң,
енді̆ kаіті̆п џӱрӧін?
џӱзӱң kаітып кӧрӧін?
енді̆ кіммäн џӱрӧін?
енді̆ кіммäн тураін?
сен есі̆мä тӱскӧндӧ
kаіті̆п ӧмӱр сӱрӧін?
Ашыkkанҕа ас бергäн,
kāріптäргä ас бергäн,
дос ӱшӱн бас бергäн,
џаксымі̆нäн џаманды
тегіз білгäн џалҕызым
сені̆ kаідан табаін?
Муңдӱ болҕан ӑкäңні,
зарлы болҕан шешäңні,
бузуk болҕан кӧңлӱн
кім аулаіды, шыраҕым,
даладаҕы малдарың,
ӱјӱңдӧгӱ kулдарың,
алтын кӱмӱс булдарың
кім kорҕаіды, шыраҕым?
Арҕымакмі̆нäн тулпарың,
лашынмі̆нäн суңkарың,
kаршыҕамäн туіҕунӱң
іäсі̆ џоk болҕанда
кім устаіды, шыраҕым?
Малың кеі̆п шӱласа,
џуртӱн ташаі џыласа,

ǟкǟң шешǟң кеlіп еңрǟсǟ
іздǟі kаідан табаін?
бӧта kалды тӱ̄бсӱ̄з,
џуртӱ̄ң kалды іǟсіз,
ǟкǟ шешǟң баласыз,
іздǟі kаідан табаін?
Ǟӱ̄ǟlгідǟ кеткǟндǟ
сырыңды бізгǟ аітпадың,
џолда кǟрӱ̄ǟн кӧргӧндӧ
kаіт десǟдǟ kаітпадың,
іздǟгǟнің алдында
џӱ̄ргӱ̄збǟдім, џалҕызым,
мың кісі барып џібǟріп
тіlǟп едім, џалҕызым,
перзǟнт ӱ̄шӱ̄н тǟңрігǟ
џылап едім, џалҕызым.
Беріп еді тіlǟкті
муңдӱ̄ kулум кӧрсӱ̄н деп
зарлап енді ӧlсӱ̄н деп,
кǟріlіктǟ ǟкǟңнің
еңрǟі кӱ̄нӱ̄ болд'енді.
Џалҕыз kалып шешǟңнің
зарлар кӱ̄нӱ̄ болд'енді.
Екǟӱ̄ болсаң шыраҕым,
ӧlмӧсп'еді бірǟӱ̄ң
кім kолӱ̄нда ӧlсӧңдӧ
kылмасп'еді сураӱ̄ң.
Кудаі несіп салмады,
тукум біздǟн kалмады,
кǟрі кӱ̄ндӧ kур болдӱ̄k,
дерткǟ дǟрмǟн болмады,
енді kаітіп џӱ̄рӧін?
џӱ̄зӱ̄н kаіда кӧрӧін?
џалҕыз улдан аірылып

кімӓн ӧмӱр сӱрӧін?
кӧз алдымда бар болсаң
кӧрмӧсп'едім улӱмдӱ,
ӧlгӧн џердӓ бар болсам
ӧlмӧсп'едім kулунӱм.
Џат џурттардың ішіндӓ
kаітіп џӱрдӱң, шыраҕым?
дуспандардың kолӱнда
kаітіп џӱрдӱң, шыраҕым?
џуртӱң алмаі kасыңа
пӓlӓ келді басыңа.
Курбандыҕың болмаспын
кӧздӧн аkkан џасыңа,
шыраҕымды сӧндӱрдӱң,
дуспаныңды тындырдың,
шешӓңді џалҕыз kалдырдың.
Бу не ӓзрӓт, џарандар?
бу не kаіҕы, џарандар?
кӧkрӧктӧгӱ џанҕан дерт,
кӱннӧн кӱнгӧ терӓң дерт,
кӧңlӱм енді тынбасты,
сӧнгӧн шыраk џанбасты,
џалҕызымдың kабары
кӧңlӱм енді тынбасты.
Џуртӱм енді атталың!
џалҕызыма бараін!
џетім болмаса џалҕызым
моласын бар бір кӧрӧін!
кӧрсӧм кӧңӱlӱм тынарма?
kасында ас кӱн тураін!
Џетім болмаса, џарандар,
џырлап кӧңlӱм ашаін,
ӱш тӧрт kытап шыҕарып
муңдуларҕа шашаін!

муңдў адам есітсă
бір аз кӧңlўм басылар,
беішара болмаса
бу сӧз kaiдан табылар?
ăр бір шамның уактында
kалам алдым kолўма,
бу сӧздӧрдў џазђанша,
теңрім салды оjўма,
муңдў ыбрат алсын деп,
ӧlсӧм сӧзўм kалсын деп
сӧзўм окуђан адамдар
бізгă бата берсін деп.
Муңсўз бір kудаі тур,
ăр бендăнің муңў бар,
ыбрат алмаk kытаптан
шăрігăттің џолў бар.
Дălili џоk бір kытап
ыбрат ўшўн џазылды,
муңдў адам есітсă
kaiђылы кӧңlў басынды.
Џалђыз мен деп џылама!
џалђызда ӧтӧр дўнўӧдӧн,
коңlўң кетăр дўнўӧдӧн,
џарлы мен деп џылама!
џарлыда kудаі бендăсі,
џалђандађы іш кімгă
малы болмас џолдасы,
џарлылыk џаман іс болса
паіђамбарың тілăді:
Дўнўӧ kaiрат біргă kыл!
деп тілăді паіђамбар,
бендă џарлы болсада
kулдуk kылса керăкті.
Паіђамбарым сӧзў бар,

онў біlсӑ керӑктї,
мың ҵыл бурун баілардан
бурун кірсӑ керӑкті,
kулшўлуk тауба кылҕанда
алда болсўн ўјўңўз!
Аз о̆мўрдо̆ паіда ҵоk,
ужбаk болсўн орнўңўз!
аз о̆мўрго̆ алданып
кінальш мал табарсыз;
о малҕа алданыш
kудаі kулшўлўҕўн kојарсыз!
шаітан тўссо̆ ко̆ўдо̆го̆
малҕа kашан тојарсыз?
бізгӑ бермӑс о малың
артыңызда kаларсыз,
малды ҵісаң арамдан,
тўбўндо̆ сен о̆lо̆рсўн,
зекӑтсіз мал арамды,
бірӑўго̆ олжа болар ол.
Кытапты ескӑ алмаісын,
kулаҕыңа салмаісын,
зекӑт kаір бергӑндӑ
kудаіды оіҕа алмаісын,
сокур малың kаірҕа
бергӑн мен деп турсўн.
Ко̆рўнго̆нго̆ мактаныш,
аузуңнан іш салмаісын,
ҵасың ҵўзго̆ ҵетсӑдӑ
о̆lўмдў оіҕа алмаісын,
kаірыңда паіда ҵоk,
малдан зекӑт бермӑісін,
kара ҵергӑ кіргӑншӑ
ҵаман ҵолдан kалмаісын,
алланы оіҕа алмаісын,

намаз ораза болмаса
мӱ'мӱндӧргӧ паіда ӌоk,
бір кӱн тергӓӱ боларсын
kулшулӱҕуӊа барып,
таразыҕа саларсын,
таразыда кім болса
оӊӱ kаідан аларсын?
Паіҕамбардар алдында
ујалып kор боларсын,
ӌанҕан ӧттӱӊ ішіндӓ
тӱрlӱ азап кӧрӧрсӱн.
Ïманды ӧтсӧӊ дӱнӱӧдӧн,
ужбаk таман барарсын,
kудаі бетін кӧрӧрсӱн,
сансыз kулдар kасында
ӧlмӧі дӧӱрӧн сӱрӧрмӱн.

328. Канымның баласын іздäі барҕаны.

Канымныӊ ӌарлыҕын ӌурт білді, деіді,
ӌілыш ӓскӓр он мыӊ болдӱ, деіді,.
kан kаным ӌалҕызын кӧрӧмӱн деп
ӌасанып аттарына мінді, деіді.

329.

Кӧп ӓскӓр кӱн тӱн тынбаі ӌӱрдӱ деіді,
kырk кӱндӧ шӓргӓ келді деіді,
буларды кӧрӱп kан kорkады,
бу ӓскӓр kаідан баіда болдӱ деіді?

330.

Буларҕа еlші kылып кісі салды,
еlші келіп булардан kабар алды,

bajaḡы ıалḡыз ıігіт ӓкӓсі екӓн,
кӧргӧн еліні̧ бӓріде таң калды.

331.

Кан коркўп ıуртўміні̧н атка мінді,
келгӓн кан алдына карсы келді,
ажал кудаідан себӓбі біздӓн болдў,
аібын моінўна алып арз кылды.

332.

Таксыр кан, ажалы онўң біздӓн болдў,
не кылсада бендӓсінӓ алда салды,
акылсыздыкпӓн бу ішінӓ кылып едік,
ӧкўнўп ıурттўң бӓрі ıылап калды.

333.

Алдыңда аібымыз бар арз кылдык,
атка мініп алдыңызда карсы келдік,
колўңўзḡа кылышыңыз устап турсўз,
не кылсаңызда, аібымыз бар моінўн усундўк.

334.

Балама тӓңрім дагдыр кылḡан шыḡар,
себӓбі онўң сіздӓн болḡан шыḡар,
тергӓўң ӓкрӓттӓ болсўн сенің,
алдаḡа кылḡан ісің ajан шыḡар.

335.

Каныңыз кештім кан деп атка мінді,
бу кан кешкӓн сон кӧңўл тынды,
кӧп ӓскӓр шӓргӓ кіріп барды,
Бос ıігіт моласына келді деіді.

336.

Кан каным моласына ıакын келді,

ӱiгӧ енбӓi kаным тыста даус kылды,
есiгiн ашаiн деп kадам kылды,
ашалмаi џурт бӓрi ӓзiз болды.

337.

Џалҕызын џоктап kаным зар џылаiды,
џалҕызын есiк ашып зар еңрӓiдĭ,
моласында зар еңрӓп турдў деiдĭ,
бала ӱшӱн kаiҕырып кӧп џылаiды.

338. Канымның џылаҕан џерĭ.

Он аi сенĭ кӧтӧрӱп,
емшӓгĭмнĭ емiзiп,
тӓттĭ тӓ'ӓм џегiзiп,
асраҕан шешӓң мен,
шешӓң тур kасыңда,
зар џылаiды басыңда.
Кӧрмӧс џергӓ кетĭпсiн,
тур kеl, балам! турсана!
муңдў шешӓңдĭ кӧрсӓнӓ!
kалымды бiр сурасана!
саҕан kеlдiм кӧргӧlӱ,
бет аузӱңнан сӱiгӧlӱ.
Артымда кiм kалады?
kулуңўм кiм болады?
сеңĭ оiлап зар kылсам
кӧзӱм kаңҕа толады;
аiҕаi балам! е балам!
кiмдĭ балам дегӓiмiн?
кiммĭнӓн џӱргӧiмӱн?
џӱзӱң kаiда кӧргӧiмӱн?
уксам едĭ сӧзӱңдӱ!
кӧрсӧм едĭ џӱзӱңдӱ!

ӌылап шешäң kelгäндä
бір кӧрмӧісўн, ӌан балам,
ботасы ӧlгӧн тўӧдӧі
боздаі kelгäн, ӌан балам,
kырk кўншўlўк кең ӌолда
іздäі kelдім, ӌан балам,
алда ӧзў бергäндä,
ажал тіп алҕанда,
шешäң ӌылаі kалҕанда,
ӌыласа да не kылсын?
алда äмірінä кӧнгӧндӧ,
зарлап шешäң kалҕанда,
кӧрӧр кўнў болҕанда
бір кӧрўпсўн, ӌан балам!

339.

Баласын ӌоktап kаным талып kалды,
ӌылап ӌылап бу kанымдан ўмўтўздў,
kанымның kаіта ӌылап kаітkаны.
Аіҕаі!

2. Һäмра.

1.

Заманда бір патса ӧттў Кусрау атты,
шäрі патсаның Місір атты,
баі болўп патсалыk сўргӧн екäн,
сол патса бір перзäнтті кӧрмӧі ӧттў.

2.

Бајында ӧзў kылар алла таҕала,
кӧрмӧдў ол патса ӌалҕыз бала,

дӯнӯӧдӧн солаі болӯп ӧтӧмбӧ? деп
бір талаі патсаӷа тӯстӯ сана.

3.

Патса бу заманында болдӯ кāрі,
аузӯнан аітса кетäр кӧңlӯ кеірі,
кеңäс курдӯ ӧзӯ акылдары,
бар екäн Касым деган бір ӯäзірі.

4.

Касым бір сӧз аітса акыл деді,
ҷана бір сӧз аітсам акыл деді,
кеткäншä осу kаіӷы ҷыла ылажым ҷоk,
Касым мында келсін! шаkыр! деді.

5.

О Касым шаkырӷанда келді, деіді,
kаіӷысын патсаның білді, деіді,
патсаның бір тӯндӧ тӯс кӧргӧн,
ішіна kаіӷы болӯп кірді деіді.

6.

Kаіӷысын патсанын кӧрӧр деді,
не аітkан ҷаратkан кӧнӧр деді,
кӧргӧнӯңдӯ тӯстӧ іздäп тапсаң
Кудаі саӷан бір улӯн берäр деді.

7.

Патса Касым тілін алды деіді,
äзіз басын kаіӷыӷа салды деіді,
со патса Кусрау ҷӯрӧ, ҷӯрӧ,
енді бір аулījаӷа барды, деіді.

8.

Кетäрм'екäн аттың ҷалы? деіді,

kуруд̆ў патсаның ӓlї, деідї,
патсаның іздӓп тапkан аулїјаны,
анда болд̆ў Ӓзрӓт Ӓli деідї.

9.

Kаіђысы патсаның kатты, деідї,
kаіђы мен дӱнӱӧнӱ̆ сатты, деідї,
дӓрӓт алып џолбарыш бір kудаіђа,
kасында тілӓк тілӓп џатты, деідї.

10.

Кӱрзӱмӓн іmансызды урар, деідї
ужбакта іmанды kул турар, деідї,
тӱсӱндӧ патсаның Ӓli аітты,
ӱш ул џана бір kыз берӓр дедї.

11.

Ол улӱн он тӧрт џасkа бармаk болдӯ,
патса kаіђы дерткӓ џанбаk болдӯ,
он тӧрт џасkа kызыђын сен кӧрӧрсӱн,
онан сон аманатың алмаk болдӯ.

12.

Патса со тӱстӧн ојанды,
бу тӱсӱм kалаі тӱс? деп оіђа алды,
бу тӱсӱм кӧңlӱмӧ џакпаіды деп,
патса кӧңlӱнӧ ендї kаіђы алды.

13.

Патса аітты: Џасап едїм мунша џасты,
кӧңlӱмӧ коргӧн тӱсӱм болдӯ басты,
аі кӧңlӱм, бу тӱсӱмӧ kуанба! деп,
kаіђымӓн ӧз кӧңlӱн ӧз басты.

14.

Е кӧңlӱ̆м, бу тӱ̆сӱ̆мӧ kуанбаңыз!
балаҕа баjаны ңоk ңубанбаңыз!
денäдäн, шын ңаным, сен кеткäiсiн;
бу ңердä ӧмӱ̆р сактап iш турмаңыз!

15.

Бу бес кӱ̆ншӱ̆lӱ̆к дӧӱ̆lӧт ӱ̆шӱ̆н,
кеliп кетäр нӧӱ̆бӧт ӱ̆шӱ̆н,
kуанба, е кӧңlӱ̆м! kуапба!
бу баjаны ңоk перзäнт ӱ̆шӱ̆н.

16.

Баjансыз перзäнт алып нетäiн?
бу макäннан кетäiн!
Мекäгä барып ңетäiн!
бу дӱ̆нӱ̆ӧнӱ̆ нетäiн?
äзiз ңанды болаiн!
бу дӱ̆нӱ̆ӧ маҕан еl емäс,
бу макäн маҕан ңер емäс,
кӧккӧ kаiтiп ңетäiн?
Мекäгä kарап ңылаiн,
ендi ӱ̆jӱ̆мӧ бараiн!

17.

Патса ол орнӱ̆нан турдӱ̆, деiдi,
турдӱ̆да ӱ̆iгӧ таман барды, деiдi,
бiр тӱ̆ндӧ патсаның кӧргӧн тӱ̆сӱ̆
есiнä kаiҕы болӱ̆п кiрдi деiдi.

18.

Аiтаiн арзымды, kатындарым!
менiң ңоk бу арада iш турарым,

мен цӱрмӧімӱн, мен кетӓрмін бу арадан,
кӧңlӱм осу цердӓ болдӱ царым.

19.

Катын аітты сіз цылаі сыз цалђыз таkkа,
бу сӧздӱ цаман аіттың біз бӓібаkkа,
сӱімӧгӧн бір перзӓнті кӧңlӱцӧ алып
барарсыз патса kаісы цаkkа?

20.

Кудаіђа нāliс kылдым перзӓнт тilӓп,
Āзрӓт Āliгӓ енді бардым мен kалап
мен турмаімын, кетӓрмін е kатындар,
kылаін беішаралар сізді талаk.

21.

Мен Мекӓгӓ кетӓін!
бу маkāнда нетӓін?
аітkаным kабул кӧрсӧң
сізді ташлап кетӓін!
болмас сен енді мађан цар,
менің дӓ ӧlӧр дердім бар,
сізді талаk етӓін!
мен ӱшӱн болма kырыптар!

22.

Калмаімыз сіз кетсӓңіз цолӱңӱздан,
устасаk аірылмаімыз kолӱңӱздан,
kудаі kосkан kосађым сен кетсӓң
kаіда барсаң kалмаімыз соңыңыздан.

23.

Кеlіп сіз бір нерсӓ ојӱңа алып,
сіз кетсӓң кӱн кӧрӧмӱз kаіда барып?

kудаі kоскан kосаҕым кет kудајым,
біс енді не боламыз сіздӓн kалып.

24.

Оілаіды ол патса болмаід'екӓн,
соңумдан kатындарым kалмаіт екӓн,
отуруп бу баламды тастамас мын,
бу џердӓн бӧтӧн џаkkа бармаіт екӓн.

25.

Бу џердӓн кетӓlмӓспін аkыр деіді,
бу оілаҕан ојумуз аkыл деіді,
бу џердӓ уі салдырып берсін маҕан,
ол Касым кеlсін, мунда шаkыр! деіді.

26.

Ол Касым шаkырҕан сон келді деіді,
kаіҕысын патсаның кӧрду деіді,
џарлыҕын патсаның екі етпӓі
заманда уі kылдырып берді деіді.

27.

Каіҕысы патсаның kатты деіді,
kаіҕымӓн бу дунуӧну сатты деіді,
е kудаі, алсаң мені устап алып
кірдідӓ kараңгы уігӧ џатты деіді.

28.

Арманда ӧткӧн дунуӧдӧ мен бір kӓріп,
мен армансыз болаін kаіда барып?
тым болмаса џатаін кӧзум кӧруп!
Касым kоісын kасыма алтын алып.

29.

Патса енді устаіды ўідў деіді,
kaiђысын бу дўнўбнўң џідi деiдi,
џарлыђын патсаның екі аітпа!
екі kап алтын ӓkпӓlіп kоiдў деiдi.

30.

Патса kӧңlў алтынђа толдў деiдi,
дӓўрӧнў патсаның солдў деiдi,
бір зӓр патсаны kысkан сон
патса сара kылмаk болдў деiдi.

31.

Патса сарађа шыкты деiдi,
шыктыда тӧргӧ отурўптў деiдi,
не себӓбінӓ топраk толђан екӓн,
бір шајан кеlдi дађы шакты деiдi.

32.

Патса шајан шакса оібаі салды,
Касым онў есітіп џетіп барды,
патса, сізгӓ енді не болдў? деп
ол Касым патсадан сурап алды.

33.

Патса аітты: Кудаіђа ісім акты,
kоімады kапсамдађы мені беібакты,
дӓргір тап мађан бір, оібаі Касым!
дердім kатты, мені бір шајан шакты.

34.

Ол Касым бір дӓргірді тауп кеlдi,
онў ертіп патсађа алып кеlдi,

дǟргiргǟ патса аiтты: Дǟрi кыл! деп,
дердiм катты, џаjан шакты менi.

35.

Ол дǟргiр дǟрi кылды, џазылмады,
дǟрiсiн онӱң дǟргiр таппады,
бу дердiнiң дǟрiсiн мен аiтаiн!
бiр џатсаң катыныңмǟн џазылмады.

36.

Карамаi шыђып едiм бу дӱнӱӧгӧ,
бађасы уапасы џок бу дӱнӱӧгӧ,
та'ат кыла кiрiп есǟм караңгы ӱiгӧ,
тађы оiбаi тӱстӱмбӧ мындаi кӱiгӧ?

37.

Патса, ол аiтканың асы деiдi,
сенiң сӧзӱң шǟрiгǟткǟ карсы деiдi,
келмǟсǟң катыныңмǟн шǟрiгǟткǟ
анан сон џылар, џылар ашшы, дедi.

38.

Аллађа разы едiм џанымды алса,
аллађа разы болаiн недǟ салса,
кудаiның салђанына шӱкӱр кылдым,
џатаiн катынымбǟн солаi болса.

39.

О дӱнӱӧдӧн бу дӱнӱӧ тǟттi деiдi,
кызыђы бу дӱнӱӧнӱң катты деiдi,
џанына патсаның батканнан сон
кiрдiдǟ сактап ӱiдӧ џатты.

40.

Џiгiттǟр, кудаi дегǟн кӱдрӧттӱ,

kудаідың сӱігӧн тосӱ Муkамбăтĭ,
адамђа алла берсă kыін емăс,
kатынђа кӱмӧндӱ боп бала біттĭ.

41.

Џігіттăр, kудаі дегăн кӱдрӧттӱ,
kудаі сӱігӧн kулӱна Іман біттĭ,
балалар тӱђаннан сон о патсађа
џуртӱна тоі kылмаk kабар аітты.

42.

Біздăрдăн сары ділдă кеlдідă бул,
џандардың kыімылдађан бăрі kул,
сурасаң, е џігіттăр, тађы біздăн
тӧрт бала бірĭ kыз ӱшӧӱ ул.

43.

Тӧрт пăрзăнт патсадан бала,
ӧмӱрӱн kыскa kылды алла тађала,
бу бала мађан бала болмаіды деп,
бір талаі патсађа тӱстӱ сана.

44.

Бу бала мађан бала болмаіды-ђоі,
кӧңlӱм бу балађа толмаіды-ђоі,
ăзір болса џетăдĭ он бес џасkа,
аннан сон аманатын kоімаіды-ђоі.

45.

Солаі едĭ он тӧрт џаста kызыл кӱlӱм;
немăнĭ олардан сон кӧргӧн кӱнӱм?
џеткізбăі мырадыма, алмаk болса,
џаратkан сеннăн мађан бергăн муң.

46.

Шўкўр kылдым бергäнiңä алҕаныңа,
солаі дўнўö шолтаңдап kалҕаныва,
бермäсä муну kудаі kаітäр едім?
артының kыйҕырамын арманына.

47.

Оілаіды патса ішіндä џаксы оіду,
kаіҕының ішіндäгі бäрін џіды,
kудаіның бергäнінä разы боп
џуртўна енді патса kылды тоіду.

48.

Кöңlўмдö kатты kаіҕы барды оjўмўз,
kудаjым kуат берсäң бу тоjўмўз,
ölсö даҕы џўрöін атын аттап,
балаҕа kудаі бергäн ат kоjўңўз!

49.

Буларҕа ат kоjаінба? kоімаінба?
тапkан кішші kатын iкі бала,
улдўң атын сурасаң kоjду Һäмра,
џана бір kыздың аты Кälџумла.

50.

Патса тöрт баласын кöрдў деіді,
таҕы енді азҕаны кўн сўрдў деіді,
бу балалардың kарзы kутуламба деп,
молдаҕа балаларын берді деіді.

51.

Мäктäптä балалары окуп џўрдў,
тілäгін kудаі таҕала kабыл кöрдў,
ол Кусрау патса ўідö џатып,

ӧмрӱн балалардың есӓп кылды.

52.

Тоҕуз цыл есӓп кылса ӧтӱцтӱ,
тоҕуздан асып он цаска цетiптi,
ӧмрӱ онӱң тӧрт ак цыл калды,
тӧрт цылда аiрыламын дептi.

53.

Патса аiтты: Касым мында келсiн! деiдi,
бiр каiҕы маҕан келдi, бiлсiн! деiдi,
балаларды касына ертiп алып,
ӧзӱ цол сапар кылыш цӱрсӱн! деiдi.

54.

Барса бу Касымның амалына,
алланың кiм кӧнбӧiдӱ ӓлiнӓ,
аз бiр аi сауда ӱшӱн барыңыз! деп,
баланы аппар Цынажын шӓрiнӓ.

55.

Цӱргӧiсӱз сапар шыҕып кӧп булӱңмӓн,
цӱргӧiсӱп бiр кудаi деп шын цолӱңмӓн,
тапшырдым балаларым, Касым, саҕан,
ӧлсӧ цауп коjа кӧр ӧз колуңмӓн.

56.

Ол Касым балаларды касына алды,
царлыҕын патсаның кабыл кӧрдӱ,
ӧлгӧнӱншӧ азыҕың бу болсӱн деп
ӱш улӱна ӱш мың тӱӧ алтын бердi.

57.

Аі Касым, кетäр болдӱң Ц̧ынажын шäрĭнä,
ӱш мырадымды саҕан тапшырдым,
алла салды шыдаіk ц̧ерĭнä,
алкур сумkарымды саҕан таптырдым.
Ц̧акын келдĭ бĭздäр дегäн Мекäгä,
мен нетäін бајан ц̧оk дäӱlӧтӱнӧ,
кӧзӱм ашык, белĭм kуат,
кӧңlӱмдӱң мырадымды саңа тапшырдым,
бајансыз пäрзäнт тäңрĭм бермäсĭн,
алыс кетсĭн ц̧акын ц̧ердä турмасын,
алып бар оларды кӧзӱм кӧрмӧсӱн,
лашымдарды ендĭ саҕан тапшырдым,
анадан тӱп оlгӧнӱм,
ӧlгӧнӱмдӧ кӧргӧнӱм,
менĭңдä кеттĭ дäӱрӧнӱм,
кӧшӱп кеттĭ кäрӱäнӱм,
кäрӱäнӱмдӱ саҕан тапшырдым.

58.

Тапшырдым балаларым, Касым, саҕан,
бајансыз баланы бар kудајым бердĭ маҕан,
кӧрӱскӧншӧ кӱн ц̧аксы болсӱн даҕы,
ц̧ӱргӧісӱн kараktарым есäн аман.

59.

Сапарҕа Касым kосын тартты деідĭ,
патса арз сӧзӱн аітты деідĭ,
балаларын шыҕарып амандасып
патса ц̧ылаі, ц̧ылаі kаітты деідĭ.

60.

Балалар ц̧ылаі, ц̧ылаі кеттĭ, деідĭ,

арада нешi кӯндӧр ӧттӯ, деiдi,
кӧңiӯнӧ ӯiдӧн шыҕып алҕан џерi
Шынмажын шāрiнā џеттi деiдi.

61.

Шынмажын шāрiнā келдi деiдi,
шāрдiң ол мāнiсiн кӧрдӯ деiдi,
ол шāрдiң аштыҕы сондаi џаман екāн,
адам етiн адамдар џеiд'екāн.

62.

Ол шāрдiң iшiнā кiрдi, деiдi,
шāрдāгi џандарды кӧрдӯ, деiдi,
адамдар адам етiн џеп турҕан сон
ракымы Һāмраның келдi деiдi.

63.

Мен џӯрӧмӯн бiр нерсāнi ӯiгӧ алып,
келiппiз бу шāргā бiр кāрiп,
кудаjым џолӯмузды кыларм'екāн,
џаксылык, аi аҕалар, ендi кылаiн!

64.

Бiздāрдi кудаi таҕала сӯjӧрм'екāн,
џылаiк кӧздӯң џасың аҕарм'екāн,
адамын бу шāрдiң асраiк!
џаксызы бiрāӯнӯң џетāрм'екāн?

65.

Āкāмiз сауда ӯшӯн џiбāрāдi,
бiздāргā сауда кылсын џол берāдi,
булӯмӯздӯ iшiп џiп коiҕан сон
бiздāрдā мундаi аш џурт не берāдi?

66.

Ішіндӓ бу шӓрдің џаталыкта,
олжаӷа ӧз џеткӓн баталыкта,
ӧзӯ аш џурт біздӓрді ајасын,
оңаі кызыл алтынӷа баталыкта.

67.

Һӓмра аітты: Сӧзӯңнӯ мен кӧрӧін!
дылдаӷа кызыл алтын мен берӓін!
маӷан сат астыңдаӷы, е аӷам,
баӷасы есӓп кылсын мен берӓін!

68.

Һӓмра бір кӓӯӓрді алып берді,
кӧрдӯдӧ аӷалары есӓп кылды,
мун да келгӓн баӷасына есӓп кылса
саудадан кӧңлӯндӧгӯ артык болдӯ.

69.

Екі мың тӯбнӯң азыӷын бӓрін алды,
шӓргӓ џакын келіп кабар салды,
шӓрдӓ маӷан асрауӷа бір џан барма? деп,
аштык кӧрмӧс ток болар џерім барды.

70.

Кырк мың кісі шӓрдӓн џолдас болдӯ,
буларды ертіп Һӓмра џолӷа џӯрдӯ,
арада нешӓ кӯндӧр ӧткӧннӧн сон,
Һӓмра џол ӯстӯндӧ сыркау болдӯ.

71.

Кӓрӯӓн ол џердӓн кӧштӯ деіді,
наукасы Һӓмраның кӯштӯ деіді,

олар ол џердäн кöшӱп келіп,
басына бір булактың тӱстӱ деіді.

72.

Һäмра дäрäт алуђа суђа барды,
булактан ер Һäмра дäрäт алды,
булактан дäрäт алып олтурђанда
колунан бір адам онӱ устап алды.

73.

Біз періштä болђанда сіз адамзат,
џок мында іш аманат кöңӱлдö тат!
Һäмра іманың аіт мының ӱшӱн
бар еді біздä џӱргöн џан аманат.

74.

Моінӱмдӱ солаі болса бураін да!
џанымды кудаіђа кырбан кылаін да!
азђана руксат берші Äзрäіл!
менің џолдастарымдан сӱрöін дä!

75.

Бір ракмат Äзрäіл берді деіді,
џӱгӱрӱп џарандарђа келді деіді,
бäріңдä калк аман бол!
біз болдык о дӱнӱöлӱк енді, деіді.

76.

Калк енді таңкалды ођан текка,
каіђырды іш кӱјӱп Һäмрађа,
Һäмра енді öлöмӱн дегäн сон
џылаіды кырк мың џандар бір аллађа.

77.

Зар еңрäп тамам цандар цылаіды енді,
кöl kылып кöздӱң цасын булаід'енді,
Һäмраны kojӱңӱз! бізді ал! деп
kудаідан kатты тіläк сураіды енді.

78.

Кудаіҕа kырk мың кісі зарлыk kылды,
цандарын бäрін kудаіҕа алып болдӯ,
кöз цасын бендäläрім екäнім деп
таҕыда kудаі таҕала царлыk kылды.

79.

Кабарды періштäläр тігізä кöр!
бäріндä kырk мың кісі тіргізä кöр!
кöз цасын бендäläрім kабыл кöрдӯм,
kаітадан алҕан цанын öзӯнö бер!

80.

Царылҕын бір перішта аітты, деіді,
Азрäіl öз цанына kаітты, деіді,
таҕыда аҕаларын царылkады,
Һäмра дертінä сыпа тапты деіді.

81.

Енді Һäмра сау боп цӯрдӯ деіді,
тіläгін kудаі таҕала берді деіді,
бір неші кӯн цол цӯрӯп бу кäрӯäн дäр
Місіргä цакынраk келді деіді.

82.

Kасым патсаҕа öзӯ келді,
kуатты патсаҕа kабарды берді,
е патса, шӯјӯншігä не берäсің?
бергäн аманат енді kаітып келді.

83.

Е патса, сӱiгӧндӧргӧ кӧз салыңыз!
адамҕа біздӓн соңҕы џол салыңыз!
кӧрӱгӧ бу дӱнӱӧдӧ ӱмӱт ӱзгӧн,
Һӓмра есӓн келдi султаныңыз.

84.

Аiтаiн арзымды бiр мен ƙара,
џандырды шыраҕынды алла таҕала,
ƙудаiның бергӓнiнӓ сен шӱкӱр ƙыл!
тiрi келдi ӧлӱмгӧ кеткӓн бала.

85.

Кӧз ашып џылаҕанда кӧргӧнӱңӱз,
ƙӱшӱ болҕанда сiз аiрмаңыз,
патса бiр аллаҕа сен шӱкӱр ƙыл!
ӧлӱмгӧ кеткӓн тiрi неңiз.

86.

Џарыƙ боп сӧнгӧн ƙаiтты шыраҕыңыз,
ашылды кӧзӱ бiткӓн булаҕыңыз,
арманың бу дӱнӱӧдӧ бiттi бӓрi,
ƙаiтпаiды дӱнӱӧдӧ тiлӓгiңiз.

87.

Ашылды таза болӱп ƙызыл кӱлӱң,
таусӱлдӱ сары дiлдӓ кӧнгӧн булӱң,
ƙудаiҕа ӱш уаƙыт шӱкӱрлӱк ƙыл!
ӧлӱмгӧ тiрi келдi кеткӓн улӱң.

88.

Патса Касым тiлiн ƙабыл кӧрдӱ,
Касымҕа азат ƙылып кӧп мал бердi,
алдынан баласының ƙарсы џiп
кӱрмӧттӧп шӓрiнӓ алып келдi.

89.

Патса kaiђысынан енд’аірылды,
kуанып џаксы оілаід’енді,
кӧргӧн сон балаларын есӓн аман,
патса kуанып тамаша тоідӯ енді.

90.

Мен болдӯм бір аллађа ӯlкӧн kапыр,
сыр болӯп іштӓ џаткан кӧптӧн пыkыр,
мырадым бӯгӯнгӯ кӯн болдӯ kасыл,
тілӓін бір алађа енді шӯкӯр.

91.

Џол џӯрдӯ балаларым џазы kыс,
болармы солаі џаксы kудаі іс,
ӧмрӯм кедӓіlікпӓн кешіп еді,
басыма бӯгӯн kондӯ дӧӯlӧт kус.

92.

Патса енді оілады џаксы оідӯ,
kaiђынын ішіндӓгі бӓрін џіды,
алланың ӓміріна шӯкӯрlӯк kып
патса енді kырk кӯн kылды тоідӯ.

93.

Тоі kылып мырадына џетті, деіді,
kaiђысы кӧңlӯндӧгӯ кетті, деіді,
тыңдасаң kулаk салып, аі џігіттӓр,
онан сон нешӓ кӯндӧр ӧттӯ деіді.

94.

Патса бір кӯн џатып тӯс кӧрӧдӯ,
тӯсӯндӧ бір ӓlӓмді kус кӧрӧдӯ,

kӧзӱн ашып kарап iш нерсi џоk,
онӱ kаiдан табамын? деп кӱш кӧрӧдӱ.

95.

Тӱсӱндӧ бiр шарбаkkа келäдi ендi,
iшiндä сеiл курӱп џӱрӧдӱ ендi,
шарбакта kапса деган ӱi бар екäн,
iшiндä бӱлбӱл кустӱ кӧрӧдӱ ендi.

96.

Ол шарбаk алтын кӱмӱс каӱ'äр екäн,
iш џан џоk бӱлбӱл kуштан бӧтӧн,
алтын кӱмӱс kапсасында џаiнаiд'ендi,
бӱлбӱлдӱң kызыктыђы солаi екäн.

97.

Алтын kапсасында џаiнаiды ендi,
iшiндä бӱлбӱл kус саiраiды ендi,
патса бӱлбӱл kусӱн кӧргӧннӧн сон
ашыk боп iшi кӱјӱп kаiнаiды ендi.

98.

Патса сол тӱсӱнӧн ојанады,
бу тӱсӱм kалаi тӱс деп оiђа алады,
kараса кӧзӱн ашып iш нерсä џоk,
онӱ kаiдан табам деп оiђа алады.

99.

Патса бу дӱнӱӧдӧгӱ сатты,
kаiђысы патсаның болдӱ kатты,
iш ылаж онӱ табӱђа kылалмады,
патса таkkа мiнбäi kырk кӱн џатты.

100.

Џiлып ӱäзiрлäрi келдi, деiдi,

kaiȝысын патсаның біlдї деідї,
kырk кӯн takka мінбäi ɥатып алдың,
е патса сізгä не болдӯ деідї.

101.

Ɥарандар, сӧзӯмдӯ тыңдап турӯп,
аітамын тӯсӯмдӯ саȝан турӯп,
маȝан бір kaiȝы тӯстӯ, е ɥарандар,
патса арзын аітты тыңдап турӯп.

102.

Кус кӧрдӯм мен тӯсӯмдӧ бӯlбӯl кӯjӧ,
ол kycka ашыk болдӯ kӧңlӯм кӯjӧ,
ол бӯlбӯl баȝы дегäн ɥердä екäн,
от болдӯм оілаȝанда кӯjӧ кӯjӧ.

103.

Касыма ɥана келдї бір топ kыздар,
басында äр kaiсының кӯlдӧрӯ бар,
оjансам уіkудан іш нерсä ɥok,
ол маȝан ренжі болдӯ бу kaiȝылар.

104.

Кӧңlӯмдӧн іш кетмäдї ӯшпӯ зарым,
кетäдї kapa болсам намаздарым,
kудаjым кӧңlӯмдӯ kылады зар,
кетпäс енді кӧргӧншӧ kaiȝыларым.

105.

Онан сон ол патса ɥылаіды зар,
аітады ɥылап турӯп: е ɥарандар,
менің аітkан kaiȝыма ылаж барма,
ɥаксы кеңäс мäсікäт сіз kылыңдар.

106.

Џiдiрдi ол патса џаныӊ бäрiн,
аiтады аӻзынан ӧзӳ зарын,
кӧргӧн бу тӳсӳм не екäн деп
аштырды муллаларӻа kытаптарын.

107.

Онӳӊ орнӳ кӧр Какасмында,
аiтаiн, е патса, мунӳ тыӊда!
ол кӧр Какасмын дегäн буда болар,
kудаi бiлäр екäн kai тарапта.

108.

Џетi бӳлбӳл kус сонда болӻан,
алтын кӳмӳс кäӳ'äр макāн кылӻан,
ӧзӳ џаксы кӧргӧлӳ бек аi бат,
таппас адам улӳ iздäп барӻан.

109.

Сол kустӳ патса аiтады кӧрсӧм екäн,
армансыз бу дӳнӳӧдӧ болсам екäн,
алдыма алып келiп отургусса
такым менiӊ оӻан берсäм екäн.

110.

Кан алдында џiлӻан џамаӻаты кӧп,
аiтпады џалӻыз адам барамын деп,
ӳлкӧн улӳ патсаныӊ сонда аiтады
kол кӧрӳсӳп патсаныӊ алдына кеп.

111.

Е ата, кiзмäтiӊдi kылалмадык,
iш турӳп кiзмäтiӊдä болалмадык,

біздäргä рукcат бар, е џан ата!
аіткан џолўңўз біз баралык!

112.

Патса онўң сöзўн макул кöрдў,
ікі улўна ікі ajak алтын берді,
шыђарады патса ікі улўн,
џол білмäі куска џўрö берді.

113.

Кетіпті сапар шыђып екі балаң,
е äкäм, негä аітпадың онў мађан?
тўђаннан іш кізмäт кылалмадым,
е äкä, бу џолўңа мендä бараін!

114.

Бу џолўңа мен бараін, е џан äкä!
берісіз џаксы рукcат бізгä бата!
шыннан аітаін бу сöзўмдў!
џалђан менің тілімдä џоктўр äкä.

115.

Џібäрдім ађаларың сенің ўшўн,
Һäмра џан калса мында менің ўшўн,
кöрöр кöзўм, куанышым Һäмра џан,
калады сен кеткäндä муңдў басым.

116.

Џетсä тађы балам ажалыңыз,
бўлбўлдöн катты болдў бу зарымыз,
куаншым кöрöр кöзўм сен кеткäн сон
кöрўнöр каі уакытта дідарыңыз.

117.

Не мўскўл-дўр менің тілімд'алмасаңыз,

kандар сыктап kал дегäндä kалмасаңыз,
мен тÿсÿмдöн кöрöрмÿн пäрзäнтiм,
бу барђан ђолуңнан кеlмäсäңiз.

118.

Коруктÿм он тöрт ђаска ђеттi koi деп,
коруктÿм ажал ђетiп ölдÿ koi деп,
сапардан аман есäн кеlгäннäн сон
kуандым тiläÿмдÿ бердi koi деп.

119.

Тађымды кетпä, балам, берäiн дä!
дäÿрöндÿ азђана кÿн сÿрöiн дä!
kаi кÿнÿ ölöрÿмдÿ kудаi бiläр,
kызыђынды азђана кÿн кöрöiн дä!

120.

Е балам, кетпäссiн бiздäн безiп,
барармын ендi kаiда кöзÿм сÿзÿп,
тiрi болсаң кеlгäiсiң бiр муңдукта,
шыныңмäн кетпäссiн кÿдöрÿзÿп.

121.

Кан болмађанда Һäмрађа руксат бердi,
аiрылып амандасып ђÿрö бердi,
алтынды бiр есäккä артып алып,
соңынан ађалардың ерттi деiдi.

122.

Косÿлÿп ендi ÿшöÿ бiргä кöштÿ деiдi,
iздäдi бÿlбÿl дегäн кустÿ деiдi,
iздäп iздäп теliп кешкä таман
басына бiр булактың тÿстÿ деiдi.

123.

Орнўнан ертăмінăн турдў деіді,
таҕы ўшбў ҷол шыҕып ҷўрдў деіді,
бір таска келă ҷатса ҷазҕан бір kат
онў оkуп ўшбў кöрдў, деіді.

124.

Бу ҷазҕан kат аітады: ўш ҷол болар,
кім тўссö орта ҷолҕа барса келăр,
тöмöнгў ҷолҕа тўскöн барса келмăс,
ҷоҕарҕы ҷол аіпты kудаі білăр.

125.

Енді ўшбў сол ҷердă кеңăсăді,
kаісы ҷолҕа тўсöрмўз деп сöлöсдў,
аітады екі аҕасы: Е Һăмра,
ҷўрöлўк орта ҷолҕа, кел десăді.

126.

Һăмра аітты: Аҕалар естіп берді,
бу ҷолҕа kудаі таҕала кöндўрдў,
ўідöн шыkkанда ўшбў едік,
ўш ҷолҕа бізді мунда кезгăлдірді.

127.

Аітармыз ўігö барсаk ўш сöз болўп,
ушамыз ўш kулаk ўш кöз болўп,
ўш ҷолмăн ўшбўмўз сўрбў салсаk,
ҷолуkkаі бăрімізгă шат кез болўп.

128.

О сöзўң аҕалары ҷаксы болдў, деіді,
ăр іскă алла салса кöндў, деіді,

біз екӑўмўз џўрӧlўк муна џолдан,
барса кеlмӑс џолђа тўс енді деіді.

129.

Мен тўсӧін барса кеlмӑс џолђа деіді,
кӑріп џан ажал џетсӑ kаіда ӧlмӧі деіді,
мен бір акыл аітаін, џан ађалар!
бу сӧзўм сізгӑ макул болса деіді.

130.

Мен барамын ўшпў сӧздў макул кӧрўп,
бу џолдан kаіта kалсаk оінап кўlўп,
сапардан тірі болўп кеlӑ kалсаk,
турђанымыз kаітkанымыс kаідан біlіп.

131.

Һӑмра аітты: шын болса аітkанымыз,
мен бір акыл аітаін естӑсӑніз!
шаншаік бір бір октў осў џергӑ,
алармыз ӧз ођўмуз біз kаітсамыз.

132.

Ўшӧў аіттылар амандасып,
беішара арзын аітты кӧп џылласып,
ӧз ођўмўзды ӧзўмўз алармыз деп,
Һӑмра бір октў кетті шаншып.

133.

Һӑмра барса кеlмӑс џолђа тўстў,
тўбў џоk узун џолђа тўсӧ берді,
бір нешӑ кўн џол џўрўп ер Һӑмра
такты аідалада кўмбӧз кӧрдў.

134.

Ол кўмбӧз kараі тўра џўрдў,

ішінä ер Һäмра кеіїп кірдї,
kарап турса ішіндä іш нерсä џоk
џа алла деп џатады уіђу бердї.

135.

Ол кўмбöз Äзрäт Äli кўмбöз едї,
џатты џа алла деп уіђу бердї,
сол џердä ер Һäмра уікташ џатса
тўсўндö Äзрäт Äli џетїп келдї.

136.

Тўсўндö Äзрäт Äli џетїп келдї,
џігїттї уікташ џаткан кöрдў,
артынан султандар тађы келдї,
ажап kаіран kалысып турдў ендї.

137.

Аітады султандары: білдїңїзбä?
бу беішара џігїттї кöрдўңўзмä?
бiздäн бурун келїп сiз, kан болдўнўз,
џаксы kып мунўң äлiн сурадыңызма?

138.

Äзрäт Äli аітады: мен білмäімїн,
бу џігїттїң келгäнїн kандаі џердäн,
о султандар аітады: Біз білäмїз,
бу џігїт кім болђанын есіт бäрін!

139.

Бу Һäмра Кусрау патса улў, деідї,
артык тур бу џäннäн булў деідї,
Шäрўш Шäбäl патсаның kызын екшäп
kосулып Корлуkмäн онў деідї.

140.

Таӷы сурасаң аіталык біздӓн, деді,
ҷуап ала келді сіздӓн, деді,
кудајым ол басты коскан екӓн,
косак салаік некӓ кыјып кӧзўндӧ деіді,

141.

Каіӷысын бу ҷігіттің кеткізӓлік!
ҷумусўн оспу ҷердӓ біткізӓлік!
бір бірінӓ екісі ашык болса,
екӓўн мырадына ҷеткізӓлік!

142.

Олаі болса ҷумусўн біттіріңдӓр!
кӧңлўмдӧгў каіӷысын кеттіріңдӓр!
екісін бір бірінӓ біз косалык
успу тўндӧн калдырмаі келтіріңдӓр.

143.

Оспунўң бӓрісі аулија еді
бір бірнің аітканын кабыл кӧрдў,
султандары бір нешӓсі бір саӷатты
бардыда Корлукты алып келді.

144.

Һӓмра Корлукпӓн бір отурдў,
екӓўнўң кӧңлў бек шат болдў,
екӓўн бір ҷергӓ ӓкпӓп отурӷузўп
Омар Кытап некӓ кыіды.

145.

Һӓмра Корлукпӓн сынасады,
сӧздӧрў бір бірінӓ унасады,

моінўна бір бірї кол салысып
ҫаідарын бір бірї сурасады.

146.

Һǟмра аітады Корлўкка: сабыр кыл! дедї,
менїңмǟн азрак сǒз баілас! дедї,
сенї кǒрўп акылым кеттї менїң,
сенїң турђан ҫерїң каіда? дедї.

147.

Ākǟм Шǟрўш патса пері, деідї
шǟрїм Ірамбађы ҫерїм, деідї,
ǟкǟм от перінің кызы едім,
сурасаң алыс менїң ҫерїм деідї.

148.

Сǒздǒрў екі ашык маіда болар,
бір каіђы кǒкрǒгўмдǒ баіда болар,
шын ҫерїңдї аітсаң Корлау ҫан,
іздǟсǟм сенїң ҫерїң каіда болар.

149.

Корлук аітты: Е ҫігіт, сǒзўм тыңда!
кудаіның кўдрǒтўмǟн келдїң мында,
ашык болсаң ҫетǟрсїн ҫерїмǟ,
тез ҫўрсǒң осу ҫердǟн бес ҫўс ҫылда.

150.

Кудаі, ҫасымда негǟ ǒлмǒдўм?
ҫаста ǒлсǒм мундаі ҫергǟ келǟлмǟдїм,
бес ҫўз ҫыл ҫол болса сенїң ҫерїң
сенї ендї Корлук ҫан мен кǒрмǒдўм.

151.

Каіђылы дўнўǒдǒ сен бір муңдук,

перізаттың кызымын мен Шăрўш,
менің џерім ăр џердă ăзір турар,
бір маканым бу џердăн кырк кўндўк.

152.

Ā̄кăм Кусрау патса улў едім,
џараткан бір тăңрінің кулў едім,
ўмўтўм ölсöм іш öзўмö,
шăрдăн Місір дегăн кеlіп едім.

153.

Џігіт болсаң џолўн сен џетăрсін,
кыінальш ашык болсаң сен нетăрсін,
мен кашаін сен умтул кўђан болўп
тўсўң болса оjаныш сен кетăрсін.

154.

Корлук кетті енді каіђы салып,
Ђăмра калды кöңlў оттаі џаныш;
Корлук кашып еді кўђан болўп
тўс екăн џігіт кетті оjанып.

155.

Ер Ђăмра сол тўстöн оjанды,
бу тўсўм калаі тўс деп оіђа алады,
оjанса бу каіђыдан катты іш нерсă џок,
онў каідан табармын? деп оіђа алады.

156.

Енді Ђăмра зарланып џылаіды енді,
кöl кылып кöзўнўң џасын булады енді,
дертінăн Корлуктың дîуана боп
Ђăмра бўlбўl болўн зарлаіды енді.

157.

Кудајым ӧзӯ салдың kaiђы дерткӓ,
пісірдің џӯрӧгӯмдӯ џанђан отkа,
дауасы бу дертімнӓң боларм'екӓн?
џылаін кешӓ кӯндӯз кӯдрӧткӧ.

158.

Мен тӯсӯмдӯ кӯl џӯздӯ кӧрӧрмӯн,
алыс џер kыін џолдӯ енді кӧрӧрмӯн;
џарымды іздӓсӓмдӓ табалмаімын,
kалkыма Корлуk атты зар kылаімын.

159.

Џоk еді џаста ӧlсӧм іш арманым,
џарымды устаі алмаі kур kармадым,
џӯрӧін ӧlсӧмдӧ осу џолмӓн,
џӯрӧдӯ барса кеlмӓс бу барђаным.

160.

Һӓмра барса кеlмӓс џолђа тӯстӯ,
беішара ађаш џоk џергӓ тӯстӯ,
барђанда ер Һӓмра џалђыз џӯрӧр,
kaiђысы беішараның болдӯ кӯштӯ.

161.

Һӓмра џолђа џӯрдӯ барса кеlмӓс,
кӧргӧнӯн Һӓмраның адам біlмӓс,
Һӓмра тӯндӧ кеlіп џаткан екӓн,
ертӓн бір торђаі саіраіды тез.

162.

Таң ертӓн бір торђаі саіраід'енді,
Һӓмра есітіп есі оттаі kaiпаід'енді,
бу беішара мен сыkылды зарлы екӓн деп,
кӧңlӯ мундӯ болӯп џылаіды енді.

163.

Кудаі, џараттың сен џан ішіндä,
öзўм кäріп kалыппын сол ішіндä,
кäріп kулдўң ўмўтўмäн раkматыңнан
kалдым ренжі kаіђымінäн сол ішіндä.

164.

Kаіђысыз патса едім еl ішіндä,
џўрöгўм kалды kаіђы сыр ішіндä,
табалмаімын џарымды kалдым kараң,
kаіђылы болўп џўрöрмўн сол ішіндä.

165.

Ішімä енді kаіђы тўстў менің,
öмрўм kаіђымінäн кешті менің,
дауасы ренжі кўнў табылмаса,
табылмас kанша аітсамда досўм менің.

166.

Џеl kубла џатkан шымал болдў,
кöрölмöі ол Корлуктў зар болдў,
ылажы џоk äli кетті беішараның,
ол џеlдäн Корлукkа сäлäм берді.

167.

Е шымал муңдўk болђанмын бір кäріп,
kабар бер Корлукkа мынан барып,
џаратkан kудајымның сöз ўшўн
барђаісыз Корлукkа сöзўмдў алып.

168.

Патса öзў бурун султаныңыз,
кöрўптў кöп бінäт џолдасыңыз,

сарғајып џӱзӱ онӱң kaiғынан,
кäріп болӱп келä џатыр бу џолӱңӱз.

169.

Кöрöргö џылаі џылаі кöзӱдö џоk,
баска аітар Корлуkkа сöзӱдö џоk,
мен ölдӱм кäріп болӱп kaiғымінäн,
Корлуk, öзӱм тӱгӱl сöзӱм дö џоk.

170.

Мен енді сол џарымäн џӱрöрӱмбö?
kaiран бол осӱ џолда ölöрӱмдö!
kaiғымäн кöкрöгӱмдö дертім кетіп
бір бірігіп Корлукмäн џӱрöрӱмдö?

171.

Кудаі, kaiғы салдың кіші џаста,
бӱlбӱlдöі саірап kалдым кäпкäстä,
kудајым, тілäгім сіздäн осӱ,
џарымды кöрсöтпöдӱң џарым џаста.

172.

Аітсамшы аітканымды болмаі мекäр,
аузӱңнан шыkkан сöзӱң балмäн шекäр,
сіз ӱшӱн бір патсаға ашык болӱп,
табалмаі kула тӱндö ölдӱм бекäр.

173.

Тілäімін енді алла тағаладан,
кӱн шыкты сағынданып екі џактан,
машрыкта шыkkан кӱн кöтöрӱlдӱ,
шыkkан кӱн кöтöрӱlмöс мағрыптан.

174.

Һӓмра бурунӡўдаі кўlӧlмӧдў,
беішара ӓli курўп џўрӧlмӧдў,
шыkkан кўн кӧтӧрўlмӧс маӡрыптан,
Һӓмра о не екӓнін білӓlмӓдї.

175.

Һӓмра кӧп бінӓттї кӧрдў деідї,
kудаінын салӡанына кӧндў деідї,
кўндӧі болўп кӧрўнгӧн о не екӓн? деп
Һӓмра солаі kараі бурдў деідї.

176.

Һӓмра сол бїнӓттї тартты деідї,
kаіӡысы ішїндӓгї kатты деідї,
kудаіӡа ол беішара зарлык kылып
kеlӓ џатып мынажат аітты деідї.

177.

Џермӓн кӧктў џараткан бӓрўӓдігӓр,
бӓрі іс бір ӧзўңдӧ ајан џібӓр,
сураімын бір тіlӓк, е kудаі,
не kылсаңда ӧзўң џарлык бер.

178.

Есімдї бір перізат алды менїң,
басымда кӧп kаіӡы салды менїң,
ӓkӓ шешӓ екі аӡа бір kарындас,
шӓрїм Місір дегӓн kалды менїң.

179.

Есім џоk арманымда ендї бізгӓ,
бермӓсӓ kудаі kўдрӧттў кӧңlўмўзгӧ,

кӧрўндў тўсўмўзгӧ бір перізат,
катты kaiȥы іс тўстў басымызȥа.

180.

Кўl цўздў менің царым kaiда болар?
kaiȥылы кӧкрӧгўм кашан толар?
kудаі, ӧзўң бізді caктамысын?
басыма далада ӧlсӧм kустар конар.

181.

Е kудajым, цўрӧгўм ӧтўмўз бар,
аітыскан Корлукпäн сертіміз бар,
сол бостанда сарȥajып kaiȥымінäн?
табалмаі Корлуктў болдўм ынкар.

182.

Ӧlӧрмўн беішара боп сол бостанда,
іздäсäм табармынба о тосўмдў?
kудajым, кўдрӧтўңмäн цеткіз мені,
ӧlӧрмўн арманда боп дерт ўстўндӧ.

183.

Царымның аты Корлуk, мен Һäмра,
іздäсäм табарымба онў енді,
тўн кўндўз тіläімін бір цўзўңдў,
цеткіз бу мырадымды алла таȥала.

184.

Бір kудаі баска аітар сӧзўмдӧ цоk,
басым кессä бу цолдан kaiтарым цоk,
атын атап цўрӧін тым болмаса,
цўрсӧмдӧ Корлуk деп кӧңlўм тоk.

185.

Kaiтсамда еl цуртўмдў кӧрӧlмäін,

карызын ӑкӑ шешӑ берӑlмӑін,
не дӑ болса цӯрӧін осӯ цолмӑн,
бу цолдан бір цаkkа баралмаін.

186.

Һӑмра цол бінӑтін кӧрдӯ деіді,
kудаідың салђаныына кӧндӯ деіді,
кӧрӯнгӧн кӯндӧі болӯп не екӑн деп
Һӑмра солаі kараі цӯрдӯ деіді.

187.

Цӯрӧ, цӯрӧ нешӑ кӯн ӧттӯ деіді,
kаіраты Һӑмраның кетті деіді,
бір нешӑ кӯн цол цӯрӯн ер Һӑмра
церінӑ бір дем дегӑн цетті деіді.

188.

Кӧрӯнгӧн кӯндӧі болӯп шарбаk екӑн,
алтынбӑн кӯмӯстӯң царыђы екӑн,
церінӑ бір дем дегӑн негӑ цетті?
бӑрідӑ бір алданың царлыђы екӑн.

189.

Ол шарбаk алтын кӯмӯс кӑӯ'ӑр екӑн,
кӧрӯнӯп кӯн дегӑні бекӑр екӑн,
ол шарбаkтың царыђы цаксы екӑн,
кӯндӧі болӯп царыђы кетӑд'екӑн.

190.

Ол ӯінӯң узундӯђӯ алпыс мың кез,
ол цађынан бу цађына цетпӑіді кӧз,
ішінӑ кіргӑн адам шыђалмаіды,
кӧрмӧсӧ аітарђа болмаіды сӧз.

191.

Ол Һӓмра шарбакты кӧрдӳ енді,
кудаіҕа шӳкӳр кылып турдӳ деіді,
кӧңлӳн басып токтап турдӳ даҕы
каіран болӳп ішінӓ кірді деіді.

192.

Кірсӓ ӳінӳң ішіндӓ іш адам цок,
казандар каінаіды ас пісіп.

193.

Ол ӳідӧ алтын кӳмӳш цаінаід'енді,
Һӓмра іші кӳјӳп каінаіды енді,
карыны ашып калжырап цӳргӧн баіҕус,
казаннан ас ішӓм деп оілаід'енді.

194.

Ол Һӓмра колӳна шӧмӳш алды,
ол шӧмӳш Һӓмраның басын царды,
уідӧн кӳп шыҕарды, ас цегізмӓді,
Һӓмра цӳрӧгӳ ушӳп каіран калды.

195.

Ол Һӓмра оілады, бекӓр кылды,
ол ӳінӳң тек емӓсін білді енді,
ол ӳідӧн ас ішӓlмӓді беішара боп
цазҕан баіҕус таҕы бір ӳігӧ кірді.

196.

Кӧрсӧ енді казанда кӳрӳш каінаіды,
Һӓмра енді ӧlӳмгӧ беlін баілаіды,

карыны ашып калжырап џўргӧн баіђус,
казаннан кўрўш ішӓм деп оілаід'ендї.

197.

Ол Һӓмра колўна шӧмўш алды,
казаннан кўрўш џегӓлї кӧңўl кылды,
колўна шӧмўш алып умтулђанда
Һӓмраның тађы шӧмўш басын џарды.

198.

Һӓмра ӓлї кетїп ендї састы,
анда калжырады карыны ашты,
ол шарбакта кыдырып сеіl курўп
кӧңўlдӧ каіђылы соңўн басты.

199.

Кезӓдї сеіl кылып ол шарбакта,
шарбактан кезїп џўрўп булак тапты,
ол булактан су ішїп сусўндађан,
бір ађаштың тўбўнӧ кіріп џатты.

200.

Бір уакытта бір талаі сеілӓк келдї,
Һӓмра џатып онў ендї кӧрдў,
ӓр бірі сілкїндї, пері деў болдў,
асты ішїп карамаі анда џўрдў.

201.

Артынан тађы бір топ кептӓр келдї,
онў тађы сыктап кӧзў кӧрдў,
ӓр бірӓў сілкїндї, пері болдў,
асты ішїп карамаі анда џўрдў.

202.

Ҹана келдi екi топ тотi kустар,
ӓр бiрдiң басында kўlдӧр бар,
ҹергӓ тўсўп кiмдӓрiн алып kоiдў,
ӓр бiрi бiр сулў болдў kыздар.

203.

Һӓмра бiр аллаҕа налынды ендi,
тўсўндӧ кӧргӧн kызын таныды ендi,
ҹасырынып сыkтап кӧрўп ҹатып
кӧрўнбӧстӧн ол ҹатып зарлаiды ендi.

204.

Шўkўр алла кӧрсӧттўң кӧзўмўзгӧ,
онўң нурў балkыiды ҹўзўмўзгӧ,
қылаiн кешӓ кўндўз, е kудаjым!
ендi шўkўр kылаiн ӧзўңўзгӧ!

205.

Ҹолуkтўм ҹазҕы толҕан аjыма,
келiп тўстўм iздӓгӓн мен баjыма,
ендi ӧlсӧмдӧ бу ҹердӓ арманым ҹоk,
ендi шўkўр kылаiн kудаjыма!

206.

Ашыk едiм мен kара кӧзўңўзгӧ,
kанттан балдан тӓттi сӧзўңўзгӧ,
ендi менi сӓрмӓндӓ kылмаҕаiсыз!
келдiм ендi сарҕаjып ӧзўңўзгӧ.

207.

Бiздi ашыk сiздӓр адам дерlӓр,
бiз адамзат болҕанда сiз перiлӓр,

сізді аітып цылап сöзўмўзгö
тамам цер кöкмінäн сулар еңрäр.

208.

Корлап отka цаkпа цўрöгўмдў,
keI енді моiнўма сал білäгіңді!
öмрўм кедäiliкпäн кешіп еді,
kудајым бўгўн берді тілäгімді.

209.

Корлуk аітты kыздарђаі: е перізат!
Іс шыkты бу цердä бір адамзат;
не дегäн адам keläр бу арађа?
іздäп kарап оңў алып kelтіріңдäр!

210.

Кыздар іздäп табалмаі бäрі kelді,
таппадыk деп патсађа kабар берді,
Самал дегäн бір kызды цібäргäндä
сол барып Һäмраны алып kelді.

211.

Корлуk Һäмраны кöрдў деіді,
кöрдўдö езў тартып кўlдў деіді,
тўсўндö kыз тађы кöргöн екäн,
Һäмраны ол танып білді деіді.

212.

Місіргä kырk kаттар барђан екäн,
іздäп табалмаі барђан екäн,
Һäмраның дертінäн есі шыkты,
ішінä ашыk öтўп kалђан екäн.

213.

Корлук оҕан таң kалып турдў деідї,
Һāмрамāн нāсікāт kылды деідї,
Һāмра Корлукпāн танысада,
бір бірї kалын сурап турдў деідї.

214.

Шўкўр kудаі, Һāмраны цаңа кöрдўм,
сол тўсўмўз шын екāн цаңа білдїм,
адамзаттан сіз бізгā kонаk,
мен зекāтїң болаін, kаідан келдїң?

215.

Келāмїн сіз ўшўн Місір шāрдāн,
мен болдўм сіз ўшўн кöп сергāлдāн,
цанымды сіздїң ўшўн kаіда kылдым?
келāмїн сол бостанҕа алыс цердāн.

216.

Тўсўмдö кöргöн цігіт сіз емāспā?
сенїңмāн сöз баіласkан біз емāспā?
ол сöздў kалаі аітkан Корлук цан
сенїмāн мен öлсöм еп емāспā.

217.

Мен келдїм Місір шāр елдāн деімїн,
kудаіым кöрöк бердї целдāн деімїн,
kырk kўн ассыз сусўз цолда цўрўп
бір сенїң ашыктан келдїм деімїн.

218.

Дўнўöнўң тöрт буршўн ауармын,
kаіҕымāн запрандаі сарҕаіыппын,

кырk кӯн ассыз, сузӯз џолда џӯрӯп
арманда муңдӯk болђан кāріпмін.

219.

Каiђы кöрдӯм сіздің дертіңіздāн,
бір тӯндö kатты аiтыскан сертіңіздāн,
сізді іздāп нешā бардым џеріңізгā,
ашыктык кетпāді ішімізден.

220.

Сен ашык мен танырмын басыңыздан,
келдім енді іш кетпāі kасыңыздан,
Корлук џан бір сіздің кöркöмӯңӯзгö
ашык болђан kаiђым кöп џасымыздан.

221.

Һāмра, kош келдің мында, деiмін,
мен бір акыл аiтаiн саңан, деiмін,
kалађаның берāiн енді саңан,
осӯ kыздың бірāӯн берāiн таңда деiмін.

222.

Сöiлöсӯп екāӯнӯң кöңлӯ kанды,
Корлук Һāмраңа kаiђы салды,
бу kыздардың бірāӯн ал деген сон
Һāмра назын аiтып ашӯланды.

223.

Сенің ӯшӯн келдім енді, кетāiн,
Корлук, ӯiгö kаiтып мен кетāiн!
мырадымда максудӯм бір сен едің,
Корлуктан öзгö kызды мен нетāiн?

224.

Саңан ашык боп џӯргöнмӯн џолда,

közÿmÿzgö senï körsöttÿ kudai taġala,
senï izdäp köp renžï körÿp edim,
endï maġan negä aitasyn bu sözdÿ?

225.

Ҵylai, ҵylai ҵas akty közÿmdön,
bu köңlÿmdö bötön ҵok sen özÿңdön,
Korluk, köңlÿm bir özÿңdö,
sen taisaңda men taimaimyn sözÿmdön.

226.

Men keldïm senï izdäp elimïzdän,
Misir degän šär bar ҵerimïzdän,
osÿ ҵerdä airylyp kaitain endï,
Korluktan baska keräk ҵok özÿңÿzdön.

227

Korluk, sennän baska alarym ҵok,
bir ҵerdän bötön ҵakka bararym ҵok,
meniң köңlÿm, Korluk, bir özÿңÿzdö,
ölsömdö bu sözÿmdön tanarym ҵok.

228.

Tÿstö körgön Korluk sen emäspä?
saġan ašyk bolġan men emäspä?
bu sözdÿ negä aittyң, Korluk ҵan?
seniң men birgä ölsöm ep emäspä?

229.

Hämra naza bolÿp ҵylaid'endï,
tÿsÿndö körgöndörÿn suraid'endï.

230.

Kim edï, ҵarym, tÿndö saġan kelгän,
ustai almai tamaġyңnan ҵÿrö bergän,

тамам ǥан ǥïлып келдï о ǥергä,
кім едï некä kыјып бата бергäн?

231.

Кöрӱп едің ссн таḃыда мундаі тӱсӱ?
біздï kылḃан осундаі kудаі ісі,
Корлуk kыз біздäргä ӱäкіl болḃан
кім едï узун боілӱ kара кісі?

232.

Ол султан болḃан болар дедï,
ол біздï некä kыіḃан Омар дедï,
онӱң бäрін сурасаң, е Корлуk!
сізгä коскан біздäрнï солар дедï.

233.

Ölбöстö kосӱптӱ біздï kудаі,
kудаі kылса äр ісің едï оң аі,
бу kыздарḃа кöз kылып аітып едім,
кöңlӱңдӱ ренжітпä олаі булаі.

234.

Һäмра бізгä бол äзіз меімäн,
болӱптӱ ендï, Һäмра, дäӱрöн саḃан,
kудаі ölбöстö kоскан екäн,
белгілï ǥар болӱңӱз ендï маḃан.

235.

Сеніңмінäн ǥаксы ǥӱрбін ендï!
аітаін аузӱмнан бу арзымды!
kаі кӱнӱ öлöрӱмдӱ kудаі біläр,
ölгöнӱмшö кöрö кöр ǥïдарымды!

236.

Сен бīлä ендї менїң шäрїмдї,
алтын кӱмӱс цакут кäӱ'äрїмдї,
Һäмра кош келїпсїз бу араҕа,
сен бīлä тамам кул кісілäрїмдї.

237.

Бїздї їздäп келїпсіз елїңїздäн,
Місір дегäн шäр бар церїңїздäн,
Һäмра цан бу дӧӱрӧн бїзгä ендї,
устап катты куса кӧр белїмїздäн.

238.

Ашык болып келїпсїз бїзгä деїдї,
бу дäӱрӧн ендї царым сїзгä деїдї,
кӧзӱм нурӱ мырадым Һäмра цан,
бӧтӧн цакка кӧзӱңдӱ сӱзмӧ дедї.

239.

Кызыкпаімын бу дäӱрӧн оспу, деїдї,
кӧңлӱңӱздӧн каіҕыңыз кетсїн, деїдї,
кӧңлӱңдӱ ендї ренжї кыла кӧрмӧ!
бу ӧмрӱм сїздїңмäн ӧтсӱн, деїдї.

240.

Һäмра цаксы кїзмäт кӧрдӱ деїдї,
дäӱрӧндї кызыкмїнäн сӱрдӱ деїдї,
кызык кӱнӱң саін оінады екі ашык,
кудаі таҕала тїлäгїн бердї деїдї.

241.

Һäмра Корлукмäн бек шатланды,
екäӱ кырк кӱн оінап кӧңлӱ канды,

бір кӳн ӳідӧ отурӳп ер Һӓмра
Һӓмра аіҕаі салды, kаіҕыланды.

242.

Корлук онӳң kаіҕын біläіді енді,
кӧздӳң ҷасын тӧгӳп ҷылаіды енді,
сен аіҕаіласаң ішімӓ от тӳстӳ,
Корлук назын аітып ҷылаіды енді.

243.

Куанышым, кӧрӧр кӧзӳм, аі ҷарымыз!
бізгӓ аітшы! біläін не зарыңыз?
Һӓмра, не ӳшӳн аіҕаі салдың?
kабар kылып сыры ҷоk турармыз.

244.

Һӓмра, мен таньрмын кӳl ҷӳзӳңдӧн,
бу кӧңlӳмдӧ бӧтӧн ҷоk бір ӧзӳңдӧн,
не ӳшӳн, Һӓмра ҷан, аіҕаі салдың?
дерт алдым ҷӳрӧгӳмӧ бу сӧзӳңдӧн.

245.

Менің кӧңlӳм kош еді мунан бурун,
енді менің ҷӳрӧгӳм дерткӓ толду,
басыңды аіналаін, Һӓмра ҷан!
не ӳшӳн kаіҕы kылып аіҕаіладың?

246.

Һӓмра аітты: дертіміз кӳштӳ деіді,
el ҷуртӳм есімӓ тӳстӳ, деіді,
ӓкӓ шешӓ el ҷуртӳм kалды kаіран,
kаіҕылы боп кӳнӳмӳз, кӧштӳ деіді.

247.

Мен тiläп kылђаным ɥok äkäм сöзӱн,
бу ɥергä keliп едiм бӱlбӱl ӱшӱн,
äkäм кöрдӱ тӱсӱндö бiр бӱlбӱl kус,
бар едi ɥолдас kылђан екi кiсiм.

248.

Ол екäӱ бiрдäi ађам едi,
äkäмнiң кiзмäтiнä о да ɥӱрдӱ,
ол екäӱ бiр ɥолмäн кетiп едi,
екäӱ кöрӱнöрмö мађан ендi?

249.

Ол бӱlбӱl турђан ɥерi бађы деiдi,
есiмä kaiђы тӱстӱ тађы, деiдi,
ɥерiмiз Мiсiр дегäн шäр деiдi,
äkä, шешä, ађаларым kалды деiдi.

250.

Онӱң атын сурасаң Бӱlбӱl Кӱјö,
äkäмдi ашык kылђан шыбар уја,
äkäм онӱ тӱсӱндö кöргöн екäн,
оiлађанда от болдӱ кӱјö, кӱјö.

251.

Онӱң тађы kaiђысы басымызда,
Корлук ɥан, зарландым kасыцызда,
äkä шешä еl ɥуртӱм кöрölмöдӱм,
кудајым kaiђы салды ɥасымызда.

252.

Мен еliмдäн шыkkалы ӱш аi болдӱ,
еliм kалды ɥетälмäн алыс болдӱ,

кетӓрдӓ муңдўk ӓкӓм џылап еді,
ендї кісі џўрӧгў дерткӓ толдў.

253.

Ā̈кӓм Кусрау, Һӓмра менің атым,
аіђаі салсам аллам ӧрттӧр менің дертім,
осў едї, Корлук џан, менің дертім,
тілӓгїмдї берӓрмӓ kудаjым.

254.

Корлук аітты: тілӓгіңдї берӓр kудаі,
kӧңlўңдў ренџітпӓ олаі булаі,
онў мађан kаіђы деп аіта kӧрмӧ!
сађан kыін болсада мађан оңаі.

255.

Һӓмра џан, сіз адам, біз перімїз,
алдыңа keltїргӓlї сіз kӧрўңўз,
онў мађан kаіђы kып аіта kӧрмӧ!
kудаі сізгӓ буjурса kӧрӧрсўңўз.

256.

Һӓмраның kӧңlў шат болдў деіді,
Корлук бір даус kылды деіді,
аспандан бір деў keлiп баіда болдў,
онўң атын Ā̈штӓр деў аітты деіді.

257.

Аі Ā̈штӓр, тілїмӓ наншы! деідї,
бу џігіттї kасыңа алшы! деіді,
ондађы бўlбўl kустў алып keлсїн!
Шӓмўн бакkа алып баршы! деідї.

258.

Бу барып Шӓмўн kӧрсўн! деідї,

ішїндӓ сеіl кылып џӱрсӱн! деідї,
бӱlбӱlдӱң џаткан џеріп буҕан кӧрсӧт!
Һӓмра мунда алып келсін деідї.

259.

Һӓмраны Ӓштӓр аркасына алды,
Шӓмӱн дегӓн баҕына алып барды,
ол Шӓмӱн алтын кӱмӱс кӓӱ'ӓр екӓн
Һӓмра кӧрдӱ даҕы каіран калды.

260.

Һӓмра Шӓмӱнҕа келӓдї енді,
ішїндӓ сеіl курӱп џӱрӧдӱ енді,
бӱlбӱlдӱң џаткан џерї кӓпӓс екӓн,
Һӓмра ішїн ашып кӧрӧдӱ енді.

261.

Һӓмра ол кӓпӓстї ашып кӧрдӱ,
кӧрдӱдӧ бӱlбӱl Кӱјӧ аіҕаі кылды,
бӱlбӱlдӱң аібаттыҕы солаі екӓн,
Һӓмра кӧргӧн џердӓн ол џыҕылды.

262.

Корлуктың Корзапыран апа едї,
Шӓрӱш Шӓбӓl патса ӓкӓсї едї,
Корзапыран аспанда џӱргӧн екӓн,
кулаҕыны бӱlбӱlдӱң ӱнӱ келдї.

263.

Деӱlӓрї Шӓмӱнгӓ барып келдї,
келдїдӓ бӱlбӱl кустӱ кабар бердї,
кӓпӓстїң ішїн ашып бір адамзат,
букуш болӱп џыҕылып џатты деідї.

264.

Бујурдў Пакратка кеlтір! деідї,
бујурўђўн осў џолў бітір! деідї,
аспанђа алып шыђып џергä таштап,
таштап онў мында ölтўр! џеідї.

265.

Пакрат бу сöздў̆ kабул кöрдў̆,
бардыда Ѣäмраны алып џўрдў̆,
Пакрат аппар џаткан сон
Äштäр мунў кöрў̆п kол аілацды.

266.

Пакрат Ѣäмраны алып кеттї,
Ѣäмра бір аллађа алыс кеттї,
мунў негä аспанђа ап шыктыц? деп
он батпан темір алып kўп џеттї.

267.

Äштäр kатты ашў kылды деідї,
ашўланып артынан џўрдў̆ деідї,
мунў негä аспанђа ап џўрдў̆ц? деп,
он батпан темірмінäн урдў деідї.

268.

Екі деў аспанда ендї урусады,
Äштäр Ѣäмрађа ендї болусады,
Пакраттыц kолўнан тўшў̆п кеттї,
Ѣäмра тöмöн kараі kуласады.

269.

Ѣäмра аспан кöктöн kулаід'ендї,
кöздў̆ц џасын кöl kылып џылаід'ендї,

осўдан џергä тўсўп ölöмўн, деп,
kудаiђа зар kылып џылаiд'ендi.

270.

Џаратkан џермäн köктў kадыр џаппар,
џалынсаk е kудаi kўдрöтўң бар,
џылаiмын тўнў kўндўз бiр öзўңö,
шäрмäндä бiз кäрiптi kылма ендi зар!

271.

Бäрi џаның äкäсi Адам Äппä,
бiздäрдäн паiда болдў осў џандар,
Ыбра'ым Ысмађыл Нуђ нäбi,
мырат берäр бiздäргä ол џаiђамбар.

272.

Бäрiдäн kуатты едi Шiр Џаздан,
тiläiмiн осў kўндö медäт сiздäн,
шäрмäндä kaiђылы боп џергä тўсўп
барм'екäн осў kўндö муңдўk бiздäн?

273.

Дўнўöдö патса болђан kан Сўläiмäн,
тiläктi бўгўнгў kўн мен тiläiмiн,
бiздäргä медäт берген kўнўң едi,
шäрмäндä бiр кäрiптi kылма! деiмiн.

274.

Äзрäт Äli палуансын мунда анда,
сiздäн басkа палуан џоk бўгўн таңда,
мен кäрiп осў сађат ölўмгö џеттiм,
ер Äli таkсыр палуан öзўң оңда!

275.

Һӓмра келӓ џатыр кӧп аінаlып,
кудаімӓн паіђамбарђа ныјаз кылып
Корлук іші кўідў, кабар білді,
деўлӓрін џібӓрді буjўрўk кылыш.

276.

Тамам деўлӓр аспанђа шыкты деіді,
Һӓмраны џаксы кылып кўттў деіді,
Корлуктың џарлыђын ікі аітпаі
катты џергӓ тўсўрмӧі туттў деіді.

277.

Һӓмраны тўсўрмӧі алды, деіді,
Корлуктың шӓрінӓ барды, деіді,
Корлуктың ішінӓ каіђы тўстў,
Һӓмра ӧlўп букуш боп калды, деіді.

278.

Калктыр тауп алып келдің, деіді,
мађан бір каіђы тўстў білің! деіді,
менің џарым Һӓмра калады ӧlўп,
дӓрісі табыlарма мунуң? деіді.

279.

Џан ішіндӓ калды ӧlўп џарым, деіді,
керӓк болса ӧкпӧм алып кађың! деіді,
казінамдың бӓрінді ашың! деіді,
мал мўlкўм бӓрінді шашың! деіді.

280.

Бу џарыма іш бӧрі болмас деіді,
курумас ікі кӧздӧн џасым деіді.

281.

Мен кештім бу дӱнӱӧlӱк кӱндӧрӱмнӧн,
паіда ҷоk дӱнӱӧlӱк бу малымнан,
kыркмың kулунӱң бäрін kудаіҕа аітам,
тіläімін ӱмӱшӱм бар бу ҷарымнан.

282.

Ҷылаімын тӱнӱ кӱндӱз kудаjыма
бу ҷарым ҷазылмаі kабар kылман,
муңсӱз менің немäні кӧргӧн кеӱнӱм,
kылаін ҷар ҷолӱнда ҷаным kырбан.

283.

Дӱнӱӧдӧн менің баҕым kараң, оібаі!
kаіҕымäн есім оттаі ҷанды, оібаі!
дуспанымдан кегімді алҕанымша
шыдамаі ҷаным шыҕып барады, оібаі!

284.

Ашӱ Корлуктың, kатты келді,
lешкäрін бäріндä алып ҷӱрдӱ,
Корлуk апасынан кӱштӱ еді,
бардыда lешкäрін kоідаі kырды.

285.

Апасының lешкäрін kоідаі kырды,
барып Бӱlбӱl Кӱjӧнӱ алып келді,
Корлуктӱң апасы Корзапыран
келдідä, Корлукkа ӧкпӧ kылды.

286.

Корлуk негä мундаі kылдың? деіді,
бір адамзат ӱшӱн kылдың, деіді,

maŋан сен сырыңды аітпаі Корлуk,
не ўшўн lешкäрдi kырдың? деiдi.

287.

Корлуk аітты: дертмiнäн мен џўрöмўн,
iшiндäгi оттў kаітiп сöндўрöрмўп,
бiр адамзат аі апа сен бiлмäiсiн,
мунўң кäдiрiн џаiларын бiлдiрäрмiн!

288.

Аі Корлуk, бiр адамŋа ашыk болсаң
џарыңды ендi маŋан кöрсöтсöң,
перiзат адамзатkа ашыk болармa?
ол адамдың џўзўн бiр кöрсöм!

289.

Онан сон Корзапыран кöрдў деiдi,
кöрдўдö Һäмраŋа тöндў деiдi,
Һäмраның кöркöмў кöргöн џердäн
ашык боп kаiŋыŋа iшi толдў деiдi.

290.

Корлуктың тiлiнä нанды, деiдi,
кöрўмдўккö бўлбўl бердi, деiдi,
кöргöн џердäн ашык боп Һäмраŋа
бўлбўlдў кöрўмдўккö бердi, деiдi.

291.

Корзапыран кöрдўдä ашык öттў,
ашыk боп Корзапыран есi кеттi,
басыңнан аiналаiн, Корлуk џан,
џарыңды бiр кўн маŋап бершi! деiдi.

292.

Ашык бу ціґіттің бізгä öтöр,
аітыпныз біз кäдірін білмäі бекäр,
бу дäулöтӳм бäріндä саҕап бердім,
царыңды бір кӳн бізгä берсäң нетäр.

293.

Бу ціґіттің кäдірін біläін мен
саҕан бір есім тӳстӳ тіläін! мен
царыңды бір кӳн берші, Корлук цан!
цетім болмаса бір оінап кӳlбін мен.

294.

Келäді адамзат сізгä мімäн,
кöрбlмöдӳм мен адамды мундаі мен цан,
Корлук цан, царыңды бір кӳн берші!
бір сöіlöсӳп кöңlӳмдӳ kандыраін!

295.

Корлук аітты: бу істі kудаі сӳімöс,
бу аітkан сöзӳңӳздӳ kабул кöрмöс,
е апа бу сöзӳңӳз kатты обал
апамінäн сіңlігä некä цӳрмöс?

296.

Е Корлук, цаман сöз аіттың, деді,
шерігäттің цолуңнан kаіттың деіді,
бу сöздӳ kалаі аіттың е Корлук,
сен öзӳң тамаҕыңа таrттың деді.

297.

Екäуӳнӳ кölдöнöңгö бармаk болдӳ,
kазы алдына цыҕылып kалмаk болдӳ,

ертäн біз екäў барармыз о kазыҕа,
kазынын сöзўн екäў алмаk болдў.

298.

Корзапыран kазыҕа бармаk болдў,
тўн ішіндä акылын алмаk болдў,
бара берсäм öзўмö берäр ол деп,
дўнўölўктў алдына салмаk болдў.

299.

Корзапыран öзўнö тартты деіді,
шерігäттің цолўнан kаітты деіді,
бара беріп Һäмраны алаін деп,
kазының алдына кеп аітты, деіді.

300.

Е kазым, kулаҕыңды сал бізгä! деіді,
бір цумусўм тўстў сізгä, деіді,
мен келдім тілäк тілäі, kазым, мунда,
кöңlўңдў kаіра кöрмö öзгö! деіді.

301.

Кöрўндў бір адамзат маҕан деіді,
цўрöгўмдў от kылды тамам деіді,
Корлуkkа аіта: кöр некä бар деп
ертäңгі ертä келäрміз саҕан деіді.

302.

Мен келдім, бір тілäкті сіздäн тілäп
тілäгімді берсäңіз сöзўмдў алып,
ертäңгі кўн келäрміз алдыңызҕа,
сонда, kазым, аіта кöр некä бар деп.

303.

Кырk мың kулдў берäін ат тонўмінäн,

тіläк тіläп келіппін бір ҷолмінäн,
ер токумӯ онӯң бāрі алтын,
kазым, разы бол сонда маҕан.

304.

Тіläк тіläп келіппін бір-аk ҷол,
kазымау, напбасаң алсаңпы kул,
Кундуз шāр Шāмӯн бāрімäн ал,
kазымау, енді осуҕан разы бол!

305.

Сураеаң менің атым Корзапыран,
мен келдім сізді kалап осуңӯздан,
kалаҕаның бāрін недä болса
енді сöзӯң барма аітшы маҕан.

306.

Берäін тіläгіңді мунда келсäң ,
мен бір тіläк тіläін kабул етсäң,
бу бергäнің бāрі ас кöрöмӯн,
берäін енді бетіңнäн отуз сӯісöм.

307.

'Олаі болса ҷаксы болар бір мен kара!
берäін енді саҕан öзӯп бāрі,
аk бетімдäн кел сӯі отуз, kазым!
ертäңгі кӯн kылма кöңӯлдӯ ала!

308.

Казының аітканына кöндӯ деіді,
бетінäн отуз сӯјö берді деіді,
ҷасырып кöрӯнбäі тӯн ішіндä
Корлуктың kасына келді деіді.

309.

Корзапыран орунўна келдї, деідї,
Корлук екі бетїн кӧрдў̈, деідї,
Корзапыран бетї kара болдў,
бара берїп келгäнїн білдї, деідї.

310.

Корзапыран белї тар едї, деідї,
кӧңлў̈нӧ цаман нiјäт алды, деідї,
Корлуктың кӧңлў̈ндӧ іш нерсä цоk,
ертäңгі ертä kазыҕа барды деідї.

311.

Кош келдїң, kазы бізгä бу араҕа,
естї болсаң цў̈рмӧ іш параҕа,
шерігäттїц турус аітпаі цалҕан аітсаң,
kанынҕыз дäрі болар бір цараҕа.

312.

Кытап сӧзў̈н аіт! kазым молдасын kоі,
шерігäттї бек цаксы біläсїн kоі,
kазымау, пара ў̈шў̈н цалҕан аітсаң
kазаң бітсä бір кў̈н ӧлӧсў̈ң kоі.

313.

Ер цігіт аkылынан сассам'екäн?
раст аіт, kазым, некä kоссам'екäн?
апамäн сіңлїнїң арасына
раст аіт, kазым, некä kоссам'екäн?

314.

Казымау, тыңда макшар болар деідї,

мызан дегӓн таразы курар деiдi,
ҵалҕан аiтсаң ҵазасын сонда, казым,
бу аiткан сӧзӱңӱздӧн сурар деiдi.

315.

Ҵалҕаншының дуҕасы ушпас, деiдi,
онӱң сурак кылҕаннан кешпӓi, деiдi,
апамiнӓн сiңiнiң арасына
Корлук ҵан, iш некӓсi тӱспӧс деiдi.

316.

Ашӯ Корзапыран катты келдi,
не ӱшӱн сен алдадың менi, деiдi,
iшi баурӯ елжiрӓп Корзапыран,
ол казының алдына ҵетiп келдi.

317.

Маҕан сен не ӱӓдӓ аiттың, деiдi,
аiтып не сертiңнӓн каiттың? деiдi,
кылаiн сенiң iшiң баiҕус, казым,
алдаi тӱҕӱн кiсiнi таптың деiдi.

318.

Кӱнгӧ бакпаi кыласыз iсiңiздi,
тапсаң алдаi тӱҕӱн кiсiңiздi,
iманыңды аiта бер ендi, казым!
осӯ ҵердӓн кезӓрмiн басыңызды.

319.

Ӓӱӧl сен менiңмiнӓн болдӱң, деiдi,
ӓкпӓliп моiнӱма кол салдың, деiдi,
алҕанымды берӓрсiн ендi, казым,
сен менi отуз сӱiдӱң, деiдi.

320.

Е kазым, сенї алып бараінда!
бір талаі саҕан тура ураінда!
тамашалар кӧрӧрсӳн енді, kазым,
екі џӳзӳң kап kара kылаінда!

321.

Корлуk аітты: е апа, ашыk болма,
ашыk о не џаманда, мунда анда,
kунаkар болӳп бірӓӳ ӧлтӳрӧсӳн,
не деп џуап берӓсін тӓңрі алдында?

322.

Онӳ џалҕан аітасын пара беріп,
шаітан џолӳнда кӧңлӳң kара кіріп,
тыңда сураса сураушӳ kыін џердӓ,
не деп џуап берӓсін сонда турӳп.

323.

Кызың мундаі, е kазым, ашык болсӳн!
бірӓӳгӧ ыkласы џоk кӧңлӳ берсін!
ӳстӳңӳзгӧ џыҕылсын ӳјӳңӳз! деп
Корзапыран kарҕаіды, не kылсын?

324.

Корзапыран сӧздӧн kаітты, деіді,
Корлуkkа аkыл kылып аітты, деіді,
Корлуk Һӓмрамӓн kуанад'енді,
екӓӳ таҕы kырk кӳн џатты деіді.

325.

Кырk кӳн екі ашыk оінап кӳлдӳ,

екӓўнўң тiläгiн кудаi бердi,
бiр нешӓ кўн öткöн сон ер Һӓмра
бiр кўн цатты дағы «а» урдў ендi.

326.

Корлук аiтты: болдў не саған? деiдi,
сырыңызды аiтшы ендi маған! деiдi,
е Һӓмра цан, каiғы кып «а» урғаның,
от болдў цўрöгўмдö тамам деiдi.

327.

Һӓмра аiтты: Бар кудаi ўштў деiдi,
еli цуртўм есiмӓ тўстў, деiдi,
ӓкӓ шешӓм еl цуртўмдў кöрölмӓдiм,
шермӓндӓ боп кўнўмўз кештi деiдi.

328.

Һӓмра аiтты: iшiмдӓ дердiмiз бар,
ӓкӓ шешӓмiнӓн аiтыскап сертiмiз бар,
каiғылы шермӓндӓ боп ӓкӓм калды,
бiзгӓ ендi кöрсöтöрмö онў цабар?

329.

Ӓкӓ шешӓмнiң кiзмӓт кылып едiм,
кiзмӓтiндӓ шермӓндӓ болўп едiм.
Кудаjым цолўмўздў узак кылды,
ўш аiды ўӓдӓ кылып келiп едiм.

330.

Ол аiткан ўӓдӓмiз ўӓдӓмiз кеттi деiдi,
ӓкӓ шешӓнiң карызы öттў деiдi,
Һӓмра о сöзўн аiтып цылап цылап
еl цуртўм есiмӓ тўстў деiдi.

331.

Корлуk аітты: Каіђыңды тынгызалы,
Місір шäрі џуртўңа џеткізäлі,
олаі болса Һäмра kaiђырмаџыз,
äкä шешäнің kарзын тігізäлі,

332.

Екäў̆ оңата шыђып алып
амандасып џыласып маукўн басып
Корлук Һäмрамäн арзын десті,
амандасып кöрўсўп кöп џыласып.

333.

Корлуk аітты: Кетäсін џуртўңўзђа,
мені салып кетäсіз kaiђы дердіңізгä,
бір аллађа тапшырдым, Һäмра џан,
џігіт болсаң џетäрсін сертіңізгä.

334.

Кетті деп, Корлуk џан, муңдў болма,
мен есімдäн таштаман анда.
Корлуk аітты: Кöңlўм бузўлдў koi,
мекäбäт ріштäсі ўзўlдў koi.

335.

Мен џыламаі kaiтaiн, Һäмра џан,
берсäң кöз џасыңа џаным kырбан,
бір мезгіl кеläрмін, kош аман бол,
кöкрöктö бар болса аманат џан.

336.

Корлуk аітты: Кетсäңіз мен кöрмöімўн,

ɥамандыk ɥаксыныђың мен білмäімін,
бір аллађа тапшырдым, Һāмра ɥан,
ɥанынды kaiђылы kылма тез kelälмін.

337.

Ӱlкöн ɥаксынын ɥардан аірылђанша,
шермäндä бу дӱнӱöдö зар kылђанша,
сабырзыздыk kылма, Корлуk ɥан!
аманат ɥан тірі боп kaiрылђанша!

338.

Кеlämін деп акыл есім аласын сен,
кеlмäі отkа ɥаным саласын сен,
бір аллађа тапшырдым Һāмра ɥан,
кеткäн сон kai уаkытта кеläсін сен?

339.

Сенсіз кӱнӱм кöрöрмӱн kai ɥердäрдäн,
артыk ɥаілар табыларма бу ɥаілардан,
кӱдöрӱзӱп кетäрсін акыр öзӱңнӱ,
сен адамсын, мен пері, Һāмра ɥан.

340.

Кеläрмін ɥаным kудаі алмаса мен,
ɥан шыђып басым тӱздö kалмасам мен,
ɥан тосӱм, аман бол, ренжімä!
кеläрмін öзӱңӱзгö ölмöсöм мен.

341.

Корлуk ɥана бір тал шашын берді,
kыін kышт'ау іс болса тут! деді,
керäк болђан ɥеріңä мен барамын,
ескä алып тутсаң kыін ɥердä.

342.

Һӓмра Корлукмӓн амандасты,
џары кеткӓндӓ кӧзӱнӧң тӧгӱп џасты,
тірі болсам ӱш аіда келӓрмін деп,
Һӓмра Корлукмӓн сӧз баіласты.

343.

Һӓмра џаі џаі кетті деіді,
арада тӱнӱ кӱндӱз ӧттӱ деіді,
бір нешӓ кӱн џол џӱрӱп ер Һӓмра
оҕӱн шаншкан џерінӓ џетті деіді.

344.

Екӓӱ барса келӓр џолҕа тӱскӧн деіді,
аҕасы kаітпаҕанын білді деіді,
буларды̆ң kаітпаҕаның білдідӓ
бӱлбӱл kус бір џергӓ кӧмдӱ деіді.

345.

Екі аҕамнан аірылып не боламын? деп,
олардың кеткӓн џолмӓн џӱрдӱ деіді.

346.

Таҕы Һӓмра џол шыҕып џӱрдӱ деіді,
џол ӱстӱндӧ кӧп бінӓт кӧрдӱ деіді,
бір нешӓ кӱн џол џӱрдӱ ер Һӓмра,
бір шӓрдің ішінӓ кірді деіді.

347.

Һӓмра ол шӓрді аралады,
аҕаларын kыдырып табалмады,

аҕаларын kыдырып іздäп іздäп
Һāмраның kарыны ашып kалжырады.

348.

Һāмра кöп бiнäт кöрдӳ деiдi,
аkыр kудаi тiлäӳн берді деiдi,
kарыны ашып kалжырап ер Һāмра
аспашының ӳjӳнö келдi деiдi.

349.

Аспашының ӳjӳнö келiп кiрдi,
Һāмра тамаk бер деп булӳн берді,
алдына бiр табаk ас kоjа берді,
екi аҕасы сол ҷердä āзiр болдӳ.

350.

Екi аҕасы тысkарыдан келдi деiдi,
Һāмра kуаншы kылып kӳлдӳ деiдi,
ол екäӳ Һāмраны танымады,
Һāмра онӳ таныш бiлдi деiдi.

351.

Екi аҕасы кöп бiнäт кöргöн екäн,
абдан-аk есi кетiп öлгöн екäн,
екäӳ бiрдäi болӳп аспашыҕа
ҷумус kылып ҷалшылыҕа ҷӳргöн екäн.

352.

Екiсiнä мында келшi! деiдi,
бiр ҷаксылыk kылаiн кöршӳ! деiдi,
ҷӳдöп ҷӳргöн екäӳнӳң ҷан екäсiн,
менiң асымнан бiргiп ҷешi деiдi.

353.

Џегälі сіздіңмінäн ебі кеlмäс,
сіздің аітар тенäңіз біздäі емäз,
табаҕыңды џаласаk болар бізгä,
kасыңа џібäрсäңдä бараlмаімыз.

354.

Енді Һäмра кöз џасын алды,
аҕаларын кöрдӱ kаіран kалды,
Һäмра аҕасына шыда алмаі
болмаjыk, мунда кеl' деп kасына алды.

355.

Муңдӱk болҕан kалжырап екі аҕа,
сіз енді таныдыңма? мен Һäмра,
сізді іздäп кöп ренжі кöрӱп едім,
бӱгӱн кöзгö кöрсöттӱ алла таҕала.

356.

Аҕасы білдідä, џылаіды енді,
кöздӱң џасын кöl kылып џылаід'енді,
кöрмöгöн кöп аі кöп џыл болдӱ,
kалыңыз не болдӱ деп сураід'енді.

357.

Џол џӱрдӱм kаіҕымінäн џаз kӱс,
булаі џаксы боларма kудаі іс?
кетä кеl енді, аҕалар, џуртӱмӱзҕа
алып кеlдім іздäгäн бӱlбӱl kус.

358.

Біз екäӱмӱз џалҕанда болыппыз зар,

Һӓмра, сізгӓ аітар муңӳмӳз бар,
екӓӳмӳздӳң баісымыз баілаулӳ еді,
аспашының біздӓрдӓ карзы бар.

359.

Һӓмра аітты: біздӓргӓ кӧп џыл болдӳ,
ӓкӓ шешӓ бізді кӧрмӧгӧн kaiҕы болдӳ,
ӓкӓ шешӓ біз кӓріп саҕынҕанда
ендігішӓ џӳргӧн дерткӓ толдӳ.

360.

Аҕалар, енді ӳігӧ кетӓлік біз!
ӓкӓ аітkан сертінӓ џетӓлік біз!
аҕалар, моінӳңӳзда kарзыңыз болса
kарыз kылмаі ӓкрӓткӓ ӧтӧлӳк біз.

361.

Кудаі енді kылар кем сен болмасаң,
Һӓмра џан, бінӓт кӧрдӳм сен болмасаң,
біздӓн енді kаіран џok, Һӓмра џан,
kарызды ӧтӧлмӧімӳз сен болмасаң.

362.

Аітkан сӧзӳн аҕаларын алды енді,
булардың kарзын ӧтӧдӳ енді,
ат ер тоkум енді сатып алып берді,
булар џолӳна џӳрӧ берді енді.

363.

Бу ӳшӧӳ kуанып кӳлдӳ деіді,
ӳш беішара џолӳна кетті енді,
бір нешӓ кӳн џол џӳрӳп ӳшӧӳ,
оҕӳн шанкkан џерінӓ келді деіді.

364.

Оҕӳн шанщкан ҷеріна келді деіді,
ӳш оҕӳ шанщылҕанын кӧрдӳ деіді,
оҕӳман бӳлбӳл кустӳ алып турӳп
ол ӳшбӳ ҷолӳна ҷӳрдӳ деіді.

365.

Кудаіым ҷаман ҷанды нега алмаіды,
ҷаман ҷан ҷаксымакты біlälмäіді,
аҕасына дуспан дегäн сол емäс,
екäӳ һäмраны кӧрӧlмӧідӳ.

366.

Екäӳ һäмраҕа кастык кылды,
бу һäмра біздäрдäн істі бӧlдӳ,
бір кудук касына конҕан екäн,
һäмраны ӧlтӳрӧмӳз кеңäс кылды.

367.

Бу һäмра äкäмä ӧзӳ сӧіlӧр,
бӳлбӳlдӳ мен екпälдім, мынаҕы дер,
екі аҕамды азаптан мен куткардым,
екäӳ ҷалшылыкка ҷӳргӧн дер.

368.

Бу аіткан сӧз біздäргä ӳlкӧн намыс,
äкäм біздäрдäн іс сураі алмас,
кудук касында кеңäс кылды
һäмраны ӧlтӳрмӧсӧк енді болмас.

369.

Äкäміз мунӳ сӳіӧр бізді коіӳп,
кетälік осӳ ҷердä мунӳ коіӳп,

бір аҕасы аітады öлтўрмölўк,
екі кöзўн алаік бірдäі ојўп.

370.

Екäў ҷамандыkkа бастаід'енді,
бір бірі аітkан сöзўн kостаід'енді,
Һäмраны екі аҕасы тутўп алып
кöзўн ојўп тірідäі тастаіды енді.

371.

Екäў кöзўн ојўп алды, деіді,
kудуkkа тірі аппарып салды, деіді,
ҷаксылыктан ҷамандык кöрдў даҕы,
kудукта ҷылаі ҷылаі kалды деіді.

372.

Һäмра ол сыңрауда ҷалҕыз kалды,
бўlбўl kус екі кöзўн алды деіді,
буҕанҕа бір kаіла боларма? деп
kанатының астына салды деіді.

373.

Kаіҕысы Һäмраның kатты деіді,
зорлуктў аҕасынан тапты деіді,
беішара ылажы ҷоk käріп болўп
сäläмді еl ҷуртўна аітты деіді.

374.

Аҕалар, шыныңмінäн кетäсізбä?
кöзўмдў ојўп мыратkа ҷетäсізбä?
не öлтўрмöі бір еlгä не тігізбäі?
тірі тастап шермäндä кетäсізбä?

375.

Дӱнӱӧдӧ муңдӱ болђан мын бір кäріп,
зарландым бу kудуkта ңалђыз болӱп,
е бӱlбӱl, kудајымның шындыk ӱшӱн
бара кӧр äкä шешäмä сäläм алып!

376.

Е ађалар, біз кäріп ңатармызба?
бу ңалђанда kaiђыђа ңетäрмізбä?
е бӱlбӱl, бір kудаiның шындыk ӱшӱн
сäläм аiт шешäмінäн äкäмізгä!

377.

Шӱкӱр алла, Һäмра улӱң kалды деңіз,
ађасы кӧзӱн ојӱп алды деңіз,
іш ңазыђы ңоk еді ађасына,
кӧзӱн ојӱп kудуkkа салды деңіз!

378.

Һäмраның kалды kараңгы кӱнӱ деңіз,
осӱ кӱндӧ кетіптір булӱ деңіз,
kудуkkа кӧзӱн ојӱп тірі салды,
осӱ кӱндӧ ӧlгӧн ңоk тірі деңіз!

379.

Ңаман іскä тӱсӱптӱ басы деңіз,
ңалбрап кӧргӧ тӱстӱ шашы деңіз,
kудаі болӱсса осӱ кӱндӧ,
кӧз kанымäн kaiђы тур осӱ деңіз!

380.

Дäурӧнӱ Һäмраның солдӱ деңіз!

kaiӷы дертkä џўрöгў толдў деңiз!
џылаi џылаi kудуkkа kалды џалӷыз,
kудајын бір кўдрöт болдў деңiз!

381.

Патса уiкудан ојан деңiз!
бу kылык бір аллаӷа ајан деңiз!
Һăмра бір kудукта џалӷыз kалды,
џолдасы џыланмінăн шајан деңiз!

382.

Касында тамаk берäр кісідă џоk,
мунда сізгă џетäр кўшўдă џоk,
аі бўlбўl, екі кöзў кеттi деңiз!
бурунӷў сізгă kарар тўсўдă џоk.

383.

Аkыл Һăмраның кеттi, деңiз!
басына џаксылыӷы џеттi, деңiз!
Һăмраның бiнăтін iткă берсăң
кöргöн кўнў kаiӷымăн öттў деңiз!

384.

Муңдўk ăкăмнiң ішiндă kаiӷысы бар,
kаiӷымăн тўнў кўндўз џылаiды зар,
кöптöн кöп дуӷајы; сălăм ăкăкăмă
бергăiсiн бу iштăн џаксы kабар!

385

Муңдўk ăкăмнiң ішiндă кöп дертi,
маӷан аiтkан ăкăмнiң kатты сертi,
öз аӷамнан џамандык кöрölмöдўм,
бăрi бір алланың кўдрöтў.

386.

Kӧзӯм џok енді дäӯрӧн сӯрӧlмӧдӯм,
ӑкӑ шешӑнің kарызын берälмäдім,
кӧптӧн кӧп дуђајы сӑlӓм ӑкäкäгä!
муңдӯk болђан ӑкӑмді кӧрӧlмӧдӯм.

387.

Мӑрбӑн муңдӯk болђан менің ӑкäм,
бізгӑ енді кӧрсӧтӧрмӧ алла тађалам,
ӑкӑ шешӑм енді мені кӧрӧlмӧс еді,
муңдӯk болђан оларђа дуђајы сӑlӓм.

388.

Сактађан тођус аі он кӯн мені ішкӑ,
емізгäн бізді турӯп ертäн кешкä,
кӧптӧн кӧп дуђајы сӑlӓм шешäкäгä!
кӧрӧlмӧдӯм шешäмді муңдӯk істä.

389.

Кӧз ашып бізді бергäн џылађанда,
шыньмӑн kудаі бергäн сурађанда,
kудаі мені сурап алып еді,
кӧl kылып кӧздӯң џасын булађанда.

390.

Џӯрӧктӧн Һӑмраңыз кетпäс бутађыңыз,
шађына џетпäі ӧштӯ шырађымыз,
дуђајы сӑlӓм деісäң ӑкӑ шешäмä!
кӧзӯ џok kалды деңіз kарађыңыз!

391.

Кетті оібаі осӯ џолда џарым џасым,
kор болдӯ аі далада kӓріп басым,

мен есінä тўскöндö kолўн тутар,
kараӷым Кўl Џамалды kарындасым.

392.

Бірдäі боп менінмінäн бірдäі öскöн,
тартысып шешä сўтўн біргä еміскäп,
мен есінä тўскöндö Кўl Џамалӷа
џылаі џылаі kаіӷымäн кўнў кешкäн.

393.

Аш kалдым kудукта тамаӷым џоk,
енді менің іш кімгä керäгім џоk,
тіlägім бір алладан менің Іман,
онан басkа іш нерсä тіlägім џоk.

394.

Екі аӷасы џöнўнö салды деіді,
Һäмра џылаі џылаі kалды деіді,
бара бара муна бір нешä кўн
Місір шäр џуртўна барды деіді.

395.

Бўlбўlдў äкäсінä берді деіді,
екі улўнўң кізмäтін кöрдў деіді,
сіздäрдің соңўнан кетіп еді,
Һäмраны кöрдўңўзбö? деп сöilöiдў.

396.

Екі улў аітады: кöргöмўз џоk,
осўнўң kаіда екäнін біlгäміз џоk,
біз екäўмўз шыkkанынан бölöк едік,
онўмінäн біргä џўргöмўз џоk.

397.

Тағы ендї патсаға kaiғы тўстў,
kaiғысы патсаның болдў кўштў,
Һāмраның кеlмāгāннāн дерттї болўп
екпālшї iздāгāн бўlбўl кустў.

398.

Ішїндā Һāмраның kaiғысы бар,
кöрölмāі Һāмраны болдўм ынкар,
бір нешā кўн öткöн сон ол патса,
кешā кўндўз kaiғымāн ҷылаiды зар.

399.

Патса kaiғымїнāн ҷылаiды ендї,
кöзўнўң ҷасын кöl кылып булаiды ендї,
Һāмра ҷан сiздї iздāп кетїп едi,
кöрдўңбö деп бўlбўlдöн сураiды ендї.

400.

Патса, ол баладан кўдöрўңдў ўз!
аiтаiп, ҷаксы кылып естїң сöз!
патса, еl ҷуртўңдў ҷїшы шаншан
сонда сiздїң алдыңызда аiталык біз.

401.

Патса еl ҷуртўна kабар бердї,
еlї ҷуртў ҷїлып ҷетїп келдї,
kалктар ҷїлып турған сон
бўlбўlдöн сол арада сураiды ендї.

402.

Бўlбўl: Е патса, сöзўм тыңда!

kудаінын кўдрўтўмäн keldім мунда,
akыл eciң аірылдың kараḡыңдан,
Һāмра улўң саḡан ցok kалды ցолда.

403.

Бу сöзўм ցаксы тыңда, патсам!
еркін ցетпäі таусўлдў толḡан ajың,
Һāмра улўң сізгä ցok, е патсам,
ցаксы kылын аітаін онўң ցajын.

404.

Туḡўрдан ушўп кеткäн сунkарыңыз,
баілаўнан ўзўп kашты тулпарыңыз,
патса, кўдöрўңдў köңlўң сўт!
аіпты ցурт аітса султаныңыз.

405.

Ашылḡан кöзў бітіп булаḡыңыз,
таусўлдў ցанып турḡан шараḡыңыз,
мені мунда keлтіргäн Шäмўн баḡынан
kaiḡымäн онда kалды kараḡыңыз.

406.

Курўлдў, патсам, kызыл кўlўң,
таусўлдў сары ділдä, ўlköн булўң,
аḡаларын kуткарḡан азабынан,
дерттi бол онда kалды Һāмра ցан.

407.

Адастың, е патсам, аkылыңнан,
аірылдың ցурт ajасы асылыңнан,
аімäн кўнгö älāмгä бірдäі болḡан
аірылдың тäңрі бергäн алтыныңнан.

408.

Калды полда тузда цоk, тамаӷы цоk,
аӷасы кӧзӱн оіду кераӷі цоk,
кӧзӱн оjӱп kудуkkа тастап кеттi,
бір імандан баска нерса tilärі цоk.

409.

Кудукта Ђäмра улӱң kалды деіді,
аӷасы кӧзӱн оjӱп алды деіді,
Ђäмраның бінäтін ітка берсін!
кӧзӱн оjӱп kудуkkа салды деіді.

410.

Е патса, бу сӧзӱм тäңрігä ajан,
тäңрігä ajан сӧзӱмдӱ elгä цajам,
Ђäмра улӱң тірідäі палӷыз kалды,
осӱ кӱн полдасы цылан шаjан.

411.

Ђäмраның kаіраты кетті деіді,
басына цаксылыӷы цетті деіді,
о патсаның бінäтін ітка берсін!
кӧргӧн кӱнӱ kаіӷымäн ӧттӱ, деіді.

412.

Цӱрӧктӧн Ђäмраңыз кетпäс бутаӷыңыз,
шаӷына цетпäі ӧштӱ шыраӷыңыз,
Ђäмра улӱң сізгä цоk, е патса,
кӧзӱ цоk kалды цалӷыз kараӷыңыз.

413.

Е патса, бізді енді урӷан kудаі,
улӱң kалды енді Ыбраjымдаі,

Ɉакуптӱӊ улӱ Ɉусуптаі калды ɉалӷыз,
бір кудуктӱӊ ішіндӓ ɉылаі ɉылаі.

414.

Ɉылаі, ɉылаі коімас ол кöздӱӊ ɉасы,
кор болдӱ беішараныӊ кӓріп басы,
тым болмаса татарӷа тамаӷы ɉок,
зӓрмінӓн зӓркӱм дыр ішкӓн асы.

415.

Кöӊлӱ патсаныӊ ɉаман болдӱ,
ɉӱрöгӱ каіӷымінӓн дерткӓ толдӱ,
бурун маӷан негӓ аітпадыӊ деп
ол патса бӱлбӱлгö öкпö кылды.

416.

Патса Һӓмраны сураіды енді,
кöздӱн ɉасын кöл кылып булаід'енді,
Һӓмраныӊ дертінӓ діӱанӓ боп
патса азан аітып ɉылаіды енді.

417. Патса азан аітканы.

Каіӷымӓн турӱп ɉылаімын,
кöзӱмнӱӊ ɉасын булаімын,
тілӓрімді берӓрмӓ?
бір алладан сураін!
балада кöрмöі ɉӱрмöсöм,
перзӓнт ӱшӱн öлмöсöм,
ɉылаӷанда, бір кудаі,
караӷымды бермӓсӓӊ,
он тöрт ɉыл бердіӊ öмрӱнӱ,
каіӷыӷа салдыӊ кöӊлӱмдӱ,

он џаска балам џеткäн сон
баламдан кӱдöрӱздӱрдӱң,
кöзӱмдӱ џуртка сӱздӱрдӱң,
он тöрткö кеlсä ölöр деп
öзӱн џол сапар џӱргӱздӱм,
сапардан аман кеlсäн сон,
тіläӱмдӱ kудаі бергäн сон
шӱкӱрдӱ kылдым kудаіҕа;
кöзӱмнӱң џасын ïгäн сон
kаіҕымінäн таҕы аірылдым,
џаксыда талап оіладым,
kуаныс kылдым kудаіҕа,
kырk кӱн kызыk тоі kылдым,
таҕыда салдың бір ісkä,
кöрсöттӱң сен тӱс бізгä,
есімдä уіkуда кез kылып
ашыkта kылдың бір kуска,
таҕыда онӯ кездірдің,
перзäнтімнäн аірдың,
Һäмра џанды кöрмöдӱм,
кӱдöрӱмдӱ ӱздӱрдӱң,
онӯ kаідан кöрöрмӱн?
kабарын kаідан біläрмін?
Һäмраның дертінä
діӱäні боп ölöрмӱн,
kојандаі кезіп kараін!
kаіҕысын kаітіп шыдаіп?
кöзӱм нурӯ kараҕым
іздäсäм kаітіп табаін?
аіналаін, бір kудаі,
бір öзӱңö џылаін!
kашыkkанда kоімасын тулпарым,
џурт ајасы султаным
іздäсäм kаідан табармын?

ушўп бір кеткäн суңkарым,
атым Кусрау мен кāріп,
kаіђыда kалдым сарђаjып,
тіjäрмінбä kарађым?
іздäсäм ҷанды kыдырып
кöрдўм енді öзўңдў,
Һāмра сені кöрмöдўм,
еркін тоjар ҷўзўңдў.

418. Шешäсінің ҷыры.

Һāмра улўм kаідады?
ішімдä оттаі kаінады,
ҷўрöгўм бäрі kан болдў,
басыма атпас таң болдў,
Һāмра улўм кеткäн сон
ішімдä толђан сыр болдў,
кöзўмдöн аkkан kара ҷасы
етäгім тола кöl болдў,
Һāмра улўм кеlмäді.
Һāмрамнан аірылдым,
дерткä тўсўп kаіђырдым,
аіналаін, бір kудаі!
бу дўнўöдö зар kылдың,
кең дўнўöнў тар kылдың.
Һāмра ескä тўскöндö
кўјўптў, отkа ҷыђылдым
таубамнан недäн ҷађылдым,
аіналаін, бір kудаі!
бір кöрсöтшў кöзўмö!
Карађымды сађындым,
kурудў аkkан булађым,
öштў ҷанђан шырађым,
енді кöңlўм толарма?

суңкарым kолҕа kонарма?
енді тӯҕан патса
бу Һӓмрадаі боларма?
маҕанда атартаң болмас,
ҹаксылыкта ҹан болмас,
асыл тӯҕан патса
Һӓмрадаі ҹан болмас.

3. Сӓіпӱl Мӓlїк.

1.

Ӓӱӧlдӧ ҹат аітамын тӓңрім атын,
сурасаң ӧзӱ берӓр онан датын,
бу kытапты бастаі салдым,
аіп kылып оkӱма ҹазҕан kатын!

2.

Колӱна kаламмӓн kаҕаз алдым,
дӱнӱӧнӱң ӧпасына kаіран kалдым,
кӓріптӓр ҹурт ішіндӓ тыңдасын деп,
kысасын Сӓіпӱl Мӓlїк kатkа салдым.

3.

Кісідӓн білгӓн сӧзӱм сурамадым,
ҹаза бердім кісігӓ kарамадым,
kалҕан сӧзӱн ҹазарсыз улуңӱзбӓн,
kаіта тӱзӧп ҹазарҕа ҹарамадым.

4.

Сӧіlӧдӱ кімдӓ болса ҹалҕан сӧзӱн,
ӓр ҹердӓ кӧңlӱнӧ алҕан сӧзӱн,

асыҕып бу kытапты мен џазҕанмын,
џаңылсам тӳзӧі кӧрш ӳ kалҕан сӧзӳн.

5.

Каі џердӓ џӳрсӧм даҕы џалҕыз басым,
аҕады оілаі берсӓм кӧздӧн џасым,
Сӳлӧімӓн патсаның заманында
бір патса ӧттӳ Місірдӓ аты Касым.

6.

Тӧрт џӳз шӓр Касымҕа kараітӳҕӳн,
тӧрт џӳз патса ӓділ деп сілаітӳҕӳн,
џӳз џетпіс џасы онӳң перзӓнті џоk,
алладан персӓнт бер деп сураітӳҕӳн.

7.

Бір кӳнӳ Касым патса оі оілаіды,
ӧзӳнӧн баскa џуртӳн іш kоімаіды;
ажал џетіп бір кӳн ӧлӧ kалсам
орнӳмдӳ устап сӧзӳмдӳ кім сӧілӧідӳ?

8.

Кырk кӳнӳ ӳідӧн шыkпаі налыс kылды,
бір алладан басkаны алыс білді,
kырk кӳн ӳідӧн Касым шыkпаҕан сон
біlӓрі ӳӓзірlӓрі іздӓп келді.

9.

Оібаі біlӓр, џалҕыздыkkа тӓңрім салды,
џасым џетіп дӳнӳӧдӧн кӧңlӳм kалды,
ажал џетіп бір кӳнӳ ӧлӧ kалсам
орнӳмдӳ устап кім алар осӳ малды?

10.

Ā̄кäсі ölсö орнўнда улў kалар,
орнўн устап дуӻа kып кöргö салар,
дўнўöдöн ҷалӻыз ҷўрўп ҷалӻыз öттўм,
кім бар артымызда дуӻа kылар?

11.

Ā̄кäсі ölсö артында улў kалар,
акылды болса ӓкäніӊ орнўн алар,
ажал ҷетіп бір кўнў ölö kалсам
біздäн ҷалӻыздардыӊ несі kалар.

12.

Перзäнт ўшўн ҷаныйды kыінап ҷўрмўн,
тöрт ҷўз шäр еlін біläп ҷўрмўн;
öзўм ölсöм артымда кім kалады?
мунўӊ ўшўн kудаіӻа ҷылап ҷўрмўн.

13.

Не оі kылдым ўјўмнöн шыkпаін деп?
дўнўöнўӊ бузўk сöзўн аітпаін деп?
алла перзäнт бермäсін біlгäннäн сон
ҷанмінäн іман kылып ҷоkтаін деп.

14. Біlӓрдіӊ ҷубабы.

Біlӓрі kол kўсурўп ҷуап берді,
аӻызып маӊдајынан берді терді,
kырk кўн ӓділдікті kылмаӻан сон
маkул кетіп шäргä тентäк толдў.

15.

Таkсырау бурунӻўдаі таkkа отуршў!

шäрдï шäрдï џïп сеп мал алдыршы!
алла перзäнт не берäмä, не бäрмäiмä,
шакырып балђырђа бал салдыршы!

16.

Берïңïз, таксыр кан, бір тiлäктï бізгä!
кöрöлўк бал аштырып äр бір ісkä!
балђыр балмïнäн бір сöз аітар,
тäңрімiз берäрм'екäн перзäнт сізгä?

17.

Касым кан ўäзір сöзўн кабыл кöрдў,
бïлäрï патсасын алып џўрдў,
шäрдä балђыларђа кабар берïп
бäрï бірдäi џïлып ўігö кірдï.

18.

Балђырлар кытап окўп бал ашады,
бäрïнïң аітkан сöзў бір болады,
Џамын дегäн султаның кызы болса
онў біз аіттыралык деп оі кылады.

19.

Касым патса џурттарын џïды деiдï,
алтын кўмўс џуртўна кïдï деiдï,
Џамының патсасына елшï салды,
џïбäрдï патсасына ендï! деiдï.

20. Елшïдäн патса кат џазђаны.

Елшïмïнäн біз сізгä кат џïбäрдік,
бар екäн бір кызың џаксы кöрдўк,

кӱјӧӱlӱккӧ бізнї џаксы кӧрсӧң
алтын кӱмӱс мал мӱlкӱн саӈан бердїк.

21.

Кізмӓткӓрдӓн џолӱӈда кул болаін!
кабыл кӧрсӧң мен саӈан ул болаін!
џалӈыздыктан дӱнӱӧдӧ муңӱм бар,
сурасаң каншы малың мол берӓін!

22.

Џібӓрдї кан каіӈысын катка салып,
бlлӓрї еlшї кеттї џолдас болӱп,
бір екі аіда Џамынӈа џакын џетїп
џібӓрдї патсасына каӈаз џазып.

23.

Місірдӓн еlшїміз деп кабар салды,
буларды кӧргӧн адам таң калды,
Місірдӓн еlшїмїн деп есіткӓн сон
Џамының каны муну кӧңlӱнӧ алды.

24.

Еlшїlӓр руксат алып кірдї деідї,
алдында кол кӱсурӱп турдӱ деідї,
касында патсаның џурт џїлып
еlшї турӱп орӱн бердї деідї.

25.

Еlшїlӓр турӱп ӱігӧ кірдї деідї,
екпӓlгӓн катын канӈа бердї деідї,
кеlгӓн каттың џолӱна кӱрмӧт кылып
аштыда окӱп катын кӧрдӱ деідї.

26.

Оkўдўда ол kатты џергä kоідў,
џуртўна аkылдасып малды соідў,
алтын кўмўс џарлыђа kаір kылып
кӧп мал соіўп kылдыда џуртўна тоідў.

27.

Џума кўнў тоідў kылды, деіді,
äр шäрдäн џурт тоіђа келді, деіді,
ўlкӧн кісі, баі, пакыр кӧп џылып
осў тоіда бäрі тоідў деіді.

28. Патса kызын узатkаны.

Узатты патса kызын тоіўн kылып,
ўlкӧн кісі бу тоіда оінап кўlўп,
џўз нарђа артып kулмäн кўң, алтын, кўмўс
kанша џасау екäнін болмас біlіп.

29.

Кӧп кäрўäн болўп булар kаітты деіді,
бір кісі kанђа kабар аітты деіді,
шўјўншўгä кеlгäнмäн шапkанша
еlшіläрің kызды алып kаітты деіді.

30.

Касым kан атkа мініп kарсы џўрдў,
кäрўäнің келäр џолўн тўсўп турдў,
еlшіläр барђан ісін бітіргäн сон
сўінўп ол патса kызды кӧрдў.

31.

Кызды кӧрўп патса кӧңlў сўідў,

кöрöмўн деп еl џурт атка мінді,
патсасына бу кыз келгäннäн сон
тоі кылып некä кысын енді деіді.

32.

Кызды кӧрўп патса кöңlў сўідў,
некä кыџып тоі тоілап малды соідў,
алтын кўмўс џарлыӷа каір кылып
кöп мал сојўп џуртўна кылды тоідў.

33.

Оінан кўlўп кан каным кыс џаз öттў,
бурунӷў каның каіӷысы оідан кетті,
канымдың атын сурасаң Џамlда еді,
алла даӷдыр кылдыда бала бітті.

34.

Аі кўнў біттідä бір ул тапты,
äр џактан шўјўншi деп кісі шапты,
џарлыӷа ат мінгізіп, тон кlгізіп
батаны џаксылардың бäрі кыпты.

35.

Касым патса äр малдан соідў деіді,
ўlкöн кісі баі пакыр тоідў деіді,
ўі ішіндä џlлӷан џаксылары
Сеіпўl Мälік улдўң атын коідў деіді.

36.

Бар еді бір ўäзірі Камыт атты,
џўрўптў кан алдында онўң даты,
катыны онўң бір ул тапкан екäн,
шўјўншi деп äр џергä кетті каты.

37.

Камытты Касым патса касына алды,
öзӱнӱң оң џанынан орӱн салды,
улӱма сенің улӱң џолдас болсӱп,
екäӱ ӱшӱн тоі кылып соідӱ малды.

38.

Екäӱ бір кӱн тӱђан курдас болар,
алла аман сактаса сырдас болар,
шешäсі бір бірінä сӱт еміссін!
џӱргöндö олаі булаі џолдас болар.

39.

Касым кан ӱäзірімäн малды соідӱ,
џілып баі џарыны бäрі тоідӱ,
ӱі ішіндä отурђан ак сакалдар,
Камыттың улӱнӱң атын Сеіт коідӱ.

40.

Сеітмäн Сеіпӱл Мäлік біргä турдӱ,
бірінäн бірі аірылмаі öмрӱн сӱрдӱ,
екäӱ ӱш џасына џетіп еді,
окӱтӱђа буларды макул кöрдӱ.

41.

Екäӱн бірдäі берді молдасына,
сінді окӱрмӱз деп алласына,
бет алты џыл молдасына окӱп џӱрӱп,
тең келді устап болђан молдасына.

42.

Окӱдан булар енді ӱнöр тапты,

ӓр џаксыларҕа kарсы шапты,
џолдасыз бір бірінӓн ас ішпӓйді,
батаны џаксылардың бӓрі kыпты.

43.

Ӓр еlдӓн ӱнӧрӱдӧн ӱнӧр алды,
лашын, суңкар, kаршыҕа, бӱркӱт салды,
kылҕаны кӱннӧн кӱнгӧ оін, кӱlкӱ,
берӓді kаір kылып џуртkа малды.

44.

Џӱрӧдӱ ӱідӧн ӱігӧ маідан ішіп,
kус салып аң аулаіды дарја кешіп,
kылҕаны џаксыларның кӧп тамаша,
ӓр кӱндӧ бір ӱнӧрдӱң ӱlгӱ бышып.

45. Касым kан џалҕызына ӱі kылдырҕаны.

Касым патса улӱна ӱі kылдырды,
kаі ӱнӧрдӧн улӱна бу білдірді,
улӱ ӱшӱн алтын кӱмӱс кӧп беріпті,
тоі kылып џаксыларҕа ат міндірді.

46.

Алтынмінӓн кӱмӱстӓн ӱі kылды,
шӓрінӓ усталардан бӓрі келді,
дӱнӱӧнӱң kымбаттың бӓрі сонда,
бір ӱігӧ kан шыҕарҕан сансыз малды.

47.

Кірпішін кӱмӱс kылды алтын џаҕып,
ӓр џергӓ кӓӱкӓр тастан шегӓ kаҕып,

дӱнӱӧнӱӊ kымбат нерсӓ бӓрі сонда,
тӱспӧідӱ кӧргӧн адам оӄан баӄып.

48.

Не тӱрlӱ сауk десӓӊ ішіндӓ бар,
ӓр тӱрlӱ џаксы аӄаш тысында бар,
бӱлбӱл сандыӄаш саірап турдӱ,
не тӱрlӱ сӱрӧт десӓӊ џӱзӱндӧ бар.

49.

Тоі kылып Сӓіпӱl Мӓlік ӱігӧ кірді,
џан тосӱ Сеіт онӱӊ біргӓ кірді,
кӱн ӧткӧнӱн білмӓді, аі ӧткӧнӱн,
оінап кӱlӱп бір аз кӱн ӧмӱр сӱрдӱ.

50. Касым kан тон џӱзӱк бергӓні.

Он екі Сӓіпӱl Мӓlік џасkа џетті,
бурунӄӱ kан kаіӄысы оідан кетті,
Касым патса улӱнӱӊ џӱзӱн кӧрӱп,
бурунӄӱ џылаӄаны оідан кетті.

51.

Бір кӱнӱ улӱнӱ шаkырды кӧрӧін деп,
бір џӱзӱк, бір тон оӄан берӓін деп,
kанша кӱн ӧмрӱм барын тӓӊрі білӓр,
џалӄызым kуаншымӓн џӱрӧін деп.

52.

Шаkырды kан баласын кӧӊlӱ сӱјӱп,
тоі kылып џалӄызы ӱшӱн џуртӱн џіп,
тапсырды баласына екі бӱјӱм,
џӱзӱктӱ kолӱӊа сал тондӱ кіп.

53.

Цалғызым тосӯ мунда келсін! деіді,
екӓӯнӯң кӧңлӯ бірдӓі тынсын! деіді,
паіғамбардан kалғап бір kанатты ат
тапшырдым Сеіт онӯ мінсін деіді.

54.

Ат тонӯн булар алып ӯігӧ kаітты,
бергӓнін ӓкӓсінің цуртkа аітты,
ӧлӧң аітпаі бекӓр сӧзӯңдӯ аіт!
ӧлӧңмінӓн ӓкӓ шешӓсін кім бајытты?

55. Сӓіпӯл Мӓлік тон цӯзӯктӯ кӧргӧнӯ.

Цӯрдӯдӧ ӯідӧн ӯігӧ оін kылды,
оінап кӯлӯп цӯргӧнӯн kызыk кӧрдӯ;
ӓкӓм бергӓн бу кім kандаі екӓн?
кӧргӧлӯ тонын ӯігӧ алып келді.

56.

Ӓкӓсі бергӓн тондӯ ӯігӧ алды,
ӓкӓсі цӯргӧн цердӓ уіуkтап kалды,
тас ӯігӧ келді цалғыз цолдасы цоk,
кӧргӧлӯ бергӓн тондӯ цајып салды.

57.

Сӓіпӯл Мӓлік со тондӯ ашkан екӓн,
бір сӯрӧт тон ішіндӓ цазған екӓн,
со сӯрӧттӯ кӧрӯп асыk болӯп,
не kыларын білмӓімін деп саскан екӓн.

58.

Кызыл кӯлдӧі аk цӯздӯ беlі ӯзӯлӯп,

kараіды Сäіпўl Mälік көзўн сўзўп,
бу сўрöттў көргöн сон асыk болдў,
екі көзўнöн џасы акты бет бузулўп.

59. Сўрöттў џат kылђаны.

Боларма мундаі кöркöм тўђан адам?
табарма бу сўрöттў көргöн адам?
малмäн џанды бірдäі kырбан kылып
џетäрмä дўнўö кезіп сођан адам?

60.

Сўрöттўң кöркўн аітсам kалђа кеlмäс,
іздäмäі көргöн адам тірі kалмас,
бірäўдöн сондаі бір kыз тўђан екäн,
сурасам іш кім онўң џöнўн біlмäс.

61.

Таң атканша џылады уіку көрмöі,
уjуктап kалды џан осў бірга џўрмöі,
алдына алып сўрöттў kушактаіды,
џолўнда ölсöм енді öмўр сўрмöі.

62. Џылађанын естіп Сеіт кеlгäні.

Џылађанын естіп тосў кеlді,
уікусўнан оjаныш тўрö-гälді,
екі көзўнöн џасы ађып тосў џатыр,
öзў ылажы таппаі сасып kалды.

63.

Не болдў бір сађатта тосўм сађан?

не kаiҕы тыр? не болдў? аiтшы маҕан!
не iс болсада ҵолўнда мен ӧlӧiн,
ҵалҕан тос мен емäспiн, аiтшы маҕан!

64.

Ҵылап тосў сураiды, сыр аiтпаiды,
баjаҕы акылҕа iш kаiтпаiды,
тосў ўшўн ҵўз аiланып ҵўз толҕанып,
аузўн ашып сырын бiр аiтпаiды.

65. Ākäсiнä kelгäнi.

Ҵан тосў ākäсiнä kабар kылды,
ākäсiмäн шешäсi ҵылап kelдi,
патса ҵуртўнан тебiпмäн дāргiр ҵiп
Сäiпўl Мālik kасына бāрi kelдi.

66.

Ākäмiнäн шешäсi сӧз сураiды,
ҵалҕызым сырың аiтсаң нең kураiды?
kанша зарлап сурасада бiр аiтпады,
ылажын таппаҕан сон ҵурт ҵылаiды.

67.

Ылаж таппаi Касым kан kаiтты, деiдi,
Сеiткä ылаж тап деп аiтты деiдi,
аiтса балам бу сарын саҕан аiтар,
ҵан тосўна kаiҕысын аiтсын! аiтты, деiдi.

68.

Ҵан тосў сактап бу ўiдӧ kалды,
Сäiпўl Мālік сыр аiтпаi ўш кўн болдў,

ǫан тосў іш ылажын таппаӷан сон
kолўна ашўланып kанжар алды.

69.

Бір кўн тўп ӧсўп екāў kурдас болўп,
нешi ǫыл ӧмўр сўрдўк сырдас болўп,
kанша сурасамда сыр аітпадың,
оіладыңба ǫўрӧргӧ ǫолдас болўп?

70.

Оілап есāм ӧмўр бірга сўрӧін! деп,
ǫамандыk kелсā алдыңда кӧрӧін! деп,
сен ӧлўмгӧ ǫетіп келдің бу kаіӷыдан,
оілаімын сеннāн сон kаітіп ǫўрӧін? деп.

71.

Ǫамандыk kелсā алдыңда мен ǫўрӧін!
сен кӧрмӧ ǫамандыkты мен кӧрӧін!
алдыңда мен тосўң, kурбандыӷың,
сеннāн сон осў ǫанды не kылаін?

72.

Колўна ӧлӧмўн деп kанжар алды,
сеннāн сон не ешāін осў ǫанды,
шаншўӷа ӧзўн ӧзў kол кӧтўрсӧ
ǫўгўрўн келіп ǫан тосў устаі алды.

73. Тосў сыр аітkаны.

Аітпасам бу сырымды сен ӧлӧрсўн,
ǫан kыǫыш біздің ǫолда бір боларсын,

џас уаkытта басыма бір іс тӱстӱ,
кāріп џан мунан kаітіп kутуларсын?

74.

Бу сырымды аітсамда, аітпасамда,
бу џолдан kаітсамда, kаітпасамда,
бу сырымды аітпадым оілаӷаннан,
болмасты енді аітпасамда.

75.

Āкäмнің бергäн тонӱн алып едім,
ішіндä ашып кöзӱмдӱ салып едім,
ішіндä бір сӱрöттӱ кöрӱп едім,
кöргöн сон оӷан асыk болӱп едім.

76

Ішіндä kаттары бар џазып kоіӷап,
боларма ол сӱрöттӱ кöрсö тоіӷан,
патса Сӱлäімäн тажыннан kабар тауп,
кöркӱнӱ кöрӱп онӱң сірä тоіӷан.

77.

Кызыл кӱлдöі перізат сӱттöі аӷы,
тілімнäн аітып болмас кöрсöмдаӷы,
кöркöм џӱзӱ оттаі kызыл ол kыздың,
шāрдің аты екäн Ырамбаӷы.

78.

Бу сӱрöттӱ кöргöн сон ашыk болдӱм,
бојӱна kызыл џӱзӱнö kаіран kалдым,
уікумтаӷы келмäді ас есімä,
онӱң ӱшӱн бу џанды отkа салдым.

79.

Сіздäргä о џалђаннан сöз kатпадым,
ол ӳшӳн кӳндӳз џылап іш џатпадым,
кӳндӳз ӳідöн кетпäдім тӳндö тӳстöп,
сöітсöмдö кöп аітӯђа уkсатпадым.

80.

Ас ішпäс уіkу ујуkтамас дертім осӳ,
басылмас мунӳ іздäмäі кöңlӳм kосӳ,
осӳ сöздӳң џан тосӳм аkылын тапшы!
сурасаң аітсам осӳ сöз мäнäсі.

81. Сеіт äкäсінä білдіргäні.

Бу сöздöн äкäсінä kабар болдӳ,
мäнäсін мунӳң енді бäрі білді,
Касым патса еlімäн џуртӳн џіп
Сäіпӳl Мälік kасына бäрі келді.

82.

Касым патса џуртӳна сöз бастаіды;
аkылын тауп бу сöзӳнӳ кім kостаіды?
мунӳң асыk болђаны пері kызы
аспанђа ушkан kустӳ кім устаіды?

83.

Сӳlаімäн патса бізді кöңlӳнö алды,
тосӳм деп öзӳ ölгöн сон kабар салды,
џібäргäн осӳ топ џӳзӳкпäн ат,
ӳш бӳјӳм онан бізгä мурас kалды.

84.

Ӳш бӳјӳм бергäннäн сон алып едім,

тӯндӧ ашып кӧзӯмдӯ оҕан салып едім,
тон ішіндä сӯрӧттӯ кӧргӧннӧн сон
бурунда мендä асык болӯп едім.

85.

Сол заманда бу сӯрӧт тӯҕан емäс,
табамын деп іш адам kӯҕан емäс,
ол перізат болҕанда біз адамзат,
перігä іш адамзат kоскан емäс.

86.

Кӧп цыл болдӯ, ол сӯрӧт оідан калды,
паіҕамбардан мурасы деп балам алды,
оjӯмда сӯрӧт болса берäрм'едім?
не kылсада бендäгä тäңрім салды.

87.

Бу іскä, цаксылларым, акыл табың!
іздäп мунӯң ылажын еlгä цаjың,
баланың алдында цурт цілады,
цалҕызым, kаітіп табамын сенің басың?

88.

Уäзірмінäн білäргä кеңäс кылды,
іш ылажын баласына болмас білді,
тӧрт цӯз кісі дӯнӯӧнӯң тӧрт буршӯна
еlдäн еlгä аралап кызды тапсын деіді.

89.

Кызды іздäп тӧрт цӯз кісі атка мінді,
цӯз кісідäн äр цактан іздäсäң енді,
бурунҕӯдаі болмады Сäіпӯl Мälік,
кеткäн кісі неlгäнпä кӧңlӯ тынды.

90.

Тöрт џактан тöрт џўз кісі бір џыл џўрдў,
кöрмöгöн шäр мунан бір џылда кöрдў,
іздäгäн шäрдäн кабарын таппаі
бір џылдан сон kаітўђа бетін бурдў.

91.

Сäіпўl Мäliк буларђа kарсы келді,
kарсы келіп тöрт џўз кісідäн kабар білді,
бір џылда о kыздан kабар таппадык деп,
аіткаммац сон кöңlў џаман болдў.

92.

Касым патса џуртўна kабар салды,
ўäзірläрмäн біlärін касына алды,
бäрі џılып акыл аітып еді,
ішылаж таппађанда kаіран калды.

93.

Џібäргäн кöп кісіміз kаітып келді,
тöрт џўз каның kызынан kабар білді,
Ырамбађы шäріндäн kабар таппаі
kоімаіды тöрт буршўнда елді, елді.

94.

Перізат kанаты бар, ушўп кетäр,
kўђан адам аларђа kашан џетäр,
тöрт џўз біниң kызынан аіттыр алык!
сöзўмўз біздің аіткан алсаң нетäр?

95.

Картаіђанда äкäңä kаіђы салма!

ушўп џўргӧн kустў kӧңlўңӧ алма!
сўігӧн џердӓн аіттырыш kыз алалыk!
болмас іскӓ бої салып kаіђы kылма!

96.

Сӓіпўl Мӓlік џылаіды, kӧз kаkпаіды,
біlӓрдің аітkан сӧзўнӧ бір џаkпаіды,
ўӓзірlӓрмӓн біlӓрі аkыл аітып еді,
тоkтатўђа іш ылажын тапnаіды.

97.

Онан сон Сӓіпўl Мӓlік ӧзў турдў,
ӓkӓсінің ајађына басын урдў;
сізгӓ бір kаіђы ўшўн тўдўk, ӓkӓ,
бір іс басыма тўсўптў, kӧңlўм бурдў.

98.

Барып беіс kыздарын кеlтірсӓңдӓ,
алтын kўмўш алдыма толтўрсаңда
онан баскa іш џарђа болмас kӧңlўм,
ӧзўң біl ӧlтўрсӧңдӧ, kўlдўрсӧңдӧ.

99.

Аімінӓн kўнў бірдӓі алып кеlсӓң,
алдыма алып кеlіп арыз kылсаң
со сўрӧттўң іӓсін іздӓп тапnаі
іш ылажы табалмас, ӓkӓм, болсаң.

100.

Турса алдымда тӧрт џўз kыз бӓрі кеlіп,
ерімӓс осў kӧңlўм онў kӧрўп,
руkсат берсӓң, ӓkӓ, мен іздӓр едім,
kырдан іздӓп таппасам дарја кезіп.

101.

Руксат берсäң, äкä, мен кетäіндä!
џолўнда џўрўп тау тас öтöіндö!
руксат, äкä, бермäсäң онў кöрмöі,
біp шыбындаі џанымды нетäіндä?

102.

Алдыңда, äкä, біp сöз сöiлöпп'едім,
тіліңді kаітыраін деп оілапп'едім,
äр нерсäдä äкäм кöңlўмö аламын деп
кöзўңшö, äкä, сенің оінапп' едім.

103. Касым патса улўна руксат бергäні.

Баласы äкäсінä арзын аітты,
äкäсі ылаж таппаі џылап kаітты,
баласын kыiмаҕаннан кöп кўн турдў,
аkыр руксат берді џарлыk аітты.

104.

Баламның џоҕўн џуртўм тапсын! деіді,
тöрт џўз кемä усталар шапсын! деіді,
äр кемäгä мың кісі отурҕандаі,
тöбöсўн бітäў kылып џапсын! деіді.

105.

Шäрдäн кемä kылып еілі џіды,
kаі џердä уста болса бäрі келді,
Касым kаның кöңlў ўшўн џурт џілар,
алдында кізмäт kылын аттаі џілды.

106.

Сäiпўl Мäliк Сеітпäн џўрмöн болдў,

ӓкӓсі тіlӓктӓрін бермӓк болдў,
Мыkыт дарjасына кѐмӓ узатып
џўз мың кісі џолдас болўп џўрмӧк болдў.

107.

Тӧрт џўз кемӓ ішіндӓ џўз мың кісі,
џолўнда kырбан болдў ол кісі,
Касым патса бекітіп беlін бўдў,
не kылсада бендӓгӓ тӓңрім ісі.

108.

Џалғызым енді kаітып кӧрӧрўмбӧ?
сен кеlгӓншӓ тірі болўп џўрӧрўмбӧ?
аман болсаң кеlӓрсін kаітып мунда,
kартаіғанда енді ӧмўр сўрӧрўмбӧ?

109.

Џігіттік дӓўрӧн біздӓн кетіп еді,
џасымыз екі џўзгӧ џетіп еді,
џўзўңдў кӧрӧрўмдў алла біlӓр,
кўш kуатым дӓўрӧнўм кетіп еді.

110.

Џабдығың ылаж таппаі мен саіладым,
ішім кўjўн kазандаі мен kаінадым,
аірылам деп kаітӓін оілап'едім,
аллаға тӓўӧкўl деп беl баіладым.

111.

Бу дерттӓн ӧlӧр болдўң мунда турсаң,
џарыңды тапkандаі сен іздӓп џўрсӧң,
џаратkанға мен разы болар едім,
аман болўп kаітып кеlіп џўзўңдў кӧрсӧм.

112.

Не kылсамда аллаҕа салдым, балам,
џылаі маңраі артыңдан kалдым, балам,
тірі болӱп џӱзӱңдӱ бір кӧрсӧм!
кетпӓс kаіҕы кӧңӱмӧ алдым, балам.

113.

Колӱмдан кеттің, балам, kустаі ушӱп,
аҕады кӧздӧн џасым кӧңӱм тӱсӱп,
ӓкӓсімӓн шешӓсі зар џылаіды,
џалҕызым деп улӱнӱң моінӱн kушӱп.

114.

Сансыз ӓскӓр узатты атkа мініп,
Сӓіпӱл Мӓлік џӧнӧлдӱ кӧңлӱн тыныл,
амандасып аірылды екі ӓскӓр,
кеттілӓр џӱз мың ӓскӓр дарја кешіп.

115.

Мыkыт дегӓн дарјаҕа тӱстӱ кемӓ,
судан баскa кӧрӱнбӧс іш бір немӓ,
џалҕыз ӱшӱн Касым kан зар џылаіды,
ажал тімӓі адамзат ӧлӧр демӓ.

116. Бір шӓргӓ келгӓні.

Тӧрт џӱз кемӓ бес алты аі џӱрдӱ деіді,
тӱзӱ џеl арттан алдыҕа сӱрдӱ деіді,
бір аралда бір шӓр кӧрӱнӧдӱ,
кемӓнің басын оҕан бурдӱ деіді.

117.

Шӓрдің патсасына kабар болдӱ,

дарјадағы тӧрт џу̊з кемӓ ӓскӓр толду̊,
булардан шӓрдің kалkы kорkусады,
kорkаннан бекітті кеlӓр џолду̊.

118.

Шӓр kалkы буларға еlші салды,
еlмӓ џаума џурту̊му̊з kаіран kалды,
біlгӓlі кеlгӓн біздӓр еlшіlӓрміз,
патсамыз џау болар деп оју̊на алды.

119.

Сӓіпу̊l Мӓlік еlшігӓ џуап берді,
біз џаі џу̊ргӧн џолаушу̊му̊з алыс џердӓ,
уруспінӓн таластан оју̊му̊з џоk,
шығардың біздӓн kорkу̊п бекӓр терді.

120.

Еlшіlӓр џуап алып kаітып кеlді,
патсасына бу сӧзду̊ аітып кеlді,
џаі џу̊ргӧн Місір шӓрдің патсасы екӓн,
kорkпаңыз ол џау емӓс, џаі деп кеlді.

121.

Кемӓ мен булар туру̊п џу̊рӧіду̊ деіді,
алдында арзы бар сӧз сураіды, деіді,
есіткӓн бар шығар бу патса,
міман kалсаk у̊ш тӧрт ку̊н унаіды деіді.

122.

Патса еlші сӧзу̊н kабыл кӧрду̊,
шығарың міман болсу̊н кеlгӓн еді,
у̊ӓзірмӓн буларға kабар салды,
кізмӓткӓр kылды алдында тамам еді.

123.

Бу шäрдіӊ патсасы kарсы џўрдў,
алыстан kол kўсурўп сäлäм берді,
шäрдіӊ атын сурасаӊыз Пакпуршын,
Сеітмäн Сäіпўl Мälік ўігö кірді.

124.

Ўш тöрт кўн буларды еl сıлады,
арзыӊ барма? деп kан сöз сурады,
іздäп џўргöн шäрі Ырамбаӊы,
мунўӊ џöнўн еlіӊдä кім біläді?

125.

Пакпуршын естіп kуlаk салды,
шäрдäгі kарттарды џіп алды,
Ырамбаӊы деган шäрді іш кім біlмäс,
естіп кöрмöдўк деп kаіран kалды.

126.

Кöп ішіндä бір кäрі сöз аітады,
есіткäн кöргöн шäрдäрін kос аітады,
естіп едім Катына деган шäрді,
бір џылдык џолў онўӊ деп сöз аітады.

127.

Бу дарјамäн барӊандар табар џолўн,
ӊыл џетпäк боп кöрмöсö дуспан kолўн,
кöп џаска кеlіп сонда карттар бар,
тапса солар табады мунўӊ џолўн.

128.

Бу дарјамäн барӊандар табар онў,
дарјада öтöр онўӊ бір џыл кўнў,

kärilärі есіткäн бар табар сонӯң
кӯн шыӻыста болады онӯң џöнӯ.

129. Пакпуршын шäрінäң шыkканы.

Сäінӯl Mälік Сеітпäн џӯрмöк болдӯ,
кöрсöттӯ бајаӻы шал барар џолдӯ,
Катына шäргä бармак болӯп енді,
џӯргӯздӯlöр артынан џӯз мың kолдӯ.

130.

Тöрт џӯз кемä дарјамäн кӯн тӯн кетті,
аралдан алар kонӯп џӯрӯп öттӯ,
алты аі алар кӯн тӯн џӯрӯп еді,
буларӻа енді алладан kаза џетті.

131.

Џӯрдӯlöр оінап кӯlӯп kармак салып,
kызыкпäн дарјадан балыk алып,
кӯн öткöнӯн білмäді аі öткöнӯн,
барады арттарында тау тас kалып.

132.

Аӯäдöн кӯн џеl шыӻып kатты болып,
дарјада кемä џӯрдӯ шыр аіналып,
кӯн кӯркрöп џел болдӯ kар муз џауп,
бірін бірі білмäіді тіl баіланып.

133.

Кӯндӯз кӯн kараңгы тӯндöі болдӯ,
тöрт џӯз кемä бузӯлӯп џӯндöі болдӯ,
алланың кӯшӯмäн кöп äскäрläр
бірін бірі кöрмöс кӯнӯндö болдӯ.

134.

Бір кемäгä бір кемä соḫ̆ўлады,
кемä сынып еl суḫ̆а ҷыḫ̆ылады,
ҷўс мың кісі бäрідä суḫ̆а кетіп,
алланың даḫ̆дыры кöрўнö kылады.

135.

Кäріпlärніӊ налысы кöккö шыkты,
бір кемäні бір кемä суḫ̆а тыkты,
кемä сынып кўн ҷауп толkўн болўп,
ҷўз мың ердің бäрідä суḫ̆а тўстў.

136.

Дарjа толдў булардың кöз ҷасына,
іш кім ылаж таппаіды öз басына,
саілап алḫ̆ан ҷўз мың ер суḫ̆а кетті,
kаірылмастаі кўн болдў öз басына.

137.

Ажалынан бäрі ölдў алажkылмаі,
тактаіда kалды ажалсыз есің біlмäі,
Сäіпўl Мälік kараса кöзўн ашып
еlў, алпыс кісі kалды kасында ölмöі.

138.

Пара пара болўптў тöрт ҷўз кемä,
kалḫ̆ан ҷоk ҷўз мың ердäн ҷалḫ̆ыз немä,
kылышты бір тактаіда алпыс кісі,
ажалсыз оларды ölöр демä!

139.

Сäіпўl Мälік кöрсö тактаіда отўр,
еlў алпыс кісі бäрі kасында отўр,

kараса кӧп ішіндä џан тосў џоk,
бір саҕатта алланың даҕдырын кӧр!

140.

Тӧрт џўз кемä ішіндä тосўм kаіда?
муңдў кўндӧ муңдаскан тосўм kаіда?
тäңрідäн мундаі џарлык болҕан екäн,
енді менің сырласар кісім kаіда?

141.

Џылаі џылаі тосўм деп оjўна алып,
алланың даҕдырына kаіран kалып,
бірге ӧсўп бір џўргӧн сырдасым аі!
kаіда бардың тосўңдў џалҕыз салып?

142.

Џӧнӧlдў тактаімінäн беl бўгўсўп,
оңў тактаі алдына џеlмäн кўтўп,
бу тактаіда ўш аі аҕып еді,
болдў kаіран Аіналма суҕа џетіп.

143.

Тактаі аҕып Аіналма суҕа тўстў,
бäрінің бір алланың äмрі кўштў,
Аіналманың ішіндä ўш аі џўрдў,
џыласып џандарынан ўмўт ўздў.

144.

Сäішўl Мälік џылаіды kӧккӧ kарап,
џар ўшўн еl џуртў ўшўн аттаі џарап,
џылаіды џалбарып kол kӧтӧрўп,
азаптан kутўлсам деп џардым сурап.

145.

Оiбаjымнан паiда џоk iс öткöн сон,
kаiтып џiгiт болмаiсын кÿн öткöн сон
Сäiпÿl Мӓлiк аллаҕа моiнÿн сынды,
kаiтїп öмÿр сураiн дӓм џеткäн сон.

146.

Алпыс кiсi kасында сöз аiтады,
ажал болса оiбаjымнан не табады?
нешä, нешä џаксылар џолдас болҕан?
тöрт џÿс кемä iшїндä тосÿм käнä?

147.

Елiңдä äкä шешä kалды џылап,
есäн аман кöрсöт деп kудаiдан тiлäп,
бiр сöз отуз тау öтÿп, дарjа кешïп
kыiн болдÿ џÿз мың ер џанын kыiнап.

148.

Ажал џеттї дÿнÿöдöн öмÿр сÿрмöi,
бiр сiз ÿшÿн арманда елїн кöрмöi,
äр kаiсының ÿjÿндö тÿҕаны бар,
болмаiды kудаi äмрїнä моiн усÿнбаi.

149. Сäiпÿl Мӓлiктїң öз мынажаты.

Тäңрiм öзÿ џаратты
он сегiз мың äлäмдї,
бiр öзÿнö kаратты,
шешäдäн тÿҕан адамды
кÿн кöрсÿн деп џаратты;
бiз kулÿңдÿ џараттың

шешä ішіндä kан кылып
џылатып џергä тӳсӳрдӳң,
öмрӳ зарлап öтсӳн! деп,
он аідан сон џан кылып,
ajak беріп kол беріп
мен kулӳңдӳ џараттың.
Öмрӳ зарлап öтсӳн деп
бір сӳрöттӳ кöргӳздӳң.
Џаман кылып џаратсаң
іш џаксы болӯм џоk,
ажал болса бујурдӳң,
kaiђы етсäмдä ылаж џоk.
Біз kулӳңдӳ џараттың
дађдырымды кöрсӳн деп.
Шарам барма? kaiтäiн,
бу дарјада öлсӳн деп?
Шешäнің ішіндä џараттың,
џоктан бізді бар кылып
äкä шешä кöргӳзбöi,
бу сӳрöткö зар кылып
бір кӳн тамык, бір кӳн џel,
дађдырыңа бӯдӯм бel,
кäріпткка kалыппын,
кöрӳн бöiдӳ кöзӳмö el;
џібäрмäiді аіланма
мынан kaiтіп öтöiн?
Мiсiрмiнäн Ырамбађы
енді kaiтіп џетäiн?
Џерім kалды артымда,
арзым кiмгä аітаiн?
џӳз мың бала алдымда
амалым џоk, kaiтäiн?
дарја ішiндä сергäрдäн
öмрӳм зарлап öтöрмö?

џеlдäн сālāм џібäрсäм
ӓкä шешāмä џетäрмä?
кубла џаткан ескäн џеl,
сеннäн сālāм аітаін!
Кāріптікка kалдым мен
алла ӓмріӊ, kаітäін!
Дарја ішіндä џол болдўk,
џар џолўнда мунтала
тäӊізмінäн кöl болдўk,
кетпäс біздäн бу пālä.
Тöрт џўз кемä ішіндä
бір адамда kалмады,
іздäгäнгä џетпäдік,
дерткä дāрмäн болмады,
бу сўрöттўӊ џолўнда
џан шыбындаі оінаіды,
аkыр осў аіналма
kалҕанында kоімаіды.
Сälāмімді кім аітар
кāрі болҕан ӓкāмä?
біздіӊ ўшўн сарҕајып
муӊдў болҕан шешāмä?
Дарја ішіндä аірылҕан
џандан тāтті џан тосўм,
тірі болса беішара
алла еlінä kостыма?
іздäгāнім бір сўрöт
ажал џетсä алладан
џолўнда џўрўп сергāрдäн
бір кöрмöдўм, kаітäін?
Патса едім бір кўндö
Місір шāрдіӊ ішіндä,
ӓжал џетсä амал џоk
бу дарјаныӊ џўзўндö.

Ылаж kаітïп табаін?
дарjа толkун болҕанда,
џарым kаітïп табаін?
ӧмрӱм тутам kалҕанда.
Бір тактаіда алпыс ер
акыр ажал џеттï-ҕоі,
ӱі орнында аіналма
акыр онӱ џеттï-ҕоі,
ӱш аі ӧмӱр ӧттӱ-ҕоі,
ажал џетсӓ шара џоk,
беліңдï берïк бӱарсын;
kудаідан баска дǟрмӓн џоk,
џыласаң бетïң џуарсаң;
ǟр бір тӱрлӱ сӧз аітып
Сӓіпӱл Мǟлік џылаіды,
іш кімнӓн дǟрмӓн џоk,
бір алла деп џылаіды,
кǟріп кӧзӱн kоімаіды,
сӧз ішïндӓ сïмаіды,
kытаптаҕы сӧз ӱшӱн
ӧзӱ џанын kыінаіды;
шǟрдӓ оkӱҕан молдалар
онан џаман булҕаіды,
ǟр бір џердӓ еңрӓjіп
бекӓр џанды kыінаіды.

150. Касындаҕы џолдастың аітkаны.

Баламыз џӱргӧнӱмӱз кӧрмӧі kалды,
шешӓмïз тӱҕанымыз білмӓі kалды,
сіз ӱшӱн біз џӱрмӱз kырбан болӱп
не kылсада бендӓгӓ алла салды.

151.

Бізді̆ ҷўрмўз алыс ҷан арман болўп,
бір сіз ўшўн ҷолўңўзда кырбан болўп,
ҷыламаiк аллаҕа сабыр kылсаң
не kылсада еркі̆ бар алладан пі̆рмі̆н болўп.

152.

Тісі̆ ажал kыін болўп біз о̆лŏрмўз,
ҷетпі̆сі̆ ажал мунан kутўлармыз,
тосўнўң ўшўн ҷылама і̆кі̆ шеші̆ңі̆
тірі болсаk онў таҕы бір ко̆ро̆рмўз.

153.

Ко̆ңлўн аулап со̆з аітады ҷолдастары,
патса ўшўн сергӑрдӑн ҷолда муңдастары,
бу ҷерді̆ ўш аі турдў ылаж таппаі,
kан аралас аҕады ко̆з ҷастары.

154. Аіналмадан kутулҕаны.

Сӑіпўл Мӑлік бір кўн ҷатып ко̆з аіналды,
тўсўндо̆ бір адамбӑн со̆з kылынды,
Сўло̆імӑні̆ң kолўнда ҷўзўгў бар,
ҷўзўкто̆н керӑмӑт ко̆п болдў.

155.

Паіҕамбардың ҷўзўгўн kолҕа аларсын,
ҷўзўкпӑн аіналманы ўш саларсын,
ҷўзўкпӑн аіналманы салҕан сон
бу пӑлӑдӑн сен енді̆ kутуларсын.

156.

Уікy̆дан Сӑіпўл Мӑлік турдў, деіді̆,

џўзўктў алып суђа урдў, деідi,
аiналмя kазандаi kаiнаi, kаiнаi,
тактаiды ендi џöнгö бурдў, деiдi.

157.

Сўјўнўп беiшаралар салын бурдў,
бiр аз кўн оiнап кўlўп аман џўрдў,
кöрўнöдў алдынан бiр ўlкöн кемä,
бiздiң кемä болар деп салын бурдў.

158. Зеңгiläрмäн сођус kылђаны.

Бајађы кöп кемäдäн kалђан шыђар,
бäрiмiздi пälärä салђан шыђар,
не болсада болармын kосулалык,
алар бiздi ојўна алђан шыђар.

159.

Кеттi беiшаралар салын бурўп,
џеттi бiр заманда ођан џўрўп,
бiр кемäдä џетпiс џан Зеңгi батыр,
kорuктў беiшаралар онў кöрўп.

160.

Беiшаралар тос iздäп дуспан тапты,
Зеңгiläр онў кöрўп kарсы шапты,
урусўнда беiшаралар kаласын деп
олаi булаi џан kамын kылып бакты.

161.

Дарја iшiндä Зеңгiмäн урус болдў,
таппады беiшаралар kашар џолдў,

аузӯнан Зеңгіläр от шыђарып
кöп адам кӯјӯп дарја тӯтӯн болдӯ.

162.

Алпыстан он екі адам тірі kалды,
Зеңгіläр мунӯ кöрӯп устап алды,
ǟзіз џанын тöгӯlӯп беішаралар
kутулмастаі пǟläгä енді kалды.

163.

Зеңгіläр патсасына алып келді,
алардың беішаралар енді білді,
патсасы арак ішіп отур екäн,
kуанђан отурӯп kapk! kapk! кӯlдӯ.

164.

Тођузӯн мунын шапшан сојӯң! деіді,
оіласып енді буђан тојӯң! деіді,
бар екäн бір алардың џалђыз kызы,
ӯшбӯн ођан тірі kојӯң! деіді.

165. Сäіпӯl Мǟlіктің џылађаны.

Џараткан тǟңрім! бlöр џергä келдік,
ǟр џердä мӯдäт kылђан бзӯң білдік,
öзӯңнöн баска дǟрмäн іш kылмаіды,
не kылсаңда ракматыңды біз сӯјӯндӯк.

166.

Тіläгäн тǟңрім біздäн kуру kалмас,
оібајым бу ǟlімізді іш кім етпäс,
тус болдӯk ракматы џоk кöп kǟпіргä,
ајађына бас урсаң раідан kаітпас.

167.

Ӓр џердӓ џат аітармын тӓңрім сізді,
kор kылмасын Зеңгілӓр кӓріп бізді,
мунан баска ӧлмӧімӱн, џанымды ал,
џегізбӓ кӓпірлӓргӓ етімізді!

168.

Зеңгілӓр тоҕус ерді соідӱ, деіді,
асыл џандар денӓсін kоідӱ, деіді,
Сӓіпӱл Мӓлікті екі ермӓн аман сактап
kыз ӱшӱн тірі Зеңгі kоідӱ, деіді.

169. Зеңгінің kызына алып барҕаны.

Зеңгілӓр бу ӱш ерді алып кетті,
kыз турҕан аралҕа џаkын џетті,
Зеңгі kыз ӱш ерді ӱігӧ еңгізіп,
џолӱна екӓӱнӱң кӧп кӱрмӧт етті.

170.

Сӓіпӱл Мӓліккӓ Зеңгі kызы кӧп kараіды,
ӧлтӱрмӧсӧм буларды нең kураіды?
Сӓіпӱл Мӓлікті кӧргӧн сон асыk болдӱ,
џӱргӧн турҕан џерлӓрін кӧп сураіды.

171.

Зеңгі kызы Сӓіпӱл Мӓліккӓ кӧзӱ тӱстӱ,
асыҕы Зеңгі kызының болдӱ кӱштӱ,
Зеңгілӓрді kаітарды сојамын деп,
ӧсішара џандарынан ӱмӱтӱздӱ.

172.

Саінўl Мäliкті Зеңгі кызы кöңlў суідў,
сыртына шыђармаідў іші кўідў,
іш адамђа білдірмäі бу ўш ерді
бір аралђа келтіріп џасырады.

173. Зеңгі кызы асык болђаны.

Оілады Зеңгі кызы сўјöмўн деп,
енді мен Саінўl Мälікка тіјäмін деп,
кіршішмінäн ађартып кара бетін,
бої тўзöтўп аралђа џўрöмўн деп.

174.

Кöзўнö сўртнöк болдў кара кöмўр,
ајак колўн устасаң бäрі темір,
аітса іш кім білмäіді онўң тілін,
öтпöісўн онўң касында бір кўн öмўр.

175.

Кызыл камбäн бетінä опа џађып,
бојўна сарымсактан тўмö тађып,
колўндађы џўзўгў міс кола,
іш бір адам болмаіды ођан бађып.

176.

Бојўнўң узундўђў бір мынара,
денäсінің ак џері џок, бäрі кара,
кулактары пілнің кулађындаі,
бір кöзўнўң ауданы ўлкöн шара.

177.

Џуан пілгä уксаіды тырнактары,
kара казђа уксаіды бармактары,
ўlкöн, ўlкöн казандаі емшäгі,
он пут ундаі бар-шыђар салмактары.

178.

Џўрсö ајађының басканы тўјö дöін,
ўнў бојў kапkара кўјö дöін,
Зеңгі kызы тіјäмін деп оі kылады,
Сäіпўl Мäliктäн паіда џоk џалђызтін.

179.

Аузў ађаш ўјўнўң есігіндäі,
kулађы казаk ўідўң тўндўгўдäі,
kашау дерсіз кöрсöңўз аның kасын,
мурунўң тесігі казђан індäі.

180.

Аітса іш кім білмäідi тілін онўң,
äкäсінің моласы мурўнў онўң,
Зеңгі kызы kасында мактаід'екäн,
käнäкі табылмаіды сенің kурбўң.

181.

Зеңгі kызы отурўп мактанады,
бојўмнў кöргöн адам таң kалады,
мундаі сўрöт дўнўödö кімдäн шыђар?
џўзўмдў кöрсö Сäіпўl Мäliк бір талады.

182.

Зеңгі kызы бојўма асык, деді,
џакпаіды бäрі бізгä сасык, деді,

Сäіпӯl Мālікмäн kосӯлӯп оінаімын! деп,
мол kылып алдырды азык, деді.

183. Зеңӡі kызы Сäіпӯl Мālіккä kelгäнї.

Касына kыздар алып kelдї, деідї,
аралӡа џетїп ӱігö кірдї, деідї,
Зеңгі kызы есіктäн kelгäн сон
Сäіпӯl Мāliк шарасыз турдӯ, деідї.

184.

Кelгäн kыздар отурӯп тöсöк салды,
Зеңгі kызы Сäіпӯl Мāliктї касына алды,
Зеңгiläрї бäрї дä сасык болӡан,
Ї стäрїнäн kан улӯ талып kалды.

185.

Кöп kыздар сіздї ӱјӱнö алды, деідї,
сіздің бојӱн кöргöн сон талды, деідї,
дӱнӱöдö сіздäі тӯӡан сӱрöт барма?
кöрӱп џӱзӱңö асык болдӯ, деідї.

186.

Зеңгі kызы аіттым деп мактанады,
џӱзӱмдӱ кöргöн адам таң kалады,
тізäсінä басын kојӯп Сäіпӯl Мāliктің,
kушактап öз џарым деп kуанады!

187.

Такаіды аі џӱзӱнö булут џӱзӱн,
білмäідї адам улӯ аітса сöзӱн,
асык болӯп kушактап kан улӯн
іш бурмастан kараіды екі кöзӱн.

188.

Бір заманда Сäiпỹl Мāliк акылын ціды,
Зеңгі кызы асык боп цанын кыіды,
Зеңгiлäрдің занынша некäсі бар,
кыздар турỹп ајакка судỹ куідỹ.

189.

Сäiпỹl Мāliк онỹ кőрỹп ојỹң алдың,
сымбатымды кőрдỹңдő талып калдың,
акылыңды цідың дағы касымда отур!
енді бізді алғаннан сон кỹјőỹ болдỹң.

190. Сäiпỹl Мāliктің цубабы.

Кőп сактамын сен кыздан мен őзỹмдỹ,
кара булут цỹзỹңнőн ai цỹзỹмдỹ,
бетімä карai бермä! шығар цаным,
цактырсаң цактырмасам бу сőзỹмдỹ.

191.

Äỹőlдőн царым ỹшỹн цанып едім,
каiғыға мунан бурỹн канып едім,
каiғы ỹстỹнő каiғы коса бермä!
бојỹңнан шошуғаннан талып едім.

192

Зеңгі кыза азар болса басты аларсын,
цергä тамса канымды цаларсын,
Зеңгі кызын адамзат алған емäс,
дāмä кылма бекäр сен кыiналарсын.

193.

Іздäгäнім перізат кызы еді,

сендäі кöмÿр kыз емäс ąk kыз еді,
kан ішіп адам етін цäÿшÿ емäс,
мусулман кäпір емäс, аk kыз еді.

194.

Моінÿма kолÿң салма! кöңÿм сÿімöс,
цанады ішің оттаі ішім кÿімöс,
тіјäмін деп Зеңгі kызы ојÿңа алма!
меннäн саған бір тін пąіда тімäс.

195.

Біз цÿргöн бір беішара öмÿр сÿрÿп,
бір цар ÿшÿн сергäрдäн цанын kурÿп,
сенімäн кöрöм деган ојÿм барма?
kаітäін тÿшар болдÿм дағдыр бурÿп?

196. Зеңгі ашÿланғаны.

Зеңгі kызы отурÿп ашÿланды,
Сäіпÿл Мäлік сöзÿнö енді kанды,
ертäн kеlіп басыңды кесäін! деп,
öкпö kылып бу сöзгö оттаі цанды.

197.

Öлтÿрöргö kыімады цÿзÿн кöрÿп,
цумсаіды отун шапсын балта беріп,
царма тарт деп отунға цумсаіды,
запырандаі сарғаіды кÿн тÿн цÿрÿп.

198.

Зеңгі kызы кöп kыінасам алар, деіді,
менің аітkан сöзÿмö болар, деіді.

менің аітkан сöзӱмшö болмасалар,
öмрӱн бу менің мінäн сӱрöр, деіді.

199.

Беішара еарҕаіды џарма тартып,
џаур болдӱ арkасы џарма тартып,
табандары оjӱлӱп kолӱ соjӱлӱп
асты даҕы бермäіді іш џарытып.

200.

Kӱндӱз болса кізмäтін оңдасады,
тӱн болса беішаралар муңдасады,
кöрмöгöндӱ кöрдӱк деп беішаралар,
бір бірін kуш акtап џыласады.

201.

Кетпäіді кäріпшілік басымыздан,
іш kаіҕысыз џӱрмöдӱк џасымыздан,
кäріптікка тӱскöндö џан kыіналып
дӱнӱöнӱң бäрі кетті kасымыздан.

202. Кеңäсіп kашkаны.

Біздің бӱітӱп џӱргöнӱ іш кім білмäс,
äлімізді сурауҕа іш кім келмäс,
öлсöк біздäр öлöлӱк дарjа ішіндä!
іш адам kудаідан баска џарлы kылмас.

203.

Нешä џыл öмӱр öттӱ џан kыіналып,
бу пäлäдäн kашалык біз саіланып,
ажал џетіп öлмöсöк џуртӱмызды
kудаі кöрсöтсö кöрöрмӱз бір аіналып.

204.

Сал баілап сумӓн булар кетті, деіді,
Зеңгілӓрдӓн зіјансыз ӧттӱ, деіді,
дарјамӓн кӱн тӱн kашып беішаралар,
бір аралҕа аідан сон џетті, деіді.

205.

Бір џаkсы арал тапты, џемісі бар,
kыстады со аралда, кӧрмӧдӱ kар,
аҕашы сондаі kымбат болҕан
алтын кӱмӱс кӧрсӧ булар алмас.

206.

Џеміштӓн алды булар азыk саілап,
тӱстӱлӓр дарја ішінӓ салын баілап,
тӱн кӱн булар дарјамӓн тынмаі џӱрдӱ,
кеlділӓр бір аралҕа салын аідап.

207. Маімулдардың устаҕаны.

Салып таштап аралҕа булар кірді,
бір аз кӱн џемісін тауп ӧмӱр сӱрдӱ,
маімул елі буларды тауп алып
аk kолӱн бекітіп алып џӱрдӱ.

208.

Беішара устауҕа таҕы тӱстӱ,
ӓзіз џандан ӱмӱтӱ енді ӱздӱ,
маімул устаӱна тӱсӧр болӱп
бӓрінӓн бір тӓңрінің ӓмрі кӱштӱ.

209.

Патсасына буларды алып барды,

ӱш адам устадыk деп арыз kылды,
маiмулдардың патсасы адамзат,
адамда екäнiн ендï бiлдï.

210.

Маiмулдӱң патсасымäн кöрӱсӱптӱ,
бiрï бiрïн äлдäрïн сурасыпты,
Аман дегäн шäрдïң патсасының улӱ
Мiсiрдïң патсасымäн тӱшарласыпты.

211.

Сöiлöдӱ бiр бiрïнä kалын булар,
нешä цыл öмӱр сӱрдӱ дарjа сулар,
бiр пäлäдäн kутулсаk бiр пäлäгä,
kашсаkта kутӱлмадыk, болдӱk тӱшар.

212. Маiмул патсасы kалын аiтkаны.

Мендä сiздäi беiшара бiр кäрiппïн,
дарjа цӱрӱп елïмнäн аiрылыппын,
Аман шäрïнïң патсасының баласы едïм,
нешä цыл турӱп сарҕаjыппын.

213.

Дарjада толҕун болӱп кемä сынды;
ажалсыз цан амалдап тактаi мiндï,
осӱ маiмул елïнä тӱшар болдӱм,
iш бiр kаiтып кöрмöдӱм тӱҕан елдï.

214.

Öлгöн екäн булардың патсасы,
öрӱк цемiс булардың цегäн асы,

öз еlінäн патса koімаід'екäн
іздäгäні адамзаттан патсасы.

215.

Öз еlінäн патса koімаід'екäн,
koіса кöп öмӱ̆р сӯрмöід'екäн,
öз еlінäн koіса патсаның öмрӱ̆ аз
іздäгäні адамдан патса екäн.

216.

Дарjадан біз пакырды устап алды,
астыма патса бол деп такты салды,
бір кӯн патса болмас бу еlгä,
kaiтäiн десäм еl џуртўм алыс kaлды.

217.

Öмрӱ̆м öттӱ̆ мунда патса болӯп,
кöкрöгӱ̆м џуртўм ӱ̆шӱн kанђа толӯп,
Ітбас кан кеlтіріп kызын беріп,
кӱ̆jöӱ̆ болӯп kaiтäiн kызын алып?

218.

Басы іт кäӱ̆дäсі адам kарап турсам,
ылаж ташадым kaiда барсам,
џаксы еді мунда патса болђанша
öз еlімдä kул болӯп öмӱ̆р сӯрсöм.

219.

Бу шäрдің сурасаң Амдан аты,
Ітбас біскä kараiды болса даты,
бу еlдäрдің ішіндä патса болӯп
öмӱ̆р сӯрöр џер емäс адамзаты.

220.

Сäіпӱl Мälік аз кӱн турдӯ ҵолдас болӯп,
маімулнӯҥ патсасымäн сырдас болӯп,
ҵатса, турса екäӱ аірылмаіды,
кöҥlӱн аулап ҵӱрдӱlöр муҥдас болӯп.

221. Ітбас kан kызын ҵібäргäнї.

Ітбас онда ҵатып kабар білдї,
бурунҕӯ кӱjöӱнö арзы kылды,
бар екäн бір кішкінä онӯҥ kызы
Сäіпӱl Мälікkä берӱгä алып келдї.

222.

Сäіпӱl Мälік kызым алса ӱjӱм онӯҥ,
екäӱҥӱз бізгä енді кӱjöӱ болӯҥ!
алтын кӱмӱс мӱlкӱм бäрї сізгä,
олаі булаі демäҥіз, kызымды алыҥ!

223.

Кызды алып еlшїläр алып турдӯ,
Сäіпӱl Мälік со kызыныҥ ҵӱзӱн кöрдӱ,
іт екäн басы, кäӱдäсї адамзат,
kарамаіды Сäіпӱl Мälік онӯ кöрӱп.

224.

Басымды, тäҥрім, саҕан салдым, деідї,
kутӯлмастаі пälägä kалдым, деідї,
іздäгäнїм бум'едї, кäріп басым,
бу пälänї мен kаідан алдым, деідї.

225.

Біліп болмас бу kызыныӊ аітkан сӧзӱн,
Сäіпӱl Мāliктäн аірылмас екі кӧзӱн,
кäӱдӧ ҷактан kарасам адамзат,
іттäн бӧlӧк емäс онӱӊ ҷӱзӱн.

226.

Elӱ кӱн kыз kасынан кетпäс болдӱ,
Сäіпӱl Мālікkä арзы ҷетпäс болдӱ,
Сäіпӱl Мāliктäн kыз енді пакыр еді,
арзы етсä ол kабыл емäс болдӱ.

227.

Сäіпӱl Мāliк kарамаіды kыздан шошӱп,
ӧlгӧн ҷаксы ҷӱргӧнӱнӧн іттi kосӱп,
kыз, сен пакырлык kылма! деіді,
kанатым ҷоk kашӱҕа сеннäн ушӱп.

228.

Elӱ кӱн Сäіпӱl Мāliк ас ҷемäіді,
ӧз ҷарынан баскаHы сӧз демäіді,
алтын кӱмӱсмінäн іт kыз отур,
тым болмаса ӱстӱнӧ тон кімäіді.

229. Маімул kаннан руксат тіlāгäні.

Сäіпӱl Мāliк барып kанҕа тізä бӱктӱ,
kан аралас кӧзӱнӧн ҷасын тӧктӱ,
таксыр kан руксат берсäӊ мен кетäін!
мундаі болҕан ҷалҕанда муӊӱ ҷоkтӱ.

230.

Бāрімiз адамзат, таксыр kаным,

іт басыңды кӧрсӧтпӧ! шыкты ҹаным,
бу ҟаіҕымäн сергäрдäн отурҕанша
ӧз ҟолӱңдан ӧлтӱрсӧң алал ҹаныҥ.

231.

Ҹубап берді маімул ҟан кӧп отурӱп,
кӧзӱнӧ аірылам деп ҹас толтӱрӱп,
ҹылаі ҹылаі оҕан руксат берді,
тым болмаса кетпäдің бір аз турӱп.

232.

Кыімасада, оҕан руксат берді,
артынан ӧзӱ ӧтӱп біргä ҹӱрдӱ,
амандасып ҟанымінäн аірылысып,
ҹајау ҹӱрдӱ булар алыс ҹӱрдӱ.

233.

Дарјаҕа тӱстӱ булар ҹајау ҹӱрмӧі,
ҹајаулӱктӱң азабын енді кӧрмӧі,
ӱш беішара бір ҹердä ҹолдас болӱп
дарјамäн алты аі ҹӱрдӱ басын бурмаі.

234. Бір аралҕа ҹеткäндäрі.

Бір аралҕа алты аіда ҹакын ҹетті,
аралда бір екі кӱн ҟонӱп ӧттӱ,
аралҕа толҕан екäн äр тӱрлӱ аң,
турӱҕа ылаж таппаі акыл кетті.

235.

Тӱн болса äр ҹерлäрдä от ҹанады,
аралҕа äр тӱрлӱ аң ҹем алады,
кӧргӧн аң, кӧрмӧсӧн аң бäрі сонда,
онӱң ӱлкӧнӱнӧ таң ҟалады.

236.

Тӯн болса оттаі џанђан балык көзӯ,
аузӯнан аітканы кудаіђа шӯкӯр сөзӯ,
аралђа толђан екӓн ӓр тӯрlӯ аң,
сактасын ӓр пӓlӓдӓн тӓңрі өзӯ!

237.

Арыстан, џолбарс, каблан, џылан,
ају, каскыр, сіlӓусін, тӯlкӯ, којан,
аралђа толђан екӓн ӓр тӯрlӯ аң,
бірін бірі kӯады онан мунан.

238.

Сөнасының ӯlкөнӯ торђаідаі еді,
кеlіп шакса каныңды сорђаі еді,
ӓр баіђусӯ онӯң бӯркӯттөі бар,
солаі џердӓ kаі адам турђаі деді.

239.

Тӯlкӯсӯнӯң ӯlкөнӯ аш арыстан,
kаскырдың ӯlкөнӯ kара каблан,
ӓр мысыђының ӯlкөнӯ тазыдаі бар,
акыл џетпӓс көргөндө аітып абдан.

240.

Ӓр шыканы онӯң мысыктаі бар,
алты аі кыс аралда көрмөідӯ kар,
тӯрlӯ, тӯрlӯ џеміс бар ат басындаі,
турмак тӓуӓкӯl кашуђа болду зар.

241.

Кашты енді сол аралда туралмас,
сарђајып запырандаі оінап кӯlмөс,

дарјамāн кӱн тӱн булар бір аі џӱрӱп,
кеlді бір аралђа іш бурӱлмас.

242. Џаны бір аралђа кеlгāні.

Ађашы џоk бір арал џемісі џоk,
беішаралар аралда болмады тоk,
шыдалмаі кеттіlāр сол аралдан,
Сāіпӱl Мāliктің kаіђысы болдӱ кӧп.

243.

Сāіпӱl Мāliктің kасында џолдастары,
тӱнӱ кӱндӱз бірга џӱргӧн муңдастары,
џемісті арал табылса кетпāспіз деп
џӱрӱгӧ оі kылмаіды сырластары.

244.

Џемісті арал табылса кетпāс едік,
kыіналып тау тастан ӧтпӧс едік,
екāӱнӱң аkылы осӱ еді,
Сāіпӱl Мālік болмаса кетпāс едік.

245.

Екі џолдас кӧңlӱнӧ алђан екāн,
олардың кӧңlӱнӧ алла салђаң екāн,
шарасыз шāзада сӧз аітпаіды,
онӱң ӱшӱн бу џердā kалђан екāн.

246. Џана бір аралђа кеlгāні.

Бір аралђа џеттідā таптыда ас,
бар екāн сол аралда kымбат тас,

асканда џар џар басы аралатты,
бір џыл онда ӧмӱ̆р сӱ̆рдӱ̆ кысты џаз.

247.

Џӱ̆рдӱ̆ беішаралар кармак салып,
тӱ̆рlӱ̆ тӱ̆рlӱ̆ џемістӓн колӱна алып,
џолдастары џӱ̆рӱ̆нӱ̆ џактырмаіды,
Сӓіпӱ̆l Мӓlік џылаіды каіран калып.

248. Екі џолдасының аірылып ӧlгӧнӱ̆.

Бір џылдан сон бірӓӱ̆ наукас болдӱ̆,
Сӓіпӱ̆l Мӓlіктің каіџыџа кӧңlӱ̆ толдӱ̆,
артынан таџы бірі болдӱ̆ наукас,
наукасынан кӱ̆ннӧн кӱ̆нгӧ џӱ̆зӱ̆ солдӱ̆.

249.

Џылаіды Сӓіпӱ̆l Мӓlік џалџыз болӱп,
кӱ̆ннӧн кӱ̆нгӧ каіџыдан џӱ̆зӱ̆ солӱп,
бір џаџынан шаршаіды болдӱ̆ наукас,
бу каіџынан кӧкрӧгӱ̆ канџа толӱп.

250.

Берӓді џаукастарџа џеміс тауп,
џӱ̆рӧlмӧдӱ̆ каіџыдан аjак басып,
екӓӱ̆нӱ̆ң наукасы катты болдӱ̆,
џылаіды бір бірінӓ арыздасып.

251.

Наукастан џаман болдӱ̆ң, џолдастарым,
аірыламба іздӓрдӓн, муңдастарым,
џалџыз каітіп џӱ̆рӧін дарjа ішіндӓ?
ӧмрӱ̆мдӱ̆ каітіп сӱ̆рӧін, сырдастарым.

252.

Ӧмрӱм kаітіп ӧтӧдӱ дарјада џӱрсӧм,
џалђыз kаітіп џӱрӧін шӧlгӧ кірсäм,
кӧбӱм кетіп kасымдан џалђыз kалдым,
ӧмӱр kаітіп сӱрӧін џӱрсӧм турсам.

253.

Каіда џӱрӧрӱм білмäімін іштä џӧнӱм,
џалђыздыђым ӧтӧдӱ муңлӱ кӱнӱм,
кäріп баска тӱстӱ кетпäс kаіђы,
зарлаі зарлаі ӧтӧдӱ кӱнӱм тӱнӱм.

254.

Наукастардың Ызраіл џанын алды,
бір кӱн ӧlдӱ екäӱ џалђыз kалды,
џылаі еңрäі беішара џолдасына,
џаназасын окӱп екісін кӧмӱп салды.

255.

Каіђыдан адам ӧlмӧс акыл танар,
аузӱнан тӱтӱн шыкпас кӧкрӧк џанар,
ӧмрӱң ертä ӧтӧрмӧ? кеш ӧтӧрмӧ?
тірі адам бу џалђанђа kаітін kанар?

256.

Дарјађа тӱстӱ, есін џіјалмаіды,
џылаіды џолдастарын табалмаіды,
білмäіді џӧнӱн дађы kаісы екäнін?
басы тізäдä кӧз џасын тіјалмаіды.

257.

Тізäсінä басын kоіды іш кӱігӧнгӧ,
кäріпшіlік кӧп кӧрдӱ џар сӱігӧнгӧ,

ас ојўна келмӓдї дўнўӧ ојўна,
ішкӓн ас тамаӷына тўlгӧнгӧ.

258. Сӓінўl Мӓlіктің салы бузулӷаны.

Бір катты ҷеl келдідӓ салын буздў,
ескі ҷібї ўзўlўк бӧlӧк тўстў,
бір аӷашка салдан тўсўп мініп алды,
ӓзіз ҷаннан беішара ўмўт ўздў.

259.

Ескӓн ҷеl сындырды мінгӓн салды,
ылажын табалмаіды каіран калды,
бір куру аӷаш бар екӓн дарја ішіндӓ,
ҷан камы ўшўн аӷашты устаі алды.

260.

Куру аӷаштың басына шыкты шӓзат,
тӓңрінӓ ҷылаі ҷылаі кылды кӧп ҷат,
болмаса тӓңрім сіздӓн іш бір себӓп,
со ҷердї кӧргӧн емӓс іш адамзат.

261.

Сӓінўl Мӓlік со ҷердӓ ўш кўн турдў,
ҷылаі ҷылаі кӧзўнӧ кан ҷасы толдў,
еl ҷуртўмнан аірылдым бір ҷар ўшўн,
кӓріп менің басыма не кўн болдў?

262.

Не ҷаздым, не ҷаңылдым, іш білмӓімін,
ҷамандыктан баска іш кӧрмӧімўн,
тӓңрі, сіздӓн болмаса бір себӓп,
акыр бу дарјада мен кўн кӧрмӧімўн.

263.

Бурунђўдаі болмаіды дäрмäн кетті,
äкä шешä kарындас арман кетті,
царатkаның царлыђына моінўн усундўk,
бізді бўлаі болсўн деп дађдыр етті.

264.

Цалынсаk цомарт патса раkым етäр,
цўзўмö пäлä кез kелсä аман кетäр,
тäңрі алдында тіläнсä намыс болмас,
аkры мырадына бір кўн цетäр.

265. Кус kеlіп ушўрђаны.

Аjады кäдір султан кäріп kулдў,
äўöдöн бір ўlкöн kус баіда болдў,
Сäіпўl Мälікті алўђа kасты kылып,
kуру ађаштың басына kеlіп kондў.

266.

Сäіпўl Мälік оілапты ölöмўн деп,
kус умтулдў кäріпті аламын деп,
kус цеткäндä аjађынан устап алды,
не дађдыр болса боламын деп.

267.

Кöтöрўп Сäіпўl Мälікті алып уштў,
устаіды Сäіпўl Мälік біргä kустў,
дарjадан бір кўн бір тўн алып уштў,
уjасына kеlгäндä талып тўстў.

268.

Сäіпўl Мälік кäріп цанын kаіђы kылды,

шарпап kустўң тўскӧнўн оiлап бiлдi,
тау тасының арасына цасырынып
kус кеliп таппасын деп бiр iнгä кiрдi.

269.

Бiр цактан цылан келдi аузўн ашын,
Сäiпўl Мäliк коркту kаны kашып,
kус баласын бiр цылан цеiд'екäн,
умтулдў kус цыланға kанат цаjып.

270.

Цылан ӧттў Сäiпўl Мäliктiң цанын басып,
kашырды kустў цылан аузўп ашып,
Сäiпўl Мäliк цыланды кӧргӧннӧн сон
не kыларын бiлмäiдi kалды сасып.

271. Цыланды ӧlтўргӧнў.

Колўпа алды аi балтасын беliндäгi,
kалғаны Зенгiläрдiң еliндäгi,
бекäр kарап турғанша умтулаiн!
ажал дағдыр болса ӧlдўм дағы.

272.

Ца алла деп балтасын kолўпа алды,
кӧтӧрўп аi балтасын беlгä салды,
балтамäн аiдаkарды екi бӧlўп
со цердä цылан дуспан ӧlўп kалды.

273.

Цыланы kус келдiдä, цоғары алды,
баласына цем kылып берä салды,
Сäiпўl Мäliккä kус ендi kасты цоk,
баласы аiдаkардан аман kалды.

274.

Џер џўзў дуспан болса зыјан kылмас,
сактаіды тāңрі ōзў, бендā бiлмāс,
тāңрiм дађдыр етпāi ажал џетпāс,
су iшiндā џатсада бендā ōлмōс.

275. Сāiпўl Мāliктiң џајау џўргōнў.

Сāiпўl Мālік џајаулап шōlгō кiрдi,
кōрмōгōн ажаiптарын сонда кōрдў,
запырандаi сарђајып kызыл џўзў,
бiр џыл џолмāн џўрўп ōмўр сўрдў.

276.

Кыiн iс болмас џурттан аiрылмактан,
kалмаiды кōзўндō џаз зар kылмактан,
џалђызлыkпāн џајаулўk басkа тўстў,
бiр дађдыр болса керāк бар kылмактан.

277. Сāiпўl Мāliктiң мынажаты.

Тўзў џолђа сал, тāңрiм, џазђан кулўңдў,
kунасы кōп басынан асkан kулуңдў,
бiзгā сiздāн басkа дāрмāн џоk,
āр џердā џалђыз џўрўп саскан кулўңдў.

278.

Мiсiргā бiз kулўңдў патса kылдың,
менi бiр џар ўшўн муңдў kылдың,
āўōlдō патса kылып џаратсаңда
kаiђының kылышымāн баурўм тiлдiң.

279.

Біздӓн баskа патсалар џуртӯн саkтап,
ӓр kаiсысы оінап kӯlӧр ӧзӯн маkтап,
не kылсада даӻдырыңа моінӯн усундӯk,
пӓlӓдӓн kутулмадым дӯнӯӧ аkтап.

280.

Џӯз мың пӓlӓ kӧрсӧмдӧ бір џарым џоk,
су орнӯна kан џутӯп kанарым џоk,
осӯнша kӓріпшіlік kӧрсӧмдаӻы,
асыk џарның џолӯнда арманым џоk.

281.

Џаратkан ӧзӯң џеткіз іздӓгӓнгӓ!
он ӯш џылдан артыk kӯн тӯн сӧilӧгӧнгӧ;
џалӻыз џӯрӯп џар ӯшӯн сергӓрдӓнмін,
осӯ kӯнӯ ӯмӯтӯн ӯзмӧгӧнгӧ.

282.

Џас kӯнӯмдӧ баskа тӯстӯ істің аурӯ,
kалмаiды сені іздӓп дарја тауда,
сен перізат іш џердӓ kабарың џоk,
џолӯңда kурбан болдӯм денӓм сауда.

283.

Ескӓн џеl аппарарма сӓlӓмімді?
џолӯңда kурбан kылдым бу џанымды,
біздӓн аkыл шыӻар тау ӯстӯндӧ;
кім аiтар ӯссӧм мунда бу џанымды?

284.

Еlіндӓ џӯргӧн шыӻар сеil kурӯп,

біз цылаімыз ол ӱшӱн цалҕыз цӱрӱп,
цолӱнда кыс цаз цӱргӧнмӱн бір міскін,
цетäрімбä муратка цӱзӱң кӧрӱп?

285.

Сӱрӧтӱң äӱöl сенің ӧзӱм кӧрдӱм,
таппадым іш кабар мунша цӱрдӱм,
тӱнӱ кӱндӱз сенің ӱшӱн зар цылаімын,
кäріптікпäн мунша ӧмӱр сӱрдӱм.

286.

Зымдандан катты болдӱ цолӱм,
царылады ыстыктан ајак колӱм,
канша цыл кäріпшіlік кӧрсӧм даҕы,
боларма дідарыңды кӧрӧр кӱнӱм?

287.

Кудајым, муратыма цеткіз мені!
бендäнің кыінаlады кäріп цаны,
даҕдырыңа кудајым разы болдӱм,
нешä азап кӧрӧрӱм кӧрсӧт оңӱ.

288. Бір тауҕа кеlгäні.

Цајаулап бік тауҕа цакын цетті,
тау ӱстӱнӧ шыҕалмаі есі кетті,
тау басына шыҕӱҕа ылаж таппаі
бір цылды зарлаі зарлаі ӧмӱр ӧттӱ.

289.

Тау басынан шыҕады каблан ӱнӱ,
оінаіды äр тӱрlӱ аң кӱнӱ тӱнӱ,

kанша оі kылсада тау басына,
шыђуђа табалмаіды іш бір џöнў̆.

290.

Тау басында ǟр тўрlў̆ аң шаkырады,
ају, kасkыр, џолбарыс аkырады,
бік тауђа шыђўђа ылаж таппаі,
бір џылда сол џердǟ тоkурады.

291.

Умтулдў̆ тау басына kуат kылып,
klктǟ тўсöдў̆ тастан тајып,
аkыр бір џан kаіђы ўшўн тауђа шыk!
ǟр тöбöнўң басына тыныл тыныл.

292.

Тау басына шыkтыда аkылын џіді,
не болсада џар ўшўп џанын kыіды,
џан шыkkанша нǟсіп таусулмаіды,
булаkтан су ішіп џеміс џеді.

293.

Бір џађы су сол таунўң, бір џађы шöl,
џўргöн адам сол џердǟ таппаіды џол,
енді шölмǟн џајаулап џўрö берді,
kǟріштікмǟн џарылды ајаkмǟн kол.

294.

Тǟўökўl аллађа моінўн усунўп,
шаршађан сон ǟр џердǟ бір kўн kонўп,
бір аллађа џалынып зар kылады,
бір џар ўшўн џолўна kǟріп болўп.

295. Ҵолбарыс ölтӱргöнӱ.

Бір ҵердä ҵолбарыс шыкты аузӱн ашып,
kасты kылды Сäiпӱl Мälikкä топраk шашып,
бір пälдäн kутулсам бір пälä деп
kорkады Сäiпӱl Мälік kаны kашып.

296.

Аі балтаны kолҕа алып бојӱн тӱздӱ,
ҵолбарыскa тӱзöттӱ екі кöздӱ,
ҵолбарыстан ҵанаман kутӱлҕан сон
аллаҕа ҵалынады ҵајау ҵӱрдӱ.

297.

Ҵöнöldӱ ҵаңа аідаі беl бӱгӱlӱп,
екі кöздöн ҵас акты kан тöгӱlӱп,
äр ҵердä kорkкандаі бір іс болса
kалады äзіз ҵаннан енді ӱзӱп.

298.

Каісын мунӱң аітаін? кöп кӱн öттӱ,
kаітіп тексі ҵазаін есім кетті.
Сäiпӱl Мälік бір нешä кӱн ҵӱрӱп еді,
бір шарбаkkа ҵајаулап ҵакын ҵетті.

299.

Адамзат солаі шарбаk кöргöн емäс,
сол ҵердä адам пері ҵӱргöн емäс,
ҵаралҕан ҵануардан дӱнӱöнӱң ҵоk,
оіласаң кöрсöң іш турҕан емäс.

300.

Оілаіды Сäiпӱl Мälік ҵалҕан емäс,

бу ўiдў iш адамзат салђан емäс,
ол мында перiнiң џерi шыђар,
булардан тiрi адам kалђан емäс.

301.

Сäiпўl Мälік оiлаiды кöрöмўн деп,
шарбаkkа ендi kарсы џўрöмўн деп,
бу мында перiläрдiң џерi шыђар,
не болсада ўiгö кiрäмiн деп.

302. Арыстан кеlіп ушрађаны.

Џöнölдў Сäiпўl Мälік ўiгö таман,
шарбактан шыкты ендi бiр арыстан,
кеlгäндä аi балтамäн шауп едi,
kулаi тўстў арыстан акпаiды kан.

303.

Со џурттар перiнiң џуртў деiдi,
арыстан кўдöўшўгö турдў деiдi,
џарлыкпäн арыстан kылђан екäн,
акыр Сäiпўl Мälік урдў деiдi.

304.

Со џердäн Сäiпўl Мälік џўрдў деiдi,
шарбактан бiр ўlкöн ўi кöрдў деiдi,
алтын кеlіт есiккä салђан екäн,
аi балтасын kолўна алып урдў деiдi.

305.

Уi сымбатың аiтўђа тilгä кеlмäс,
алтын кўмўс сараi бар адам бilмäс,

адамҕа перізатпӓн џетпӓс ажал,
кандаі каңдаі тар џердӓ џӯрсӧ ӧlмӧс.

306. Ӯідӧ бір кыз кӧргӧнӯ.

Алтын тактаі куруптӯ асыл шатыр,
шатырды ашып кӧрдӯ, бір кыз џатыр,
џӯзӯ аідаі џаркырап так ӯстӯндӧ
адамзатка уксаіды бір кыз џатыр.

307.

Козҕаіды кызды, ӓргіз ојан баіды,
тастап кызды кетӯгӧ кіјалмаіды,
ӧlӯ десӓ бу кыздың џаны бар деп,
тірі десӓ акылын біlӓlмӓіді.

308.

Кыздан кабар таппаіды, џана шыкты,
кӓӯкӧр тастан колӯна ала шыкты,
кыз басында џазӯлӯ тактаі џатыр,
калдырмаі онӯ таҕы ала шыкты.

309.

Оілаіды кыз ӧlӯмӧ, тірімӓ? деп,
бу шарбак дуспаның џерімӓ? деп
есі келсӓ ол маҕан зіјан кылар,
деӯ болса оілаіды бу перімӓ? деп.

310.

Ӯі ішіндӓ Сӓіпӯl Мӓlік сеіl курдӯ,
тактаіды алып шыҕып тыста турдӯ,
есіктӓн бір аз тыңдап турӯп еді,
кыз пакыр ӯі ішіндӓ бір сӧз аітып турдӯ.

311.

Сäiпў̆л Мāliк со ў̆ігӧ kаiта кірдï,
kыз басын кӧтӧрдў̆, сāläм бердi,
тактаiды кӧргӧн сон kыз џылаiды,
тактаiда сумдў̆k бар деп оiлап бiлдï.

312.

Тактаiды тыскa тастап ў̆ігӧ кiрдï,
kыз басын кӧтӧрдў̆ сāläм бердi,
деў̆сiзмä? перi сiзмä? мен сураiмын,
бiз џў̆ргӧн бiр беiшара алыс џердä.

313

Кыз пакыр џубап бердï, сāläм алып,
бiздä адамзат џў̆рў̆ппў̆з кāрiп болў̆п,
деў̆ kолў̆нда он бiр џыл сергäрдäнмiн,
kоруkпаi сiздäр бiздäн kаiран kалып.

314.

Тў̆рӧ-гäliп кӧрў̆стў̆ екi зарлы,
бурунӡў̆ џалӡыз едï болдў̆ џарлы,
kыз пакыр: џiгiт сӧзў̆ң сӧiлӧ! деiдï,
не себäптäн мунда сен ынтызарлы.

315. Џiгiттiң сӧзў̆.

Сäiпў̆l Мāliк kыз пакырӡа сӧз бастаiды,
сӧз аiтсам iздäгäнiм ӧз kудаiды,
ў̆ігӧ кеläмiн деп мен kорkамын,
перiзат адамзатпäн џў̆з kараiды.

316. Кыз џубабы.

Деў Мälўгўн џеті кўн бізгä кеlмäітуђўн,
аітса тіlін, іш адам бilмäітуђўн,
ўш кўн kал коркпа! сöзўңдў сöilö!
сöзгö нансаң не сöз бар џылаітуђўн?

317.

Џерімдäн бу деў Мälўгўн kашты алып,
он бір џыл сергäрдäн мен kаіран kалып,
кеткäнімді бilмäімін, кеткäнімді,
тактаіды баска kоjса, kалым талып.

318.

Есітіп Сäіпўl Мälік сöз бастады,
мен едім Місірдің патсазаты,
еli џуртўмнан аірылып малы мўlкўмнäн,
тäңрідäн Бäді Ўlжöмöl kулдўң даты.

319.

Бір сўрöттў кöрдўм, асык болдўм,
џўз мың ердäн аірылып џалђыз kалдым,
он екі џыл џолўмда сергäрдäн мін,
бурун патса болсамда käріп болдўм.

320.

Бір џан тосў бар еді аірылђан мын,
ојўмнан іш кетпäідä зар kылђан мын,
патсалыктан аірылдым еl џуртўмнан,
џалђыз басым kаіђымäн џарылђан мын.

321.

Сöilöдў сöздўң бäрін бастан ајак,

el џуртумдан аірылып џўрдўм сәјаk,
Бәді Ўlжөмөl ојўмдан іш кетпәіді,
тәңрім салды kaiђыны ајамаі-аk.

322.

Џолўнда онўң іздәп џўрсөмдө мен,
табалмасам џолўңда ölсөмдө мен,
осў kaiђы бәрідә кетәр еді,
асыk џардың бір џўзўн көрсөмдө мен.

323.

Кыз пакыр атын естіп көп џылады;
анадан бір тўсамда не kылады?
асыk сенің џарыңның мен kурдас едім,
енді біздің бу kалды кім біlәді?

324.

Сәіпўl Мәlік естіп кўlдў, деіді,
асыk џардың kабарын біlді, деіді,
аітkан сөз kулађына џаkkаннан сон
kыз kасына џакынраk кеlді деіді.

325.

Сен мађан сөз аіттыңма џолдасымаі?
өзўмдөі кәріп болђан муңдасымаі?
бу kабарды іш кімдән біlгәнім џоk,
шын болса аітшы мађан сырласымаі?

326. Бәді Ўlжөмөlдў аітkаны.

Оібаі џігіт нанбасаң мен нандыраін!
сөзўмдў бастан ајаk kандыраін!

бу kабарды бурун сен білмäсäң
шыраҕыңды енді мен ҹандыраін!

327.

Рäбі'l Мāлік āкäм дӯр Сарындылда
енісі даҕы патса болӯп ҹурт ішіндä,
екāӯ екі ҹердä патса болҕан,
олар онда, біз кāріп kалдыk мунда.

328.

Пері шāрі біздäн алыс емäс,
āкäміз Шāбалмäн таныс емäс,
ол перізат болҕанда біз адамзат,
бір бірімäн тос болӯп сарпаі кімäс.

329.

Катыны Шāбалдың келгäн екäн,
біздің елдä бір аз кӯн турҕан екäн,
біздің елдä ҹӯргӧндӧ сеіl kурӯп
Бäді Ӯлжӧмӧl со ҹердä тӯҕан екäн.

330.

Біздi шешäм со кӯн тапkан екäн,
сӯјӯншӯ деп āр ҹаkkа шапkан екäн,
сӯјӯншӯ деп аітkан таусӯмнан
алтын кӯмӯс ӯстӯмӧ шашkан екäн.

331.

Бäді Ӯлжӧмӧl шешäсі сонда келіп,
еl ҹіп кäріптäргä ас ҹегізіп,
Бäді Ӯлжӧмӧl шешäмдің сӯтӯн еміп,
біздäрді сӯт емізіп бала kылып.

332.

Екӓўмўз бір кўн тўӻан kурдас едік,
еl ішіндӓ бір џўргӧн сырдас едік,
алланың ӧкўмў болўп енді аірылдыk,
kаітӓін? аірылмастаі џолдас едік.

333.

Бір кўндӧ оінап џўргӧндӧ туман болдў,
устаді бір деў келіп біздің kолдў,
деў kолўнда он бір џыл kырыптармын,
еl џуртўмдан кӧргӧнўм сол аk болдў.

334.

Бу деўгӓ туткун болдўk біз џолуӻўп,
еңрӓп біздӓ џўрўптў асыk болўп,
он бір џылдап kолўнда kырыптармын,
еl џуртўмдан сергӓрдӓн kаіран kалып.

335.

Деў мӓlўгўн деў патсаның улў деіді,
kазінаӻа еl џурттўң молў деіді,
ӓкӓсі Шӓбалмӓн дуспан екӓн,
ӓр џылда аттанады kолў деіді.

336.

Алып kашсада мен боі бермӓдім,
ӧlсӧмдӧ kосулўӻа оі бермӓдім,
он бір џылдан бері алдаіды деў мӓlўгўн,
ӧlтўрсӧдӧ ол, мен сӧз демӓдім.

337.

Кӧп сӧз маӻан аітады кӧңўl беріп,

ҷаксы сӧз мен аітпаімын кӧңӱl берiп,
бiрдӓ ӧкпӧ kылады, бiрдӓ ашӯ,
кетӓдi ӧз еliнӓ ӱш кӱн турӯп.

338.

Ҷетi кӱндӧ кеlӓдi еlдӓ ҷӱрӱп,
таӻы бiздi алдаіды ӱш кӱн турӯп,
умтӯлады бiздӓргӓ kасты kылып,
ҷылаімын, ӧlӧмӱн деп ӧзӱмдӱ урӯп.

339.

Барсаңыз бiздiң еlгӓ кӧрдӱм, деңiз!
kызыңыз Мӓliкӓмӓн турдӯм, деңiз!
деӯ kолӯнда он бiр ҷыл туткӱн екӓн,
сырласып бiр кӱн бiргӓ ҷӱрдӱм деңiз!

340.

Бilмӓiдi олар менiң ҷаткан ҷерiм,
деӯ kолӯнда зӓрдi таткан ҷерiм,
бilсӓ менi сол ҷердӓ kоімас едi,
ӧlӱмгӧ баілап басымды саткан ҷерiм.

341.

Баска тӱскӧн kаіӻы таркамаіды,
ҷас кӱндӧ туткӱн болӯп басым таіды,
бiздӓн сӓlӓм аіта бар еl ҷуртkа!
кӧрӧр кӱнӱм болармa кӱнбӧн аіды?

342.

Ӓкӓ шешӓмдiң ӱшӱн баурӯм бергӓн,
ҷалӻызым деп ҷылаіды кӧзӱ кӧргӧн
олар онда ҷылаіды кӧздӧрӱ kан,
бiздӓр деӯ kолӯнда kыіналып ҷан.

343.

Ӓр сӧзгӧ Cӓinӱl Мӓlік kанды деіді,
Мӓlікӓніӊ сӧзӱнӧ енді нанды деіді,
kабарын есіткӓн сон kуанады,
бір аз ҷарын оіҕа алып ҷанды деіді.

344. Cӓinӱl Мӓlіктің сӧзӱ.

Cӓinӱl Мӓlік сӧз аітады: Біз оілаjык!
бурунҕӱдаі есіткӓні біз баілаjык!
деӱнӱӊ ҷаны kаіда екӓнін сіз сураӊыз!
бір kаіла табыларма? онӱ kылаjык!

345.

Тураjык біз бір ҷердӓ ҷасырыныn!
сураӊыз ҷанын онӱӊ кӧӊӱl берін,
ашӱланып сӧз аітса ӧкпӧ kылса
аітпасп'екӓн ол сізгӓ ҷанын kыjып.

346.

Бір kаіла kылар едік ҷанын білсӓк,
не kылса алла ӓмірінӓ моін усунсаk,
тӓӊрі берін деӱ ҷанын kолҕа берсӓ
деӱ мӓlӱгӱн бу ҷердӓ бір ӧлтӱрсӧк.

347. Кыздың ҷубабы.

Деӱ ҷанын мунан бурун сураҕанмын,
ашӱланып мен оҕан дау kылҕанмын,
ашӱдан kаітып маҕан ҷанын аітkан,
ҷаным суда дегӓндӓ таӊ kалҕанмын.

348.

Џаньімызды бу дарјаӻа салдыk деган,
бір kудуk бар ішіндӓ сандыk деган,
со сандыkтың ішіндӓ менің џаным,
еl таппас џаралӻан џанымды деган.

349.

Колӳ тімӓс адамдың бір џаныма,
ölӳм џоk џетсӓ џасым болса мында,
деӳ џаны суӻа урӳп шыӻар еді,
Сулıман џӳзӳктӳң барлыӻында.

350.

Бу кӳн табылмаіды деӳнӳң џаны,
џӳзӳк тӓӳöкӳl Сулıман öзӳ кӓнӓ,
заманында біз онӳң kулӳ едік,
ölгöннöн сон kутӳлдӳ деӳнӳң џаны.

351.

Деӳ аітkанда Сулıман öзӳ кӓнӓ,
џӳзӳктӳ kолӳна кім устар онӳ?
біздӓн сӓlӓм аіта бар еl џуртӳма!
kанша аітсам табылмас деӳ џаны.

352.

Есітіп Саіпӳl Мӓlік кӳlдӳ деіді,
Мӓlіккӓ сӳјӳншӳ сурады деіді,
таk Сулıман џӳзӳгӳ мендӓ ӓзір,
џаkсылыkkа kудајым бурдӳ деіді.

353.

Мӓlікӓ есітіп kуаныс kылды,
кöргöн сон џӳзӳктӳң барын білді,

азыкпäн алтын кӱмӱс ӱідöн алып
бір мӱдöт боларма деп екäӱ суђа келді.

354.

Усундурар алланың кöп атынан,
Суліман џӱзӱктӱң кӱрмöтӱнöн,
деӱ џанын біздäргä шыђарып бер!
кетäлік деӱ мäлӱгӱнӱң біз kасынан!

355.

Џӱзӱктӱ kолӱна алып суђа урдӱлар,
алланың äмрінä бел бӱдӱлар,
бір уакытта су kаінап сандык шыкты,
сандыкты кöтӱрӱп бір kоідӱлар.

356.

Сандыкты ашып еді кептäр шыкты,
кептäрдің моінӱн ӱзӱп џергä тыкты,
аспаннан kап kызыл kан kардаі џауп
кептäрдäн кесäпäті деӱгä џоктӱ.

357.

Таудаі болӱп деӱ келіп џергä тӱстӱ,
деӱ пакырдың öлöрдö ӱнӱ мыкты,
беішаралар кöргöн сон kуанады,
бäрінäн бір тäңрінің äмрі кӱштӱ.

358.

Дарјамäн кетті булар салын баілап,
алдылар деӱ ӱјӱнöн азык саілап,
kуанђаннан беішаралар џыласып
кеттілäр ӱш аі кӱнӱ тӱн сал аідап.

359.

Екі бірдäі беішара ҷолдас болўп,
Бäдı Ӱлжöмöл ҷöнӱнöн курдас болўп,
бірäӱ аҕа бірäӱ сіңдісі болўп
ҷӱрдӱlар бір бірінä сырлас болўп.

360.

Бір ӱlкöн ҷајын шыкты аузўн ашып,
буларды ҷутаін деп суларды шашып,
Сäіпӱl Мälік ујуктап еді кыз ојанды,
коркты̆ беішаралар каны кашып.

361.

Басын кöргöн сон ҷыласады,
колдарын кöккö ҷајып еңрäсäді,
пäläдäн кутулдук деп оілап едік,
алладан ҷылап мӱдöт тіläсäді.

362. Ҷаінды öltӱргöнӱ.

Сäіпӱl Мälік балтасын колуна алды,
ҷаін дуспаның басына катты салды,
алланың äмрімäн баска тіп
аіналып ҷаін дуспан кеін калды.

363.

Тäӱöкӱl деп аллаҕа бет којадӱ,
салмäн аҕып таҕыда ҷöнölöдӱ,
бір аралҕа сал баілап еніп еді,
саудуҕар кöп кäрӱäнгä кез болады.

364. Кăрўăнгă ушурђаны.

Кăрўăн kорkтў буларды урума? деп,
булар kорkтў бір дуспан болармa? деп,
кăрўăн kалkы буларды тађы оілады,
біздăі еlгă сауда kылып џўрбрмб? деп.

365.

Кеlдї кăрўăн буларђа kарсы џўрўп,
булар сălăм берді kол kўсурўп,
kасына кбп кăрўăн кеlіп еді,
таң kалдылар булардың џўзўн кбрўн.

366.

Кăрўăндăр таң kалып оларђа пул бердї,
не болсада ужбактың нурў деіді,
осунда запрандаі сарђаіђанда
беттăрїндă нурў џаінап турдў, деіді.

367.

Бірїн бірї сурасып џыласады,
бăрї бірдăі мусулман танысады,
Шўршўттбн шыkkан олар кăрўăн
бір бірдїң сбзўнб kаныс ады.

368.

Кăрўăндăр таныды Мălікăнї
ађасы Сарандылда џурттўң kаны,
он бір џыл kаның kызы аіп болђан,
ађасы біздїң еlдă џурт султаны.

369.

Таныђан сон бір бірїн џыласады,

кӧп кӓрўӓн бір бірдӓі сӧlӧсӧдӯ,
ӓкӓсінің інісі бізгӓ џакын
шӯјӯншӯгӓ шапkанша оңдасады.

370.

Ӯш аіда аӻацызӻа kаітсаk керӓк,
со џергӓ кемӓмінӓн кетсӓк керӓк,
аман болӯп шӓргӓ џакын кетсӓк
кемӓ тастап бір kырӻа ӧтсӧк керӓк.

371.

Џеттідӓ шыӻар џергӓ сумӓн џӯрӯп,
кемӓlӓрін шыӻарды kырӻа барып,
сӯјӯншӯгӓ беш кісі кетіп еді,
шӓргӓ џетті булар кӯн тӯн џӯрӯп.

372. Мӓlік аӻасыны кӧргӧнӯ.

Султанӻа еlші kабар берді, деіді,
сӓlӓм беріп есіктӓн кірді, деіді,
аӻаңыздың џоӻалӻан џалӻыз kызы
аман есӓн кӓрӯӓн мен келді, деіді.

373.

Сӯјӯншӯ беріп булар енді сӧіlӧсӧдӯ,
кеlӓр деп Мӓlікӓ оіласады,
тоі kылып џуртkа kабар білдіргӓн
алдында барамыс деп саіласады.

374.

Џуртпӓн келді аӻасы kыз алдынан,
кӧрӯстӯ аӻасымӓн есӓн аман,

аҕасы Мāлiкāмāн кöрÿскöндö
џыламаҕан kалмаiды āскāр џаннан.

375.

Оiнап кÿлÿп он кÿн тоi kылды,
тÿрлÿ тÿрлÿ оiнмāн оiнады,
Таџÿл Мāлiк Сāiпÿл Мāлiккā барҕан екāң
алдында kол kÿсурÿп сöiлöдÿ.

376. Мāлiкā āкāсiнā kосулҕаны.

Шÿjÿншÿгā бiлāр кеттi āкāсiнā,
он тöрт кÿндö џеттi kаласына,
есiткāн сон шешāмāн āкāсi,
kуанады екāÿ џыласып баласына.

377.

Малды сојÿп тоi kылып џуртÿн џiп,
кöрÿсÿп āкā шешāсi kалды талып,
Сāiпÿл Мāлiктi бiлāр кÿрмöт kылып
екпāлдi Сāiпÿл Мāлiктi таkkа салып.

378.

Екпāлдi Сāiпÿл Мāлiктi, аiмāн кÿндÿ
тоi kылып бiлмāдi кÿнмāн тÿндÿ,
ушkан kус kаiтып елгā kелгāн,
бāрiнiң бiрдāi iшiндā кöңлÿ тынды.

379.

Шешāсi џаным тiрi келдiң, деiдi,
он џыл kаiҕымāн öлдÿм, деiдi,

ǟкӓсiмӓн шешӓсi амандасып
аллаȝа шӱкӱр џӱзӱңдӱ кӧрдӱм, деiдi.

380.

Куанып ǟкӓсiмӓн шешӓсi отурмаiды,
Мǟлiкӓ кӱн тӱн сӧiлӧп болдӱрмаiды,
он бiр џыл ǟкӓсiнӓн аiрылȝан сон
кӧргӧнӱм бǟрiндӓ kалдырмаiды.

381.

Себǟбiнӓн Сӓiпӱl Мǟliктiң мунда кеlдiм,
шерпӓт kылып ӧзӱм мунӱ аȝа kылдым,
алладан сон себӓп бǟрi муннан,
џӱзӱңдӱ кӧрдӱм таȝы кӧңlӱм тындым.

382.

Кудаi сактады деӱдӓн, аман џӱрдӱм,
деӱ kасты kылса ӧlӱмгӧ бетiм бурдӱм,
кӱн тӱн бiрдӓi аллаȝа џылауш'едiм,
kудаi сактады, деӱдӓн аман џӱрдӱм.

383. Мǟliкӓнiң сӧзӱ.

Колӱ iш џетпӓдi деӱнӱң маȝан,
kапыр ӧlсӱн сӧзӱмӧ нанмаȝан,
моiн сынып kеlсӓдӓ деӱ мǟlӱгӱн,
ашӱлансам kаiтады џетпӓi маȝан.

384.

Серт kылып аiтып оȝан тǐмӓ маȝан,
он бес џыл болмаi турӱп тǐмӓн саȝан,
ӧкӱмдӧп зорлыkмiнӓн алам десӓң
ӧlӧм, деiдiм, со кӱндӧ нансаң маȝан.

385.

Деў мälўгўн бу сöзўмдöн kaiтўш'едi,
кегiн öкпö kылып аiтўш'едi,
ол уаkытта Сäiпўl Мälik маҕан кеlгäн,
деў ölтўрўп ол ҷердäн алўш'едi.

386.

Естiп kанмiнäн ҷурттўң бäрi бiлдi,
ҷалҕыздарын кöргöн сон кöңlў тынды,
ул kылып Сäiпўl Мälikкä орун бердi,
kолўна ендi бердi kалың еlдi.

387.

Сäiпўl Мälik бурунҕўдаi патса болдў,
kан тапсырҕан улўна iш оңдаiды,
ҷурт iшiндä кöрсöтўп äдilдiгiн
тäңрi öзў оңгарды ендi ҷолдў.

388.

Кiзмäткäрдäр алдында äзiр турдў,
бiзадамäн патсалар бiргä ҷўрдў,
оiншўмäн ҷырлаушылар бäрi сонда,
тўндö оiн кўндўз далада сеil kурдў.

389. Сäiпўl Мälik тосўна саҕынҕаны.

Тосўнўң бiр кўнў ескä тўстў,
екi кöздöн ҷаңбырдаi ҷасын аҕызды,
суда ölдўңмö, ҷан тосўм? kырда ölдўңмö?
дўнўöдö умтулмаiмын кöрмöi сенi.

390.

Бајаӻыда осўндаі оінаушы едік,
аірылўӻа бір кўндӧ kыімаушы едік,
осўндаі болмадың, ҫан тосўмаі!
шӓӻада оінап кўлўп ҫўрўшў едік.

391.

Кӧңlўмдӧн, кӧзўмдӧн енді кеттің,
алтын ҫўзўк, kолўмӓн таіп кеттің,
осў кӧптӧр кӧзўмӧ кӧрўнбӧідў,
бір kаіӻыны бојўма ҫаіп кеттің.

392.

Касымда болсаң сені кӧрмӧсп'едім?
оінап кўlўп бір ҫердӓ турмасп'едім?
тірі болўп кӧзўмӧ бір кӧрўнсӧң
артыңда kаіда ҫўрсӧң ермӓсп'едім?

393.

Кӧрўш'едім, еі тосўм, сені ҫандаі,
ішкӓн ас маӻан сенсіз kызыл kандаі,
ӧттў кетӓр заманың ҫасымыздан,
болмаіды kысыӻымыз кӧз ҫумӻандаі.

394.

Сенсіз маӻан бу оін бӓрі арам,
ҫалӻыз kаітіп сенсіз мен сеіl kурам?
осў кўндӧ ојўмдан іш кетпӓссін,
ҫўзўңдў енді сенің kаіда кӧрӧм?

395.

Сенсіз маӻан болмаіды осў ҫін.

дӱнӱӧнӱң сенсiз маҕан бӓрi kыiн,
таk олтурӱп патса болсамдаҕы
сенсiз маҕан паiда џоk џалҕызтiң.

396.

Ескӓ тӱссӧң џазамын мен осӱндаi,
таk ӱстӱ сенсiз маҕан бiр туткӱндаi,
оiласам сен есiмӓ тӱскӧнсӱн,
болады маҕан ӧмрӱм мың џыл оттаi.

397.

Кетӓр едi бу kаiҕы џӱзӱң кӧрсӧм,
kабарын еlдӓн тауп kаiдан сӱрсӧм?
џан тӓттi џан тосӱм муңдасымаi,
дӱнӱӧ не керӓк маҕан бiргӓ џӱрсӧм?

398.

Кабар болсам џӱзӱңдӱ кӧрӧрмӱнбӧ?
џоk дӱнӱӧдӧн кӧрмӧi-аk ӧlӧрмӱнбӧ?
ӧlгӧнӱңдӱ есiтсӓм мен ӧlӧрмӱн,
бу kаiҕыҕа сарҕаjып џӱрӧрмӱнбӧ?

399. Мынажат kылҕаны.

Ӓр џердӓ мӱдӧт kылҕан kудаjым сен,
тiлӓiмiн џазыктыкпӓн кедӓjiң мен,
тосӱмдӱ тiрi болса бiр кӧрсӧтсӧң,
џолӱңда џанымды kурбан аiтаiн мен.

400.

Тос ӱшӱн Сӓiпӱl Мӓliк бiр кӱн џанды,
запырандаi сарҕаiды аkылын танды,

шāзаданың зарлыђын есіткäн сон
бу џергä енді џіды џурттӱң бäрï.

401. Мäliкäнïң кelгäнï.

Кöп kыздармäн Мäliкä kelді, деіді,
шāзаданың kaiђысы білді, деіді,
шāзаданың кöп kыздар кöрдӱ џӱзӱн,
аірмаіды бäрідä екі кöзӱн.

402.

Моінӱн усун алланың салђанына,
аірылып тосӱң сен kалђанына,
тірі болса кöрöрсӱн, ölcö ölгöн,
kaiтäрсін бу дӱнӱöнӱң kалђанына.

403.

Бурунђӱ кӱігöнӱмӱз бізгä батар,
алланың āміріна бендä нетäр,
бу дӱнӱöдöн кісігä іш паіда џоk,
џаралђан не џан болса бäрідä öтöр.

404.

Џолӱнда біз беішара kырбанлыђың,
нетäргä аітып kоіђан бір џандыђың,
сіз ölгöнгö мендä ölöін, кӱідӱ џаным,
тіläсäң керäк енді аџалдыђың.

405.

Kelädi он кӱннöн сон асык џарың,
он ӱш џылдан сыктађан ынтызарың,
ашылсын кöңlӱң сенің, Сäіпӱl Мäliк,
тірі болса табылар бір џолдасың.

406.

Mäliкä көп цылаіды көңlүн аулап,
кетіңіз бір екі күн кік аулап,
ашылсың көңlүң цуртпäн аңга шыҕып,
тазымінäн карщыҕа, бүркүт салып.

407.

Бу сөз тыңдап Сäіпүl Мäliк атка мініп
шäрдäн өттү булар көңlүн тыныш
шäзаданың сол цанынан өтүп еді,
бір цігіт сäläм берді карсы цүрүп.

408.

Сäіпүl Мäliк сäläмін анда сүіду,
оілаіды: Сäітпä? деп іші күіду,
Сеіт каідан кеlсін таҕы оілаіды,
сүітсөдө білмäіді, көңlүн коіду.

409.

Цуртүна бу кäрішті көрүң! деіді,
біздің үігө алып цүрүң! деіді,
біз кеlгäншä оңу сіз күрмөт кылып
біз каіткан соң колүма беріңǃ деіді.

410.

Мінäзім бäрі кäріп кыімаітүҕун,
бір екі күн конак кып сіlаітүҕун,
біз кеlгäншä сактаңыз күрмөт кылып
болмаңыз äргіз оңу кыінаітүҕун.

411.

Екі кісі кеlдідä устады аны,
калмаіды беішараның коркүп цаны,

патсамыз бујурдў алып кеl! деп,
керăк кыдды аң аулап каітса сені.

412.

Коркканнан беішара џўзўн бурмаіды,
кöзўнöн аҕып џасы курумаіды,
бармаімын деп тырысып баҕып еді,
екі кісі џалынсада аірылмаіды.

413.

Кісі тўҕан дўнўöдö џўрöр ўшўн,
кім кöрўнсö ајактан сўрöр ўшўн,
беішара бу кісідăн кашты енді,
бу пălăдăн енді öтöр ўшўн.

414.

Ăўălі екі кісі џоктап алды,
бір екі урдў даҕы, џолҕа салды,
кöзўнöн џасы аҕып беішараның
іш бір ылаж таппаіды, каіран калды.

415.

Коркканнан беішара кетті кашып,
не пălăгă тўстўм? деп коркўп сасып,
іздăп џўрўп тапкан беішарары
ап кетті ајактан џоҕары асып.

416.

Беішараны алдыда ура, ура,
аппарды зымданҕа баілап тура,
бу беішара коркўп оілады оі,
кашар едім табылса бір аз кора.

417.

Ҷылаіды бу беішара каны кашып,
алыпсыз іш кунасыз зымдан тӱсӱп,
болмас еді кäріптікка кӧңlӱ бузӱк,
ҷылаіды ӧlӧмӱн деп ӱмӱт ӱзӱп.

418.

Кäріптіктäн ҷаман іш болмас ӧмӱр,
ҷылаіды ӧlӧмӱн деп ҷалӷыз пакыр,
кäріптäрдің кӱтсӧңӱз кӧп себäп,
бармаі ҷердä кäріп кӧрсӧң ҷылаід'акыр.

419.

Кäріптің кӧңlӱ сынык боларм'екäн?
кäріпті ӱјӱнӧ кісі аларм'екäн?
каіӷысы кӧп адамдар карсы кеlä,
кäріптäрдің сӧзӱнӧ нанарм'екäн?

420.

Дӱнӱӧдӧ кäріптäрдäн каіӷылы ҷок,
біlмäіді кäріп алӷан ӧздӧрӱ ток,
ӧз калын біlмäіді сау адамдар,
тіјäді кäріптäргä кӱндӧ бір ок.

421.

Ҷылаіды кäріп äр кӱн ҷасын тӧгӱп,
алдасына зар кылып беlін бӱп
кäріптäр паіӷамбарӷа ҷардам дегäн,
болармы аі ҷарандар аӷа сӧгӱп?

422.

Бір кісі кäріп кӧрсӧ ҷылаітӱӷӱн,
колӱна калам алып ҷырлаітӱӷӱн,

кāріптāрдā алданың kол'емāстā
боларма кāріптāр ојўн оілаітўђўн.

423. Сāіпўl Мālікті̇ң сӧзў.

Сāіпўl Мālік со тўнў ујўктамаіды,
ўјўнӧ кāріп тўсўп токтамаіды,
таңда атkа мініп elгā келді,
кеінгі kалђандарын цоктамаіды.

424.

Цармыk кылды цуртўна кеlің! деп,
кешāгі аманатым берің! деп,
kаі elдāн цўрсӧ дађы кāріп шыђар,
ренжітпāі онў алып цўрўң! деп.

425.

Аіттылар: Патсамыз kашып еді,
табылмаса есімізді ашып еді,
кўнў іздāп цўрўп артыңнан
ујалып цўрўп сіздāн сасып еді.

426.

Кеlтірді беішараның kолўн баілап,
кісі ӧlтўргӧн кісідāі арман етіп,
Сāіпўl Мālік кӧргӧн сон кӧп урустў,
кāріпті ренжітіпсіз не себāп.

427.

Ајакпінāн kолўна темір шулђап,
беті кӧзўн бірдāі kумђа булђап,
сіздāргā kанша kуна kылып еді,
цўрўңўз демāідім кӧңlўн аулап.

428.

Kāріпті кісі мундаі болмас болар,
кāріптің катты ӌу̊згö кöңлу̊ калар,
кāріптäргā тāңрім ӌардам деган,
кāріптің карӡысына ӌер сiлкінäр.

429.

Бу му̊ску̊н коркканнан кашкан екäн,
калым калаі ӌыӡылар деп саскан екäн,
кāріптäрдің кöңлу̊н āзіз кылың!
періштāläр ӌазу̊ӡа ӌазӡан шыӡарм'екäн?

430.

Ӌылаіды Сäіпу̊l Mālік оӡан карап,
оілаіды кöңлу̊н ону̊ң калын сурап,
ӌасырма, е ӌігіт, каі ӌерің екäн?
бāрі шыныңды аіт! каі ӌердäн келдің орап?

431. Сеітті таныӡаны.

Он у̊ш ӌыл еlдäн шыӡып, кāріп болу̊п,
мен ӌу̊рду̊м беішара кāріп болу̊п,
атым Сеіт, шāрім Місір еді,
ку̊ннöн кöз іш ӌаксы кöрмäі солу̊п.

432. Кöру̊скöну̊.

Сäіпу̊l Mālік орну̊нан ушу̊п турду̊,
Сеітті тос мен деп кушу̊п турду̊,
ӌыласып екі ӌан тос кöру̊скöн,
еl ӌурту̊нан калып шошу̊п ӌу̊рду̊.

433.

Кӱнӱ̆ боі kушӱ̆п kоімаідылар,
азӻана кӧрӱ̆скӧнгӧ тоімаідылар,
џеті кӱ̆надӧі булардың тоjӱ̆ болдӱ̆,
kол kӱсурӱ̆п бірі̆ бірін сīлаідылар.

434.

Сураіды Сӓіпӱ̆l Мālік kаіда џӱ̆рдӱ̆ң?
біздӓрдӓн аірылӻан не кӱ̆н кӧрдӱ̆ң?
біздӓрдӓн аірылӻаны он екі џыл,
сӧіlӧ енді̆! kаі џердӓ сен џӱ̆рдӱ̆ң?

435. Сеіт Зеңгіні̆ кӧргӧнӱ̆н сӧіlӧгӧнӱ̆.

Тӧрт џӱ̆з кісі едік Зеңгіlӓр устап алып,
ӱ̆ш џыл анда тамам ӧттӱ̆ кізмӓт kылып.

436.

Кізмӓт kылдыk аларӻа kāріп болып,
кӧзӱ̆мӱ̆з џас кӧкрӧккӧ kаіӻы толӱ̆п,
ӱ̆ш џылдан сон бір меіман kеlі̆п еді̆,
бірімі̆зді̆ соідӱ̆ оӻан kурбан kылып.

437.

Зеңгідӓн ӱ̆ш ер kашып дарjа тӱ̆сӱ̆п,
аралдан бір аралӻа kонӱ̆п шошӱ̆п,
kорkkанша бāрі аралӻа іш турмаімыз,
ǟр џердӓ џӱ̆рдӱ̆к џаннан ӱ̆мӱ̆т ӱ̆зӱ̆п.

438.

Бір kалkkа кез болдӱ̆k устап алды,
кӧргӧн адам аларӻа таң kалды,

ͷўздӧрў адам онўң сырты ͷалдаі,
семірсін деп бізді тўрлў ͷемä салды.

439.

Каіҕыдан, мың ͷан тосўм, ас ͷемäдім,
семіртіп ͷолдасымды сојўп алды.

440.

Екі ͷыл ас ͷемäдім сонда турдўм,
ӧлўм ажал ͷетсä сӧз демäдім,
ͷылаҕаным кӧрўптў бір кўң,
кўңгӧ kабыл болдў енді датым.

441.

Есікті асып кўң ͷол кӧрсӧттў,
сон елдäн кўнў тўнў kаштым kатты,
kутулдўмба дегäндä бір ͷурт устап
сўінгӧнў äр ͷердä тäңрім аты.

442.

Бoјў бік бір елгä тўшар болдўм,
тілдäрін іш кім білмäс kаіран kалдым,
адам етін мукум ͷемäід'екäн,
тäўäккўл деп алдаҕа басым салдым.

443.

Саірасын деп кепäскä салды мені,
екі ͷыл турдў тостўң kалмаі ͷаны,
ͷылаҕаным есітіп басын шаіkап,
kандаі ͷаксы деділäр саіраҕаны.

444.

Саіраҕаным ͷаксы деп алып ͷўрдў,

цылаҕаным цаксы деп kызыk kӧрдӱ,
тоіда арак ішіп мас болдӱлар,
kашӱҕа о кӱн маҕан цардам зердї.

445.

Кашып онан сал баілап суҕа тӱстӱм,
ӓзіз цаннан ӓр цердӓ ӱмӱт ӱздӱм,
дарјамӓн екі, ӱш аі цӱрӱп едім,
кӧкрӧгӱмӧ kaiҕы толӱп kaндар kycтӱм.

446.

Бір кӓрӱӓнгӓ ушрап цолдас болдӱм,
цат етіп сіздї кӱннӧн кӱнгӧ кӧңlӱм,
кӓрӱӓннӓн аірылҕан сон сураі сураі
акрџы ендї осӱ еlгӓ тӱшар болдӱм.

447.

Цурӱш'едїм сергӓрдӓн kабар таппаі,
дуспаннан kopkӱп kaшып еlінӓ цактаі,
цаңа келіп турамда бу шӓрдӓ
таҕыда алды ортаҕа біздї kaптаі.

448.

Аллаҕа цӱз мың шӱкӱр цӱзӱңдӱ кӧрдӱм,
он екі цыл цолӱңдӱ іздӓп цӱрдӱм,
ендї біздї ӧlгӧншӧ аірмасын!
нешӓ цыл kaндар цутӱп ӧмӱр сӱрдӱм?

449.

Сӓіпӱl Мӓlік тосӱна ас цегіздї,
тӱрlӱ тӱрlӱ ӱстӱнӧ тон кігіздї,
он кӱнгӧ шӓін тоі kылып цурттарына,
тосӱм болдӱ деп цуртӱна бӓрї білгіздї.

450.

Џурттары буларђа таң kалды,
Сäiпӱ̆l Мāliк тосӯна kуанады,
ā̆кäсi̇̆мäн Мāliкā kуанысып
табылды шāзаданың kолђанаты.

451.

Мāliкäнің кеlгäнi Ырамбађы,
Бäдi Ӱlжӧмӧl џуртӯмäн келдi̇̆ дађы,
kурдас кӧрӯсӯп џас ађызып
бiр бiрiнi̇̆ табылды kолђанаты.

452.

Курдас кӧрӯсӯп шӯластылар,
адамзатпäн перiзат џыластылар,
кӯн, тӯн оiн kылдылар он кӯндӧi,
Мāliкäмäн Бäдi Ӱlжӧмӧl сырластылар.

453.

Бäдi Ӱlжäмӧl аiтады: Курдасымаi!
ана сӯтӯн емiзгäн сырласымаi!
кӯндӧ екäӯмӯз кӯl болӯп џӯрӯш'едiк,
кӧрдӯм енді џӯзӯңдӯ муңдасымаi!

454.

Сӧilӧсӧдӯ екi бӯlбӯl ондаi болуп,
бiрäӯ аi бiрäӯ кӯндӧi болӯп,
Мāliкā сырын аiтты бастан аjаk
берäдi̇̆ тāңрi kаiђы пāрмäн болӯп.

455.

Мāliкā сырын аiтты солаi, солаi,

шӑзада ҷоk болса ӧlӧр едім аі,
kанша мактап аітсада шӑзаданы,
Бӓдı Ӳlжӧмӧl ҷӳрӳптӳ оіҕа алмаі.

456.

Бір кӳн тыскa шыkkанда шатыр кӧрдӳ,
Мӓlікӓдӓн шатыр кім деп сураіды,
бізді екпӓlгӓн шӑзада осӳ деіді,
табылмас іш адамзат мында ондаі.

457.

Абдан сӧз аітуҕа бата алмаіды,
аітсада Бӓдı Ӳlжӧмӧl оіҕа алмаіды,
аітсада ӓр ӳнӧрӳн мактаі, мактаі,
шӑзадаҕа аіналып кӧз салмаіды.

458.

Мӓlікӓ шӑзаданы аітып еді,
Бӓдı Ӳlжӧмӧl бу сӧзгӧ ӧкпӧlӧдӳ,
Бӓдı Ӳlжӧмӧl Мӓlікӓгӓ ҷыр аіт! деді,
бірӓӳ ҷырлап аітсаң оңдап нең kураіды?

459.

Саҕан мен олаі аіт деп аітпадым,
маҕан ҷырды аітпаk kоі деп едім,
кӧңlӳм сӳігӧн kурдасым муңдасымаі
ҷыр емӓс деп осӳ сӧзӳм аітып едім.

460.

Адамзатпӓн перізат kосӳлмаіды,
кӧп ӧмӳр адамзат ҷасамаіды,
саҕыныш кӧрӧрмӳн деп келіп едім,
аітпаңыз бу кӳндӧн сон бізгӓ баіды.

461.

Шешäсі Мäлікäнің таҕы келді,
алдында ода буҕан арыз кылды,
бір кöрўнсöң саҕан біз разы едік,
џолўңда курбан кылсак осў елді.

462.

Сўрöтўңдў кöрўп сізді сўігöн адам,
он ўш џыл соңында џўргöн адам,
сіласаң бір кöрўн сенің болар еді,
кöңлўн бір-ак сізгä бујурҕан адам.

463.

Шыраҕым, џўзўңдў кöргўз деіді,
оідан öлдўк бізді тіргіз деіді,
ел џуртўнан аірылып мал мўлкўнöн,
іздäгäні шäзаданың сен кыз едің.

464.

Кöп сöздöр аітсала бої бермäді,
шäзаданы кöрўгö оі бермäді,
бір кўн џатып Мäлікä öпкö кылып
ујуктамаі пері кызы уҕалмады.

465.

Шäзаданың ерлігін ојўна алып,
оілаіды, келсäм каітар џўзўмдў кöрўп,
џўргöнбäн турҕанын ојўна алып
кöрўгö барып џўрöгўн кöңлўнö салып.

466.

Есіткäн ерліктäрін ојўна алды,

бајаӷыдаі болмаіды уiку калды,
сӯiтсӧдӧ кӧӊiӱ еlдäн ујалды,
сырын іш кімгä аітпаі наз кылды.

467.

Џасырып кӧрсӧм деп ојӯна алды,
Мāliкä білмäі онӯ ујуктап калды,
тӯн ішiндä акырын басып келiп,
шāзады ӱјӱнӧ кулак салды.

468.

Мāliкäдäн Бäдı Ӱlжӧмӧl џасырыныл
Сäiпӱl Мāliкä келiп кулак салды.

469.

Џурт бäрi бäрi бірдäі корулдап џатыр,
толӯптӯ боз балаӷа алтын шатыр,
шāзададан баска іш ојау џан џок,
асык џарын оіӷа алып џырлап џатыр.

470.

Анадан аідаі болӯп тӯӷан џарым,
он ӱш џылда мен џолӯӊда бір џарыӊ,
ракым кылып џӯзӱмдӱ бір кӧрмӧдӱӊ,
kaiтäiн мен џолӯӊда ынтызарым?

471.

Бу kaiӷыны басыма алда салды,
сенiӊ ӱшӱн курбан кылдым џӱз мыӊ џанды,
āкäм шешäм еl џуртӯм алыс калды,
іш кім келiп сурамаса біздiӊ калды.

472.

Еl џуртӯм kaiт десä бір kaiтпадым,

су орнўна kан цутўп бір kанбадым,
алдымнан цўз мың пäлä шыкса дағы,
цолўңда ölўмдў бір оіға алмадым.

473.

Цолўңда он ўш цыл мен цетпäі цўрдўм,
сеннäн баска оjўм кўlмöі цўрдўм,
цўз мың пäлä алдымнан шығып еді,
ажалым цетпäгäн сон ölмöі цўрдўм.

474.

Арзым аітсам саған цетпäс болдў,
осў kаіғы басымнан кетпäс болдў,
цўз мың пälä алдымнан шығып еді,
ажалым цетпäгäндä денäм ölмöс болдў.

475. Бäді Ўlжöмölдўң кöз салғаны.

Бäді Ўlжöмöl тыңдады тысында турўп,
kарады бір тесіктäн кöңlўн беріп,
kасын кöзўн сіпатын кöрўп еді,
танып тўстў кешікпäі кöңlў еріп.

476.

Шыкты шäзада кöңlўн алып,
алыстан кöрдў бір kыз цатыр талып,
цеlіп kызды kараса перізат,
басын салды тізäсінä царын танып.

477.

Шäзада kыз басына цасын шашты,
аkылына kыз кеlдідä кöзўн ашты,

шāзада kызды кöрӱп таныђан соҥ
уjалып шынымiнäн кöзӱн ашты.

478. Кыздыҥ сöзӱ.

Сiз кiмсiз, сiздi перiзат бiлäр, деiдi,
бiздäргä ӱlкöн уjат болар, деiдi,
перiлäр екäӱмӱздӱ кöрö kылса
āкāмiзгä аiтпаiма олар? деiдi.

479. Сäiпӱl Мāliктiҥ сöзӱ.

Он ӱш цыл сеннäн баска сöilöрӱм цоk,
ölсöм сенiҥ цолӱҥда кöмöрӱм цоk,
цолӱҥда kурбан болђан мен кöбölöк
отkа тӱссöм цанђаiмын, ölöрӱм цоk.

480.

Цанмађанын бурундађы цандырмашы!
бузӱлђан кöҥlӱмдӱ kалдырмашы!
iздäӱшiмäн беiшара меiliҥ болса
кöҥlӱҥдӱ олаi булаi iш бурмашы!

481. Кыздыҥ сöзӱ.

Адамзат перiзатkа асыk болса,
сертiнä турса деiдi ођан kылса,
перi оттан царалды, адам топраk,
царасарма перiзат оjӱна алса.

482. Шāзаданыҥ цубабы.

Перiгä адам асыk болса деiдi,
kылсын адам онӱ алсын деiдi.

483. Ӳäдäläрï.

Кыздың ендï аітар сöзӳ бітті,
шäзаданың кöргöн сон кöңlӳ џеттï,
бір бірïнä ендï асык болӳп
аітkан ӳäдäläрï ендï бітті.

484.

Сöilöдӳläр екäӳ kушактасып,
бір џергä сöз kоідӳлар акылдасып,
оінбïнäн кӳlсӳгӳ бар болђан сон,
Мäliкä kызђа keliпті акрын басып.

485.

Мäliкä kыз оjанды бір кӳрсӳндӳ,
kаідан білсін шäзаданың кöңlӳ џетті,
Бäдï Ӳlжöмöl сураіды Мäliкäдäн:
аітшы мађан, не себäпті кӳрсӳндӳң?

486.

Öкпö kылды Мäliкä, сöз алмадың,
кöңlӳңдӳ kурдасыңа бір салмадың,
шäзадађа кöрӳң! деп аітып едім,
сöзӳмдӳ тыңдап есіңä бір алмадың.

487.

Бäдï Ӳlжöмöl аітты: Мен оілаімын,
періläр есіткäн сöз болармын,
осӳ сöз булаі kалса џуртӳм біlіп,
el ішïндä уjатkа мен kалармын.

488. Mālikā sȫzy̆.

Mālikā iш ujaты болмас, деiдi,
бу iстāн iш кiм kабар бiлмāс, деiдi,
шāзаданы сiз мунда шакырыңыз!
сураӷыңыз iш кiм мунда келмāс, деiдi.

489. Бāдi Ӯлжӧмӧлдӯң сӧзӯ.

Бāдi Ӯлжӧмӧл kабар бердi келсiн! деiдi,
сӧзӯңӧ дуспан моiнӯ усунсӯн! деiдi,
аiткан сенiң сӧзӯңӧ џаным kурбан,
алып кел ендi кӧңлӯн џетсiн! деiдi.

490.

Mālikā есiткāн сон турдӯ, деiдi,
kуанып шāзадаӷа џӯрдӯ, деiдi,
Бāдi Ӯлжӧмӧл шакырды, дегāннāн сон,
артынан Mālikā kыз џӯрдӯ, деiдi.

491.

Есiктāн Сāiпӯл Mālik кiрдi, деiдi,
артынан Mālikā kыз џӯрдӯ, деiдi,
Бāдi Ӯлжӧмӧл орнӯнан тура келiп,
булардан бурун сāлāм бердi деiдi.

492.

Екāӯ кӧрӯстӯлӧр kушактасып,
бiрi бiрiнāн сӯiдӯ ауздасып,
Mālikā бурунӷусӯн kаiдан бiлсiн?
мезāмбāт kынды буларӷа асын тасып.

493.

Онан сон тӱрlӱ ісін нандырды,
Бӓдї Ӱlжӧмӧl шӓзадаҕа кӧңӱl бурдӱ,
бір біріна сӱjӧнӱп ajактарын,
со џердӓ оінап кӱlӱп бір аз турдӱ.

494.

Наз kылып бірї бірінӓн сӧіlӧстӱlӧр,
kушактап бірї бірімӓн сырластылар,
оінап кӱlӱп сӧ џердӓ мырадыҕа
екі асыk аірылмаска сырластылар.

495.

Таңга џакын шӓзада ӱігӧ каітты,
џарына аітар сӧздӱң бӓрін аітты,
шӓзаданы ӱjӱнӧ алып барып
оінап кӱlӱп ӧткӱздӱ kурбан kылды.

496.

Бӓдї Ӱlжӧмӧl кӱндӧн кӱнгӧ асык болдӱ,
кӧндӱрсӧ kудаjым деп kаіҕы kылды,
бар едї бірга кеlгӓн аналыҕы,
џылап оҕан аітыпты осӱ џолдӱ.

497. Аналыҕы кеlгӓнї.

Аналыҕын шаkырып, анат! деідї,
анасы не сӧзӱң бар балам? деідї,
басыма тӱскӧн менің бір ісім бар,
kулаҕыңа бу сырымды салам, деідї.

498.

Бір kаіҕы баска тӱстӱ кӓріп болӱп,

бір адамды кöрдў̆м кöңіў̆м алып,
тў̆ндö тў̆стö кетпäідї кў̆ндў̆з оідан,
ылажын табалмадым kаіран kалып.

499.

Бу ісімның ылажын тапсаң, анам!
кöңў̆lгö бізді сен алсаң балаң!
бу істің ылажын таппас болсаң
бу kаіҕыдан акыр öлöм kалам.

500. Аналыҕының сöзў̆.

Kаідан тў̆стў̆ң бу іскä, цалҕызымаі?
kараңҕы тў̆ндö царык kылҕан цулдузў̆маі?
āкäмін шешäңä не деп аітам?
бу іскä ушурадың сен, kызымаі.

501.

Еі балам, сен бу іскä kаідан kалдың?
kаі цердä цў̆рў̆п оҕан кöз салдың?
āкä шешäңдің бетінä kаралмаі
бу іс ў̆шў̆н цуртў̆ңнан ујат алдың.

502.

Ондаі мундаі сöздöрдў̆ аіта берді,
акыры сол ашў̆дан kаіта берді,
шāзаданы акырын шакырып алып,
пердäсін ашып онў̆ң цў̆зў̆н кöрдў̆ деіді.

503.

Цў̆зў̆н кöрдў̆, басkаны сў̆імöс болдў̆,
kызынан басkа адамҕа kыімас болдў̆,

аналык бір кӧрӱп баур џарђан сон
kызы тађы баскађа тімäс болдӱ.

504.

Бу ісің сенің, балам, сенің аіб емäс,
алда дађдыр kылмаса kыін емäс,
џӱзӱн кӧрмӧі бу сӧзӱнӧ аітсадађы
äкäң шешäң кӧргӧн сон џаман демäс.

505. Аналыђы екпälгäні.

Шäзада біздіңмінäн џӱрсӱн! деіді,
äкä шешäң аі џӱзӱн кӧрсӱн! деіді,
арзыңды äкä шешäңä біз аіталык,
шык џолӱмӱз тӱзӱгӧ џӱрсӱн! деіді.

506.

Аналыђы кӱјӧӱн алып кетті,
перілäр кӧз џумђанша ушӱп кетті,
ӧзӱ кетті аналык арзы аіта,
шäзада еl шешінä турсӱн! деді.

507.

Аналык сäläм беріп еніп кеlді,
сурады сӧз басын, kызым кäнä?
kызыңыздың басында аз муңӱ бар,
џібäрді бізді сізгä таман деді.

508.

Бір адамзат сӱрӧтӱн кӧргӧн екäн,
он ӱш џылдан іздäп џӱргӧн екäн,

Сарандыда турђанда кӧзӱнӧ тӱсӱн,
kызыңыз ођан кӧңӏӱнӱ бергӓн екӓн.

509.

Мiсiрдiң патсаның цалђызы екӓн,
караңђы тӱндӧ цӱзӱ царыk екӓн,
цӱзӱн кӧрӱп турсаңыз бiр адамзат
баста шуђа маңдаiда kундуз екӓн.

510.

Кызыңыз асыk болӱп кӧңӏӱ сӱiдӱ,
умуттӱ асыktыkтан цуртпӓн ӱiдӱ,
ӓкӓ шешӓм арзым бар аiтар деп,
зарлыk kылып алдымда оттаi кӱiдӱ.

511.

Кызыңыздың асыktыђын ӓныk бiлдiк,
арзын сiзгӓ аiтӱђа аттаi цеӏдiк,
царатсаң царатпасаң бiр кӱшӱң деп
еӏ шешiнӓ сонӱ бiз алып кеӏдiк.

512.

Кӧрсӧттӱ шӓзаданы алып кеӏiп,
сӓлӓм бердi шӓзада kол kӱсурӱп,
kулдӱk kылды шӓзада ол алдында
турдӱ алдында кӱјӧӱ кӱрмӧт kылып.

513.

Шӓрбӓнӱ кӧрӱстӱ кӧңӱӏ берiп,
кӧрсӧттӱ шӓзаданы цуртӱн цiп,
царатып цурттӱң бӓрi аiтканнан сон,
улӱна бармаk болдӱ кiм кiп.

514. Шāрбāнӯ улуна барҕаны.

Шāрбāнӯ кӱjӧӱн алып кетті,
улӱма кӧрсӧтӧiн деп кӧңӱl етті,
шāзаданы тӱсӱрӱп бір шарбакka,
біз кеlгāншā турӱң мунда! депті.

515.

Шāрбāнӯ улӱна кетті деiді,
сӧilӧдӱ баласына сӧзӱн деiді,
kызыңызҕа бір кӱjӧӱ тауп кеlдік,
кізмāт бізгā kылӱҕа епті деiді.

516.

Āкāсі Місірдā kан болҕан екāн,
тak Сулīман орнӱнда kалҕан екāн,
ӧзӱ адамзат аты Сāiпӱl Мālік,
он ӱш џыл kызыңызҕа асыk болҕан екāн.

517.

Екі џыл ӧз ӱjӱндӧ џатkан екāн,
ӧз басын kурбандыkka салҕан екāн,
он ӱш џыл џолӱнда кāріп болӱп
џӱрӧмӱн деп āр џолӱнда болҕан екāн.

518.

Сӧlӧiдӱ кемшір сӧзӱн бастан ajak,
маkул кӧрдӱ баласы оiламаi-ak,
kызыңыз таҕы асыk болҕан екāн,
берсāңіз kаiтар онӱ kыінамаjыk.

519.

Баласы шāзаданы кӧрмӧк болдў,
шешāсiнiң сӧзўнӧ ермāк болдў,
кӧрмӧi-ак шāзаданы џаксы кӧрўп
тоі kылып kызын оҕан бермāк болдў.

520. Сāiпўl Мāliктi деў ушуҕаны.

Шарбакта Сāiпўl Мālік џалҕыз едi,
кӧңlўндӧ оiлаҕаны kан kызы едi,
бір екі деў аспаннан ушўп келдi,
осўнда дуспаның iзi дедi.

521.

Шāзаданы деў iздāп џўргӧн екāн,
осў деў kолўнда ӧlгӧн екāн,
осў деўнўң āкāсi деў патсасы,
улўн ӧlтўргӧнўн бilгāн екāн.

522.

Есiтiптi баласын ӧlтўрдў деп,
Мāliкāнi со џердāн келтiрдi деп,
алып kеl! деп деўlӧрўн џiбāрiптi,
менiң kолҕанатым сындырды деп.

523.

Деў келдi шāзадаҕа сālāм берiп,
шакырды сiздi џарың џаксы кӧрўп,
Мāliкāнi алып келгāн сiз боларма?
бiз! деiдi, беiшара алдына бilмāi ерiп.

524.

Кеттiläр аспан көккө алып ушуп,
бiлмäiдi Сäiпўl Mālik деўнў kосуп,
деў ону көтөрүп кеlгäннäн сон
өlўмдў моiнўна алды џаны шошуп.

525.

Улўмдўң kаiтiп алдың џанын? деiдi,
алаiн ендi сiздiң џанын, деiдi,
мың џаның болсада kутулмассын
олжа kылдың өlтўрўп малың деiдi.

526.

Ашўђа кäўдөсўнө iш сiмаiды,
џылаiды, көз џасыны бiр тiмаiды,
шāзаданың тађы џўзўп көрўп
өlтўрўгө тађыда iш kыiмаiды.

527.

Оiлаiды деў, Шāбāl кеlär деп,
есiтiп бiзбäн урус kылар деп,
kызын ођан бергäнi турўс болса
џау болўп еl kырылып өlөр деп.

528.

Деў патсасы көңlўнө алды деiдi,
шāзаданы зымданђа салды деiдi,
кешкälі оiнап џўргөн Сäiпўl Mālik
тутkун болўп зымданђа салды деiдi.

529. Шāзаданың мынажаты.

Кудаjау, пālагā мен тўштўм деiдi,
āзiз џандан ўмўт ўздўм деiдi,

тірlіктă пălăдăн kутулмадым,
пălăніӊ дарjасына џўздўм деіді.

530.

Ўмўттў едім кöп kаіђы тарkарма? деп,
џаратkан kудаjым џарылђар, деп,
аз кöргöн бу kўншўм тос болдўма?
оілауш'едім џаксылыk боларма деп.

531.

Бу дуспэнды перізат білмăі kалды,
асыk џар kосўлар деп оілаі kалды,
он ўш џылдаі аірылып бурўп едім,
џўзўӊö тосўӊ Сеіт тўспöі kалды.

532.

Kудаjым, дађдыр сіздăн болса керăк,
ажал џетсă бендăсі öлсö керăк,
џетпăгăн ажал болмаса осў џердă
бір себăп kудаідан бізгă болса керăк.

533. Шăбălдўӊ сöзў.

Шăбăl шăзаданы кöрöмўн деп,
kызымды аkыр ођан берăмін деп,
шăзаданы шарбактан таппађан сон
ашў kылды kулдарын урамын деп.

534.

Онў сіз іздăп шапшан табыӊ! деіді,
kўн шыkkанша kўн батkанша бітіӊ! деіді,
бірăўӊ онў тауп kелă kалсын!
толтураін алтынђа! табыӊ! деіді.

535

Табалмаі екі џурт kаіран kалды,
іздӓӳші бір џеlӓргӓ дала толдӳ,
іздӓӳшіlӓр kабарын таппаӻан сон
Шӓбӓlініӊ kӧӊlӳнӧ kаіӻы толдӳ.

536. Бӓді Ӳlжӧмӧl, Мӓlікӓ, Сеіт аітkаны.

Бу kабарды ссітті асыk џары,
џолӳнда сактап џӳрӧн ынтызары,
Мӓlікӓ Сеітмінӓн есіткӓн сон
бӓрідӓ бірдӓі шӳлап kалды.

537.

Бӓді Ӳlжӧмӧl есітіп кетті џаны,
бір џар ӳшӳн kыіналды шыбын џаны,
кӧздӧрӳ kан џас болдӳ џылаі, џылаі,
ӧlӳм болдӳ кӧрмӧсӧ оілаӻаны.

538.

Сеіт тосӳ ајаӻын басалмаіды,
кокрӧгӳ толдӳ kаіӻы kызыл kандаі,
тосӳ џӳзӳн осӳ кӧз кӧрмӧсӧ
ӧlӳмгӧ џӳзӳн kыјып џанды.

539.

Мӓlікӓ таӻы џылап шешӓсімӓн,
џаксылары џылаіды шешӓсімӓн,
џылаі џылаі кӧзӳ толдӳ kан џасына,
кӳндӳз тӳн зарладылар ол kаіӻынан.

540.

Есітті енді Шāбāl џылаҕанын,
кызыӊ ōlбін деп беіт коіҕанын,
ушурўп āр џерlāргā іздāўшіні,
ōlбітўҕўн болдў енді оілаҕаны.

541. Бір пері кабар бергāні.

Бір пері сālāм берді канҕа келіп,
џатыр едім тыста ауру болўп,
бір екі деў келіпті, џергā тўстў,
бір адамды ушурдўлар џоҕары алып.

542.

Бу кабарҕа Шāбāl дуспан деіді,
сол заманда деў бізгā дуспан деіді,
бу дуспандык кылсада олар кылды,
џазылып џау болҕалы ушам деіді.

543. Шāбāl деўгā аттанҕаны.

Шāбāl ашўланып џуртўн џіды,
уруска кōп āскāрдіӊ џанын кыіды,
батырмінāн ерlāрін касын'алып,
сарбаі џауп олар кылды сіды.

544.

Џōнōlдў Шāбāl патса џуртўн аідап,
уштўлар аспанмінāн кўндў каптап,
бір саҕатта џеттіlāр аілык џергā,
тўстўlāр деў џерінā шыбын таптап.

545. Деўгă еlшĭ џібăргăнĭ.

Шăбăl еlшĭ салды деў kанына,
разы емăн кісімдĭ алҕанына,
кісімдĭ кеlтĭріп шапшан берсĭн!
ŏkўнŏр біз урсак тўна.

546.

Тату болўп кісім берсă мей kаітармын,
бермăсă бу ăскăрім џауҕа етăрмін,
кісім ўшўн бу џердă џаным kурбан,
сен деўгă kызыҕымды кŏрсŏтŏрмўн.

547.

Деў kанына еlшĭlăр алып барды,
берсĭн деідĭ, патсамыз біздĭң барды,
тату болўп уруспаі кісім берсĭн!
kалмасын біздă оҕан ынтызарды.

548.

Ол адамзат ŏlтўрўп џергă салдым,
kылыш тартып алдынан џанын алдым,
ол адамзат артынан кісі kеlсă
алса онўң сălăмін kунўн алдым.

549.

Кеткăн еlші Шăбălгă kаітып кеlдĭ,
сălăмін деў kанына аітып кеlдĭ,
ŏз kанына сălăмін аітkаннан сон
деў kанының џубабын аітып бердĭ.

550. Деў перілăрмăн урусkаны.

Перілăр уштў аспанҕа џауҕа kарai,

болмаiды еl кӧп келгäн џуртkа батпаi,
перiмäн деўläр шыђып урус kылды,
дарjаның сӯ болдӯ kызыл kандаi.

551.

Кылыш наiза аспанда шаk-шыk болдӯ,
деўläр сасып таппаiды kашар џолдӯ,
бiрi бiрiн ӧlтӯрӯп деў перiläр,
kанмiнäн кäўдӧ баскa дарjа толдӯ.

552.

Аспанда деў перiläр кӧп баiланып,
тӯсӧдӯ деў кäўдäсi џергä аiналып,
деўнiң kанатыда моiнӯ сынып,
џер тӯсӯп ӧlӧдӯ џан kыiналып.

553.

Аспанда џарkыраiды kылыш наiза,
џылтрады кäўдäдäн џердä маiса,
kанаттары сынады kылыш шапса,
kылыш баскa тiјäдi kылдан таiса

554.

Џеттiläр деў перiгä аiђаi салып,
kаштылар деўнiң бäрi џанын алып,
перiläр деў патсасын устап алды,
аjађымäн kолӯна темiр салды.

555.

Шäбäl онӯң кӧзӯн оjӯң! деiдi,
терäсiн тiрiдäi-аk соjӯң! деiдi,
терäсiнä анша сабан тыђып
кӧшӧгӧ асып онӯ kоjӯң! деiдi.

556.

Кыіналуҕа келгăндă деўнўң каны,
цалынады калама деп кăріп цаны?
кісілăріӊ мен тауп берăр едім,
серт кылып öлтўрмăін десă мені.

557. Деў Сăіпўl Мălікті бергăні.

Деў патсасы Шăбălгă ермăк болдў,
серт кылып кісілăрін бермăк болдў,
серт кылды ўăдă кылды уруспаска,
татў болўп бір бірімăн цўрмöк болдў.

558.

Кўдўлар бір бірініӊ кан касыјатынан,
таптылар шăзаданы су астынан,
таска баілап сандыкка салҕан екăн,
болмаса аірып еді цан тосўнан.

559.

Шăзаданы сандыктан бўзўп алды,
кöргöн адам цўздöрўн таӊ калды,
ас беріп су ішіріп шăзаданы,
кудаі таҕала сактады, аман калды.

560.

Кол кўсурўп каінына сălăм берді,
Шăбăl онўӊ цўзўн карап турдў,
кöзўн кöрўп карап турўп шăзаданы,
öз цуртўна ушурўп алып цўрдў.

561. Шӓбӓl кызын берiп тоi кылады.

Шӓбӓl келiп џуртуна џарлык кылды,
тоi кылың деп мал сојуп елдi џыдi,
тоi кылды Шӓбӓl патса џуртун џiп,
шӓзадаӷа бермӓк болуп кызы тiдi.

562.

Бу кабарды Сеiт тосу естiп алды,
iздӓн џуруп кыздармӓн бiргӓ келдi.

563.

Перiзатпӓн адамзат кӧп џiлып,
ӓр џердӓн џаксы келдi алтын кiп,
кӧргӧн адам џуздӧрун таң калды,
Сӓiпул Мӓлiк џузуктӱ колӷа салып.

564.

Алтын тондар кiгiзiп џан тосуна,
нӧгӧр кылып шакырды ӧз касына.

565.

Калмаiды улкӧн кiсi козӷалмаӷан,
осу тоiда маi iшiп мас болмаӷан,
калмаiды катынмiнӓн кыз, урӷашы, еркӓк,
бiр бiрмӓн сӧlӧсуп мас болмаӷан.

566.

Џарлык кылды Шӓбӓl келiңiз! деп,
куjӧнуң ујуно кiрiңiз деп,
алдында оiн кулку кiзмӓт кылып
кӧрмӧгӧнун бар болса кӧруңуз! деп.

567.

Кӧрдӳlӧр шāзаданы бāрï келïп,
алыстан кол kӳсурӳп сālāм берïп,
џыршымāн оiншы бāрï сонда,
шыӡӳӡа kыiмадылар џӳзӳн кыjып.

568. Кызды алып келгāнï.

Келдïlāр аналыктары кызын алып,
камкоршы атаушӳ тузак салып,
тапшырып кызын џуртӳна kаiтты деiдï,
џеттïlāр мурадына џалӡыз калып.

569.

Тартады оiн кӳlкӳ некā болӳп,
ӳlкӧн кiсi, катын, кыз ӳiгӧ тотӳп,
кӳннӧн кӳнгӧ булардың оiн кӳlкӳ
кыздарӡа тоi кылмаӡы бурундаi болӳп.

570. Мāliкāнï Сеiткā бергāнï.

Бiр аiдан сон тосӳна кыз аiттырды,
Мāliкāгā џетсiн деп сӧз салдырды,
таж Мāliкā кызына берāiн деп,
ергā тïсïн деп таӡы алдырды.

571.

Сеiткā бердï кызын кӧнlӳ сӳjӳп,
мурадына Мāliкā џеттï џетïп,
шāзада Бāдï Ӳlжӧмӧl џарымïнāн
Сарандылдаӡа келдïlāр џуртӳн џïп.

572.

Таркаттылар тоіларын оінап кÿlÿп,
бір џыл турдў шāзада kaiтып келіп
оінап келіп џўргöндö Сäiпўl Мālік
џуртў оіђа тўсўптў бір кöрсöм деп.

573.

Бāрі онўң кöрўскöнўн оіђа алады,
сўігöнўң бар екäн деп öкпölöдў,
бір мен сіздäн баска оіларым џоk,
kыімаі џарын баскадан кöп кўндöідў.

574. Сäiпўl Мālік џубабы.

Сäiпўl Мālік аітады koiмаі kалдым,
баjађы кöп кāрўäнім оіђа алдым,
сеннäн баска сўjöрўм кўjöрўм џоk,
ескі дердінā шыксын деп ура салдым.

575.

Öкпöсў Шāбāлђā џетті деіді,
kабар аітып џуртўн еlін џіді деіді,
кўjöўмўз еl џуртўна сађынынты,
kылыңыз осў kaiтарынды, деіді.

576. Шāбāl кўjöўн kaiтарђаны.

Џуртўн џіп kызына саiман тўзöдў,
алтынмінāн кўмўстöн кöп берді,
сансыз kулбāн кўң џолдас болўп,
џас џігіттāр бāрідā kызыл џўздў.

577.

Сарандыда патсасына kабар берді,
аітkан сöзӱн буларда kабыл кöрдӱ,
корлуктан мал мӱlкӱн іäсінä
kазіна kазнасын бäрі берді.

578.

Тӱзöттӱlöр kыздарын тоі kылып,
џöнölттӱlöр kыздарын атkа џылап,
он кӱң алты кӱмӱс kазінасымäн
тапсырдылар шäзадаҕа алып keliп.

579.

Оін кӱlкӱ kылып тоілады,
ӱlкöн кішші äр џердä оінады,
перінің мыктысы Шäбäl еді,
kаі џердä мыкты болсада kоімады.

580.

Џöнölдӱ Шäбäl kызыны амандасып,
ӱlкöн аҕа кішші іні бір џандасып,
алтын такта отуртуп kыз кӱјöӱн
џылаӯ џоk оін кӱlкӱ kалжыңдасып.

581.

Уша уша періläр такты kостӱ,
kумдаі болуп аспанҕа алып уштӱ,
сырнаі керінäі аҕаі періläрдің
бір саҕатта Місіргä алып ӱштӱ.

582.

Сансыз äскäр Місіргä џакын тӱстӱ,

Місір elі ǫау бар деп бу kоркустў,
Касым kан бу ǟскǟрдї біlїп кеl! деп
бір ўǟзірмǟн ǫібǟрдї ǫолдас kосўп.

583.

Кеткǟн ўǟзір kуаныт kаітып кеlдї,
соншa деп патсаǥа аітып кеlдї,
kуанǥанынан Касым kан ат кеlгǟншǟ
el алдына тўстўдö ǫаjау ǫўрдў.

584. Кöрўскöндöрў.

Касым kан мінгіздї ат екпǟlїп,
бǟрі кеlдїlǟр муну есітїп,
Сǟіпўl Мǟlік алдына ǫаjау кеlїп
ǫыǥылдылар алдына kулдўk етїп.

585.

Шǟргǟ алып кеlїп тоідў тоілап,
кеінгї кеlїнбїнǟн kыздар оінап,
Сеіт таǥы kосўлўп ǟкǟсїнǟ
шаkырды Місір еlїн бǟрїн сılап.

586.

Касым kанбїнǟн бǟрі уанбаіды,
баласынан басkаǥа ǫубанбаіды,
шǟзада бір ölöң сöilöп едї,
есітїп кöз ǫастарын тіj'алмаіды.

587.

Касым kан баласына орун бердї,
шǟзада тосўмїнǟн сеil kурдў,
малда ортаk екǟўгö, ǫанда ортаk,
татўлўkпǟн дўнўöдöн öмўр сўрдў.

588.

Бірдӓ сеіl kурадьı Ырамбаҕы,
турады Сарандылда аз кӳн даҕы,
кізмӓткӓрї бӓрілӓр kaiҕысы ҷоk,
оінаҕаны кӳlкӳнӳ kызыктаҕы.

589.

Ӧмӳр ӧттӳ булардың ҷаңа ҷардаі,
кӧкрӧктӧрӳ барында ап ak kардаі,
кӧрсӧтпӧсӳн бендӓгӓ kудаі зары,
тӧртӧӳ кӧккӧ kонҕан тӧрт булбулдаі.

590.

Кӧп ҷасап ӧттӳ булар ӧмӳр сӳрӳп,
kылдылар патсалыкты ӓдіl турӳп,
азабының соңында ҷаксылык бар,
ҷеттї мурадына кӧп ҷыл турӳп.

591.

Аірылӳҕа кеlгӓндӓ kыімаі ӧттӳ,
ҷаңа кеlгӓн kонактаі сїлы ӧттӳ,
дӳнӳӧдӧн ӧттӳ арманы ҷоk,
kуаншылары kоінӳна сїмаі ӧттӳ.

Тамам болдӳ.

II. ÖLÖӉMÏNÄH ШЫЂАРЂАН КЫСКА КЫСАЛАР.

1. Алтын Бас, Кӳмӳс Аjаk ашык болђаны.

1.

Аітамын тыӊдасаӊыз џаксы кепті,
кöп адам біздäн бурун öтӳп кетті,
џамађат ыkласымäн kулаk koica,
малђа баі баска кемтäр адам болдӳ.

2.

Аспаннан kалыӊ џауђан kар болӳптӳ,
kыса аітсам köӊӳлӳӊӳз џаі болӳптӳ,
бітіпті џеті рӳ малы патсаћа,
сӳітсöдö бір перзäнткä зар болӳптӳ.

3.

Он сегіз ол патса џасынд'еді,
äläмніӊ кöп kаіђысын ођан берді,
џылады kырkkа шеін бала тіläп
сӳітсö дађы тіläӳн іш бермäді.

4.

Кылыпты кеі адамды малды, деіді,
kылыпты кеі адамды зарлы, деіді,
џетіпті ол патса алпыс џаска,
алпыста џетшіс kатын алды, деіді.

5.

Кудаіныӊ кöрсöткöнӳн кöрдӳ деіді,

кöңl̆ӯнö џаксы нiјäт кiрдĭ, деiдĭ,
кöрмöдӯ џетпiс kатынан џаңгыз перзäнт,
бäрiдä џетпiс kатыны öлдӯ, деiдĭ.

6.

Кудаiдың џаксылыђын бiлмäгäн сон,
тађат kып дӯнӯгö џӯрмöгöн сон
мунша малды кöп џiп нађыламын?
ӓр нерсä сенĭмĭнäн бермäгäн сон.

7.

Iсĭнä алла салђан кöнбöгöн сон,
убаjым негä керäк öнбöгöн сон
öлöiн kаңгып џӯрӯп kула тӯзгö!
бiр перзäнт kуанышkа бермäгäн сон.

8.

Кöңl̆ӯм џамандыkkа бола бердĭ,
алданың аk iсĭнä кöнö бердĭ,
бiр кӯнӯ џетi рӯђа мал берiп,
kаңгырып џапан тӯзгö џӯрö бердĭ.

9.

Кöңl̆ӯмäн бiр нiјäткä басты kадам,
тыңдамас насĭkатты бiлмäс надан,
kаңгырып аi далада келä џатса
алдынан даус келдĭ бiр џаңгыз адам.

10.

Џаратkан џермäн кöккö алда м'екäн?
ӓр iстĭ öзӯ џöндöп kыларм'екäн?
баланың кӯјӯгӯнöн шыђып џӯргöн,
ода бiр сексäн џасты кемпiр екäн.

11.

Мінгäні ер џігіттің kара керді,
атты емäс ол патса џаjау ерді,
кöз џасын кöрöрм'екäн бір алда деп?
џыласып біріна бірі kолун берді.

12.

Кемпір аітты алдаҕа сіндым, деді,
зарланып кешä кÿндÿз џÿрдÿм, деді,
кемпір аітты: Мен келдім сексäн џаска,
сексäн бес џасымда џетпіс баіҕа тідім, деді.

13.

Ӳjÿмдö бала зары болдÿ, деді,
баурÿмдÿ kаіҕы отка кÿідÿ, деді,
кöрмöдÿм џетпіс баідан џалҕыз перзäнт,
бäрідä џетпістің öлдÿ, деді.

14.

Кудаідың ракмäтін білді, деіді,
äр џолдÿ öзÿң џöндö енді, деіді,
џамаҕат, kалаі екäн kудаі ісі?
кемпір шал біргіп дäÿрöн сÿрÿп џÿрдÿ, деіді.

15.

Äÿölÿ зарлы боп џÿрдÿ, деіді,
кöңlÿнö іман нурÿ кірді, деіді,
џамаҕат, ыkласымäн мунÿ тыңда?
кöз џасын екі мысапырдың іді деіді.

16.

Кудаіҕа мен џылаін, кöңlÿм кÿптÿ,

кешірсӓң kунајымды осў депті,
дегӓні беішараның сол емӓспӓ?
сол кемпір seксӓн бестӓ болдў џўктў.

17.

Бендӓlӓр алда дегӓн Іман тапты,
іманың ӧтрўк сӧз бетін џапты,
тоҕус аі тоҕус саҕат болҕанда
сол кемпір алтын басты бір ул тапты.

18.

Азапты ӧlгӧнўшӧ кӧрмӧід'енді,
кӧңlўндӧ џамандыҕы болмаід'енді,
Алтын Бас тўҕан кўнў тоі kылып
elгӓ џуртkа kelсін деп kабар берді.

19.

Кудаідың кӧрсӧткӧнўн білді, деіді,
бауру ашык отkа kўіdў, деіді,
Алтын Бас бір kўн тўндӧ ујуктап џатса
тўсўндӧ Кўмўс Ajak kelді, деіді.

20.

Алтын Бас саі кез оҕўн атамысын?
kунаҕа џас басыңнан батамысын,
kудајым ол басында kостў бізді
ўјўңдӧ маҕан kelмӓі џатамысын.

21.

Берӓрмӓ тilӓгімді, бір саҕымды,
оінаімын ашыҕыммӓн бу шаҕымда,
kудајым екӓўмўздў kосўп еді,
ананың іштӓ џатkан kурсаҕында.

22.

Алтын Бас оjаныш енді тўрö-геlді,
тўстö кöргöн ашыҕы кöрўнбöдў,
ӓкӓкӓ, ескӓн џеlгӓ ашыk болдўм,
kудаjым кетпӓс kаіҕы маҕан берді.

23.

Аітамын тыңдасаңыз џаксы кеп,
џаның Іман кўтсöң болады сеп,
е ӓкӓ, руксат бер енді маҕан!
аітыш зар еңрӓпті мыkнат џеп.

24.

Паіҕамбар бурун öткöн Муса деді,
баска іс кім сарҕаімас кўн тўса деді,
атакӓ, џумусўңдў бітір деп
ісіңӓ катты kаірым џумса деді.

25.

Џарасар алмас п'шаk kынҕа, деді,
kудаң енді kылдым саҕан, деді,
кöрўнгöн таудаі болўп kара тасты
екпӓlші, кöз kуаншым, мында! деді.

26.

Аітаін џана бір сöз енді, деіді,
тіlӓгін беішараның берді, деіді,
кöрўнгöн таудаі болўп kара тасты
kыстыда kолтуҕўна џўрö берді.

27.

Кудаіҕа тауба kылыш kыпдым депті,
кўшўңдў маҕан, бала, џідың депті,

бара кӧрдӱм тасты, аі kарађым,
кӱшӱңӧ, кӧз kуаншым, тоідӱм депті.

28.

Карађым, сен кеткӓн сон не болармыз?
дуспанмӓн сен болђанда тең болармыз?
есіңӓ ал! тірі болсаң, е kарађым,
біз кімгӓ kартаіђан сон цем болармыз?

29.

Алданың дагдырына кӧнӧ берді,
ашыkkа біткӓн оін бола берді,
арзын атасына аітсын! деді,
салып урӱп сар'ал'атkа мініп цӱрӧ берді.

30.

Ашыђым, мен аітаін сӧзӱм, тыңда!
kудаіның бујурӱђӱмӓн кеlдім мында,
мекӓнім сурасаңыз менің алыс,
цетӓрсін кӱјӱп цаның бес мың цылда.

31.

Алтын Бас уіkусӱнан тӱрӧ-геlді,
ашыђы тӱстӧ кӧргӧн кӧрӱнбӧдӱ,
не болсамда болаін осулаі деп,
кӱн батысына kарап цӱрӧ берді.

32.

Цаксыдан ӧзӱмӱздӧі кӧп естӓмін,
цаkсы маңан аітпаса нені естӓмін,
арада бір нешӓ кӱн ӧткӧннӧн сон
кеlіпті бір шӓргӓ деп есіткӓмін.

33.

Шäрдäн kыздың цуртўн сураід'ендi,
шäрдäн онўң цолўн білälмäдi,
болђан бір кäрісі ўш цўз цасты,
Алтын Бас ођан кеlіп сäläм берді.

34.

Алтын Бас сälам берді кäрігä,
сурады kалын цуртўн таџы цана;
е цігіт, сабырлык kыл бір алдаџа!
цетäрсін шапшан цўрсöң бір цылда.

35.

Рукcатты цігіткä кäрі берді,
онан сон Алтын Бас цўрö берді,
бір алдаџа тäўäкўl kылып цўргöнўндö,
кöп мыкнат цол ўстўндö цігіт кöрдў.

36.

Арада бір нешä кўн öттў деідi,
kудаjым сар'ал'аткa тil берді;
кöп кўнў цолдас болђаннан сон
келдік бір мундаі цергä аман деідi.

37.

Алтын Бас бір нешік кўн болдык цолда,
ojўңды негä аітпаісын маџан сірä,
Алтын Бас мен аітаін öзўңўзгö,
kудаідың кўдрöтўмінäн келдім мында.

38.

Öз шäрдäн сенің kаiның бір цылдык цер,

џетäрміз тірі болсаk намаз дігäр,
со kал бітірäр теруäрдігäр,
кöп мыkнат кöрдук џол устундö.

39.

Ер токуму сар'ал'атkа салад'екäн,
бес намаз kудаjымнан келäд'екäн,
туп болду кундуз болмаі џурду налып,
сар'ал'ат кунд'аралап џурöд'екäн.

40.

Сар'ал'ат астындаҕы арыk екäн,
аі џузу арҕаннан сарыk екäн,
kолуңду бермäсäңдä уідöн шыkkан,
беішара Kумус Аjаk арыk екäн.

41.

Сон уігö сäлäм беріп кіріп келді,
џалт kарап Kумус Аjаk енді кöрду,
kудаjым кöрсöткöну расм'екäн?
секріп Алтын Бас kолун берді.

42.

Косулду бірігіп енді ікі зарлы,
бурун џалҕыз болсада болды барлы,
бір адам kызыңызбäн бір џатыр деп
бір адам kанҕа келіп kабар берді.

43.

Kан енді есіткäн сон ашуланды,
еліңä џіысын деп kабар салды,
бір тундö он мың lешкäр келді даҕы,
беішара Алтын басты kамап алды.

44.

Зарлыкты бір алдаӻа кылды, деідї,
моінўн Мāдінāгā бурдў, деідї,
ашўмāн кыз аӻасы келдї даӻы,
кылышмāн Алтын Басты урдў деідї.

45.

Тілāгін імāнды кул тапты деідї,
бāріндā дўнўöнўң сатты деідї,
кўjöўн каін аӻасы урмаіма! деп,
беішара сабыр кылып цатты деідї.

46.

Кудајым Алтын Басты кылӻан зарлы,
кудаідың бујуруӻўна амал барма?
Алтын Басты кыраін деп умтулӻанда,
колўнан Кўмўс Аjак устап алды.

47.

Алданың аманатын берāрмін деп,
сöзўнö кім аітсада кöнöрмўн деп,
баталмаі кан кісісї каітып барды,
канӻа бір оі тўстў, берāрмін деп.

48.

Кан öзў Алтын Баска келдї деідї,
Алтын Бас тўрö-гāліп сāлāм бердї,
келбāтін беішараның кöргöннöн сон
со церде кан кызын бермāк болдў.

49.

Кўjöў цан саӻан кöңлўм толӻан деідї,

дäӱрöнӱм кӱјӱкпінäн солђан, деіді,
бајађы Казаk Калмаk џау шађында,
бір kатты Калмаk дегäн болђан деіді.

50.

Џатамын мен ӱјӱмдö ішім пісіп,
џӱрöмӱн шäрігäтпäн цолђа тӱсӱп,
kатты џау Калмаkпäн болђанымда,
џау kолӱна kаінађаң кеткäн тӱсӱп.

51.

Салса енді алмас бышаk kынђа деіді,
kудаі öзӱм kалдым муңда деіді,
kаін ађаң џау kолӱна кеткäн тӱсӱп
соңӱ äкпäl кӱшӱң болса мында деіді.

52.

Кöңlӱнö алда салды, кірä берді,
ајаімын аітпаімысын? kудаі білді,
аіткан сон намысына шыдаі алмаі
салып урӱп сар'ал'атпäн џӱрö берді.

53.

Заманнан кöп заман öттӱ, деіді,
Алтын Бас аіткан сöзгö енді, деіді,
џау Калмаk он аішылыk џердä екäн,
он кӱндö еl шетінä џетті, деіді.

54.

Џау Калмаk Алтын Басты білгäн екäн,
кӱтӱп біткäн Калмаk, џӱргöн екäн,
џаісаңы ӱшпӱ мунӱ тӱстö кöрӱп
џеlіп kарс алдынан келгäн екäн.

55.

Кудаіҕа Алтын Бас џўр кӧңlў толўп,
шыҕамын бір кісі зарлы болўп,
kара kустаі џlлып Калмаk шыкты,
џердäгі топраktаі бірдäі болўп.

56.

Косўлдў іздäп џўрўп екі зарлы,
есіңä ал ӧlгӧнўншӧ бір kудаіды,
Калмаktың кӧптўгўнӧ шыдаі алмаі
аттың басын тартып тура kалды.

57.

Џўрӧмўн ӧlгӧнўншӧ kудаjым деп,
џаныңа Іман kўтсӧң болады сеп,
бермäсäң ӧзўң kўрмӧт kудаjымаі,
болады џалҕыз менмін Калмаk кӧп.

58.

Ӧзўң раkмäтіңä мен џылаімын,
kудаjымаі џарым деп мен сураімын,
џасымнан џолдас болҕан сар'ал'атым,
Калмаk кӧп аіт, маҕан не kыламын!

59.

Іпіінä кӧп санаҕан іш немä алмас,
кӧп кеңäсіп турҕан кісі алыс бармас,
кірälік бу Калмаkkа не дä болса,
kатындаі kарап турарҕа ол џарамас.

60.

Калмаktың бір шетінäн кірді, деіді,

kоідаі Калмаk басын kырды, деіді,
сол кӯн кӯн батkанша урус kылып
Калмактан он мың кісі ӧлдӯ деіді.

61.

Ӓӯӧlгӯ сӧз бастаімын ылдаjы деп,
кешірсӓң kунаjымды kудаjым деп,
Алтын Бас уакта кӧзӯн ашып
цаізаңнан баска тірі цан цоk.

62.

Кудаі цан царатkан пыры деіді,
баілау цатып цаісаң шірі деіді,
е Алтын Бас, бір kасык kанымды бер!
kаін аҕаң ӓlі ӧlгӧн цоk тірі, деіді.

63.

Ӯjӯнӧ цаізаң ертіп барды,
kудаjым бір мыkнат цолҕа салды,
kырk kулаш шың рауҕа салҕан екӓн,
цау шіркін kорkkаннан алып берді.

64.

Косӯлса екі ашыk зарлы деіді,
кӧңlӯнӧ кӧрӯп ашӯ алды деіді,
аітсаң шіркін мунша негӓ цӯдӧттӯң деп
цаісаңның басын кесіп алды деіді.

65.

Тilӓгін аkырын таппы, деіді,
бӓріндӓ бу дӯнӯӧнӯң сатты, деіді,
kасына kаін аҕасын цолдас kылып,
церінӓ есӓн аман kаітты енді.

66.

Ҷерінӓ есӓн аман ендї келдї,
ата енӓсї алдынан карсы ҷўрдў,
öлдў дегӓн улўм тірі келді,
кырк кўн ҷуртўн ҷіп кылды тоідў.

67.

Ыклас ата енӓ ҷана берді,
кудајым кöңлўнö сана берді,
кемпір шал кöрмöгöн сон саҕыныпты,
каітсаң балам рукcат бердім деідї.

68.

Акылды Кўмўс Ајак тапты деідї,
бӓріндӓ бір ашыкка сатты деідї,
касына Кўмўс Ајак ҷолдас кылып
кырк нарҕа казїна артып каітты деідї.

69.

Ҷерінӓ есӓн аман ҷўрдў, деідї,
ҷолда нешӓ мыкнат кöрдў, деідї,
тўстö кöргöн кызды алып каітты,
шӓрінӓ есӓн аман келдї деідї.

70.

Кудајым тілӓгімні берді, деідї,
ішімӓ таҕы дӓўрöн кірӓр енді,
мурнўма караҕымның їсі келдї,
ўш кўндö кöз куаншым келӓр, деідї.

71.

Кемпір шал шыдаі алмаі карсы ҷўрдў,

ӱш кӱндӧ џерінä екäӱ кірді,
џалђыз кеткäн kуаншын тірі кӧрдӱ,
сол џердä kушактасып кӧңlӱ турдӱ.

72.

Шыбарым, армађым, боз тарланым,
тӱскӧндӧ сен есімä кӧп зарландым,
сен шырађым ӱјӱмнӧн џалђыз кетіп,
екäӱ келдің kудаіђа ӧlсӧмдађы џокты арманым.

73.

Шыбарым, арђымађым, бос тарланым,
тӱскӧндӧ сен есімä кӧп зарландым,
балам ӧlдӱ десäмдä тірі кӧрдӱм,
kудаіђа ӧlсӧмдађы џокты арманым

74.

Кӱрмӧттӧп шäріңä алып келді,
kудаіның бергäнінä тауба kылды,
патса енді џӱз алпыс џаска келді,
енді kаза џетін ӧlӱп kалды.

75.

Дӱнӱӧ мына џалђан kалђаныңыз,
кӧп ӧттӱ муңдукпінäн арманымыз,
кемпір шал џетісіпті мурадына,
џамађат сондаі болсӱн заманыңыз.

2. Аксак Темір Кан.

1.

Бісм'ылла сен тілäсäң іман берäр,
аітпасаң бісм'ылланы џаның џібäр,

kудаiның оiлап турсам кӳдрӧтӳ кӧп,
kан ӧткӧн бiздӓн бурун Аkсаk Темiр.

2.

Аiтпады џаkсы kыса ӧзӳм сынды,
Мӓkӓнï сiз оjӳңа алмаi ӧткӧн кӳндӳ,
kан ӧткӧн Аkсаk Темiр аi џарандар,
сол кӳндӧ алђан екӓн kырk kатынды.

3.

Кӧрмӧдӳ kырk kатыннан џалђыз бала,
iсiна kудаjымның барма шара,
kырk бiр kылып алмасам болмаiд'екӓн,
деп аiтып оiлады сол беiшара.

4.

Сонан сон бiр мусапырдың kызын алды,
аiтаiн кеңӓс kылып Темiр kанды,
тӧрт патса сол кӳндӧ тiлӓсiптï,
болмаi аk Аkсаk Темiр тартып алды.

5.

Кызы бар мусапырдың тӳђан аiдаi,
ӧзӳнӳң мiнӓзiнiң бӓрiдӓ џаi,
ужмаkтађы kор kызын сïпаттанђан,
патса онӳ kосӳп кӧрдӳ џандаi.

6.

Кызыђын кӧрӳп џӳрдӳ сол патса,
аiтаiн насïkат kып сӧзӳмӧ уkсаң,
ол kыздың бiр улӳ тӳдӳ келӓр џылы,
kудаjым, кiм кем болар iзï џаkсы.

7.

Бір кӯнӯ Аксаk Темір сеіl kылды,
сеіl kып цӯрдӯ деіді аілык цердӓ,
бір кӯнӯ кішші kатын kамlла боп,
мынан басы кӯмӯс кӧтӯ алтын бір ул тӯдӯ.

8.

Кудајым акыр kосkан екӓн екі перді,
бурунђӯ kырk баібішӓ кӧрӧlмӧдӯ,
булар енді біздӓрдӓн ӧтӧдӯ деп
кеңӓс kылып бірдӓі kусаланды.

9.

Кырk kатын патсађа kат цібӓрді,
бірӓӯгӧ аманат kып акы берді,
kатыны таңдап алђан цылан тапты,
kаітӓміз енді мунӯ? депті деіді.

10

Кастыђы Імансыздың kалмас сірӓ,
kађазды алып цолђа кірді бу беішара,
арада бір нешӓ кӯн ӧткӧннӧн сон
бір кемпіргӓ цолукту kонаk бола.

11.

Цігітті кемпір кӧрӯп таныш білді,
цатты цігіт кӧңнӯнӧ уіkу кірді,
цігіттің kалмасында kат цазӯлӯ
кемпір оkуђан сон онӯ білді.

12.

Сум кемпір онӯ алып цолдан азды,

kудаjым, со сöзӱнӱ недäн џазды,
џылан екäн деп џазыпты kырk баiбiшä,
kӯ кемпiр аiдаkар деп kаiта џазды.

13.

Оjаныл џатkан баiӻус тӯрö кеlдi,
кемпiрдiӊ не kылӻанын iш бilмäдi,
арада ӱш кӱн ӱш тӱн öткöннöн сон
kаӻазын алып кеlін kанӻа бердi.

14.

Темiр kан kатты алып оkуп кöрдӱ,
kаiтäмiз џылан тӯдӯ дегäн едi,
џазыпты таӻы бiрäӱ аiдаkар деп,
iшiнäн kастыk бар деп пыkыр kылды.

15.

Коiса екäн iмансызды џаратkанша,
таратыш дӱнӱöнӱ kаратkанша,
мен кеlгäншä баланы ölтӱрмäсiн!
џылан iштäн шыкса амал канша?

16.

Ölтӱрмäн аjу, џолбарыс болса даӻы,
kолӯма каблан болса kонса даӻы,
kатын тапkан екäн џаксы перзäнт,
iшын болса kудаjымныӊ бергäн даӻы.

17.

Ċол џiгiт кiрдi џолӻа kатты алып,
кемпiргä kонаk болдӱ џана барып,

кемпірдің ӱјӱнӧ келіп ујуктап цатса
цана кемпір окудў катты алып.

18.

Таңкалды кемпір катты кӧрўп,
кӧңўлў цаман болдў катты кӧрўп,
кудаідан тілäгäнім осў еді,
цоҕалтсын мен барҕанша онў ӧлтўрўп.

19.

Ојанып цігіт цана цўрдў деіді,
катты кырк катынына берді деіді,
шешäсімäн екäўн бір сандыкка салды,
аҕызып дарјаҕа кoja берді.

20.

Темір кан каітты бір кўнў сеіl курўп
ўјўнӧ келді деді бір кўн цўрўп,
кызыҕын баласының кӧрӧмўн деп,
шакырды катындары оінап кўлўп.

21.

Катындар, кешä тўҕан балам каіда?
салаін кӧзўм кырын куаншыма,
ӧзўң царлык кылыпсын ӧлтўрсўн! деп,
аҕызып кoja бердік дарјаҕа.

22.

Цыҕылды кан есітіп алтын тактан,
алмадың негä кабар біз беібактан,
каі кўндӧ келäрм'екäн ушкан кўлўм,
булаі емäс еді кӧргӧн тўсўм.

23.

Кырk пара кырk катынды кылды енді,
канжармäн џўрöктöрўн тілді деді,
бäрін бірдäі öлтўрўп сол патса
дарjамäн сапар кып џўрдў енді.

24.

Кырk кўн џўрдў дарjамäн сергäрдäн боп,
сöзўмдö менің аіткан асылы кöп,
бір кўнў дарjадан шыђып еді,
дамыл кылды бір кауи елгä келіп.

25.

Сон елгä келіп патса коңак болдў,
онан сон ођан шатыр тігіп берді,
шатыр тігіп берді кўрмöт кылып,
туруптў бäрі бірдäі кізмäт кылды.

26.

Атађын Темір канның есіткäн,
бäрі бірдäі џılды оін кылђан,
Темір кан öлöңшў екäн оңў білді,
бір катын аітысўђа буђан келгäн.

27.

Öзўнўң суђа кеткäн катын екäн,
патса оңў кöрўп білгäн екäн,
ол катын öлöң аітты такка келіп,
Темір кан мунў кöрўп зар еңрäгäн.

28.

Кöзўнўң џасы тöгўлдў оңў кöрўп,
бäрі кудаjымның болады џöп,

патса мунӯ кӧрӱп сураiд'ендi,
наҕылҕан мундаi кӧркӧм катынсын деп.

29.

Бу катын џылады сӧзӱн естiп,
караiшы! тiлӓгiнӓ бергӓн кезiн,
iшiндӓ беiшараның каiҕысы бар,
еңрӓдi булактаi кып екi кӧзӱн.

30.

Кудаjым каiҕы бергӓн саҕан дедi,
бiлмӓгӓн насiкаты надан дедi,
аiрылдым сӱiгӧн џардан кудаi бердi,
кудаi каiҕы бердi маҕан дедi.

31.

Мен патса Темiр каның катын едiм,
сiнҕан кудаi џаныңа панас'едi,
бар едi меннӓн баска кырк катыны,
маҕан ул бергӓн сон менi кӧрӧiмӧдӱ.

32.

Темiр кан менiң ерiм бiр кӱн сеiл кылды,
џӱрӧдӱ сеiл кылып аiлык џердӓ,
кырк катын кӧрӧiмӧдӱ ендi менi,
дарjада менi аҕызып коjа бердi.

33.

Балам касымдаҕы џетi џаста,
кудаjым онӯ џаратты ӓӱӧi баста,
мен мында, ерiм калды ӧз шӓрiндӓ,
кудаjым каiҕы бердi маҕан џаста.

34.

Темір kан тӱрӧ-гелїп kаіран kалды,
мунӱң аіtкан сӧзӱнӧ іші цанды,
кӧзӱнӧ бір бірнің тӱскӧн цары
беішара тӱрӧ-гелїп бек цылады.

35.

Карађым, сенї кӧрмӧі келїп едїм,
азапты ӓр уаkытта кӧрӱп едїм,
kудајым кӧрсӧтӱптӱ сенї бізгӓ,
kаіђырып кешӓ кӱндӱз зар еңрӓдїм.

36.

Катынын тауп алды іздӓп цӱрӱп,
ісінӓ шеріӓттің моінӱн бурӱп,
екӓӱ kосулӱптӱ армансыз боп,
алданың бергӓнінӓ шӱкӱр kылып.

37.

Мен цӱрдӱм кешӓ кӱндӱз кӓріп болӱп,
kолда деӱлӓт kостӱ kонӱп цӱрӱп,
аірылдым кешӓ кӱндӱз мыkнат цеп,
kаіђымӓн цӱӧӱш'едїм кӱн тӱн ӧтӱп.

38.

Со царды кӧрӱнӧрмӧ мађан ендї,
kаіђыны ајамаі-аk цолђа цӱрдӱ,
беішара муңдуk сӧзӱп аітkаннан сон
орнӱнан Аkсаk Темір тӱрӧ-гелдї.

39.

Орнӱнан Аkсаk Темір тӱрӧ-гелдї,

kасына џаkынрак џата берді,
сарђаіды џылаумінäн кöзŷм деді,
бал шекäрдäн тäтті еді сöзŷң деді.

40.

Орнŷнан Аксаk Темір тŷрö-гелді,
kасына џаkынрак џата берді,
адамђа адам улŷ öш екäн деп,
болмасаң менің џарым öзŷң енді.

41.

Џеткізді бір бірінä есäн аман,
kуаншым тірі кеткäн kаіда балам?
баласын екпäп кöрсö баібішäнің
дäŷлöт kаіта келді муна џалђан.

42.

Куанда бірі бірін тірі кöрŷп,
дарjамäн kаіта џŷрдŷ сапар кылып,
џеткіссä kудаjымның раkмäті бар,
ŷjŷнö дäŷрöн сŷрдŷ џана іздäп.

43.

Екäŷ дäŷрöн сŷрŷп џŷрдŷ деіді,
џаксылык бір kудаідан болдŷ деіді,
онан сон џŷз сексäн џыл öмŷр сŷрŷп,
алладан kаза џетіп öлдŷ деіді.

44.

Бу баланың аты екäн Käрі Іман
kан келсä. шеріäткä моінŷм бурман,
kудаіның оілап турсам kŷдрöтŷ кöп,
ол бала џуртŷн біläп патса болђан.

45.

Бiläпті Кāрі Ĭман ӱш цӱз шāр,
бізгā kас кылђанда kудаі табар,
бiläпті kырk патсаны Кāрі Ĭман,
kудаjым Ĭмандыђы болады цар.

46.

Цӱз еlӱ̄ цасkа кеlіп дöӱрöн кöрдӱ̄,
тіläгін-аk бендāнің kудаі берді,
бу Темір kан öзӱ̄ патса āдіl екāн,
армансыз дӱнӱ̄öдö цӱрöд'екāн.

3. Сакып Цаман.

1.

Аітамын бісм'ылла деп сöздӱ̄ң басы,
бісм'ылла аітса кöздӱ̄ң кетāр цасы,
Балыk деген шāрінің тыңдасаңыз
бар екāн цург бідāгāн патсасы.

2.

Кулаk сал бу сöзӱ̄мö, е царандар!
есітіп осӱ̄ сöздöн ыбрат ал!
цоk екāн сол патсаның ул перзāнті,
кöрӱктӱ̄ бір kызы бар Сакып Цаман.

3.

Турмаңыз бу дӱнӱ̄öдöн ӱмӱ̄т kылыш,
барарсын бу дӱнӱ̄öдöн бір кӱ̄н кетіп,
сол kызы патсаның ölдӱ̄ деіді,
бір кӱнӱ̄ kудаjымның kаза цетіп.

4.

Шыраӈы патсаныӊ сӧндӱ деiдi,
каiласы ӌок бу iскӓ кӧндӱ деiдi,
сол кызын патсаныӊ таза ӌӯп
ӌерiнӓ акрӓттӓп кӧмдӱ, деiдi.

5.

Кулак сал сӧзӱмӧ, е ӌарандар,
сол шӓрдӓ Адам атты дерӱiшi бар,
калктар мунӱ кӧр-бенӓ дер,
ӓр тӱндӧ кӧрдӱ кыдрӯшы адӓтi бар.

6.

Кӧмгӧн сон ӧлгӧн ӌанды кiм кӧрӧдӱ?
тiрiлiп бу дӱнӱӧгӧ кiм келӓдi?
беiшара кӧр аралап ӌӱргӧнӱндӧ
бiр кӧрдӧн кулаӈына ӱн келӓдi.

7.

Адам ендi тамаша кылаiн дер,
мунӱӊ ӧзӱ кеi кабар кӧрӧiн дер,
азап тарткан ӌан екӓн мунӱӊ ӧзӱ,
кӧрӱп ашып азабын сураiн дер.

8.

Кӧр басына ӌетiп келдi Адам батыр,
кӧрӱн ашкалы болдӱ ӓзiр,
кӧрӱн ашып караса тӱн iшiндӓ
тӯӈан аiдаi толуксӯп бiр кыз ӌатыр.

9.

Кӧзӱн ашты, адамныӊ тӱстӱ кӧзӱ,

тірі адам сыкылды цаксы сөзӳ,
сол цердӓ бірін бірі ол танысты,
тӳнӧӳгӧ патсаның өlгөн kызы.

10.

Болӳпсӳн кӧрдӧ цатып ізгі деді,
бӳгӳндӧ тӳшар болдӳм сізгӓ деді,
кӧр ішіндӓ не тӳрдӳ азап кӧрдӳң,
кӧргӧн азабыңды аіт бізгӓ деді.

11.

Кыз аітты: Іш бір азап кӧргӧнӳм цоk,
бар цоӷӳн kунаjымның біlгӓнім цоk,
kудаіның ракмӓті бӳгӳн кешӓ,
денӓмдӓ цаным цатыр өlгөнӳм цоk.

12.

Мен енді ӓкӓм шешӓмнӓн kалдым цырак,
kараңгы кӧр ішіндӓ болдӳм шырак;
баӷаін өзӳм турӳп, Адамӓкӓ,
турсаңшы бір азраk арыраk!

13.

Ол Адам кӧр басынап кеін турдӳ,
kыз енді тураін деп кӧп умтӳлдӳ,
тар кӧрдӧн іш умтулӳп турмаӷан сон
kelші, Адам деп kыз енді аіӷаі салды.

14.

Kelші, Адам деп kыз енді аіӷаі салды,
Адам кӧр басына цетіп keldі,
тар кӧрдӧн іш умтулӳп турмаӷан сон
lакаттан kолӳн устап тартып алды.

15.

Адам аітты: Ӓ̄кӓ шешӓңӓ бараін! дер,
көп азҕан шӱ̆јӱ̆ншӀгӓ алаін! дер,
ӓ̄кӓң шешӓң ајасын несін сеннӓн,
бергӓн малын аз көрөк kылаін! дер.

16.

Кыз аітты: Е Адам, ӓ̄кӓмдӓ шешӓмдӓ сен,
ӓӱӓлӀ ӓкӓ шешӓмнӓн не көрдӱ̆м мен?
ендӀ менӀ білдӀрмӓ іш адамҕа!
өлсөм өзӱ̆ң шыҕаін есігӀңнӓн.

17.

Адам бу сөзӱ̆н kабыл көрдӱ̆,
кебінгӓ орап ӱ̆јӱ̆нӧ алып келдӀ,
іш адам көргөндө џоk, білгӓндӓ џоk,
бір-аk АдаммӀнӓн kыздың өзӱ̆ білдӀ.

18.

Кебінін көілөк kылып kІдӀ деідӀ,
екӓӱ̆ бірі бірӀн сӱідӱ̆ деідӀ,
Адам барып шӓрдӓн молда екпӓлӀп
некӓсін џаксы kылып kыіды деідӀ.

19.

Адамҕа kудаі таҕаладан раkмӓт келдӀ,
нерсӓнӀ есітпӓгӓн көзӱ̆ көрдӱ̆,
патсаның kызын алҕаннан сон
екӓӱ̆нӧ бір ул перзӓнт бердӀ.

20.

Улӱнӱң атын kоідӱ̆ Ыбрајым,

аkылын артыk kылды бір kудајым,
оkўҕа џеті џаста бергäн екäн,
аітаін насіkат мыныҥ џајын.

21.

Білгäн џоk енді мунў іш бір кісі,
оkўда оінап џўрöр ертä кешä,
џасынан бері асрап тербіјä kылҕан
бар екäн kыздыҥ ўідö бір енäсі.

22.

Каіҕымäн ол енäсі öлгöн екäн,
kаіласы џоk бу іскä кöнгöн екäн;
балалар џума кўнў оінап џўрсö
енäсі Ыбрајымды кöргöн екäн.

23.

Баланыҥ таҥ kылады келбäтінä,
уkсатты öлгöн kыздыҥ сўрöтўнö,
баланы kушўп сўјўп меірі kанып
kудаідыҥ ден kојады kўдрöтўнö.

24.

Баланы kушўп сўјўп шаk кöрöдў,
ўјўнö äкпäп ас, сў, нан берäді,
äр кўндö бір нан беріп џўрöд'екäн,
бір нешä kатындар кöрўп шам кöрöдў.

25.

Енäсі адаммінäн оінас екäн,
оінасын öлгöнўншö kоімас екäн,
kатын келіп патсаныҥ kанымҕа аітты,
сол џас бала алдыҥызда сöілöс екäн.

26.

Ол kаным сол сöзбінäн kаңгырады,
шакыртып ол енäсін алдырады,
адамның баласына ас берäсін;
не ӳшӳн ас берäсін? деп kан сурады.

27.

Рас мен сол балаҕанан берäмін,
џӳзӳн кöрсöм азраіп таң кöрöмӳн,
öлгöн kыздың сӳрöтӳ ол балада,
џӳзӳн кöрӳп таң kалып џан берäмін.

28.

Е kаным, біздің kалды біläсäңіз,
дуспаның аібатына ерäсäңіз,
нанбасаң сол баланы алдырыңыз,
кöргöн џердäн kушактап таң kаларсыз.

29.

Бу сöзӳн енäкäнің рас білді,.
кöргöн џердäн бір öлӳп бір тірілді,
баланы kушӳп сӳјӳп алдын'алып
kызын тірі кöргöндöі меірі kанды.

30.

Баланы kушӳп сӳјӳп џолдас алды,
kызын тірі кöргöндöі меірі kанды,
менің öлгöн kызымнан бір öзгö емäс,
енді шешäсін кöрсöм деп кöңӳн'алды.

31.

Џібäрді бір тап kызды арасына,
kеіін аітты олар анасына:

сіздї kаным шаkыртты патсаның,
аітар сізгä сöзў бар барасыңба?

32.

Сöзўнö намаkрам, kарамаімын,
бу kанмäн еlдї kаітїп араlаімын,
ол бai, біз кедäi беішарамыз,
кīмїм џоk мен онда баралмаімын.

33.

Кыздар öз џаjына kаітты, деідї,
kанымђа kыздар келїп аітты, деідї,
Адамның kатыны келмäідї, деп
kанымђа kыздар келїп аітты, деідї.

34.

Ол аітkаны öтрўк емäс рас, деідї,
ондаі кісі бöтöн џаkkа џўрмöс, деідї,
кїмдäрї џоk шыђар, кїм аппар!
џалаңаш kорланады келмäс, деідї.

35.

Ат кїм kыздарђа алып бердї,
kыздар Адам ўjўнö џетїп келдї,
ат мінїп кїм кїп іш Адамђа
кöрўнбöі kаным келсїн! дедї.

36.

Катын аітты: Мен онда баралмаімын,
сендäрдїң äмірїншä болалмаімын,
урђашы kолўмўздан нерсä келмäс,
ерімнäн руксатсыз баралмаімын.

37.

Кыздар аітты: Сöзÿмö karашы! дер,
сöзÿмнÿң енді аітаін расың, дер,
зорлукпäн енді сені аппарамыз,
барсаңда, бармасаңда, барасын дер.

38.

Катын бір зорлуктÿ кöрдÿ, деіді,
бéішара ылажы ҷok кöндÿ, деіді,
ат мініп кім кіп kыздарҕа еріп,
патсаның сарајына келді деіді.

39.

Патсаның сарајына келіп кірді,
алдынан kаным кöрÿп kарсы ҷÿрдÿ,
öлгöн kызының келбäтін кöргöннöн сон
іші баурў елжірäп парікат kылды.

40.

Каным аітты: Сен öлгöн kызымбасын?
нурÿ кеткäн кöздöгÿ кöзÿмбÿсÿн?
е ҷуртÿм öңÿңбö, тÿсÿңбö тур?
äр кÿндö сöілöр менің сöзÿмбÿсÿн?

41.

Кыз аітты: Мен балаңмын дÿнÿö салҕан,
шешäмнäн äкäмнäн макрым kалҕан,
kудаідан kаза ҷетсä іш kаіла ҷok,
алданың бујурҕÿмäн кетä барҕан.

42.

Кыз аітты дÿнÿö салҕан мен балаңмын,

бу ҷанда äўрö kалҕан беішараң мын,
kудаідан kаза ҷетсä іш kаіла ҷоk,
алданың ҷетпäгäн мырадына сум балаң мын.

43.

Ол kаным kызымінäн кöрўс kылды,
кöргöн ҷердäн бір öлўп бір тірілді,
öлгöн kызың тірілiп келiп тур деп
бір адам kанҕа келiп kабар берді.

44.

Ол kан kызымінäн кöрўс kылды,
патса есі кетiп ол ҷыҕылды,
öлгöн kызының келбäтін кöргöннöн сон
патса нешä kулўн азат kылды.

Патса Адамды шаkырды, kасына алып алтыннан патса ўі салдырып берді. Адамды öзўн ўäзір kылды, баласына öзўнўң ҷарты шäрін бідäтті.

4. Кік.

1.

О заманда бар екäн ҷалҕыз кік,
тамам кäўр аттанды тузаk ҷіп,
тузаҕынан кäўрнўң кік тўсўп,
кетäлмäді бу кік тартып ўзўп.

2.

Кудаjым, ҷеткіз бäісін бізді дўзгö,
естімäгäн сöз кетäр kула тўзгö,
кік дегäн азҕантаі öлöңўм бар,
тыңдасаңыз аітамын онў сізгä.

3.

Кік талды ол кäўр торўн kурўп,

akka ɥыӻылды ол кīк моінӯн kојӯп,
кīк деган азӻантаі ӧлӧңӯм бар,
тыңдаӻанӻа аітамын kулаk kојӯп.

4.

Торӯн kурӯп о кäӯр кīктī алды,
кīктī алып тузаӻын ɥергä салды,
бауздарӻа кīктī ɥаtкызӻанда
Мустапа Мукамбäтīм ɥетīп барды.

5.

Кäӯргӧ Мукамбäтīм сäläм бердī,
мунӯң ɥанын маӻан бер, кäӯр! дедī,
äжäтīңä ɥарамас арык кīк,
екі улакты беішара муңдӯk едī.

6. Мукамбäт:

Кӧңlӯ бу кīктīң улаӻында,
kалды улаӻы бір таудӯң булаӻында,
анасына азнап ɥылаӻаны
ајан болдӯ алланың kулаӻында.

7. Кäӯр:

Тас алтын шыkkан тауӻа терäмīсīн?
менīң аіtкан сӧзӯмӧ ерäмīсīн?
со кīк барӻаннан кеlмäі кетсä
ɥаныңнан кīгīмдī берäмīсīн?

8. Мукамбäт:

Тас алтын шыkkан тауӻа терäт-аk-пын,
сен аіtкан сӧзӯңӧ ерäр-аk-пын;
сол кīк барӻанынан кеlмäі кетсä
ɥанымнан мен ɥазӻан kул тӧlӧр-аk-пын.

9.

Аітады аіт дегäнін kан таӷына;
аkыныӊ сек кеlтірмä тіl ҷаӷына!
кепіl боп Муkамбäт ҷібäргäн сон
зырылдап кеттї кїк улаӷына.

10. Кїк баласы аітты:

Паіӷамбар біздäн буруn öттӳ, деідї,
бендäніӊ ҷол салып кеттї, деідї,
алаkаі анам салдыда ҷетіп кеlдї,
не болды саӷан ана? депті деідї.

11. Кїк:

Бар едї кішкäнтäідäн кöп kунаjым,
кöп даусӳм шыӷармаі бір ҷылаімын,
ҷабаныӊ отӳна ҷӳргöнӳмдö
тӳсӳрдӳ тусаӷына бар kудаjым.

12. Кїк баласы:

Біз аkылы ҷоkпыс, кäріп ана,
бір сен емäс бäрімїз ölдӳк тамам,
кäӳрдӳӊ тузаӷына іlініпсін,
сол кäӳр ҷібäрäрдä не аітты саӷан?

13. Кїк:

Сол кäӳр ҷібäрäрдä ӳндöмöдӳ,
Муkамбäт кепіl болӷан Мустапа едї,
ҷерїндä мезгіl аітkан бармаі кетсäк
сол Кäӳр Мустапаны устаіды ендї.

14. Кӓӯр Мукамбӓткӓ аітады:

Мінгӓнї паіҕамбардың арҕымак сур,
шытырманды аралаі ушады кур.
алдыңба азып іздӓп Мукамбӓт?
кӓнӓ кїк? келгӓнї кешігіп тур.

15. Мукамбӓт:

Мінгӓнї паіҕамбардың арҕымак сур,
шытырманды аралаі ушады кур,
акшамның намаз дігӓр арасында
кїк енді келӓдї ајандаі тур.

16. Кїк баласы шешӓсїнӓ:

Е шешӓ, сен барҕанда мен дӓ барармын,
артыңнан бір кӯн калмаі тез барармын,
кӓӯрдӯң ол каіраулӯ кара пышак,
сеннӓн бурун мен барып ілїнӓрмїн.

17. Шешӓ:

Е балам, барма деімїн сен ӧлӧрсӯн.
шӧп џесӓң т'сің шыккан кӯн кӧрӧрсӯн,
анаң џок сӯӧнӧргӧ атаңда џок
ӯшӧӯ уакта зар кылып кӯңрӧнӧрсӯн.
Кӓӯргӧ џӯрдӯ ӯшӧӯ, кӓӯр оларды алыстан кӧрдӯ.

18. Кӓӯр аітты:

Џыҕылды акка кїк моін којӯп,
сенї џесӓм кетӓрӓм бір ак тојӯп,

кепілдігініӊ kутулдӳӊ, ау Мукамбäт,
бір кігім келäді ӳшӧӳ болӳп.

19. Мукамбäт:

Тас алтын тауӻа шыkkан терäмінбä?
сеніӊ аіткан сӧзӳӊӧ ерäмінбä?
ӳш кік келäт деп kуанасын,
мен саӻан оз ӳшӧӳн берäмінбä?

20. Кік.

Аітамын аіт дегäнін, Мукамбäтім,
екі улаӻым мен ӧлсӧм kалар ҫетім,
ҫетімшілік басыӊнан кешкäн ҫокпа?
kабар болар ҫӳрӧ кӧр, Мукамбäтім!

21. Мукамбäт:

Біз kабаршы болаіk, сіз барыӊыз!
токтау салмаі кäӳргӧ тез барыӊыз!
ҫылаі сактаі бара кӧр, баіӻус кік!
ҫетäрм'екäн аллаӻа тілäгäніӊіз?

22.

Кікті кäӳр kуанӻанмäн kамап алды,
kамап алып моінӳна белбäӳ салды,
кікті бауздаӻалы ҫатkанда
Мустапа Мукамбäтім таӻы барды.

23.

Мінгäні паіӻамбардыӊ арӻымаk сур,
аралаі шытырманды ушады kур;
ҫібäрші бу кікті кäӳр деімін!
сен ӧзӳӊ намазы окуп Мусулман бол!

24.

Кус ушӯп бұлбұл дегӓн ҟонар ҟумђа,
ҟудаі џеткїз деуш'едїм осӯ џолђа,
кїгімдї џібӓрсӓм, ау Муҟамбӓт,
мендӓ ӧзӱңдӧі болармын мусулман.

25.

Бұлбұл дегӓн ҟус ушӯп ҟус ҟонады,
саіасынан сарҟырап оҟ џонады,
осундаі мусулман болђан адам,
біздӓрдӓн ӓжӓп тӓӱр со болады.

26.

Кус ушӯп дегӓн бұлбұл ҟонар ҟумђа,
ҟудаі џеткїз деуш'едїм осӯ џолђа,
кїгіңдї џібӓрдїм, Муҟамбӓт,
мен мусулман болдӯм, алһамду лылла.

27.

Паіђамбар біздӓн бурун ӧттӱ деідї,
бендӓсїнӓ џол салып кеттї деідї,
кїгіңдї џібӓрдїм, ау Муҟамбӓт,
барша мурат басына џеттї, деідї.

III. ДІН ӯРӦТӦТӯҕӯН КЫСАЛАР.

1. Шāрjар.

1.

Паiҕамбар шапаҕатшы, таңда ҫарым!
кӧрсӧтӧр імандыҕы ӧз дідарын,
келіпті сāлāм берā паiҕамбарҕа,
бір кӯнӯ kонаk kылды тӧрт шāрjарын.

2.

Тӧрт шāрдың Абу Бӯкӯр бірі сыдыk,
тірліктā арам ҫемāі дінін бузӯп,
ӧтӧрӯн бу дӯнӯӧнӯң білгāннāн сон
зекāттā kаiрмінāн бергāн kызык.

3.

Тӧрт шāрдың Абу Бӯкӯр, Омар, Оспан,
одардан kуру kалмас кӧңӯl kосkан,
кӧңнӯңӧ бу дӯнӯӧнӯ тӯзӯ тутсаң
кӯнӯндӧ таңда, маkшар орнӯң бос тыр!

4.

Бірāӯ kонаҕының āзрāт Оспан,
одарҕа kуру kалмас кӧңӯl kосkан,
бірāӯ kонаҕының Āli Аiбар,
кāпірдāн бузӯп алҕан шāрісі бар.

5.

Кāпірді мусулманнан аiрҕанда,

Мукамбäт ӱмбӧтӱнӧ болдӱ аібар,
бірäӱ конаҕанының Бібä Патпа,
тіріктä таңылмады цаман атка.

6.

Біздäргä ак сакалдар бергäі бата,
сӧздӧрдӱ кытаптаҕы аіттык цатка,
паіҕамбар алтын табак колӱна алды,
ішінä толтурҕанша куідӱ балды.

7.

Којуптӱ бір цаҕына асыл тасты,
којуптӱ ортасына цалҕыз кылды,
тӧрт шäрды шакыр мында келсін! деіді,
бујуруҕӱн паіҕамбардың кӧрсӱн! деіді.

8.

Кур'аннан цубап берсä катар, депті,
кунаҕа табалмаса батар, депті,
кур'аннан ӱш ауз маҕана сӧз сӧілӧп,
сонан сон осӱ балдан татар депті.

9.

Тілінä арамзаның нанба! деіді,
аузӱңа тіріліктä арам салма! деіді,
балдан тäтті, кылдан ціңішкä тастап нурдӱ,
кур'аннан тауп берші барма? деіді.

10.

Шакырды тӧрт шäрды білä барып,
цетім акын цемäңіз зорлук кылып!
тӧрт шäрдың ӱшӧӱнӱң ӱлкӧн еді,
сӧілӧдӱ Абу Бӱкӱр енді турӱп.

11.

Намазы нурў нурдў ҭур осў тастан,
тāттī екāн ужмаk асы осў балдан,
сīраттың кōпўрўнōн аідаҕанда
ҭіңішкā онўң kылы бу kылыңнан.

12.

Бір сōздў Абу Бўкўр аітып салды,
паіҕамбар kудаі досў kабыл алды,
ҭер kорkkан аідынынан аібат дедī,
Омарҕа таксыр Катапка кезāк барды.

13.

Кōрмōдўм паіҕамбардаі дінгā кеңдī,
кāпір кōп соҕускан Āli ҭеңдī,
kур'аннан маҕана тауп берāмīн деп,
умтўлдў ҭубап берā Омар ендī.

14.

Окуҕан осў тастан намаз нурдў,
бу балдан намаз сōзў тāттī болдў,
kудаіҕа kулшылыk kып ҭакпаҕымыз
ҭіңішкā ҭалҕыз kылдан маҕан сынды.

15.

Бір сōздў Омар ендī аітып салды,
паіҕамбар kудаі досў kабыл алды,
ҭер kорkkан аідынынан аібат дедī,
āзрāт Оспанҕа кезāк барды.

16.

Сōлōі бер ōлмōі турўп kызыл тілім!

немäнï ölгöннöн соң кöргöн кÿнÿм?
kур'аннан маҕана тауп берäмін деп,
умтÿлдÿ џубап берä Оспан пырым.

17.

Окуҕан осÿ тастан kур'ан нурдÿ,
бу балдан kур'ан сöзÿ тäттï болдÿ,
kатасыз бастан аjak оkумаҕым
џіңішкä џалҕыз kылдан маҕан сынды.

18.

Бір сöздÿ Оспан пыры аітып салды,
паіҕамбар kудаі досÿ kабыл алды,
џер kорkkан аідынынан аібат деді,
арыстандаі Ālirä кезäк барды.

19.

Џігіттäр, бір сöзÿмö kулаk салың!
шаітан бар азҕырÿшы кöп дуспаным,
кäпірдäн kоідаі kырып кегін алҕан
умтÿлдÿ џубап берä арыстаным.

20.

Нурдÿ тур осÿ тастан зÿlпÿ kарым,
кäпірді kоідаі kылып kырҕандарым,
маіданданда соҕускаңым турҕанымда
намазды kылдан џіңішкä оkумаҕым.

21.

Бір сöздÿ Āli арыстан аітып салды,
бабасы онуң сöзÿн kабыл алды,

паіҕамбардың kызы Āліні џӧнтӧсӧдў
Бібā Патпа таксырҕа кезāк барды.

22.

Бірāў kонаҕының Бібā Патпа,
тіріктā таңылмады џаман атkа,
kур'аннан маҕана тауп берāмін деп,
умтўлдў џубап берā Бібā Патпа.

23.

Бабамның осў тастан џўзў нурдў,
бу балдан бабам ӧзў тāттї болдў,
бабамды ӧлгӧнўмшӧ сактамаҕым
џіңішкā џалҕыз kылдан маҕан сынды.

24.

Бір сӧздў Бібā Патпа аітып салды,
бабасы онўң сӧзўн kабыл алды,
kонактарына бу сӧзў џарады деп,
паіҕамбар kол кӧтӧрўп дуҕа kылды.

25.

Міман нурў нурдў тур тастан деттї,
тўрлўк тўрлўк сӧзў бар балдан тāттї,
міманды ренжітпāі џӧнӧлтпӧгўм,
џіңішкā џалҕыз kылдан маҕан катты.

26.

Шаҕады імансызды баkа шаjан,
kудаіҕа періштілāр kылды аjан,
паіҕамбарын тӧрт шāрын сынады деп,
kудаідың kўдрӧтўнӧ болўп аjан.

27.

Бендäнің дǒўlǒт кетсä кетäр беіl,
ардактап бу дўнўǒнў kурма зеіl,
паіђамбарын тǒрт шāрын сынады деп,
џібäрдї паіђамбарђа Џібрäіl.

28.

Џігіттар бу сǒзгǒ сал kулађыңды,
артылар тауба kылсаң сауабыңды,
џібäрдї паіђамбарђа Џібрäіl,
бері кǒр kоіндасып џубабыңды!

29.

Äўǒlў џан џаратkан Адам ата
џан kалып топрактан kылђан џота,
kонактарын бу сǒзўң аkkа шыкты деп,
паіђамбар kол kǒтǒрўп kылды бата.

30.

Ālінің бір досў бар Актан атты,
џан беріп досў ўшўн kанђа батты,
kонактарым бу сǒзўн аkkа шыкты деп,
паіђамбар kуіђан балдан дāмін татты.

31.

Нурдў тур осў тастан алда џолў,
бу балдан алда џолў тāтті болдў,
kудаіђа kулшылык kып џакпађымыз
џіңішкä џалђыз kылдан мађан kатты.

32.

Сўрǒрсўн ālдä болса џўз џыл ǒмўр,

kылмысты отkа цаныц болар кӧмӱр,
kолӱңа дӱнӱӧ малы keIсӓдаҕы,
болҕанда кIсаn кӱнӱ цанҕа цебір.

33.

Сӱрӧрсӱн ӓIдӓ болса патсалыk,
ӧтпӧдӱ патса болсаң нешӓ kылыk,
ӱстӱндӧ алтын таkтың kан болсаңды
бетіңӓ таразыда болар салыk.

34.

Сӱрӧрсӱн ӓIдӓ болса цӱз цыл баiлыk,
баiлыkты маkтан kылып наҕылалыk,
kолӱңа дӱнӱӧ малы keIсӓдаҕы
ӧмӱрӱң не бір цылдыk, не бір аiлыk.

35.

Сӱрӧрсӱн ӓIдӓ болса цӱз цыл тірiлік,
аҕаiн дӓӱIӧт артса kылар бірliк,
kолӱңа дӱнӱӧ малы keIсӓдаҕы
ӧмӱрӱң не бір аiлыk не бір кӱндӱк.

36.

ӦIӱмдӱ оiдамаiмыз ерӱ eIміз,
дӱнӱӧдӧ kысӱ цоk серӱӓн біз,
тескӓнмін Букарадан мата цӱктӧп,
дӱнӱӧгӧ біз бір keIгӓн kӓрӱӓн біз.

37.

Кудаiҕа цаксы кісі цылаi біIӓр,
kазаҕа пӓIӓмінӓн шыдаi біIӓр,
дӱнӱӧгӧ біз бір keIгӓн kӓрӱӓн біз,
kаiтарын булдӱ болӱп kудаi біIӓр.

38.

Сӯрӧрсӯн ӓ̄lдӓ̄ болса ɥӯз ɥыл шеіпӓн,
kалмассын Іман таппаі болса есӓн,
ɥӯз ɥыл тауба kылҕаның бӓ̄рі бекӓр,
ɥетімгӓ̄ зорлӯk kылып kаkын ɥесӓң.

39.

Сӯрӧрсӯн ӓ̄lдӓ̄ болса ɥӯз ɥыл батыр;
тӯспӧімӧ ӧlсӧң баска заман аkыр?
ɥӯрмӯсӯн ӧlмӧімӯн деп беішаралар,
алдыңда дос kабылдап ӧlӯм ɥатыр.

40.

Ɥаныңа оkуі берсӓң намаз паіда;
бу Іман намаз біlмӓі саҕан kаіда?
барҕандар біздӓн бурун орун алды,
кӧшӧрмӯз біздӓ̄ бір кӯн, ɥӯгӯң саіла!

41.

Ɥаныңа оkуі берсӓң намаз паіда,
таппаісын ӧтрӯктӧн ɥанҕа kаіла,
бӯгӯндӧ надан ӧскӧн kазаk тӯсӯl;
паіҕамбар kудаі досӯ тӧрт шӓ̄р kаіда?

42.

Ɥаныңа оkуі берсӓң намаз паіда,
тауба kылып баҕа кӧр осундаіда,
намазҕа салаk болсаң ɥоҕалдың kоі,
болмаса Муkамбӓттӓн тімӓс паіда.

43.

Паіҕамбар дӯсӓмбі кӯн маҕраж kашты,

köп kылып ӱмбöтӱм деп сондаі састы,
ӱмбöтӱм ӓlдӓ kандаі болады деп,
кöзӱнöн аӻызады kанды цасты.

44.

Кудаіӻа цаӻарма екӓн kамалымыз,
ölӱмдö оідамаімыз наданымыз,
кӓпірді Мусулман мӓн аірӻанда,
болады ӓlдӓ kандаі заманымыз.

45.

Паіӻамбар ӓlімдікпӓн ул болмаӻың,
сlраттың кöпӱрӱндö бул болмаӻың,
цӱрмöісӱн алда алдында kуна kылып:
kудаіӻа kыін болар kул болмаӻың!

46.

Цігіттӓр, бу сöзгö сал kулаӻыңды,
артылар тауба kылсаң сауабыңды,
kараңгы köргö сеп бір кірӓрсін,
ӓзірдӓ саӻан царыk шыраӻыңды!

47.

Білӓді цалӻыз тӓңрі мінӓзіңді,
тауба kылсаң kылмасаң ер кöзӱңдӱ,
kараңгы кöрдӱң царыӻын мен аітаін,
парыз, ӱӓжіп, сӱндöткö сал кöзӱңдӱ.

48.

Таӻыда цалбарындыk kӱдрöткö,
цалынса мӱдöт бергӓі цаман дерткӓ,

паіҕамбар џалҕыв улӯн курбан кылҕан,
сӧіткӧн біз не кӧрсӧттӱк Мукамбӓткӓ?

2. Кӯ бас.

1.

Џарандар, іманыңдан кӱдӧрӱзбӧ,
аітаін осӯ мӓсӓlӓ енді сізгӓ,
паіҕамбар таксыр Каіса бір кӱндӧрдӧ
сеіl кура шыҕыпты міdаі тӯзгӧ.

2.

Устасаң пітірін бер оразаңның!
шыҕарса пак болса џаназаңның,
таксыр Каіса сеіlдӓн кеlӓ џатса
алдында кӯ бас џатыр бір адамдың.

3.

Бӧксӧсӯ џок, кӓӯдӧсӯ џок, кубас џатыр;
џарымы су, џарым кум болӯп џатыр,
адамның басы екӓнін біlгӓннӓн сон
асасы мінӓн кӧтӧрдӯ Каіса батыр.

4.

Сінар енді Каіса ӓӯӓl бір деп,
кӯ баска таң калады ӓlдӓ кім деп,
кудаіҕа мынажат кылып дуҕа кылды,
тіl беріп осӯ баска сӧіlӧстӱр! деп.

5.

Паіҕамбар дуҕа кылып тіlӓніпті,
аспаннан кулаҕына таус кеlіпті,

досўм Каіса кӯ баска сöіlöсўн! деп,
Џібрäіl періштäні џібäріпті.

6.

Карының аппа алдаӻа џыла! деіді,
тауба џўрмöс токлўкта сірä, деіді,
кудаі сўјöр досў таксыр Каіса
кӯ бастан кажатыңды сура! деіді.

7.

Ыклясымінäн сураса іман берäр,
темір ўігö кірсäңдä алдаң кöрöр,
таксыр Каіса, кӯ басмінäн енді сöіlöссöң,
не сурасаң сöзўңö џубап берäр.

8.

Козӻалды џан бергäн сон кӯ бас енді,
кудајым не кöрсöтсö оӻан кöндў,
џаткан кӯ баска тіl кеlтіріп
е кудаі! тауба! деп тўрö-гälді.

9.

Тіріlді џан бергäн сон кӯ бас енді,
кудајым не кöрсöтсö оӻан кöндў,
алданың äмрімінäн џан бергäн сон
тўрö-гälіп Каісаӻа сäläм берді.

10.

Ол бас аітты: Каіса, тыңда! деді,
калымды естіп маскара кылма! деді,
алданың сендä сўјöр бір досў сўн,
кудаідан мені тіläп џыла! деіді.

11.

Џа Каіса, ӧткӧн іскӓ кӳімӧ! деіді,
кӧрсӧңдӧ џаман істі білмӓ! деіді,
кӧзӳм кӧргӧн ісімді мен аітаін!
сен kулаk салып тыңда! деіді.

12.

Ренжімӓі кӳтӳңӳз kудаі ісін,
кім џаман болсӳн деіді kылђан ісін,
kӳ баска тіl біткӓн сон сурап Каіса:
џа kӳ бас, катынмысын еркӓкмісін?

13.

Мен, Каіса, kатын емӓс, еркӓк едім,
тіріlіктӓ бір кісідӓі џомарт едім,
алданың ӓмрімінӓн мундаі болдӳм,
Шӓм шӓрін білӓгӓн патыса едім.

14.

Шӓрім мађан kарап турӳш'еді,
не дӓгӓн џарлыђыма кӧнӳш'еді,
џуртӳмдӳ білӓп турђан заманымда
ӧзӳмдӧн сондаі џаман kоркӳш'еді.

15.

Тӧрт мың kулӳм бар еді кізмӓткӓр,
ӓр бірінің kолӳнда суңкары бар,
шӓрімді білӓп турђан заманымда
дӓӳlӧтӳм сондаі еді, е. паіђамбар.

16.

Бар еді кізмӓткӓр kулӳм џана тӧрт мың,
іш бір kаіђым џоk еді сонда менің,

мунша турђан дäўlӧтўм аркасымда,
џан шыкпас деўш'едім енді менің.

17.

Тӧрт мың kулўм бар едї бāрі бірдäі зор,
kудаіђаісі џакпађан болады kор,
он алты мың kулўм бар едї сатып алђан,
бāрінің арыстандаі денäсі зор.

18.

Äўӧl мен џурт біläдім патыса боп,
дін кўткӧн џаныңа іш kазабы џоk,
дäўlӧтўм kаірым сондаі ўlкӧн едї,
ўјўlдў kаірым акрäттä kор болмам деп.

19.

Kаітäін? kаітäін? дўнўӧ боk!
kазапты кӧп тарттым kунаkар боп,
бар едї кізмäткäр kулўм он алты мың,
ӧзгӧ џурт kулўмнўң есäбі џоk.

20.

Еркіндä мен шыђып аң аңдауш'едім,
кӧргӧн туспандарђа џау едім,
ораза намаз кўтпӧгӧн џазасыннан
џеті тамык ішіндä kазап кӧрдўм.

21.

Kулдарым ертäмінäн kеlўш'едї,
алдымда kол kўсурўп турўш'едї,
Шāм шāрін біläгäн заманымда
аібатымнан бāрі тітрäп турўш'едї.

22.

Аітты Каіса бујурўк болўп келдім бўгўн,
Шāм шāрін бīлāгāн патысасын,
акрāттіц kасабын сен кöрўпсўн,
сураімын кöргöнўңдў, аітамысын?

23.

Сурасаң кöргöнўмдў мен аітаін!
кöргöнўм бāрі kазап не аітаін?
алданың сендā сўјöр бір досўсўн,
kазаптан kуткара кöр! деп аітаін.

24.

Кудаі џарлыҕынан турдўм солаі,
Џумџума атым еді, е таксыр аі!
шāрімді бīлāп едім ол уакытта,
алданың āмрімінāн болдўм мундаі.

25.

Алданың āмрімінāн турдўң, деді,
менімінāн кеңāсіңді kурдўң, деді,
Џўмџума салтанатпāн џурт бīлāдің,
нешā џыл патысалык kурдўң? деді.

26.

Алданың āмрімінāн турдўм, деді,
сізбінāн кеңāсімді kурдўм, деді,
салтанатпāн џурт бīлāп турҕанымда
тöрт џўз џыл патсалык kурдўм, деді.

27.

Алдыма бакыр мусапыр кöп келўш'еді,

не нерсä керäк болса алӯш'едї,
аїбатты бетїм нурдӯ патса едїм,
бетїм кӧргӧн цамандар тојӯш'едї.

28.

Тїрїлїктä сондаі ak äдїl едїм,
сол kалда он мыц kатын алып едїм,
оразы намаз кӯтпӧгӧн себäбїм сол
kаірым бар, kазап кӧрмӧм оілап едїм.

29.

Сол kалда ажал цетїп ӧlӯп едїм,
ӧlгӧн сон цаксы тӯндӯ бїр кӧрмӧдӯм,
ak kӯ етїн цемäгäн баіђус басым,
цетї тамык ішїндä зар ецрäдїм.

30.

Ӯш мыц цыл kысым кӧрӯп kазап тарттым,
бїр ӧlӯп бїр тїрїlїп цанып цаттым,
басымды сӯрӯп тастађанда
томаланып мында kеlїп kумђа баттым.

31.

Kаіса аітты: дуђа kылып сен тїрїlдїц,
kулађым сӯнгӧндӧі кецäс kылдың,
kоі енді тїрїлїктä kылђанынцды
Цумцума ӧlӯм цајын kандаі бїlдїц.

32.

Мен сонда ӧlгӧннӧн сон kазап кӧрдӯм,
kазантан kорkанымдан бек сандалдым,
аkрäттїц kазабын бурун бїlсäм
älїм kеlсä шешäмнäн тӯмас едїм.

33.

Бір кӱн ӱідӧн шыктым сеіl kурӱп,
сеіlдäн ӱігӧ kaiттым моін kурӱп,
ӱјӱмдӧн бір kaтыным kapсы шыкты,
он тӧрт кӱндӧ тӱҕан аідаі болӱп.

34.

Ӱідӧн шыkkан kaтынымды анда кӧрӱп,
kaтыныма кӧңӱl kылдым моін бурӱп,
kaтыныммäн kaлжыңдасып отур едім
бір мусапыр ӱјӱмӧ келдї кірїп.

35.

Аітӱшы едім шāріјäт сӧзӱн естїп,
іш кім келмäс едї маҕан батып,
kaтыныма кӧңӱl тӱсӱп отурҕанда
мен аіттым мусапырҕа шыҕып кет! деп.

36.

Сол мусапыр ӱјӱмнӧн шыҕып кеттї,
непсїм тілäп шāріјäтісін еттїм,
соннан шыҕып шāріјäт kусул kылдым,
kудајым сонда бір ҷаман дерт еттї.

37.

Сол мунша ішїндä азан аіттым,
ҷанымнан kopykkaннан аіттым,
kыінaлдым бір пāлäгä ҷолуктӱм деп,
сонан сон басым аурӱп ӱігӧ kaiттым.

38.

Ӱігӧ kaiтып келгäн сон ҷуртӱм ҷїдым,

ӧlӧрӱм деп џанымды пыкыр кылдым,
шыбын џанђа бір каіла болармa? деп,
баксамінäн молданың бäрін џідім.

39.

Сол калда кӧздӱң џасын тыјылмадым,
мен сонда аурӱм џајын білälмäдім,
сонша бакса молданы џісамдађы,
ажалђа іш бір каіла кылалмадым.

40.

Еlім џуртӱм џілып џылап келді,
калың нешік таксыр сурап келді,
соннан сон аурӱм катты болдӱ,
калым кетті, ӧlӧрӱмдӱ білдім деді.

41.

Еläк болмас зälім кулӱң, деді,
кісі кӧрмӧі џылдам ал џаным, деді,
џанымды Äзрäil алып кетті,
куналарым болмаса сонда, деіді.

42.

Кан болмаі мусапыр болсам еді,
кудаіђа кулшӱлыкты кылсам еді,
перішта џанымды кыінап алђан сон
негä мунда патыса болђам еді.

43.

Бар еді алты џӱзӱ Äзрäілдің,
Äзрäілдің сӱк џӱзӱн кӧрӧlмӧдӱм,

алты цўзў бар, не еткäн цан едің деп,
коркўп, таксыр Каіса, калтырадым.

44.

Алдында Āзрäілдің бір цўзў бар,
артында цана нурдан бір цўзў бар,
оң цаҕының іністä бір цўзў бар,
сол цаҕының іністä бір цўзў бар.

45.

Астында цана бір цўзў бар,
ўстўндö нур сіпатты бір цўзў бар,
бу дўнўöгö санатын бір кöрсöтсö,
тітірäп кöргöн царандар ӓм öлöр.

46.

Алыңгы цўзўмінäн алады мў'мўн цанын,
сол цўзўмінäн алады капыр цанын,
астындаҕы цўзўмäн ӓмір келсä
алады цер астындаҕы пері цанын.

47.

Цана бір сöз аітаін, кулак сал! деп,
ўстўндäгі цўзўнўң мäнäсі сол,
цараткан бір алдадан ӓмір келсä
цан берäр еді перішталäр.

48.

Цумцума кöргöнўмдў кöрдўм, деді,
цан бергäн сон казабын білдім, деді,
Āзрäіл перішта дегäн аібатты екäн,
касыма ашўланып цетіп келді.

49.

Екі kолўн уста! деп періштä аітты,
екі ajаӻын уста! деп бірäў̆ аітты,
ҷанына баткан сон ўнў̆ шыӻар,
тілін уста! деп таӻы аітты.

50.

Есäбі ҷоk көп еді малым дедім,
он алты мың бар еді kулўм дедім,
арыздасып алаін, сöilöсöін!
азраk ajал маӻан берсäң! дедім.

51.

Ҷан шыӻарда kыіналып көп ҷыладым,
бір мыскалдаі дем алсам тыjалмадым,
соншa kолмінäн малмінäн бäрі бердім,
ажалӻа іш бір kаіла kылалмадым.

52.

Кўрзў̆мінäн сонда соktў, сöilöмö! деп,
kыіналды шыбын ҷаным kаіран болўп,
kулўңмінäн малың тöгўl дўнўö бok,
дўнўöнўң іш нерсä бізгä керäгі ҷok.

53.

Кўрзў̆мінäн соktў̆ сöilöмö! деп,
okуӻан оразамінäн намазың ҷok,
дўнўöдö мен öзўм бекäр ҷўрдўм,
ҷыӻылдым ҷаным шошўп kаітпан деп.

54.

Āзрäil кўрзў̆мінäн урдў̆ kырk,

сӳбктӧрӳм омурӳлӳп талкан болӳп,
цыӻыларӻа калым келмäі цатын алдым,
кудаіӻа кулӳңмын дедім бір-ак.

55.

Ішіңгä мың бышак цардырӻандаі,
білäгіңгä мың бышак салдырӻандаі,
мың казан суӻа салып каінаткандаі,
цан шыкпак кыін екäн сол аіткандаі.

56.

Öлӧннӧн сон еl цуртӳм кӧмдӳ, деіді,
кудајым бір пäläні берді деіді,
еlі цуртӳм кырк адым кеткäннäн сон
екі кісі касыма келді, деіді.

57.

Екі кісі тірілтіп алды даӻы,
сондан катты кысып сӧз сурады,
Цумцума, кунаң сенің канша? деді,
тесрäк цубап бер деп аітады.

58.

Сол цердä цубап бермäк кыін екäн,
цаксы цаман ісімді білгäн екäн,
тӳӻаннан менің кылӻан ісім
катка цазып періштäläр алӻан екäн.

59.

Куналарың канша деп екäӳ аітты,
Іманың барм'екäн деп таӻыда аітты,
екäӳнӧ бір цубап берälмäдім,
тітрäдім камырлары сондаі катты.

60.

Шешäдäн kарҕыс алдым азып kаiтып,
уjат алдым äкäдäн џаман тауп,
таҕыда бiр перiштä џетiп келдi,
сондаi ӳлкӧн kап kара тӳзӳ сӯk.

61.

Сол келдi џоҕарҕы ерiнi кӧккӧ тiрäп,
kышkырды тӧмӧнгӳ ернi џергä тiрäп,
акырып аузӳнан отӳ шыҕып,
кӧргӧн сон шошӳп шыкты ет џӳрӧк.

62.

Бäрiндä ӧз кӧзӳммiнäн кӧрдӳм,
kазаптың kаттысына kаiран kалдым,
бiр адам от iшiндä џанып џатса
кiм едiң деп кӧзӳмнӧн kырын салдым.

63.

Санасам џетi тамыk болдӳ, дедi,
бäрiндä kазабын кӧрдӳм, дедi,
äӳäлдä Äӳjä дегäн тамыk кӧрдӳм,
ораза намазысыздың орнӳ едi.

64.

Екiншi Шаҕыт дегäн тамыk кӧрдӳм,
урлӳкмiнäн зынаkордӳң орнӳн кӧрдӳм,
ӳшӳншӳ Наҕбыр дегäн тамыk кӧрдӳм,
äкä шешäсiн ренжiткäнiң орнӳн кӧрдӳм.

65.

Тӧртӳншӳ Расыт дегäн тамыk едi,

сыртынан kыібатшылык аітkан кісініӊ орнў еді,
бешінші Lāзіт деган тамык еді,
баkсамінäн џамандардыӊ орнў еді.

66.

Алтыншы Kāтім деган тамык кордўм,
еріншӓк бінамазыныӊ орнўн кордўм,
џетінші Џäннäм деган тамык кордўм,
санасыз кäпірлäрдіӊ орнўн кордўм.

67.

Аралап сол дузакта бір аз џўрдўм,
отуз тўрлў kазапты адам кордўм,
кўӊрöнгöн бäрі kалыктыӊ џылаҕанда
тул боjўм тітрäп зар еӊрäдім.

68.

Сол kў бас аkрäттäн kазап кордў,
кудаjым Каісаҕа сöілöстўрдў,
дуҕа kылды kудаіныӊ досў Каіса,
џана таҕы сексäн џыл öмўр сўрдў.

69.

Аkрäттіӊ kасабын кöрўп білді,
сексäн џыл уjуkтамаі таҕыт kылды,
öмўр берсäӊдä падыса болмам деді,
öлгöннöн сон ужмаkkа тўра кірді.

70.

Кўнўндö öлгöндö бар, тўҕанда бар,
öзўӊнöн џаксыда бар, џаманда бар,
бу сöзўм kытаппінäн kур'анда бар,
ўрöткöн устат kылып молдамда бар.

3. Боз Торҕаі.

1.

Кыін џол kыџаматтың тар'ді деіді,
бір џаҕы су, бір џаҕы џар'ді деіді,
Äзрäт Äli паіҕамбар заманында
маңајында бір мысапыр бар'ді деіді.

2.

Кöңlÿндö ол мысапыр аласы џоk,
ерді kатын екäÿ баласы џоk,
џарлыҕы џаратkаның сондаі kатты
бір џалҕыз тым болмаса kарасы џоk.

3.

Кудаі берäд'екäн есінä алып,
асы џоk ішäрінä џазҕан käріп,
кÿннöн амалы џоk ол беішара
суҕа џÿрöд'екäн kармаk салып.

4.

Ушkан kус џÿргöн аң бäрі тамаk,
шäкірті устатынан алар сабаk,
öзÿдö кÿндö kармаk салса даҕы
ілінäр kармаҕына џалҕыз шабаk.

5.

Ол џарлы kармаk салып kаітад'екäн,
кедäілік мысапырҕа батад'екäн,
екäÿ бір шабакты кöрöк кылып
сонумäн екі баіҕус џатад'екäн.

6.

Ол џарлы бурунђўдаі болалмады,
кӧңlў кўндӧгўдӧі толалмады;
бір кўнў кўнўмінäн kармаk салып
іш нерсä kармађымäн алалмады.

7.

Кыін џол kыџаматтың тар'ді деіді,
бір џађы су, бір џађы џар'ді деіді,
ол кўн аш болђан сон џазђан кäріп
kапырђа тамаk сураі барды деіді.

8.

Џоkтўkта kыінар нäпсі кäріп џанды,
кӧрдӧў ол мысапыр атпас таңды,
не берсін тегін тамаk ол kапырдар?
бір теңгäнің тамађын kарызђа алды.

9.

Паіђамбар біздäн бурун ӧттў, деіді,
кäмälгä тіläўlў арыстан џетті, деіді,
пäläн кўнў кепіl тауп берäмін деп
бір кўндў булар аітып кетті деіді.

10.

Ол џарлы бурунђўдаі болалмады,
кӧңlў кўндӧгўдäі толалмады,
болџал кўнў болђанда барыб'еді,
берäргä џалђыз тін табалмады.

11.

Џоkтўkта kыінар нäпсі кäріп џанды,

кӧрӧдӱ ол мысапыр атпас таңды,
кӱнӱндӧ ол теңгäсiн ӧтӧ-älмäi
ендi џарлы моiнўна ӧсӱм салды.

12.

Џоктўкта kыiнар нäпсi кäрiп џанды,
кӧрӧдӱ бу мысапыр атпас таңды,
кӱнӱндӧ ол теңгäсiн ӧтäi-älмäi,
мың kылып бiр теңгäсiн kатка салды.

13.

Џарлыҕа мың теңгä акша тўстӱ, деiдi,
кедäiliк бäрiнäндä кӱштӱ, деiдi,
акшасы мыңга џетiп кеткäннäн сон
џарлыны акшам бер деп kысты, деiдi.

14.

Каiдан тауп берiп саҕан деiдi,
азҕан ajал бершi маҕан деiдi,
саҕан берäр бiр тiн iш нерсäм џоk,
бараiн Муkамбäтkä тамаң деiдi.

15.

Ол џарлы бiр аллаҕа тiläп кеlдi,
kоiмасын ол kапырдың танып кеlдi,
ӧзӱнӧн берäр нерсä џоk болҕан сон
саскаинан Муkамбäтkä алып барды.

16.

Енгäндä Муkамбäтkä кӱlӱп кеlдi,
болҕанын бiр сумдўктӱң бiliп кеlдi,
Муkамбäт сакабалар бiрмäн отурҕанда
ол џарлы сäläм берiп кiрiп кеlдi.

17.

Ӱä алікым äсäläм, мысапыр!
бу калаі касыңдаҕы сенің капыр?
екі көзүң цылауда, ä мысапыр,
каі цакка алып сені бара цатыр?

18.

Сінсаң бір аллаҕа бурун сін!
іс өткөн сон сінсаң болар кыін.
Бар еді бу капырдың мың акшасы,
берäргä табалмадым цалҕыз тін.

19.

Цараткан бäрімізді бір кудаіды,
царатты царык кылып күнмäн аіды,
өзүңнäн берä-түҕүн бір тін цок,
муну үзгөлү барасын енді каіда?

20.

Цараткан бäрімізді бір кудаіды,
царатты царлык кылып күнмäн аіды,
он сегіз мың äлäмнің патса сіз,
бір паідацыз тіјäрм'екäн осүндаіды.

21.

Өзүнө мал цімаіды ол паіҕамбар,
мал көп сакабалар беілі тар,
цан цаҕынан отурҕан сакабалар
караса Мукамбäттым церге карар.

22.

Ашу ер Äлінің енді кеіді,

кӧңӱлӱн џараткан Шалкар кӧlдӧі,
бабам џергӓ караідьі деп Ӓзрӓт Ӓli
батаң бер мен ӱзӧмӱн деп тӱрӧ-гӓlдi.

23.

Батаң бер мен ӱзӧмӱн деп тӱрӧ-гӓlдi,
ашӯ ер Ӓliнiң катты кеlдi,
адамның ӱнӧ бојӱна бiткӓн тӱгӱ
кiмнӓн наізадаі боп шыђа кеlдi.

24.

Ол Мукамбӓт паіђамбар бата бердi,
Ӓliнiң аiткан сӧзӱн кабыл кӧрдӱ,
бабасынан бата алып Ӓзрӓт Ӓli,
ертiп ол мысапырны алып кеlдi.

25.

Шӱкӱр кылдым кудаіның бу iсiнӓ,
тађы тауба кылаін ӓр iсiнӓ,
акша барма капырђа бергӓlі деп
ӱјӱнӱң iшiн тiнттiрдi бу iсiнӓ.

26.

Аузӱна булӱ џок деп алалмады,
кӧңӱlӱ кӱндӧгӱдӓi болалмады,
ӱјӱнӱң iшiн актарып карасада
берӓргӓ џалђыз тiн табалмады.

27.

Каіђысыз Ӓзрӓт Ӓli ердi дедi,
берӓр нерсӓ таппады ендi дедi,
бу акшаңны мен тауп ӱзӧмӱн деп
екi улӱн кепilгӓ бердi дедi.

28.

Асанмінäн Ӳсöннӳ алды деді,
kуаныш ол ӳjӳнö барды деді,
екі етäгін беліна тӳрӳб-алыш
Äзрäт Äli бір сапарба цӳрдӳ деді.

29.

Цолӳнда Äзрäт Äli цалбыз цӳрдӳ,
цалбыз цӳрӳп далада бір мола кöрдӳ,
ол моланың басына келді цетіп
отурӳп Äзрäт Äli дуба кылды.

30.

Молада бір торбаі отурӳп кöзӳн салды,
торбаіды кöрöмӳн деп кöңӳлӳнö алды,
ер Äli аіналдырып кöрӳб-еді,
сол цердä кöркӳсӳнö kаіран kалды.

31.

Устаб-алыш торбаіды кöрсöм деді,
Асанмäн Ӳсöңгö берсäм деді,
ерікканда ермäк кылыш цӳрöр деді,
ер Äli устаін деп еңкäід'енді.

32.

Не кӳштӳ бу дӳнӳöдö kудаі кӳштӳ,
аузӳма аітыб-едім kудаі тӳстӳ,
шап етіп аjабынан устаб-еді,
торбаі kус цудруктаі алды уштӳ.

33.

Ер Äli бір алдаба нанып кетті,
болбанын бір сумдӳктӳң танып кетті,

маҕан енді не бар деп џўргӧн Āli
џурдуктаі торҕаі кус алып кетті.

34.

Џараткан џермäн кӧктў јексäмбі кўн,
караңгы ӧlгӧндӧргӧ болады тўн,
Āзрäт Āli торҕаідан аірылма деп
артынан ашшы даус шыҕады ўн.

35.

Ол торҕаі аспанҕа кетті kаірылмады,
сӧітсӧдӧ Āзрäт Āli kаіҕырмады,
серікмінäн торҕаі тутту ӧўӧl
акырында ерікмінäн аірылмады.

36.

Каіла кылып Āзрäт Āli саопаід'енді,
бір џолҕа кудаі таҕала бастаід'енді,
ол торҕаі аспанмінäн алып keліп,
Āліні бір сапарҕа тастаід'енді.

37.

Ер Āli буруңҕўдаі кўlälмӧдў,
kалды џајау астына ат мінälмäді,
Āliгä убајым енді тўсту,
kаісы џактан kеlгäнін білälмäді.

38.

Ер Āli тауба кылып кўlдў деіді,
болҕанын бір сумдўктўң білді деіді,
ја кудаі, ӧзўң оңда деіді даҕы,
џана kеlгäн џаҕына џўрӧі берді.

39.

Џўрӧ, џўрӧ бір аскар белгä келді̆,
ӧзў таўп келмäгäн елгä келді̆,
äр џолђа кудајымныӊ ӧзў бастар,
бір кӧп џӧнсўз елгä келді̆.

40.

Ер Āli елгä карai џўрдў, деіді,
бір шäрдіӊ ішінä кірді̆ деіді̆,
ўӊгӧі-ак урђашы бар еркäгі̆ џоk,
бір кішкінä караша ўігӧ келді̆.

41.

Келдідä караша ўігӧ сӧлӧс кылды,
сӧлӧс кылса бір џаман кемпір келді̆,
кемпір, тірі еркäгіӊ еліӊдä џоk,
сураімын џӧнўӊдў не елсін? деді̆.

42.

Аітаін џӧнўмўздў сізгä, батыр,
сурасаӊ џӧнўмўздўӊ ӧзў kапыр,
бäрі еркäгі̆ џілып тоіђа кетті̆,
патсамыз осў ракта тоі кып џатыр.

43.

Āліні̆ӊ ауады енді̆ тентäк ојў,
кемпірдіӊ козђалды енді̆ тул бојы,
кымылдађан еркäгініӊ бäрі кетіп,
ол кылђан патсаныӊ неніӊ тојў.

44.

Бір џергä тамам кісім куралаітўђўн,

моінўн бӧтӧн џakka бурмаітўђўн,
патсанын мäжілäсі бар џума саін,
саук kылып кеңäс kылып џырлаітуђўн.

45.

Кетіпті тірі еркäгің тамам, деіді,
не болдў онда бармаі сађан, деіді,
Мусулманың дініна кіргізäін,
ол тоінў тура сілтä мађан! деіді.

46.

Барар болсаң кӧп турма мында, деіді,
менің аіткан сӧзўмдў тыңда! деіді,
сонау шäргä барђанда таусы шыђар
тоі kылып таустап џаткан сонда деіді.

47.

Бір џаksылык kылаін, кемпір! деіді,
тіліңді kалімађа келтір! деіді,
Мусулманың дініна кіргізäін!
ла ылла ыл'аллаі келтір! деіді.

48.

Дінімді бермäн тілімді берсäм дађы,
кӧңілўм бермäн сӧзўңдӧ ерсäм дађы
тілімні kалімађа келтірмäімін,
ӧз kаумўмнан шыkпаімын ӧлсӧмдађы.

49.

Сонан сон Äзрäт Äli тасты, деіді.
кемпір џаман ол korkўп састы, деіді,

öз kаумўнан шыkпаітўӊўн сенсін деп
кемпірді устап дараӊа асты деіді.

50.

Кемпірдің бір ашўн алды, деіді,
кемпір бакыр тыраjып калды, деіді,
екі етäгін беліна тўрўп алды,
ер Äli тоіӊа kараі џўрдў деіді.

51.

Сол тоіӊа келді џаjау Äli батыр,
бурун паіӊамбардыӊ бäрі батыр,
самсаӊан сары kолӊа келді џетіп,
тоі kылып шўлдап џатыр тамäм kапыр.

52.

Äзрäт Äli сол тоіӊа келді џаінап,
kапырдар шўлдап џатыр kўlўп оінап,
кіріп барып отурдў ортасында,
сансыз kулдўӊ бäрін кöзўн баілап.

53.

Сінді Äзрäт Äli алдасына,
кіріп барып отурдў ортасына,
мас болӊан арак'ішіп саук kылып
енді кеӊäс аіттырды молдасына.

54.

Капырдар öз есінäн шыkты, деіді,
бір бірінä арак'біріп џыkты, деіді,
сол азан салдырӊан сон молдасына
басына мінараныӊ шыkты, деіді.

55.

Џігітт̆äр, ал тыңдаjык, кідіріңізші,
тыңдасаңыз·кулак салып е деңізші,
мінараның басына шыкканан сон
азанды аітатў̆ӯн не деңізші?

56.

Боктады ораза намаз ӑўöl Іман,
бактады тағы онан сон кытап кур'ан,
џўз џірма тöрт паіғамбардың бӑрін боктап,
коімады боктамаған аулІадан.

57.

Ол молда буруңӯдаі болалмады,
кöңlў кўндöгўдöі толалмады,
аітаін деп ентігіп келсӑ дағы,
ўlгўдöн бір ауз сöз табалмады.

58.

Аруағы ер Ӓlінің кўштў деіді,
молда бакыр кöтўнöн пісті деіді,
кўндöгў аіткан сöздўң бірӑў џок,
молданы тамам капыр кысты деіді.

59.

Кыіп џол кыjаматтың тар білӑмін,
тöрт шадыjар паіғамбар бар білӑмін,
кўндöгў аіткан сöзўм бірӑў џок,
бір адам паіғамбардан бар білӑмін.

60.

Молданың кöңlў болдў кўптў деіді,

бір аўз сӧз таппады тінті деіді,
паіђамбардан кім бар екӓн деп,
kапырдар тус тус ҷактан тінтті деіді.

61.

Ол молда бурунђўдаі кўlӧlмӧідў,
кӧңўlў кўндӧгўдӧі болалмады,
kапырдар тус тус ҷактан тінтсӓ дађы
Ӓlіні ішіндӓгі табалмаіды.

62.

Ер Ӓlі ортасында отур ҷаінап,
kапырдар дўлап ҷатыр кўlўп оінап,
Ӓlіні ішіндӓгі kаідан тапсын,
бӓрінің kоіђаннан сон кӧзўн баілап.

63.

Аруађы Ӓlінің кўштў деіді,
молда батыр кӧтўнӧн пісті деіді,
сен ӧтрўк аітасын, адам ҷоk деп
молданы ӧlтрӧмўн деп kысты деіді.

64.

Оіласам бісм'ылланың бірі тӓўр'ді,
кӧңўlгӧ бісм'ылладан себӓп кірді,
паіђамбардан мінӓгі мен бармын деп
ер Ӓlі ерlігімӓн тўрӧ-гӓlді.

65.

Аулїјаның ўlкӧнў ашўланады,
kыјамат kаім болђанда тас ҷанады,
мінӓкі мен бармын деп тўрӧ-гӓlді,
ҷїлђан тамам kапырдар бас салады.

66.

Ер Āli бір алдаҕа налып kылды,
бір сумдўктўң болҕанын таныл keldï,
бзў џајау бір адам џўрб екäн деп,
ертіп патсаҕа алып keldï.

67.

Кылышын џасаулдар kаiраідымыс,
мылтыҕын џасаулдар саilаідымыс,
бу кісіні kалаі кылып бltўрбрмўн деп
патса молдамінäн оінаідымыс.

68.

Молда аітты: Џўр'екäн мунў kылып,
тālkäктäп бltўрбін ыза kылып,
бу кісіні алалдап бltўрбјўк,
бојўна бір нерсäні kуна kылып.

69.

Ја молда, сіз аітсаңыз олаі kылып,
kудајым берді бізгä ўңгбі kылып,
бу кісінің міндäтін сізгä бердім,
сіз мунў бltрбсўз kалаі kылып?

70.

Бір адам āldä kалаі kылыпты кез,
џігіттäр, шамаң kelcä kымылда тез,
тапсаң сен табалмасаң бltўрбјўк,
џумбаk kылып аітаik он ауз сбз.

71.

Молда аітты Āliгä: Нанармысын?

менің аітkан тіlімді алармысың?
цумбаk kылып аітамын он ауз сӧз,
бір аузӱн kалдырмаі табармысың?

72.

Äli аітты молдаҕа: Нанармысың?
менің аітkан сӧзӱмдӱ алармысың?
тапсам таптым, таппасым ӧlӧмӱн kоі,
тапсам ӱш ауз сӧз аітаін, табармысың?

73.

Сӧilӧн сӧilӧ десäң ца бар kудаі!
шеріпäті Медінäнің турар булаі,
ӧlтӱрӧрмӱн, оіламаі тапшы цылдам,
бірäӱ екäӱ болмаk цоk онӱм kалаі?

74.

Сӧilӧн сӧilӧ десäң ца бар kудаі,
шеріпäті Медінäнің турар булаі,
ол негä екäӱ болсӱн, шунамыр kул,
царатkан бäрімізді цалҕыз kудаі.

75.

Сӧilӧін сӧilӧ десäң ца бар kудаі,
шеріпäті Медінäнің турар булаі,
дäрäӱ басың кесäрмін, тапшы цылдам,
екäӱ ӱшӧӱ болмаk цоk онӱм kалаі?

76.

Ӱндӧрдӧ не ӱн цаксы kур'ан ӱнӱ,
тӱндӧрдӧ не тӱн цаксы кäдір тӱнӱ,
ол негä ӱшӧӱ болсӱн, kапыр дуспан?
царатkан бір kудаідан аімäн кӱнӱ.

77.

Сöilöiн сöilö десӓң ҷа бар kудаі,
шеріпӓті Медінӓнің турар булаі,
öлтӱ̄рöрмӱ̄н оіламаі ташы ҷылдам,
ӱ̄шӧӱ̄ тöртӧӱ̄ болмаk ҷоk онӱ̄м kалаі?

78.

Аітаін білгӓнімді ҷілӻан кöп,
мен аітсам осӱ̄лаі kып боларма ҷöп?
ол негӓ тöртöӱ̄ болсӱ̄н, kаҍыр дуспан!
kуптаның аjаӻында отуражып.

79.

Сöлöiн сöilö десӓң ҷа бар kудаі,
шеріпӓті Медінӓнің турар булаі,
öлтӱ̄рöрмӱ̄н оіламаі ташы ҷылдам,
тöртöӱ̄ бесӓӱ̄ болмаk ҷоk онӱ̄м kалаі?

80.

Тöрт шадыjар екӓӱ̄ Омар, Осман,
бірӓӱ̄ Ӓзрӓт Ӓlі еlдӓн боскан,
бірӓӱ̄ Абу бӓкр сыдыk болар,
ол негӓ бесӓӱ̄ болсӱ̄н, kапыр дӱспан.

81.

Сöлöiн сöilö десӓң ҷа бар kудаі,
шеріпӓті Медінӓнің турар булаі,
öлтӱ̄рöрмӱ̄н оіламаі ҷылдам!
бесӓӱ̄ алтаӯ болмаk ҷоk, онӱ̄м kалаі?

82.

Шыраktың алдымінӓн арты болмас,

kытаптан шыkkан сöзд̆ŷң kалты болмас,
д̄āрăтмiнăн бес уаkыт намаз болар,
шунамыр kул, ол бесă̄ŷ алтаŷ болмас.

83.

Сöilöiн сöilö десăң ңа бар kудаі,
шеріпăті Медінăнің турар булаі,
öлтŷрöрм̆ŷн оілаmaі тапшы ңылдам,
алтаŷ ңетă̄ŷ болмак ңоk онŷм kалаі?

84.

Кыjаматтың kыл кöпŷр kыін ңермă?
Ысрапыл сірă деrăн kызыл ңеімă?
ол негă ңетă̄ŷ болсŷн, kапыр дуспан?
ңаратkан Імандыҕа алшы алты kālімă.

85.

Сöлöiн сöilö десăң ңа бар kудаі,
шеріпăті Медінăнің турар булаі,
öлтŷрöрм̆ŷн оілаmaі тапшы ңылдам,
ңеті сегіз болмаk ңоk онŷм kалаі?

86.

Сенің аіткан сöзŷңнŷң бăрі аныk,
менің аіткан сöзŷмдŷ kылма таныk,
ол негă сегіз болсŷн, kапыр дуспан,
kылмысты kул орунŷ тур ңеті тамыk.

87.

Сöilöiн сöilö десăң ңа бар kудаі,
шеріпăті Медінăнің турар булаі,

дăрăў басыңды алармын, тапшы џылдам,
сегіз тоҕуз болмаk џоk онўм kалаі?

88.

Кылмыссыз kул ужбактан таk,
он екі Іман köңlўмдö болады наk,
ол негă тоҕуз болсўн, шунамыр kул?
kылмыссыз орнў тур сегіз ужбаk.

89.

Сöilöiн сöilö десăң џа бар kудаі,
шеріпăті Медінăнің турар булаі,
öltўрöрмўн оіламаі тапшы џылдам!
тоҕуз он болмаk џоk онўм kалаі?

90.

Аі kапырдар, мен аітаін сöздўң џаjын,
паідасы џоk сöзўңдў не kылаін?
ол негă он болсўн, шунамыр kул,
тоҕуз улду паіҕамбар Ыбра'ым.

91.

Сöilöiн сöilö десăң џа бар kудаі,
шеріпăті Медінăнің турар булаі,
öltўрöрмўн оіламаі тапшы џылдам,
он, он бір болмаk џоk онўм kалаі.

92.

Џеті kабат џермăн köктö ălăм,
бар деді беістă kылмыссыз адам,
ол немă он бір болсўн. шунамыр kул,
он аі kурсаk köтöргöн урҕашы адам.

93.

Ол дӱнӱӧдӧ бу дӱнӱӧдӧн катты, деiдi,
кызыҕы бу дӱнӱӧдӱң тӓттi, деiдi,
ол молда он ауз сӧз аiтып едi,
бу аузӱн калдырмаi тапты, деiдi.

94.

Ālі аiтты: Тiлiмӓ нанармысын?
мен аiткан тiлiмдi алармысын?
он ауз сӧз аiтып едiң бӓрiн таптым,
мен ӱш ауз сӧз аiтаiн, табармысын?

95.

Кӧп сӧзӱң бар iшiндӓ сенiң, деiдi,
ашӱма кӧп тiмӓшi менiң, деiдi,
ӓlдӓ не деп аiтасын маҕан, деiдi,
ол сӧзӱңдӱ аiтпаiмын сенiң, деiдi.

96.

Аруаҕы ер Āлiнiң кӱштӱ, деiдi,
кӧтӱнӧн молда бакыр пiстi, деiдi,
бу аiткан сон негӓ аiтпаiсын деп,
молданы тамам капыр кысты, деiдi.

97.

Коiмадың е патса калымызҕа,
келдi бiр зор кыiҕа шӓрiмiзгӓ,
мунӱң аiткан ӱш сӧзӱн молда аiтармын,
'мен аiтсам аiтармысыз бӓрiңiздӓ.

98.

Ӧтӧрсӱн бiр нерсӓнi кӧңiлӱнӧ алып,

таппасаӊ баiӻус молда болдӯӊ кāрiп,
сенiӊ аiткан сöзӯӊдӯ бiздă аiтармыз,
бу цердă не болармыз сiздăн калып.

99.

Аiтаiн солаi болса мен деiдiмiз,
менiӊ аiткан сöзӯмö кöн деiдiмiз,
аiтатӯӻӯн сöзӯӊӯздӯ сöз едi,
сöзӯӊдӯ аiтшы бiлăiк сен деiдiмiз.

100.

Оiласам бiсм'ылланыӊ бiрi затты,
болӻанда тiлiм сеждăгi кöӊӯлӯм катты,
бу сöзӯмдӯ оiламаi цылдам тапшы,
ужбактыӊ есiгiндă не царатты?

101.

Кыiаматты кыл кöпӯр цол бар, деiдi,
узундӯӻӯ мунӯӊ цылдык мол бар, деiдi,
ужбактыӊ есiктăгi есiткăнiм,
бiсм'ылла ракманы ракiм сол бар деiдi.

102.

Оiласам бiсм'ылланыӊ бiрi затты,
болӻанда тiлiм сеждăгi кöӊiлӯм катты,
бу сöзӯмдӯ оiламаi тапшы цылдам!
ужбактыӊ тап тöрӯнда не царатты?

103.

Кыiаматтыӊ кыл кöпӯр цол бар деiдi,
узундӯӻӯ мунӯӊ цылдык мол бар деiдi,

ужбактың тап тӧрӱ̄нда есіткäнім,
ла ыла ылалла сол бар деіді.

104.

Оіласам бісм'ылланың бірі затты,
болђанда тілім сеждäгі кӧңлӱ̄м кatты,
бу сӧзӱ̄мдӱ̄ оіламаі тапшы џылдам,
ужбактың муасында не џаратты.

105.

Кыл кӧпӱ̄р кыjаматта џол бар деіді,
узундӱ̄ђӱ̄ мунӱ̄ң џылдык мол бар деіді,
ужбактың муасында есіткäнім,
ла ыла ылалла сол бар деіді.

106.

Ол молда ӱ̄шӧӱ̄н білді, деіді,
тілдäрі кäлімађа келді, деіді,
молданың аіткан сӧзӱ̄н бäрі аітып,
бäрі бірдäі мусулман болдӱ̄ деіді.

107.

Бäрі бірдäі діндäрін берді, деіді,
тілдäрі кäлімађа келді, деіді,
бäрімізгä устат болӱ̄п імам болдӱ̄ң,
не аларсыз біздäрдäн енді, деіді.

108.

Џеткізгäн мунда мені бір торђаі кус,
мені ӱ̄ідӧн шыђарђан џарлы баіђус,
не берäрсіз біздäргä? не бермäссіз?
керäк еді біздäргä алтын кӱ̄мӱ̄с.

109.

Тамам kапыр мусулман болдў, деiдi,
шаiтан kашты, перiштä толдў, деiдi,
алтынмiнäн кӱмӱс цiдылар,
ӱlкöндӱгӱ бiр таудаi болдў, деiдi.

110.

Ер Āli ендi оiлаiды оiдў, деiдi,
алтынмiнäн кӱмӱскö тоiдў, деiдi,
арkасына кöтöрӱп салып едi,
ер Āli кöтöрölмöi kоiдў деiдi.

111.

Ер Āli бiр алдаҕаналып кеттi,
болҕанын бiр сумдӱktӱң танып кеттi,
екiншiдä арkалап кöтöргöндö
торҕаi kус онӯ алып кеттi.

112.

Ер Āli сабыр kылып саспаiд'ендi,
алда таҕала бiр цолҕа бастаiд'ендi,
ол торҕаi аспанмiнäн алып кетiп,
Āliнi öз ӱjӱнö тастаiд'ендi.

113.

Алып келiп кедäiгä бердi, деiдi,
кедäi баiҕус kуанып алады, деiдi,
кедäi kапырдың борщӯн тöлöп,
царлы баiҕус сонӯмäн kалады деiдi.

4. Зар заман.

Сöздӱӊ басы бісм'ылла,
мусулманыӊ тарыҕы,
тöрт ajакты џануар
бу дӱнӱöнӱӊ џарыҕы;
ӓдӓбі кеткӓн џігіттіӊ
бетінӓн алар заjыбы,
кӓпір ніjӓт болҕан сон
тартпады діннӓн кеткӓн нӓсібі,
бір алдадан öзгöнӱӊ
кöп-тӱр kылҕан аібы.
Сол себӓптӓн kорkамын!
Ӓӱӓlгӱ kорлар зор болдӱ,
сондаҕы зорлар kор болдӱ,
ӓӱölгӱ баілар џоk болдӱ,
сондаҕы џоктар тоk болдӱ,
џан білмӓгӓн џамандар,
еl білӓгӓн џамандар
еl білӓгӓн бі болдӱ,
кöтӱрölмöі білігін
ол аскар ӱlкöӊ кек болдӱ.
Ніjӓтінӓ Казактыӊ
тумаk тӓӱр еп болдӱ,
о заман зар болар деп,
сол себӓптӓн kорkамын!
Кыс кöббідӱ џаз аз боп,
баі таусулдӱ мал аз боп,
аҕаіны кöрölмöі
ӓкӓмӓн бала араз поп.
Кетӓр енді дініміз,
сол себӓптӓн kорkамын!

Ӓр нерсӓнің болџалы
келӓ џагыр џаkындап,
аҕашты тауҕа ӱі салды,
елдӓ еркінӓ kаінаіды,
бӱра ішіндӓі таkымдап,
дуан басы, болустар
Орустӱң сӧзӱн маkылдап
аітkан сӧзӱн булӱ џоk
kор џылаіды kаkылдап,
џарысkа кіргӓн џаkсылар
балам kаіда џылады? деп,
kуру келӓді саkылдап,
kорлуkпӓн ӧткӧн кӱнӱмӱз,
ашалмас болды кӧзӱмӱз,
сол себӓптӓн kорkамын.
Елгӓ бірдӓмӓ џајылды,
баіҕа kоңсу џоламас,
алдап арбап џумсаімын
ӧз тілӓӱн сурамас.
Арам сідік балаҕа
ӓкӓмінӓн шешӓнің
аітkан сӧзӱн унатпас,
адам азар болар деп
сол себӓптӓн kорkамын.
Мынау аkыр заманда
алуан алуан џан шыkты,
арам араз kан шыkты,
kаір џоk баі шыkты,
сауп ішӓр сӱтӱ џоk,
мініп кӧрӧр кӱшӱ џоk,
аkша дегӓн мал шыkты.
Кедӓі kаітіп кӱнӱн кӧрӧр? деп
сол себӓптӓн kорkамын.
Келӓ џатыр џаkындап

аімӓн кӯнӯң арасы,
таңда макшар болӷанда
таразыны аударар
зӓлімдің kылӷан kунасы,
ӓлімдің kылӷан зінасы.
Кӓліматын шӓдат
тамам кісінің расы
тауба таупуk келтірмӓс.
Азӷан елдің мулдасы,
аның аітkан сӧзӯнӯң
асылы болмас расы,
аіта турар аузӯнда,
ӓр кімдӓрді алдаушы.
Цылдам келді дозаӷы,
шаітан болдӯ цолдасы.
Кубуласын білмӓгӓн адамдың
кешпӓді деді kудајым,
бес намазының kазасын,
kурт kумурсkа ціп шаітан
кеттірӓр аның мазасын,
дозактың белгісі,
kалӷанӷа бір арасын
мустајап kызмас kудајым
ол зӓлімдің дуӷасын.
Сакта kудаі сонан! деп
сол себӓптӓн kорkамын.
Бір пара цанды зорсӯндӯ,
бір пара цанды kорсундӯ.
Осӯ кӯнгӯ адамдың
іш нерсӓ цоk kолӯнда
ӓдӓт kылып зорлӯӷӯн,
kасіјат kылмас бојӯнда
арамӷа баулур баласын;
іт есӓбі кӧрмӧідӯ

екӓмінӓн шешӓсін.
Сол шактаҕы тӧрӧдӧн
ӱмӱтӱ бар кӓпірдің,
олар коркмас кудаідан.
Ӓр нерсӓ болса алдадан;
нӓпсі џакын баладан,
куда, тамыр, дос кетӓр
інӓ џӱрмӧс арадан.
Бу дӱнӱӧнӱң казабын,
ол дӱнӱӧнӱң азабын,
кӧргӧнӱмдӱ аітаін,
сондаі нерсӓ бар кыін.
Бір пара џанды малды кып,
бір пара џанды зӓлім кып,
бір пара канды џарлы кып,
бір пара џанды ӓлім кып,
бір пара џанды џінді кып,
бір пара џанды џінсіз кып,
бір пара џанды дінсіз кып,
шӓріјӓттӓн џанды џаратты,
мусулманды бір бӧлӧк,
кӓпірлӓрді бір бӧлӧк,
ӧз дінінӓ каратты,
џірма тоҕус ӓліптӓн
Арап Парсы кӓріптӓн
шӓріјӓтті шыҕарып,
шӓріјӓткӓ каратты.
Ал-кур'анды алты мың
алты џӱз алпыс алты ајаттан.
Кытапмінӓн кур'аннан
макулдукка џаратты.
Сопы алдыјар кытаптан
сурап турсаң сураудӱ
тӓңірдің ісмі кымбатты.

Аіkа бергäн мыkнатты,
kарзҕа бергäн мекнäттї,
бас бермäін дегäнің
џалҕызын џардан kулатты,
мал бермäін дегäнің
етїнä шекпäн кїгізіп,
Інїнä kоржун іліріп,
аk тајаҕын ат kылып,
аҕаінын џат kылып
еlдäн тамаk суратты.
Џазды кӱздӱ мінäлі
бай баласы kур'атты,
џарлыда ölӱп kалҕан џоk,
оныӱ да бір нерсäгä џубатты,
џалҕаның беріп џарыҕын
бір пара џанды kуатты.
Мінäр атkа кем kылып,
kара џермäн тең kылып,
азды кöпкö џем kылып,
бір пара џанды џыматты.
Ашты тоkтӱ болсада
Іманын саkтар уjатты.
Дінїнäн кеткäн äдäпсіз
äр адамды уjалтты,
kолӱнда турӱп урлӱҕӱ,
моінӱнда турӱп зорлӱҕӱ,
ojӱнда турӱп џалҕаны,
кöңlӱндö турӱп арманы;
баласын беріп молдаҕа,
кöксӱн беріп алдаҕа,
дӱнӱöгö кöңlӱн џубатты.
Муңгурмінäн Неңгірге
kунасын џазып суратты,
kуналы kулдӱ шыҕарып

џеті тамуkkа kаратты,
беістӓн kордӱ шыҕарып
імӓнды kулбӓн оінатты.
Ӓзрӓіl џаннан џазҕырып
kолӱн kандаі kаінатты.
Бір пара џанды кӧрсӧңӱз
тас бек алҕансып kолӱна,
боі тумарын таҕынып,
намазын оkур тӓрӓтсіз,
ӓlім деп аітсын мені̆ деп
kудаіын алдар ӓдӓпсіз.
Таңда маkшар болҕанда
танып турар kудаіым;
џазып турар kытабын,
џазып турар кӓрімін;
со Іман kунам
kыjамат kаім болҕанда
саkтар бір сонан Іла'ым.
Араларың ашылды,
аталарың бӧlӧктӧі,
џалмап еді̆ң іні̆ңді̆
ертӓгі̆ Ер Кӧбӧктӧі,
ӱідӧ отурӱп кӧпкӧндӧ
алkымың болдӱ кӧнӧктӧі,
тасып еді̆ң тӧгӱlдӱң
сӱзгӱсӱ џоk шӱмӧктӧ.
Тауасkандаі ӱі тігіп
тӱндӱктӧрӱн ӱзӱктӧі,
тӱрлуҕун туткуштаі,
ӱзӱктӧрӱн терlіктӓі.
Џарды баjын ӓдӓт kып
џӱрӱп еді̆ң ерікпӓі.
Болалмады бу заман
џаі отурсаң џеlікпӓі,

баiлыӻыңды мактанып
ҷал шаiнадың бiлӓктäi,
Iманының парызы
iнi kарыс ҷӱрöктöi.
Азан тӓгбiр болмаса
кетiп едiң елiктäi;
оразымӓн намаз тур
дiн бекiткӓн тiјӓктäi.
Асылы аскан замандаi
шöп сӱјӱлдӱ ҷердӓгi,
kус таусулдӱ кöлдöгӱ,
баi таусулдӱ елдӓгi,
ҷалӻыз шаkпаk сiмады
кiсӓ kара белдӓгi.
Баiлыk бастан аскан сон
ҷаның бӓрi мас болдӱ,
бiр бiрiнӓ kас болдӱ.
Ӱлпöршöгӱн маi басып
шаi сары су ас болдӱ.
Ҷурт бiлмӓгӓн kан естi,
ел iшiндӓ баi естi,
сактап iштi сандыkkа,
кöнбöiсӱнбö ҷарлыkkа?
устауӻа ендi такалдык
Тобулдӱкпӓн Тарлыkkа;
мынау адам öткöлӱ
елдӓ нешӓ ҷыл болдӱ?
дӱнӱöнӱң тозӻаны
адамӻа kаiӻы бiр болдӱ,
беiшараның кеңӓсi
оiсӱз улӻа тез болдӱ,
ҷолаушы kызӻа kонаk,
бiр бiрiнӓ себӓп болдӱ;
ҷалшыны ҷалмыт kоiдӱң.

Муна заман kор болдӱ,
дӱнӱӧнӱң тозҕаны,
акыр біз артkы болдӱ.
Ер сасkанда сінҕан,
кäрäмäт кеттї пырынан,
цаксылыктан мінїм цоk,
цан kуаныπ сӱінгӧн
есіткäнїң цамандыk,
цурт цілып бӧlӱнгӧн.
Бала kаітїп цурт болсӱн?
біlгäн цаксы еlїнäн
äр заман аітып kорkамын,
ӱшпӱ сӧздӱң тӱбӱнӧн.
Ал мунау! уkазнаі шыkkалы,
узатkан kызда некä цоk,
ӧlгӧндӧрдӧ ысkатмїнäн kур'ан цоk,
еl ішїндä kожаның есäбї цоk,
цеті атасы пыр болҕан,
балалары мулда боп
парыздан маҕана аірҕан,
kыірамапты kожалар
дуана болӱп барады.
Акыр мынау еlгä тіlмäш шыkты
шошkаның етїн kаkтаҕан,
kубулаҕа баkпаҕан;
атасының цанындаі
аракты ас kып саkтаҕан.
Суалгалда амалың болса kылшы ендї.
Кälімäтсіз кäпіргä
kырыптар kылдың кӱдрӧтӱн.
Ал бу зар заманың аjаҕы!
заман кеттї баjаҕы,
цаның цалҕыз сӱӧншӱ
мал болӱптӱ, тамаҕы,

ыkлас нiјäс kалмады,
ӱлкöнгö бiлiк салмады,
улуксуҕан ул тӱп,
булуkсуҕан kыз тӱп;
заман џаман болҕан,
сол џамандыk мунша таласты.
Џарысkа кiргäн џаксылар
џаkыным деп тартпаi
џаумiнäн бiргä kынасты.
Лузӱна кäпiр kаратты,
дiң мусулман алашты,
дӱнӱöнӱң туткасы,
оiлап турсам мал екäн;
кäпiрмäн Казаk таласты.
Заман kаiтiп озалсын?
адам kаiтiп kуансын?
Џандарал болдӱ улуҕӱң,
маjыр kалды сiлаҕың.
Аiрылмастаi дерт болдӱ,
нашарҕа kылҕан зорлуҕӱң,
кiнäздi кöрдӱң пырыңдаi,
тiлмäштi кöрдӱң бiјiңдäi,
дуанды кöрдӱң ӱјӱңдöi,
абакты тур кöрӱңдöi.
Баiлар урлӱk kылады,
кöзӱнö малы кöрӱнбöi,
бiлäр пара џед'екäн,
сактап kоiҕаң сӱрӱндöi.
Заманың тӱрӱ бузулдӱ,
текäмäттiң тӱрӱндöi.
Оiлаҕаның џамандык
џарадан аkкан iрiңдäi.
Џетi еl кеткäн бу џердäн
сен турмаiсын бӱлӱнбöi

Казактың улў џілып,
kудајына сініп
Каілыkарђа kат џазып,
кешіктăрмăі бата џазып,
öлмöі сіздің kамын џеп
оілар бір басын сутkа ілінöăі.
Муңау заман kаі заман?
азўлўђа бар заман,
азўсўзђа тар заман,
тарлыђының белгісі
бір бірлăрін кўндöгöн,
џаі џајына џўрмöгöн,
мунўң öзў зар заман.
Џаксылар малдан тўңўлгöн,
џамандар џаннан тўңўлгöн.
Мунўң öзў зар заман
зарлыђының белгісі,
ул сіламас атасын
арам сідік болђан сон,
атасы бермăс батасын;
kазы, болусўн kан kоідў
kаіда бір некăсіз тўђан шатасын?
öзў kылђан öкўнбöс,
кўнўндö сонан татасын.
Сол заманың кезіндă
kыз сіламас шешăсін,
ер џеттім деп шаштасын
салысар дўнўöсўн;
старшына kојўп пысыксыђан немăсін,
кöзўн ојўп бароды,
кўндö тесіп тöбöсўн.
Мусулманнан ăл кетті;
сол заманың кўнўндö
џасы кіші інісі

сĭламаiды аҕасын,
алысып џыртар џаҕасын,
ӓдӓт kылар баласын,
рас kоjӱп аiтсаӊ тiлĭ алмас,
аk сакалдан уjалмас,
ӓкӓсiнiӊ kабарын алмаiды;
бу џалмауз ендĭ тӱҕан сон
kара џердĭ џалмаiды
кöшöдö џӱргöн кöп салдат,
кöкрöгӱн кöргöндöi
сонӱ мiнiп шыҕар џанҕа,
дуспаныӊ кiм сураса
кöп алады аузӱна
kас kылҕандаi болады,
тӱҕан бауруна кем kылҕан сон
кiм аjасын? џыҕып салар дӱрöгö.
Кызыkсаӊ барарҕа
кетiп џӱрöр џерiӊ џоk,
џаудан аjар малыӊ џоk,
сӱiтӱп kалмаi наҕылдыӊ?
беiшара болҕан сум Казаk!
kутӱмастаi пӓлӓгӓ
асыӊ џоk бас боjӱӊа,
ӓр нерсӓ тӱсöр оjӱӊа,
џалмауз болдӱ улуҕӱӊ,
Казаk iш нанбас сöзӱӊö!

5. Зӓман аkыр.

Ӓбiбi аk серӱӓрдӓiн,
Абу-бӓкр, Омардаiн,
Осман, Ӓлi Kаiдардаiн,
ӓдiл патса табылмасты,

ҷаксыны кӧздӧн салмаңыз!
ҷаксыдан kапыл kалмаңыз!
тäңрім kылҕан оларды,
ајаҕынан алмаңыз,
äр бір ҷуртkа, äр топkа
алтын ҫаkа табылмасты.
Бас ауруса тäӱӧттӧргӧ
алып келіп бак тырарсын,
ҷін бäläкäт kашты, деп
ӧпкӧмінäн kактырарсын,
ҷаксыдан муңдаі тумар алып тактырарсын.
Тӯра kуруk салҕан болса
дäрткä сіпа табылмас,
kатыныӊ ӧлсӧ kаіҕырысып
кемігäн болӱп kалсаӊ керäк,
онан мунан kарманып
бас бірäӱнӱ алсаӊ керäк,
тӧсӧк kалыӊ салсаӊ керäк,
ӧзӱӊдӱ бассаӊ керäк.
Бір кеткäн сон kамкорӱн
ата ана табылмасты.
Кӧрӱнгӧнгӧ кӧз саларсын,
ажал болса маңдајыңда,
біткäн болса не kыларсын?
бäріңізгä ҷӱзӱ kызыл,
kасы kара табылмасты.
Балаларыӊ мептäп кӧрсӱн!
äр кім мäсälä сураса
оҕан баҕа табылмасты.
Кӧп мусулмандар бакыр болар,
тамам ҷерläр такыр болар,
бакырдардыӊ kалын сурау
kаірды баідар табылмасты.
Бу дӱнӱӧгӧ кӧңӱl kоіма!

kонák кеlсä арык соіма!
есің болса öзӱңдӱ оіла!
алты kулаш бöздöн баска
артык паіда табылмасты,
царды екäн деп аjамаіды,
баі екäн деп сіламаіды,
äпіп адам оіламаіды,
ölӱмгö kаіла табылмасты.
Біp шыбындаі цандан кешіп
ашык шаіда болмасаң,
kатын, бала, малдан кешіп
теркі дӱнӱö болмасаң,
кешä кӱндӱз зар цылап
таҕат такуі kылмасаң
ракатмінäн цатkанҕа
діdар kудаі табылмасты.
Кан kылып, сӱрöт kылып,
цан kылып, kып kызыл kан ішіріп
шещäсінің kарында
тоҕус аі он кӱн кешіріп,
цылатып цергä тӱсӱрӱп
äӱölгӱдöі мунуңдӱ
пана kылса керäкті.
Акыл беріп ak цӱзгö кӱl беріп
kуат kылса керäкті.
Он екі цаска кім келсä,
kудаjыны біp білсä
öзӱнӱ кісідäн кем кöрсö,
кісіні öзӱнöн улуk білсä,
мундаі кісі äр топkа
аҕа kылса керäкті.
Таҕат kылса алдаҕа,
кӱндö барса молдаҕа,
kаҕаз kалам алдаҕа

раkмат џауар ол kулҕа
мунӱң орнў џендäттä
маkул болса керäктї.
Бір пара kылсада урлуктў,
урлуктўң тӱбӱ корлуктў,
kӧрӱнгӧн кісігä kылады зорлуктў.
Басы џергä џеткäншä
kоја біlмäс kарлыкты,
kулаҕына алмаіды
kудајынан салҕан џарлыкты,
мунӱң орнў џäнäм
lепсä болса керäктї.
Капыл адам џетäдї
бір кӱн тауба kылаін!
бір кӱн тауба kылҕанша
ӱзӱп џулӱп алаін!
аузўма алып салаін!
џас уаkыт тауба kылҕанша
kартаіҕанда kудаіҕа
муkум џатып џылаін!
ӧlшӧп бергäн ӧмрӱн
зaја kылса керäктї.
Бір параны е kудајым
алтын таkkа міндірїп,
дӧўlӧт кӱшӱн басына kондўрӱп,
пäрмäнїнä џуртўн кӧндӱрӱп,
кепläп отўн сӧндӱрӱп,
ӧкӱмїнäн џуртўн кӧндӱрӱп,
баҕындырып нандырып,
еl басы kылса керäктї.
Џастыkkа басын џеткäндä
џалынарсын малыңа
кім сураіды kалыңды?
џан алkымҕа келгäндä

кім сураіды kалыңды?
Шашыратпаі kалыңды
сӱрӱп алар џаныңды.
ӓзіз џаныңды денӓңнӓн,
џаксылык kылса керӓктї.
Касыктап џїҕан мал kалар,
саіманмїнӓн ӱі kалар,
улан усаk kыз kалар,
аҕаінын басыңда
аіҕаі салса керӓктї.
Сенї тез џоҕалтар,
џеңсіз кӧіlӧк кїгїзїп,
ӱп џерїңнӓн бӱдӱрӱп
kатты џердӓ оідурӱп,
топраkпїнӓн бастырып
дуҕа kылса керӓктї.
Бу кӧзӱңдӱ оттаі kаінатып,
аур кӱрзӱ оінатып.
Мӱңкӱр Неңкір періштӓ
сенї кӧрдӧн оjатып,
суал kылса керӓктї.
Заманы акырдың kандары,
kасындаҕа солтандары;
таk ӱстӱндӧ џуртӱнӱ
тутӱп турҕандары
џардыдан алып баіларҕа
акыл kылса керӓктї.
Заман акырдың kожасы
kаірылып kелӓр есіккӓ
бу ӱідӧ кім бар екӓн? деп
кӧзӱн салар тесіккӓ.
Балашаҕасын бастырып
тӧргӧ шыҕып отурӱп
дуҕа kылса керӓктї.

Заман аkырдыҥ молдасы
бек ӱlкӧн кеlӓр сālдӓсї,
баур kыла кӧрмӧҥӱз!
рас емӓс онӱҥ дуҕасы.
Колӱна паіда тӱскӧн сон
џарым діlдӓ онӱҥ баҕасы,
кӧрмӧі біlмӓі бірӓӱгӧ
kуа болса керӓктї.
Заман аkырдыҥ біјїнӓ
барар болсаҥ алдына
kулаҕын салар џаныҥа,
kашан kараіды kалыҥа,
kараіды ӧзӱнӧ џӱз малына
џӱрӧ берсӓ керӓктї.
Заман аkырдыҥ баілары
улуk біlӓр ӧз басыны.
kаіда дӓӱlӧттӱ кісі кеlсӓ
оҕан берӓр асыны,
теlміріп кеlсӓ бір кедӓі
кӧзӱнӧн тӧгӱп џасыны,
бермӓк тӱгӱl беішараны
ажуа kылса керӓктї.
Заман аkырдыҥ kатыны
kанаҕат kылмас kартыны,
артына тастап ујатыны,
kыјамат кӱн ол kатын
џаза тартса керӓктї.
Заман аkырдыҥ џастары
ӓдӓбї џоk беі бастаҕы,
шаітаныҥ џолдастары,
ата анасыныҥ кӧзӱншӧ
kол салысып оінасып,
оінаҕаны кӱlгӧнӱ
зїна болса керӓктї.

Ул ä̆кä̆дäн уjалмас,
kызды ана тіj'алмас,
аітса ä̆р нерсä̆ тіl алмас.
Заман аkырдыӊ kыздары
бет kара болса керä̆ктї̆.
Заман аkырдыӊ адамдары
бір бірї̆нї̆ӊ ӱ̆jӱ̆нö̆н
ö̆сö̆к аітып kалмаҕаі,
бір бірї̆нї̆ӊ ӱ̆jӱ̆нö̆н
аjаk, табаk алмаҕаі,
бір бірї̆нї̆ӊ ӱ̆jӱ̆нö̆н
ас аузӱ̆на алмаҕаі,
ӱ̆і басына бір бі болса керä̆ктї.
Ендї̆ Шӱ̆ршӱ̆т шыҕып Ташкä̆нд'алҕаі,
Коkанбї̆нä̆н Кажалты алҕаі,
мусулмандар џылап kалҕаі,
улуҕу аібат періjä̆т болса керä̆ктї̆.
Ендї̆ Шӱ̆ршӱ̆т џана kырыс kылҕаі,
Сä̆мä̆рkанҕа kырыс kылҕаі,
Саізылда шыҕып џаідан
Шӱ̆ршӱ̆ттö̆рдӱ̆ӊ бä̆рї̆н kырып
опат kылса керä̆ктї̆.
Тажал шыҕып дїндї̆ бузҕаі,
kылышынан kан тамызҕаі,
мусулмандар анда турҕаі.
Сол малҕун тä̆ӊрімї̆н деп
дау kылса керä̆ктї̆.
Мä̆дї шыҕып џолҕасkаі,
мусулманҕа басын kосkаі,
Тажалмї̆нä̆н урусkаі,
тап туталмаі Мä̆дї kашып
паіҕамбардыӊ kö̆рӱ̆н kушkаі.
Kö̆рдö̆н Ҕаіса деп
аӱ̆ö̆с шыkса керä̆ктї̆.

Аспаннан Ҕаіса тӯскӧі,
Мӓ̄дімінӓ̄н кӧрӯ̆скӧі,
кӓ̄пірмінӓ̄н урускаі,
Тажалды ӧлтӯ̆рӯ̆п,
Ҕаіса ӧкӯ̆м анда болӯ̆п
Мӓ̄дінї іман кылса керӓ̄ктї.
Бір параны кӧрсӧӊӯ̋з
аузу тола іманды,
коінӯ̆ тола кур'анды,
сакар турӯ̆п тыӊдасаӊ
сӯ̆пкӧн алда урӓ̄нды
каҡтан коркӯ̆п ӊӯ̆рӧгӯ̆н
пара кылса керӓ̄ктї.
Бір параны кӧрсӧӊӯ̆з
бетї колӯ̆н ӊӯ̆нӯ̆п,
ӓ̄мӓт курӯ̆н бӯ̆нӯ̆п,
нӓ̄псін отка ӧрттӧп
ӧз кӧӊлӯ̆н бекітіп.
Ол бендӓ̄нї кудаjым
іманды кылса керӓ̄ктї.
Бір параны кӧрсӧӊӯ̆з
ӊанын отка ӧрттӧп,
ӧмрӯ̆нӯ̋ ӊеlгӓ̄ шурӯ̆п,
нӓ̄псі ӯ̆шӯ̆н ӊӯ̆гӯ̆рӯ̆п,
ӊан ӊолдасы бес намаз
каза кылса керӓ̄ктї.
Бір параны кӧрсӧӊӯ̆з
сурау сурау малы бар;
бір параны кӧрсӧӊӯ̆з
табак табак асы бар;
бір параны кӧрсӧӊӯ̆з
кӯ̆н кӧргӯ̆шӯ̆ калы бар;
бір параны кӧрсӧӊӯ̆з
тек шыкпаҕан ӊаны бар,

біраўну̌ баі, біраўну̌ кедäі kылса керäктї.
Кожа булḑа, молда булḑа,
бендä булḑа, ҫаман булḑа,
ҫаксы булḑа, солтан булḑа,
бäріңізгä улуḑу̌ даḑыба болса керäктї.
Разы алла мал берің!
kаір у̌шу̌н ҫан берің!
бір пара ҫарḑа бас берің!
осу̌ ку̌ндö басыңа
саја болса керäктї.
Шапаḑатшы паіḑáмбар,
у̌мбöт у̌шу̌н зар ҫылап
кешір ҫалынар,
сäждä kылса керäктї.
Аздар кöпкö теңäläр,
бакыр бігä теңäläр,
kорлар зорḑа теңäläр,
теңäliп акын алса керäктї.
Ата улḑа бакпас,
kыз анаḑа бакпас,
äр кім öзу̌мінäн му̌птölö болса керäктї.
Паіḑамбарлар бір бölöк,
машајыктар бір бölöк,
мусулмандар бір бölöк,
кäпірläр бір бölöк,
ҫаксы ҫаман бір бölöк
äу̌öс кеlсä керäктї.
Сураушу̌лар кеläрläр,
бölöк бölöк kылларлар,
Сірат атты кöпу̌ргö
аідау салса керäктї.
Сірат атты кöпу̌рду̌ң
ҫуандыḑы бір kылдаі,
узунду̌ḑу̌ у̌ш мың ҫылдаі,

Іманды kул болмаса
ӧтпӧк тӱгӱl мӱскӱlдӱ,
Імансыздар џыласып
нӓlӓ kылса керӓктï.
Артына kараса урарлар,
алдына kараса kыл кӧпӱр,
адым kоіса џыҕылар,
е кісі, топраk болсаk екӓн деп
зар еңрӓсӓ керӓктï.
Ол Муkамбӓт паіҕамбар
џалаң аjаk џалаң бас,
кӧздӧрдӧн тӧгӱп џас,
кӧздӧн аkkан џастары
kып kызыл kанҕа аралас,
ӱмбӧт ӱшӱн џандарына
паіда kылса керӓктï.
Бірӓӱ таjып тӱсӧр,
еңбӓктӓсіп ӧтӧр,
ӓр кім амалына лаjыk џаза тартса керӓктï.
Бір параҕа бір демдік,
бір параҕа мың џылдыk,
бір параҕа бір аілыk,
бір параҕа бір џылдыk,
ӓр кім кізмӓтінӓ лаjыk џаза тартса керӓктï.
Ораза намаз Іманың,
kылҕан kаір ыkсаның,
шалҕан kоjӱң kурбаның
арkасына кӧтӧрӱп
алып ӱшсӧ керӓктï.
Кӧрӱң расул ӱмбӧтӱң
ӱмбӧтӱнӧ kылҕан шапаҕатын
џіп тамам ӱмбӧтӱн.
Ӓбӱ Kаусар шербӓтін
ішіп kанса керӓктï.

Џат етіңіз џаппарды,
џарылђаушы ђубарды.
Абу Бекр, Омарды
Осман Ӓlі Каідарды
Каузы Каусар сӯна
табакшы kылса керӓктї.
Сӯігӧн kулђа оң kолдан,
сӯімӧгӧнӯ сол kолдан;
бӓт-бакыттар аркадан
нігмӓт kылса керӓктї.
Мында ӓlім аіткан сӧзӯнӧ,
ӓlім аіткан сӧздӧрӯн
іш алмаісын кӧзӯңӧ,
kудаjымның алдында
kол аjађың ӧзӯңӧ
kуа болса керӓктї.
Мізан таразы kурӯлар,
ӓӯӧl намаздан суралар,
дӯнӯӧдӧ kылђан істӓрін,
моінӯңа сенің kоjӯлӯп
kалынша kылса керӓктї.
Дӯнӯӧдӧ кӧп кӯlгӧндӧр,
дӯнӯӧнӯ ӧтпӧстӧі білгӓндӓр,
kунаjы аур kеlгӓндӓр
басын тӧмӧн салып
уjалып турса керӓктї.
Паіђамбар тӯ џасылды,
Ӓзӓзіl тӯ kызылды,
kіjамат џолӯ узундӯ,
бара бара узун џол
екі аірылса керӓктї.
Бір џол барар беіскӓ
тӯрlӯ тӯрlӯ џемiскӓ
беlі kылдаң џіңішкӓ

Корлар болса керäктï.
Корлар онбес џасында,
таза кÿlдöр басында,
ер џïрма џасында
Корлармïнäн оінасып
џаксылыkkа џетсä керäктï.
Денä саулуk бар, ауру џоk,
тірілïк бар öлÿм џоk,
kызыђы бар kaiђы џоk,
сÿk іскä џelï џоk,
кöктöгÿ kул болса керäктï.
Ђаішы ђішрäт анда бар,
мазы нігмäт анда бар,
шïрін шербäт анда бар,
џан пäрађат анда бар.
Кудаjым сÿігöн kулÿна
насып етсä керäктï.
Бір џол барар дузаkkа,
тäңрі алар азапkа,
тÿрlÿ тÿрlÿ азапkа
тÿшар етсä керäктï,
оттарђа салып kаінаtkаі,
ботадаі боздатkаі,
іс öткöн сол басына
паіда етпäсä керäктï,
періштäläр џïлып,
дÿнÿöнÿң сÿн џïп,
алып kelïп дузаkkа
kуісада отkа џетпäс,
ол сулар kуруk kалса керäктï.
Дузакшылар ашkалса
заркон дегäн зäрі бар,
ракматы џоk käры бар,
сусађанђа зäр ішіріп

ішін kандаі kаінатса керäктï.
Ӓр кім kылмысына лаjыk
џаза тартса керäктï.
Заман акырдыӊ адамдары
öмӱрlöрӱ аз болҕаі,
боілары екі кез болҕаі,
öздöрӱ kумарпаз болҕаі,
ӓр kаісыныӊ kолӱнда
бір бір домбрасы болҕаі;
џілып тӱрlӱ ӓлӓмӓт kылып
kол салысып оінасып,
џер џӱзӱнö тӱрlӱ пӓлӓ болса керäктï.
Дарjа тасып су акпаҕаі
таулардан булар шыkпаҕаі,
џаӊбыр џауп шöп шыkпаҕаі,
малды сауса сӱт шыkпаҕаі
рас сöз kылмаҕаі,
бір імандык kалмаҕаі,
тауба есігі баіланып kалса керäктï.
Џастарды ӓдӓп kылмаҕаі,
бірінӓ рас сöз kылмаҕаі,
мӓдрӓсӓ мӓктӓп kалмаҕаі,
акрӓттіӊ аібатынан
періjӓт етсӓ керäктï.
Азанмінӓн кӓӱмӓт кетӓр,
меіріміннӓн шапаҕат кетӓр,
kалам молдадан kат кетӓр,
Меккӓ џердӓн кöтӱрlӱк,
аспанҕа ӱшсö керäктï.
Кӱн тутулӱп џеl болҕаі
топрактан öзгö шашылмас,
бу џердӓ кӱlдöр ашылмас,
тӱрlӱ тӱрlӱ џемістӓр
kурӱп kалса керäктï.

Ӑсрапыл сырын урҕандаі
тау kаңбактаі домалар,
тас буршактаі ҷумалар,
ҷан дегӓнiң бӓрiдӓ
бакыр болса керӓктi.
Тамам ҷерлӓрдiң ҷӱздӧрӱ
аiнадаі болса керӓктi.
Тӧрт Мукарра перiштӓ
ӓр kаiсы бiр iстӓ,
ӱшӧӱнӱ ӧлтӱрӱп
Ӑзрӓiл ҷалҕыз kалса керӓктi.
Кудајым аiтар кiм бар деп,
Ӑзрӓiл аiтар мен бар деп
ӧз ҷанын ӧзӱң ал десӓ керӓктi.
Бiр kанатын ҷамынып,
бiр kанатын тӧсӧнӱп,
ӧз ҷанын Ӑзрӓiл
ӧзӱ алса керӓктi.
Актан ҷарлык болӱп,
денӓгӓ ҷан кiрiп,
ӧлгӧн адам тiрiлiп,
kылҕан азаптары кӧрӱнӱп,
кӱн шыkкандаі кӧрӱнӱп керӓктi.
Кӧрдӱң басында ӧлӱ мың ҷыл отурӱп,
кӧздӧн аkkан ҷасына
улук дарја болса керӓктi.
Паiҕамбар ҷаткан тарапkа
тура kарап сiмӓңiз!
ӱјӱңӱздӧ бiрӓӱнӱң
булу болса берiңiз!
аштан ӧлӧ kалмассыз,
алал болсӱн дiвiңiз!

IV. ДІН ЫСЛАМ ЕРЛÄРДІҢ КЫСАЛАРЫ.

1. Кусаін kысасы.

1.

Заманың kысы кӧбӧјӱп џазы ӧтӱптӱ,
Іманды бу дӱнӱӧдӧ аз ӧтӱптӱ,
Äзрäт Äli арыстаның бiлiсi екäн,
е таксыр Кусаін дегäн kазы ӧтӱптӱ.

2.

Муkамбäт мусулманың баласы екäн,
даул сокса џеl ӧтпӧс панасы екäн,
џiгiттäр Џазыт кäпiрдäн сурасаңыз
Даџі Сӱпкӧнӱң баласы екäн.

3.

Муkамбäт бiр алданың досӱ болӱптӱ,
кӧңlӱ бiк сӧilӧсӱп kош болӱптӱ,
таласып kазылыkkа кäпiр Џазыт,
Кусаін kазымäн ӧш болӱптӱ.

4.

Кунаџа недäн адам батысыпты,
џаманды тастап беіс асын татысыпты,
таласып kазылыkkа кäпiр Џазыт
Кусаін кäпiрмiнäн атысыпты.

5.

Тӧрӧсӱ ушкан kустӱң аk kӱ деідi,

kӯ ꞕаілау едің кӧlдӯң сӯ деідї,
арыстаның білісі шыдатсынба?
ꞕазытты сол шäрдäн kӯдӯ деідї.

6.

Ол ꞕазыттың заманы аkыр болдӯ,
нӧгӧрӯ ꞕоk kолӯнда баkыр болдӯ,
кäпір ꞕазыт мусулманнан kашып кетіп,
шäрінä бір кäпірдің патса болдӯ.

7.

Сол ꞕазыт дінін бузӯп кäпір болӯптӯ,
бірäӯдӧн ертä бірäӯдӧн сон ꞕатыпты,
Кусаін kазымінäн атыскалы
Кäрбälärä бäрі kол тартыпты.

8.

Адамзат kelӯш'емäс ӧlгӧннӧн сон,
алда ісінä kуна ꞕоk кӧнгӧннӧн сон,
kолӯн екпäп токтатты сонда ꞕазыт,
Кäрбälä шӧlӯнӧ kelгäннäн сон.

9.

Мен ӧзӯм ол дарјадан келдім ꞕандап деідї,
патсаны kудаі ꞕӯрӧр kолдап деідї,
ꞕарандар, осӯ ꞕердä ꞕатыңыз! деп,
Кусаінды екпälаін алдап деідї.

10.

Ажал тілäп алдадан ӧlмӧгӧісӯн,
Кусаіның тілінä кӧнбӧгӧісӯн,

зу шаітан екпälсäм Кусаінды
су цаʙын, царандар, бермäгäісін!

11.

Онан сон кäпір Цазыт кетті, деіді,
екпäläмін Кусаінды депті, деіді,
Аскаланың шäрінä цеткäннäн сон
öтрўк цылаʙан боп кепті деіді.

12.

Е Кусаін, сіздäн кетіп оңалмадым,
адамʙа міман болўь коналмадым,
Кусаінды кöргöн сон зар цылаіды,
сіздäн кетіп іш цаксылык кöрölмöдўм.

13.

Кöрмöгölў ўш цыл болдў кöзгö, Цазыт,
нешік іскä цолʙасын бізгä, Цазыт,
буруннан сактап цўргöн кегім бар тур,
раідан каітып кештім енді, Цазыт.

14.

Цўрсöңўз табылады цол деп келдім,
аз болсаңыз берäін кол деп келдім,
кöп кäпірді мусулман кылып келдім,
цўрўп соʙан патса болўп келдім.

15.

Кожалар караларын муртўм деіді,
кетсäм шындык болады сертім деіді,
бу сöзўңö, Цазыт, нан баімын,
улук руксат берсä бараін цуртўма деіді.

16.

Ā̈зрӓт Ā̈lі дуспанныҥ басын алады,
ķор ķылып ішӓргӓ бојӱнан ķанын алады,
е! осӱнӱҥ аķылын табыҥыз! деп,
џуртӱн џіп Кусаінды ķасына алды.

17.

Алҕыс алып џетіҥіз џӱзгö, Кусаін!
тӱрö-гӓlсӓ кöтöр öзӱ, Кусаін!
ķашып кеткӓн Џазыт џылап кеlсӓ
не деп аķыл аітады сізгӓ, Кусаін?

18.

Џӱрсöҥӱз табылады џол деп кеlдім,
аз болсаҥыз берӓін ķол деп кеlдім,
кöп кӓпірді мусулман ķылып кеlдім,
џӱрӱп соҕан патса болӱп кеlдім.

19.

Баласы арыстаныҥ џас арыстан десін,
Іманды ķул ӓ̄р уаķытта алда десін,
Џазыттыҥ бу сöзӱнö нанбашы!
алдатып бір нерсӓдӓн ķаіҕы аласын.

20.

Ā̈ķӓміз оілады екӓн тамам аķыл,
бу Џазыт алмасын џаман аķыл,
кöкрöгӱм бу сöзӱнö нанбаіды,
кöкрöгӱндö болмасын џаман аķыл.

21.

Ажал дегӓн ол тігӓн оķтӱ деіді,

астыk ішкäн ҷурт тоkтў деіді,
арыстаның баласы öзўң kазы,
оіласын ҷаман сöздў боkтў деіді.

22.

Кожалар kараларын муртўм деіді,
кетсäм шындыk болады сертім деіді,
умутсаңыз ерäін мен Ҷазытkа,
аман есäн kош болўңўз, ҷуртўм, деіді.

23.

Кусаін патсалыkkа толдў, деіді,
алда ҷазыk моінўна kондў, деіді,
kатын баласымäн ҷöнölгöндö
санаҕанда kырk кісі болдў деіді.

24.

Зäнäмгä кетäр арам ҷесäк,
мусулманҕа таныkты алда десäк,
аірып алып шыkkан сон сонда Ҷазыт
ҷаілып ҷастыk болўптў Ilіп тöсöк.

25.

Мергäндäр атарына оk болмаіды,
kул ҷIлып турарҕа су табалмаіды,
Кäрбäläнің шölўмäн алып ҷöнölдў,
ҷарандар ішäргä су табалмаіды.

26.

Оілаҕаны Ҷазыттың тäсіl болдў,
мусулманҕа бір салҕаны мўскўl болдў,

царандар ішäрінä су табалмаіды,
шöлдöгöннöн кöзў, еті цасыл болдў.

27.

Ол Цазыт цуртўнан шыђып безіп,
кетті церінің цўзўнöн кыдрып кезіп,
ертäн судў табамыз деді дађы,
су тапакка ілгäрі озўп кетіп.

28.

Цалђыз цўргöн цан öзўңд'ер деп келдім,
біздің кылђан бу ісімді кöр деп келдім,
мен ертіп келäмін колдарымды,
шўјўншў біздäргä бер деп келдім.

29.

Іш бу тўзўн Кусаіның кöрмöгöісўн,
алдаткан тілінä ермäгäісін,
ерні кеўп Кусаін келä цатыр,
сунўң цађын, царандар, бермäгäісін.

30.

Е цігіттäр, бір біріңізгä беріп болўңўз,
каппассыңызђа ант кылып серт кылыңыз!
Кусаін келсä дађы ол тек öлмöс,
царандар, су басына берік болўңўз!

31.

Букара шäрі турады бекäт болўп,
балуандар турады тау кöтöрўп,
кäпірлäрдің бäрі атка мінäді,
шыкты алдынан кäпірдäр тау кöтöрўп.

32.

Ерlік kылђан алыбың кӳштӳ деіді,
алданың таң kалђандаі іс kылды, деіді,
алдынан kарсы шыkkан сол кāпірlāр
санађанда сексāн мың кісі, деіді.

33.

Мергāнім аталмаіды kолдӳ кöрӳп,
кӳlöсӳп келāді судӳ кöрӳп,
мусулмандар со џердā ішін тартты,
џеlкāдāгін алдына таудӳ кöрӳп.

34.

Мал турђузбас kыс болса бöрандары.
шаң шыђып устады турђандары,
Кусаін kазы аітты сонда, деіді,
булаі кöп болярма џарандары?

35.

Кāрбālā болђан бізā іс бар екāн,
кӳн шыђыста бір тынш kабар бар екāн,
kырk кісінің ішіндā азаматтар
Kасым дегāн бір батыр бар екāн.

36.

Таіђаным бу кāпірдāн āрды деіді,
тіlāрмін бір алдадан зарды деіді,
Kасым дегāн сол батыр тіlāп kылып,
атын устап маіданђа барды деіді.

37.

Џӳрмöідӳ паіђамбардар беітін ашып,

сурады талћаннан сон аттан тўсўп,
ōлтўрўп џўз кісі батыр Касым
шōlўнōн Кäрбäläнің кеттї kашып.

38.

Кусаін кеlгäн екäн џырџырлап,
kара кōздōн аћады џас тамшылап,
Абдула дегäн таћыда ер бар екäн,
о да шыkты маіданћа атка шышлап.

39.

Зäнäмгä џалћан молда кеттї,
берäр kаір џігіттäр kолдан кеттї,
бес џўз кісі кäпір kырды даћы,
онан сон шōlдōннōн сеіт ōттў.

40.

Кäрбäläнің шōlўнō барып џеттї,
сонда сеіт буларды таныл џатты,
ер басына бір екі џўз кісідäн ōлтўрўп
äітäўр џастыктарын алып џатты.

41.

Џер ўlгўсўн деўш'еді Кäрбälāсї,
мал турћузбас ыстык џак бір даласы,
кāпірді аншасынан сурап алып
урустў Кусаіның он ўштäгї бір баласы.

42.

Кырык кісінің бäрінда бітірін kырды,
атасының сўігōн џолўнан кеійн kалды,

kырk мың кісі кӓпірді ҷалҕыз kырып,
шӧlдӧгӧн балада сеіт болдў.

43.

Кусаін тӧмӧн тўстў беlдігінӓн,
Ҷазыт ҷау болўптў еlдігінӓн,
Кусаін бесіктӓгі бір баласы
зар ҷырлаіды ҷігіттӓр шӧlдӧгӧннӧн.

44.

Заман акыр болҕанда ҷеl болўптў,
сўігӧн атасының ҷоҕўнан кем болўптў,
баласының аузўна мурнўн салса
біткӓн сусунҕа дӓм болўптў.

45.

Атасы Кусаін ерді деіді,
батыр ҷігіт ӓр нерсӓ кӧрдў деіді,
бір нерсӓ баланың сусун kандырсын деп,
ҷас баласын кӓпіргӓ берді деіді.

46.

Мунау сӧздў аітамын ҷарасымӓн,
kотанда мал ҷатады kорасымӓн,
kандырсын деп сусўнўн бергӓннӓн сон
ҷас баланы кӓпір ӧlтўрўптў кескіlӓп.

47.

Ӓlімінӓн Ӓli ҷўргӧн дуспанҕа ашўланып,
мусулманҕа бек кўјўп ашўланып,
kарс алдында баласын ӧlтўргӧн сон
Кусаін урус салды ашўланып.

48.

Кäпірдäрдї kушактап аітты деідї,
Кäрбäлäдä уруска џатты деідї,
Öтпöі тўђўн бојўнда судўң казы Кусаін
катўланып урусўп алды, деідї.

49.

Адамзаттың аркаў мал боп кеттї,
џер дўнўöнў кездіргäн џан боп кеттї,
сусўн ўшўн дарјађа енгäндä
тöмöн тўсўп кып кызыл кан боп кеттї.

50.

Кім аітпас Мукамбäттї пырым бол! деп,
Кусаінды кім аітпас тірї бол! деп,
тыңаџајып кылып ер Кусаін,
алдадан бу нађылђан сыры бол! деп.

51.

Сађан бергäн барма џер осў дептї,
кылмысты кул алдађа џазар дептї,
саскаҥынан Кусаін кöккö бакты,
кäпірдäрдің џеңäрін біліп апты.

52.

Кудајым осў џолдў оңдамады,
іш істї перўäрдігäр оңдамады,
Кусаін казы кыімаі џїп џанды,
отра калып ашыпты балдаманы.

53.

Мукамбäт бір алда тађала досў деідї,

ölÿмдÿ біткäн џанђа костÿ деідi,
Кусаін каламында аітканн сöзÿ,
дäміңнің біткäн џері осÿ деідi.

54.

Кусаін kaiђырады зарланып ап,
мінäдi kaiратына буркуранып ап,
kастыk kылды бу Џазыт сырласkанђа,
kастыk kылсаң kaiтып kудаідан тап?

55.

Тöрбсÿн кäпірдің атты деідi,
Кäрбäläдä уруска батты деідi,
тöрт џÿз кісі кäпірдäн калђан екäн,
сонда шölдöп џыђылып џатты, деідi.

56.

Кусаіның kуруттÿм џасын, деідi,
ажалдан бу кäпірдäн kаштым, деідi,
џарлыk kылып џумсады бір кäпірдi,
кесіп екпäl Кусаіның басын, деідi.

57.

Џумсађан кäпір умтÿлдÿ бараін! деп,
оіламаіды kунадан калаін деп,
џумсађан кäпір џÿгÿрÿп џетіп келдi,
басын кесіп Кусаіның алаін! деп.

58.

Сен кäпір ажалдан ak еlämäiсін,
алла џарлыђы моінÿңда кең емäссін;
тöрт кöз іттäі доңуз шошка!
басымды алар кäпір сен емäссін.

59.

Баі болҕан сон кіјäді џасыл деіді,
ўнö бојў адамзаттың тäсіl, деіді,
älгі кäпір џўгўрўп барҕаннан сон
таҕы келіп баска урдў, деіді.

60.

Tilälік бір алдадан ўкöн несіп,
џан кеткäн сон кетäді адам кўдöрўзўп,
älгі кäпір келгäн сон еңкäјіпті,
ајамаі-ак екпäтті басын кесіп.

61.

Џазыт сонўңмінäн бір кылҕан тäсіп бар,
мусулманҕа бір салҕан мäсälä бар,
Кусаіның дамбалының екі ішіндä
екі мың біјäнің асылы бар.

62.

Кусаін казы сеіldä џўрöд'екäн,
äр соҕуста кäпірді кырад'екäн,
дамбалдың баўнда сол асылды,
бір кäпір џалшы болҕан білäд'екäн.

63.

Умтулдў сол кäпірдäр бараін! деп,
оіламаіды кунадан калаін! деп,
Кусаіның касына џетіп келді,
асылды баўндаҕы алаін! деп.

64.

Џас Џазыт дарјадаі тасты, деіді,

амалы Кусаіннан асты, деіді,
баўн дамбалдың kол kоіҕанда
абуірўн kолмінäн басты деіді.

65.

Кусаін ол Џазыттың несін апты,
амалымінäн џау џазыт бшўн апты,
абуірўн kолмінäн баскан екäн,
kарынан екі kолўн кесіп апты.

66.

Кемä џўрбр дарјаның џўзўмінäн,
Кусаін асык болдў kызымінäн,
екі kолўн kарынан кессä даҕы
таҕы kорудў абуірўн тізäмінäн.

67.

Кбңлў џау Џазытkа kалып кетті,
сонда сеіт боларын танып кетті,
кäпір таҕы тізäсінä kол kоіҕанда
Џібрäіl кўргўмінäн салып кетті.

68.

Сонда кäпір орнўнан турўп кетті,
тбрт кбз іттäі болдўда ўрўп кетті,
Џібрäіl кўрсўмінäн урҕаннан сон
кбккб kарап зарланып бlўп кетті.

69.

Тбрт кбз іт боп со кäпір џўрбдўмўс,
кбккб kарап зарланып ўрбдўмўс,
Мекäгä барҕан kажылар онў сонда
шбlўндб Кäрбäläнің кбрбдўмўс.

70.

Ā̄зрäт Āli дуспанды kырадымыс,
мусулман кылып кāпірді џўрбдўмўс,
Кусаінды öлтўргöн дінсіз кāпір,
сумдўкта аузўнан тўтўн турадымыс.

71.

Алданың џатын аітпаі уру отурђан,
Імансыздар ужмактан kуру отурђан,
Кусаіның басын кескäн сон
кāпір сум шäріђатында зарланып тірі отурђан.

72.

Тўсўрöін бу сöзўмдў џўбсўнö,
Џазыт болдў зары кісісінä
Кусаіннäн kалђан kатын балаларды,
тезäктäі теріп теңдäп екпäпті тўбсўнö.

73.

Осў џолда Џазыт алып kоідў,
џуртўн џіп џау Џазыт санап kоідў,
алтындађы ўігö енгізің ердің басын
кўзöтшўгö kырk кісіні kадап kоіды.

74.

Барм'екäн біздің сöзў енді kат,
кўзöтшў сöілöмöідў тілін тарт,
Кусаіның öлгöнўн білгäн екäн,
бата окўђа басkа келді џамађат.

75.

Āр кімдің џаман џаксы бађы келді,

көңүlдүң ҷаманы ҷоk аҕы кеlдi,
кемä мiнiп дарјаның ҷүзүмiнäн
Нуҕ паiҕамбар зар кылып таҕы кеlдi.

76.

Онан кеiн зар кылып Муса кеlдi,
алда ҷатын зар кылып Каiса кеlдi,
үшүншү кат ҷiгiттäр көк үстүнөн
омраун пара кылып Каiса кеlдi.

77.

Паiҕамбардар беiстäн өlмөi кеlдi,
iш ҷамандык беiстäн көрмөi кеlдi,
пäрiјäт кылып ҷаҕасын ҷыртып ҷылап
Ыбра'ым Ысмаҕыл таҕы кеlдi.

78.

Алдадан бiз туралык үмүт кылып,
тамука сала көрмö кеliт кылып,
Ҷакып Ҷусуп екäу таҕы кеlдi,
Кыдыр Ылјас кеlдi пiliн мiнiп.

79.

Ҷау ҷiгiт амал кылар нiјäтiмiнäн,
паiҕамбар өсүптү кентiмiнäн,
дүнүөсүнүң карасы бäрi сасык,
Ајуп паiҕамбар кеliптi дертiмiнäн.

80.

Аруакты ерläр туралы баҕымiнäн,
ҷаманы ҷоk көңiлүнүң аҕымiнäн,
каумбiнäн ер Даут ҷетiп кеlдi,
Сулiманда кеliптi таҕымiнäн.

81.

Мукамбăт мусулманҕа ҵар паіҕамҩар,
kаумбінăн келіпті ăр паіҕамбар,
бурўнҕў öткöн сакаба тöрт шармінăн,
калмаі келді бурўнҕў ăр паіҕамбар.

82.

Мукамбăттің бір аітkан сöзў келді,
сöілöтўҕўн ăр сöзўнўң ҵöнў келді,
отуз ўш мың сакаба тöрт шармăн
Мукамбăт ол таксыр ăзрăтің öзў келді.

83.

Кăпірдăр kорkусўп ҵўр іттăі ўрўп,
келгăнін паіҕамбардың кăпір біліп,
акырып Ăзрăт Ăli тўсö калды,
Кусаіның кăпірдăгі басын кöрўп.

84.

Кăпіргă бу ҵердă мен кўш kылаін,
кăрімді моінўна дос kылаін,
е баба, руксат бер осў ҵердă
кăпіргă тăрăріштăі іш kылаін.

85.

Бу ҵалҕанда ҵоk болдў дăўлöтўңўз,
kыjаматта ҵоk болдў біпăтіңіз,
е бала, сізгă руксат тімăі тўҕўн,
кеінгі олар саспа ҵетăр перзăнтіңіз.

86.

Ҵамаӣ ҵердă, ҵігіттăр, ҵалҕыз патпа,

сураусўз бір адамның дāмін татпа,
баласының канды тонўн цамылып ап,
зар кылып еңрäі келді Бібā Патпа.

87.

Беіс асын умтўлдўм татаін! деп,
касымда перзāнтімдің цатаін! деп
кўдрöтўңмāн оілапсын бар кудајым,
кāріңмāн баламды атаін! деп.

88.

Адамзат акыл табар укса, деіді.
цол салып кеінгіңā шашса, деіді,
атасының ўмбöтўнўң кунасын кешāр едім,
баласын енді бізгā кешсā, деіді.

89.

Цасымнан мен улђајып öстўм, деіді,
бабамбāн беіс асын цестім, деіді,
атамның ўмбöтўн öзўнö бергāн болса
ал баламның кунўн мен кештім, деіді.

90.

Алданың цатын білмāі урў калды,
Імансыздар ужбактан куру калды,
Āзрāт Āлі бајађы акырђанда
кырк кўзöтшўнўң бāрі öлўп бірі тірі калды.

91.

Кāрбāлāнің шöлўндö цўрўп цатты,
бір сусунђа ыңкар курўп цатты,
кырктың бірі бајађы тірі калђан
бāріндi паіђамбарын кöрўп цатты.

92.

Џортады кӧкшӧ тӱ̆лкӱ̆ џотамінӓн,
џаман дерт ол каҕынды сыртымінӓн,
тірі калҕан џалҕыз ӓлгі кӓпір
Џазытка аіта келді ертӓнмінӓн.

93.

Кыстың каңтар белгісі бӧран, деіді,
зекӓті џок Карын Баі сараң деіді,
паіҕамбардың бӓрін кӧрӱ̆п џаттым,
біздің туткан дініміз арам, деіді.

94.

Бу баіҕустӱ̆ Џазыт кӓпір касына алды,
џау кӓпір колӱ̆ндаҕы џаҕын алды,
џуртӱ̆мнӱ̆ң кӧңлӱ̆н тӧмӧн тӱ̆сӱ̆рдӱ̆ң, деп
сӧілӧтпӧі-ак сорлӱ̆нуң басын алды.

95.

Сусун алмаі кетті талшык алып,
сеіт ӧттӱ̆ дӱ̆нӱ̆ӧдӧн аршып алып,
катындарын кӧшӧгӧ дараҕа тартты,
Кусаіның басын наізаҕа шаншып алып.

96.

Ӓзрӓт Ӓлі дуспанҕа таман кӱ̆ҕан екӓн,
оілаҕаны кӓпірдің алал екӓн,.
сол кӓпірдӓ џӱ̆ргӧн екӓн сауда кылып
Зӓрјӓр дегӓн мусулман ер бар екӓн.

97.

О да ішінті беістің асын кöрӱп,
кулаҕы есітіп џӱрö екäн іші кӱјӱп,
Зäрјäр баіҕус зар џылап еңрäді,
Кусаіның наізадаҕы басын кöрӱп.

98.

Кäпірдäр акыл сöздӱ устап алып,
аірылмассыз дарјаны кыстап алып,
осундаҕы мусулман адам koi деп
абдан кескілäді устап алып.

99.

Зäрјäрга џаман зорлук кылды деіді,
џаны кетіп дӱнӱöсӱн сӱідӱ деіді,
кäпірлäр кескілäп тастаҕан сон
Џібрäіl дäрмäнмінäн џӱдӱ деіді.

100.

Зäрјäргä бір азрак џаман болдӱ,
аілаҕан Џазыттың амал болдӱ,
Џібрäіl џӱҕан сон со дäрмäнмінäн
сонда Зäрјäр тірiліп адам болдӱ.

101.

Паіҕамбардар дӱнӱöдöн öттӱ, деіді,
алдаҕа кылҕан ісі џакты, деіді,
осӱ кäпір нешік іс кылды, деіді,
Зäрјäр сонда џасырынып бакты, деіді.

102.

Кäпір Џазыт бек сонда мактанышты,

бізгä пäлä ɥоk деп сактанышты,
Аскаланың шäрін аламын деп
сексäн мың кäпір ɥілып аттанышты.

103.

Кöрӱп турђан сол Зäрjäр сасып кеттї,
аjађының ӱшӱмїпäн басып кеттї,
шäрїнä kабарды берäін деп,
Аскала kарап kашып кеттї.

104.

Адамдың äр бірї äр бір арманы кöп,
тіjäдї кäріштäргä кӱндö бір оk,
шäрїнä Аскаланың Зäрjäр kelcä
урусkа шыђар ерkäк адамы ɥоk.

105.

Кетäін бу шäрдäн мендä kашып,
кäпірдäн kол аттанды даулап асып
Кусаіның ölгöнӱн есіткäн сон
шäр kалkы ɥілады шӯлдасып.

106.

Зäрjäр сонда kабарђа ɥеткäн екäн,
сеіт болӱп Кусаін öткöн екäн,
Älкäмäнің баласы Мунап батыр
бір дуспанђа одађы кеткäн екäн.

107.

Базардың аk теңкäсі булӯ барды,
алданың сӱігöн Äлінің улӯ барды,

Аскаланың шäріндä іш адам ɥоk,
Туҕан атты Ӓлініӊ kулў барды.

108.

Аіталык муна сöздў ɥатка уктўрўп,
kашканды устаіды ат kўдўрўп,
кетіп kалҕан бајаҕы äлгі kулҕа,
Туҕан батырҕа ɥібäрді kат kўдўрўп.

109.

Тур таўнан кäпірläр асып келді,
ɥау Ɥазыт дарјадаі тасып келді,
мусулманың тукумўн kуртамын деп,
Аскаланың шäрін басып келді.

110.

Туҕан деген ɥігіт ɥат кісі екäн,
кäпірдäрдің ɥуртўна ɥат кісі екäн,
Ӓзрäт Ӓлініӊ äлгі kулў туҕан атты,
екі ɥўз ɥетпіс ɥасар kарт кісі екäн.

111.

Туҕан аітады kашканым бу кäпірдäн äрды деіді,
тіläрмін бір алдадан зарды деіді,
Туҕан дегäн Ӓлініӊ äлгі kулў,
кäпіргä урускалы барды, деіді.

112.

Кäпіргä кудаі аітып барды ɥана,
мусулмандар ојўна тўстў сана,

Туђаның бір шыбындаі џанын тіläп,
kудаіђа зар џылаіды kатын бала.

113.

Сакташ џўргöн алдадан kыры бар екäн,
џан кесіlсä шыђарђа тілі бар екäн,
џау Џазыттың еlінäн алып кеlгäн
кäпірдä бір палуан ер бар екäн.

114.

Іманды kул алданы кўтўсўптў,
імансызды Äзрäіl тутўсўптў,
сактап кеlгäн Џазыттың älгі ері,
Туђан батыр мунў мен тутусўптў.

115.

Аскаланы бір ўlкöн kала кылды,
мусулманың кöңlўнö сана кылды,
Туђан батыр беlінäн устап алып
кäпірді џергä урўп пара кылды.

116.

Ажалы џоk ер Туђан ölмöі турдў,
зўlпўкäрін кäпіргä бермäі турдў,
џеті кўн џеті тўндöі урус кылып
шäрін Аскаланың бермäі турдў.

117.

Џан kалмады Туђаның урђанында,
шыдамаіда кäпірläр kырђанына,
сäläм аітып џас бала џетіп кеlді,
Туђан урусўп кäпірмäн турђанында.

118.

Цірма тоҕус алыптан цем богарсын,
цўзўн тўрlў аібат ер боларсын,
кäпірмäн соҕус кылып турҕанымда
цас бала мен сураін кім: боларсын?

119.

Е базардың ак теңгäсі булў едім,
алда сўігöн ежälдäн кулў едім,
Туҕан аҕа сіз бізді танымадың,
Канапіа Ālінің мен улў едім.

120.

Кäпіргä бік церläр куласыпты,
Туҕаның ерін біліп сынасыпты,
Туҕан сонда тапыды Канапіаны,
екäў кушактасып цыласыпты.

121.

Öзў палуан ежälдäн цöндў Туҕан,
атың кырау сіздäргä кöндў, Туҕан,
Туҕан аҕа, сураін енді сіздäн,
урускалы нешä кўн болдў тамам?

122.

Енді екäўмўз бу цердä кöп турмалы,
ашыҕып бу кäпірмäн турусалы,
кўнў цеті тўнў цеті Мукамбäт Канапіа,
он тöрт кўн болды булар урускалы.

123.

Бу сöзўмдў, Туҕан аҕа, кабыл алпы!

азраk сіз бу џердӓ дамыл алшы!
бу кӓпірмӓн енді мен урусаін!
Туђан ађа, азраk дамыл алшы!

124.

Бу кӓпірді алармыз біздӓр болсаk,
саут саіман табылмас іздӓр болсаk,
бу кӓпіргӓ kызыkты kылмасп'едім,
шӧlўндӧ Кӓрбӓlӓнің біздӓр болсаk.

125.

Дуаналар еlді актап кеlгӓн,
Мукамбӓтті мусулман мактап кеlгӓн,
Мукамбӓт Канапіамӓн урус турђалы,
Џазыттың палуаны бар сактап кеlгӓн.

126.

Палуаным, бу маіданђа бармаімысын?
мусулманђа ӧlўмдў салмаімысын?
Ӓlінің палуан улў анау кеlгӓн,
барып басын солардың алмаімысын?

127.

Канапіа бу кӓпірді сынап турдў,
кӧзўнўң џасын тӧгўп булап турдў,
кӓпірмӓн урускалы шыkkанында
алдађа мусулмандар џылап турдў.

128.

Паіђамбар бір акмінӓн барђан аkka,
патса улў отурар алтын таkka,

Канапіа кāпірмāн урусканда
екі бутўн аірды екі ɥаkkа.

129.

Со кāпірдĭ kушактап атып калды,
соʒус kылып kызыkkа батып kалды,
ɥарты бутўн кāпіргā ɥібāргāндā
тӧрт ɥӱз кāпір алдында ӧлӱп kалды.

130.

Мукамбāт мусулманʒа пана таʒы,
бір тўскӧн мусулманʒа сана таʒы,
ɥарты ɥанын таʒыда ɥібāргāндā
тӧрт ɥӱз кісі kырылды ɥана таʒы.

131.

Кāпірлāр Тур таўнан асып келдĭ,
ɥау Ɥазыт дарјадаі тасып келдĭ,
kызыл канʒа бојалʒан бір кāпірдāр,
ɥĭрма мың бір ɥактан кашып келдĭ.

132.

Ɥана таʒы бір палуан карсы келдĭ,
дӱнӱӧнӱң тӧрт буршўна шаршы келдĭ,
ɥĭрма мың бір ɥактан келгāн екāн,
оң ɥаʒынан ер Мунап карсы келдĭ.

133.

Кāпір kорkўп Мунапkа бас уруптў,
ајамаі аk ер Мунап аірыпты,

џалђыз öзў со џердä сођус кылып,
батыр Мунап кäпірді kашырыпты.

134.

Кäпірдің џаман кöңlў сўп кетті,
kашўна бек беlін бўп кетті,
ол кäпірдің соңўнан kырып џојўп
öкшölöтўп ер Мунап kўп кетті.

135.

Кäпірläр зар еңрäіді іші кўјўп,
Älінің перзäнт улў сўігöн деп,
kысалыk деп кäпірläр оілосыпты,
бізгä теңдік бу џердä тімäіді деп.

136.

Кäпірläр зар еңрäп іркіläді,
кöздўң џасы kоінђа тöгўlöдў,
кäпірläр енді еlінä бет kојўпту,
бізгä теңдік тімäіді деп сöгўlöдў.

137.

Кäпірдің џаман кöңlў сўп кетті,
kашўђа бек беlін бўп кетті,
Муkамбäт Канапіа, батыр Мунап,
екäў kашкан kулдў kўп џетті.

138.

Кеlісäр бу сöзўм бір кезäктäі,
тöрт батыр кäпірді kырђанында бас домалаіды џер тезäктäі,

кырылғаны кäпірдің соныа болдў,
терäң саідан кан акты цол öзöктäі.

139.

Кäпірläр сондаі цаман ўрўктў, деіді,
кäпір каныв екäў тöктў, деіді,
цўз мың кісі кäпірдің бäрі кырып
цалғыз Цазыт кутўлўп кетті, деіді.

140.

Цау Цазыт бір алдаға налып цатты,
кырылғанын кісі онўң біліп цатты,
бäрі ол кäпірдің ölгöн екäн,
кутўлўп бірі шäргä барып цатты.

141.

Цау Цазыт канымінäн ölö цатыр,
алданың аманатын берä цатыр,
Мукамбäт Канапіа, батыр Мупап
коімаі ак екäў іздäп келä цатыр.

142.

Сурасаң со екäў ерді, деіді,
кудаі тағала тіlägін берді, деіді,
екäў ашўланып келä цатыр,
кудајым кўдрöтпöн білді деіді.

143.

Кусаін кунадан ашылды деіді,
досўм менің Мукамбäт баршы! деіді,

анау екӓў ашўланып келӓ цатыр,
Цібрӓіl сіздӓр бурўн баршы! деіді.

144.

Алдаҕа паіҕамбарын цалшы деді,
шаріҕатты көп сурап каншы деіді,
ол Кусаін казы боп Цібрӓіl,
барып цанын цазыттың алшы! деіді.

145.

Курттан цаман со Цазыт цорҕалаіды,
көздўң цасы коінўна сорҕалаіды,
Цібрӓіl палуан Цазыт Кусаін деп
ӓр цердӓ бір шуңкурҕа корҕалаіды.

146.

Адамдың дӓўlөт кетӓріндӓ малын алды,
Цазыт тўгўl Мукамбӓт онў да алды,
Кусаін боп көрўнўп Цібрӓіl,
Цазыттың бекӓр кыінап цанын алды.

147.

Төрт батыр ізіншӓ келіп турҕан,
бір-ак Цазыт көңlўн бузўп турҕан,
шӓргӓ келсӓ кӓпір өlўп барды,
катты кўјўп екӓў кўјўп турҕан.

148.

Кім аітпас осў сөзгө нанбады, деп,
екӓў аітар кӓпірдӓ калмады, деп,

тӧрт батыр келгӓн сон ренжітті,
тірі кӧрўп меірім ҡанбады деп.

149.

Ӧлўм деп џўнўмўз босаӻаным,
іш ҡутулмас ӧлўмдӧн ҡашҡан адам,
ҡанды ҡанбӓн екӓў џўасын деп
Џазытты бурўн алды ау џасаӻан.

ОПЕЧАТКИ.

				напечатано:	читай:
Стран.	1 стр.	2		kујӳндӳ	kујӳлдӳ
»	3 »	5		таман	тамам
»	4 »	2		кӧ̄п	кӧп
»	4 »	7		зорлугӳн	зорлуҕӳн
»	5 »	24		шетĭ нӓн	о шетĭнӓн
»	7 »	11	съ низу	оңңak	оң ңak
»	7 »	3	»	aikackaнaң	aikackaн оң
»	8 »	8	»	шымылдаҕын	шымылдыҕын
»	10 »	12	съ верху	ңаулуk	ңаулуҕӳн
»	10 »	13	съ низу	Алдыңҕы	Алдыңгы
»	11 »	1	съ верху	aiтпӧ	aiтпа
»	11 »	3	»	кезiп	кезĭп
»	11 »	15	»	атkан	аkтан
»	11 »	4	съ низу	koiдӳң	koiдӳ
»	12 »	6	съ верху	тоkур	тоkӳр
»	13 »	2	съ низу	ӧ̄ci jӓт	ӧcijӓт
»	14 »	4	съ верху	ӧilӧп	кӳ̈lӳ̈п
»	16 »	11	съ низу	дӳнӳ̈ӧlӳ̈гӳ̈	дӳнӳ̈ӧlӳ̈гӳ̈н
»	17 »	14	съ верху	тыkыршын	тыkыршып

			напечатано:	читай:
Стран.	19 стр.	9 съ верху	цыртырђан	цырттырђан
»	19 »	7 съ низу	полда	цолда
»	23 »	7 съ верху	бајаін	бојаін
»	29 стихъ	180	цактаусўс	цоктаусўс
»	29 стр.	9 съ низу	Цанак мінäн	Цанакмінäн
»	32 купл.	24, 1	kelгїк	kelдїк
»	35 стр.	2 съ верху	тузаk	дузаk (дозаk)
»	35 »	8 съ низу	араш алап	арашалап
»	36 »	5 съ верху	цуртаузўна	цурт аузўна
»	36 »	16 »	беітсäн	беістäн
»	38 »	15 съ низу	тўбўl	тўбў
»	38 »	8 »	цеlсöң	цеlсäң
»	39 »	4 »	ўшўнöн	ўшўнöн
»	40 »	15 съ верху	саумаң	саумал
»	40 »	20 »	цўтўп	цутўп
»	41 »	12 »	kaітып	kaітїп
»	42 »	10 »	тўстäтїп	тўстä тїп
»	43 »	8 »	Шорман	Шортан
»	44 »	1 »	шыкырды	шакырды
»	45 »	2 »	шындамасам	шыдамасам
»	45 »	14 »	тек дар	тегдар (дегдар)
»	48 »	2 »	Kaçіјäттї	kaсіјäттї
»	49 стихъ	106	сölämдї	сälämдї
»	60 стр.	3 съ низу	Оінаушем	Оінауш'ем
»	61 »	7 съ верху	кўјäр	кўјöр
»	61 »	8 »	коіђўзаін	kоіђўзаін
»	62 »	14 »	цендäттöі	цендäттäі
»	63 »	11 съ низу	цоk — цоk	бар — бар
»	63 »	10 »	кöр кўнўнö	кöркўнö
»	65 »	2 съ верху	kаталады	kалалады
»	66 »	2 съ низу	Біс	Біз
»	67 »	1 »	Сäндäр	Сендäр
»	68 »	3 съ верху	ылды	ilдi

					напечатано:	читай:
Стран.	68	»	9	съ низу	Калмады	kалмады
»	68	»	17	»	kылаҕалы	kылҕалы
»	69	»	7	»	оk урҕа	оkурҕа
»	69	»	8	»	ашты	атшы
»	71	стихъ	10		kаiнды	kаiҥды
»	76	стр.	8	съ низу	буруҕӱ	бурунҕӱ
»	77	стихъ	3		ӧkӧктӧн	ӧзӧктӧн
»	78	стр.	10	съ низу	аурум	ауруп
»	80	»	1	»	Темiläс	Теҥдäс
»	87	куп.	9, 2		kаi теiн	kаiтäiн
»	87	»	13, 1		тораныҥ	торунӱҥ
»	89	стихъ	32		теҥгäгäн	теҥгiргäн
»	92	»	41		kыiсаҕар	kыiсајар
»	92	»	51		аҕышkан	аҕытkан
»	92	стр.	5	съ низу	мынадын	мынадан
»	93	стихъ	6		аҕышkан	аҕытkан
»	95	стр.	1	съ верху	kаiтiп	kаiтып
»	95	»	2	»	Карыны	Карына
»	95	»	11	»	онӱҥмiнäн	онӱмiнäн
»	95	»	12	»	kозӱ	kолӱ
»	96	стихъ	31		ӧҥгӱрӱп	ӧҥгӧрӱп
»	98	стр.	7	съ верху	kоiтiп	kаiтiп
»	100	»	3	съ низу	тӱсӱнӧ	тӱсӱҥӧ
»	101	»	15	съ верху	бiрӧӱнӱҥ	бiрäӱнӱҥ
»	103	»	8	съ низу	дӱlдӱнӧ	дӱlдӱlӱн
»	103	»	4	»	ат	от
»	105	»	1	съ верху	Ӱlнӧн	Ӱlkӧн
»	107	»	14	»	аш ӱланды	ашӱланды
»	109	»	12	»	сон даi	сондаi
»	110	»	14	съ низу	сонӱн	сӱнан
»	111	стихъ	28		шоkтатпасам	тоkтатпасам
»	112	стр.	11	съ верху	Ҵауҵауlаiмыз	Ҵау ҵауlаiмыз
»	114	»	12	»	ӱӧiдä	ӱäдä

					напечатано:	читай:
Стран.	121	стр.	15	съ низу	џуртуммаҕан	џуртум маҕан
»	122	»	18	съ верху	кесiн	кесiп
»	123	»	16	съ низу	тїмäiмiн	тїмäiмiн
»	124	»	17	»	кўп	kўп
»	125	стихъ	37		гомаҕа	томаҕы
»	126	»	77		арў дў	арўдў
»	128	»	143		арункты	аруакты
»	129	стр.	13	съ верху	ден	деп
»	134	»	12	съ низу	kоңусў	kонусўн
»	134	»	5	»	ойурт kасы	омуртkасы
»	138	стихъ	109		алҕан мен	алҕан мен
»	139	»	152		ең бäктäп	еңбäктäп
»	140	»	181		кўгдў	кўндў
»	141	»	207		кöршöiмў сўн	кöрмöiмўсўн
»	143	стр.	4	съ низу	тоҕан мунўңмї-нäн	толҕан мунўмї-нäн
»	144	стихъ	24		туланыр	тулданар
»	145	стр.	10	съ низу	kундарша	kулдарша
»	145	»	6	»	џуртаҕаштан	џурт аҕаштан
»	146	»	2	»	тебäтўҕўн	тебiнäтўҕўн
»	147	»	12	»	kоiтäр	kаiтäр
»	148	»	10	съ верху	ўkўн	ўшўн
»	149	стихъ	19		баiтáбар	баi табар
»	149	»	33		мiнiлсäдї	мiнiлсäдä
»	149	»	36		балдаҕы	белдäгї
»	149	»	43		öт пöгöн	öтпöгöн
»	149	»	45		бiт пäгäн	бiтпäгäн
»	150	»	49		кöнўм	кўнўн
»	150	»	55		саҕап	саҕан
»	152	»	56		kоkан даҕан	kоkандаҕан
»	153	»	101		турсолаi	тур солаi
»	154	»	136		сулады	сылады
»	156	»	184		тармыkын	тар мыkып

			напечатано:	читай
Стран. 156 стихъ		185	кебӓца	кебӓжӓ
» 160 »		330	цауђӧ	цауђа
» 162 стр.	5 съ верху		бермӓсӓнінді	бермӓсӓнддӓ
» 162 »	18	»	kызалып	kыз алып
» 169 стихъ		124	kос ађымінӓн	kосађымінӓн
» 172 »		199	алалмысын	аламысын
» 175 »		327	цумуруk тастып	цудруkтастып
» 176 »		352	бірадам	бір адам
» 180 »		482	зорзуkтӯ	зорлуkтӯ
» 183 »		596	егӓн	егӓп
» 188 »		742	аң	оң
» 188 »		744	шilгӓ	тilгӓ
» 188 »		751	ӓбајым	ӓ бајым
» 189 »		784	kімнӓн цаным	кімнӓн цанымд'
» 190 »		814	кызындды	kызындды
» 192 »		879	наkотуз	наk отуз
» 192 »		890	цӯргӧ	цӯргӧн
» 193 »		914	kаспатшадаі	kас патшадаі
» 197 »		1047	сіздӓркеін	сіздӓр кеін
» 198 »		1082	кӧін	кеін
» 199 »		1134	цеткіз бӓі	цеткізбӓі
» 204 »		1297	кӧдӧрӯзгӧндӧ	кӯдӧрӯзгӧндӧ
» 205 »		1321	кӧзӯмӧ	кӧзӯмӧ
» 205 »		1328	церінын	церінің
» 205 »		1336	кідірӓк	кідіріп
» 206 »		1365	тођасты	тођусты
» 206 »		1381	алады	алып салады
» 207 »		1390	kыдырсамда	kыдырсам
» 210 »		1496	тӯстӯг	тӯстӯк
» 210 »		1513	бӯlӯндӯ	бӧlӯндӯ
» 211 »		1523	Енӓсі	Енӓсін
» 211 »		1541	сылӯ	сылып
» 215 »		1660	алтыс	алпыс

				напечатано:	читай:
Стран.	215	стихъ	1665	Калма тың	Калмактың
»	216	»	1711	сыkынды	сыkылды
»	217	»	1729	бор баiлап	борбаiлап
»	217	»	1756	öртkылып	öрт-kылып
»	218	»	1786	ăкăсi	ăкăсiнă
»	222	куп.	9,2	аталы	аталыk
»	224	»	19,4	болсыk	болсаk
»	224	»	24,3	мыныңмiнăн	мынымiнăн
»	225	»	28,3	мыныңмiнăн	мынымiнăн
»	225	»	35,2	Iболар	I болар
»	225	»	36,2	kошўн ңандап	kош ңанынан
»	226	»	40,2 41,2	кöкшöi	кöктöi
»	227	»	50,4	Тау	Таўна
»	232	»	89,2	тораш'	торуш'
»	235	»	114,4	Iскiлăп	Iскăлăп
»	236	»	121,4 128,4	Iскiлăп	Iскăлăп
»	238	»	139,2	аталыскa	ат алыскa
			146.2	ешăгiн	етăгiн
»	242	»	179,3	öмўш	öмўт
»	242	»	179,4	шылшыђаның	шымшыђаның
»	243	»	182,1	бiлмăiдiң мă	бiлмăiдiңбă
»	243	»	187.4	болђаның	болђанын
»	245	стр.	7 съ низу	öзң	öзў
»	252	»	2 и 3 »	öзöң	öзöн
»	253	»	8 съ верху	дiлмăi	бiлмăi
»	255	»	16 съ низу	балал	балам
»	256	»	14 съ верху	емшăсiңнiң	емшăгiңнiң
»	257	»	4 съ низу	kалыш шапса	шапса kылыш
»	260	»	5 съ верху	баiсында	басында
»	260	»	15 съ низу	ңаjаптыр	ңаjыпты
»	260	»	12 »	Атасып ңўрсöн	Адасып ңўрсöң
»	263	»	2 съ верху	кöтöргöңшў	кöтöрсöңшў
»	263	»	1 съ низу	кыды	kылды

				напечатано:	читай:
Стран.	265 стр.	2 съ низу		ցаʒылда	ցаʒында
»	271 »	17	»	барар мын	барармын
»	273 »	8	»	дӧӊ бӧкшіп	дӧӊбӧкшіп
»	273 »	3	»	шаʒаланыӊ	таʒаланыӊ
»	274 »	1	»	ӧітӱрдӱӊ	ӧітӱрдӱм
»	275 »	8	»	шоkak	шолаk
»	276 »	2 съ верху		ӧзӱп	ӧзӱн
»	276 »	2 съ низу		п'шаʒыр	п'шаʒын
»	277 »	10 съ верху		атыр	атын
»	279 »	2 съ низу		ат	от
»	286 »	16, 15	»	јаtkыз јат	ցаtkыз ցат
»	287 »	5 съ верху		kан дікінӓ	kандікінӓ
»	289 »	15 съ низу		сӱӧгӱннӱӊ	сӱӧгӱнӱӊ
»	290 »	2	»	засkа	басkа
»	290 »	14	»	kаныӊ	kалыӊ
»	293 »	5	»	бајӱ	баја
»	295 »	7	»	абдал	абдан
»	299 »	2	»	алʒанымба	алʒанымды
»	299 »	10	»	ցатсын	ցансын
»	300 »	13	»	барбаіʒа	борбаіʒа
»	300 »	4 съ низу		ցумусаӊыз	ցумсаӊыз
»	302 »	1 съ верху		пыршы	буршӱ
»	307 »	7 съ низу		Етӱӧшӱ	Е тӱӧшӱ
»	311 »	5	»	алама	алма
»	313 »	16	»	быр	бір
»	313 »	—	—	шыӊырды	шыӊгырды
»	316 »	1 съ верху		ішӓріп	ітӓріп
»	321 »	1	»	нарт аілаk	нар таілаk
»	324 »	17 съ низу		еттіӊ	іттіӊ
»	327 »	10	»	іткӓн	ітпӓн
»	330 »	7	»	ցалукса	ցолукса
»	332 »	15 съ верху		сӧзӱн	кӧзӱн
»	334 »	2		енӓ кӓмді	енӓкӓмді

			напечатано:	читай:
Стран. 334	стр.	1 съ низу	Мінім	Інім
» 336	куплетъ	1,5	тдам	адам
» 338	стихъ	4 и 7	kоцамсын	kожамсын
» 341	куплетъ	18,4	kызып	kылып
» 351	»	49,3	цолђалђан	цођалђан
» 354	»	60,26	кешсін	кешшін
» 354	»	61,1	цўрмӧсўн	цўрмӧгўн
» 357	»	73,17	kӧрўңдӧр	кӧрўңдӧр
» 361	»	86,2	kаіђылык сын	kаіђылыксын
» 379	»	152,1	тыђыл ады	тыђылады
» 381	»	158,4	меніңмінäн	меніміна̂н
» 382	»	165,3	кўшўн	кўшў
» 384	»	174,3	цалђындыkта	цалђыздыkта
» 385	»	179,4	болармтаађы	болармa таађы
» 386	»	185,2	кӧдäjің	кўдäjің
» 387	»	189,3	усраса	ушраса
» 389	»	203,3	бесмың	бес мың
» 391	»	212,1	сеніні	сенікі
» 398	»	234,6	сäтті	са̄тті
» 400	»	244,3	kыінама	kыінамаі
» 400	»	244,4	буз бас	бузбас
» 405	»	261,4	шäңгäl	шеңгäl
» 407	»	263,5	сўӧkтӧрўм	сўӧkтӧрўм
» 414	»	280,21	ўз бӧсўн	ўзбӧсўн
» 417	»	292,4	ӧlӧ ӧlгӧншӧ	ӧlгӧншӧ
» 422	»	314	Цырты	Цыршы
» 424	»	314,71	kалар	kылар
» 429	»	318,116	кӧпдӧ	кӧптӧ
» 433	»	324,75	за̄кäм	за̄кäт
» 440	»	327,199	ӧттўң	оттўң
» 443	»	339,2	ўмўтўздў	ўмўт ўздў
» 445	»	9,3	цолбарып	цалбарып
» 452	»	46,4	kыіђырамын	kаіђырамын

				напечатано:	читай:
Стран.	454	купл.	57,2, 4,8	тапшырдым	тапсырдым
»	458	»	80,1	Ҵарылҕын	ҵарылыҕын
»	463	»	108,3	аі бат	аібат
»	469	»	142,4	успу	ӯшпӯ
»	469	»	143,1	оспунӯӊ	ӯшпӯнӯӊ
»	472	»	162,1	Таӊ	Тӓӊ
»	475	»	177,1	бӓрӯӓдігӓр	пӓрӯӓдігӓр
»	479	»	200,1	сеіlӓк	leіlӓк
»	483	»	218,3	сузӯз	сусӯз
»	485	»	233,2	оӊ аі	оӊаі
»	486	»	239,1	оспу	ӯшпӯ
»	493	»	280,1	бӧрі	дӓрі
»	494	»	281,4	ӱмӱшӱм	ӱмӱтӱм
»	494	»	282,3	кеӱнӱм	кӱнӱм
»	500	»	315,2	кешпӓі	кешпӓс
»	500	»	317,4	алдаі тӯҕӯн	алдаітӯҕӯн
»	503	»	333,3	тапшырдым	тапсырдым
»	504	»	336,2	ҵаксыныҕыӊ	ҵаксылыҕыӊ
»	506	»	351,4	ҵакшылыҕа	ҵалшылыkka
»	507	»	356,2	ҵылаід'ендї	булаід'ендї
»	509	»	365,2	ҵаксымакты	ҵаксы макты
»	514	»	392,1	менїӊмїнӓн	менїмїнӓн
»	519	»	417,24	іскӓ	іскӓ
»	525	»	20,3	бізнї	біздї
»	527	»	33,1	Оінан	Оінап
»	528	»	41,3	бет	бес
»	529	»	42,3	ҵолдасыз	ҵолдассыз
»	535	»	78,3	уікумтаҕы	уікум таҕы
»	546	»	137,1	алажkылмаі	ылаж kылмаі
»	546	»	138,3	kылыпты	kалыпты
»	555	»	171,4	ӱмӱтӱздӱ	ӱмӱт ӱздӱ
»	557	»	178,4	ҵалҕызтїн	ҵалҕыз тїн
»	558	»	184,2	касына	kасына

		напечатано:	читай:
Стран. 559 купл.	188.3	занынша	заңынша
» 563 »	211,3	kушулсаk	kутулсаk
» 568 »	240,1	шыkаны	тышkаны
» 581 »	307,2	кіјалмады	kыјалмады
» 583 »	317,3	кеткäнімді	келгäнімді
» 586 »	335,1	мälўгўн	мälўгўн
» 597 »	393,4	kыєыђымыз	kызыђымыз
» 598 »	395,4	цалђызтіӊ	цалђыз тін
» 614 »	484,3	кўlсўсў	кўlкўсў
» 616 »	497,1	анат	анам
» 622 »	528,4	салды	kалды
» 622 »	529,2	цандан	цаннан
» 630 »	569,2	тотўп	толўп
» 630 »	571,1	сўјўп	сўјўп
» 638 »	19,2	бауру	баурў
» 642 »	38,3	терўäрдігäр	пäрўäрдігäр
» 643 »	48,4	бермäk	бермäк
» 646 »	63,3	шыӊ рауђа	шыӊрауђа
» 648 »	71,4	турдў	тынды
» 662 »	27,1	балађанан	балађа нан